3 1761 06837803 3

СРПСКА КРАЉЕВСКА АКАДЕМИЈА

ГРОФ ЂОРЂЕ БРАНКОВИЋ

И

ЊЕГОВО ВРЕМЕ

ОД
Д-РА ЈОВ. РАДОНИЋА

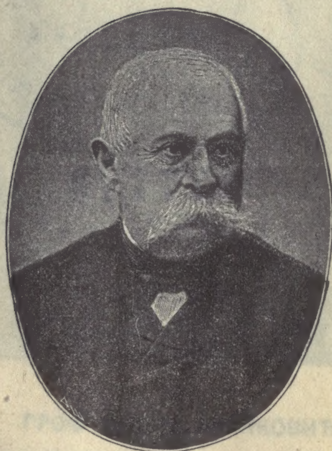

(ДЕВЕТА КЊИГА НАГРАЂЕНА ИЗ ЗАДУЖБИНЕ Д-Р ЉУБОМИРА РАДИВОЈЕВИЋА)

У БЕОГРАДУ
ШТАМПАНО У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ
1911

II

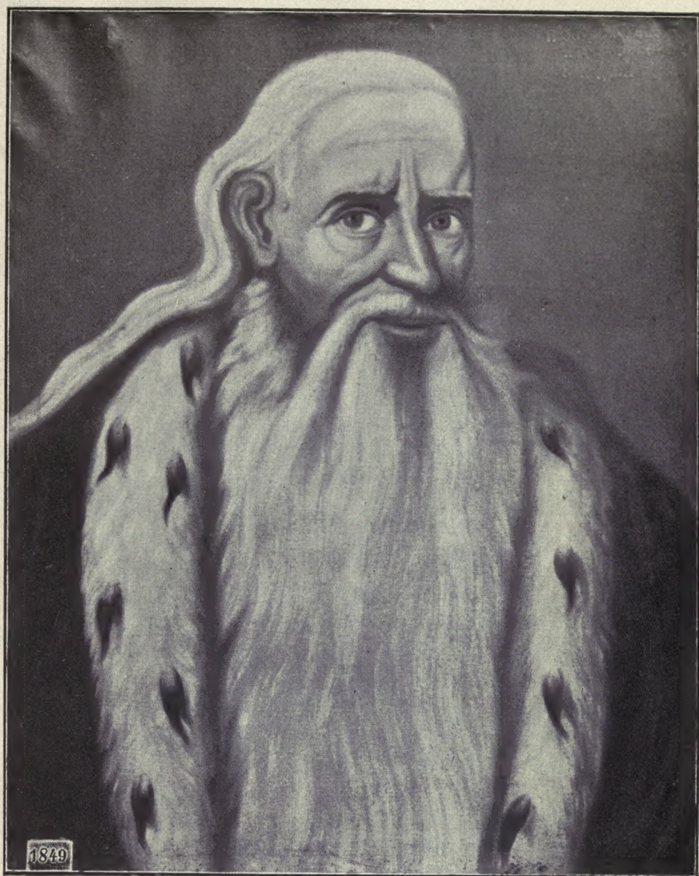

ГРОФ ЂОРЂЕ БРАНКОВИЋ

савремена слика у Метернихову дворцу у Кенигсварту према копији сликара Шилхобла (у Хепском Музеју).

ПРЕГЛЕД САДРЖИНЕ.

УВОД.

СТРАНА

СТРАНА

СТРАНА

1

УВОД

Литература о грофу Ђорђу Бранковићу (Јов. Рајић, Захарија Орфелин у Плачу Србије, П. Јулинац, А. Хорањи, М. Видаковић, Ј. Хр. Енгел, П. Г. Шафарик, А. Фринд, Ст. Новаковић, Ј. Швикер, Е. Пико, Ил. Руварац, Л. Талоци, М. Димитријевић, А. Протић, Љ. Јовановић, К. Суботић, Г. Гершић, Милут. Јакшић, Јов. Н. Томић). — Ердељски извори првога реда. — Карактеристика Јована Бетлена. — Извори из Румуније. — Арх. Срп. Краљ. Академије. — Заоставштина грофа Ђорђа Бранковића. — Његова Хроника. — Грађа Бечких архива и варошкога архива у Хебу, у Чешкој

О необично занимљивој личности грофа Ђорђа Бранковића из друге половине XVII и на почетку XVIII века, постоји читава литература. Његов буран и промењив живот, велики и замашни планови са којима се носио, и његов трагичан свршетак привлачили су од увек пажњу како савременика тако и даљих генерација. И што је српски народ у Угарској током XVIII века долазио у све тежи положај према локалним властима у Угарској и централним у Бечу, све се радије задржавао на личности Ђорђевој. Срби су веровали тврдо, да би он, да није био обманут од ћесара, извео свој план ослобођења српског народа од Турака, те можда спречио велику сеобу Срба у Угарску. Тако се у брзо образовала око главе Ђорђеве ореола народнога мученика, који је, обманут од ћесара, страдао за народне интересе. Овако схватање избија већ из надгробнога натписа Ђорђу Бранковићу, који је приопћио

Јован Рајић у Историји, причајући о преносу земних остатака Бранковићевих из Хеба, у Чешкој, у манастир Крушедол 1743. „Сего ради, каже се ту, потщахся ревностенъ бывати, роды Сербовъ похвалныхъ отъ бѣдъ избавляти, отъ ногтей зміа турска... Праведно вся творихъ дѣломъ и душею, ложный порокъ облада жизнію моею. Человѣка мя вѣрна безъ суда сꙋдили, невинна, какъ винна, страдать принудили“.[1])

Још већа срџба избија из једног натписа, доданог при крају песме *Плач Србије*, у којој се Захарије Орфелин свом жестином окомио на Немце. Приказавши у 26 строфа неприлике на које су Срби наишли у новој отаџбини, додирнуо је песник са неколико речи и судбу Бранковића, хотећи тим очигледним примером показати како је оправдано његово схватање. „Ѡбладающіи просивше сербскаго князя (деспота) госꙋдаря Геѡргия Бранковича извести народь свои и въ помощь имъ быти противъ Тꙋркѡвъ, егоже такъ сотворша, прелщеніемъ и обманою похитили и въ заточеніе поставили его, идѣже болѣе... лѣтъ пребывъ животъ сый скончалъ“.[2])

Док је писац Плача Србије толико слабо познат са животом Ђорђа Бранковића, да не може ни приближно да означи колико је дуго Бранковић живео у затвору, дотле *Павле Јулинац*, Србин у руској служби, залази не само у приказ ситнијих детаља из Ђорђева живота, него прича чак и исто-

[1]) Ј. Рајић, Исторіа разныхъ славенскихъ народовъ. Будим 1823. IV. Прибавленіе III. 361.

[2]) Горестный плачъ славныя иногда Сербіи, своихъ царей, князей, вѡждовъ градѡвъже и земель лишенныя и на чꙋжихъ предѣлезъ (sic) въ жалостномъ подданствѣ сѣдящыя, чрезъ собственнаго сн҃а ея ѡбявленный. Въ Венеціи ҂ѕ҃ѱ҃ѯ҃ѕ.

рију породице Бранковићеве.[1]) Јулинац је те детаље дознао из саме Бранковићеве Хронике, коју је марљиво ексцерпирао, а до које је дошао по свој прилици у Будиму, где се тада налазио један препис Хронике. И ако је Јулинац читаву причу Бранковићеву прихватио скоро дословце, ипак није могао а да на једном месту не изрази веома опрезно сумњу у истинитост причања Бранковићева. Њему нарочито није јасно шта се хтело постићи миропомазањем Ђорђевим за деспота у Једренима 1663. „Не могꙋ я догадатся, по коемъ намѣренiю они тое учинили. Георгiи Бранковичь былъ деспотской фамилiи, чего спорит непристойно, но да бы он имѣти моглъ народъ, надъ которымъ бы званiе деспотства дѣйствително употреблялъ, обстоятелства недопускали, по томꙋ что онъ не въ состоянiи былъ у Тꙋрковъ сербскаго народа достаться“. Пада даље у очи велика лојалност Јулинчева према Бечким меродавним круговима. Он сам напада у Введенiю на писца Плача Србије, што је онако оштро напао на Немце. Пошто је истакао садржај Леополдових привилегија српском народу од 1690 и 1691, каже, како му је жеља „чтобъ всевышнее сꙋщество благоизволило всѣхъ Сербовъ освободить ига варварского и такими милостивѣйшими госꙋдарями снабдѣть“. Није онда чудно што Јулинац ћутке прелази преко Ђорђеве катастрофе под Кладовом. Он је као Србин осећао јасно некоректност држања Бечких кругова према Ђорђу, али није имао смелости као писац Плача Србије да то и искаже. Стога је нашао за добро да преко тога ћутке пређе.

[1]) П. Јулинац, Краткое введенiе въ iсторiю происхожденiя славено-сербскаго народа 1765. 133 sqq.

Од странаца се први нешто детаљније позабавио личношћу Ђорђевом мађарски пијариста *А. Хорањи.*[1]) За биографске податке о Бранковићу исцрпао је Хорањи Јулинца, имајући по кад-што и таких података, истина нетачних, којих нема код Јулинца. Како Јулинац ништа не говори о судби Бранковићевој после 1789, то и Хорањи не зна ништа поуздано да каже о Бранковићу, него пада из грешке у грешку.[2]) Хорањи је податке о Хроници добио од архимандрита Рајића. Ну Рајић је такођер погрешио, када је Хорањија информисао да је Бранковић Хронику написао у Јегру, делимично својеручно а делимично диктујући своме рођаку. Видећемо даље да је Бранковић један део своје Хронике писао и у Бечу, и да је његов рођак, Јован Бранковић Липовац, живео одвојено од њега у Прагу, те према томе није могао учествовати сарадњом на Хроници.

Јован Рајић у четвртом тому своје Историје говори у засебној глави „О Георгіи II Бранковичѣ гравѣ и деспотѣ, и дѣлѣхъ его славныхъ“.[3]) Рајић је био први, који је прочитао читаву Хронику Ђорђа Бранковића, и она му је послужила не само као главни извор за приказ живота и рада Ђорђа Бранковића, него се њоме много користио и у осталим деловима своје Историје. Када се буде штампала Хроника Ђорђа Бранковића, онда ће се тек моћи

---

[1]) A. Horányi, Nova memoria Hungarorum et provincialium Budae 1792. I. 768 sqq.

[2]) Georgius Brankoviczius causa cuiusdam arduae consultationis Viennam evocatur, atque ibidem arcano senatus consulto custodia liberali annis aliquot detentus in Bohemiae urbem E ram transfertur, in qua supremum diem vixit sexto nonas Mai, anno 1705 (Op. cit. 774).

[3]) J. Рајић. op. cit. 99 sqq.

Рајић правилно оценити и његов значај свести на много мању меру.

Причајући о животу и раду Ђорђа Бранковића, прима Рајић скоро редовно без икакве критике сваки податак Бранковићев.[1]) Који пут само, када је Бранковићева лаж очевидна, одбацује Рајић његово казивање. Такво је напр. тврђење да породица Бранковића потиче од старих Гота.[2])

Рајић је уз своју причу о Бранковићу приопћио у додатку и најглавније документе. Велику већину тих докумената узео је Рајић из Бранковићеве Хронике. Тако су узете оданде дипломе цара Леополда I, којима се Ђорђе Бранковић подиже на степен угарскога барона и грофа. За те дипломе је учени свет први пут сазнао преко Рајића, те су оне из његове историје кашње више пута прештампаване. Така је опширна „челобитна“ Ђорђа Бранковића с почетка 1691 цару Леополду I, коју је Рајић штампао у оригиналу са словенским преводом. Ну изгледа да је Рајић сем докумената, унесених у Бранковићеву Хронику, имао пред собом и оставштину Ђорђа Бранковића. Из те оставштине, мислим, да ће потицати декрет ердељскога кнеза Ђорђа II Ракоција за старијега брата Ђорђева, митрополита Саву Бранковића од 28 децембра 1656.[3])

Из приказа Рајићева види се колико много симпатише са грофом Ђорђем Бранковићем. Рајића је занео Ђорђев грандиозни план ослобођења срп-

---

[1] Споменућу овде да Рајић скоро ништа не зна да каже о Бранковићеву животу у Хебу. Сам он у својој рукописној повести, намењеној за приватну употребу, каже: Ширшія описи о пребываніи, страданіи и о упокоеніи его ни отъ кого совершенно довѣдятися неможно“.

[2] Яко древняя фамілія Бранковичевъ есть, отрещи нѣсть можно, обаче яко она отъ Гоѳовъ происходитъ, мѣру превосходитъ (J. Рајић, III. 86).

[3]) J. Рајић, IV. 289—285.

ског а народа и покушај стварања неког државног организма, те је с тога на почетку седме главе и назначио да ће причати о „дѣлѣхъ его славныхъ“. Ну страдање Ђорђево под Кладовом и његово вечито заточење у Бечу и Хебу, којим је Ђорђев план уништен, изазива код Рајића тугу и дубоко саосећање према несретном сужњу. Рајић нема подобности да зађе мало дубље у анализу личних особина Ђорђевих па да стече уверење, да је и сам Бранковић својим нереалним, непромишљеним и лакомисленим радом много допринео, што је у свом плану био ометен од Бечких политичких кругова. Рајић је видео само једну страну у читавом питању: некоректан и непоштен поступак Беча према Бранковићу, његову љубимцу. Није онда чудо што је читав приказ испао у корист Бранковића, и што је читава прича Рајићева о сужањству Бранковића прожета неком тихом тугом и резигнацијом. Не опажа се то толико у његовој Историји, колико у његовој рукописној повести, изведеној из Хронике Бранковића „не для общества и проглашенія, но для прифатныхъ потребъ и историческія вѣдомости“. Рајићу је нарочито тешко, што је српски народ заборавио Бранковића у Хебу. „Презренъ уже отъ всѣхъ и оставленъ деспотъ жизнь свою слезно въ заточеніи проводилъ, недоумѣваяся кто бы ему руку помощи подалъ. Нѣмци крѣпко заключили пребывати ему во аррестѣ до смерти, родъ же и наслѣдіе его сербское о своихъ отъ Немцовъ утѣсненіяхъ и неправдахъ старающеся забвенію его предали“. Труд, који је Бранковић уложио у писање своје опсежне Хронике, био је добро наплаћен. Он је успео да кашње генерације увери о истинитости свога деспотскога порекла, оправданости и ваљаности својих планова

као и неблагодарности Бечких кругова. У том погледу учинио је веома много Јован Рајић, усвојивши у свему причање Бранковићево. Рајићево схватање потпуно усваја *Милован Видаковић* у својој сасма несамосталној Историји или боље изводу из Рајићеве Историје „на простомъ діалекту сербскомъ".[1])

Од странаца се Енгел нешто више забавио личношћу Ђорђа Бранковића, служећи се највише подацима код Рајића, али критикујући самостално генеалошку таблицу Бранковића.[2])

Знаменити *П. J. Шафарик* оснажио је још више сумњу Енгла да Бранковић води порекло од старих српских деспота, а сем тога уочио је он тачно неке карактерне црте Бранковићеве.[3])

Шафарикову сумњу која је остала незапажена, прихватио је његов ученик Ил. Руварац, кога је личност Бранковићева заинтересовала одмах по свршетку студија, када је добио прилике да у патријарашкој библиотеци проучава Хронику Бранковићеву. Плод тих студија била је добра расправица „Нешто о Хроници деспота Ђорђа Бранковића", у којој расправља о судби Хронике, њеним преписима и изводима, о садржини Хронике и њеним изворима. Штета је само што Руварца интересује једино Немањићки период, а старије доба у Хроници оставља на страну.[4]) Руварац, како се из

[1]) Исторіа славено-сербскаго народа, Београд 1837. IV. 60 sqq.

[2]) Joh. Christ. von Engel, Geschichte des ungrischen Reichs und seiner Nebenländer. Halle 1801. III. 477.

[3]) Georg Branković... soll nach seiner eigenen, freilich unerweisbaren und bei unparteiischer Prüfung höchst verdächtigen Angabe, ein Sprössling der alten Brankoviće gewesen sein, und von Lazar, einem angeblichen, von der Geschichte nicht gekannten Sohne Gregor Brankovićs abstammen (Geschichte der südslavischen Lit. III. 129—131).

[4]) Летопис Мат. Срп. књ. 111. 1866.

натписа расправе види, још нема доказа да потврди сумњу Шафарика, он Бранковића још свеудиљ назива деспотом. Култ Ђорђа Бранковића је за трајања омладинског покрета достигао врхунац. Детаљи из Бранковићева живота износе се онако како их је Видаковић по Рајићу испричао, а покушај Ђорђев, који је у првом реду у истину имао задовољити његове личне амбиције, чинио се омладинцима још много грандиознији, јер се у многом подударао са њиховим идејама о уједињењу Српства. И зар је онда могло проћи а да се изразити песник омладинскога покрета *Милица Стојадиновић Српкиња* не сети „деспота“ Ђорђа Бранковића у песми „Србско Войводство“.[1])

Други опет један омладинац, Александар Сандић, показао је велико интересовање за Бранковића тако, што је у Српском Омладинском Календару за г. 1872 превео чланак *Антона Фринда* „Der Banus, Graf und Despot der Serben nnd Raizen Georg Branković als Bewohner von Eger“.[2]) Чланак директора Фринда, кашње бискупа у Лајтерицу, од интереса је у толико, што је он први био, који је на основу неких архивалних података Хепског архива покушао да осветли живот Бранковићев, те тако да допуни Рајића, који о животу Бранковићеву у Хебу не зна скоро ништа. Слаба је страна расправе Фриндове, што је свој приказ у главном засновао на казивању домаћина Бранковићева у Хебу, Минетија, а велик део архивалне грађе, нарочито у Ausgabebücher у Stadtbuch-у оставио неупотребљен. Та архивална грађа просипа не само нове светлости на интиман живот

[1]) Песме, треће издање. У Београду 1869.

[2]) Programm des k. k. Staats-Obergymnasiums zu Eger in Böhmen am Schlusse des Schuljahres 1868.

Бранковићев, него с помоћу ње можемо донекле да контролишемо казивање Бранковићево у Хроници и казивање Минетијево у његовој домаћој Хроници. Али крај свих тих недостатака пружа чланак Фриндов далеко више него дело Хепскога архивара *Вићентија Прекла (Prökl),* у коме је пуно нетачних података о Бранковићу. По Преклу је напр. Бранковић доведен у Хеб већ 1689 г., те се човек мора чудити да је Прекл могао тако шта написати као Хепски архивар.[1])

Необично далеким погледом и оштрим продирањем у суштину ствари одликује се мишљење *Ст. Новаковића.* Он је, публикујући један фрагменат из Бранковићеве Хронике, у кратким потезима насликао политичке прилике, посред којих се јавио Ђорђе Бранковић.[2]) И Новаковић прихвата сумњу Шафарикову у истинитост Бранковићева порекла од старе деспотске фамилије, а што је главно Новаковић је толико објективан, да указује и на слабе стране Ђорђева карактера. Тако се ту поред себичности Аустрије истичу као узроци Ђорђеве несреће његова таштина и неслога са патријархом, који је, славољубив будући, такођер тежио да приграби у своје руке и световну власт над Србима. Наравно да се данас, када је придошла многа нова грађа, неки погледи Новаковићеви на односе Ђорђеве према патријарху и ћесару, као и о штетности Велике Сеобе Срба у Угарску, неће моћи одржати, али је заслуга Новаковића да је он указао на пут, којим ваља поћи у испитивању личности Бранковићеве.

[1]) V. Prökl, Eger und das Egerland, Falkenau 1877.

[2]) Из Хронике деспота Ђурђа Бранковића (Гласник Срп. Уч. Др. XXXIII. 135—142), [illegible]

Никаквих нових детаља нити нових погледа о животу и раду Бранковића не пружа *Швикерова* Историја Срба у Угарској,[1]) а тако исто потпуно је несамосталан одељак о Бранковићу у књизи *Емила Пикоа*, који се служио Рајићем, Шафариком, Руварцем и Новаковићем.[2])

У години 1888 изашле су независно једна од друге две студије, које су прилично нове светлости просуле на поједине моменте у животу Бранковићеву. Расправљајући о Пећским патријарсима *Ил. Руварац* је узгред одбацио причу Бранковићеву о његову миропомазању за деспота у Једренима, назвавши жучно тај чин комедијом, а писца Хронике лажним деспотом и фалзификатором.[3])

Много је објективнији у оцени личности Бранковића и његова рада мађарски историк *Лауш Талоци*.[4]) Талоци је детаљно узео на око Бранковићеву тврдњу да потиче од старе српске деспотске породице, те је успешно оборио, показавши да су потомци Ђурђа Смедеревца изумрли на почетку XVI века. Талоци је даље први покушао да, независно од Рајића, прикаже у главним потезима дипломатски рад Бранковићев у служби ердељској на основу мађарскога материјала. Ну штета је да Талоци није тежио да прибере што више материјала за тај период Бранковићева живота, због чега се

[1]) Joh. Schwicker, Politische Geschichte der Serben in Ungarn, Budapest 1880.

[2]) Срби у Угарској, њихова повесница, повластице, црква, политичко и друштвено стање. С франц. превео и поправкама допунио Др. Ст. Павловић. Нови Сад, 1883. I. 76—80.

[3]) О пећским патријарсима од Макарија до Арсенија III (1557—1690) Задар 1888. 80—81. 100—101.

[4]) Thallóczy Lajos, Az Ál-Brankovicsok, Budapest 1888. Српски превод од Д-ра Ст. Павловића „Лажни Бранковићи". Нови Сад 1889.

у његову веома кратком приказу сретамо чешће са нетачностима. Како је Талоци тада могао само употребити турско-мађарски дипломатар (Török-Magyarkori állam-okmánytár[1]), а знаменита збирка Александра Силађија Monumenta Comitialia Transsylvaniae још не беше доведена до половине XVII века, природно је да су многе стране у животу и раду Бранковића остале необјашњене. Штета је даље да Талоци, који је читао Леополдове дипломе Бранковићу од 1683 и 1688 у Liber Regius, није поредио тај текст са текстом код Рајића, те означио евентуалне разлике и утврдио од куда потичу те разлике. Поред тога требало је да се Талоци, живећи у Бечу, боље послужио Бечком архивалном грађом. Ну крај свих тих недостатака ова кратка студија Талоцијева ипак је једна од најбољих ствари, која је до сада написана о Бранковићу. Одликује се она здравом критиком и тежњом да се живот и личност Бранковића нацрта, независно од дојакошњих приказа, на основу нових извора и података.

Поводом двестагодишњице катастрофе Ђорђа Бранковића под Кладовом написао је *Миша Димитријевић* чланак „На месту сужањства последњег деспота српског“.[2]) Димитријевић неће да улази у питање о истинитости деспотскога порекла Бранковићева, јер њега као публицисту интересује Бранковић као политичка личност. По нас је чланак од интереса у толико што нам, као и Фриндов, пружа на основу Минетијеве Хронике неколико података о Бранковићеву животу у Хебу, а поред тога говори

---

[1]) Ну и та збирка употребљена је само овлаш.

[2]) Браник за г. 1889, бр. 126.

се ту о два Бранковићева портрета у варошком Хепском музеју.

Не толико новином резултата колико начином излагања и изразитом тенденцијом изненадио је *Ил. Руварац* читалачки свет, када је почетком деведесетих година прошлога века почео понова расправљати о Ђорђу Бранковићу у Земунском Новом Времену.[1] Руварац је овде јачим и сигурнијим доказима од Талоција несумњиво доказао да Бранковић не потиче од старих српских деспота, да није био миропомазан за деспота у Једренима 1663, него да је све то сам измислио. Велика је даље заслуга Руварчева што је покушао, истина не потпуно, да покаже шта је Бранковићу послужио као извор при састављању генеалошке таблице породице Бранковића, и што је оштром критиком указао на известан број докумената, које је измислио сам Бранковић. Руварац је, утврдивши неистинитост неких тврдњи Бранковићевих, хтео са тога стајалишта да оцени целокупан рад ове занимљиве личности, и у томе је учинио велику грешку, јер је Бранковића сасма рђаво схватио. Зато што је Бранковић тврдио да потиче од старих деспота, да је проглашен за деспота као младић од 18 година изгубио је он Руварчеве симпатије, те је овај читав његов рад и све његове тежње одбацио као неозбиљне и недостојне пажње, јер потичу од варалице и неурачунљивог човека. Да је Руварац ушао дубље у проучавање прилика у којима је Ђорђе одрастао, да се није ограничио само на поједине моменте у

---

[1]) Те је чланке прештампала Срп. Краљ. Академија у књизи „Одломци о грофу Ђорђу Бранковићу и Арсенију Црнојевићу патријарху с три излета о такозваној великој сеоби српског народа". Београд 1896.

његову животу, него да је рад његов проучавао у вези са догађајима, који су Бранковића избацили на површину, зацело да би његов суд о личности Ђорђа Бранковића био друкчији, зацело да не би с оноликим поуздањем тврдио да између Ђорђа и српскога народа није било никаквих веза. Поред тога истакнути се мора још један недостатак Руварчеве расправе, а наиме што за расправљање о Бранковићу није употребио Хронику његову, него само Рајићеву Историју. И ако је Рајић, говорећи о Бранковићу, у детаљима употребио Хронику, ипак се преко оригинала није смело прећи, јер често и један израз у оригиналу може да објасни по где коју црту Бранковићеву и његово схватање у појединим питањима.

Не толико новина резултата колико оштрина Руварчева тона изазвала је негодовање шире читалачке публике. Њој је нарочито тешко било што је Руварац личност Бранковићеву, кога је романтички период обукао у сјајну одору, немилосрдно срушио са узвишеног пjедестала. Патријотским рекриминацијама препуно је дело *А. Протића*, који, нападајући на безобзирну Руварчеву критику, чак тако далеко иде, да захтева како за љубав пролазних интереса ваља зажмурити пред историјском истином.[1])

Много је озбиљнији чланак *Љуб. Јовановића* „Ђорђе Бранковић лажни потомак старих српских деспота, црта из прошлости српске с краја XVII века“.[2]) У њему је писац на основу резултата Руварчевих и Талоцијевих, а у вези са савременим

[1]) А. Протић, Наши модерни историчари, Београд 1900. 7.

[2]) Дело за г. 1896. XI. XII.

догађајима приказао у главним потезима живот и рад Бранковићев. И ако овај чланак Јовановићев није рађен на основу самосталног изучавања извора, ипак има у њему не само тачних исправака Руварчеве расправе, него и добрих напомена о личности самога Бранковића. Нарочито истичем да је Јовановић и без извора добро наслутио да су преговори Ђорђеви са ћесаром почели пре 1683, уочивши тачно односе Ђорђеве према ћесарском резиденту на Порти, Киндсбергу. Интересантна је даље анализа Леополдових листина Бранковићу од 1683 и 1688, за које Јовановић каже да су приватно-правне природе. Ну не бисмо се сложили са писцем онде, где каже, да цар Леополд I не би имао права потврђивати Бранковића за деспота. На основу једне листине краља Сигисмунда, издане Ђурђу Смедеревцу 1427 или 1428, види се, да је угарски крал, сигурно на основу склопљеног уговора у Тати 1426 са деспотом Стеваном Лазаревићем, инсталирао свечано деспота Ђурђа за деспота Србије и Албаније,[1]) а Хабзбурговци су као наследници угарских краљева, још пре 1683, полагали нека права не само на Ердељ него и на земље јужно од Саве и Дунава. Ово као да је знао и осећао и Ђорђе Бранковић, када је, како ћемо видети, много пре 1683 мислио да формира неку државну творевину под протекторатом ћесаревим.

---

[1]) ...te Georgium praefatum hodie sedentes in kathedra et soleo, corona et aliis regalibus ceremoniis insigniti circumseptique pomo, sceptro et gladio... venientem cum banderiis et vexillis ac genuflectentem juramentumque fidelitatis et subjectionis debite facientem, prout moris est, ...per palium, mitram et gladium.... illustravimus et illustramus et in eorum principem, ducem et despotum totius regni Rascie et Albanie ereximus et creavimus, erigimus, creamus et de regie potestatis plenitudine gratiosius sublimamus (Thallóczy és Áldásy, A Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára 1198—1526. Budapest 1907. 75—76).

Још пре Љ Јовановића, док Руварчеве чланке не беше одштампала Срп. Краљ. Академија, устао је против Руварца а у одбрану Ђорђа Бранковића *К. Суботић.*[1]) Приказујући живот Бранковићев по студији Талоција, баца Суботић неколико згодних напомена о личности његовој и положају му према српском народу.

У лепо написаном чланку „После педесет година, успомене и рефлексије о српском покрету г. 1848“[2]) дотиче се изврсни јуриста *Г. Гершић* и личности Бранковићеве. Његова намера није да на основу извора пружи који нови податак о животу његову, него га проматра као носиоца мисли политичке самосталности. Ја ћу овде само напоменути да је код Бранковића свагда претезао више лични моменат; тек кашње у затвору, када је дошао у тешње везе са српским народом, показивао је он више смисла за опће интересе. Важно је даље да је први Гершић јасно исказао, да је идеја национални самосталности била од увек будна у српском народу, те да ту идеју није улио савременицима Ђорђе Бранковић, како је мислио Љ. Јовановић у споменутој расправи.

Ову згодно бачену мисао Гершићеву извео је даље лепо *Милут. Јакшић* у расправи „Природа преласка Срба у Угарску 1690 и привилегија“, која је такођер потекла поводом Руварчевих Одломака.[3]) У њој је он навео неколико згодних примера, из којих се види, да су успомене на стару српску деспотовину нарочито снажне биле у Јено-

[1]) О идеји српске војводине и народно-црквене автономије на концу XVII века. (Летопис Мат. Срп. 1895. књ. 183).

[2]) Дело за г. 1898. XIX.

[3]) Летопис Мат. Срп. 1901 књ. 206.

пољу, у коме је крају деспот Ђурађ Смедеревац имао Вилагошко властелинство. Мисао војводине и народне самосталности дакле била је укорењена у духовима, а најизразитији носилац те мисли био је Ђорђе Бранковић.

У брзо после расправе Јакшићеве обратио је нарочиту пажњу личности Ђорђа Бранковића *Јов. Н. Томић.*[1]) Томић је на основу марљиве употребе извора и литературе изнео ту у детаљима велики покрет српскога народа пред крај XVII века у вези са савременим европским догађајима, па је, наравно, обухватио и две најважније године у животу и раду Ђорђа Бранковића (1688 и 1689). Утиснувши тако личност Бранковићеву у оквир савремених догађаја, објаснио је он доста рад и тежње овога занимљивога човека. Али како Томић није имао доста материјала на расположењу, упућен је био на комбинације, од којих се многе не могу одржати. Тако на пр. нису тачно приказани односи између Бранковића и Бечкога двора с једне стране и односи Бранковића према патријарху Црнојевићу с друге стране. Бранковић је, како ћемо даље видети, имао пре катастрофе под Кладовом неких веза са патријархом, али се није с њиме лично састајао у манастиру Туману, у близини Пожаревца, како Томић мисли.[2])

---

[1]) Десет година из историје српског народа и цркве под Турцима (1683—1693). Београд 1902.

[2]) Op. cit. 89—90. Томић је и у својим каснијим радовима: „Патријарх Арсеније III Црнојевић према Млечићима и ћесару 1685—1695". (Београд 1906) и у Споменику Срп. Крањ. Акад. XLII, где је публиковао веома важан меморијал Ђорђа Бранковића цару Леополду I из г. 1688, остао при својем ранијем схватању. Извођење Томићево прихватили су скоро у целини Тих. Остојић у књизи „Српска књижевност од Велике Сеобе до Доситеја Обрадовића" (Ср. Карловци 1905, 48 sqq) и Ст. Станојевић у „Историји Српског Народа" (Београд 1908).

Из досада реченога види се да су скоро сви радници, који се бавили о личности Бранковићевој, обрађивали само поједине моменте у животу његову. Остављајући на страну старији, некритични приказ Рајићев, који је по Бранковићу испричао скоро цео живот његов, први је био Талоци, који је, независно од Рајића, на основу архивалне грађе, али кратко, приказао живот Бранковићев. С тога сам ја предузео да на основу мени приступачна материјала прикажем живот и рад Ђорђа Бранковића. Како се једна личност свакад боље може схватити и разумети ако се нешто подробније зна о њеним прецима и родитељима, покушао сам да на основу архивалне грађе речем нешто и о породици Бранковићевој, у којој је одавна постојала традиција, да од старине вуче лозу из Херцеговине. Истакао сам даље неке црте код матере Бранковићеве, које је црте Бранковић наследио. Како је даље старији брат Ђорђев, митрополит Сава, био од великог утицаја на њ, више пажње поклонио сам и њему. Нарочито сам узео на око пут Савин у Русију, којом приликом се Сава јавља не као човек, који моли само за милостињу него и као политичар. Митрополит Сава био је онај, који је прихватио идеју народног ослобођења, те, маштајући о том, дошао на мисао о могућности формирања некога државног организма. Те идеје улио је он млађем брату Ђорђу, потхрањујући у њему високопарне планове.

Пратећи Ђорђа Бранковића у његовој дипломатској служби на истоку, имао сам свагда на уму ту идеју о формирању државе, којој би се Ђорђе кад тад имао ставити на чело. На основу мени приступачне грађе пратим ја сазревање те

идеје код Ђорђа и указујем на прилике, које су утицале, да Ђорђе иступи на јавност с том идејом много раније, него што се до сада мислило.

За први период Ђорђева живота, његово делање у ердељској служби, употребио сам богато градиво у збиркама Мађарске Академије: Török-Magyarkori állam- okmánytár и Monumenta Comitialia Transylvaniae. Обе ове збирке пружају драгоцени материјал за политичке и културне прилике Ердеља у то време. Приопћена су ту писма и инструкције посланицима како на Порти тако на Бечком, Пољском и дворовима Влашке и Молдавске. Осим тога пуно важних података дају приопћени протоколи ердељских дијета. На основу те грађе зашао сам ја детаљније у приказ ердељских прилика тога доба стога, да би нам с једне стране био јаснији његов дипломатски рад, а с друге утицај ердељских прилика на формирање његова карактера.

Поред овога градива првога реда послужио сам се обилато савременим мемоарима тадашњега ердељскога канцелара Јована Бетлена. Бетлен, без сумње најобразованији човек свога времена у Ердељу и дугогодишњи канцелар, написао је ердељску историју од 1629—1662 у четири књиге (Rerum Transilvanicarum libri IV). Ова је историја штампана у Сибињу 1663, па већ идуће године по други пут у Амстердаму. Колико је Бетленова историја радо била читана сведочи немачки превод, који је штампан 1666 у Нирнбергу, и њено треће издање у Бечу 1781 са предговором Јосифа Курцбека. И наш Бранковић читао је Бетленову историју, јер је у својој Хроници неколико пута спомиње. Историја Бетленова могла је Бранковића

интересовати још и стога, што је Бранковић старога Бетлена (рођ. 1613) лично добро познавао. Ну за нас је од особите важности наставак Бетленове историје од 1662—1673, коју је на сто и више година, пошто је написана, штампао у Бечу 1781 и 1782 у две књиге Хорањи.[1]) Благодарећи положају државнога канцелара, које је звање Бетлен обављао петнаест година, имао је он прилике не само да у детаљима позна ердељску оновремену спољну политику, него да се упозна и са мотивима, који су како кнеза Апафија, тако магната Михаила Телекија, Дионизија Банфија и остале саветнике нагнали да у даној прилици овако или онако поступе. Због тога су нам његови мемоари, писани истовремено са догађајима[2]), драгоцени материјал за оцену прилика и људи онога доба. Важност Бетленових мемоара подиже још и та околност, што Бетлен своје излагање поткрепљује документима, које у целини доноси. Велика већина тих докумената штампана је у споменуте две збирке, али их има и таких, који се једино сачували у мемоарима Бетленовим. По схватању и приказу чињеница Бетлен већ улази у ново доба, али ипак местимице не може, а да не мери и не процењује људе и факта средњовековним мерилом. Тако напр. он крај све своје учености мисли да су град, олује, провале облака и др. последица људских рђавих дела[3]). Он верује да звезде могу прорећи

[1]) Historia rerum Transilvanicarum ab a. 1662 ad a. 1673 producta et concinnata auctore Joanne Bethlenio. Viennae 1781—1782.

[2]) Тако напр. под г. 1664 „dum haec *scribo* ad nos supervenientes purpurati supremi litterae“ (I. 197). Под г. 1665 „nunc dum haec *scribo*“ (I. 257). Причајући под. г. 1672 о посланству Влад. Бало везиру, каже: „Quid legatio proderit progressus rerum *testabitur* (II. 234), а мало даље: „Quid praesentia Ladislai Baló efficiet, progressus rerum *testabitur* (II 243)

[3]) I. 141. II. 243—4.

будућност[1]), да су кризе, у које је Ердељ тада чешће долазио, само последица грехова, којима бог хоће да казни људе[2]). Бетлен је необично ватрен патријота. Он пати и тугује због зле судбе мађарскога народа, који је запао између две силе: Турске и Хабзбурговаца, које Бетлен никако не мари[3]). Али је он ипак толико објективан да види како је све зло дошло и долази од међусобне неслоге. Ово је он нарочито нагласио 1673 у писму пољском канцелару, у коме је, бацивши поглед на историју мађарску од битке на Мухачу, повукао паралелу између прилика у Угарској и Пољској, те нашао да је свој несрећи узрок унутрашња неслога и очекивање помоћи с поља[4]).

Бетлен у својим мемоарима на много места спомиње и говори о Ђорђу Бранковићу, кога је лично познавао. Како је Бетлен, крај свега тога што је био у сродству са Апафијем, под крај живота имао неприлика са кнезом, код кога је био оптужен за издају[5]), приближио се кнежевој опозицији. А како су опет Ђорђе Бранковић и брат му, митрополит Сава, 1672 дошли, како ћемо видети, у ближе везе са опозицијом, није немогуће да се тада Ђорђе Бранковић још ближе познао са Бетленом, који његову раду на Порти поклања доста пажње, окарактерисавши на једном месту, на крају мемоара, веома згодно хвалисаву личност Ђорђа Бранковића.[6])

---

[1]) Anno 1665 mense aprili tertius item cometa in signo piscium apparuit nonnullis astrologiae non ignaris civiles Hungariae ac Transilvaniae discordias ominantibus (I. 225).

[2]) II. 337.

[3]) I. 178—9. II. 96—7.

[4]) duo nationem nostram funditus exedere carcinomata discordia civilis ac spes in externis auxiliis plus iusto sita (II. 381).

[5]) II. 330 sqq.

[6]) II 461.

Већ је мање градива за период Ђорђева живота у Букурешту, у непосредној близини војводе Шербана Кантакузина. О изгледу Букурешта, о животу на двору и друштвеним приликама даје нам занимљиве податке добар посматрач Дел Кијаро, који је на двадесет година по одласку Бранковића из Букурешта стигао онамо и онде дуже времена пробавио[1]. О Ђорђеву литерарном раду и везама са тадашњим ученим румунским историком, Константином Кантакузином, можемо нешто сазнати из хронике Кантакузинове Istoria Romînilor, коју је прво штампао Михаило Когалничану, под именом спатара Милеску, а по други пут недавно проф. N. Jorga, приказавши уједно живот и рад ове маркантне личности[2]. Важних података за везе Бранковићеве са Шербаном Кантакузином с једне стране и њихове односе према цару Леополду I у г. 1687 и 1688 приопћио је проф. Јорга из архива Григорија Кантакузина[3].

Колико је Бранковић, станујући неколико година у Букурешту, научио румунски, и колико је на њ, како мислим, утицас столник Константин Кантакузин, показује његова кратка хроника на румунском, коју је публиковао Ar. Densuşianu[4].

За кашњи период Бранковићева живота употребио сам драгоцену грађу Бечких Архива, која је

[1]) Anton Maria del Chiaro, Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia. In Venezia 1718. Анализу хронике Дел Кијаро даје Н. Јорга у студији Cronicele muntene (Analele Academiei Romane XXI. 425 sqq).

[2]) Michail Kogalniceanu, Cronicele Romaniei seu letopiseţele Moldaviei şi Valahiei. Bucureşci 1872. I. Operele lui Constantin Cantacuzino publicate de N. Jorga, Bucureştĭ 1901. 60—179. Да је Конст. Кантакузин писац ове хронике утврдио је Н. Јорга у Analele Academiei Romane XXI. 89—90.

[3]) Genealogia Cantacuzinilor de banul Mihaĭ Cantacuzino publicata şi adnotata de N. Jorga. Bucureştĭ 1902. 214 sqq.

[4]) Revista critică-literară, Jaşi 1893, № 3.

до сада великом већином била непозната. Особито много материјала пружа Ратни Архив, али доста и Дворски и Државни Архив, као и Архив Заједничкога Министарства Финансија (Коморски Архив). Доста неупотребљене грађе нашао сам у Архиву Срп. Краљ. Академије, а за историју фамилије Бранковића послужио сам се корисно заоставштином Бранковића, од које је један део у мене.

Не треба нарочито ни спомињати да ми је за оцену Бранковићеве личности и његова рада необично много користила неиздана његова волуминозна Хроника, чији се оригинал налази у Патријаршкој Библиотеци у Ср. Карловцима. Једна глава ове књиге посвећена је Хроници Бранковићевој, а овде ћу само напоменути да се савременим документима може који пут згодно контролисати пета књига његове Хронике т.ј. онај део, где Бранковић прича о себи и својим делима. Ну крајње је време да се овај споменик, исход и извор потоњих српских историка, објави, јер ће се тек онда моћи дати тачна оцена његова, чиме ће и личност Ђорђа Бранковића доста добити.

За бављење Бранковићево у Хебу употребио сам, сем споменуте архивалне грађе варошкога архива, нештампани извод из домаће хронике његова домаћина у Хебу[1]). Остали помоћни извори и литература, мањега значаја, означени су на своме месту.

---

[1]) Hauss-Buch Georgii Andreae Mineti Fortuna Egrensis ueber bewohnte seines Vatern dann gehandlete, gebaut uud gebesserte Egrische zwey Wohnheuser, situirt am Lanzenbegel in Rossmarkt.

I.

Српске насеобине на добрима српских деспота у јужној Угарској у XV веку. — Привилегија краља Матије. — Идеја државне независности код угарских Срба у првој половини XVI века. — Т. з. цар Јован. — Покушај стварања полунезависне територије пред крај XVI века. — Судба породице Бранковића пред крај XVI и поч. XVII века. — Критика Бранковићеве генеалошке таблице. — Бранковићеви преци по матери. — Породична имања.

Померање српскога елемента са југа на север почиње, због промењених политичких односа на Балканском Полуострву, већ под крај XIV века. На измаку владе Лауша Великога и на почетку управљања Сигисмунда Луксенбурговца опажа се српско становништво у некадашњој Зарандској а данашњој Арадској жупанији. Тако већ на почетку XV века видимо на челу Зарандске жупаније као краљева кастелана у граду Вилагошу Димитрија, сина краља Вукашина.[1]) Када је деспот Стеван Лазаревић због опасности од Турака нашао за добро да тражи наслона на Угарску, везе Срба са Мађарима постају још живље и интензивније. Признавши над собом врховно господство Сигисмунда као угарскога краља, доспео је деспот Стеван Лазаревић у посед знатних места и пространих територија у Угарској. Тако га већ 1411 видимо у поседу знатних места у источној Угарској: Сатмара, Немета, богатих рударских места Нађ — и Фелшебање.[2])

---

[1]) Thallóczy Lajos és Áldásy, A Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára 1198—1526. (Mon. Hung. Hist. Okmánytárak. XXXIII). Budapest 1907. 45.

[2]) Op. cit. 52—54. 54—56.

1414 преноси краљ Сигисмунд на њ право жупана Торонталске жупаније, јер је и ту, на југу Угарске, деспот имао властелинство Бечејско и Бечкеречко.[1] Поред Дебрецина имао је деспот поседа у Пилишкој жупанији и другде, где је преко својих органа управљао, вршио правосуђе и побирао приходе.[2]

Интересантно је да се деспот Стеван у Угарској јавља скоро са сувереним правима. Поричући право ердељском бискупу на десетак од Сатмарске жупаније,[3] дошао је деспот као православни у опреку са римокатоличким клиром, а вршећи преко својих поджупана и таверника, већином Срба, судску и административну власт, дошао је у сукоб са тежњама жупанијског племства, које у XV веку снажно развија своју жупанијску автономију. Природно је мислити, да је са овим распростирањем деспотове власти над неким крајевима јужне Угарске учестала и миграција српског елемента онамо. Овај процес убрзан је за време наследника Стеванова, деспота Ђурђа Вуковића, који је споменуте поседе деспота Стевана у Угарској умножио са Вилагошким властелинством у Зарандској жупанији и још неким поседима у Срему (Сланкамен, Земун, Купиново, Митровица.[4])

Као и деспот Стеван, тако је и деспот Ђурађ имао донекле изузетан положај у Угарској. Тежњу вароши Дебрецина да се суди у замршеним споровима пред Будимским таверничким судом сузбија

[1]) Csánki Dezső. Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában, Budapest 1894. II 124. 130.

[2]) Thallóczy & Áldásy, op. cit. 63.

[3]) Op. cit. 59.

[4]) Поседи Ђурђеви у Угарској набрајају се у уговору између њега и Јована Хуњадија 7. авг. 1451. (Teleki József. Hunyadiak kora Magyarországon, Pesten 1853. X. 308—309).

деспот, наређујући да се подвргне суђењу његова таверника, и да пресуду његова таверника неизоставно њему што пре пошаљу.[1]) Деспот Ђурађ је ишао чак тако далеко, да је присвајао краљево право, те именовао жупана за Сатмарску жупанију, што је дало повода краљу Владиславу да то право покуша ограничити 1442.[2])

Наравно да је и деспот Ђурађ настојавао да на својим добрима настани што више Срба, хотећи имати онде што више радне снаге. Није према томе чудно што су угарски сталежи, поплашивши се од јаке емиграције српскога елемента, утицали на краља Алберта да донесе 1439 одлуку, којом се српском деспоту, грофу Цељском и осталим магнатима у будуће забрањује поседе, вароши и места давати туђинцима и странцима.[3]) Ну померање српскога елемента са југа на север није се дало зауставити. После пада Србије велики део народа и властеле тражи заклона на поседима српских деспота у Угарској, и то нарочито у Зарандској жупанији, дакле у близини ердељскога војводства. Најранија и најинтензивнија сеоба српскога

[1]) Voluimus etiam et statuimus ut universas et quaslibet causas inter vos motas et vertentes deliberare et sine debito decidere valeatis, et si quispiam de vestro contentare noluerit iudicio, eandem causam non deliberationi iudicis et iuratorum civium Budensium, sed in praesentiam magistri tavernicorum nostrorum, exindeque cum omni adiudicata sua serie in nostre excellentie presentiam sine omni gravamine transmittere debeatis (Thallóczy & Áldásy, op. cit. 96).

[2]) Pesty Frigyes, Bránkovics György rácz despota birtokviszonyai Magyarországban, Budapest 1878. 53—54.

[3]) Quod despotus Rasciae et comes Ciliae, caeterique magnates, domini, videlicet possessiones, castra, fortalitia, civitates, oppida et alia bona in hoc regno Hungariae habentes et tenentes; huiusmodi castra, fortalitia, oppida, civitates et possessiones non advenis et forensibus, sed Hungaris hominibus pro honore dare debeant (Corpus iuris hungarici, Budapest, 1899. 290.)

елемента извршила се у југоисточној Угарској, у крајевима између Мориша и Тисе, одакле се мађарски елеменат, осећајући се несигурним због честих провала турских, стао повлачити према северу. Особито су у великом броју прелазили Срби у јужну Угарску за доба краља Матије, који их је радо примао и настањивао дуж јужне границе према Турцима. Помоћ српских досељеника на јужној граници долазила је краљу у толико боље, што је кроз дуг низ година забављен био извођењем својих великих планова према Фридриху III и у Чешкој. Он је према томе велики део снаге морао концентрисати онде, због чега би му јужна граница државе без помоћи српске остала била отворена према Турцима. Стога је краљ Матија већ првих година своје владе браћу Стевана и Димитрија Јакшиће обдарио 1464. великим Нађлачким властелинством у Чанадској жупанији. Ови су у крајевима северно од Мориша са новим српским колонистама појачали српски елеменат, те потисли мађарски према северу.[1]) У брзо потом 1471. именовао је унука деспота Ђурђа Вуковића, Вука Гргуровића, деспотом српским, обдаривши га Сланкаменом и Беркасовом.

Ускрснућем српске деспотовине на земљишту Угарске ишао је Матија у првом реду за тим, да привуче што већи број Срба у Угарску, како би с помоћу њиховом створио што већу брану продирању турском. Добро примљени у Угарској, где

---

[1]) Borovszky Samu, A nagylaki uradalom története (Értekezések a történeti tudományok köréből XVIII 10sz). Стр. 20sqq. Упор. моју оцену у Лет. Мат. Срп. Књ. 204. Стр. 343—346. Јакшићи су под крај XV в. спадали међу најзнатније мађарске магнате, у т. з. officiales banderiati. Тако се међу том заставном господом у III декрету краља Владислава од 1498 спомиње „Stephanus Jaxith de Nagylak“, а поред њега и „Belmusavith (Белмошевић) cum omnibus huszaronibus suis“ (Corp. iur. hung. 608.)

је идеја вековне независности налазила израза у новоформираној јужно угарској деспотовини, утицали су угарски Срби и речи и делом на своје санароднике да напуштају своју стару отаџбину, те да се повлаче према северу. Таке сеобе вршиле се обично заједно са угарском војском, која је провањивала преко Саве и Дунава, да нашкоди Турцима. Када се Павле Кинижи, праћен Вуком Гргуревићем и Димитријем Јакшићем, у јесен 1680 враћао са војнога похода из Србије, превео је у један мах у јужну Угарску преко 60.000 душа.[1]) Колики је велики број српских досељеника био види се из једнога писма краља Матије од 12. јан. 1483, где се каже, да је за последње четири године прешло у Угарску на 200.000 душа.[2]) Тако знатан број Срба могао је учинити велике услуге, и за то их је Матија, да би их придобио, петим декретом од 1481. ослободио плаћања десетка римокатоличком клиру.[3]) Нема сумње да се овом привилегијом, која је штетила интересе римокатоличкога клира, ишло за тим, да се Србима омогући организација црквене јерархије, подизање цркви и манастира.

Перијодично насељавање Срба наставља се и даље за владе угарских краљева из куће Јаге-

---

[1]) 14 новембра 1480 пише краљ Матија папи Сиксту IV како је „Paulus Kunysy totam Rassciam ultra Smederew usque ad Chrwsowacz depopulatus est, adducta multitudine hominum ingenti, quippe que constanti assertione nuntii ab eo ad nos missi fertur esse supra numerum sexaginta milium animarum, qui omnes incole cum omni familia, rebusque omnibus et frumentis, insuper que raptim educi in carribus poterant, sunt educti (Mátyás király levelei, külügyi osztály. Budapest 1895. II. 78—79.)

[2]) Рад. М. Грујић, Апологија српскога народа у Хрватској и Славонији и његових главних обележја. Нови Сад, 1909. 93—94.

[3]) Item, quod Rasciani et caeteri huiusmodi schismatici ad solutionem decimae non adstringantur (Corp. iur. hungarici, 388).

лонске: Владислава II и Лауша II. Положај српскога деспота под крај XV века, благодарећи многобројном српском живљу, толико је значајан, да су његове војне обвезе веће од свих достојанственика у Угарској. Док су највиђенији државни магнати т. з. officiales banderiati, као војвода ердељски, бан хрватски, сикуљски и тамишки жупан, у случају рата дужни опремити по један бандеријум, т. ј. 400 коњаника, захтева се од деспота да даје 1000 коњаника. Његов се бандеријум дакле равна са краљевим бандеријумом (banderium regale).[1])

Године 1502 настојањем војводе Јована Корвина пресељен је опет приличан број Срба из Србије и Босне у Јенопољски округ.[2]) Сва та маса Срба, користећи се ослобођењем плаћања десетка, што је потврдио и краљ Владислав II,[3]) почела је убрзо да ради на организацији црквеној. Већ под крај XV и на почетку XVI века дижу се у Поморишју, на поседима Јакшића и Белмошевића, манастири Ходош и Бездин, а у близини Вршца подигнут је крајем XV века настојањем деспота Јована Стефановића манастир Месић. Током XVI века сретамо се на територији Угарске са дванаест епископија, које беху подложне Пећској патријаршији.[4]) Према томе није чудно да је број

---

[1]) Cf. трећи декрет краља Владислава II од 1498. art. 21 и 22, где се каже »Despotus autem equites mille dare tenebitur« (Corp. iur. hung. 492. 606). Чудновато је да Тимон Акош у свом чувеном делу »Ungarische Verfassungs-und Rechtsgeschichte mit Bezug auf die Rechtsentwicklung der westlichen Staaten« (Berlin 1909), превиђа деспота на стр. 772, где говори о officiales banderiati, а деспот је међу овима био најглавнији.

[2]) Иларијон Зеремски, Српски манастири у Банату, њихов постанак, прошлост и одношај према Румунима. Ср. Карловци, 1907. 17.

[3]) Corp. iur. hung. 588.

[4]) Szentkláray Jenő, A szerb monostoregyházak történeti emlékei Délmagyarországon, Budapest 1908. 10—13.

српских исељеника у првим десетинама XVI века у јужној Угарској толико велики, да Срби онде постају првим политичким фактором.[1])

Значај српскога елемента истиче се нарочито после битке на Мухачу, када је у Угарској наступила скоро потпуна анархија. У тим данима, када су мађарски сталежи, као и чешки, хтели имати свога народнога краља, не хотећи никако пристати уз Фердинанда Хабзбуршког, допринеле су много старешине српске у Угарској, да је Фердинанд надвладао супарника Јована Запољу. Ну између њих највише је Фердинандовој ствари у Угарској користио т. зв. цар Јован Ненада.

Када је после катастрофе на Мухачу у Угарској све било изгубило главу, јавља се овај човек изненада, те је у Липови, тадашњем српском центру, као метеор својим сјајем засенуо своје санароднике. Он је својој акцији, изазваној тешким социјалним приликама јужне Угарске, умео да даде неко религиозно обележје, што је само увећавало број његових ратника, који су му долазили и из српских крајева у Турској. Тако је он за кратко време окупио војску од неколико хиљада, због чега се о његово пријатељство отимали Фердинанд Хабзбуршки и Јован Запоља. Ну за нас је особито важно да се овај човек, пре него што се одлучио

---

[1]) 16 августа 1538 пише Ђорђе Утјешеновић краљу Фердинанду I „ita et Rasciani, qui fere medietatem Hungariae aeqant in officio erunt (Rad jugosl. akad. LIII. 66).

[2]) Значај српских миграција и густина српског елемента истиче се у тенденцијозном спису (по свој прилици од Јов. Мушкатировића) Dissertatio brevis ac sincera Hungari auctoris de gente serbica 1790. Између осталога каже се ту на стр. 10: Quando Turcae Serbiam et Bosniam sub suam redegerunt potestatem: quis adeo caecus est, ut non videat, innumeram populi Serbici et Bosnensis latini et graeci ritus multitudinem hisce, multisque aliis occasionibus ad Hungariam transivisse?

за Фердинанда, носио нејасним планом стварања неке самосталне територије. Ови планови нису ни мало необични посред оних хаотичних прилика у Угарској, када је централна власт престала скоро деловати. Издајући се за потомка старе владалачке фамилије Палеолога и старих српских деспота и носивши се неко време мишљу формирања неке врсте самосталне војводине, изразио је овај занимљиви човек најбоље идеје своје околине, којој је још у свежој памети била независна српска деспотовина с оне стране Саве и Дунава. Али цар Јован није имао ни довољно снаге ни мудрости да изведе ово велико предузеће. Поврх тога требала му је за то снага целокупног српског елемента у Угарској, што није био случај, јер српска властела Јакшићи, Радич Божић, Овчаревић и др. не хтедоше пристати уза њ због његова незнатна порекла и због тога што се био окомио на властелу.[1]) Осећајући да не може извести идеје, којима се заносио, пристаје цар Јован уз Фердинанда. Као присталица Фердинандов окомио се био нарочито на мађарску властелу у Поморишју и Бач-Бодрошкој жупанији, давши на тај начин израза срџби српскога народа против комитатских власти, са којима се Срби дотле непрестано гложили.[2])

[1]) Georgii Sirmiensis epistola de perdicione regni Hungarorum (Mon. Hung. Hist. Scriptores, I. 164).

[2]) Највише детаља о цару Јовану зна споменути савременик Ђорђе Сремац, капелан краља Јована Запоље. Његово казивање, испричано рогобатним латинским језиком, потврђују други савремени документи, а нека места потврђују се закључцима Будимске дијете 1527. (Fraknói Vilmos, Monumenta Comitialia regni Hungariae, Budapest 1874. I. 116—117.) Посланици Јованови зову га caesar Tracianorum (Mon. Hung. Hist. Script I. 143). Други савременик Зермег каже за цара Јована да „coepit se ex familia despotarum Serviae oriundum praedicare, et, ut ferebatur, recta linea genealogiam deducendo, multis persuaserat etiam ex praecipuis nobilium Rascianorum, rem ita se habere (Schwandtner,

Банатски Срби и после погибије цара Јована играју знатну улогу у јужној Угарској, нарочито у Арадској жупанији, те је у један мах изгледало да хоће да обнове покушај цара Јована.[1]) У то доба истиче се Петар Овчаревић,[2]) а нарочито Петар Петровић. Овај је имао простране поседе у Арадској, Северинској и Тамишкој жупанији, те је после смрти краља Јована Запоље као тутор ма-

---

Scriptores rerum hungaricarum, Vindobonae 1746. II. 386—387). Слично вели и Петар de Revay (Schwandtner, II. 713), док је познији Никола Иштванфи зависан од Зермега. Он вели: „Joannes quidem, cognomento Niger, natione Thrax, obscurae servilisque conditionis homo, quum se e sanguine principum Serviae, qui despotae vocabantur, originem trahere popularibus suis Thracibus, sive Servianis persuasisset“ (Nic. Jsthuanffi, Regni Hungarici historia, Coloniae Agrippinae, 1685. p. 93). Слично се о цару Јовану одзива савременик Стеван Бродарић у једном писму епископу Андрији Criciu из г. 1527: „Credo dominationes vestras intellexisse de quodam homine, quem nostri „nigrum“ vocant; est natione Rascianus, genere, ut pro certo asseritur, de familia imperatorum Constantinopolitanorum“ (E. Hurmuzaki, Documente privitóre la istoria Românilor, vol. II. part. 3. 614). У писму папскога нунција Јеронима од 8. марта 1527, упућеном из Вратиславе Карлу Контарнниjу, каже се: „Vostra signoria hará intesa la rota ha dato quel homo Niger in Hongaria, qual si fa de la casa de Paleologi, a Pedro Pekym“ итд. (Sanuto Marino, Diarii Venezia 1896. XLV. 239). И енглески посланик Џон Валоп у писму из Оломуца од 26 априла 1527 каже, како се Јован назива цар Цариграда, да је послан од бога да казни Турке и да их истера из Грчке (State papers published under the authority of her majesty's Commission Vol. VI. King Henry the gighth part. V. 581). И у једном писму краљице Марије, жене погинулога угарскога краља Лаута а сестре Фердинанда Хабзбуршког, писаном по исказу једнога посланика цара Јована 13 априла 1527, истиче се религијозно надахнуће, којим се цар Јован руководи у својој акцији. Ту се каже како Јован силно жели да се Фердинанд спусти у Угарску: „Hoc enim in fatis esse ac sibi divino oraculo revelatum predicat, ut vestre maiestatis atque illius auspiciis, quantum est paganorum et infidelium ad christianam religionem converti, Mahometi vero et alie secte penitus debeant aboleri.“ (Држ. Арх. у Бечу, Fasc. Hungarica 1527. (Homo niger). За ова два последња податка захвалан сам Г. Рад. Јовановићу.

[1]) Márki Sándor, Aradvármegye és Arad szabad királyi város története. Arad 1892. I. 513.

[2]) Петар Овчаревић је пре битке на Мухачу одржавао везе са Калочким надбискупом Томоријем. Као капетан Мартолоза у служби Београдскога санџака Балибега имао је прилике да сазна намере турске,

лолетнога сина Запоља, Јована Жигмунда, играо веома важну улогу у Угарској. Противно Ђорђу Утјешеновићу, који помаже Фердинанду I да прошири своју власт над источном Угарском и Ердељем, заступа Петровић самосталност ових територија. Он је мислио да ће се ова најбоље моћи очувати ако се према Турцима буде одржавала политика мирнога споразума.[1] Опажа се у опће да Југословени половином XVI века дају одлучан правац догађајима у Турској преко великога везира Мехмеда Соколовића, који половином XVI века осваја Банат, а у Угарској преко Петра Петровића и Ђорђа Утјешеновића.

Крајем XVI века заталасали се многобројни насељеници српски у југоисточној Угарској. Они почињу нападати на знатна турска места и њихове посаде. Не осећајући се довољно снажним да сами на своју руку воде даљу борбу са Турцима, тражили су потпоре код предузимљивога ердељскога кнеза Жигмунда Баторија. Особито је важно да су том приликом банатски Срби преко својих изасланика нудили Баторију деспотску титулу, тражећи да им он као „рацки краљ“ пошаље свога

те је о њима извештавао угарску господу (A. Theiner, Vetera Monumenta historica Hungariam sacram illustrantia, Romae, 1859. II. 750). Почетком 1526. изјавио је Овчаревић Томорију да је готов да пређе у Угарску (Monum. Vatic. Relationes oratorum pontificiorum 1524—1526. Budapestini 1884. 320—321.) Овчаревић је у брзо за тим морао прећи у Угарску, јер га после битке на Мухачу видимо у Угарској као присталицу краља Јована Запоље (Mon. Hung. Hist. Scriptores. I. 57.) Почетком друге половине XVI века видимо као великога поседника у Арадској, Зарандској и Чанадској жупанији некога Димитрија Овчаревића, који је по свој прилици био син Петров (Márki Sándor, op. cit. 323).

[1]) Márki Sándor, op. cit. 524. F. Krones, Handbuch der Geschichte Oesterreichs von der ältesten bis zur neuesten Zeit, Berlin 1878, III. 227—228.

војсковођу.[1]) Заузевши Бечкерек, Бечеј, Вршац и потукавши Темишварскога пашу, допринели су Срби доста да је велики део Зарандске и Арадске жупаније са местима Фачет, Тотварад, Еперјеш, Липова, Шољмош, Арад, Фелак, Нађлак, Чанад, Вилагош, Панкота и Јенова у г. 1595. прешли у хришћанске руке.[2])

Тада, када су банатски Срби понесени били идејом ослобођења од Турака и заносили се мишљу стварања полусамосталне територије са деспотом на челу, ступа на историјску позорницу породица, од које потиче гроф Ђорђе Бранковић.

О судби фамилије Бранковићеве мало знамо. Највише и најпуније говори о њој сам Ђорђе Бранковић у својој Хроници.[3]) Ну Бранковићеву казивању и његовој генеалошкој таблици породице Бранковића не може се много веровати, јер се, одмах на први поглед, види, да је састављена са нарочитом тенденцијом. Али колико неки детаљи његова казивања долазе у опреку са познатим чињеницима, толико се опет неке појединости потврђују неколиким документима.

У породици Бранковића причало се да су Бранковићи старином од Коренића у Херцеговини, камо је народна традиција локализовала дом Вука Бранковића. Ђорђе је, или још боље брат му Сава, ту

---

[1]) Szalay László, A magyarországi szerb telepek jogviszonya az államhoz, Budapest 1867. 13. О том покрету Срба види расправу Јов. Н. Томића „О устанку Срба у Банату 1594. године“, Београд 1899. Она се даје допунити подацима савремених мађарских писаца Бароњаија (Baronyai Decsi János históriája 1592—1598) и Илешхазија (Gróf Illésházy István nádor följegyzései 1592—1603), који су штампани у серији Scriptores Мађ. Акад. Наука.

[2]) Márki Sándor, op. cit. II. 24. Szentkláray Jenö, Száz év Délmagyarország ujabb történetéből, Temesvár 1879. 13.

[3]) Хроника, 1380. sqq.

породичну традицију довео у везу са успоменом на некадашње господство српских деспота у крајевима суседним Ердељу и на тамошње бављење последњих изданака Вука Бранковића под крај XV века[1]), те дошао на мисао да извуче порекло своје лозе од старих српских деспота. Фамилијарна традиција и сећање на господство српских деспота у Зарандској и Арадској жупанији дали су дакле материјала да Бранковићи идентификују своју породицу са старом деспотском лозом, коју они први после Орбинија називају Бранковићима. Материјал је био ту, али је требало наћи спону између ердељских Бранковића и старе деспотске лозе, која је, како је познато, изумрла са деспотом Јованом Стефановићем 1502 године. Ту пак везу нашао је Бранковић с помоћу мађарскога историчара Николе Иштванфија, писца XVI века, те је на тај начин дошао до дефинитивног формирања генеалошке таблице породице Бранковићеве.

На једном месту своје угарске историје каже Иштванфи за Роксанду, жену молдавскога војводе Александра[2]), да је пореклом од старе српске де-

---

[1]) Српски летописи бележе под г. 1485 „То лѣто од *Херделꙑ* доидоше сынови слѣпааго Стефана Деспотовикꙑ оу Срѣмь, Гюрьгь и Иоань деспоть“ (Гласник Срп. Уч. Друштва LIII. 102). Деспотовићи, Ђурађ и Јован, имали су тада у поседу град Érd-Somlyó у Крашовској жупанији (Ил. Зеремски, Српски манастири у Банату, 133—134). Ст. Новаковић (Последњи Бранковићи у историји и у народном певању 1456—1502 у Лет. Мат. Срп. књ. 147. стр. 19—20) без разлога потцењује ову белешку српских летописа, држећи да је овде летописац побркао неке позније догађаје. И ако се у животу архиепископа Максима (Гласник, XI, 125—129) не спомиње ни речи бављење последњих деспотовића у Ердељу, ипак сам склон више веровати нашим летописцима, који су за XV век доста тачни, него познијем животопису владике Максима.

[2]) Мисли се ту на Александра IV Љпушњану (Lăpuşneanu), који је у два маха био војвода молдавски. Први пут од 1552—1561 и по други пут од 1564—1568. (Dim. Onciul, Din istoria României, Bucureşti 1908.

спотске лозе [1]. Тај тачан податак Иштванфија [2], који Србе редовно назива Трачанима, послужио је згодно Бранковићу да своју фамилију веже не само за српске деспоте, него и за влашке Басарабе. Како Иштванфи не каже ништа детаљније о пореклу Роксанде, Бранковић је, не знајући да је она унука деспота Јована († 1502), измислио Лазара као сина деспота Гргура слепога, те је узео да је овај измишљени Лазар отац Роксанде и браће јој Димитрија и Ђорђа. Ну Роксанда није имала таку браћу, него Богдана, брата по оцу, и рођену

266—267. Детаљније види о њему St. Nicolaescu, Documente slavo-române cu privire la relaţiila ţării româneşti şi Moldovei cu Ardealul în sec. XV şi XVI. Bucureşti, 1905. 163—165).

[1]) ... ex vetere despotarum Thraciae stirpe progenita (Jsthuanffi, op. cit. XX. 339).

[2]) Роксанда је била кћи молдавскога војводе Петра Рареша (1527 до 1538. 1541—1546) од друге му жене Јелене, која у једном натпису у цркви мајке божје у Ботошанима вели за себе: „се азь рабь вл(а)д(ы)кы моего г(оспо)да (Исоуса) Х(риста) Єлена Д(е)спотовна, г(оспо)джа Петра воевода, дьщи Иωана Деспота“ (St. Nicolaescu op. cit. 159. 164). Према томе биће Роксанда унука деспота Јована Стефановића а праунука деспота Стевана Ђурђевића. Како се потомци херцега Стевана Вукчића родили са потомцима деспота Ђурђа Смедеревца преко тетке му Јелене, кћери кнеза Лазара, (в. њен тестаменат од 1443, којим своје имање оставља у наслеђе херцег уСтевану и деци му код М. Пуцића, Споменици српски, Београд 1862. II. 121—123), није чудо што су нашли уточишта на двору молдавскога војводе Александра IV Льпушњану, са којим се родили преко жене му Роксанде, прапраунуке деспота Ђурђа Смедеревца. „Имамь кон себе, пише Александар Дубровчанима 18 јуна 1566, неке слѕге и сироте, три братиенце, на име Геωргиа и Павла и Стефана, и двие сестре имаю, на име Катаринѕ и Марию. Ѡве су речене сироте праунуци херцега Стефана, кои е биω ѕ време минѕто господар земле Херцеговине... а сада у ωво време ωве речене сироте хране се кодь господства ми ωть богоданаго ми иманья (К. Јиречек, Споменици Српски у Спом. Срп. Крањ. Акад. XI. 90). Када ово знамо, онда је јасно, чијим су настојањем 1567 војвода Александар молдавски и жена му Роксанда са децом постали ктитори манастира Милешева (St. Nicolaescu, 275. Љ. Стојановић, Стари српски записи и натписи, I. 207—208). Тврдња Енгла да је Роксанда била грчкога порекла, из куће Хераклида, није тачна, јер казивање познога Антона Грацијана не може побити сведоџбу горе наведенога записа (J. Chr. Engel, op. cit. 477).

браћу Илију, Стевана и Константина[1]). Димитрија је Бранковић нашао код Иштванфија, који спомиње некога Demetrius Bulgarus-а, а Ђорђа је просто измислио, да би преко њега приказао Бранковиће као потомке старе деспотске фамилије по мушкој лози. На тај начин добивамо по причању Бранковића ову генеалошку таблицу:

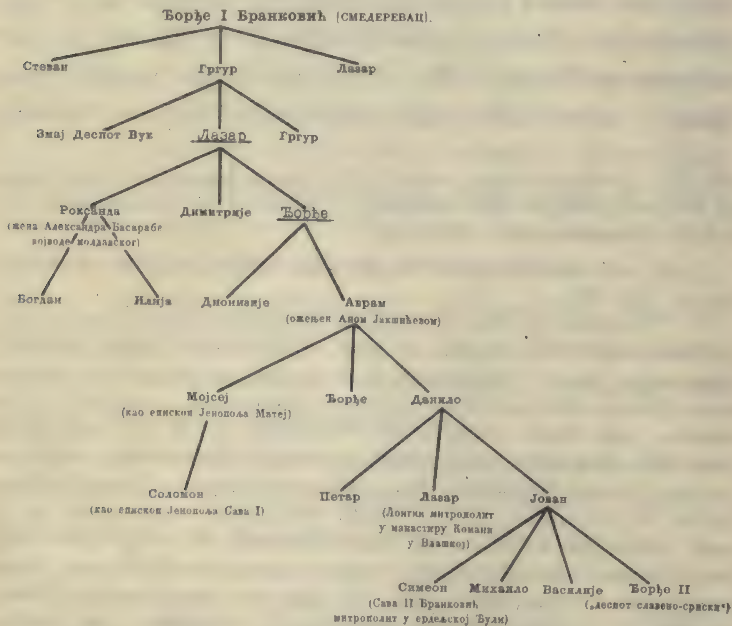

Пада у очи да Бранковић, где излаже генеалогију Бранковића, ни једном речи не спомиње синове деспота Стевана слепога: Ђорђа (потоњега Максима владику) и Јована, титуларнога деспота српског у јужној Угарској. Ну да је знао за њих, а нарочито за деспота Јована, види се отуда, што тз. цара Јована, који се јавља по Мухачкој битци, назива Јованом II деспотом, имајући при том сва-

[1]) St. Nicolaescu, op. cit. 158—159.

како на уму титуларнога деспота Јована као првога деспота под тим именом[1]).

Споменућу још да је на генеалошкој таблици Бранковићевој од синова Роксандиних само један, Богдан, тачно назначен, док за Илију не знају споменици него за Јонашка, Богдана, Михаила, Петра и Константина[2]).

Бранковић у Хроници прича да се тобожи брат Роксандин а постељник молдавскога војводе Арона[3]), Ђорђе Бранковић, пред крај XVI века по дозволи Ароновој спустио у Чанаду и Араду, назвавши се великим жупаном Јенопољским. Ово достојанство, вели, признао је Ђорђу и ердељски кнез Жигмунд Батори, после чега је Ђорђе утврдио Јенопољ и Липову и распростро власт над Панкотом и Ширијом, где је и сахрањен[4]). Син Ђорђев, Аврам, учествовао је по Бранковићу са Ђорђем Борбељем у борби са Турцима, опсађујући безуспешно Темишвар. Најстарији син Аврамов Мојсеј, у калуђерству Матеј, постао је по том епископ Јенопоља, а син му Соломон, назвавши се у калуђерству Савом, наследио је такођер оца у црквеном достојанству, поставши првим архиепископом Јенопоља. Како је сила турска, наставља збуњено Бранковић, све више напредовала у Јенопољском крају, пренесена је митрополија Јенопољска у ердељску Ђулу, где се у брзо склонили и сродници митрополита Саве Бранковића, те подигли камениту цркву. Други се опет уклонили били испред

[1]) Карактеристично је да Бранковић и тз. цара Јована доводи у везу са деспотском породицом, тврдећи, да вуче лозу од Ангелине, жене деспота Стевана слепога (Хроника, 1070).

[2]) St. Nicolaescu, op. cit. 274.

[3]) Владао од 1591—1595 (D. Onciul, op. cit. 267).

[4]) Хроника 1380 sqq.

Турака у место Трново више Ђуле, које Мађари називају Теуш, па и ту подигли камените храм. После тога је војвода влахо-запланински, Михаил Басараба, украсио православни манастир у Ђули великим трулом, наредивши да у будуће онде буде седиште митрополије.

И у овој причи Бранковића мешају се и бркају тачни подаци са нетачнима. Тешко да ће бити истинита тврдња да се Ђорђе Бранковић баш по дозволи молдавскога војводе Арона и ердељскога кнеза Жигмунда Баторија утврдио у Јенопољу и Липови, јер су ова места била у турским рукама све до августа 1595. Ну како у Липови на прелому XVI у XVII век воде главну реч Срби, биће да је Аврам Бранковић, како каже Ђорђе у Хроници, помогао Борбељу да у августу 1595 придобије Липову од Турака[1]). Том приликом је и Панкота, у другој половини XIV века својина породице Лошонција а у првој половини XV века деспота Ђурђа Смедеревца, пала у хришћанске руке[2])

Нетачно је и збуњено приказивање Бранковићево о митрополији Јенопољској и о њену преношењу у ердељску Ђулу. Данас је сигурно да је православну митрополију у Ђули установио под крај XVI века војвода влашки Михаило II Витез (1593—1601)[3]). Бранковић је, како се из горњега приказа види, знао за ово, али рад увеличати улогу своје породице, измислио је преношење Јенопољске митрополије у Ђулу, споменувши при том и улогу војводе Михаила II, коју ставља по тобожем преношењу Јенопољске митрополије у

[1]) Márki Sándor, op. cit. II. 32.

[2]) Ibid. 24.

[3]) A. Bunea, Mitropolitul Sava Brankovici, Blaj, 1906. 19—25. N. Jorga, Istoria biserici româneşti Vălenĭ-de-Munte 1908. I. 228—235.

Ђулу, што је сасма нетачно. Ну немамо разлога одбацивати Бранковићево казивање о митрополитима Јенопоља и Липове, Матеју и Сави I, тим пре, што се егзистенција овога последњега засведочава несумњивим документима, и што је и пре Саве постојала православна митрополија у Јенопољу и Липови.[1])

Није даље без основа и онај податак Бранковића да су Јенопољски Срби подигли камениту цркву у Теушу, јер је збиља Србин Михаило Рац подигао онде цркву[2]). Бранковић је једино погрешио у томе, што је, доводећи ове појединости у везу са бекством Срба из Јенопоља, догађаје из почетка друге половине XVII века, када су Турци Јенопољ освојили (1658), помешао са догађајима крајем XVI и на почетку XVII века.

Истакао сам напред могућност да је Аврам Бранковић могао учествовати и помоћи Борбељу у освојењу Липове. Како се он сем Хронике Бранковића не спомиње у савременим документима, и како се већ на прелому XVI у XVII век у тадашњим бурним догађајима истиче млађа генерација Бранковића, биће да је Аврам на брзо после заузећа Липове умро.

Скоро у исто време, када по причању Бранковића Аврам Бранковић игра видну улогу у Ердељу и суседним крајевима, истиче се други један Србин по имену Ђорђе Рац. Он је живо учествовао у бурним догађајима на крају XVI и поч. XVII века, када се о Ердељ отимали цар Рудолф II и

---

[1]) Márki Sándor, op. cit. II 239. Ил. Зеремски, Српски манастири у Банату, 23. 35. Онај списак Јенопољских епископа, који Марки наводи на стр. 238, истина је позан, али за то немамо разлога одбацити га у свему, јер је тешко замислити да су многобројни Срби у Банату били без икакве црквене организације.

[2]) N. Jorga op. cit. 350.

влашки војвода Михаило Витез. Ђорђе Рац је са својим Србима првобитно био у служби Михаила Витеза, а првих година XVII века, после смрти војводе Михаила, заступао је интересе цара Рудолфа II, називајући се поносито оберкапетаном ћесарове војске у Ердељу[1]) Ђорђе Рац је погинуо 1611, у близини Брашове, као генерал ердељскога кнеза Гаврила Баторија у борби против влашкога војводе Радула VII Шербана.[2])

О делима тога Ђорђа Раца говори доста опширно Ђорђе Бранковић у петој књизи своје Хронике. Између осталога каже он како неки говоре да је тај „Ђорђе Србин" био син Аврама Бранковића[3]). Тешко је без потврде других докумената рећи да ли је то баш тако, али није немогуће да је овај Ђорђе Рац могао бити син Аврамов. Према томе био би тај Ђорђе Рац стриц оцу грофа Ђорђа Бранковића. Није даље немогуће да је онај Јован, који се у јуну 1605 спомиње као официр у војсци тога Ђорђа Раца, отац нашега Ђорђа, а најмлађи син Данилов[4]). Јован је тада морао бити врло млад, када му се још 1645 могао у Јенопољу родити најмлађи син Ђорђе.

Поред Јована истиче се тада видно још један члан породице Бранковића, брат од стрица Јованов, Соломон, син Мојсејев. Овај се већ почетком

---

[1]) Én Zalomkemeni Rácz György, az római császár ö felsége Erdélyben lévő hadainak főkapitánya (Gyulaffi Lestár történeti maradványai, Mon. Hung. hist. Scriptores XXXIII. 53).

[2]) Szilágyi Sándor, Erdélyország története, Pest 1866. II. 104, само што Силађи Радула погрешно назива молдавским војводом.

[3]) Неціи глаголют ꙗкѡ вышше васпꙗнꙋеми Геѡргіи воеводоначалник... ѿ междꙋ синовь ва предписаніем ваобразившаго се Авраама Бранковича син бив (Хроника, 1422).

[4]) Gyulaffi Lestár, op. cit. 57.

XVII века био закалуђерио, те као епископ Сава управљао Јенопољском и Липовском епархијом. Епископ Сава стекао је нарочиту заслугу стога, што је његовим настојањем Липова, коју су Срби са вођом Ђуром Бешлијом из мржње према Мађарима 1605 предали Турцима, поново отета од Турака 1607[1]). Поред епископа Саве истакло се том приликом 160 српских породица из Липове, међу којима су били не само чланови Бранковићеве породице, него и Бранковићеви рођаци по матери. За ту услугу подигао је ердељски кнез Жигмунд Ракоци 1607 ове породице у ред племића, подаривши им поред места и пустара Арада, Балвања, Чичера, Чонта, Баће, Бикача, Сенђурђа и Сентивана још и нарочити грб[2]). Владика Сава обдарен је том приликом нарочито са добрима Zubatel, Bruznyk, Radmanocza и Melitkocza у близини Липове и Арада[3]). Епископ Сава уведен је у посед тих имања у присуству сто шездесет породица Липовских[4]). Владика Сава био је у животу

[1]) Márki Sándor, II, 47—49.

[2]) На црвеном пољу издиже се на стражњим ногама лисица, држећи у десној предњој шапи мач, на коме је набодена турска глава, обвијена чалмом, док је леву предњу шапу претећи уздигла. Више грба има војнички шлем, на коме су утврђена раширена црвена орлова крила, посред којих је учвршћен крст. Оригинал на пергаменту сачувао се у оставштини грофа Ђорђа Бранковића. Ово доказује такођер да су његови преци имали најзнатнија учешћа у придобићу Липове од Турака, јер се код њих чувала донациона листина кнеза Ракоција. Она је предавана с колено на колена у породици Бранковићевој, те се задржала код Ђорђа и напокон прешла у својину Срп. Краљ. Акад., у чијем се архиву чува под бр. 57.

[3]) У листини Жигмунда Ракоција, изданој у јуну 1607 у Клужу, дају се та добра Сави „episcopo quarundam ecclesiarum Rascianarum et Valacharum in Transylvaniae passim existentium“ нарочито због услуга показаних „in novissima recuperatione arcis nostrae Lippensis“ (Ориг. у оставштини грофа Ђорђа Бранковића, од које је један део у мојим рукама).

[4]) Арх. Срп. Краљ. Акад. бр. 59.

још и у новембру 1627, када је због болести заложио Петру Рацу из Липове поменута добра за 350 форината. Том приликом обвезао се владика Сава и наследник му Рац Лазар, да су у случају искупљивања заложених имања дужни извршити то оном истом врстом новца, која је позајмљена[1]).

Ја мислим да су сва три лица која се у овој погодби спомињу: и владика Сава, Петар, и Лазар Рац сродници, чланови једне исте породице. Петар и Лазар (у калуђерству Лонгин) биће браћа од стрица владици Сави а рођена браћа Јовану, оцу митрополита ердељскога Саве II и грофа Ђорђа Бранковића. У тим документима не спомињу се они под породичним именом него под опћим именом Раца, како их назива мађарска ердељска канцеларија. Презиме Бранковић пак почеће стално да носи млађа генерација, почев од Саве II Бранковића, који је, како ћемо видети, врло много давао на то презиме. Према томе што епископ Сава Лазара Раца назива својим наследником и према казивању Ђорђа Бранковића у Хроници, може се са приличном сигурношћу закључити, да је Лазар (у калуђерству Лонгин) наследио у достојанству митрополита Јенопољског и Липовског свога брата Саву, сина најстаријега му стрица Мојсеја.

Тешко је одредити када је митрополит Лонгин напустио митрополију Јенопољско-Липовску, те се преселио у Влашку, у манастир Коману. Ђорђе Бранковић вели да се Лонгин преселио у Влашку за време владе војводе Матије Басарабе[2]), што би било између 1632—1654, а тиме нисмо много добили. Проф. Марки мисли да се то десило по свој

[1]) Арх. Срп. Краљ. Акад. бр. 70.
[2]) Хроника, 1499.

прилици 1640 стога, што се митрополит Лонгин никако није слагао са намерама ердељскога кнеза Ђорђа I Ракоција да православне постепено преведе на калвинско веровање[1]). Ну ако је Лонгин из тих побуда напустио своју митрополију, чудновато је онда, да Ђорђе Бранковић, који мрзи калвине, не истиче као разлог Лонгиновој сеоби верски моменат него несигурност од Турака[2]). Али било како му драго, главно је то, да је по одласку Лонгинову укинута била та епархија, а Јенопољ је постао седиште протопрезвитерата[3]). Старији брат Лонгинов и Јованов, Петар, спомиње се у једној листини Ђорђа I Ракоција од 8 новембра 1636, којом ослобађа дажбина све оне, који буду служили под заставом Петра Раца из Липове[4]).

Као што се види егзистенцију неких чланова, и то млађих, на генеалошкој таблици грофа Ђорђа Бранковића потврђује неколико до сада непознатих докумената. Поред тога ти документи сведоче да је породица Бранковића већ од краја XVI века почела видно да се истиче између осталих српских породица у Арадској и Зарандској жупанији. Из те породице изашло је неколико истакнутијих ратника и црквених великодостојника.

Располагала је породица Бранковића и прилично великим имањима у Арадској, Зарандској и Тамишкој жупанији. О имовним односима породице грофа Бранковића сачувао се један драгоцен документ у Бечком. Двор. Коморском Архиву.

---

1) Márki Sándor, II. 241.

2) Хроника, l. c.

3) Ил. Зеремски, Срп. ман. у Банату, 34.

4) Арх. Срп. Краљ. Акад. бр. 73.

Како се царским отписом 29 јула 1688 конституисала била у Бечу неоаквистична дворска комисија са задатком да уреди новоосвојене територије у Угарској [1]), обратио се Ђорђе Бранковић, који се тада онде бавио, на њу са молбом, да му се поврате његова наследна добра у Угарској и Ердељу. Одбијен 6 септембра 1688 с тим, да ће се о тим добрима решавати, чим се о њима стече потребна информација [2]), обратио се Бранковић десет година касније цару Леополду I с молбом, да се реши једном дефинитивно та његова ствар [3]). Како му на ту жалбу ништа није одговорено, упутио је Бранковић 1701 поново своју молбу на неоаквистичну комисију, да на основу поднесених докумената донесе решење о његовим добрима [4]). Како су од прилике у исто доба босански Бранковићи такођер подизали претензије на добра старих српских деспота у Угарској, наредила је 12 маја 1703 Дворска Комора, не верујући ваљда много поднесеним документима од стране Ђорђа Бранковића, коморском комесару у Араду, барону Хардегену, да према књигама каптола, који су у Угарској и Ердељу уводили у посед обдарене [5]), састави списак имања Бранковићеве породице, па да га пошаље у Беч. Ну барон Хардеген није могао извршити тај налог због устанка Фрање Ракоција, што је дало повода

[1]) Herm. Ign. Bidermann, Geschichte der österreichischen Gesammtstaatsidee 1526—1804. Innsbruck 1867. I. 43. 120.

[2]) Савремена копија у мојој збирци.

[3]) Оригиналан концепат, писан руком Бранковића, са пописом Бранковићевих породичних имања у мојој збирци.

[4]) У мојој збирци.

[5]) О правном значају каптола у Угарској види Horvát Árpád, Bevezetés a magyar oklevéltanba Budapest, 1880. 33sqq. Timon Ákos, op. cit. 293, 367.

Комори да обнови 23 јануара 1705 свој ранији налог. Тако је напокон барон Хардеген саставио списак добара на основу регистра Великоварадскога каптола. Важно је да се тај списак барона Хардегена скоро потпуно слаже са споменутим списком грофа Ђорђа Бранковића из г. 1698. Један одељак овога списка, и то већи, саставио је Бранковић на основу оригиналних даровница ердељских кнежева његовим прецима и побочним рођацима; те је даровнице Бранковић код себе чувао. Други део, где је говор о поседима српских деспота у Угарској, више је литерарне природе, састављен већином по причању савременика краља Матије, хуманисте Антонија Бонфинија.

Из списка барона Хардегена и оригиналних даровница ердељских кнежева види се, да донације ердељских кнежева почињу са споменутим даровницама владици Сави и 160 рацких фамилија у Липови. Ову последњу даровницу потврдио је и кнез Гаврило Бетлен 1625 [1]. Како се у овој потврди Бетленовој између осталих племенитих Раца истичу Петар из Липове и Сава, за које мислим да ће бити владика Сава и најстарији стриц Ђорђев, Петар, то би и ова околност сведочила колико се видно истицали чланови породице Бранковића у првим десетинама XVII века.

У списку барона Хардегена наводе се под бр. 4 међу имањима фамилије Бранковића пустаре Kerez-tur, Nadas et Godinovo Szelo у Арадској жупанији, што се потврђује листином Гаврила Баторија од 20 новембра 1610, која је издана Липовским становницима Владиславу Порколабу, Стевану Тром-

---

[1]) Оригинал из заоставштине грофа Ђ. Бранковића у мојој збирци

биташу и Јовану Прибегу (Pribek)[1]. Ја мислим да је овај Владислав Порколаб (Porkoláb- заповедник града) из Липове идентичан са оним Владиславом Рацом из Липове, коме је кнез Жигмунд Ракоци 20 августа 1607 поклонио пустару Онус у Тамишкој жупанији.[2]) Овај Владислав Рац био је деда матере Ђорђа Бранковића, како Бранковић изреком каже у споменутом списку, упућеном цару Леополду г. 1698. У том списку, наводи Бранковић листину Гаврила Баторија, опет из г. 1610, којом се споменуте пустаре дају оцу Владислава Раца, Павлу, а прамдеди матере Бранковића. Сем тога добио је том даровницом Павле: Aranyagh, Illonova, Piski, Komlos, Hollos, Zaderlak, Iratos, Zarand, Martoily, све пустаре у Арадској и Зарандској жупанији. Из тога списка сазнајемо даље да је кнез Жигмунд Ракоци обдарио Гаспара Раца, оца Ђорђеве матере, са једном кућом у Липови, а тога Гаспара Раца, деде Ђорђева по матери, тиче се и листина кнеза Гаврила Бетлена од 19 маја 1617 у Ђули, којом се истом Гаспару Рацу и Лаврентију Секељу, становницима Липовским, дају пустаре Herniak и Kopacz у Тамишкој жупанији[3]). Ову даровницу наводи и барон Хардеген, под бр. 8, док Бранковић у списку каже, да је ове пустаре добио од кнеза Жигмунда Ракоција још отац Гаспарев, Владислав. Одатле сазнајемо да је између родбине Бранковићеве по матери и фамилије Секеља било извесних веза, те према томе није чудно, што савремени ердељски писац, Михаило Череји, каже за Владислава Секеља, штићеника ердељскога кнеза

[1]) Оригинал из заоставштине грофа Ђ. Бранковића у мојој збирци.
[2]) Оригинал из заоставштине грофа Ђ. Бранковића у мојој збирци.
[3]) Оригинал из заоставштине грофа Ђ. Бранковића у мојој збирци

Апафија, да је био у блиском сродству са владиком Савом II Бранковићем, о чему ће даље бити речи.

У Тамишкој жупанији имали су даље Бранковићи још пустаре Lunkatelek, Iuuanjesch, Zarchia, Zeöldes, Tamaszéch и Becseu, до којих су дошли донацијом кнеза Гаврила Баторија. Ова је даровница издана у Сибињу 26 априла 1611 на име Саве Раца (да ли епископа Саве?), Радана Зеремија и осталих Арадских Срба[1]), а њу спомиње и барон Хардеген под бр. 9. Истакнућу да се на овом месту списак грофа Ђорђа Бранковића не слаже ни са листином Баторијевом од 26 априла 1611 ни са списком Хардегена, јер се у њему каже, да је Батори листином из г. 1611 споменуте пустаре уступио Лаврентију и Јовану Рацу из Липове. Очито је да Бранковић овде мисли на Јована Гаспара Раца, оца Ђорђеве матере и Лаврентија Секеља, али ми није јасно зашто Бранковић у списку друкчије ствар приказује. Споменућу још да је по својој прилици Бранковић у споменутој листини Гаврила Бетлена од 20 новембра 1610 име Јована Прибега исправио у Racz. Није ми јасно зашто је Бранковић извршио ову измену на имену Јована Прибега и да ли је тај Јован Прибег идентичан са оним Јованом Прибегом, кога је почетком XVII века ердељски кнез Стеван Бочкаји поставио за капетана у граду Шољмошу на Моришу[2]).

Бранковић у споменутом списку вели да је кнез Гаврило Бетлен листином од 1627 обдарио његова прамдеду по матери Владислава Раца и браћу му, а у листини Бетленовој од 7 маја 1627,

[1]) Оригинал из оставштине Ђ. Бранковића у мојој збирци.

[2]) Márki Sándor. op. cit. II. 50.

на коју Бранковић очито мисли, обдарују се овим пустарама 160 рацких војника из Арада[1]), коју листину наводи и барон Хардеген под бр. 2.

Због села Микелаке у Арадској жупанији, коју барон Хардеген такођер наводи под бр. 9 међу фамилијарним добрима Бранковића, док је у даровници Гаврила Баторија од 26 априла 1611 не налазимо, имали су Арадски Раци парницу са Стеваном Егријем из Варада. Овоме је наиме кнез Гаврило Бетлен 7 јула 1624 даровао био Микелаку[2]), ну када је требало Егрија увести у посед Микелаке подигоше протест Арадски Раци. Они су тврдили да су исту пустару купили од некога Драгоша, због чега је кнез Бетлен актом од 22 августа 1624 упутио обе странке суду[3]).

Теже је већ рећи како су Бранковићи дошли у посед пустара у Зарандској жупанији: Also Czili, Felsö Czili, Rasztoz, Talag и Kremenassa, која се у XV веку спомиње међу поседима деспота Ђурђа Смедеревца[4]), а које пустаре барон Хардеген под бр. 5 и 6 такођер убраја у имања породице Бранковића. Бранковић по једној листини каптола Великоварадскога од 13 децембра 1647 наговешћује само нејасно откуд ова имања у поседу Бранковића. Па ни сама споменута листина Великоварадскога каптола не објашњује ствар[5]). Из ње се види да је још 1525 неки Петар Растоци из Алшо Цили продао ове пустаре Јовану и Петру Талагију, а много касније 1612 Михаило Талаги дао

---

1) Оригинал из заоставштине Ђ. Бранковића у мојој збирци.
2) Оригинал из заоставштине Ђ. Бранковића у мојој збирци.
3) Оригинал из заоставштине Ђ. Бранковића у мојој збириц.
4) Pesty Frigyes op. cit. 25.
5) Оригинал из заоставштине Ђ. Бранковића у мојој збирци.

је у замену Алшо Цили заједно са пустаром Ваља Михаилу Корди из Јенопоља за посед Талаг. Ну није јасно од куда посед Кордâ, православне фамилије грчкога порекла, у рукама Бранковића [1]). Како брат грофа Ђорђа, митрополит Сава II Бранковић, фунгира 1669 и 1670 као тутор малолетним синовима Жигмунда Корде: Фрањи и Ђорђу [2]), могло би се закључити да су Корде били у сродству са Бранковићима. Потврђује то донекле и неки Јован Графијус, из чије се признанице од г. 1674 да је дужан митрополиту Сави II Бранковићу 300 форината, може такођер закључити да су Корде из Јенопоља били неки рођаци Сави и Ђорђу Бранковићу.[3]) Свакако се дакле тим сродничким односима има тумачити та околност, да су Бранковићи, Сава II и Ђорђе, подизали претензије на споменуте поседе Јенопољских Корда.

Из досада реченога види се, да је породица Бранковића у првој половини XVII века располагала прилично знатним поседима у Зарандској и Арадској жупанији. Та се добра умножила још миразом Ђорђеве матере, чија се родбина такођер истакла на почетку XVII века, те стекла заслуге

1) Син Михаила Корде, Жигмунд, постао је 1625 жупаном Зарандске и Арадске жупаније. Његова опет сина Жигмунда видимо од 1655 до 1668 као капетана знамените тврђаве Хуста у Мармарошкој жупанији. Касније је ова породица подигнута у ред угарских грофова (Márki Sándor, op. cit. II. 198).

2) Добротом пријатеља арх. Иларијона Зеремског дошао сам до неколико података из каптолскога архива у Ђулп, који разјашњују донекле односе између Бранковића и Корда. У Protocollum Stephani Beszerméni fol. 224 чита се: „Protestatio honorabilis Szava Brankovith. super non redenda ratione tutoratus Francisci et Georgii orphanorum quondam Sigismundi Korda et Elisabetha Thorda consorte sua susceptarum anno 1669. Мало даље: Obligationales de 400 aureis Benedicti Hedri a Szava Brankovith orphanorum Sigismundi Korda tutore levatis anno 1669.

3) Арх. Срп. Краљ. Акад. бр. 95.

за ердељскога кнеза. Потврђује то много кашње и рођак грофа Ђорђа, Јован Бранковић Липовац, у једној молби на заповедника Прага, грофа Гутенштајна, поч. 1712, када каже, да је Бранковић до тих имања дошао наследством од матере.[1]) Вредност ових имања процењује барон Хардеген на 26.974 фор. и 50 кр., а годишњи приход на 1.618 фор. и 15 кр.[2]) За оно време дакле, када је новац био јако скуп, доста велика сума.

---

[1]) ...güether, velche an ihme nach seiner seel. frau mutter gediegen (Ориг. концепат у мојој збирци).

[2]) Vjesnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskoga arkiva, Zagreb, 1908. 68—70.

II.

Јенопољ (Јенова), место рођења Ђорђа Бранковића. — Његово детињство. — Избор Јенопољскога протопопа Симеона, старија Ђорђева брата, за православног ердељског митрополита. — Сеоба из Јенопоља у Ђулу, престоницу ердељских кнежева. — Тадашњи политички положај Ердеља између Порте и цара Леополда I. — Страшни дани у Ердељу. — Турска објављује рат цару Леополду I с пролећа 1663.

Из имућне и угледне породице, која је била у доста тесним везама са ердељским кнежевима Жигмундом Ракоцијем, Гаврилом Баторијем, Гаврилом Бетленом и Ђорђем I Ракоцијем, поникао је Ђорђе Бранковић. Његов отац Јован, кога скоро као дечака видимо у војсци чувенога Ђорђа Раца, преселио се из Липове у Јенопољ. Ту му се, пошто је већ био зашао у године, родио најмлађи син Ђорђе 1645[1]).

Јенопољ (Boros Jenö, Јенова, на реци Керешу у Арадској жупанији), место рођења Ђорђева, био је од краја XIV века својина породице Лошонција, те је у њеним рукама остао кроз читав средњи век. Подигнут на згодном месту, на десној обали реке Кереша, служио је он као одбрана данашњој Арадској жупанији. Због тога су Турци од друге половине XVI века непрестано тежили да га придобију. Године 1565 пао је Јенопољ Турцима у руке,

---

[1]) Годину рођења Бранковићева сазнајемо из његове Хронике (стр. 3256). Пред крај Хронике каже он да му је приликом смрти цара Леополда I (5 маја 1705) било шездесет година.

али само за кратко време, јер га је у брзо војсковођа Максимилијана II, Швенди, придобио натраг. Под крај XVI века освојили су Турци опет Јенопољ, али им га је, како је горе споменуто, преотео 1602 Стеван Петнехази. Под крај 1604 прешао је Јенопољ из немачких руку у посед ердељскога кнеза Стевана Бочкаија, који је одбрану Јенопоља и суседног места Липове поверио у главном Србима[1]. За владе кнеза Гаврила Бетлена траже Турци поново да им се уступе Јенопољ и Липова, у којима је тада превлађивао српски елеменат. Када је Липова силом прилика морала бити предана Турцима 1616, преселише се оданде многи становници у Јенопољ, који 1620 постаје главно место Арадске и Зарандске жупаније. А када су Турци после смрти Бетленове показали чврсту намеру да се дочепају ове важне позиције у суседству, предузео је био кнез Ђорђе I Ракоци да утврди Јенопољ. Ракоци је чак прописао и ратну службу за посаду у Јенопољу, само да би отклонио опасност, која је претила непрестано са запада из турске позиције Ђуле, а са југа од Липове. Син његов, даровити Ђорђе II Ракоци, обратио је још већу пажњу утврђењу Јенопоља. Те године, када је угледао света Ђорђе Бранковић, предузето је из темеља оправљање Јенопољске тврђаве према плану Гаврила Халера. Идуће године, у мају, посетио је Јенопољ кнез Ђорђе II Ракоци, да прегледа нова Јенопољска утврђења[2]. Идућих година наставља се утврђење града. Тако је ердељска дијета 1650 већала о потребним средствима за одбрану града[3].

[1]) Márki Sándor, Arad vármegye története I. 498. 560. 564. II. 45.
[2]) Márki, op. cit. II. 96—97.
[3]) Monumenta Comitialia Transilvaniae. XI. 92.

Изглед града и вароши, када га је посетио турски путописац Евлија Челебија 1661, дакле када је већ био у турским рукама, неће бити да је много друкчији био, него када је Бранковић проводио у њему своје детињство до г. 1658. Описавши изглед четвороугаонога града са јаким каменитим кулама, зауставља се Евлија на опису места Јенопоља. Јенопољ се, вели он, простире на обема странама Кереша. Велика је то паланка, чији обим захвата 4800 корака. Паланка је такођер ограђена а улази се унутра на Темишварску капију с југа, на Ђулску са запада и Варадску са истока. Прозори и веранде Јенопољских кућа гледају на Кереш, тако да се оданде веома згодно може риба ловити. Евлија истиче даље лепоту вртова и воћњака у Јенопољу, богаство виногради у најближој околини, где се чује умилно прижељкивање славујево и веселе песме становништва, које се проводи по виноградима[1]). У таком месту, у непосредној близини турској, родио се и примио прве утиске Бранковић. Оно истина да је сваки час долазило до сукоба између Јенопољаца и Турака из околине, али када би се диференције изравнале, опћило је погранично становништво једно с другим као да несугласице није ни било. Јенопољци одлазили би на пазар у турска места Ђулу, Липову и Арад, а Турци би опет долазили на пазар у Јенопољ, Салонту, Варад итд. Због честога опћења морало је погранично становништво разумевати нешто турски, док су Турци такођер осећали потребу да науче мађарски, а свакако и српски. Зна се да је Ђулски паша, Мохарем, водио сина у Јенопољ, да онде научи ма-

[1]) Evlia Cselebi török világutazó Magyarországi utazásai 1660—1664. Fordította Dr. Karácson Imre. Budapest 1904. 26—27.

ђарски.[1]) У Јенопољу је дакле морао Бранковић по свој прилици научити турски, јер се већ на почетку дипломатске каријере вели за њ да говори турски.

О свом раном детињству и породичним приликама говори Бранковић веома мало у Хроници. Одатле сазнајемо да је његов отац Јован сем њега имао још три сина (Симеона, Михаила, Василија) и две кћери, чија имена не бележи. О пореклу своје матере не говори ништа, него каже да је мати, по смрти му оца Јована, примила монашки чин, назвавши се Маријом.[2]) Тај податак драгоцен је, јер нам баца доста светлости на карактер његове матере. Мати Бранковићева тешко да је могла бити сређена и потпуно нормална жена, када је могла отићи у манастир, те напустити слабуњава синчића Ђорђа, коме тада није могло бити ни пуних десет година. Смрт мужа, два сина и најстарије кћери, који су, како Ђорђе у Хроници бележи, нагло поумирали од куге, а поред тога трзавице и несигурност на граници морали су утицати јако на њену примчиву душу и слабе живце, те је, жељна мира, напустила породицу и малога синчића. Неке своје анормалне особине морала је она пренети и на своју децу, нарочито на Ђорђа, који се кроз цео живот показује несређен, нереалан и лакомислен. Утицај ове жене на децу био је толико јаки, да се најстарији брат Ђорђев, Симеон, како Ђорђе прича, под њеним притиском морао вратити од стрица, митрополита Лонгина, који је живео у манастиру Комани у Влашкој, те примити свештенички чин, за који није ни близу имао то-

---

[1]) Márki Sándor, op. cit. II. 99.

[2]) Хроника, 1510.

лико воље колико за немирни војнички живот. Мати је, наставља Ђорђе даље, навалила на Симеона да ступи у свећенички сталеж с тога, како би се у њиховој породици одржало достојанство Јенопољског протопопа. Јенопољски протопоп, каже Ђорђе нетачно, замењивао је донекле митрополита, јер је митрополију пренео из Јенопоља у ердељску Ђулу војвода Михаило Басараб (храбри). Свакако и тај факат сведочи да је мајка оба Бранковића била амбициjозна, коју црту видимо јако заступљену и код њених синова Симеона (Саве) и Ђорђа.

Када је Ђорђе Бранковић ушао у једанаесту годину живота десио се један догађај, који је био од велика утицаја на даљи његов живот. 1656 год. наиме водила се борба између калвинскога суперинтенданта Чулаија и православног ердељског митрополита Данила, који је од 1652 седео на митрополитској столици у Ђули. Ова борба, која ће да доведе на митрополитску столицу брата Ђорђева, протопопа Симеона, само је наставак ранијега гложења између православних и протестаната у Ердељу. Положај православља у Ердељу постао је тежак већ од друге половине XVI века, када је чак и ердељска дијета сталежа донела одлуку, да се православни обраћају у калвинство, а у случају противљења да се истисну из земље.[1]) И ако се ова строга наредба није могла извести, ипак ердељски владари нису престали мислити на који начин да приведу православне у крило калвинске вере. Кнез Гаврило Бетлен мислио је придобити православне свећенике тиме, што ће им олакшати материјалан

[1]) Joh. Crisian. Beitrag zur Geschichte der kirchlichen Union der Romänen in Siebenbürgen unter Leopold I. Hermannstadt, 1882. 11.

положај.[1] Кнез Ђорђе II Ракоци био је много енергичнији. Убрзо по ступању на владу гледао је да путем влашких књига (катихизис од 1640 и тумачење јеванђеља од 1641) распростре учење калвинско међу православне. Како је митрополит Јорест противан био увођењу ових књига у цркве и школе, оптужен је да води неморалан живот, те збачен 1643 г., а на његово место доведен Стеван Симеон. Овај се, пре него што је устоличен, обвезао да ће верно испуњавати петнаест Ракоцијевих одредаба, којима се олакшавало ширење калвинства међу православне.[2] Ну за обвезе, које је примио митрополит Стеван Симеон, нису хтели чути сви његови наследници. Један од таких био је и митрополит Данило. Како је пак суперинтендант Чулаји био ватрен калвин, није хтео мировати све дотле, док кнез Ракоци није свргнуо са митрополитске столице Данила.

Избор Чулајев пао је на протопопа Симеона Бранковића, како се то изреком каже у декрету кнеза Ракоција од 21 децембра 1656.[3] Имајући у виду да је Симеон дошао на место ренитентног Данила, очекивали бисмо у декрету Ракоцијеву исте оне тачке, на које се обвезао 1643 митрополит Симеон Стеван 1643, када је дошао на место збаченога митрополита Јореста. Али на место свега тога истиче се у декрету како ће нови митрополит од прихода, које буде побирао, штампати књиге на језику цркве,

---

[1]) Dr. Augustin Bunea, Mitropolitul Sava Brankovici, Blaj 1906. 68.

[2]) Tim. Cipariu, Archivu pentru filologia şi istoria, Blasiu 1867. 628-632.

[3]) Quod cum honorabilis Szava Brancovitsch et Corenisch, ab admodum reverendo viro Georgio Csulai universarum in regno Transylvaniae ecclesiarum orthodoxarum superintendente... singulari quadam intercessione commendatus nobis fuerit (Tim. Cipariu, Archivu, 649).

којој на челу стоји и подизати школе.[1]) Узмемо ли на ум један кашњи декрет кнеза Михаила Апафија од 23 априла 1662, у коме се каже да је Симеон (Сава) Бранковић дао неке обвезе суперинтенданту Чулају, јасно је, да се на овом месту мисли на прештампавање оних влашких књига (катихизиса и тумачења јеванђеља), којима се постепено хтело увести калвинско учење међу православне. Тешко је насигурно растумачити зашто се нови митрополит није везао таким обвезама као некада Стеван Симеон, и зашто се о сличним обвезама у декрету Ракоцијеву од 1656 тако рећи и не говори. Узме ли се на ум да је Симеон пре тога живео неко време код свога стрица, митрополита Лонгина, у Влашкој, у манастиру Комани, чији је ктитор био Раду Шербан, отац тадашњега кнеза Константина Шербана,[2]) узме ли се даље на ум да је кнез Ракоци због намераване експедиције у Пољску особито требао помоћи и потпоре влашкога кнеза, не ће бити да је протопоп Симеон постављен за митрополита само на препоруку Чулаја, него је ту играо улогу и политички моменат. Пошто је већ дошло до сукоба између упорнога Данила и Чулаја, требало је на Данилово место поставити човека, који је имао веза са Влашком. На тај начин мислили су меродавни у Ердељу ослабити рђав утисак детронизације Данилове у православној влашкој кнежевини, чија је помоћ потребна била. Млади протопоп Симеон препоручивао се сам собом, јер је био рођак ми-

---

[1]) ...ut impensas pro libris lingua ecclesiarum, quibus praeest, vernacula excudendis, scholis sustentandis ac honorario nostro, ab antiqua consuetudine principibus Transylvaniae tributi solito, sufficientes habere possit... (l. c.).

[2]) N. Jorga, Istoria bisericii românești și a vieții religioase a Românilor, Vălenii-de-Munte, 1908. I. 351.

трополита Лонгина, који је опет морао стајати у живим везама са сином ктитора Комане, у коме је Лонгин пребивао. Тако би се дакле разумело зашто је кнез Ракоци упутио младога протопопа Симеона у Влашку, да га онде егзарх патријарашки и митрополит влахозапланински Стеван посвети за митрополита,[1]) а на тај начин постаје онда јасно зашто у декрет Ракоцијев нису ушле оне обвезе из г. 1643, него се само узгред спомиње како ће нови митрополит Сава да подиже школе и у њима шири књиге на влашком језику т. ј. оне, којима се постепено хтело да уведе калвинско учење. Према томе није оправдана тврдња каноника Буње да је Сава дошао на столицу митрополита са обвезом да ће ширити међу православне калвинско учење.[2]) Такве обвезе није Сава дао од себе, нити се то може извести из декрета кнеза Ракоција од 1656. Ну с друге стране мора се допустити да Сава није био баш особито скрупулозан у бирању средстава, када је требало задовољити личне амбиције, те постати митрополитом. Због тога му и није било тешко обећати суперинтенданту Чулају да ће обвезе, које је овај прописао, испуњавати. Какве су те обвезе не каже се у декрету кнеза Апафија од 1662, али је јасно, да оне нису ни близу везивале митрополита Саву онако као на пр. Стевана Симеона, наследника Јорестова, за кога се оне у декрету изреком наводе. Сава је обвезе, дане суперинтенданту Чулају, сматрао за личну ствар њих двојице, због чега их кашње није ни испуњавао. Да је Сава био у свему оруђе

---

[1]) Акат митрополита Стевана о посвећењу Савину за митрополита доноси Бранковић у Хроници 1514 sqq.

[2]) Bunea, op. cit. 30—32.

калвина и лојално испуњавао обвезе, како Буња хоће, за цело да не би имао неприлика 1667, нити би кнез Апафи настојањем суперинтенданата Ковснаја и Тисабетшија издавао декрете 1669 и 1674, којима се поново чини покушај да се православна црква у Ердељу потпуно подвргне јурисдикцији суперинтенданта.

Чудновато је међу тим да Бранковић ни речи не спомиње, да му је брат Симеон дошао на место збаченога митрополита Данила. Ја мислим да је Бранковић хотимично преко овога ћутећи прешао и хотимично истакнуо како му се брат, још као протопоп, одликовао у одбрани православља од калвина. Јер да је Ђорђе Бранковић споменуо Данила, морао би рећи због чега је Данило био збачен, па би онда морао споменути и то, да му је брат дошао на столицу препоруком калвинскога суперинтенданта. Рећи све то, значило би пореметити слику митрополита Саве као мученика за веру, каквим га је Ђорђе желео приказати, што он у истину није био. Сава у питању вере и цркве није био ни близу онако чврст, како га хоће брат Ђорђе да прикаже. Сава је више политичар, који се равна према приликама, попуштајући обично пред силом, да би у згодном моменту накрмио што је изгубљено. Бранковић је дакле у Хроници приказао једнострано Савин рад, његово настојање да колико толико заклони православље у Ердељу, док је другу страну, његово попуштање калвинима, прећутао, хотећи брату дати што сјајнију ореолу мученика за веру.

Пошто је Симеон Бранковић посвећен у Трговишту на Лучин Дан 1656 за митрополита, коме је чину присуствовао и влашки војвода Константин Шербан, преселио се из Јенопоља у Ђулу (Gyula

Fehérvár, Albajulia). Том приликом повео је собом јединога и најмлађега брата Ђорђа. Тако је Ђорђе уз младога митрополита доспео у престоницу ердељских кнежева. Из убаве паланке, чије су куће тонуле у зеленилу дрвећа и кроз чије је винограде с јесени одјекивала песма становништва, долазио је дечак у велики град, насељен скоро искључиво мађарским становништвом. Нема сумње да су велике зграде а нарочито кнежева палата, чију лепоту Евлија уздиже,[1]) изазвали нове утиске у души примчивога дечака. Њему су у сусрет долазили нови људи, које је он из прикрајка посматрао и о њима од брата слушао, припремајући се тако већ од малих ногу за немирну и пуну одговорности дипломатску каријеру.

Ну миран живот у Ђули није дуго потрајао. Претеране амбиције ердељскога кнеза Ђорђа II Ракоција одвеле су га почетком 1657 у Пољску и због тога донеле ердељској кнежевини неколико тешких година, од чијих се удара никако није опоравила. Нема сумње да је кнез Ракоција био човек даровит и предузетан, али је штета што је ова друга подобност код њега више развијена била на штету прве. Он није умео одмерити своју снагу, него је замишљао да оствари оно, што се апсолутно није дало извести са оним снагама, које је тада Ердељ имао. Први део програма, распростирање ердељске превласти над Влашком и Молдавском, које су биле трибутарне Турској, извео је Ракоци с успехом, те је већ због тога дошао у непријатељске односе с Портом.[2]) Други део програма, еманципација Ер-

[1]) Evlia Cselebi, op. cit. 76.

[2]) У једном извештају ћесарског резидента на Порти, Симеона Ренигера, из г. 1655. каже се: „Die Suprematie Rákóczy's über die nunmehr in Abhängigkeit gerathenen Constantin und Stephan ist indesz unverkennbar.“ Мало даље: „Türkischerseits dissimulirt man den Groll

дења од турске превласти, био је много тежи и на њему се Ракоци скрхао, увалив у велику невољу Ердељ и делове Баната, који су му припадали. Његов поход против Пољске, у споразуму са шведским краљем Карлом, свршио је бедно и јадно. У место сјајних нада да ће ставити пољску круну на главу доживео је Ракоци већ током 1657 г. грдно разочарење. На место њега изабран је утицајем Порте за ердељскога кнеза Фрања Редеји, а г. 1658 упућује Порта у Ердељ Турке, Татаре и Влахе, да би народ, а још више Ракоција, казнила, што је предузео поход у Пољску без Портина одобрења. Очајан Ђорђе II Ракоци обраћа се за помоћ цару Леополду I, изјавивши, да ће важну позицију Јенопољ, коме се турска војска приближавала, радије предати цару него Турцима.[1]) Али је млади цар Леополд I избегавао брижљиво сваки судар са Турцима. Тако Турци под командом великога везира Мохамеда Ћуприлића без икакве препреке поплавише Ердељ, пљачкајући и убијајући немилице, не штедећи чак ни нејаку децу. Нарочито се у пљачкању одликовали Татари, који су у Ђули отварали гробнице, скидајући драгоцености са лешина.[2]) Почетком септембра 1658 предао је Ујлаки Турцима Јенопољ, место рођења Ђорђа Бранковића.[3])

wider Rákóczy, welcher dem zweimaligen ausdrücklichen verbote zu trotz die Walachei überfallen« (E. Hurmuzaki, Fragmente zur Geschichte der Rumänen. III. Bucurescí 1884. 126—127). N. Jorga, Geschichte des rumänischen Volkes im Rahmen seiner Staatenbildungen, Gotha 1905. II. 113—114.

[1]) Hurmuzaki, op. cit. 244.

[2]) Ibid. 245.

[3]) Szilágyi, op. cit. 274. Колико су Јенопољци били лакомислени види се отуда, што ни у августу, када су Турци и Татари провалили били у Ердељ, нису могли оставити гозбу и весеље. У кући поджупана

Бранковић у Хроници само у једном екскурзу кратко додирује ове бурне догађаје. Он спомиње турско заузеће Јенопоља, али не каже ни једном речи шта је било с њиме и братом му Савом. Али нема сумње да су и они, као и многи други, потражили спаса у бекству испред дивљих Татара. И они су као и многи други, бежећи у планине, морали слушати страшне гласове о свирепству турском и о силном робљу, које су Турци и Татари пред собом гонили. По свој прилици да се у тим тешким временима, пуним опасности и несигурности, формирала у дечку представа о страшној моћи и величини турској. Та је представа још боље оснажена кашње за време његова бављења на Порти. Онде је он имао прилике да се позна са сјајем и блиставошћу Порте, али и са страшном корупцијом, што је било од штетна утицаја по развој његова карактера.

Претеране политичке амбиције Ђорђа II Ракоција стале су Ердељ не само крви него и територија. Ердељски сталежи са новим кнезом Барчаји Акошем морају с јесени 1658 да се одрекну Јенопоља, Лугоша, Карансебеша и још неких утврђења и села, морају да пристану на повишење данка од тридесет на осамдесет хиљада талира и на плаћање ратних трошкова у износу од по милијона талира.[1]) Ердељ је био понижен и физички сломијен. Ну да би несрећа била још већа, непромишљени Ракоци, тежећи за господством, тражи наслона на ћесара и организује странку у земљи, како би се одржао на супрот Барчаију, кога су

Михаила Турија прекинуто је весеље тек на глас да се прве турске чете спустиле под град (Márki, op. cit. II. 110.)

[1]) Hurmuzaki, op. cit. 245. 247.

Турци подржавали. Тако је јадни Ердељ подвојен био на две странке, те се Турцима сама собом нудила прилика да Ердељ присвоје и начине турским пашалуком. Али та опасност, од које је толико страховао канцелар и историк Ердеља Јован Бетлен, није наступила. Изгледа да Порта у тај мах, осећајући се доста неспремна, није хтела изазивати заплет са Леополдом I. Знала је она добро да Леополд I не би мирне душе гледао инкорпорацију Ердеља, јер су Хабзбурговци као наследници угарских краљева увек истицали своја права на Ердељ.

У тим бурним временима требало је много мудрости и тактичности да се човек одржи. Нови митрополит Сава умео је одмах по ступању на столицу митрополитску да похвата везе са главнијим људима у Ердељу. Тако већ 4 фебруара 1657 видимо како Саву препоручује властима у свом подручју Фрања Ђулаји,[1]) а 10. фебруара 1658 добио је он препоруку од Сатмарског капетана Гаврила Бакоша.[2]) Када је пак Ракоци изгубио престо и када се чинило да ће се нови кнез Акош Барчаји утврдити у Ердељу, појавио се Сава у јануару 1659. у Бистрици пред Барчаијем. Вештим држањем добио је Сава не само потврду за митрополита, него му је Барчаји проширио јурисдикцију на Фогараш, чиме је бивши митрополит Данило истиснут био из Ердеља.[3]) 15. марта пак декретом из Бистрице ослободио је Барчаји православне свећенике де-

[1]) У препоруци назива се Сава „becsületes Frankovits Szaua, Erdély országhi oláh, geöreögh és rácz vallasokon lévő ecclesiaknak és szerzeteknek püspökje“ (Арх. Срп. Краљ. Акад. бр. 80).

[2]) Арх. Срп. Краљ. Акад. бр. 81.

[3]) Bunea, op. cit. 67. N. Jorga, 347—348.

сетка, деветка и осталих дажбина.[1] Ну када је Ракоци стао организовати странку у земљи да истисне Барчаија, пристао је Сава уз Ракоцијеву партију, чим се ова почела снажити. Последица тога била је да је кнез Барчаји свргнуо Саву са митрополитске столице и на његово место поставио Ђенадија, који се већ у јулу 1659 помиње као митрополит Ђуле, Мармароша и читавога Ердеља.[2] Ну Сава се на ово слабо обзирао, јер га крајем 1659 видимо са Ракоцијевцима у Ђули.[3] Румунски хроничар Шинкај прича да је Ракоци упутио Саву Козацима, да затражи од њих помоћи против Турака. Митрополит Сава, вели, пошао је на пут, али га је на путу кроз Молдавску ухватио војвода Гика и предао Турцима. Тешко је утврдити колико је истинито причање Шинкаја, али нема разлога одбацити овај податак, тим пре, што се у једном акту од г. 1680, како ћемо видети, чини алузија на овај Савин пут. Факат је то, да митрополиту Сави не налазимо трага у Ердељу све до априла 1661, када се појављује, те решава неки канонички спор.[4]

Судар с Турцима и погибија Ђорђа II Ракоција код места Ђалу на реци Самошу, у близини Клужа, лети 1660, донела је Ердељу нове несреће. Толико пута опустошени Ердељ пљачкају Турци и Татари поново, а да несрећа буде већа, паде у августу у турске руке необично јака тврђава Ве-

---

[1] Gratiosum etiam habentes respectum reverendi Szavae Brankovits, universarum in ditione nostra ecclesiarum Valachicarum episcopi (T. Cipariu, Arhivu, 572).

[2] Bunea, op. cit. 68.

[3] Ibid.

[4] N. Jorga, Istoria bisericii româneşti şi a vieţii religioase a Românilor I. 254.

лики Варад, propugnaculum totius ferme Christianitatis«, како се каже за њ у једној представци ердељских сталежа од 7 фебруара 1665 цару Леополду. I[1])

Пад Вел. Варада и извештај ћесарскога резидента на Порти Ренигера како се велики везир Ћуприлија најозбиљније носи мишљу да Молдавску, Влашку и Ердељ начини турским пашалуцима,[2]) утицали су на бечке политичке кругове толико, да су напустили дојакошњу строгу неутралност. Пре свега нашло се за добро подупирати ону странку у Ердељу, која је, настављајући политику Ракоција, желела еманципацију Ердеља испод турске превласти и јачи наслон на Хабзбурговце. И заиста та странка, надајући се помоћи од ћесара, изабрала је почетком 1661 за кнеза некадашњег војсковођу Ракоцијева, Кемења Јована, пошто је претходно Барчаји захвалио на кнежевском достојанству.[3])

Ердељски сабор, саставши се у априлу 1661 у Бистрици, одлучио је једнодушно тражити помоћ од ћесара. Цар Леополд I одазвао се овој молби, наредивши у лето даровитом генералу Монтекукулију да пружи помоћ кнезу Кемењу, али само у

[1]) Monumenta Comitialia regni Transylvaniae XIV. Budapest 1889. 92.

[2]) Der Groszvezier Kiuprili... beschlieszt in den drei nunmehr beruhigten und unterworfenen Fürstenthümern Walachei, Moldau und Siebenbürgen die Autorität der Pforte und die völlige demuthsvolle Ankettung dieser Länder an das Osmanenreich dadurch dauerhaft und in allen Schicksalswechseln zu gründen, dasz er in denselben reine türkische Paschaliks einführt (Hurmuzaki, op. cit. 253).

[3]) Евлија Челебија истиче Кемењево знање астрологије. С помоћу астрологије, вели Евлија, предвидео је он свој крај још за време ропства на Криму (Evlia Cselebi, Magyarországi utazásai, 60—61). Занимљиве податке о Кемењу пружа и Hurmuzaki, op. cit. 253.

том случају, ако би без царске помоћи његова пропаст била очевидна и ако се царским трупама претходно издаду Секељхид, Кёвар и Самош Ујвар.[1])

Ма да су саветници цара Леополда I оваким резервисаним држањем желели избећи отворен сукоб с Портом, ипак Порти нису остале непознате везе Кемења са Бечом. Разуме се да је због тога неповерење Порте према цару Леополду I расло све више, а када се лети 1661 на Порти почели проносити гласови, да ћесар ради на стварању коалиције западних сила против Турака,[2]) завладало је на Порти непријатељско расположење према Бечким политичким круговима. Гласови ови беху у толико оправдани, што се од почетка 1661 г. збиља радило на образовању лиге против Турака, али иницијативу за то предузеће није давао цар Леополд I, него папа Александар VII.[3]) Све то налагало је Порти да у првом реду енергично сузбије тежње кнеза Кемења и странке му, а у другом да не допусти снажење ћесарева утицаја у Ердељу.

Већ у јуну 1661 провалила је турска војска са неколико одреда Татара, под командом Али паше, у Ердељ. Са војском Али паше налазио се и турски путописац Евлија, који живо описује пљачке и пустошења турске војске по Ердељу, у коме је послу и сам Евлија учествовао са особитим задовољством. Из његових живих описа разбира се колики је грдан број ердељског станов-

[1]) Упор. изврсну расправу A. Huber-а Österreichs diplomatische Beziehungen zur Pforte 1658—1664 у Archiv für österr. Geschichte 85. zweite Hälfte 540, у којој су тачно приказани односи Ердеља према Порти и цару Леополду I у то доба.

[2]) Hurmuzaki, op. cit. 253.

[3]) M. Immich, Geschichte des europäischen Staatensystems von 1660 bis 1789. München 1905. 50.

ништва том приликом одведен био у ропство и распродан на источним пијацама.[1]) Септембра 1661 именовао је Али паша за ердељског кнеза магната Михаила Апафија, задавши тиме снажан ударац унутрашњој автономији Ердеља, који је дотле сам себи бирао кнежеве.[2])

Нови кнез Апафи, добар и миран човек, који стоји под утицајем енергичне и пунокрвне жене Ане Борнемисе, прима кнежевско достојанство у веома тешким приликама. Ваљало је пре свега скршити отпор кнеза Кемења и његове партије, ваљало је даље удесити мудро држање између Турске и ћесара, како би се спречило претварање Ердеља у турски пашалук, и напокон ваљало је лечити ужасно унутрашње стање, изазвано ратовима не само у последње време, него и из ранијих година.[3]) Ну Апафи као да није био испрва потпуно свестан тешкога положаја, у коме се налазили и он и Ердељ. Сјајна инсталација Апафијева за ердељскога кнеза, изведена од Али паше у Сибињу, заслепела је и Апафија и присталице му, који у тој инсталацији не опазише понижење Ердеља и уздизање турске свемоћи. И док Апафи у Сибињу приређује част за Турке, а жена му Ана исто тако приређује сјајну и богату гозбу Турцима у Међешу[4]), дотле се хиљадама Ердељаца изводе на источне пијаце.

[1]) Evlia Cselebi, 71—74. 82, 83. 94. 155.

[2]) Jos. v. Hammer-Purgstall, Geschichte des osmanischen Reiches Pesth, 1840. III. 529.

[3]) Колико су поједини делови Ердеља и Тамишки Банат у првој половини XVII века страдали од провале Турака види се лепо из података, које је скупио Е. Сентклараји у књизи о Мерсијевој управи у Тамишком Банату (Dr. Szentkláray Jenő, Mercy Claudius Florimund kormányzata Temesi Bánságban, Budapest, 1909. 14—15.)

[4]) Evlia Cselebi, 117. 120—121. 152—153.

Погибија кнеза Кемења код Мeђеша у јануару 1662 није донела мира Ердељу. Његове присталице групишу се око његова сина Симеона, тражећи од цара Леополда I да не повлачи помоћну војску из Ердеља. Како цар Леополд I никако није хтео признати Михаила Апафија за кнеза, сматрајући га намет кнезом ердељским, и како омањи одреди цареве војске нису хтели по захтеву новога великога везира Ахмеда Ћуприлића напустити ердељску територију, трајале су чарке и ратовања по Ердељу и даље током 1662 године. А када је Апафи, бојећи се царевих трупа с пролећа 1662 затражио преко Порте помоћи од влашкога војводе Глигорашка Гике, отварали се све више изгледи да ће доћи до рата између Турске и цара Леополда I. И заиста до прекида односа дошло је у пролеће 1663 крај свих нада Бечких политичких кругова да до рата не ће доћи.

Политичка ситуација у Европи била је тада у опће мутна и неодређена. Два најмоћнија политичка фактора, цар Леополд I и млади краљ француски Луј XIV, били су у запетим односима. Славољубиви Луј XIV тежи силно за универзалним господством у Европи. У жељи да Француској припоји Елсаз и Лотарингију, што је брзо и постигао, и да границе Француске прошири до Рајне, дошао је у затегнуте односе са Леополдом I. Када је Луј XIV показао јасан смер да преотме шпанску Нидерландију и да путем женидбе завлада и Шпанијом, дошао је у отворен сукоб са Хабзбурговцем Леополдом I, који никако није могао допустити да ови хабзбуршки поседи пређу у француске руке. Поврх тога носи се амбициозни Луј XIV мишљу да, потиснувши Леополда I у позадину, стави себи царску

круну на главу.[1]) Извођењу тога програма одала се укупна његова дипломација, која развија необично живу и успешну акцију у читавој Европи. Француска дипломација се труди да на сваком кораку створи неприлике цару Леополду I, који је и по подобности и по вредноћи и усталаштву далеко био заостао за такмацем му Лујем XIV.[2]) Ти затегнути односи између Француске и Аустрије били су разлог, да цар Леополд I није могао сву пажњу обратити приликама на југу Угарске. Па том опасношћу од Француске и тумачи се онако лабаво подупирање ердељскога кнеза Јована Кемења.

Ну када је Вел. Варад пао, те настала опасност да ће Ердељ постати турским пашалуком и тиме бити угрожени интереси Леополдови у Угарској, морали су Бечки кругови напустити дојакошњу неутралност, те потпомоћи партију Кемења. Тиме пак ставио се ћесар у супротан положај према Турској, о чије се пријатељство отимао Луј XIV како из политичких тако и из економних разлога. Али и ако су противности биле велике, надали се Бечки меродавни политички кругови, да ће великим попуштањем отклонити сукоб са Турском, који су свакако желели избећи због запетих односа са Француском. Ћесарски резидент на Порти, Ренигер, радио је енергично са изасланим ћесарским пуномоћником Гёсом у том правцу, те је рано у

[1]) M. Immich, op. cit. 31

[2]) Веома згодну карактеристику цара Леополда I пружа један безимени Француз, који је из близа посматрао прилике на Бечком двору 1671 и 1672. Између осталога каже он: „Son esprit a beaucoup de ressemblance avec sa personne; c' est-à-dire, qu' il est faible, n' envisageant que de petites choses, évitant les affaires, craignant les habiles gens et s' en défiant (Mitth. d. Inst. für österr. Geschichtsforschung. XII. Innsbruck 1891. 274).

пролеће 1663 потписао са Али пашом у Темишвару прелиминаран уговор. По том уговору признао је Леополд I Апафија за ердељског кнеза, а Турци се обвезали вратити Леополду I седам жупанија у горњој Угарској, окупираних за време рата са Ракоцијем, пошто ћесар претходно поруши тврђаву Нови Зрињ. Ну Порта, пуштајући се у преговоре са ћесарем, није озбиљно мислила на мир. Она је тим преговорима желела само добити времена, како би се боље спремила за ратовање. У брзо се то показало код ратификовања уговора. Цар Леополд I био је већ ратификовао уговор и дао налог својим пуномоћницима, да код великог везира Ахмеда Ћуприлића испослују такођер ратификацију. Али о ратификацији тада није више могло бити говора. 18 априла 1663 дао је везир извикати у Цариграду рат против ћесара, па је у брзо по том кренуо с војском из Једрена према Софији, камо је стигао 4 маја. Стигавши у Београд 8 јуна[1]), примио је охоло царске пуномоћнике, не хотећи никако пристати на склопљен уговор. Пошто царски пуномоћници никако нису пристали били на измене предложене великим везиром, ражљућени везир стави их у притвор, чиме је уједно формално објавио рат ћесару.[2])

---

[1]) Archiv für österr. Gesch. 85. т. 575.

[2]) A. F. Pribram, Franz Paul Freiherr von Lisola 1613—1674 und die Politik seiner Zeit. Leipzig 1894. 243—244. Цар Леополд I под јесен 1663, у инструкцији грофу Петру Строти на француском двору, наводи као узроке ратовања са Турцима: освојење Великог Варада, опасност да ће Турци Ердељ, Влашку и Молдавску потпуно подчинити и напокон опасност од завојевачких планова Турске на рачун краљевине Угарске (Hurmuzaki, op. cit. 260).

III.

Положај митрополита Саве II у Ердељу у очи турско-аустријског рата. — Његова карактеристика. — Утицај његов на млађега брата Ђорђа. — Учење и спремање Ђорђа Бранковића за дипломатску службу. — Ђ. Бранковић, постављен за ердељскога ђака, прати у пролеће 1663 Јована Дацо са ердељским данком у Темишвар и Београд. — Утисци у Београду. — Пут у Осек па натраг у Београд, а одавде на Порту у Једрене. — Смрт капућехаје Петра Јанка. — Ђ. Бранковић под крај 1663 вршилац дужности ердељског капућехаје. — Његово тобоже миропомазање за деспота под крај 1663 и његов положај на Порти 1664.

Те године, када ће да дође до великога сукоба између Порте и ћесара, улази у јаван живот, почиње дипломатску каријеру Ђорђе Бранковић. Он сам у Хроници својој не говори где је до тога времена проводио, како је живео, и где је и да ли је у тим бурним и тешким временима шта учио. Да ли за то што му је сећање на ове тешке дане било непријатно, или је детаље тих дана можда и поборавио, доста то, да он веома кратко говори о времену од пресељења из Јенопоља у Ђулу до почетка своје дипломатске каријере. Он једино каже да је брат му Сава добио потврду за митрополита не само од кнеза Ђорђа II Ракоција, него и од Фрање Редеија, Барчаија, Кемења и Апафија.

Видели смо напред да се Сава половином 1659 одлучио за Ђорђа II Ракоција, који га је, како изгледа, слао у дипломатској мисији Козацима. На

коме је за то време Сава оставио петнаестогодишњега дечака Ђорђа и где је овај за то време живео, не знамо. Толико је сигурно, да се Сава појавио опет у Ердељу с пролећа 1661, где је затекао као кнеза Јована Кемења. Како Сава у априлу те године решава један каноничан спор, нема сумње да га је нови кнез признао за митрополита, како то и Бранковић каже. Кемењ га је на супрот Ђенадију, кога у априлу 1660 видимо у Сибињу, тим пре могао признати за митрополита, што је Сава припадао партији Ракоција, чије је планове прихватио Кемењ.[1])

Постављањем Апафија за кнеза у септембру 1661 постао је положај Савин незгодан. Сава је морао тада прибрати сву снагу да се одржи у у тешким приликама. Положај његов био је тежак не само због две странке и два кнеза у земљи, него још и с тога, што је поред њега било још два митрополита: Данило и Ђенадије, које Апафија, као и њега, није хтео признати, када је засео био на кнежевску столицу. Сава је, дакле, морао с једне стране стварати добро расположење код православних протопопа и попова, који су обављали избор митрополита[2]), а с друге обећати извесне уступке кнезу и калвинима. Тако је он напокон у пролеће 1662 по други пут изабран за митрополита и потврђен од кнеза Апафија 23 априла те године.[3]

[1]) Стога држим да каноник Буња нема право, када на стр. 69 каже, да је неистинита тврдња Бранковићева да је и кнез Јован Кемењ признао Саву за митрополита.

[2]) Законік лесире алѣџереа вль̆дічіеі (T. Cipariu, Acte şi fragmente, Blasiu 1855, 259).

[3]) У декрету каже Апафи: Verum hoc tempore propter vicissitudinem temporum et rerum vacaverit, quia igitur denuo ex clementi

Даровит, окретан и вешт, умео је брзо стећи наклоност кнеза Апафија. Савременик Череји, који је живео на двору Апафија, хвали Савину ученост, те каже, да га је кнез често употребљавао и у дипломатским мисијама.[1] Савин је положај, дакле, после толико трзавица постао напокон сталан. Он је, благодарећи умешности и окретности, доспео у непосредну околину кнеза и његових саветника, што је само годило његовим амбицијама. И ако се не може у свему веровати оптужбама, којима су доцније теретили митрополита Саву, а наиме да је хтео завести кнегињу Борнемису, да је имао ванбрачно дете са Катарином Темешваријевом, ипак је лако могуће, да је његов плахи и ватрени темпераменат дао нешто повода да га тако окриве. Па тај човек, који је све пре био него смирен и смеран црквен човек, давао је необично много на старину и величину своје фамилије. Док се старији чланови његове породице називају обично по имену уз опћи назив Рац, дотле митрополит Сава први стално употребљава презиме Бранковић. Како је у његовој фамилији постојало предање да води порекло од Коренића у Херцеговини,[2] где је народна традиција локализовала кућу Вука Бранковића, назива се митрополит Сава Бранковић-Коренић.[3] Од те народне

annuentia nostra a pastoribus eius confessionis electus fuerit... ita tamen, ut conditiones per reverendum quondam Georgium Csulaj episcopum ortodoxum praescriptas observare sit obstrictus (A. Bunea, op. cit. 31.)

[1]) Ez tanult és expertus ember lévén és gyakran küldetvén a fejedelemtől mind Muszka és Lengyel, mind a két oláh országokba (T. Cipariu, Acte şi fragmente, 270).

[2]) И. Руварац, Одломци о грофу Ђ. Бранковићу, Београд 1896. 11-12.

[3]) Види споменути декрет кнеза Ђорђа II Ракоција од 28 дец. 1656 11—12. Ђ. Бранковић се истина нигде не назива Коренић, али се већ

традиције па до тврдње да јенопољски Бранковићи вуку лозу од Вука Бранковића само је један корак. Код Саве је, који по свој прилици и под утицајем стрица Лонгина[1]) много даје на традицију да потичу од Коренићких Бранковића, могла успомена на борављење потомака деспота Ђурђа Смедеревца у Банату, оснажена још читањем Орбинија, који први назива Ђурђа Смедеревца Бранковићем,[2]) утицати да изведе своју лозу од Вука Бранковића, па према томе и од старих српских деспота. И када се политичке прилике након неколико година тако стекле, да је појединац могао предузимати велике послове, извео је он, како ћемо видети, са млађим братом још боље теорију десценденције од старих српских деспота. Кашње ће Ђорђе Бранковић још марљивијом лектиром покушати научним аргументима да брани ову теорију, чији је главни зачетник старији му брат митрополит Сава.

Под утицајем дакле тога и такога човека одрастао је Ђорђе Бранковић. Како је Сава под утицајем матере прихватио црквену каријеру, желео је да му бар млађи брат ступи на оно поље рада, које је он толико много волео, на поље дипломатско. Према томе и удешавао је Сава васпитање свога млађега брата Ђорђа.

у једном писму из г. 1673 ћес. резид. Киндзбергу потписује „de Podgoricza“, што упућује онамо. (Vjesnik, X. 66).

[1]) Бранковић у Хроници наводи надгробни натпис Лонгина у Комани на коме се чита да је родом „от Коренич Бранкович“.

[2]) Мавро Орбини је први који презиме Вуковић замењује са Бранковићем. Отуда су такођер Сава и Ђорђе његове потомке могли назвати Бранковићима, означивши себе тако као њихове потомке. Дотично место код Орбинија гласи: Trovandosi adunque costoro à Constantinopoli *Giorgio Brancouich,* fù fatto prigione ad istanza delli zii Stefano et Vuk“ (Orbini Mauro. Il regno degli Slavi hoggi corrottamente detti Schiavoni, Pesaro 1601, 320),

За политичку каријеру потребно је пре свега било знање језика, нарочито турскога, јер је Ђорђе дипломатску каријеру могао почети само као тумач ердељскога капућехаје на Порти. И заиста је Ђорђе, који је већ у Јенопољу као дете имао прилике да слуша и научи нешто турски, настојањем брата Саве марљиво учио тај језик. У томе је толико напредовао да је, пре него што ће отићи на Порту за тумача, већ могао говорити турски, како се то види из бележака његова друга Давида Рожњаија, који је с њиме 1663 заједно почео дипломатску каријеру.[1])

Околина, у којој се Ђорђе у Ђули кретао, била је мађарска, те је он тај језик научио више практички, а служио се њиме слободно, како сведочи његова преписка са кнезом Михаилом Апафијем.

Ну за дипломату је потребно било и знање латинскога језика, нарочито за преписку па и конверзацију са страним дипломатским представницима. С тога је Ђорђе, који се кашње чешће служи латинским језиком, по својој прилици латински почео учити као дечак, где је било за то нешто прилике у Ђули, резиденцији ердељских кнежева. Али је са латинским ишло прилично тешко, и то по својој прилици због примитивне и нередовне наставе. Ђорђе Бранковић много доцније још, у једном писму ћесарском резиденту Јовану Христофу Киндзбергу из г. 1673, извињава се што не може да чита и пише латински онако како би требало.[2]) Кашње

[1]) Ugyan Eszékről az uj kapitihával egyönk, ugy mint Brankovics György deák uram az portára bemenvén török deákság tanulására, *mivel hogy ekkor is már törökül tud vala ő kglme beszélni* (Rozsnyay Dávid az utolsó török deák történeti maradványai. Mon. Hung. Hist. Scriptores VIII. 323).

[2]) Ad haec omnia benignissimum responsum Excellentiae Vestrae expecto, nam ut currenter et breuiter sunt scripta, et Excellentia Vestra

је Ђорђе савладао тешкоће латинскога језика, те се тада уобичајеним стилом прилично окретно могао изражавати на латинском.[1])

Како је даље у Јенопољу било Влаха[2]) и како је брат му Сава био митрополит и ердељских православних Влаха, те је с њима имао непрестано посла, свакако је Ђорђе још у детињству морао научити и влашки језик. Кашње, када је као ердељски емигрант живео у Букурешту под заштитом влашкога војводе Шербана Кантакузина, не само да је могао општити са Власима, него је и писао на влашком језику, како се то може закључити из његових писмених састава на том језику. На Бранковића је средина влашка утицала толико, да је себе и своје наравно доводио у сродничке везе са влашким војводама. Он нарочито истиче своје сродство са Константином Бранкованом, који је, како вели, с њиме био у сродству преко Басараба и Комнина, а знао га је Бранкован још од детињства.[3]) Колико су Бранковићи били ближе ердељској и румунској средини и колико су мало имали веза са језгром српског народа види се и отуда, што су неки савременици држали да је Ђорђе Бранковић влашкога порекла.[4])

---

prudentissima sua doctrina sapientissime intelligat et mihi ignoscat, quod latine nec scribere, nec loqui possum, uti deberet, quin si propriam linguam intelligere possem, plura dicerem ac scriberem. (Бечки Држ. Арх. Turcica 1673, fol. 187.)

[1]) Домаћин грофа Ђорђа у Хебу, Ђорђе Андрија Минсти, каже у својој кућевној хроници (Haus-Buch Fortuna zu Eger), за грофа Ђорђа „Seine Red war ein zierlicher Latein“, али бисмо рекли да је мало претерао у похвали. (Извод из хронике поч. XIX в. у мојој збирци).

[2]) Evlia Cselebi, op. cit. 28.

[3]) Хроника, 1633.

[4]) На испиту од 30 јула 1699 исказао је један калуђер из ресавске Раванице да је Бранковић влашког порекла. Тај његов исказ ушао је у реферат Двор. Ратн. Већа од 7 авг. 1702, где се за Бранко-

Сем учења турскога и латинскога учио се Ђорђе од брата Саве и црквено-словенском језику, па је касније неким чудним језиком, који је прошаран нешто и елементима српскога говора, писао своју Хронику. То, на сваки начин, форсирано учење страних језика имало је ту последицу, да Ђорђе Бранковић није знао потпуно ни један језик. Писао он српско-словенским, мађарским или латинским, па у позно доба и немачким језиком, свагда се његов начин писања одликује граматичким рогобатностима и неком чудном нејасношћу стила.

У тим годинама учења заволео је слабуњави младић књигу, и та љубав према читању и студији није га остављала кроз цео живот. Сам Бранковић у једној представци цару Леополду I из г. 1691 каже на једном месту: „semper studiosus fui",[1]) а домаћин његов, Ђорђе Андрија Минети, у споменутој кућевној хроници каже за њ: „lasz fleiszig in Büchern". Најпосле сама његова волуминозна Хроника, у којој се наводе толико многобројни и разноврсни извори, сведочи о његовој великој марљивости. Али та велика воља за читањем имала је и штетних последица. Претерано читање, поглавито старијих историјских дела, узбуђивало је и заносило и онако осетљива и фантастичности склона младића, који је те особине наследио по свој прилици од ексцентричне мајке. Ово много читање и повлачење у себе самог до-

вића каже да је „ein gemainer Vallach aus Siebenbürgen und zwar des verstorbenen alten Telleky unterthan" (Бечки Рат. Арх. 1702. септ. Exp. Prot. № 244). Чак и лични познаник Ђорђа Бранковића, Рожњаји, није био на чисто да ли је Ђорђе Србин или Влах, јер у своме Дијаријуму каже за њ „mivel ex natione rácz vala vagy oláh" (Mon. Hung. Hist. Script. VIII. 447).

[1]) J. Рајић, Исторія разныхъ славенскихъ народовъ наипаче Болгаровъ, Хорватовъ и Сербовъ, Будим 1823 IV. 301.

принело је много да је он на свет и прилике око себе гледао не реално, него кроз своје наочари. Већ у првом перијоду његова јавна делања истиче се, како ћемо видети, његова нереалност и склоност преувеличавању, што му је кнез Апафи једном приликом и пребацио. Ова склоност ка преувеличавању, помешана са извесном мистичношћу, истиче се још боље у његовим односима према ћесарском резиденту Киндзбергу, о чему ће даље бити речи. Тим особинама придружила се још и урођена лабилност карактера, која ће због прилика, у којима је живео, да добије чак и ружне црте. Те његове карактерне особине допринеле су доста да је Ђорђе Бранковић свршио с неуспехом, да се одмах на почетку извођења свога великога плана, који је у њему годинама сазревао, скрхао. С таким дакле душевним особинама и с таком спремом ступио је Ђорђе Бранковић 1663 године, у својој осамнаестој години, на поље јавнога рада.

О почетку своје дипломатске каријере прича прилично опширно Ђорђе Бранковић у својој Хроници. И ако је Ђорђе Бранковић писао на тридесет година касније, пада овде у очи његова тачност у причању. Истинитост његова казивања можемо да контролишемо са причањем његова друга Давида Рожњаија. И Рожњаји имао је, као и Бранковић, 1663 г. важан прелом у животу. Рођен у Моришком Вашархељу 1641, те према томе старији са четири године од Ђорђа Бранковића, Рожњаји је заједно са Бранковићем почео дипломатску каријеру 1663, те је четири године након тога почео у Цариграду писати своју автобиографију. Ну сем автобиографије прича он и у свом Дијариуму како је заједно са Бранковићем почео

јавно службовање.[1]) Причање и једнога и другога у главном се слаже, само је причање Рожњаија детаљније, што је природно, јер је писао скоро непосредно након тога, када му је сећање на појединости било још свеже.

Из казивања Давида Рожњаија види се да је требало имати моћну препоруку, па да младић буде примљен као ђак, са којим је звањем почињала дипломатска каријера. Дужност је ђака пре свега била да научи добро турски, како би се могао употребити за службу тумача, а поред тога вршио је он писарске послове код капућехаје и ванредних посланика, замењујући их који пут у њиховим пословима. Рожњаји је имао моћну протекцију. Посредовањем тадашњега Апафијева капућехаје на Порти Чепрегија, реформатскога црквенога великодостојника Гашпара Верешмартија, зета Рожњаијева, и Гргура Гилањија, шурака кнеза Апафија, примљен је он за ђака ердељскога. Што се тиче Ђорђа Бранковића он је ступио у дипломатску службу једино на заузимање брата му митрополита Саве, како сам каже у својој Хроници.[2]) Одатле се види да је митрополит Сава тада био радо виђена и доста упливна личност на двору кнеза Михаила Апафија. Ну нема сумње да је Ђорђа за дипломатску службу много препоручило и знање ердељскога језика, јер су доглавници Апафијеви, како прича Рожњаји у Дијариуму, непрестано истицали потребу зналаца турскога језика како за дипломатски саобраћај тако и за коресподенцију са Портом, татарским каном и Будимским везиром.

---

[1]) Mon. Hung. Hist. Scriptores VIII. 321—323. 447.

[2]) Хроника, 1524.

Пошто се констатовало да рукопис кандидата задовољава и пошто су сродници оба кандидата заjемчили за исправност њихову у служби, придодани су били они посланику Јовану Дацо, који је крајем априла 1663 био одређен од кнеза и сабора да носи данак Турцима.[1]) Из кнежевске канцеларије наређено је да се сваком ђаку даде у име путна трошка и издржавања по сто талира, али због оскудице новчане добио је сваки ђак кашње само по 40 талира.[2])

Тако је Бранковић ступио у ердељску службу, дошав на тај начин у додир са тадашњим знатнијим ердељским политичким личностима. Слика коју су му кнежев двор и околина пружали, није била особито лепа. Слаби и пићу одан кнез Михаило Апафи подавао се утицају час једне час друге личности на двору. Тада, када је Бранковић ступио у ердељску службу, имао је на кнеза велики утицај необразовани и некарактерни Михаило Чепреги. Он је код кнеза осумњичио даровитога канцелара Јована Бетлена, те се тако читава околина кнежева поделила на два табора. Тако се тада, када је требало највише снаге да се од Ердеља отклони опасност турска, кнежев двор губио у сплеткама и подметању најниже врсте, што је веома карактеристично за друштво и прилике у Ђули, где је Ђорђе провео младићске године.[3])

Последњих дана априла 1663 кренуо се ђак Ђорђе Бранковић са послаником Јованом Дацо,

---

[1]) Mon. comit. Trans. XIII. 39.

[2]) „Hogy szász tallért adjanak nekem is és az másik török deáknak is Brankovics György deák (Mon. Hung. Hist. Script. VIII. 319).

[3]) О тадашњим друштвеним приликама на двору кнеза Апафија и у Ђули cf. Historia rerum Transilvanicarum ab a. 1662 ad a. 1672 producta et concinnata auctore Joanne Bethlenio, Viennae 1782. I. 34 sqq.

колегом Рожњаијем и пратњом из Ђуле. Пут их је водио према Сибињу, где су имали провести неко време, прикупљајући данак за Порту. У Сибињу, где су се задржавали првих дана месеца маја, затекао их је Петар Јанко, који је био одређен за капућехају на Порти. 8 маја кренули се из Сибиња у Темишвар. Посланство је морало прећи прво тегобан пут до Гвоздене Капије, па оданде лакшим и проходнијим путем докопати се банатске равнице.

Путујући према Гвозденој Капији, доживеше младе дипломате, Бранковић и Рожњаји, прву неприлику. При поласку из Сибиња, где је сваки примио 40 талира, предао је Ђорђе Бранковић своје новце на чување Рожњаију као старијем. Већи део тога новца сакрио је Рожњаји у свој турбан, али окретни Сикуљци, пратња посланикова, дограбише на путовању турбан Рожњаијев, па га испразнише.[1]) Доста муке имало је посланство при прелазу набујале реке Стриђа у Хуњадској жупанији, где су их дочекали представници ове жупаније. Посланик Јован Дацо, коме је, како изгледа, досадило било ово службено и монотоно путовање, а жељан гозбе и пира, напусти посланство, те оде на преноћиште своме шураку Николи Кендефију у Болдогфалву. Сутра дан стигао је чланове посланства, добро расположен, донесавши им са гозбе „врло лепих топлих колача“, како са задовољством бележи Рожњаји. На граници Хуњадске жупаније дошао је Ђорђе Бранковић први пут у званичан додир са представницима турске власти. Ту их је дочекао Карансебешки бег Топуз ага и одвео на преноћиште у Карансебеш. У Карансебешу окушао

[1]) Mon. Hung. Hist. Script. VIII. 320.

је Бранковић по свој прилици у пракси први пут знање турскога језика, због чега је морао одскочити у очима турских нотабилитета а и својих другова. Сутра дан кренуло је посланство према Лугошу, где је преноћило, па се оданде упутило према Темишвару. Онде је био заповедник чувени Али паша, освајач Великога Варада, који је недавно поставио Апафија за ердељскога кнеза.

Темишвар је затекло посланство у великом метежу и ужурбаности. Али паша журно је оружао и спремао своју војску, да се с њоме придружи вел. везиру Ахмеду Ћуприлићу, који се долином Мораве спуштао ка Београду.

И ако је Али паша имао пуне руке посла, ипак је одмах примио ердељско изасланство. Аудијенција код Али паше протекла је веома неугодно по чланове ердељскога посланства. Када је наиме Али паша дознао да посланство, крај свега пожуривања Апафија из Ебешфалве,[1]) није успело да прикупи целокупну суму данка у износу од 80.000 него само 50.000 талира,[2]) јако се ражљутио. Мало је требало па да чланови посланства, међу њима и Ђорђе Бранковић, буду бачени у тавницу. Тек на заузимање Гаврила Халера, који се већ од јуна 1662 налазио код паше као изасланик ердељских сталежа, утишао се мало Али паша, те одустао од казне.[3]) Пошто је Али паша упутио капиџи башу

[1]) Mon. Comit. Trans. XIII, 137.

[2]) Рожњаји у Дијаријуму каже да је било прикупљено свега 40.000 талира.

[3]) Гаврило Халер био је тада у милости турској. Велики је везир намеравао поставити Халера за ердељскога кнеза у случају да не буде задовољан са Апафијем. Ну када се Апафи одазвао позиву великога везира, те се у октобру 1663 у Ершекујвару прикључио војсци великога везира, напушта овај комбинацију са Халером, те га безобзирно осуђује на смрт ни крива ни дужна. (Mon. Com. Trans. XIII 46).

Апафију у Ђулу са наредбом да одмах пошаље заостали данак и да се са ердељском војском придружи војсци великога везира, наредио је да чланови ердељскога посланства са прикупљеном сумом данка крену заједно са војском му према Београду. Онде су они по његовој наредби имали прикупљену суму предати великом везиру.

Са страхом у души кренуло је ердељско посланство негде крајем маја или почетком јуна са Али пашом пут Београда. Том приликом је млади Ђорђе Бранковић имао прилике да посматра живот у турској војсци. Њега, који је дотле проводио највише поред брата са књигом у руци, повукла је сада собом ова бујица и он јој се, несигуран и у страху, подао, не знајући куда ће га она изнети и да ли ће у опће изаћи на чистину.

У вреви и жагору пролазила је Али пашина војска кроз данашњи Торонталски Банат, па је код Сланкамена[1]) прешла Дунав и упутила се према Београду, камо је велики везир већ стигао био 8 јуна.[2])

Изглед Београда са Земунске стране морао је свакако привући пажњу младога Бранковића као и четири године раније Јована Кјароманија, када је пратио на Порту ћесарскога изванреднога посланика Августа фон Мајерна.[3]) На доста узвишеном каменитом кљуну, на саставу Саве и Дунава, дизала се тврђава Београдска, ограничена са вишеструким зидовима, а испод тврђаве простирала се велика утврђена варош као каква панорама

[1]) Szelam-Kamin код Рожњаија.
[2]) Arhiv für österr. Geschichte 85 том II. 575.
[3]) Споменик Срп. Крањ. Акад. XLVII. 102.

на терасастом земљишту.[1]) Силне џамије, огромни каравансераји, велике и простране куће, са прозорима окренутим Сави и Дунаву, многобројни пазари са веома интензивним прометом разноврсне арапске и персијске робе из Египта, Шама, Триполиса, Бајрута и Смирне, која је из Београда отправљана за западну Европу,[2]) све то морало је необично утицати на душу примчивога младића. Он је сада први пут долазио у већи источњачки центар и први пут гледао интезивност саобраћаја и мешавину разних народности. Поред Турака сретао се он у кривудавим и често тескобним улицама са Јерменима, Грцима, Србима, Бугарима и западним трговцима. То је дакле био тај Београд, о коме је за цело слушао од брата Саве, а о коме је и иначе морао раније много слушати у Ердељу, а нарочито сада за време путовања.

Ердељско је изасланство заједно са Гаврилом Халером одсело у једном хану у „српској улици“,[3]) која се простирала доле крај Дунава.[4]) Изасланство је са страхом очекивадо наредбу да изађе пред великог везира. Ну везир, коме се хитало, повео је собом у Осек само Гаврила Халера, одредивши аудијенцију члановима посланства онда, када буду имали прописану суму данка. Говорилс се тада, вели Рожњаји, да ће велики везир Халера или начинити ердељским кнезом или га дати посећи.

[1]) Путовање Евлије Челебије у Спом. Срп. Крањ. Акад. XLII 7. 10. Кратак опис Београда даје и Џон Бурбури, који је пратио ћесарског посланика грофа Леслеја на Порту 1664—1665 (Ст. Новаковић, Путничке белешке о Балк. Полуострву XVII и XVIII в. Годишњица XVII. 79.) Опис Београда у XVI в. код К. Јиречка, Die Heerstrasse von Belgrad nach Constantinopel, Prag 1877. 122—123.

[2]) Op. cit. 13.

[3]) „a ráczok utszájaban“ како каже Рожњаји у Дијаријуму.

[4]) Споменик XLII 10.

Могућност тако нагле промене у животу човека, чија је судба поверена Турцима, нема сумње да је морала утицати на осетљивога Ђорђа Бранковића. Уверио се већ тада, приликом првога ступања у јаван живот, да је живот човечји у околини турској веома јефтин, и да човек мора бити врло опрезан и лукав па да се одржи. Поред тога морала се у његовој души још више оснажити представа о сили и величини Турака, чију је војску и оружане спреме посматрао из прикрајка.

Пошто је повереник кнеза Апафија, Владислав Бало, стигао у Београд са заосталом сумом у износу од 30.000 талира, кренуло је ердељско посланство за војском великога везира, који је стигао у Осек 28 јуна.[1])

Пут из Београда за Осек водио је преко Земуна, Митровице, Товарника и Вуковара. У Осек, велику и пространу варош,[2]) стигло је ердељско изасланство негде половином јула.

Како је велики везир Ахмед био извештен да се кнез Апафи спрема да му се са ердељском војском придружи и помогне његову акцију против ћесара, и како се нашло да је данак потпун, примио је милостиво у свечаној аудијенцији чланове ердељскога посланства. Рожњаји са задовољством истиче како их је везир том приликом обдарио са кафтанима. Осим тога, каже он, дозволио је вел. везир посланику Јовану Дацо и члану посланства Михаилу Чепрегију да се врате кући у Ердељ. Нови капућехаја пак Петар Јанко имао је прикупљени данак однети султану у Једрене.[3])

[1]) Archiv für österr. Geschichte, 85 т. II 578.

[2]) Evlia Cselebi török világutazó Magyarországi utazásai 1660—1664. 181—189.

[3]) Bethlen, Historia rerum Transilvanicarum I. 30.

Петар Јанко при поласку из Осека повео је собом у Једрене Ђорђа Бранковића, јер је овај знао турски, а Рожњаји остао је у табору вел. везира уз главнога и моћнога тумача Панајота Никузија, који га је желео имати уза се због мађарског језика.[1])

На почетку своје каријере, у саразмерно кратком времену од два месеца, млади Ђорђе Бранковић много је искусио. Отргнут испод сигурна окриља братовљева, бачен је био у вртлог немирног политичког и ратног живота. Стекао је прилику да из близине види, па можда чак и говори са чувеним Али пашом и моћним великим везиром Ахмедом Ћуприлићем. И такав сјајан, у извесним моментима и хучан улазак у јаван живот оставио је неизгладив утисак у његовој души. Није онда чудо, што он о томе прилично детаљно говори у Хроници, а радо се сећа почетка своје каријере и у својој представци цару Леополду I из г. 1691.[2]) Али онда, када је ту представку писао, он се већ толико био уживео у достојанство деспота, да није себе могао замислити како из прикрајка гледа на великога везира, него се, занесен узбудљивом маштом, хваста пред царем Леополдом I, да је чак његовим посредовањем вел. везир повукао војску из Угарске.[3]) Са тако дакле проширеним хоризонтом кренуо је Ђорђе Бранковић са капућехајом Петром Јанком у Једрене, где га је чекала тешка задаћа пуна одговорности.

Пут их је из Осека водио према Београду, одакле су долином Моравском стигли до Ниша,

---

[1]) Mon. Hung. Hist. Script. VIII. 323.

[2]) Рајић, IV 302.

[3]) ...praefatum Vezirium commovi, persvasi ac induxi... ut ...cum copiis et agminibus suis ab occidente in orientem reversus fuerit.

који је тада био јако опао и запуштен.[1]) У Пироту и у Драгоману наишао је Ђорђе, као и у Нишу, на српску популацију,[2]) док је Софија не само величином него и мешовитошћу становништва: Турака, Грка, Јермена, Јевреја и Дубровчана, пружала сасма другу слику. Стара престоница Бугарске а тада седиште Румелијскога беглерберга, подигнута у плодној равници на подножју Витоше, морала је својим многобројним зградама, џамијама и шаренилом изазвати живо интересовање у души младићевој, који је све више улазио у оријентални свет.[3]) После Софије стизали су путници у знатно место Филипопољ, које савременик Ђорђев Кјаромани назива метрополом Маћедоније, истичући да се онде виде још остаци старих зидина.[4]) Од Филипопоља пролазили су наши путници кроз крајеве насељене Турцима и Грцима. Прешавши велики камени мост од 160 корака на реци Узунџи, дошли су на домак Једрена. Непосредно пред улазак у варош, прелазили су путници преко великог каменитог моста Мустафа паше, подигнутог на сливу реке Марице и Тунџе. Велике куће, многобројни базари, ханови, купатила, мошеје, џамије, а нарочито мошеја султана Мурата I, серај Мухамеда II и Селима I, живост и врева разноликога становништва ове друге турске престонице, где се тада

[1]) Четири године пре проласка Бранковићева пропутовао је кроз Ниш Тосканац Кјаромани у пратњи ћесарског изасланика на Порту Августа фон Мајерна. Он каже за Ниш да је »metropoli della Servia, ma ora é destrutta assai, ne ha circonvallazione di muraglie ò altro che la renda riguardevole« (Споменик Срп. Крањ. Акад. XLVII. 105).

[2]) Ibid.

[3]) Кјаромани назива Софију »cittá grande... sittuata in bellissima pianura... le case sono quasi tutte di tavole e di creta (ib.).

[4]) Ibid.

најрадије задржавао тадашњи султан Мухамед IV,[1]) морали су изазвати силне утиске у души младога Бранковића. Истина да је он још као дечак у Ђули због политичког положаја Ердеља према Турцима морао много слушати о сјају и величини османскога царства, истина да је он на путу из Ђуле према Београду и Осеку почео стицати прве јасне појмове о величини и снази Турака, ну овде у Једренима дошао је он у непосредан додир са турским светом и његовим начином живота. Требало је сада само времена да се Ђорђе привикне овом новом начину живота.

Но једва да се Ђорђе Бранковић почео привикавати необичном источњачком животу у Једренима, кад ал' га изненади важан догађај. Старешина његов Петар Јанко волео је јака вина да пије, чега је било у Једренима у изобиљу. Једнога дана, у децембру 1663, пио је и сувише много, те се мртав пијан у меким душецима угушио.[2]) Тако је Ђорђе Бранковић, након три месеца по доласку у Једрене, остао сам са послугом посланства. Изгледа да се младић у првим моментима збунио, јер је од кајмакама Кара Мустафе тражио да га са послугом отпусти у Ердељ. Али по наредби кајмакама морао је остати на Порти све дотле, док из Ердеља не стигне нови капућехаја.

Глас о смрти Петра Јанка стигао је Апафију баш када се повратио у Ердељ из табора вел.

---

[1]) Ibid.

[2]) Бранковић каже да је Петар легао напит у постељу и да више није устао а Рожњаји у Дијариуму (стр. 477) детаљније прича о његовој смрти. Ну главно је то да Рожњаји потврђује казивање Бранковића у Хроници. Споменућу да су Ердељци веома радо и много пили. Особито је кнез Апафи веома радо приређивао пијанке, којом приликом би толико преко мере пио, да се скоро није могао кретати (Bethlen I. 100-101).

везира.[1]) Бранковић прича да је тада био на окупу ердељски сабор, који је расправљао о пограничном спору између Ердељаца и Турака у околини Вел. Варада, Клужа, Карансебеша и Јенопоља, па му је том приликом сабор наредио да врши дужности капућехаје све док не стигне нови капућехаја са данком.[2])

Причање Бранковићево није без основа, јер се и из причања канцелара Бетлена види, да се сабор у Вашархељу под крај 1663 бавио питањем о прикупљању турскога данка. Од прилике тада иступили су са својим претензијама Великоварадски и Јенопољски Турци, како се види из писма вел. везира из Београда, које Бетлен наводи.[3]) Тако је Бранковић стицајем прилика у деветнаестој години постао вршилац дужности ердељскога капућехаје на отоманској Порти. Он сам са задовољством прича како га је као таквог у аудијенцији заменик великог везира, кајмакам Кара Мустафа, понудио да седне, почастивши га кафом и шербетом и обдаривши га кафтаном.[4]) Бранковићу је особито

---

[1]) Szilágyi, op. cit. 312. Положај кнеза Апафија био је тада још толико неутврђен да је везирова наредба, да му дође у табор, изазвала страх и велику бојазан у непосредној кнежевој околини. Апафи је своје умирио писмом из везирева табора од 8 септ. 1663. Ну враћајући се у новембру 1663 у Ердељ, претрпео је у близини Острогона, прелазећи преко моста Дунавског, силно понижење од једне руље Татара, када је мало фалило да се није утопио (Bethlen, I. 26. 65—67. 82).

[2]) Хроника, 1538.

[3]) Bethlen, I. 52. 88. Данак ердељски, тада у износу од 80 хиљ. талира, предавао се на Порти обично о Митрову-дне: „qui (т. ј. census regni) solito suo tempore in festo sancti Demetrii adferetur (Török-Magyarkori állam okmánytár, IV Pest. 1870. 251).

[4]) Георгиа Бранковита благоѡбразним благоꙋгодне васприемлет и послаником ѡбичним подобием повелев' Бранковитю седалищни стол подставити се, такожде и тꙋрскꙋ гостителнꙋ част вздати се кафом и шербетом, таже и ѡдеaтелним кафтаном вздарꙋем бивает (Хроника, 1542).

годило, што га је по одласку од кајмакама допратила до стана турска оружана пратња, чиме је свратио на се пажњу пролазника.

О свом раду и о својим званичним дужностима на Порти г. 1663 прича Бранковић веома мало. Као да је осећао да се његова скромна улога ердељскога ђака ни мало не слаже са достојанством деспота хришћанскога, за каквога је тобоже признао и миропомазао те године српски патријарх Максим. И док Бранковић у Хроници са неколико речи прелази преко свога делања у Једренима после смрти Петра Јанка, излаже он веома опширно невешто измишљену причу о своме миропомазању за српскога деспота.[1] Бранковић наиме каже да је у брзо после смрти Петра Јанка, који је у децембру 1663 умро од пића,[2] стигао у Цариград Максим I патријарх „славено-српски“, враћајући се са пута у Св. Земљу. У Цариграду дознао је, вели, патријарх од великога тумача на Порти Панајота, како је ћесарски резидент на Порти „Сѵмеонь Ремингень“ а после његове смрти наследник му „Христофорь Акиншпергь“ добио налог од ћесара да потајно припрема на устанак подчињене хришћанске народе у Турској. Ћесар је подчињеним народима обећао не само своју заштиту него и независност државну, каква беше пре турског завојевања. Том приликом саопштио је Панајот патријарху Максиму да се у Једренима налази један потомак старе Бранковићеве лозе у својству ердељскога капућехаје. Спремајући се за Једрене, упутио је патријарх одмах свога архиђакона онамо, да се увери, да ли збиља постоји у Једренима

[1]) Хроника, 1444—1544.
[2]) Ib. 1536.

такав човек. Пред Једренима изашао је архиђакон патријарху на сусрет, саопштивши му радосну вест, да је збиља истинито казивање тумача Панајота. Патријарх је, одмах сутра дан по доласку, упознао са намерама ћесара и потајним радом резидената митрополита Једренскога Доситеја и још неколицину трачких и маћедонских бољара, а накнадно је поверена била та тајна још неколицини влашких и молдавских бољара. После договора нашло се да ће бити веома корисно, ако се у највећој тишини изабере поглавица подчињеним народима, који би се, када букне устанак, имао ставити на чело хришћанском народу. Тај је план саопштен био и ћесарском резиденту Киндзбергу, који је становао у кући Једренскога митрополита. Тако је лицем на дан св. Арханђела Михаила, т. ј. 8 новембра, на литурђији миропомазан у Једренској цркви Ђорђе Бранковић за српскога деспота и назван другим Ђорђем деспотом. Та је ствар, додаје Бранковић, чувана у највећој тајности с тим, да се објави онда, када буде богу угодно избавити хришћане испод турскога јарма.

И. Руварац је указао на појединости, које говоре за то, да је Ђорђе Бранковић измислио ову причу о миропомазању за деспота.[1]) Пре свега пада у очи неконсеквенција Бранковића у причању о миропомазању. Он каже да је патријарх стигао из Св. Земље пошто је ердељски капућехаја Петар Јанко умро *у децембру 1663*, а неколико листи за тим каже он да је патријарх извршио миропомазање *8 новембра 1663*. Ако се патријарх под крај 1663 враћао из Св. Земље, није се могао састајати

---

[1]) Одломци о грофу Ђорђу Бранковићу, 23 sqq.

у Цариграду са великим тумачем Панајотом Никузијем, јер се овај тада налазио крај великога везира у Угарској, који је пре тога, 28 септембра 1663, освојио Ујвар. Збркано је даље причање Бранковића онде, где прича о тајном раду ћесарских резидената на подизању хришћанскога устанка. По његову причању излази да је резиденат Ренигер већ под крај 1663 био мртав и да је његов рад на спремању устанка наставио наследник му Киндзберг. Ну Ренигер је 1663 био жив и вршио дужност ћесарског резидента на Порти све до 1666. Под крај 1663 није Ренигер могао бити у Једренима, јер је принуђен био да 1663 и 1664 прати великога везира на његову походу против Угарске.[4]) Што се тиче резидента Киндзберга, он је тек 1672 дошао на Порту и остао онде до 1678, када је умро. Причање Бранковића дакле не одговара истини. Измислио је он ту причу о миропомазању много касније, негде 1682 год., када му је потребно било имати признање од старешине српске цркве, да би постигао своје смерове код цара Леополда I, о чему ће касније бити речи. У ту причу, коју у главном понавља у својим каснијим молбама на ћесара и у молбама које је другима подметао, унео је он неке појединости из својих односа са резидентом Киндзбергом у г. 1673. Тада је Киндсберг збиља становао у кући Једренскога митрополита, па је Бранковић тај детаљ унео овамо, заборављајући да Киндзберга 1663 није било на Порти. Онај пак детаљ, да је цар Леополд I већ 1663 обећао подчињеним хришћанским народима слободу и ранију независност, не слаже се ни мало са тежњама и

[4]) Archiv für österr. Gesch. 85 т. II. 578 sqq.

намерама цара Леополда I у г. 1663. Почеци оријенталне политике Леополдове у ширем обиму падају, како мислим, непосредно пред турску опсаду Беча. На ту политику наведен је цар Леополд I и најужа околина му радом ћесарскога интернунција грофа Капраре, ердељскога грофа Владислава Чакија, влашкога војводе Шербана Кантакузина и Ђорђа Бранковића, о чему ће бити говора. Бранковић је дакле своје тежње и намере из г. 1682 ставио у г. 1663, дакле за читавих деветнаест година раније.

Теже је већ растумачити зашто је Бранковић своје тобоже миропомазање за деспота Ђорђа II Бранковића везао баш за 1663, за прву годину своје дипломатске каријере на Порти. Биће по свој прилици да је те године патријарх Максим пропутовао кроз Једрене, враћајући се из Св. Земље.[1]) Бранковићу је можда то путовање српског црквеног поглавице остало у снажној успомени, те је деветнаест година кашње, хотећи себе у Бечу приказати као легитимног наследника старих владара, везао за то путовање своју измишљену причу о миропомазању. То му је лако било учинити с тога, што су личности, које су учествовале у овом тобожем миропомазању, биле све поумирале, те није било опасности да ће моћи доказати неистинитост његова казивања.

Пошто је испричао причу о миропомазању, каже Бранковић даље, да је после тога остао на Порти „даже и до третіяго лета“, јер Ердељци због немира

[1]) Да је патријарх Максим збиља путовао у Св. Земљу сведочи један његов запис из г. 1672 где вели за себе; „азь смѣреніи и послѣдни приставник светыѥ и великіе црькве Максvмь патріархь пексkы и божіа гроба поклоникь“ (Љ. Стојановић, Стари срп. записи и натписи, Београд 1902. I. Стр. 407.)

спољa и изнутра нису могли да нађу погоднога човека за резидента.[1]) Међу тим ствари су друкчије текле. Из једнога писма Ђорђа Бранковића кнезу Апафију од 19 септембра 1664 види се, да је Ђорђе тада још увек био само заменик капућехаје. У том писму јавља Бранковић кнезу да је извршио његове налоге код кајмакама и да га је информисао о немирима у кнежевини. Моли даље кнеза да пожури са пошиљком данка, јер се султан неће још дуго задржавати у Једренима.[2])

Ово писмо Бранковићево писано је као и већина осталих тамним и заплетеним стилом, тако да му је тешко ухватити смисао. Ну с помоћу Бетлена можемо докучити прави смисао писма. Бетлен наиме прича да су с јесени 1664 кнез Апафи, саветници и сталежи имали пуне руке посла како да се прикупи данак за Турке. Ердељ је био исцрпљен ранијим наметима, те се једва могло скупити 50.000 дуката. Тада је решено да се по новоизабраном капућехаји Јовану Дацо упуте на Порту тих 50.000 дуката, а остатак од 30.000 да се накнадно пошље. Али у брзо пошто је Дацо одређен да носи данак на Порту, сазнао је кнез од Ђорђа Кецелија, да је Дацо прошле године радио код Турака на том да њега поставе за кнеза. Приступачан дошаптавању и сплеткама, одузео је Апафи Дацову поверену мисију, те је поверио Валентину Силвашију.[3]) О свему томе морао је Апафи

---

[1]) ꙗко ȣбо ва таꙗжде времена тȣрскаго царства двор'ними ѡбичаими вежда биваеми емȣ подобна Седмоградци не имеꙗхȣ (Хроника, 1556).

[2]) Török-Magyarkori állam okmánytár. VII 434—435. Ту је ово писмо стављено у г. 1662, али према горњем извођењу и по садржини писма писано је оно могло бити само септембра 1664.

[3]) Bethlen, I. 139. 144.

известити Бранковића на Порти. Према томе под оним немирима у Ердељу у Бранковићеву писму свакако се има разумети неприлика кнежева са Јованом Даџо. Доставио ју је преко Бранковића кајмакаму стога, да би донекле оправдао споро прикупљање данка. Из писма Ђорђева Апафију од 25 октобра 1664 и казивања Бетленова види се, да је нови капућехаја Валентин Силваши стигао са пуним данком у Једрене 17 октобра, те га већ предао 21 октобра.[1]) Стога дакле није тачна тврдња Ђорђа Бранковића да је он све до у трећу годину вршио самостално дужност капућехаје у Једренима. Он је овде, наведен таштином, по свој прилици хотимично испричао ствар друкчије, хотећи што више истакнути значај своје улоге на Порти. Бранковић се, приказујући овај први период бављења на Порти, највише задржава на споменутој аудијенцији код кајмакама. Тај се моменат дубоко урезао у духу амбицијозног младића, а преко осталога прелази Бранковић сумарно. Није богме ни имао разлога да кашње с љубављу помишља на своје прво бављење у Једренима, јер су на њ кнез Апафи и ердељски кнежеви те г. 1664 били скоро сасма заборавили.

Ердељски сталежи налазили се тада између две ватре, а особито кнез Михаило Апафи. Принуђен од стране вел. везира, морао је Апафи учествовати позно у јесен 1663 у везиреву походу против Угарске. И ако је том приликом стекао наклоност везиреву, није много полагао на њу, јер га је погибија Гаврила Халера научила како је пријатељство турско јако непостојано. С једне

---

[9]) Török-Magyarkori állam okmánytár IV. 161. Bethlen, I. 173.

стране с тога а с друге што су Великоварадски Турци крај свих добрих односа Ердеља са Турском показивали очиту намеру да што више откину од ердељске територије, приморан је био Апафи да се почетком 1664, када ћесаревци према Турцима почеше напредовати, упусти у преговоре са Леополдом I.[1]) Како је даље Апафи, због споменуте доставе Ђорђа Кецелија, стекао уверење да један део меродавних фактора на Порти не би био противан да се Јован Дацо постави за ердељскога кнеза, и како је даље ћесарска војска, потпомогнута војском Рајнског Савеза и Французима под Колињијем, у боју код св. Готхарда 1 августа 1664 потукла великога везира, настојао је Апафи још интензивније да се приближи цару Леополду I. И док су тако кнез Апафи и ердељски сталежи у великој бризи пратили развој догађаја у Угарској, не знајући за тајно склопљени Вашварски мир, дотле је Ђорђе Бранковић без икаквих инструкција и без икакве новчане помоћи био остављен самом себи у Једренима. У споменутом писму Апафију од 25 октобра, пошто је истакао како је савесно вршио дужности тумача, тужи се Ђорђе како је немогуће живети без новаца. Како је оно, што је имао, за годину и по потрошио, моли кнеза да му пошље трошка, да не би пао још у већу беду.[2])

---

[1]) Bethlen I. 108—111.

[2]) de ngd mélt. kglmből tudhatja, hogy az ilyen állapotban lévő szolgálat, ngd miltóságos szemilyinek megvisilisiben költség nélkül nem lehet, noha eddég másfél esztendőtűl fogva, mind az mi kevés költségim magamnak is volt, nem szántam az nagyságod miltoságos szolgálatjában etkölteni, de hogy ezután én is az költsigbűl kifogyatkozván, ne talám valahol alkalmatlanságom miatt fogyatkozás esnék, mely alkalmatlanságot akarván kerülni, ngdnak mint kgls uramnak alázatosan könyörgök, miltoztassék jobb alkalmatossággal livőt béküldeni az ngd miltóságos személyinek megviselésire (Török-magyarkori állam okmánytár IV. 163).

Тада, када је Ђорђе невољан писао ово писмо кнезу Апафију, чуо је нешто и о преговорима за мир између Турака и Немаца. Проносили се тада гласови да би Немци вољни били пристати на мир. Измирење Турака са ћесарем било је тим веројетније, што су Зрињски, Баћањи и Надажди с пролећа 1664 према Турцима у западној Угарској почели напредовати, а ратна срећа послужила је и на даље ћесаревце боље него Турке. Могућност поравнања ћесара са Портом упућивала је ердељске дипломате да бодро пазе, да се у тим евентуалним преговорима не оштете интереси ердељске кнежевине. Због тога и Ђорђе Бранковић у споменутом писму, крај свих својих личних незгода, не заборавља напоменути кнезу Апафију, да пише Немцима нека настоје да и кнез и Ердељ буду обухваћени тим миром.[1]) Рекао бих да је Бранковић морао знати нешто о намерама кнеза Апафија да се приближи цару Леополду I. Овај детаљ напомињем стога, да би се видело колико се Бранковић био уживео у свој положај дипломате, те му није било ни најмање зазорно да крај све своје младости и скромна положаја даје слободно савете кнезу Апафију. И тај детаљ баца доста светлости на његов карактер; одаје нам младића доста нескромна и прилично ташта, пуна поуздања у сама себе и у своју рутину, знање и умешност.

---

[1]) Ibid.

IV

Вашварски мир између Порте и цара Леополда I изазива незадовољство у Немачкој, Угарској и Ердељу. — Погранични спор између Ердеља и Великоварадских Турака. — Бранковићеву причу о том у Хроници доста потврђују савремени документи. — Ердељски сталежи кушају да с помоћу ћесарскога резидента на Порти реше повољно по себе погранични спор. — Путовање Бранковића лети и под крај 1665 из Једрена у Цариград. — Његово путовање почетком 1666 из Цариграда у Ердељ. — Акција Николе Зољомија, ердељског емигранта на Порти, против кнеза Михаила Апафија. — Односи кнеза Апафија и ердељских сталежа према опозицији у Угарској. — Да ослаби рад Н. Зољомија путује Бранковић 1667 из Једрена у Димотику вел. везиру а одатле у Раднот кнезу Апафију. — Службено путовање Бранковића из Раднота у Темишвар Кучук Мехмед паши. — Утицај четиригодишњега бављења у Турској на формирање Бранковићева карактера.

Када се крајем септембра сазнало за садржину мира склопљеног 10 августа 1664 у Вашвару, наступило је силно изненађење, па у брзо и велико незадовољство у хришћанским земљама. Нарочито је Ердељ рђаво прошао. Оно истина да је цар Леополд I признао Мих. Апафија за ердељскога кнеза, али је морао напустити Турцима Велики Варад, Карансебеш, Лугош, Јенопољ и још нека омања места. Вашварским миром признали су Турци ердељским сталежима слободу бирати кнеза, али су већ у напред искључили из избора синове омраженог Ракоција и Кемења: Фрању и Сигисмунда. Поред ових места признато је било Турцима право

и на Ујвар (Neuhäusel.[1]) Оваки уступци Турцима тим више су били неразумљиви савременицима, што су ћесаревци током 1664 напредовали и у боју код св. Готхарда под Монтекукулијем жестоко потукли Турке. Сталежи у Немачкој незадовољни беху што је овај мир склопљен без учешћа државнога сабора. Исто тако незадовољни беху и Мађари у Угарској као и у Ердељу, што се тим миром цепала територија круне угарске и жртвовали Турцима најбитнији животни интереси.[2])

Више је разлога било што је Леополд I склопио овако неповољан мир. Пре свега незадовољство Мађара са режимом Хабзбурговаца у Угарској и везе Луја XIV са незадовољним мађарским елементом гонили су цара Леополда I да се пошто пото измири с Турцима. Измирење с Турцима препоручивала је још и та околност, што се настојањем Луја XIV Баварска и Бранденбург с пролећа 1664 приближили Француској. Једном речи опасност од Француске диктирала је Вашварски мир, толико неповољан по хришћане.[3])

Али ни Турска није била задовољна са овим миром. И ако је она њиме, с обзиром на поразе током 1664, много добила, ипак, с погледом на Ердељ, није постигла оно, што је већ одавна желела. Вашварским миром морала је она признати уну-

[1]) Angelli, Der Friede von Vasvár y Mittheilungen der k. k. Kriegsarhivs II. 1877.

[2]) Тако се већ у новембру 1664 обраћају ердељски сталежи на цара Леополда I с молбом, нека настоји код Турака да им ови поврате бесправно окупиране територије и места и снизе данак од 80 на 30 хиљада дуката. Не буде ли цар ништа предузео, налажу на поч. 1665 посланику Банфију да јавно протестује против Вашварскога мира, којим је Ердељ предан Турцима потпуно без одбране (Mon. Comit. Trans. XIV. 91—92. 98. Bethlen I. 193, 219—221, 420).

[3]) M. Immich, op. cit. 52/3.

трашњу автономију Ердељу. На тај начин морала се одрећи намере да Ердељ начини турским пашалуком, а није могла за тај мах оцепити од Ердеља оне територије, које су јој још потребне биле да заокругли свој посед у околини Вел. Варада и новодобивених крајева.[1] Због тога је Вашварски мир послужио као разлог заплетима и борбама између Мађара и Беча с једне стране и компликацијама и омањим сукобима између Ердеља и пограничних Великоварадских Турака с друге стране.

У тим пограничним ердељско-турским споровима играо је улогу и Ђорђе Бранковић, како се то види из савремених аката и његова казивања, само што Ђорђе у Хроници своју улогу и сувише увеличава. У опће је Бранковићев приказ тих односа и сувише сумаран и због тога не сваки пут јасан. Ну када се његово причање доведе у везу са савременим документима, онда нам је по неки детаљ у Хроници много јаснији.

Пошто је, вели он, пробавио до три године као ердељски посланик на Порти, дошао је онамо нови посланик а он отишао кући у Ердељ, где су га брат и ердељска господа веома лепо примили. Након неког времена изабран је поново за посланика на Порту, где је имао да преда данак. И овога пута остао је он на Порти, све док није онамо стигао нови посланик. Али сем посланичке дужности, вели Бранковић, слали су га више пута са турскога двора заједно са капиџи башом у Ердељ због ердељско-турског пограничног спора, јер је познавао прилике на турскоме двору боље него ико у Ердељу. Тако је једном приликом, заједно са цар-

[1]) Mon. Comit. Trans. XIV. 5.

ским капиџи башом, изаслан био у Јенопољски крај због утврђења границе турско-ердељске, па је, путујући за Ердељ у тој мисији, наишао на султана у маћедонским планинским горама, званим Деспотске планине, Тада је, вели, велики везир присвојио турском царству Крит. И пошто је, ту у Деспот планини, добио упуство за регулисање границе, кренуо се са капиџи башом Ибрахим агом у Ердељ, где се тада налазио на окупу ердељски сабор, на коме је прочитан султанов отпис у погледу регулисања границе у околини Јенопоља. Ердељски сабор поверио је био њему ту мисију, те је он заједно са капиџи башом а у споразуму са Ердељцима и Турцима из Јенопоља, Темишвара и Липове повољно решио ту ствар по Ердељ, због чега га је кнез Апафи обдарио са имањем у месту Алвинцу.[1])

Бранковићево причање, како рекосмо, објашњују и потврђују доста савремени документи, само је он неке појединости по где где хотимично увеличао, да би себе што више истакнуо. Преко неких детаља опет прелази муком, а неке појединости опет ставља у позније време. На основу свега тога рекао бих да Бранковић о тим догађајима није водио савремене белешке, или ако је нешто и записивао, било је то само у главним потезима. Није онда чудо што је кашње, пишући Хронику, многе појединости поборавио, а неке опет не сасвим тачно забележио.

На брзо по склапању Вашварскога мира почео је Великоварадски паша, без обзира на тачке склопљенога мира, акцију против Ердеља, окупирајући комад по комад ердељске територије. Нарочито су

[1]) Хроника, 1556—1558.

повређене биле ердељске границе у близини Јенопоља.[1]) Поуздано је да је кнез Апафи, обраћајући се цару Леополду I да настоји код Турака да респектују ердељске границе, једновремено радио у истом правцу и на Порти преко свога капућехаје Владислава Бало, кога је у пролеће 1665 заменио Михаило Чермењи.[2]) У том послу био је на руци обема капућехајама ђак Ђорђе Бранковић као познавалац прилика на Порти и зналац турскога језика. 5 марта 1665 извештава он Апафија како непрестано има на уму интересе ердељске и како ће о свему извештавати кнеза.[3])

Мајски сабор, који се састао у Ђули, упутио је 6 маја молбу великом везиру да нареди Великоварадским Турцима да поврате Ердељцима заузете територије.[4]) Некако тада вратио се из Београда од вел. везира ердељски посланик Христоф Пашко, не донесавши од вел. везира никакве утешне гласове,[5]) а тога лета вратио се из Беча и посланик Банфи са ћесаревим одговором, који је давао слабе наде. Поврх тога јављао је у јулу 1665 и ердељски капућехаја из Једрена Михаило Чермењи, да ердељска ствар на Порти стоји веома лоше и

---

[1]) Török-Magyarkori állam okmánytár, IV. 179—180. 199—200. Bethlen, I. 95—97. 219—221.

[2]) Mon. Comit. Trans. XIV, 96/7.

[3]) Török-Magyarkori állam okmánytár, IV. 211—212.

[4]) Mon. Comit. Trans. XIV. 97/8.

[5]) Христоф Пашко, са којим ће касније Ђорђе Бранковић да ступи у интимне везе, био је обичан племић, али му је углед одскочио када се оженио са ћерком богатога Стевана Саланција. Због имања своје жене дошао је он у опреку са кнезом Апафијем, што га је и отерало у опозицију, у којој се, како ћемо видети, нашао и Ђорђе Бранковић. Пашко је био човек доста образован и даровит. Савременик Бетлен каже за њ да је perspicacis ingenii vir. Пашко је имао сродних црта са Бранковићем. Био је ташт и уображен, а много је давао на своју спољашност. (Bethlen I. 293).

да је турске симпатије једино могуће стећи поклонима, не бог зна како великим али чешћим.[1])

Како је питање о пограничном спору на Порти стајало веома лоше, покушавају ердељски сталежи да с помоћу ћесарског ванредног посланика Леслеја и сталнога резидента Ренигера утичу на повољно решење питања. Да се то с успехом изведе, поверено је било окретноме Христофу Пашку, који тек што се био вратио из Београда, да обећа Леслеју и Ренигеру 10 хиљада дуката, ако успешно реше спорно питање. У брзо по том саветовао је ћесарски заповедник у Угарској, гроф Ротал, да се Ренигеру одмах даде хиљаду дуката, ако сталежи желе повољно решење спорнога питања.[2]) Тако је Пашко са сумом од 1000 дуката кренуо на Порту, предавши је у Једренима Ренигеру, који је обећао да ће радити у интересу ердељске ствари.[3])

Христоф Пашко, окретан и вешт, дознао је у брзо на Порти како и барон Леслеј и резидент Ренигер раде на том да се на место Апафија постави за ердељскога кнеза млади Фрања Ракоци.[4]) О свему томе обавестио је Пашко кнеза поверљивим писмом, које је Апафија и најближу околину бацило у велику бригу. Положај кнеза Апафија према Турцима био је у толико тежи, што је са прикупљањем данка турског ишло веома тешко и споро, те није било ни мало изгледа, да ће данак стићи на Порту на уречено време. Тешкоће око прикупљања данка долазиле су нарочито од стране ердељских Саса.

---

[1]) Op. cit. 237. 242—246.

[2]) Török-Magyarkori állam okmánytár IV. 239—240.

[3]) Bethlen, I. 240, 246.

[4]) Princeps Apaffius praedictos mille aureos ... Christophoro Paskó transmittit Raingero donandos, fit accepto munere hilarior Simon, promittitque se totum nostrum fore (Ibid.).

Није чудо онда што се кнез Апафи, примивши једну саску депутацију, која је дошла да се тужи на велике дажбине, толико заборавио, да се тешким гвозденим кључем бацио на њу.[1]) А када је Пашко доставио кнезу велику срџбу везиреву што данак није стигао на време,[2]) решили су сталежи у новембру 1665 да Болдогфалви са дотле прикупљеном свотом крене одмах на пут у Турску.[3])

Према томе није тачно причање Бранковићево у Хроници, по коме је он тобоже путовао са Порте у Ердељ 1665, одакле се у брзо повратио са данком, који су му сталежи као новоизабраном посланику поверили да га преда на Порти. Из бележака ердељскога ђака у Цариграду, Давида Рожњаија, види се шта више да је Бранковић лети 1665 пробавио неко време у Цариграду. Једино се не може докучити каквим је послом одлазио онамо.[4]) Али ипак играо је Бранковић извесну улогу 1665 приликом прибирања турскога данка. Видели смо да је због Пашкова ургирања са Порте наложено било Болдогфалвију да креће одмах на пут са прикупљеном свотом. У исти мах наређено је било ердељском ђаку у Једренима, Бранковићу, да похита одмах у Цариград. Онде је Бранковић, у споразуму са послаником Пашком и капућехајом Михаилом Черменијем, имао закључити зајам од 20.000 талира,

[1]) Op. cit. 261.

[2]) Op. cit. 263—264.

[3]) Пашко је јављао да је разјарени везир и кнеза и ердељске сталеже назвао лажљивим издајницима, наложивши му нека одмах пише кнезу да шаље данак, јер ће иначе кнеза бацити у тавницу а читав Ердељ с војском прегазити (op. cit. 262).

[4]) Mon. Comit. Trans. XIV. 18.

[3]) Mon. Hung. Hist. Script. VIII. 286. Бранковић се у мају 1665 још налазио у Једренима, јер је 25 маја писао Апафију, достављајући му неке новости (Török-Magyarkori állam okmánytár, VII, 464|5).

колико је било потребно да се достигне сума, прописана за данак. Тако је Бранковић, по други пут те године, путовао у Цариград и стигао онамо лицем на Нову Годину 1666 године.[1] Чим је стигао, одмах је почео преговоре са богатим грчким кућама и Јеврејима, али зајам није могао закључити. У невољи — тако извештава он кнеза 11 јануара — склонио је моћнога тумача на Порти, Панајота Никузија, нека утиче на турске меродавне кругове, да не наваљују са предајом данка, док не стигне заостали део данка. Ну за то моли кнеза да пошаље хиљаду талира како би био слободнији у обећањима т. ј. да би могао, где буде потребно, подмитити.[2]

Бранковић се задржавао у Цариграду још и у фебруару 1666.[3] За време Цариградскога бављења имао је прилике упознати се боље са окретним и даровитим Пашком. Пошто је од прилике тада стигао на Порту и остатак ердељскога данка, примљен је био Пашко заједно са француским послаником на аудијенцију од султана Мухамеда IV. И Бранковића су, као и остале чланове ердељскога посланства, много занимали детаљи Пашкове аудијенције нарочито стога, што су Ердељци под крај 1665 били предмет срџбе вел. везира због одоцнела данка. Ну изгледа да се и везир, пошто је данак стигао, нешто одобровољио, када је, дан пре аудијенције Пашкове код султана, примио његов меморандум о повреди границе од стране Великоварадских Турака. О том меморандуму пише Пашко кнезу да га је с великим тешкоћама и муком дао

---

[1]) Mon. Hung. Hist. Script. VIII. 297.
[2]) Török-Magyarkori állam okmánytár. IV. 296.
[3]) Mon. Hung. Hist. Script. VIII. 299.

превести на турски.[1]) Како је Бранковић за време бављења у Цариграду стекао поверење Пашково, по свој прилици да је, ако не преводио на турски, а оно као приличан зналац турскога и мађарскога језика загледао у тај меморандум, поређујући турски превод са мађарским језиком.

Посветивши тако Бранковића у детаље питања о пограничном спору, упутио га је Пашко у фебруару 1666 у Ердељ. Бранковић је, како каже Бетлен,[2]) поред тога носио кнезу Апафију Пашково писмо о будућем држању Ренигера на Порти у ердељским стварима са приложеним писмом Ренигера. Поврх тога имао је Бранковић детаљно информисати кнеза Апафија о приликама на Порти. О томе је известио кнеза капућехаја Чермењи 15 фебруара, истичући, да се кнез на Бранковића може потпуно ослонити, јер га је Бранковић свугде на Порти пратио.[3]) Према томе стигао је Бранковић у Ердељ на брзо пошто је Фогарашки сабор завршио своје делање, позабавивши се озбиљније пограничним спором са Турцима и реформом пореске системе.[4])

Изванредни ердељски посланик на Порти крај свега труда и настојања у априлу 1666 није успео склонити вел. везира да увиди неоправданост по-

---

[1]) Török-Magyarkori állam okmánytár, IV. 291. 307.

[2]) Bethlen. I. 266.

[3]) Mivel György deák uram az kapukra mindenütt feljárt velem, nagyságodnak szóval mindeneket megtud mondani (Mon. Comit. Trans. XIV. 310).

[4]) Bethlen, I. 269. Из описа савременог Саса Илије Цајберта види се, да се за трајања сесије овога сабора веома много пило. Тако нпр. 8 фебр. нису сталежи ништа радили, „sed tempus bibendo, inutilibus rebus vacando frustra triverunt“. 25 фебр. није могао кнез Апафи ништа предузети „ob morbum ex nimio potu ortum“ (Mon. Comit. Trans. XIV. 167. 179).

ступка Великоварадских Турака. Турској су потребне биле заузете територије, а тако исто није Порта ни за један тренутак помишљала да снизи ердељски данак, како су молили ердељски сталежи. Тако је Пашко у мају 1666 зловољан кренуо из Једрена у Ердељ и стигао онамо о Духовима.[1])

Због неповољног решења пограничног спора и неуспелог покушаја кнеза Апафија да на Порти испослује смањивање данка, који је као мора притискивао исцрпљено становништво Ердеља, све се више стварало незадовољство против кнеза, а нарочито против његових саветника. Особито много незгода чинио је кнезу Апафију магнат Никола Зољоми.

Неприлике и невоље Ердеља због честе промене кнежева осетио је највише Зољоми лично. Као стари непријатељ кнеза Ђорђа II Ракоција добио је он од противника Ракоцијева, кнеза Барчаија, на вечиту управу жупанију Хуњадску. Ну када је Ракоци потиснуо био у Ердељу Барчаија, допао је Зољоми тамнице, а побирање прихода жупаније Хуњадске добио је Ђорђе Капи. После погибије Ракоцијеве повраћено је Зољомију достојанство Хуњадског жупана, али за мало, јер га је противник Барчаијев, кнез Јован Кемењ, ухватио и бацио у затвор. Када је Апафи сео на кнежевску столицу, изашао је Зољоми из тавнице и био постављен кнежевским саветником и жупаном Хуњадским. Ну нестални и плашљиви Апафи гледао је са подозрењем на упливнога и моћнога Зољомија, и када му неки доставише да Зољоми у потаји ради на штету његову, даде га затворити у Фогарашу а жупанију Хуњадску преда прво Стевану Куну па

[1]) Bethlen, I. 294—295.

онда Ђорђу Капију.[1]) Пуштен после извесног времена на слободу судском одлуком, није могао Зољоми заборавити ову увреду. Односи између њега и кнеза остали су и даље затегнути нарочито стога, што му кнез није поново поверио био достојанство Хуњадског жупана. А када је у брзо по том ердељски суд Зољомију у парници са рођацима му оспорио право на целокупан посед Вајда Хуњада и места Иље,[2]) емигрирао је Зољоми Турцима у Велики Варад, а одатле на Порту. На Порти је Зољоми био врло радо примљен, те је онде свим силама радио на том да потисне Апафија са кнежевске столице, па да он заседне на њу. Због тога је Апафи већ те 1667 и идућих година имао грдних неприлика и трошкова да би ослабио на Порти акцију Зољомија, коме се на брзо придружили били и други незадовољници.[3])

Избило је поред тога на површину још једно веома важно питање, у које се Ердељ морао умешати, и ако је претила опасност да због тога може доћи не само у отворен сукоб са ћесарем него и са Портом. Становништво хабзбуршке Угарске, огорчено већ од раније због штетног Вашварског мира,[4]) све је теже и теже сносило апсолутан режим цара Леополда I. Да ово незадовољство са Хабзбуршком владавином доспе до врхунца, допринели су много бездушни ћесарски заповедници и војници,[5]) а

---

[1]) Bethlen, I. 285—289.

[2]) Op. cit. 313 sqq.

[3]) Mon. Comit. Trans. XIV. 257. 260. 261. 270—274.

[4]) Bethlen I, 367.

[5]) Germani quoque milites bello Turcico finito per ditiones Hungariae transeuntes, aut ibidem in hyberna distributi, praeter nudum solum, corporaque stupris violata nihil Hungaris relinquentes, ut execrabile apud Hungaros Turcicum regimen praesenti praeferrent statui effecerant... Op. cit. 365.

осим њих и језуите, који су били особито нетолерантни према протестантима. Мађари су са болом у души гледали како се немилице газе њихове старе уставне слободе и како им земља страда од силне и необуздане немачке солдатеске. Природно је да је све то довело до организовања опозиције, која се у Угарској групише око палатина Вешелењија и Франкапана. Мађарска опозиција, код које је за то доба необично јако развијен смисао за нацијоналну слободу и уставни живот, тражи испрва наслона на старог непријатеља Хабзбурговаца, Француску. Ну како су из Француске стизала само лепа обећања и ништа више, обратили се били незадовољници једнокрвној и једноверној браћи у Ердељу.

Већ у мају 1666 почеле су везе мађарских незадовољника са кнезом Апафијем. Под утицајем рођака своје жене, Михаила Телекија,[1] и још неких саветника, вољан је био Апафи заузети се на Порти за ствар мађарске опозиције, која је с помоћу Турске и Ердеља желела извинути се испод хабзбуршке власти. У ту сврху упутио је кнез у споразуму са саветницима почетком 1667 Владислава Бало великом везиру на Крит, да га придобије за ствар мађарске опозиције.[2] Кнез Апафи заузео се био за мађарску опозицију на Порти с тога, што се надао да ће под заштитом Порте моћи са Ердељем сјединити хабзбуршку Угарску заједно са Хрватском и Славонијом. Али и слаби кнез Апафи и један део саветника варали се када се заносили надама, да ће Порта допустити образовање снажне ердељске кнежевине. Са овим као да је била на чисто она партија саветника, која

[1]) Bethlen, II. 4.
[2]) Bethlen, I. 371.

није хтела да зна за потпомагање мађарских незадовољника и емиграната, бојећи се да већ и онако исцрпели Ердељ не западне у сличне неприлике као за владе Ђорђа II Ракоција.[1]) Страховање ове групе није било неоправдано, јер је Бечки двор, чим је Бало у јуну 1667 био примљен у аудијенцију код вел. везира на Криту, преко великога тумача Панајота сазнао за акцију Апафија на Порти,[2]) те предузео кораке да је ослаби и нашкоди Апафију због стварања неспоразума између Порте и ћесара.[3]) У сва та питања, која су тада занимала ердељске политичке кругове, био је посвећен и Ђорђе Бранковић, који се, извршив код кнеза поверену му мисију од Пашка, поново вратио на Порту.

Изгледа да је кнез Апафи, коме је Зољоми непрестано сметао на Порти, покушао да новцем и богатим поклонима придобије за себе кајмакама Мустафу, који је замењивао великога везира, забављеног освајањем Крита од Млечића. У ту сврху упућен је био у Једрене на Порту Јован Немеш, који је стигао онамо 7 јуна 1667. Новцем и поклонима расположио је он добро за ствар Апафијеву кајмакама Мустафу. Видело се то нарочито приликом Немешева пријема код кајмакама 9 јуна, на коме је учествовао и Зољоми. Пошто је Немеш захтеве Зољомија пред кајмакамом успешно побио, био је тврдо уверен у добар исход спорнога пи-

---

[1]) Mon. Comit. Trans. XIV. 37. 237. 239. 241.

[2]) Bethlen, I. 385.

[3]) О издаји Панајота известили су кнеза Апафија и саветнике му у октобру мађарски опозиционари из Угарске, молећи га поново да се заузме за њих на Порти. Преплашен због овога, дао је Апафи у споразуму са саветницима потребне инструкције Петру Инцедију са налогом, нека веома опрезно открије издају Панајота и нека и даље ради на Порти у интересу мађ. опозиције. (Mon. Comit. Trans. XIV. 284-5. 286-9.)

тања. Ну било да је кајмакам Мустафа желео што више експлоатисати Апафија, било што није успео утицати на султана да ствар реши на штету Зољомија, ствар је у брзо после аудијенције узела сасма други обрт. Некако одмах по пријему известио је наиме кајмакам изванредног посланика Немеша да или сам лично дође у село Димотику на аудијенцију султану, камо је овај изашао у лов, или да упути онамо капућехају Јована Давида са тумачем, да саслушају решење султаново у Зољомијеву спору.[1]) Порука кајмакама изазвала је зебњу у ердељском посланству. Слутећи зло, није посланик Немеш хтео лично ићи у Димотику, него је одмах упутио онамо капућехају Давида и тумача Ђорђа Бранковића.[2])

Тешко је нагађати шта је мислио и осећао Бранковић, јурећи са капућехајом Давидом у стан султанов код Димотике. Узевши на ум развијену амбицију и таштину његову, без сумње да му је тада, 22-годишњем младићу ова мисија морала годити. Он, који је у Београду и Осеку једва имао прилике да из прикрајка гледа и посматра великога везира Ахмеда Ћуприлића, ишао је сада на саслушање самоме султану, на коме је као тумач имао скоро важнију мисију од капућехаје Давида. Радост и срећа због указане прилике да буде у непосредној близини моћнога падишаха, о чијем је сјају и моћи слушао још од малих ногу, мешали се са извесном

---

[1]) Bethlen, I. 325-6.

[2]) ...seque intelligenda mandata imperatoria Joannem David continuum oratorem cum interprete Breindovits expediuisse (Ibid.) Име Breindovits штампарска је грешка, јер је ово Хорањијево издање Бетленових мемоара врло непоуздано, особито у читању особних имена и имена места. На другом месту (I. 329. II. 385) штампано је тачније презиме Бранковића: Brenkovics, Brenkovits.

бригом и страхом, да се како год случајно не огреши о прописани церемонијал приликом пријема код султана. Али Бранковић не беше срећан да из близине гледа султана Мухамеда IV. Овај немирни човек, мислећи непрестано на лов и нова узбуђења, није се могао дуго задржавати на једном месту. Па тако је и овога пута било. Не хотећи чекати ердељске изасланике, решио је и без њих питање повољно по Зољомија, о чему су капућехаја Давид и Бранковић извештени били у Димотици. Том приликом наредио је кајмакам Бранковићу да прати у Ердељ султанова чауша. Овај је имао предати султанов писмен налог кнезу Апафију да издаде Зољомију Вајда Хуњад и Ђалу, које је кнез Апафи поклонио био Стевану Текелији и Дионизију Банфију. Осим тога имао је Бранковић о току читаве ствари информисати кнеза Апафија.[1])

Примивши налоге од кајмака и својих претпостављених, кренуо је Бранковић са султановим чаушем у Ердељ негде половином јуна 1667.[2]) Бранковић је са повереном му мисијом могао бити потпуно задовољан. Пратећи султанова чауша у Ердељ као тумач, добио је он важну улогу да посредује између Порте и Ердеља. На тај начин је у току четири године своје дипломатске службе већ по други пут добивао прилике да пред кнезом и саветницима покаже своје подобности. Све то утицало је на њ необично пријатно, због чега је са најлепшим надама и пун поуздања кретао са султановим чаушем на пут. Није смело претпоставити да је Бранковићу овај пут у Ердељ могао

[1]) Op. cit. 326.

[2]) Török-Magyarkori állam okmánytár, IV. 367/8.

добро доћи још због једне ствари. Почетком 1667 г. наиме дошао је Ђорђев брат, митрополит Сава, у незгодан положај према кнезу Апафију и реформатским црквеним старешинама. Изгледа по свему да су противници митрополита Саве, кивни на његово добро материјално стање, успели уверити кнеза да Сава неправилно рукује повереним црквеним приходима. Тако је кнез Апафи издао 24 маја 1667 налог Јовану Зоба и Томи Топаји, кураторима Ђулинскога манастира т. ј. православне митрополије Ђулинске, да предузму руковање манастирским приходима и да с њима подигну школу и штампарију, у којој ће се штампати корисне влашке књиге. Осим тога налаже он кураторима да прегледају тачно све рачуне владике Саве, да му одузму руковање с приходима и да му забране не само одлазити из митрополије, него и вршење било какве дужности, нарочито рукополагања свештеника без њихове дозволе.[1]) Истичући поврх тога како ваља да сазову сабор влашких попова, незадовољних са митрополитом Савом, нарећује им да ову његову заповест изврше што пре.[2])

Опозиција противу митрополита Саве, нарочито у кругу влашких свештеника, стварала се постепено. Даровитом митрополиту Сави није ово могло остати непознато. И када је с пролећа 1667 положај Савин постао критичан, тешко је змаислити да он о свему томе није известио брата Ђорђа.

[1]) ... magától is az püspektől tiszteletes Brankovit Száva uramtól püspeksíginek ideitől fogva ez ideig, minden proventusokról számot vévén, kezéből kiveszi, magát is az püspeket úgy dirigálja, hogy hűségtek hire nélkül az országban sehova el ne mehesen, papokat fel ne szentelhessen, valameddig hűségtek nem decernál felölek, ki lészen érdemes reája, ki nem (Mon. Comit. Trans. XIV. 267/8).

[2]) Ibid.

Млађи брат је о сплеткама и ровењу непријатеља старијега брата могао нешто чути још раније, и то онда, када је с пролећа 1666 по наредби Христофа Пашка долазио са Порте у Ердељ. Добивши дакле лети 1667 налог од кајмакама, да са чаушем султановим предузме пут у Ердељ, могао се Бранковић радовати овом путу не само с тога, што је тиме задовољена била његова таштина, него и с тога, да буде на помоћи старијем брату, који га је васпитао и кога је он много волео.

Бранковић је, крећући са Порте, известио кнеза о доласку султанова чауша и његовој пратњи.[1]) Путовало се доста брзо, тако да је Бранковић већ 28 јуна упутио кнезу Апафију писмо са ердељске границе, из Рожњаве, у коме га пита: где је рад састати се са султановим изаслаником, Хусејин башом. Ту у Рожњави имао је Бранковић незгоде, истина не велике, али непријатне нарочито с тога, што је његов углед, како му се чинило, страдао у очима Хусејин-баше. Стигавши са чаушем у Рожњаву, он је, и сувише свестан свога достојанства и важности поверене му мисије, охоло и безобзирно затражио од старешине местаноћиште за себе и турскога изасланика. Осим тога тражио је Бранковић за чауша и кочије. Али не толико захтеви колико безобзирно понашање Бранковића изазвали су срџбу и гнев код старешине места, те је и он са своје стране показао да уме бити не само нељубазан него и суров. Због тога се Бранковић тужи кнезу Апафију, истичући, како овако понашање треба казнити. Бранковићу је особито криво што кочије нису добили, па наглашује

[1]) Bethlen, I. 326.

како су кочије преко потребне, јер је чауш тежак човек.[1]) Бранковић се, рекао бих, због кочија није толико кидао изасланика ради колико себе ради, жељан да се што свечаније појави пред ердељском господом. Да ли на кочијама или не, доста то, да је Бранковић са Хусејин-башом и повереником Зољомија, Стеваном Кадарем, стигао у Раднот 10 јуна, камо је кнез Апафи за 15 јули сазвао био дијету ердељских сталежа.[2]) Одмах сутра дан, 11 јула, примљен је био у свечану аудијенцију код кнеза Хусејин-баша са Ђорђем Бранковићем. Предавши кнезу писмо са Порте, указао је Хусејин на Бранковића, изјавивши да ће овај о свему усмено реферисати.[3])

Писмо са Порте веома је немило дирнуло кнеза Апафија, а нарочито оне, који су држали спорна места Зољомија. Ну још више заплашила је кнеза порука повереника Зољомијева, Кадара, који је на пријему код Апафија 12 јула тражио, по налогу кајмакама, сем Вајда Хуњада и Ђалу још неке поседе за Зољомија. Пошто је Кадар отпуштен са аудијенције, позван је пред кнеза и саветнике Ђорђе Бранковић, да детаљно реферише о расположају Порте према кнезу и о акцији Зољомија.

Извештај Бранковићев није био ни најмање повољан. Он је истицао да се налог Портин у погледу Зољомијевих поседа мора безусловно испунити, истичући при том, да је што пре потребно послати на Порту кајмакаму и везирима 12.000 дуката, које им је у име Апафија обећао Кучук Мехмед паша. Не учини ли ово Апафи, истицао је Бран-

[1]) Török-Magyarkori állam okmánytár, IV. 372/3.

[2]) Bethlen, I. 327.

[3]) Op. cit. 328.

ковић са важношћу, нека се никаквом добру не нада од Порте, а ердељске прилике окренуће суноврат.[1])

Када је извештај Бранковићев изнесен одмах првога дана дијете пред ердељске сталеже, решено је покорити се наредби Портиној. Али већ сутра дан променио је нестални кнез мишљење под утицајем Телекија и Банфија, који су држали Вајда Хуњад и Ђалу. Нагласивши да се ова ствар не тиче толико сталежа колико лично њега, известио је кнез сталеже да ће писмом замолити Порту, како није вредно да се толико заузима за тако недостојна човека, као што је Зољоми.[2])

Бетлен додуше не спомиње, али из савремених аката види се, да је Бранковић, одмах по одржаном реферату кнежевим саветницима, упућен био заједно са султановим чаушем Кучук Мехмед паши, заповеднику Темишвара и Јенопоља. Из аката не види се јасно у каквој је мисији Бранковић одлазио у Темишвар, али, судећи по ранијем казивању канцелара Бетлена, биће да је био упућен Кучук Мехмеду због оних 12.000 дуката, које Бетлен спомиње. Радило се на том да се одржи добро расположење Темишварског заповедника, а по свој прилици да су том приликом додирнута и спорна погранична питања. Бранковић је поверену мисију извршио са добрим успехом, о чему је кнеза известио и Кучук Мехмед паша, обећавајући да ће кнезу учинити све како жели.[3])

---

[1]) ... nil ex Porta Ottomanica principem Apaffium boni posse sperare, omniaque in peius ruitura iurat. Op. cit. 330.

[2]) Op. cit. 332—3.

[3]) ... az kegyelmed kedves szolgája György deák ... csak hárman voltunk (т. ј. паша, турски изасланик и Бранковић) és szépen beszélgetünk, én is az én akaratomat ő neki megbeszélletem, ő is azonképen én nekem (Török-Magyarkori állam okmánytár, IV. 342—4).

Из савремених докумената не види се јасно како је те године решено питање митрополита Саве. Судећи по декрету кнеза Апафија од 20 фебруара 1669, којим се поново наређује да се подигне штампарија у Ђули, рекао бих да је Сави, или можда и његову брату Ђорђу, пошло за руком да некако одгоде извршење одлуке кнеза Апафија од 24 маја 1667.[1] За то говори и путовање Савино у Русију идуће 1668 г., за које је добио дозволу од кнеза Мих. Апафија. Бранковић нам у Хроници не говори ништа о тој неприлици брата Саве, него једино прича о рестаурацији митрополијскога манастира у Ђули, коју је Сава предузео у великом стилу.

Са мисијом у Радноту и у Темишвару завршује први период Бранковићеве дипломатске каријере. Четири године провео је он на Порти, највише у Једренима. Одмах у почетку каријере ненадним случајем био је упућен сам на себе. Нашавши се зими 1663, пошто је тек био навршио осамнаест година, сам у Једренима, морао је напрегнути све своје подобности да се одржи, да не начини какву грешку, која би му се могла осветити. А требало је много опрезности на Порти. Поред све помпе и сјаја, са којима су дочекивани и испраћани представници и остали службеници страних сила, дешавало се који пут ипак да су били злостављани, ако би се њихови владари или лично они замерили Порти. Видели смо како је мало фалило па да ердељска посаобина, а са њоме и Бранковић, у Темишвару 1663 буде бачена у тавницу. Када су Французи 1665 бомбардовали Алгир и Тунис, ражљутила се Порта толико, да је францу-

[1]) Tim. Cipariu, Archivu pentru filologia şi istoria. 612.

скога посланика злостављала без икаква обзира.[1]) С јесени 1666 ишибан је по наредби султановој молдавски агенат.[2]) Нешто кашње имао је дипломатски кор на Порти, коме је припадао и Ђорђе Бранковић, задовољство да се слатко насмеје посланику московскога цара Алексија Михајловића. Посланик је наиме 5 новембра 1666 дошао у опроштајну аудијенцију султану потпуно пијан, тако да није могао проговорити ни речи. Због тога је изостало и одликовање с кафтаном, који је већ био спремљен.[3]) На поч. 1668 имао је султан опет неприлика са московским послаником. Како се овај приликом примања није доста дубоко пред султаном поклонио, ражљућени султанови доглавници гурнули су га пред султана толико снажно, да је главом добро ударио о под. Али није се само на том свршило. Увређени султан наредио је да се посланик, заједно са секретарем и тумачем, избије, што је кајмакам и извршио одмах на лицу места.[4]) Како се дакле на Порти тада слабо водило рачуна о неприкосновености чланова дипломатског кора, морао је човек бити на опрезу и у понашању и у поступцима да не доспе у сличну ситуацију.

За време свога бављења на Порти путовао је Бранковић два пута у Цариград, задржавајући се онде дуже времена. Ту у Цариграду сретао се он на сваком кораку са остацима византијске културе и величине, што је појачало у њему интересовање за прошлост, за које га је већ био спремио

---

[1]) Immich, op. cit. 63.

[2]) Hurmuzaki, op. cit. 264.

[3]) Ibid.

[4]) Op. cit. 270.

старији брат Сава. Као и остале посетиоце Цариграда тако је и њега особито привлачило ремек дело старог византијског грађевинарства — црква св. Софије. Стога Бранковић и описује ову чувену грађевину Антемија из Тралеса и Исидора Милетскога на почетку четврте књиге своје Хронике.[1]) У том пасажу пружа нам Бранковић доста савестан опис ове грађевине, истиче доба њенога подизања, главније моменте из њене историје, као и то да се у њој крунисали византијски цареви. Али место оних позивања на Куропалату, Никифора Калиста и Георгија Кедрина, место оних грчких цитата, који сведоче о његовој учености, колико би нам ипак милије било јаче истицање његових личних утисака!

Како у Цариграду тако и у Једренима имао је Бранковић прилике да долази у додир са турским достојанственицима и Грцима, који би обично ступали у турску службу, само да би могли што брже и сигурније доћи до богаства, а са њиме и до уживања.[2]) Бранковић је за време аудијенције и јавних свечаности имао прилике да се диви богаству, сјају и оријенталном шаренилу. Ну он је, дошав у ту средину, брзо стекао уверење да се такав сјај може одржавати једино сталним и великим приходима. А да би се имало сталних и великих прихода све на Порти, почев од великога везира па до најнижих чинова, било је приступачно миту. Без новца се на Порти ништа није постизавало, а са новцем и поклонима могли се реализовати и најнеправеднији захтеви. Ову корупцију гледао је

---

[1]) Хроника, 700 sqq.

[2]) Веома је добро окарактерисао фанариотске Грке и њихов начин живота у XVI и XVII веку проф. N. Jorga, Geschichte des rumänischen Volkes im Rahmen seiner Staatsbildungen, Gotha 1905. II. 46|7.

Бранковић с дана у дан. Још више него Ердељ патиле су кнежевине Влашка и Молдавска од турске грамзивости и незајажљивости, што није могло остати непознато Бранковићу. Сам он у једном писму кнезу, како смо видели, тражи новац од кнеза, да би могао меродавне факторе подмитити. Особити пример себичности и вештине у експлоатисању имао је Бранковић у великом тумачу на Порти, Панајоту Никузију. Овога је Бранковић могао први пут видети у табору великога везира у Београду или Осеку 1663, а лично га је познао у Цариграду на почетку 1666. Панајот је типски представник грабљивих фанаријота, који су у XVII веку имали снажан утицај на Порти. Користећи се својим талентом а турском апатијом и леношћу, умели су Грци стећи јаки утицај на Порти, којим се они обично служили да задовоље личне материјалне интересе. Без икаквих моралних скрупула, без икаква осећања личне части и достојанства пуштали се они у најпрљавије послове, само ако би ови задовољавали њихове личне интересе. Па тако је и Панајот Никузије, васпитан о трошку Хабзбуршке куће,[1]) за цело време своје службе на Порти био у вези са ћесарским резидентима и за добре паре издавао ћесару турске државне интересе. И та покварена околина на истоку, у којој се Бранковић кретао четири године, била је од штетна утицаја на његов и онако не особито чврст карактер. За те четири године пробавио је истина он неко време у Ердељу, али и онде друштвене прилике нису биле много боље него на истоку. И у Ердељу су тадашњи виђени људи, нарочито

[1]) Bethlen. I. 372 каже за њ: „Hic natione Graecus sumtibus serenissimae domus austriacae turcicas litteras in Ottomannica Porta edoctus."

у Ђули и у кнежевој околини, већи део времена проводили у уживањима, сплеткама и подметањима, једном речи у задовољавању најнижих животних инстиката. Насиље и неразумно уживање свугде иду руку под руку. Веома се ретко срета човек са неким вишим идејалима, са тежњом за бољим и исправнијим животом. Канцелар Јован Бетлен са живим народносним осећајем и ширим погледом државника стоји скоро усамљен у тадашњем ердељском друштву. Тако дакле Бранковић, враћајући се на кратко време са Порте у Ердељ, није долазио у средину, која би га освежила и рђаве навике источњачке средине у њему ослабила. И ту је, као и на истоку, наилазио са извесним разликама на сличан начин живота, и ту се, свакако под утицајем турским, сретао са корупцијом, која је поглавито изазивана била тежњом за што лакшим, удобнијим и сјајнијим животом. На тај начин су дакле исток а и прилике у Ердељу изазвали у њему веома рано потребу за што сјајнијим и репрезентативнијим ступањем у свет, а опћење са великодостојницима и представницима страних сила снажило је у њему осећај о величини његове личности. Тако се постепено почиње да припрема у њему земљиште за мисао да је он рођен да изврши велико дело. Али док се он на сваком кораку срета са сјајем и блиставошћу околине у којој се креће, силно жељан да и сам поживи сличним животом, дотле му материјалне неприлике непрестано досађују. Његов апел на кнеза Апафија с јесени 1664 као да није донео особита резултата. Због тога је принуђен био да позајмљује од Јевреја, а то му је опет нанело доста непри-

лика.[1]) У јануару 1666 опет некако плашљиво и завијено моли кнеза за новац.[2]) Али у Ердељу тада, свакако због несређених финансијских прилика, као да није био обичај да се дипломатски персонал тачно и уредно исплаћује. И капућехаја Чермењи крајем 1665 тражи од кнеза новаца, јер је, вели, од свога новца потрошио преко 80 талира.[3])

Захваћен дакле источњачким животом и навикама и са нејасним надама у души спустио се Ђорђе Бранковић из Турске, да се у брзо са братом Савом вијне на други крај света, где ће доћи у додир са великим словенским племеном, од кога је и васпитањем и дојакошњим начином живота био тако далеко.

---

[1]) Kegyelmes uram, пише кнезу 5 марта 1665, itt valami rosz zsidók miatt nagy tribulatiom volt (Török-Magyarkori állam okmánytár, IV. 211-212.)

[2]) Op. cit. 296.

[3]) Op. cit. 295.

V.

Путовање српских калуђера у московско царство у XVI и XVII веку због милостиње. — Успеси цара Алексија Михајловића према Пољацима и на југу Русије изазивају код подјармљених хришћана наде на ослобођење. — Разлози путовању митрополита Саве Бранковића у Москву 1668. — Путовање Савино и брата му Ђорђа преко Молдавске, Мале Русије и Пољске у Москву. — Политичке и културне прилике у московском царству половином XVII века. — Савин план о устанку подјармљених Хрићана у случају руске интервенције. — Бранковићево причање у Хроници о његову бављењу у Москви измишљено и тенденцијозно. — Утицај московских прилика на даље формирање Бранковићево.

Везе Срба са Русима почињу врло рано. Срби су за време своје самосталности и експанзивности развили били доста интензиван књижеван рад, тако да се утицај те писмености, која полази са византијске основе, опажа и на нејакој руској писмености. У XV веку даје српска писменост руској знатну личност Пахомија логотета, састављача руског Хронографа. Ну са пропашћу српске државне самосталности малаксава и књижевна радња, те се сва снага троши на одбрану вере и народности. И тада, када је нестало јужно-словенских хришћанских држава на Балкану, када је на престолу византијских православних царева засео султан Мухамед II, када је изгледало да су по православне наступила последња времена, формира се на истоку

велико кнежевство московско, које прихвата улогу старих византијских царева. Опажа се то нарочито приликом женидбе Ивана III византијском принцезом Софијом Палеологовом 1472. Тада је Иван III узео за државни грб двоглавога орла Палеологâ, означивши тиме себе као наследника византијских царева и као заштитника православља.

„Сва хришћанска царства бише и пројоше, кличе један писац XVI века, и стопише се на твом једном царству благочастиви царе; два Рима падоше, а трећи, Москва, стоји, и четвртога неће бити... јер ти си цар свих хришћана у васионом свету".[1]) И што је већа беда била на дому код јужних Словена, све се више осећала потреба помоћи на страни. А таку је помоћ кадро било пружити једино православно московско царство, које под Иваном IV Васиљевићем, пошто беше снага Татара потпуно сломљена, постаје првим политичким фактором источне Европе.

Није дакле чудно што се српски калуђери, тада једини културни представници српскога народа, већ од краја XVI века обраћају за помоћ Русији. У тешким данима подчињености Турцима храмови су све више опадали, црквене утвари и обредне књиге пропадале, а већих „ктитора" није било до ли московскога цара. И стога се нарочито за владе прва два Романова, Михаила Феодоровића и Алексија Михајловића, сретамо у Русији сваки час не само са српским калуђерима него и митрополитима, који одлазе онамо због купљења милостиње.[2])

[1]) Чтенія въ имп. обществѣ исторіи и древностей россійскихъ при Моск. Университетѣ. Москва 1894. II. LXXXII.

[2]) Гл. о томе расправу Ст. Димитријевића „Односаји пећских патријараха с Русијом у XVII веку" (Глас Срп. Краљ. Акад. LVIII). Димитријевић расветљује ове односе на основу грађе у архиву Мин. Ино-

Занимљиво је да су српски јерарси од половине XVII века предузимали путовање у Русију не само због милостиње него и у политичкој сврси. Глас да је хетман Богдан Хмељницки са Малом Русијом признао врховно господство цара Алексија Михајловића изазвао је особити утисак не само у Влашкој и Молдавској, него и код меродавних српских фактора.[1] А када је московски цар током 1654 освојио најважније позиције у Белој Русији и Литавској, одјекнули су успеси његова оружја према Пољацима широм читавога православнога света. У Москви се причало и веровало како су Грци вољни покоравати се само једном православном цару, а тако исто расположење претпостављало се у Влашкој и Молдавској.[2] Споразуму Москве са Малом Русијом симпатише и српски патријарх Гаврило, извештавајући преко Требињскога митрополита Арсенија из Влашке са двора кнеза Матије Басараба о намерама пољскога краља.[3] Колико су потиштени хришћани на Балкану били узбуђени овим успесима руским и колико се тадашњи духови опет почели носити мишљу ослобођења од Турака, илуструје лепо једна изјава ердељскога посланика на Порти из г. 1657. Ракоци је, истиче посланик, предузео у споразуму са Шведском поход против Пољске стога, што би иначе Руси Пољску потпуно покорили, те се окренули на Турску, потпомогнути подчињеним хришћанима, који би листом скочили на оружје.[4]

страних Дела у Москви, али је штета што није свакад умео очувати потребну мирноћу онде, где говори о Цариградској патријаршији.

[1]) Глас LVIII 237.

[2]) A. Rambaud, Geschichte Russlands. Zweite Aufl. Berlin, 1890. 360.

[3]) Глас LVIII. l. c.

[4]) Diese Gefahr verdiene um so genauere Beachtung, da Moldau, Walachei, Bosnien, Albanien, Thracien und Macedonien fast ausschlieszend

Снажење московскога царства према југозападу на рачун Пољске напредовало је и идућих година. Московско царство морало је у том правцу радити стога, што је несретним ратовањем са Шведском морало 1661 напустити освојења у Естландској и Ливландској.[1]) Напуштајући за тај мах намеру да осигура себи излаз на Источно Море, концентрише Москва сву снагу према југозападу, осигуравши миром у Андрусову 1667 Смоленск, Северску земљу и велики део Украјине. Тако се московско царство стално и сигурно приближавало обалама Црнога Мора, долазећи на тај начин у сукоб са Турском. Скренувши пажњу на југ, почиње Русија више да се интересује и за православне на Балкану; она почиње сада више него икад да помишља на своју улогу наследника византијских императора.

У те дане, када се у Русији све више почињу да истичу на површину питања о односима са Турском, када падају замеци т. з. оријенталнога питања, креће Ђорђе Бранковић са братом Савом у Москву. Сава је за дарежљивост московских царева према православнима у Турској морао још из раније слушати. Није немогуће да је Сава у Влашкој, где се од прилике задржавао за време бављења патријарха Гаврила код стрица митрополита Лонгина у манастиру Комани, сазнао за намеру патријарха да путује у Русију. Сава је могао тада слушати од стрица Лонгина, који се по својој прилици као ми-

oder überwiegend, die übrigen Provinzen der Türkei aber in bedeutendem Masze mit Griechen bevölkert seien, die auf das erste Signal des Anrükens moskovitischer Streitmassen sich sofort wie ein Mann erheben würden (Hurmuzaki, op. cit. 233).

[1]) Immich, op. cit. 43.

трополит морао састајати са патријархом Гаврилом у Влашкој, о вези Хмељницкога са царем Алексијем. И њега је већ тада могла занимати мисао устанка хришћана на Балкану под заштитом московскога православнога цара, коју мисао он сасма јасно изражава приликом бављења у Москви 1668.

Више је било разлога да митрополит Сава предузме путовање у московско царство. Бранковић у Хроници каже, да је митрополит Сава предузео пут у Русију како би прикупио што више средстава за оправку православнога манастира т. ј. митрополије у Ђули.[1]) Ну ја бих рекао да је Саву, да се одлучи на пут у Русију, нагнала нарочито и та околност, што је одредбом кнеза Апафија, којом се подвргава калвинским кураторима, био знатно оштећен у својим приходима. У Русији је Сава могао очекивати издашну помоћ тим пре, што је и његов ранији претходник на митрополитској столици, Јорест, добио издашну помоћ од цара Алексија Михајловића. С тим прилогом могао је Јорест исплатити глобу, коју му је наметнуо кнез Ђорђе I Ракоци.[2]) Али за путовање у Русију требало је имати дозволу кнежеву, коју није било тако лако добити, јер је Апафи пуштањем црквенога достојанственика у Русију могао доћи у незгодан положај према Порти. Истина многи су калуђери и јерарси до тога доба често путовали у Москву без великих сметњи од стране Турака, јер су богате милостиње из Русије који пут и Турцима добро долазиле, али Порта је, од како је патријарх Гаврило због веза са Русијом обешен био у Бруси 1659, с подозрењем гледала на свако путовање

[1]) Хроника, 1553.
[2]) N. Jorga, Istoria bisericii românești I. 357.

у Москву. Када је у Русији због сукоба црквене са световном влашћу потребно било присуство васељенских патријараха, предузеше Антиохијски и Александријски патријарх пут у Москву сами на своју руку, знајући да ће дозволу за путовање веома тешко добити на Порти.[1]) Кнез Апафи морао је имати на уму све незгоде, које би могле искрснути од Савина путовања у Русију, али крај свега тога дао му је дозволу за путовање у Бистрици, у јануару 1668, где се тада налазила на окупу дијета ердељских сталежа. Имамо ли на уму казивање савременика Михајила Череија, да је Апафи употребљавао Саву за политичке мисије у Пољској и Москви, сасма је близу истине, да је кнез Апафи из политичких разлога дозволио митрополиту Сави путовање у Москву. Сава је имао путовати опрезно са тобоже главном сврхом купљења милостиње, али се у главном имао информисати о политичким односима између Пољске и Русије с једне и Русије и Козака с друге стране, као и о намерама и будућем држању Москве према Турцима.[2]) У том смислу дана је била Сави усмена инструкција, док у писму кнеза Апафија цару Алексију Михајловићу од 18 јануара 1668 нема наравно о томе ни спомена, јер се кнез Апафи и саветници му бојали, да се не би истицањем политичких момената ердељска влада како год компромитовала према Турцима.[3])

---

[1]) Hurmuzaki, op. cit. 271.

[2]) Закључујем то из писма митрополита Саве, поднесеног у Москви 17 јула 1668 (Споменик Срп. Крал. Акад. XXXVIII. 69).

[3]) Истакнућу да је у ову ствар морало бити посвећено само неколико лица. Да је друкчије било, нема сумње да би савременик Илија Цајберт у свом дневнику о раду Бистричкога сабора, који је био сазван да реши ствар емигранта Николе Зољомија, споменуо молбу Савину за дозволу путовања у Москву (Mon. Comit. Trans. XIV. 302.)

Кренувши на пут у Москву почетком 1668 год., повео је митрополит Сава брата Ђорђа, два своја сестрића, архиђакона Ивана и ђакона Стојка и још шест послужитеља.[1]) Бранковић у Хроници каже да га је кнез Апафи једва пустио да пође с братом, јер Ердељци не хтедоше остати без њега, чијим је трудом и напором Ердељ једва стекао мир и тишину.[2]) Бранковић је овде очито претерао. Истина је да је он учествовао у стишавању пограничног спора између Ердељаца и Турака, али рећи да је Ердељ одсуство његово, једнога обичнога тумача, тешко осећао, и сувише је много. Тако може говорити само онај, који има врло високо мишљење о себи, који жели пошто пото истакнути себе на први план.

Митрополит Сава кренуо је у брзо по добивеној дозволи из Бистрице преко Мункача у Лавов. У Лавов је митрополит Сава са пратњом стигао негде крајем марта. Ту се састао са Кијевским митрополитом Антонијем Виницким, који му је 1 априла дао препоруку за цара Алексија Михајловића.[3]) Из Лавова кренуо је Сава у Варшаву и стигао онамо у другој половини априла. Под крај априла 1668 видимо Саву са пратњом му на двору пољскога краља Јована Казимира. Судећи по тону пољскога краља, којим Саву препоручује московском цару Алексију,[4]) рекао бих, да је Сава са

---

[1]) Глас, LVIII. 284.

[2]) Хроника, 1554.

[3]) Димитријевић у Спом. Срп. Краљ. Акад. не доноси ово писмо Кијевскога митрополита. Доброти директора Архива Мин. Иностр. Дела у Москви С. А. Бјелокурова имам да захвалим што ми је означио датум и место издавања овога писма.

[4]) Краљ Јован Казимир препоручује 30 априла Саву цару нарочито стога, што је он „для строенія церквей божіихъ въ земли седми-

пратњом доста добро био примљен од пољскога краља. Теже је већ рећи о успеху његове политичке мисије у Пољској. По неким речима у писму митрополита Саве московском цару Алексију могло би се закључити, да га у Пољској нису дочекали са великом искреношћу, због чега је Сава морао бити веома опрезан. Али није немогуће да је Сава овим истицањем неискрености пољскога краља хтео што више сазнати за намере цара Алексија Михајловића.

Из Пољске је Сава са братом Ђорђем и пратњом стигао у Смоленск 8 маја, а одатле након дванаест дана у Москву, престоницу цара Алексија Михајловића.

Тада, када је Сава са братом Ђорђем ступао на земљиште пространога московскога царства, налазило се ово у процесу врења и комешања. Још од половине XVI века опажа се како појединци на врховима државе теже да отворе колико толико врата утицајима са запада. Ну сви ти покушаји разбише се о једнодушан отпор свих друштвених класа у Русији. Почетком XVII века покушава лажни Димитрије, образован на западу и под утицајем Пољске, да преобрази руско друштво. Али он је дошао сасма рано, јер ће чак и Петар Велики, за кога је земљиште већ било донекле приуготовљено, имати доста муке да скрха отпор старога конзервативнога света. Није чудно онда што је лажни Димитрије због безобзирна извођења ових реформа изгубио и престо и главу. Једнодушан отпор рускога народа, организован Мининим и Пожарским, показао је јасно колико

грацкой сей столь дальной къ вамъ великому государю ваш. царск. велич. восприялъ путь“ (Споменик, XXXVIII. 69).

су старе животне форме биле чврсто укалупљене. Али крај све тежње рускога друштва да се огради од утицаја̂ са запада, нашли су ови ипак пута и начина да продру у Русију. Ти утицаји долазили су из Кијева, где су православни богослови, да би могли водити успешну борбу са римокатоличком пропагандом, црпли снагу за ту борбу на извору западне науке и образованости. Природно је да су ови људи, дошавши у Москву и видевши онде страховиту устајалост, прионули свом снагом да уклоне зло. Једини је лек био отварање школа, чиме се уједно олакшавао приступ западним утицајима, наравно у ограниченој мери. Поред Славињецког, Сатановског и других богослова Кијевске школе истиче се у то доба као велики пријатељ просвете и напретка знаменити Србин Ђурђе Крижанић, који узрок свега зла код рускога народа види у незнању, празноверици и затуцаности његовој.[1])

Под утицајем напредне генерације предузима почетком друге половине XVII века енергични патријарх Никон на основу грчких и словенских рукописа исправку црквених књига, унакажених дуговременим преписивањем необразованих писара.[2]) Али као и раније тако се и сада, у другој половини XVII века, јавио отпор присталица старине и чврсто укалупљених животних форми. Животни услови, опажа добро Салавјов, били су и тада они исти као и раније, због чега је отпор сасма разумљив. Хоризонат рускога човека био је још увек

[1]) Види о Крижанићу студију Д-ра Мих. В. Вујића „Крижанићева политика“ (Дело V књ. за г. 1895. Стр. 352 sqq.)

[2]) С. Соловьевъ, Исторія Россіи въ царствованіе Алексѣя Михайловича. Москва, 1880. II. 242. И. Порфирьевъ, Исторія русской словесности, Казань 1886. I. 656—658.

узан и тескобан, његов живот и сувише монотон, једноличан и устајао, а да би могао вољно прихватити новине и на основу њих развијати и усавршавати даље своје духовне подобности.[1]) Тај отпор био је овога пута у толико јачи, што се сада нису чинили само покушаји са увођењем нових животних форми, него су напредни људи узели у претрес и така питања, у која тадашње примитивно руско друштво никако није допуштало ни дарнути. Никонове одредбе у погледу исправке текстова црквених књига, стављања крснога знака са три прста, појање алилуја итд., дакле чисто ситних и формалних питања, сматране су као фундаментално рушење православља и концесија римокатолицизму. Тако су ове незнатне новотарије из дна ускомешале тадашње примитивно руско друштво, јер је оно у тим спољним знацима гледало суштину вере, због чега је и реагирало тако снажно.

Могуће је да би отпор староверацa био незнатнији и слабији, да је патријарх Никон био обазривији у увођењу новина, да је био више политичар у извођењу свога великог плана да у московском царству изједначи црквену власт са царском, па евентуално царску црквеној и да подчини. Ну његова силовитост и безобзирност довеле су у табор његових противника и знатне бољарске фамилије, кивне на њ због његова свемоћна утицаја на московском двору. Тако се онда сви они одмах нашли уз цара Алексија када је почела страшна борба о превласт између цара и патријарха. Уставши против Никона, постала је велика већина од њих уједно и противник његових одредаба и заштитник старога поретка.

[1]) С. Соловьевъ, op. cit. 236—237.

У тој борби између царства и патријаршије, у којој су оба противника, и цар Алексије и патријарх Никон, развили били необичну снагу, долазило је до веома живих сцена, које су у првом реду узбуђивале становништво московскога царства. Нарочито се много и живо коментарисао онај призор, који се одиграо једног хладног зимског јутра пред Божић 1664. Напустивши Васкресенски манастир, где је био интерниран, појавио се Никон изненада у архијерејској одежди на јутрењу у Успенском Сабору. Његов императорски улазак и мрачан изглед толико је изненадио и узбудио присутне, да је клир Успенскога Сабора заједно са патријарховом пратњом и нехотице запојао Никону ис-пола-ети.[1]) Све то утицало је на цара Алексија да што пре нађе начина да заврши ову борбу, која га је силно душевно мучила. Осећајући велику отпорну снагу Никонову, упутио је цар апел на васељенске патријархе да му дођу у Москву и подвргну претресу његов спор са патријархом. И када се патријарси Александрије и Антиохије одазваше позиву цареву и стигоше у јесен 1666 у Москву, свечано дочекани,[2]) решена је напокон у децембру 1666 дуготрајна борба поразом Никоновим.

Али и ако се овај смели покушај цркве скрхао о апсолутизам царски, ипак су новине, уведене Никоном, остале и даље у снази. Напредне идеје биле су већ толико овладале царем и његовом најближом околином, да се није могло натраг. Још раније, пре осуде Никонове, санкционисане су биле одлуком руског синода у фебруару 1666 све оне новине,

[1]) С. Соловьевъ, op. cit. 291.
[2]) Op. cit. 303.

које је московски синод под Никоном 1654 био усвојио.[1]) Овим дефинитивним усвајањем споменутих новина наведен је добар део руског народа на то, да удари засебним путем. Тај део руског народа, кријући у себи чврсте елементе народне, одвојио се од цркве и државе, која је због дуготрајних војни много средстава требала, те због тога силним дажбинама и наметима тешко притискивала све слојеве руског народа.

Борба царства са црквом, која је трајала пуних осам година (1658—1666), занимала је читав православни свет. Одјек те борбе, истина нејасно, допро је и до Ердеља, како се види из Хронике Ђорђа Бранковића. Причајући о Савиним спремама за пут у Русију, каже Бранковић, да је Сава поред других мотива предузео пут и из жеље да види московско царство, где се тада због некога спора бавили патријарси Антиохије и Александрије и још много грчких и страних епископа.[2])

Уморни од напорна путовања преко Карпата, данашње Галиције и Пољске, улазили су митрополит Сава и брат му Ђорђе са пратњом двадесетог маја 1668 у престоницу православног и васељенскога цара, како је почетком 1665 назвао Алексија јерусалимски патријарх Нектарије.[3]) Пространство Москве, високи зидови Кремља, многобројне цркве са кубетима, очекивано мноштво православних јерарха, изазвало је, без сумње, узбуђење у души митрополита Саве и брата му Ђорђа, који су стизали из једнога забаченога закутка православља, из далекога Ердеља, у коме су православни, па

[1]) Op. cit. 336—337.

[2]) Хроника, 1562.

[3]) Соловьевъ, op. cit. 286—287.

са њима и Сава, доста трпели од нетрпљивих калвина.

31 маја био је митрополит Сава примљен од цара Алексија. Поред лепо изрезаног крста, иконе св. тројице и панагије, украшене драгоценим камењем и рубинима, предао је он цару писма кнеза Апафија, митрополита Кијевског Антонија и пољскога краља Јована Казимира.[1] Садржина ових писама није особито значајна. У њима се препоручује митрополит Сава царској пажњи и милости. Али је много значајније писмо, које је митрополит Сава, одмах други дан по том, 2 јуна, у пратњи кнеза Никите Ивановића и двојице државних секретара, предао „на казенномъ дворѣ для дѣлъ великого государя“.[2] И ако је писмо писано неком чудном српско-руско мешавином и нејасним стилом, ипак се види да га је писао човек, који показује широк интерес за тадашњу политичку ситуацију и који је вољан да се што боље обавести о њој. Чули смо, вели Сава, да је начињен мир између Москве и Пољске, али не знамо како је склопљен тај мир, да ли на извесно време или на вечито, јер се о њему говори различито. Распитао би се био он, наставља митрополит, о томе код пољскога краља, али је сумњао да би дознао право стање ствари, јер Пољаци не верују Ердељцима због некадашњег ратовања Ђорђа Ракоција с Пољском. Сем тога су и Турци онде ближе, па би могли дознати да се они радују, што се владари против њих (т. ј. Турака) уједињују. Дознали су даље, извештава Сава, да ће Турци

---

[1]) Глас LVIII. 284—885. Споменик XXXVIII. 68—70.

[2]) Димитријевић вели да је митрополит предао писмо 1 јуна а С. А. Бјелокуров 2 јуна.

ратовати и Козаке помагати, а тада ни њима (Сави и његовој пастви) неће бити добро.

Овај мир, за који се кнез Апафи и митрополит Сава толико интересовали, склопила је била Пољска са Русијом у Андрусову јануара 1667, принуђена на то због пристајања козачкога хетмана Петра Дороженка уз Турску, која опет тежи да освоји Украјину.[1]) Та околност пак приближавала је доскорашње непријатеље, Пољску и Русију, ближе једно другом и гонила их у једно коло против Турске, што је митрополит Сава оценио сасма тачно. Могућност сукоба хришћанских држава, нарочито Русије са Турском, пробудила је у њему смеле мисли о могућности великих промена на европском југу. Па као што су на почетку XVII века патријарх Јован и његови тражили што могуће разгранатије везе са западним политичким факторима, не би ли се ослободили превласти турске,[2]) тако је тада митрополит Сава упирао очи у православну Москву. Сава је, како је назначено више, могао још у Влашкој слушати о могућности оружане руске интервенције у корист православних у Влашкој, Молдавској и на Балкану. И што је притисак од стране ердељских калвина био тежи и несноснији, могао је он чешће помишљати на корист од интервенције православнога московскога царства, тим пре, што од суседног римског цара Леополда I православни нису могли много очекивати. Претерана ревност језуита у околини цара Леополда I није могла бити непозната православнима, јер су од ње тада необично много патили протестанти у Угарској. И је ли чудно онда

---

[1]) Immich, op. cit. 64.

[2]) Јов. Н. Томић, Пећки патријарах Јован и покрет Хришћана на Балканском Полуострву 1592—1614. Земун, 1903.

што је Сава, поред интересовања за руско-пољске односе, додирнуо и питање, које га је толико занимало? Споменувши козачко-турске односе, истиче Сава како би подчињени хришћани вољни били предузети што против Турака, али да је то немогуће без помоћи других хришћана. „Сутъ на ове страна много множяство православнихъ Христіянъ: Сърбли, Булгари, Влохи, све то готово ждетъ если откудь християнско рушене будетъ на проклетога Турчина, понежъ сутъ у великой нужде и бѣдъ и насилію, то све готова войска би била если Богъ произволитъ".[1])

Ови политички планови замашнога обима, са којима је и због којих је такођер митрополит Сава полазио у Русију, важни су по нас стога, што је Сава без сумње морао посветити у те планове и брата Ђорђа, који је с њиме путовао. Могуће је лако да је Сава већ тада млађем брату Ђорђу наменио крупну улогу у ситуацији, која би се створила тим намераваним устанком. Пет година кашње, како ћемо видети, тај је план јаснији и одређенији. Тада је наиме из Једрена, преко резидента Киндзберга, поручивао цару Леополду I Ђорђе Бранковић, да је он као потомак старих владалаца у стању подићи на оружје велику масу устаника. Нацрт великога програма, чијем је извођењу кашње Ђорђе Бранковић одмах на почетку лакомислено и непромишљено приступио, формиран је дакле јасније 1667 и 1668 године.

Тешко је на сигурно рећи да ли је и у колико је цар Алексије ушао у дискусију овога политичког пројекта. Али имајући на уму тежњу цара

[1]) Споменик, XXXVIII. 70.

Алексија да добије излаза на Црно Море, тешко да је могао остати равнодушан према наглашеној могућности устанка балканских хришћана. Он се већ по свом положају као православни цар и заштитник православља није могао оглушити о жеље и тежње подјармљених православних народа, тим пре, што би планирана акција подчињених хришћана ишла на руку његовој намери да изађе на Црно Море. Потреба за изласком на Црно Море била је у толико јача, што је излаз на Источно Море био спречен Шведима и тако московске експансивне тежње упућене на југ. Стога је дакле политички пројекат, са којим је митрополит Сава 2 јуна изашао на двору цара Алексија Махајловића, по свој прилици морао бити узет у озбиљније разматраље. Да је између митрополита Саве и цара Алексија морало бити разговора политичке природе, види се и из писма Савина цару Алексију, из пограничног места Зверовића од 12 септембра 1668, у коме му пише, да ће га по даном обећању искрено о свему извештавати.[1])

Греческіе Дѣла у Московском Архиву Мин. Иност. Дела бележе даље да је митрополит Сава, приликом бављења у Москви, посетио и чувени Тројицко-Сергијевски манастир.[2]) По свој прилици да је том приликом и Ђорђе Бранковић посетио овај манастир у близини Москве, јер је и он, као и брат му по примеру многих путника из простране Русије, желео целивати мођи св. Срђа у Тројицком манастиру, поклонити се иконама чувенога Успен-

[1]) . . . токмо по обѣщанію моему, елико возможно ми будетъ, чистимъ сърдцемъ и са всею душею моею о всехъ бѹдѹ ѡзнаимовати и писати царскомѹ вашемѹ величаствѹ, аще вазможно ми боудетъ (Ibid).

[2]) Саопштење С. А. Бјелокурова.

скога Сабора, посетити гробове цара Бориса Годунова и руских архиепископа.

О даљим везама митрополита Саве и његову бављењу у Москви немамо више података сем оних у Хроници Бранковићевој. Ну они се морају употребљавати опрезно, јер Бранковић описује ово бављење у Москви са извесном тенденцијом, хотећи пошто пото себе истакнути на први план. Тачно је што Бранковић каже да су стигли у Москву у пролетње доба, а лако је могуће да је Сава са пратњом му био смештен у кући Московскога митрополита како Бранковић каже. Бранковићи су провели у Москви неколико недеља, дочекавши и Петров Дан, када је било свечано богослужење у саборној цркви, којом приликом је чинодејствовао и митрополит Сава. Чинодејствовање оба васељенска патријарха уз припомоћ многих митрополита, архимандрита и осталога нижега свештенства, обучених у скупоцене златоткане одежде, присуство цара Алексија Михајловића у царскоме орнату, опкољеног многобројним бољарима и пратњом, утиснуло се дубоко у душу Ђорђа Бранковића, који је присуствовао том свечаном богослужењу. Необичан сјај, који му је толико импоновао, и свечаност богослужења утицали су на њ толико, да се кашње, описујући тај призор, са необичним задовољством сећа тих детаља, истичући, да га је све ово толико занело, да је мислио да се налази на небу пред божјим престолом.[1])

Али Бранковић није могао а да, описујући овај сјај и красоту, не утури своју личност посред

---

[1]) иже зрителним видением, мнимо биваше ꙗко и не бити человекꙋ на земли, на ꙗкоже на небеси ва недоꙋмевание сего текꙋщаго века стоеще, пред престолом превишнꙗго и васещедраго Бога (Хроника, 1566)

тога сјајног збора. Описујући богослужење, каже, како је цар Алексије, угледавши га у цркви, послао к њему свога главнога коморника кнеза Богдана да га упита за здравље. Када му је кнез Богдан приступио, ударио је по утврђеном обичају својом гвозденом палицом о црквени под, да би збор у цркви чуо царев поздрав Бранковићу. Испоручивши му поздрав, позвао га је да заузме место међу најглавнијим царским бољарима, чему се Бранковић одазвао, одстојавши литургију поред бољарина Артемона Сергјејевића. Ну по сачуваним архивалним белешкама у свежњу Греческіе Дѣла, види се, да је све то измишљено. Измишљен је даље и онај детаљ како је цар Алексије задржавао Ђорђа Бранковића да остане у Москви. Из споменутих бележака о дневним оброцима и милостињи, коју су православни странци добивали у Русији, јасно је, да се за Ђорђа тада у Москви скоро није ни знало. Свугде и на сваком месту истиче се Сава, а о Ђорђу ни помена нема. Па и у споменутим рачунима и оброцима спомиње се Ђорђе тек после митрополитова архиђакона и ђакона. Док је митрополит Сава пред полазак из Русије добио 40 комада самура и 30 рубаља у новцу, архиђакон и ђакон по 17 и по 6 рубаља у новцу, Ђорђе Бранковић и два сестрића митрополитова добивају само по 4 рубље у новцу, а послуга митрополитова сваки по две рубље.[1] Ђорђе Бранковић се дакле скоро изједначује са митрополитовом послугом. Према томе јасно је, да је Бранковић читаву причу о царевој пажњи према њему, приликом богослужења, измислио од почетка до краја.

---

[1]) Глас Срп. Крал. Акад. LVIII. 287.

Ну он је, причајући ову причу, остао само консеквентан својем ранијем казивању у Хроници да га је патријарх Максим миропомазао за деспота у Једренима 1663 г. Јер он је, приказавши се читаоцима као миропомазани деспот, морао и даље измишљавати причу, која би одговарала његову тобожем положају и достојанству.

Крећући са братом митрополитом Савом у августу 1668 преко Смоленска, Варшаве, Лавова и Мункача у Ердељ, напуштао је Ђорђе Бранковић државу и друштво, који су оставили неизгладиве утиске у његовој души.[1]) Пробавивши у Москви три месеца дана, имао је прилике да посматра, ма из прикрајка, прилике и људе московскога царства. Као и у Турској сретао се он и у Русији са доста крутим апсолутизмом, али је тај апсолутизам био ипак нешто друго. Он је долазио не од неверника него од православнога цара, заштитника подчињених православних. И у Москви се Бранковић сретао са оријенталним начином живота, само је тај оријентализам, карактеристичан са примеса византијских и татарских, имао неке своје специјалне особине. Али је од особита утиска био тај факат, да је то моћно царство, које је почело распростирати сферу своје моћи не само над Малом Русијом него и над Пољском, било једноверно с њиме. Поданици тога царства говорили су не

[1]) 12 септембра видимо Саву са Ђорђем у пограничном месту Зверовићу, одакле је упутио споменуто писмо цару Алексију, а 8 октобра сретамо се са њима у Варшави, где је Сава позајмио Стевану Калајичију 137 дуката. Том приликом обвезао се Калајичи да ће ову суму вратити Сави или брату му Ђорђу када буду стигли у Мункач (Арх. Срп. Краљ. Акад. бр. 86). Споменућу да је митрополит Сава поред 200 рубаља, добивених од цара Алексија при растанку (Глас, LVIII, 286), добио још и црквених утвари, одежда и књига, како се види из списка имања прав. митрополије у Ђули (T. Cipariu, Acte şi fragmente 259 sqq.)

само језиком, који је он могао разбирати, него су исповедали исту веру, што је у њему, према тадашњем схваћању још више него сличност говора, изазивало свест да му је тај велики народ ближи него други. Добар пријем митрополита Саве на царском двору и интересовање царево за судбу православних доле на југу крепило је и подизало Бранковића. Он је тек тада почео јасније да осећа, да је Ердељ за њ и за брата му туђинска земља. Он, који је одрастао и васпитао се већином у туђој, иноверној средини, стао се у Москви осећати више као код своје куће. Њега до путовања у Москву занимају више ердељске политичке и друштвене прилике, а сада се због руске блиске средине буди у њему смисао за ближе интересе словенске. И што Бранковић кашње, почињући писати Хронику, уводи читаоца прво у опћу историју Словена, има се приписати не само угледању на неке старије писце, него и његову бављењу у Пољској, а нарочито у Москви, где је први пут осетио сродност и велику заједницу словенских племена.

Припреме за пут у Русију, путовање онамо и бављење у словенским земљама веома је важан период у животу Ђорђа Бранковића. Налазећи се том приликом, први пут по одласку на Порту, непрестано уз старијега и искуснијега брата Саву, имао је прилике да слуша о политичким плановима Савиним, као и о могућности руске интервенције за извођење тих замашних планова. Могуће је лако да је Сава већ тада наменио брату Ђорђу важну улогу у тим важним догађајима, уводећи га постепено у те планове и припремајући га за њихово извођење. Тадашња политичка ситуација дакле изазивала је Саву да се удубе у питање могућ-

ности хришћанскога устанка, да настави прекинути конац на почетку XVII века, када су патријарх Јован и савременици му кушали да се с помоћу западних политичких фактора ослободе. На место ових узима се у другој половини XVII века у комбинацију Москва, али како она у питању источне политике поступа веома обазриво, није чудно, што ће након неколико година оба Бранковића с помоћу цара Леополда I покушати да остваре ове планове, у којима главну улогу играју њихови лични интереси.

VI.

Ђорђе Бранковић ступа поново у службу кнеза Апафија. — Опет погранични спор између Ердељаца и Великоварадских Турака. — Учешће Бранковића у том спору. — Путовање Бранковића са Порте у Ердељ 1671. — Кретање мађарске опозиције у Угарској и држање Ердеља према том покрету. — Бранковић добива мисију да проучи расположење Порте према мађарској опозицији у Угарској. — Неуспех кнеза Апафија у пограничном спору са Турцима изазива стварање опозиције у Ердељу, наперене против њега. — Оружана интервенција кнеза Апафија у корист мађарске опозиције у Угарској изазива негодовање на Порти. — Неуспех Апафија даје маха ердељској опозицији, јер Ердељ доспева у незгодан положај и према Порти и према цару Леополду I.

По повратку из Русије не чујемо неко време ништа о Бранковићу. Сам он у својој Хроници, пошто је испричао пут у Русију и повратак оданде у Ердељ, не говори о себи него о неприликама брата Саве, које су му припремили ердељски калвини.[1]) Али из савремених докумената види се да

[1]) Сава је збиља одмах по доласку из Русије имао неприлике са суперинтендантом Ковасnaием. Настојањем овога издао је кнез Апафи декрет у Ђули 20 фебр. 1668, којим наређује, да се отворе влашке школе у Хуњадској и Мармарошкој жупанији, а нарочито у митрополији у Ђули. Осим тога наређује да се подигне штампарија у Ђули, где ће се штампати корисне влашке књиге т. ј. оне, којима се неосетно православни имају упознати са калвинским веровањем. Даље се наређује да се рукополажу само они за попове, који знају читати влашки, и напокон да православни митрополит има у свему зависити од калвинског суперинтенданта (ut episcopus valachicus ... a praescripto orthodoxi episcopi transylvani dependeat. Cipariu, Archivu pentru filologia şi istoria, 612). Одатле се види да је Сава Бранковић слабо вршио обвезе дане бившем суперинтенданту Чулају, због чега га је новим декретом требало подсетити на вршење својих обвеза.

је Ђорђе, у брзо по повратку из Русије, ступио опет у службу кнеза Апафија. И овога пута је он играо доста знатну улогу у неким питањима, која су тада много занимала ердељске политичке факторе. Ну што је важније, ступио је и он на брзо у коло опозиције против кнеза Апафија и његових саветника.

Под крај 1668 избијају опет пограничне диференције, у чијем је стишавању учествовао раније Ђорђе Бранковић. Великоварадски Турци нису могли мирно гледати како ердељски сталежи у пограничним кулама појачавају посаду, спремајући их тако подобне за одбрану. Да би кнезу и сталежима напакостили, поднели су они крајем 1668 неистиниту тужбу на Порти, да су Ердељци на њиховој територији подигли нову тврђаву, због чега је тобоже загрозила опасност и самом Вараду. Тицала се ова тужба Шебеша, који је породица Банфи подигла била још пре 200 година, а Шебеш је 1668 био само рестаурисан, да би спречио упадај Великоварадских Турака у околину Клужа.[1]). Оправка Шебеша сметала је стога, што се Великоварадски Турци носили већ одавна мишљу да заузму нека села у близини Клужа и Дееша, чије су територије обиловале соним рудницима. Да се то изведе, потребно је било пошто пото порушити тврђаву Шебеш, која је спречавала Турке у извођењу те намере. Истакнувши све користи од освојења Клушке околине, успели су Турци да испослују на Порти дозволу за акцију против Клужа.

Још пре него што је отворена у Ђули дијета сталежа, коју је кнез Апафи сазвао био у јуну да

[1]) Bethlen, I. 411—413.

донесе одлуке због пограничног спора, појавио се изасланик Будимскога везира, праћен неколицином Великоварадских Турака. На аудијенцији код кнеза испоручио је он заповест Будимскога везира да се градић Шебеш поруши, јер ће везир иначе са војском провалити у Ердељ. Порука Будимскога везира изазвала је у кругу дијеталних изасланика, који се баш тада прикупљали на дијету, страх и узбуђење. Једна партија изасланика, поплашена претњом, била је мишљења да се заповест одмах изврши, док је друга била одлучно за то, да се с индигнацијом одбије мешање Будимскога везира, од кога ердељски кнез, као нижег, апсолутно није дужан примати никакве заповести. Кнез Апафи, огорчен на Будимскога везира, прихватио је био мишљење одлучније партије и у том смислу одговорио његову изасланику. Смео одговор кнежев толико је био раздражио изасланика и Великоварадске Турке, да су у кнежевој палати пограбили за оружје, претећи страховито. Али и кнез и присутни још се више изненадили када је разјарени изасланик показао писмену наредбу султана, којом се Будимском везиру наређује да изврши рушење Шебеша, а у случају ердељскога отпора да оружјем нападне на Ердељ. Запрепаштење кнеза и околине било је огромно. Видело се јасно да је Великоварадским Турцима пошло за руком, да у потаји приволе Порту на своју страну. Канцелар Јован Бетлен, који је присуствовао овом призору, болно кличе: „Куку нама, та не смемо више ни коњушнице подизати на својој рођеној територији!“ [1]). Шта је друго остало него похитати и наћи начин да се, ако је икако могуће, измени ова наредба. Тако се дакле дијета у Ђули

[1]) Bethlen, I. 420.

темељито позабавила тим питањем, донесавши неколико одлука.[1]) Подједно је кнез Апафи, у споразуму са дијетом, поверио дужност капућехаје на Порти Жигмунду Бојеру, давши му у Радноту 10 августа 1669 потребне инструкције. Том приликом је Бојеру придодан био као тумач Ђорђе Бранковић.

Није јасно зашто је Бојер тек у другој половини октобра 1669 кренуо на Порту. Ну доста́ то да и Бојера и Бранковића видимо на почетку 1670 у Солуну, где се тада бавио султан Мухамед IV. Бранковићу је у Солуну намењена била доста важна улога. Требало је придобити за ердељску ствар турскога тумача на Порти, Али бега, у чему је Бранковић вештим поступањем, а још више новцем, и успео.[2]) Више дакле новцем него разлозима пошло је за руком кнезу Апафију и његовим изасланицима да приволе заменика одсутнога вел. везира, који је био забављен освајањем Крита, да се погранични спор подвргне још један пут ревизији. Тако је упућен био у Ердељ Шахин ага да испита оправданост претензија Великовaрадских Турака. Ердељци се добром исходу ревизије могли надати стога, што је Шахин ага, кога је у Ердељ пратио Ђорђе Бранковић, придобивен већ био за кнеза Апафија.[3])

Спремајући се за Ердељ, имао је Шахин ага не само да испита ствар Шебеша, него да проучи у детаљима око чега и зашто погранични спор између

---

[1]) Mon. Comit. Trans. XIV. 423—425.

[2]) Török-Magyarkori állam okmánytár, VII. 497—498.

[3]) 24 фебруара 1670 пише кнезу Апафију турски тумач Али бег: „Georgius Brankowits adlator suae ad me iucundae literae nunc expeditus simul cum Kinot-Szahin aga commissario discedit, proposita Celsitudinis Vestrae prius auditurus, quam Waradiensium, spero omnia ad bonum finem processura (Ibid.)

Турака и Ердељаца не може никако да легне. Због тога је, полазећи са Порте, добио налог да пропутује погранични крај. За нас је од важности да су Ердељци приликом ове важне ревизије пограничног спора одредили Бранковића да буде пратилац турском емисару Шахин аги. Један од најмоћнијих кнежевих саветника, Дионизије Банфи, на кога су Турци дизали тужбе да их са својим четама напада, молио је кнеза, нека нареди Бранковићу, да свугде и на сваком кораку прати турскога изасланика. Потребно је, истиче Банфи, да Бранковић, који зна турски и лично познаје емисара, а при том је добро упућен у те ствари, увери овога у неистинитост турских тужби. Да се то постигне, корисно ће бити да га прати на сваком кораку па тја и натраг на Порту, да се увери, како ће онде о читавој ствари реферисати.[1] Предлог Банфијев прихватио је кнез Апафи, упутивши Бранковића, по доласку у Ердељ, да никако не губи из вида Шахин агу. Тако је Бранковић у пролеће 1670 пратио Шахин агу на његову путовању и дошао с њиме у Јенопољ, своје место рођења, како сведочи писмо Матије Балога од 1 маја 1670 капућехаји Жигмунду Бојеру, а како и сам Бранковић опширно о томе прича у својој Хроници.

На ревизији тога пограничнога спора задржава се Бранковић са особитом љубављу. Чини то по свој прилици стога, што је спор за тај мах био повољно решен, благодарећи његовој умешности и доброј вољи Шахин бега, чије је име Бранковић заборавио, те га, пишући кашње, назива Ибраим бегом. Ова епизода остала је Бранковићу у пријатној успомени можда и стога, што је том приликом, после толико

[1]) Op. cit. 475—477.

времена, посетио место рођења. Било како му драго, доста то, да Бранковић у детаљима описује свој пут од Ђуле до Јенопоља. Нарочито не заборавља он истакнути, како је том приликом добио од кнеза доста велику оружану пратњу, која је, лепо опремљена и добро наоружана, толики страх задала била Турцима из Халмађа. Карактеристично је да Бранковић, који не уме сваки пут да савлада градиво, погрешно у Хроници датира ову ревизију пограничнога спора. Он је ставља пред своје путовање у Русију 1668, и ако иначе даље тачно каже да се ово десило тек пошто је Крит већ био освојен, што је било 1669, а што се слаже са савременим документима. Како су и кајмакам и остала меродавна лица на Порти а и емисар Шахин бег митом придобивени били да раде у интересу Ердеља, могло би се мислити да је истинито казивање Бранковића, да га је кнез том приликом наградио за добро свршени посао имањем у месту Алвинцу.[1]) Али ипак тешко да ће бити истинито ово казивање Бранковића. Пре свега Бранковић у Хроници нејасно и неодређено говори о тој донацији, а што је главно његова тврдња у протесту од г. 1698 не слаже се са једном автентичном повељом кнеза Мих. Апафија. Бранковић је наиме много кашње, у затвору, уложио протест код цара Леополда I против удове Ане Надудваријеве, што му је присвојила кућу у Алвинцу, коју је, каже он, купио од пок. племића Ђорђа Раца.[2]) Ну из даровне листине кнеза Михаила Апафија од 7 фе-

---

[1]) ... и благоѹгодно дело саваршившемѹ ва ограничителних странах тогда ваздарѹем бивает от кнеза · ѡбладателнаго Михаила Апафи некими пределми в тр'жищно место нарицаемо Алвинци (Хроника, 1662).

[2]) Ориг. у мојој збирци.

бруара 1674 Владиславу Секељу из Јенопоља, рођаку Саве и Ђорђа Бранковића,[1]) види се, да је кућу племића Ђорђа Раца у Алвинцу кнез Апафи поклонио Владиславу Секељу, пошто је Ђорђе Рац умро и његова маса припала ердељскоме фиску односно кнезу Апафију.[2]) Бранковић је дакле, знајући за донацију Апафија његову рођаку Секељу, приказао ствар друкчије цару Леополду I, када је подизао не само претензије на споменуту кућу у Алвинцу, него и на остала породична добра у Ердељу. Једино је нејасно од куда је оригинал Апафијеве даровнице Секељу доспео међу хартије Бранковићеве. Можда није немогуће претпоставити да је Владислав Секељ митрополиту Сави, за кога се зна да је издавао новац на зајам, за извесну суму новаца заложио ову кућу у Алвинцу, па је том приликом и ова даровница доспела у руке Сави, а од њега брату му Ђорђу. На ову претпоставку као да наводи једно место код споменутог савременика Михаила Череија, који каже, да је Секељ због Савина новца радио о глави митрополиту Сави, о чему ће кашње бити речи.[3]) Ако би тако било, онда би Бранковић имао нека права на ту кућу само не на основу кнежеве донације. Било

---

[1]) Да је Владислав Секељ био блиски рођак митрополиту Сави, па према томе и Ђорђу, тврди савремени и добро обавештени Михаило Череји (Фрагменат из његове хронике код Cipariu, Acte şi Fragmente, 270. Критично издање Череијеве хронике спрема Владислав Береш, доценат Клушкога Универзитета). О Секељу говори и канцелар Бетлен истичући своје чуђење због симпатија, које кнез Апафи указује овоме homini infimae sortis (Bethlen, I. 454).

[2]) verum ipso (т. ј. Ђорђе Рац) absque utriusque sexus haeredum solatio e vivis sublato, in nos et fiscum nostrum ... rite et legitime devoluta (Ориг. у мојој збирци).

[3]) és noha Székely Lászlónak közél való attyafia vala, mégis meg győzé a pénznek kivánságá (Cipariu, l. c.)

сада како му драго, по свој прилици биће да је Бранковић поверену му задаћу сретно свршио.

Радост Бранковића и кнеза Апафија, што је погранични спор узео повољан обрт по њих, није дуго трајала. Тек што беху турски емисар и Бранковић отишли из Ердеља, упутише Великоварадски и Јенопољски Турци изасланике на Порту, радећи онде свом снагом да им се насигурно даде дозвола, да силом заузму нека места у околини Великога Варада, Заранда и Хуњада.[1])

Као и прошли пут тако је и сада требало новцем и брзим поступком ослабити акцију Великоварадских и Јенопољских Турака на Порти. У ту сврху упућен је као изванредни посланик на Порту Фрања Редеји са новим капућехајом Владиславом Тури.[2]) Али било да послани поклони нису задовољили на Порти, било да је велики везир сада другим очима гледао на погранични спор него његов кајмакам прошле године у Солуну, ердељска ствар стајала је веома лоше на Порти. Изванредни посланик Редеји имао је на Порти великих мука. Сретао се онде на сваком кораку са грабљивошћу, себичношћу и лукавштином. Па и ако је неколицини знатнијих личности обећао богате поклоне, није могао ништа постићи, јер се налог Порте, да се Ердељци морају одрећи спорних места, није дао никако изменити.[3])

---

[1]) Mon. Comit. Trans. XV. 159—162. 186. 187.

[2]) Op. cit. 152. Поред кнеза известила је и кнегиња Ана Борнемиса капућехају на Порти, Бојера, да ће га на Порти у скоро заменити нови капућехаја Тури. Крај све критичности ситуације, поручује ипак кнегиња Бојеру, да распита да ли се шербет кува са белим или црним лимуновим листом и да купи један котлић за кување шербета (Ibid.)

[3]) Legatus noster multa de ministrorum Aulae Ottomannicae avaritia ac inconstantia questus, extraordinaria quamvis quibusdam eorum obtulisset munera... nihil pro nobis obtinere potuisse, controversos quin

У брзо после Редеија појавио се у Фогарашу изасланик Портин, предавши кнезу наредбу вел. везира о предаји 49 села Јенопољским Турцима. О предаји спорних села није смео кнез Апафи сам одлучивати, него је преко брзих гласоноша још у фебруару 1671 сазвао дијету у Фогарашу.[1]

Положај кнеза Апафија и ердељских сталежа био је веома тежак. Од цара Леополда I није се могла очекивати никаква морална потпора, јер је Ердељ због симпатија и потпомагања мађарске опозиције у хабзбуршкој Угарској био у затегнутим односима са њиме. Француска, са којом је Апафи имао веза у толико, колико је у споразуму с њоме подупирао мађарску опозицију, била је и сувише далеко од тога да заложи свој ауторитет на Порти за ствари, које је она сматрала за чисто унутрашње ердељско питање. Ваљало је дакле напрегнути све силе да се спречи даље крњење ердељске територије. Требало је постићи то већ и стога, што су неуспеси кнежеви и саветника му на Порти стварали све веће незадовољство против ердељске владе. Видело се то већ и на Фогарашкој дијети, која, крај све критичности ситуације, није могла проћи без међусобних инкриминација, сплетака и подметања.[2] Државна благајница била је празна а једино се новцем, и то силним новцем, могло променити расположење на Порти. Влада се морала помоћи позајмицом од приватних, те су тако са сумом од 9000 дуката кренули на Порту

potius cum Jeneiensibus pagos, ne amplius nostri agnoscamus iuris demandatum esse (Bethlen, II. 152—153).

[1]) Mon. Comit. Trans. XV. 187.

[2]) Bethlen, II. 155.

крајем марта 1671 Јован Дацо, Михаило Чермењи и Сас Петар Трајнек.

Са страхом у души приближавали се ердељски изасланици Једренима. Стигавши онамо, одмах су нижим чиновима на Порти разделили поклоне, али су тек седамнаести дан пуштени били на аудијенцију великом везиру. Положивши му крај ногу 2000 дуката, почели су заступати стајалиште ердељске владе. Али једва да су проговорили неколико речи, када их разјарени везир стаде грдити и ружити најпогрднијим речима, претећи да ће Ердељ прегазити, ако се кнез не покори његовој наредби. Извикавши се до миље воље, наредио је да се ердељски изасланици избаце напоље.[1] Овако суров дочек од стране великога везира изазвао је забуну и страх у ердељском посланству, камо је припадао и Ђорђе Бранковић као тумач. Пошто су се мало прибрали, отишли су ердељски посланици Чауш баши и сину великога везира, те их, како пише Јован Дацо, са сузама у очима молили да ублаже великога везира. Ови су у том с муком успели, те једва намолили везира, да дозволи ердељском изасланству известити кнеза Апафија о стању ердељске ствари на Порти. Тако је Ђорђе Бранковић са писмом Јована Дацо кренуо одмах у Ердељ.

Бранковић је необично брзо путовао, тако да је већ поч. јуна 1671 стигао у Ердељ. Разабравши на путу да се кнез са неколико саветника налази у Вингарду, на свадби Петра Тороцкаија, упутио

[1]) Bethlen. II. 157. У писму кнезу Апафију од 23 маја 1671 јавља Дацо да их је везир назвао лажним поганицима (hazug pogányoknak mondván bennünket), те додаје, да је поштеном човеку боље изгубити главу, него још једном долазити на Порту (Török-Magyarkori állam okmánytár, V. 40).

се онамо. Столови се повијали под теретом јела и пића,[1]) музика је хучно свирала, једном речи расположење било је на врхунцу, када је мртав уморан стигао онамо тумач Ђорђе Бранковић. Али у скоро се радост и весеље преобрати у жалост и тугу, када свати разабраше за садржину писма Јована Дацо.[2]) Известивши кнеза о рђаву пријему на Порти, поручивао је Дацо кнезу, нека се покори наредби Портиној или нека стави земљу у одбрану и дочека с војском великога везира. Поврх тога јављао је Дацо како се свугде говори да је Порта овом приликом намерна послужити се емигрантом Зољомијем, о чему ће детаљно известити Бранковић, на чију се верност може ослонити.[3])

Пошто је кнез саслушао реферат Бранковића, наредио му је, у споразуму са канцеларом Бетленом и још онде присутнима саветницима, да похита натраг на Порту и извести изасланство, да се Ердељ покорава наредби везировој.[4]) И заиста када се у августу 1671 понижени и изнурени Јован Дацо вратио са Порте, дошао је с њиме и турски изасланик, да присуствује предаји спорних села у долини Криша и повуче и одреди нову границу између Ердеља и турских поседа.[5]) Тако је дакле

---

[1]) . . . exhibita est cunctis omnium victualium tanta copia, cuius vel dimidium suffecisset (Bethlen, I. 453 описујући свадбу Товије Флајшера у Сибињу 1669, те је свакако на сличан начин морало бити спремљено и за свадбу Тороцкаија).

[2]) . . . litterae praefati legati nostri supervenientes extremo nos perculerunt metu (Bethlen, II. 157).

[3]) plura ex Georgio Brenkovitz homine non interessato, vestrae celsitudini sat fido, intelligere potuit (Bethlen, II. 160). Јован Дацо познавао је Бранковића још од 1663, када су му придодани били као ђаци Ђорђе Бранковић и Давид Рожњаји. Дацо је тако рећи увео Бранковића практички у дипломатску службу.

[4]) Ibid.

[5]) Op. cit. 172.

територија Ердеља крај свих тобоже пријатељских односа са Портом и крај свега труда и трошка, у износу од 30.000 дуката, била знатно окрњена.

Неприлике са суседним Турцима нису завршиле овим. У брзо по одласку турскога емисара појавио се у Ђули намесник Великоварадскога Кучук Мехмед паше са тридесет спахија. Његово понашање на аудијенцији код кнеза Апафија показивало је да не долази у пријатељском послу. У место да се посади на место, које му је понуђено, сео је он на столицу десно од кнеза, на коју се једино посађивали изасланици хришћанских владара,[1]) те охоло предао кнезу писма Кучук Мехмед паше и великога везира. У писму се наређивало кнезу да изда Турцима села у околини Клужа, Солнока и Добоке, дакле крајеве богате соланама.[2]) Изасланик са спахијама тражио је брзо одговор, али се кнез изговарао да је за дефинитивно решење тако важног питања потребна одлука ердељске дијете.[3]) Октобарски сабор у Ђули дао је у тој ствари потребне инструкције изванредном посланику Јовану Немешу и новом капућехаји Томи Ђулаију, који су уз то носили и годишњи данак на Порту.[4]) Ну пробуђен апетит Порте на још неке територије Ердеља није се могао утолити. Без обзира на права кнежевине, почели су Турци да прикупљају харач и на дотле независној ердељској територији, у Хуњадској жупанији, што савременик

[1]) sed ille ... insolito apud nos hactenus exemplo ad dexteram principis positam occupavit sedem, qua soli regum christianorum legati more inter nos consueto soliti erant honorari (Op. cit. 177).

[2]) Mon. Comit. Trans. XV. 216—217.

[3]) Bethlen, II. 180.

[4]) Török-Magyarkori állam okmánytár, V. 66—67.

Илија Цајберт с уздахом бележи, сећајући се при том, пун пијетета, бољих времена под кнезом Ђорђем Ракоцијем, када је Ердељ био у напону снаге.[1])

Али није само Цајберту излазила тада пред очи слика старих добрих времена. Било их је поред њега још неколико државника, особито канцелар Јован Бетлен, који су са бригом гледали у будућност Ердеља. Ердељ се тада непрестано колебао између Порте и ћесара, немогући никако да одреди одлучан и сигуран правац спољашњој политици, како је то било за време Гаврила Бетлена и оба Ракоција. Та неодлучност и несталност, која је обично знак слабости, бацала је у бригу разумније људе. Они су страховали да је Ердељ дотерао до краја са својом државном самосталношћу.

Придошло је поврх тога и напред споменуто питање мађарске опозиције у Угарској против хабзбуршке управе, па је требало да Ердељ заузме одређено стајалиште према том покрету у Угарској. Идеја народнога јединства, која се у то доба код Мађара поред јединства вере као интензивнијега осећања такођер почиње да наглашава, налагала је кнезу да потпомогне тај покрет. Кнежеве симпатије за опозицију у Угарској делила је и већина саветника. Али један део саветника мислио је да ће се интереси земље много боље очувати, ако се снага Ердеља не расплине на извршење планова широкога обима, него ако се она прикупи на одбијање турских неситих претензија, које су сваким даном умањивале територију Ердеља.

---

[1]) Oh Transylvania! Transylvania ad extremitatem redacta! Nonne saepissime Tibi in mentem venit Rákócius? Rákócius optimus Transylvaniae et Hungariae pastor! (Mon. Comit. Trans. XV. 241).

Кнез Апафи је у почетку мађарскога покрета слабо водио рачуна о противницима своје политике у хабзбуршкој Угарској. Видели смо горе да је он 1667 радио на Порти у интересу мађарске опозиције. У пркос томе што се издајством тумача Панајота сазнало у Бечу за интервенцију Ердеља у корист опозиције, није могао Апафи, подржаван амбицијозним саветником Телекијем, изменити тако лако своје дојакошње држање према Мађарима у Угарској. Пред крај 1668 видимо његова посланика Петра Инцедија код велика везира на Криту, кога је Апафи упутио онамо под утицајем Гаврила Кенде. Овај је као зет ердељскога магната Дионизија Банфија могао одржавати личне везе са Ердељцима, а да не падне тако лако у сумњу. Дошав августа 1668 у Раднот Апафију, упознао је он кнеза са плановима врховног судије Фрање Надаждија и хрватског бана Петра Зринског, који су с помоћу Француске и Ердеља хтели оцепити Угарску од ћесара.[1] И ако је Инцедијева мисија протекла безуспешно, упутио је Апафи ипак на жељу мађарских незадовољника у октобру 1669 на Порту Давида Рожњаија.[2] Због овако интезивне акције Апафијеве нашао се цар Леополд I побуђен, да опомене кнеза, да не даје потпоре мађарским незадовољницима.[3]

Нема сумње да је порука цара Леополда I допринела доста да противници кнежеве политике у Угарској смелије дигну главу. Њихови разлози почели су стицати још више присталица када је Рожњаји, вративши се у пролеће 1670 у Ердељ, открио

[1]) Bethlen, I. 391—392.
[2]) Op. cit. 452.
[3]) Bethlen II, 13.

намере Петра Зринскога, да се с помоћу Турске прогласи господарем Угарске а своме зету Фрањи Ракоцију да осигура ердељску кнежевину.[1]) То је био још један нов доказ да је унији Угарске са Ердељем противна у дубини душе не само Порта, него да се за њу не одушевљавају ни све вође мађарскога покрета, руководећи се искључиво интересима уже Угарске или боље својим личним интересима.[2]) Али и ако су многи разлози говорили за то, да је боље да Ердељ у томе питању остане у потпуној неутралности, није могао Апафи да се одрекне идеје великога Ердеља, у коју се толико уживео био. Његову дојакошњу политику подржавали су мађарски емигранти, који су онде нашли уточишта, када је ћесар у пролеће 1670 са оружјем у руци устао да васпостави ред у Угарској. Под утицајем тих емиграната упутио је Апафи Владислава Бало на Порту.[3]) Незадовољни са извештајем Бало, који је, упознавши се са приликама на Порти, саветовао кнезу строгу неутралност, упутили су мађарски емигранти из Ђуле у јуну 1671 своје посланике султану у Цариград. Султана су емигранти нашли у Маћедонији у Доспат Дагу. Њихове путне напоре накнадио је добар пријем султанов, који им је преко заменика великога везира обећао помоћ од Будимскога везира, коме ће упутити емисара са потребном инструкцијом.[4])

[1]) Op. cit. 14. 85.

[2]) Колико је Порта противна била намераваној унији Ердеља са Угарском, види се из ове поруке заменика вел. везира кнезу Апафију г. 1673: Ottomanicam gentem nulli mortalium de Turcis vel optime merito Hungariam sumul et Transilvaniam regendam permittere, sed seiuncta ea fore semper regna, diversos etiam habitura regentes, etiam si victricibus Turcarum armis ab oppressione Germanorum vindicata fuerit Hungaria (Bethlen, II. 363).

[3]) Op. cit. 35.

[4]) Op. cit. 106.

Чим су остали емигранти добили овај глас од својих изасланика, молили су Апафија да са ердељском војском крене у Угарску, па да се онде уједини са војском Будимскога везира.[1]) И ако се Апафи добивеним гласом видео ближе остварењу своје замисли, ипак, водећи рачуна о опозицији, није смео ништа одлучивати без савета. Сазвавши саветнике у Раднот, изнео је пред њих читаво питање. Према одлуци савета види се, да је донекле победила она партија, која је била за неутралност. Ма да се на кнеза није могло толико утицати да напусти своје дојакошње држање према емигрантима, попустио је ипак у толико, што је пристао да се упуте нарочити изасланици у Будим везиру и на Порту, да се увере, да ли збиља ствари тако стоје, као што поручују изасланици емиграната. Тако је одлуком саветника упућен у августу 1671 у Будим Владислав Бало а на Порту Ђорђе Бранковић.[2]) Бранковић је дакле, крећући са свадбе Тороцкаија из Вингарда натраг на Порту, морао одмах по доласку на Порту предузети поново путовање у Ердељ, пратећи онамо као тумач посланика Јована Дацо и турскога изесланика, који је долазио да присуствује предаји спорних села у долини Криша. Једва да се Бранковић од овога другога путовања у Ердељ те године одморио, када му је поверена била важна мисија, да проучи расположење Порте према мађарској опозицији у Угарској.

И Владислав Бало и Ђорђе Бранковић вратили се са овога пута у новембру 1671. Извештај,

1) Op. cit. 108.
2) Op. cit. 110.
3) Op. cit. 100

који је Бало поднео, није био особито повољан. Будимски везир, извештавао је Бало, симпатише са кнезом, али не зна ништа о наредби са Порте, о којој говоре мађарски емигранти у Ердељу. Он је истина добио са Порте наредбу да буде са војском спреман, али му ништа није познато шта Порта намерава.

Бранковићев извештај са Порте био је још одређенији. Он је стекао уверење да Порта никако није вољна кварити споразум са ћесарем. Бранковићеве опсервације потврдило је и везирово писмо кнезу Апафију, датирано у Доспат Дагу 1 новембра 1671.[1])

И ако је Бранковићев извештај гласио да се емигранти у Ердељу немају за тај мах надати ничему од Порте, ипак кнез Апафи није охладнео према покрету у Мађарској. Као да је осећао да Порта у души није противна акцији мађарске опозиције у Угарској, само да јој политичка ситуација за тај мах није допуштала отворено подупирање опозиције. Тиме и тумачим да Апафи, који је иначе према Порти био плашљив, није узимао сваки пут озбиљно опомене Порте да се не меша у угарске прилике. Патње протестаната у Угарској од стране језуита утицале су шта више на њ толико, да се још у току 1671 заузимаő за мађарску опозицију код Будимскога везира.[2]) На оваком држању замерали

[1]) Op. cit. 111. На то путовање сачувала се тамна успомена Бранковића када у Хроници на стр. 1560 каже, да је једном приликом, путујући из Ердеља на Порту, нашао турскога султана у „Деспот Дагу.“ Бранковић тачно каже да је то било после освојења Крита, али је, пишући касније своју Хронику, заборавио, или је можда и хотимично, да се не би пред ћесаревцима компромитовао, прећутао праву сврху свога путовања па каже, да је тада ишао на Порту због пограничног спора.

[2]) Bethlen, 112.

су кнезу Апафију нарочито римокатолици и немађарске народности у Ердељу, који нису имали разлога да симпатишу са протестантским опозиционарима у Угарској. Али осим њих било је и Мађара протестаната у Ердељу, који из личних побуда, огорчени на кнеза због његове грабљивости, никако нису одобравали политику подупирања мађарске опозиције у Угарској. Поред тога дизала је све снажније главу опозиција против кнеза баш у његовој најближој околини, у кругу саветника, од којих су многи били кивни на кнеза, што се потпуно подао утицају саветника Михаила Телекија.

Неуспех у пограничном спору са Турцима дао је само повода да опозиција отворено и јавно изрази своје незадовољство. Октобарска дијета у Ђули 1671 упутила је кнезу граваминалну представку, на коју је кнез одговорио веома сухо и кратко.[1]) У новембру још се више заоштрише односи између кнеза и неких магната због тога, што је бивши посланик у Цариграду Бојер обедио неке великаше да стоје у вези са емигрантом Николом Зољомијем на Порти.[2]) Сличних примера било је и раније. Пре две и по године поверовао је био кнез Апафи оговарањима и сплеткама, те је бацио у тавницу заслужнога Христофа Пашка, истичући да је радио на издаји земље.[3]) Пашко је кнежеву срџбу навукао још и тиме, што је тражио да кнез поврати нека имања његове жене, која је силом био заузео. Пашко, са којим се Бранковић добро познавао и са којим ће да ступи у интимне односе,

[1]) Mon. Comit. Trans. XV. 218—220.
[2]) Op. cit. 238—239. 284.
[3]) Bethlen, I. 410.

крај све молбе сталежа није био пуштен на слободну ногу, него је у децембру 1671 пренесен у Гергењ и онде затворен.[1]) Заузимањем кнегиње Ане изглађене су биле мало противности између кнеза и незадовољника, али већ с почетка 1672 истиче се као главни противник кнезу магнат Павле Белди, жупан Солночке жупаније.

Неповерење кнеза према Белдију ухватило је било већ одавна корена, а особито од г. 1671, када су Белдија сумњичили чак и за издају. Напокон је мржња Белдија спрам кнеза избила отворено на поч. 1672, када је Белди безобзирно напао на кнеза, што је присвојио 4000 дуката државнога новца, те је кнез Апафи морао попунити ту суму.[3]) Да би заплет био већи, избило је с јесени 1672 отворено непријатељство између команданта пограничних трупа Дионизија Банфија и магната Павла Белдија. Око Белдија, срдитог на Банфија још од 1666, што је једном неправилном наредбом у војном погледу дошао према Банфију у субординиран положај,[4]) групира се партија, која ради на том да поткопа и сруши Банфија. Поред тога у самој најближој кнежевој околини, међу његовим рођацима по жени, Банфијем и Телекијем, постојале су извесне несугласице у погледу држања према мађарској опозицији у Угарској. Банфи никако није одобравао потпомагање мађарске опозиције, бојећи се заплета са ћесарем, док је Телеки, понесен јачом струјом, која је симпатисала са мађарском опозицијом, непрестано наваљивао на кнеза, да с оружјем у руци помогне

---

1) Mon. Comit. Trans. XV. 244. Bethlen, II. 198.
2) Bethlen, II. 170—171.
3) Mon. Comit. Trans. XV. 35—36. Bethlen, II. 228—229.
4) Bethlen, I. 301.

праведне захтеве протестантских Мађара у Угарској. И када је Турска, уверив се на поч. 1672 г. да је оружање Луја XIV наперено не против ње него против Нидерландске, заратила на Пољску[1]), држао је Телеки да је наступио згодан моменат да Ердељ енергично устане у корист мађарске опозиције у Угарској. Телеки је наиме мислио, да Порта не само неће ништа имати против ове акције Ердеља у Угарској, него да ће јој та акција шта више добро доћи, јер ће задати бриге и посла цару Леополду I. У том мишљењу подржавала је Телекија, а с њиме и кнеза, порука заменика великога везира. Овај је с пролећа 1672, преко ердељскога изасланика Михаила Чермењија, уверавао кнеза најдискретније, да Порта, крај све писмене опомене везирове кнезу, да се не меша у ствари угарске опозиције, ипак симпатише са радом и тежњама опозиције. Охрабрен разлозима Телекија и дискретном поруком са Порте, обећао је Апафи у априлу 1672 на тајној аудијенцији помоћ емигрантима Петроцију и Сепешију.[2]) Али и ако је комбиновање Телекија било правилно, није се ипак поклапало са тадашњом ситуацијом на Порти. Порта је истина симпатисала са мађарским покретом у Угарској, али се за тај мах није мислила њиме користити. Заративши са Пољском, старала се она свом пажњом да одржи колико толико добре односе са ћесарем, да се овај не би умешао у њено ратовање са Пољском. Како је Порта преко ћесарског резидента стално добивала уверавања о ћесаревој чврстој вољи да очува мир, старала се и она да не да повода тужбама. Ну крај свега тога

[1]) Pribram, op. cit. 538 sqq. Immich, op. cit. 74.
[2]) Bethlen, II. 210—211.

нашла је за добро да у даним моментима опрезно подржава мађарску опозицију, како би је могла, када доврши рат са Пољском, згодно истурити према ћесару. Овака дволична политика Порте према ћесару и мађарској опозицији веома је отежавала држање кнеза Апафија према мађарској опозицији. Било је момената када се, заплашен забраном Порте, која је долазила због протеста ћесарског резидента, повукао, те је опозицију упућивао на посредовање влашкога кнеза Глигорашка Гике, који се овога посла и примио.[1] Али на крају крајева ипак се одлучио, те је под утицајем Телекија послао под командом овога ердељску војску у помоћ опозицији.

Одашиљање Телекија са ердељском војском у помоћ мађарској опозицији, противно забрани Портиној, много је забринуло ердељске сталеже. Помишљали су на несреће, које су земљу снашле, када се Ракоци, крај све забране Порте, умешао у пољско питање. А када је стигао глас о поразу Телекија и мађарске опозиције у септембру 1672 код села Вашвара, у близини Сатмара,[2] почели се неки саветници носити мишљу да затраже од Порте да Апафија збаци, само да би отклонили од Ердеља несрећу и неприлике.[3] Огорчење против Апафија било је толико велико, да је опозиција чак и у Влашкој тражила помоћи да збаци Апафија. Како је влашки кнез Гика био у турском табору, борећи се против Пољске, то је кнегиња, којој је писмо било дошло до руку, изјавила, да се кнез Гика

[1]) Op. cit. 220—224. 230.

[2]) Op. cit. 272—274.

[3]) Тако се тужи кнез Апафи канцелару Бетлену у једном писму из г. 1673 (Op. cit. 338—339).

никако не ће упуштати у таке послове.[1]) Све је то, разуме се, рађено кришом, али је незадовољство против кнеза избило јасно на октобарској дијети 1672, када му је било изражено оштро негодовање, што је помагање опозиције у Угарској предузимао у споразуму са Телекијем, не обзирући се ни на остале саветнике ни на земаљске сталеже.[2]) И када је ердељски посланик Мачкаши, вративши се из Беча, предао кнезу жалбу Ратнога Већа што је мир прекршио, као и поруку да ће идуће године хришћанска лига стати на браник хришћанских интереса,[3]) забринули се били још већма кнежеви саветници, а неспоразум и међусобно непријатељско расположење порасли су још више. Замеривши се ћесару, очекивали су сваки час провалу ћесарских трупа у Ердељ. Поред тога очекивали се са зебњом и са Порте рђави гласови због експедиције Телекијеве, предузете против категоричке наредбе Портине.

---

[1]) Hurmuzaki, op. cit. 285.

[2]) Bethlen, II. 283.

[3]) Мисли се овде на преговоре о савезу између цара Леополда I, Шпаније и Нидерландске и херцега Карла IV Лотриншког. Савез је склопљен у августу 1673 са циљем да се нарочито ослаби Француска (Pribram, op. cit. 620 sqq. Immich, op. cit. 78), али је том приликом цар Леополд I умео свакако да истакне и своје интересе на истоку.

VII.

Ердељска влада потајно посредује код Порте у корист мађарске опозиције у хабзбуршкој Угарској. — Ђорђу Бранковићу поверено крајем 1672 заступање интереса мађарске емиграције на Порти. — Везе Бранковићеве са влашким војводом Глигорашком Гиком. — Поновно путовање Бранковића на Порту 1673. — Споразум са војводом Гиком. — Аудијенција ноћу код вел. везира. — Бранковићеве везе са ћесарским резидентом Христофом Киндзбергом. — Бранковићево неискрено држање према ердељском кнезу и Порти. — Бранковић са великим везиром на војном походу против Пољске. — Пораз Турака под Хоћимом утиче на спољну политику Турске према цару Леополду I. — Порта напушта мађарску емиграцију. — Бранковићев повратак у Ердељ 1673.

Тада, када је у Ердељу овладао страх да ће ћесаревци, затирући мађарску опозицију у Угарској, провалити и у Ердељ, и када су саветници и сталежи због тешке ситуације ердељске сву кривицу бацали на кнеза, иступа поново на историјску позорницу Ердеља Ђорђе Бранковић са доста важном улогом. За нас је овај моменат од нарочита интереса стога, што Бранковић, до сада искључиво у улози подчињенога са строго одређеним делокругом, почиње да проширује сам на своју руку програм свога рада, ступајући у везе са влашким господарем. Осим тога, а то је још важније, куша он да дође у везе са Бечким двором,

дошавши већ тада на мисао, да с помоћу нове политичке ситуације уздигне себе. Већ тада се он истиче као потомак старих српских владара, истина не толико изразито и са нарочитим наглашавањем, али ипак толико јасно, да се може мислити, да се у њему већ тада почиње да формира идеја, у почетку нејасна и тамна, о евентуалном формирању државе, којој би се он ставио на чело. Да помишља на реализовање тих идеја, за које га је васпитањем припремио старији му брат, митрополит Сава, допринеле су доста тадашње прилике у Ердељу, положај брата му Саве и улога, која му је намењена пред крај 1672 године.

Позно у јесен веома је лоше стајала ствар мађарске опозиције у Угарској. Изгубивши у марту 1671 старе уставне слободе и притиснути са свих страна ћесаревцима, одакле су могли протестанти Мађари очекивати помоћи него од протестантског ердељскога кнеза Апафија? Положај Апафијев и саветника му Телекија био је веома тежак када је у Ердељ стигао изасланик мађарске опозиције Павле Сепеши, тражећи помоћи од Ердеља и дозволу да се виђенији чланови опозиције могу склонити у Ердељ. Положај Ердеља према Порти и ћесару и његове унутрашње прилике никако нису допуштали, да се по други пут учини грешка као тога лета са изашиљањем Телекија. Ну с друге стране тешко је било кнезу оглушити се о молбе и преклињања мађарске опозиције. И док је ердељска влада уверавала Бечки двор о својим најискренијим мирољубивим намерама, решила је у исто време да се кришом заузме на Порти за ствар мађарских емиграната. Кнез Апафи решио се дакле да игра дволичну улогу у читавом питању. Требало

се сада постарати за личност, којој би се не само смела поверити овака важна и поверљива мисија, него која ће је и умети извести на задовољство кнеза и владе.

Избор кнеза, како каже Бетлен,[1]) пао је на личност Ђорђа Бранковића. Бранковић је већ био упућен у ствар мађарске опозиције, јер је прошле године у августу слан био на Порту, да испита расположење Портино у том питању. Бранковић је, нема сумње, задовољио кнеза, када му је овај сада поверавао оваку важну и дискретну мисију. Али овога пута преварио се кнез у Бранковићу. Он је, како ћемо видети, одао поверену ствар ћесарском резиденту на Порти. Бранковић је дакле изменио своје држање према кнезу. Он 1673 није више био онај који 1671.

Тешко је пронаћи мотиве који су нагнали Бранковића да измени своје држање према кнезу. Али ја држим да се нећу преварити ако узмем, да су њега неприлике брата му Саве навеле на овај корак. Бранковић је, свршивши у новембру 1671 поверену мисију у Цариграду, скоро читаву годину 1672 провео у Ердељу. Ту је он могао доћи ближе у додир са кнежевом опозицијом, а живећи заједно са братом Савом, имао је он прилике да слуша о неприликама, које су протестанти Сави наносили. Сам он у Хроници прича, да му је брат Сава, по доласку из Русије, имао много да трпи од калвина, а нарочито од дворског свећеника, кашње суперинтенданта Михаила Тофеуса.[2]). Митрополит Сава је заиста после повратка из Русије имао неприлика од калвина, али не од Тофеуса, него од новога

[1]) Bethlen, II. 324.
[2]) Хроника, 1571.

суперинтенданта Петра Коваснаија.[1] Настојањем Коваснаија издао је кнез Апафи 20 фебруара 1669 наредбу, којом се православни ердељски епископ подвргава јурисдикцији суперинтенданта и рад православно-црквеног сабора подвргава контроли евангеличкога синода.[2] Како је митрополит Сава одржавао везе са женом влашкога кнеза Глигорашка Гике, када је ова неко време у Ердељу нашла уточишта,[3] и како Ђ. Бранковић и на даље одржава везе са кнезом Глигорашком Гиком, који обећава да ће штитити православље, лако је могуће да је митрополит Сава већ тада покушао, да због нетрпељивости протестаната нађе наслона на страни.

Крећући са Павлом Сепешијем позно у јесен 1672 на Порту, остављао је Ђорђе Бранковић са великом бригом брата Саву у Ердељу, коме су на сусрет излазиле све веће и веће незгоде. Бранковић је, изгледа, путовао са Сепешијем доста брзо. Стигавши у Једрене, имали су да савладају велике незгоде, док се напокон велики везир, све једнако одлажући примање због могућих заплета са ћесарем, није одлучио да их прими у аудијенцију. Па и та аудијенција удешена је више била због ћесарског резидента, како би се показало, колико је тобоже Порта далеко од тога, да помаже мађарску опозицију у Угарској. Везир је наиме преко Бранковића,

---

[1]) Овај је постао суперинтендантом 1668 (A. Bunea, Mitropolitul Sava Brankovici, 73)

[2]) ut episcopus Valachicus ... a praescripto orthodoxi episcopi transylvani dependeat, finitaque synodo valachica, in synodo orthodoxorum reformatorum evangelicae religionis pastorum hungarorum, ad nutum praememorati episcopi, personaliter cum certis sibi adjunctis compareat, ut res in sua synodo decisas maturiori revisioni subjiciat (Tim. Cipariu, Archivu pentru filologia şi istoria, p. 612).

[3]) N. Jorga, Istoria bisericii româneşti şi a vieţii religioase a Românilor, I. 363.

који је тумачио, прекорио Сепешија да лаже када каже, да имају много присталица у Угарској. Да је тако, не би били тучени на сваком кораку од ћесареве војске. Ако има каквих незадовољника, то нису честити људи, него лупежи и пропалице последње врсте, који су га послали на Порту да је обману. А када је Сепеши, огорчен, показао на веровно писмо, снабдевено печатима мађарских магната, окренуо се везир, не хотећи га ни погледом удостојити. Ну одмах после аудијенције поручио је везир очајном Сепешију, да ће га још те ноћи, заједно са тумачем Бранковићем, примити у тајну аудијенцију.

Када је ноћ пала, дошао је по Сепешија и Бранковића чауш баша, те их је допратио до везирова стана. У присуству чауш баше, два коморника потурчена Мађара и тумача Бранковића изјавио је везир Сепешију, како Порта није ни мало изгубила симпатије за мађарски покрет, али да за сада те своје симпатије мора да крије све дотле, док се не припреми за рат. Када буде спремна толико, да непријатеља изненада може напасти и притеснити, онда ће и опозиција доћи до толико жељене слободе.[1]) Опоменувши Сепешија да о овој тајној аудијенцији не говори ништа кнезу Апафију, који не уме да чува тајне, захтевао је везир да опозиција упути на Порту угледнога посланика, који ће, праћен Сепешијем, разабрати на Порти намере и планове султанове. Пошто је Сепеши истакао да је тешко затајати право стање ствари од кнеза Апафија и пошто је дао задовољавајући одговор

---

[1]) donec omnibus rebus ad bellum necessariis instructus (т. j. султан) insperatum hostem ex inopinato opprimere possit, libertateque vestra pro bono nationis hungaricae restituta, sempiterno Hungaros devincire sibimet queat beneficio (Bethlen, II. 355—356).

везиру о учешћу кнеза и Михаила Телекија у акцији опозиције, кренуо је сав сретан у Ердељ, камо је стигао крајем фебруара 1673.[1])

Ефекат јавне аудијенције код везира није изостао, јер је ћесарски резиденат Киндзберг известио ћесара, како је Порта вољна да чува мир са ћесарем, не хотећи никако да зна за тежње емиграната.[2]) Одатле се види уједно да резидент Киндзберг пред крај 1672, када је стигао на Порту, још није могао имати веза са Бранковићем, јер би га овај иначе информисао о тајној аудијенцији Сепешија код везира. Није за ту аудијенцију дознао ни велики тумач Панајот Никузије, јер би и он, пошто је био потајно у служби ћесара, одао био читаву ствар Киндзбергу.

Сепеши је могао примљен бити у тајну аудијенцију негде пред Божић 1672, а како је стигао у Ердељ тек крајем фебруара 1673, биће да се после аудијенције задржавао још неко време у Једренима. Ну Бранковић је одмах после аудијенције морао кренути на пут, и то право не у Ердељ, него у Влашку, у Букурешт, где је могао стићи баш на Божић 1672. 3 јануара 1673 писао је наиме кнезу Апафију кнез Глигорашко Гика, како га је Ђорђе Бранковић, враћајући се са Порте, посетио, оставши код њега неколико дана.[3]) Бранковић је, судећи по даљим његовим односима са кнезом Гиком те године, сврнуо крајем 1672 у Влашку стога, да би придобио православног кнеза Гику да интер-

[1]) Op. cit. 360.

[2]) Види чланак А. Ивића „Ђорђе Бранковић и Јован Киндсберг у години 1673 и 1674“ (Дело 1907, јули, 52—55).

[3]) Az Nagyságod böcsülletes követi György deák uram isten kegyelmességiből az fényes portáról kijövén és bennünket megtalálván, szeretettel láttuk, egy néhány napig mulatott (Mon. Comit. Trans. XV. 320).

вените код кнеза Апафија у корист православља и да можда покуша лично придобити Гику за опозицију, која је с магнатом Павлом Белдијем на челу полако и опрезно спремала терен против Апафија. И Бранковић и брат му Сава, незадовољни Апафијевим режимом, могли се већ тада приближити опозицији. Бранковићу је, као човеку вичном дипломатским пословима, могла бити поверена, при одласку му са Сепешијем на Порту, поверљива мисија, да овај пут лично покуша расположити Гику за ствар ердељске опозиције. И сам Апафи знао је и осећао да му војвода Гика крај све пријатељске кореспонденције ни мало добра не жели. Види се то отуда, што је Апафи у јануару 1673 дао затворити коловођа емиграната Петроција, што је без његове дозволе кренуо на Порту. Како је Апафи непрестано желео да стави угарску круну на главу, бојао се да ће влашки кнез Гика утицати на Петроција, да ради против његових интереса на Порти.[1])

Бранковић је ако не раније а оно кад и Сепеши стигао у Ердељ, где су о исходу аудијенције код везира прво известили саветнике Дионизија Банфија и Михаила Телекија, па тек после девет дана кнеза Апафија. Овај у први мах није могао веровати Сепешију, јер му је пре месец дана његов посланик Владислав Бало донео поруку од великог везира, да пази да не наруши мир између Порте и ћесара.[2])

---

[1]) У извештају резидента Киндзберга цару Леополду I од 2 јуна 1673 јавља се, према доставци Ђорђа Бранковића, како је Апафи дао затворити Петроција, што је без његове дозволе кренуо на Порту „aus beysorg er mechte mit den wallachischen fürsten seinen guten freundt unterweegs in andere gedanckhen gerathen und von ihne abwendig gemacht werden (Vjesnik zem. arkiva X. 64).

[2]) Bethlen, II. 347.

Саслушавши извештај Сепешија и Бранковића, изабрали су мађарски емигранти као своје изасланике на Порту Николу Форгача, Гаврила Кенде, Владислава Кубињија, Гашпара Пеција и Павла Сепешија, одредивши им и овога пута, по дозволи кнежевој, као тумача Ђорђа Бранковића. Тако је ово изасланство кренуло на Порту крајем марта 1673. Ну Апафију никако није излазила из главе наредба вел. везира, којом му се изражавало неповерење. Због тога је, изгубивши веру и бојећи се да му изасланици на Порти не раде што иза леђа, одмах за изасланством упутио на Порту свога поузданог човека и рођака Ђорђа Бранковића, Владислава Секеља, предавши му поклоне за турске великаше.[1])

Изасланство је, пошав на Порту, ударило преко Влашке. Бранковић се, под изговором да је болестан, задржао неко време у Букурешту, да доврши посао, који је онде крајем 1672 био започео.[2]) Бранковић је, поред својих личних и братовљевих интереса, сигурно и на основу добивених инструкција од опозиције имао да настави преговоре са кнезом Гиком против кнеза Апафија, чему Гика није био противан. Већ у априлу 1673 извештава Киндзберг цара Леополда I како је опозиција ердељска умела уз обећану награду од 100 хиљада талира придобити кнеза Гику да Апафија поткопа на Порти.[3]) Оно истина да ова вест није одговарала фактичном стању ствари, али се види одатле, да је акција против Апафија у Влашкој

---

[1]) Op. cit. 363.

[2]) Да се Бранковић, путујући овога пута на Порту, тобоже разболео, сазнајемо из једнога извештаја Киндзбергова (Дело 1907. јули. 53).

[3]) Hurmuzaki, op. cit. 289,

узела толике мере, да није остала непозната Киндзбергу. Ну о мисији Бранковићевој најречитије говори уверење кнеза Глигорашка Гике, које је издао Бранковићу у Букурешту 20 априла 1673. Њиме се кнез Гика обвезује пријатељу пану Ђорђу Бранкованулу да ће га држати у великој части, милости и великој верности, и то не само њега, него и читав његов род, а тајну и договор, који је међу њима склопљен за опће добро и за снажење свете њихове цркве, да ће брижљиво чувати. Гика се даље обвезује, да ће бити пријатељ Ђорђевим пријатељима, од непријатеља да ће га бранити, а у оскудици и помагати. Све то стајаће дотле, докле Бранковић буде остао веран њему и његову роду.[1])

У овом уговору о савезу између влашкога кнеза и Ђорђа Бранковића на првом се месту говори о заштити православља. Мисли се ту на православног ердељскога митрополита, коме су калвини много досађивали. Али том заштитом православља долазио је Гика у опреку са Апафијевом верском политиком у Ердељу, те се већ самим тим чином кнез Гика ставио у опреку према Апафију и приближио Апафијевим противницима. И ако се у документу хотимично избегава именовање лица, види се, да се под непријатељима, који се ту спомињу, имају разумети Апафи и странка његова. Ну човек се, када прочита овај документ, и нехотице пита, од куда да владајући кнез Влашке склапа не само пријатељство него чак и неку врсту уговора са једним обичним тумачем ердељским,

---

[1]) Овај уговор између кнеза Гике и Ђорђа Бранковића нашао сам у оставштини Бранковићевој у Арх. Срп. Краљ. Акад., а публиковао га је према снимку проф. Драг. Анастасијевића Јашки проф. Илија Барбулеску у часопису Revista din Jaşi 1908. № 1. 39—41.

сразмерно још младим, тек у 28 години? Нема сумње да је личност Ђорђа Бранковића много могла тиме добити у Букурешту, што му је брат био православни митрополит у Ердељу, али ипак то још не може потпуно објаснити онакав тон и све моменте у документу кнеза Гике. Како се Ђорђе на брзо после тога приказао ћесарском резиденту Киндзбергу као потомак старих српских владалаца, зар није могуће да се као такав приказао већ сада у пролеће 1673 кнезу Гики? Видели смо горе да је Апафијев посланик Мачкаши позно у јесен 1672 донео у Ердељ поруку Ратног Већа о формирању хришћанске лиге против Турака. Тај је глас морао бити од силна утицаја на митрополита Саву и брата му Ђорђа. Размишљајући о евентуалностима, које могу наступити ако се формира хришћанска лига против Турака, дошли су они на стару идеју устанка потлачених хришћана, коју је идеју митрополит Сава у Русији тек овлаш, скоро плашљиво нагласио. Па замишљајући слабљење и распадање турске царевине, у чему би имали знатна учешћа подјармљени хришћани, зар је могао Сава да пропусти а да у тим бурним данима не намени брату Ђорђу, који се дотле у државним пословима прилично истакао, знатну улогу? Вест о формирању хришћанске лиге ускорила је по мом мишљењу код оба брата формирање тврдње, да су они потомци старих српских владара. Могуће је дакле лако, да је Ђорђе, обузет тада силно том идејом, упознао с њоме и влашкога кнеза Гику. Као што је Ђорђе на брзо по том уверавао резидента Киндзберга да је у стању као потомак старих српских владалаца подићи на устанак подјармљене хришћане, могао је тако уверавати о томе и кнеза Гику.

И сам Гика, извештен већ тада о спремама за рат између Турске и Пољске, дакле у његову суседству, није се осећао особито сигуран на кнежевској столици, па су му везе и пријатељство, стицали они ма са које стране, добро долазили. Па као што је у XVI веку пробисвет Јаков Ираклијски уверио молдавскога кнеза Александра Лпушњану и савременике да је у блиском сродству са Александровом женом Роксандом, тако је и Бранковић могао уверити Гику о своме високоме пореклу. Прилике су тада тако биле да се претендентима, и ако се често јављали, лако веровало. Прихватимо ли ове претпоставке, онда нам је много јасније уверење кнеза Гике. Нарочито су нам онда разумљива она места, где се каже, да ће уговор „скопљен за опће добро" стајати све дотле, док Бранковић буде веран њему и његову роду. Самом верношћу Бранковића нити Гика нити његови нису добивали толико, да би се кнез Гика обвезао да ће га штитити и бранити од његових непријатеља. Мисли се ту дакле по својој прилици на верност и услуге Гики и његову дому у будућности, када Бранковић силом прилика буде постао толико моћним фактором, да може у споразуму са кнезом радити на опћем добру.

Бранковић је морао одмах по добивеном уверењу од кнеза Гике отпутовати из Букурешта, јер је знао да изасланство мађарских емиграната не може ништа без њега почети.[1]) Бетлен каже да је Бранковић одмах предузео мере да изасланство

[1]) Споменућу да се месец дана након одласка Бранковићева из Букурешта сретамо онде са Јованом Барабашем, поуздаником магната и вођа ердељске опозиције, Павла Белдија. Овај је 25 маја доставио Белдију како њихова ствар добро стоји код влашкога кнеза. (Mon. Comit. Trans. XV. 330).

добије аудијенцију код великога везира. Али их везир због промењених политичких прилика, а нарочито због рата са Пољском, за који се Турска журно спремала, апсолутно није хтео примити.[1] Једино је своме заменику (ћехаји) наложио, да их саслуша у тајној аудијенцији. На тајној аудијенцији код ћехаје, на којој је Ђорђе Бранковић фунгирао као тумач, изјавио је Сепеши своје чуђење због везирева држања. Његово је чуђење било тим веће, што га је везир недавно врло љубазно примио, позвавши га да поради у Ердељу, да се на Порту пошаље сјајнија посаобина, што је Сепеши и учинио. Основаност жалбе Сепешијеве увиђао је и заменик великога везира, па је држање Порте правдао ратом Турске са Пољском, због чега везе мађарских емиграната са Портом треба да остану у највећој тајности. Када Порта буде довршила рат са Пољском, приступиће најозбиљније решавању мађарскога питања, због чега не треба никако да очајавају.[2]

Речи ћехаје слабо су утешиле изасланство мађарске емиграције, које је са најлепшим надама путовало у Једрене. Колико је Порти тада било стало дотле да се не замери ћесару, показивало је и то, да се изасланицима емиграције није дозволило становати у Једренима, него у једном оближњем селу, само да ћесарски резиденат не би сазнао за њихов долазак. Да би ову увреду изасланицима ублажио и нешто им живот олакшао,

[1]) До поновног ратовања с Пољском дошло је стога, што је настојањем римске курије и заузимањем војсковође Јована Собјеског покварен мир, склопљен у Буцаку септембра 1672 на велику штету Пољске. Према одредбама тога мира дужна је била Пољска уступити Турској Подолију а Козацима Украјину (Immich, op. cit. 80).

[2]) Bethlen, II. 368—370.

наредио је везир, да им се јело доноси са Порте, али уз забрану изреком, да не смеју ником о томе говорити. Тако је дакле тумач Ђорђе Бранковић проводио доста монотоно у мају 1673 у незнатном селанцету, окружен незадовољним и намрштеним лицима мађарских изасланика. Ту је он, долазећи са њима с дана у дан у додир, имао прилике да се прилично упозна са плановима и намерама њиховим, а ту је у њему и сазрела мисао, да читаву ствар открије ћесарском резиденту. Он је видео наиме колико је Порти много стало да прикрије своје везе са емигрантима, те је очекивао да ће ћесарски резиденат знати ценити ову његову услугу. Због тако велике услуге надао се Бранковић не само новчаној награди, него је био мање више уверен, да ће њега и брата му Саву, чији је положај у Ердељу бивао све тежи, ћесар примити под своје окриље. Требало је само чекати згодан моменат, па да читаву ствар открије резиденту Киндзбергу. И за то је наваљивање мађарских емиграната, да их везир прими у аудијенцију, долазило добро и њему, јер би компромитовање вел. везира подигло само цену његову откривању пред резидентом Киндзбергом. Због тога је и он развио сву енергију код ћехаје да их везир пусти у аудијенцију.

Овога пута имали се изасланици надати успеху, јер их ћехаја није одлучно одбио, него је примање само с дана у дан одгађао.[1]) Пошто се било навршило скоро пет недеља од доласка емигрантских изасланика на Порту, поручио је велики

[1]) Iteratam per Georgium Brenkovitzium coram Tiha denuo praefati legati sollicitavere audientiam, illo nec annuente, nec illos prorsus reiiciente diemque ex die ducente (Bethleu, II. 370—371). Дан аудијенције сазнајемо из Киндзбергова извештаја цару од 2 јуна (Vjesnik, X. 63·)

везир да ће примити само три изасланика (Сепешија, Форгача и Кенде) са тумачем Ђорђем Бранковићем. Аудијенцију заказао је везир 23 маја ноћу у једној башти, у неком закутку Једренском.[1]) На аудијенцији изјавио је везир да никако није заборавио на ствар Мађара у Угарској. Он би, говорио је везир даље, предузео био акцију већ сада да није изненада избио рат са Пољском, који су изазвали Бечки политички кругови. Али за то нека емигранти не губе наде, јер ће им он, чим сврши рат са Пољском, укупним силама Турске помоћи да постигну што желе. Сепеши је, не дајући много на празна обећања, у одговору истицао, како није потребно да Турска сву своју снагу заложи за њихову ствар. Задовољни би емигранти били када би им Порта дала само 10 хиљада војника, али што пре, па би насигурно одолели ћесару. Ну везир је лепим начином одбио Сепешија, наложивши им нека иду у Ердељ, а код њега нека оставе Бранковића, који ће их о даљим његовим намерама и плановима у скоро известити.[2])

Опрезност од стране везира била је сасма оправдана, јер је резиденат, како сазнајемо из његова извештаја цару од 2 јуна, дознао ипак за долазак емигрантскога изасланства на Порту, те због тога уложио протест код великог везира. Нерад дакле дати повода резиденту да поново протестује, наредио је везир изасланству да напусти Порту и да се врне у Ердељ.

---

[1]) ... in horto quodam, qui in angulo urbis Hadrianopoliensis situs erat (Bethlen, op. cit. 385).

[2]) deflexoque ad interpretem Georgium Brenkovits vultu vos, inquit, cum bono deo redite Transilvaniam versus relicto hic apud me Brenkovitsio, per quem plenariam de omnibus rebus, quid facto opus sit, brevi accipietis ex me informationem (Op. cit. 387).

Чим је изасланство мађарских емиграната после аудијенције отишло из Једрена[1]), гледао је Бранковић да што пре ступи у везе са ћесарским резидентом Киндзбергом. Посредник између Бранковића и Киндзберга био је Једренски грчки митрополит, у чијој је кући становао Киндзберг. Извештен о жељи српскога тумача да жели с њиме говорити, прихватио је Киндзберг ту понуду. И ако је морао бити веома опрезан према људима, који су му долазили из непријатељскога табора, ипак је желео сазнати шта хоће Бранковић, те евентуално користити се његовим исказима[2]). Преко Бранковића могао је он тачно сазнати колико је Порта заузета за интересе мађарске опозиције, а сем тога могао му је Бранковић дати можда и неке информације о тежњама и намерама мађарских устаника.

28. маја 1673, дакле пети дан после ноћне аудијенције код великога везира, састао се Бранковић у кући Једренскога митрополита са ћесарским резидентом Киндзбергом.

Одмах на почетку разговора саопштио је Бранковић резиденту са важношћу и тајанственошћу, како га њему сам бог шаље да отклони велику несрећу, која прети хришћанству.[3]) Пробудивши

---

[1]) Изасланство је на два дана даљине од Једрена срео ердељски изасланик Стеван Нађ, који је долазио на Порту да извести о молби пољскога краља Михаила, да кнез Апафи посредује за мир између њега и Порте (Op. cit. 371—384.) Изасланство мађарских емиграната још није било стигло у Ердељ ни 15 јуна 1673 (Op. cit. 388).

[2]) У извештају цару од 2 јуна 1673 каже Киндзберг за Бранковића: „und wiewohlen mir auch nicht verborgen, das er ein böser mennsch und socius criminis seye, habe ihm doch seine gedanckhen zu erforschen vor mich kommen lassen“ (Vjesnik zem. ark. X. 63).

[3]) Der (т.j. Бранковић) nun vermeldt, dass er ein von gott zu mir gesandt seye, ein beuorstehendes grosses übel der christenheit abzuwenden (Ibid.)

на тај начин радозналост Киндзберга, понудио му се одмах уз писмену обвезу, да ће га с времена на време о свему извештавати[1]. Једино је Бранковић захтевао да се и њему Киндзберг писмено обвеже, да ће читаву ствар држати у највећој тајности. Пошто су обоје изменили уверења[2]), испричао је Бранковић не само детаље са ноћне аудијенције код великога везира, него и намере кнеза Апафија, како силно тежи да стави на главу круну Угарске. Ова не само да је сложна, говорио је он, против Хабзбурговаца, него је вољна с помоћу Турске устати на оружје, нарочито сада, када се ћесар налази у запетим односима са Француском. Пошто је Киндзберг чуо да је Порта вољна помоћи устанике чим регулише односе са Пољском, желео је да сазна још по где што о плановима и намерама кнеза Апафија и мађарске опозиције. Бранковић је радозналост Киндзберга умео задовољити. Причао је пуно и много. У његовој причи мешали се истинити са нетачним подацима. У цртању неких детаља могао је и хотимично претерати из тежње да ствар прикаже страшнијом, а тиме значај својих услуга јаче да истакне, како би се могао боље наплатити. Неке опет детаље могао је и нехотично приказати живљим бојама из урођене склоности да претерује, да на ствари друкчије гледа, него

---

[1]) Wie er sich hingegen gegen mir mit ein schrifftlichen iurament verbinden wolte, alles, was vorgangen, gegenwertig angesuecht, negozirt, undt ihnen geantwortet werde, mir von einer zur anderen zeith, weilen er sich der rebellen sollicitator fingire, mit allen umbstehenden zu vertrauen (Ibid.)

[2]) Киндзберг се у уверењу обвезао да ће све оно што му је Georgius Diak Brankovics pro bono publico christianitatis de rebus hungaricis in secreto reuelauerit чувати у највећој тајности, као и интересе Бранковића и породице му штитити. Исто тако обвезао се Georgius Brankovics de Podgoricza Киндзбергу на највећу дискрецију (Ibid.)

што су у истину биле. Тако напр. неће бити тачни они подаци о ердељском магнату Дионизију Банфију, кога је Бранковић приказивао Киндзбергу као будућега угарскога краља у том случају, ако Порта не би за таквога признала ердељскога кнеза Михаила Апафија. О свему томе, као и о потајној кореспонденцији Банфија са Бечом и Пожуном, могао је Бранковић начути нешто од опозиције кнезу Апафију, Белдијеваца, па је тај детаљ, не у свему тачан, насликао још живљим бојама.

Саслушавши извештај Бранковићев прегао је Киндзберг да одмах нешто предузме у интересу ћесара. Потребно је било пре свега пољуљати веру великога везира у искреност намера мађарске опозиције. За то му је веома згодно могао послужити Бранковић. Стога је Киндзберг предложио Бранковићу, нека згодном приликом натукне везиреву заменику (ћехаји), са којим је Бранковић добар, како мађарска опозиција одржава тесне везе и са Немцима. Нека каже да је намера опозиције да наведе Турке да упадну у Угарску, како би их онда са свих страна могли напасти. Бранковић је већ био издао интересе кнеза Апафија и опозиције, те се сада још мање жацао да обмане и везира. Учинити је могао ово тим пре, што му је Киндзберг обећао заштиту ћесареву, за коју је Бранковић молио, хотећи се заједно са братом и породицом склонити у Пожун[1]).

При растанку обдарио је Киндзберг Бранковића са 25 дуката. Судећи по Бранковићевој

[1]) О траженој заштити пише Киндзберг ћесару 2 јуна 1673, истичући, како је Бранковићу рекао да до заштите царске може тим лакше доћи »weilen er kein gebohrner Unger sondern nur ein Sübenbürger seie und alss des Abbafi bedienter seinen befelch vollziehen muessen«.

представци од 7 јуна, рекао бих, да је приликом састанка 28 маја удешено било, да Бранковић поднесе Киндзбергу писмену представку, на основу које би Киндзберг могао предузети кораке у Бечу код ћесара у интересу Бранковића. Тако је Бранковић поднео резиденту Киндзбергу представку, писану рђавим латинским језиком, због чега јој је садржина местимице доста тамна[1]).

Одмах на почетку представке моли Бранковић резидента, да његова служба цару остане у највећој тајности све док он са својима не изађе из Ердеља. Он се због ердељских послова не би још дуго задржавао на Порти, него би одмах прешао у царску службу, што му је давнашња жеља, претпостављајући да и ћесар и резиденат строго чувају ову тајну. Како га бављење у Једренима стаје много трошка, добро би било када би га резидент новцем испомагао, те би он већ из Једрена почео радити на томе, да што пре са братом ступи у службу цареву. Он би наиме писао брату да се спрема и продаје сва њихова добра у Ердељу, па да исели у Влашку или Молдавску онда, када буде резиденат за најзгодније нашао[2]). Осим тога писао би брату нека и он детаљније изложи шта жели од његова величанства. Пошто је Бранковић и по трећи пут нагласио да ћесар ништа не предузима, док он са својима не напусти Ердељ, како би се ставио у службу Богу и читавом хришћанству, опомиње ћесара, да не верује Ердељцима, са ко-

---

1) Дворски и Државни Архив у Бечу, Turcica 1673. fol. 184—187.

2) Scribam quidem reverendissimo fratri ut se accommodet et omnia nostra bona in Transylvaniam vendat et exeat vel versus Valachiam, vel versus Moldaviam, et sic ex consilio excellentiae vestrae tunc faciemus occasionem exeundi (Ibid.)

јима преговара, јер ће га поуздано обманути. Када он буде изашао из Ердеља, а да Турци и Ердељци не дознаду за његову службу цару, мисли на овај начин послужити цару. Његово је наиме уверење да ће се мађарски бунтовници, чију је ствар толико заступао на Порти, вратити не само у покорност цару, него да ће сами молити и тражити милост царску, када буду дознали, да су сва обећања турска лажна, и када буду видели њега у служби царевој[1]). Када се тако придобије маса незадовољника, лако је са вођама, као што су Петроци и остали, јер им Турци неће дати ни пет људи у помоћ. Њих је у осталом лако учинити безопаснима, било тако што би се посредством његових пријатеља у Ердељу и Угарској похватали, било што би им се с помоћу отрова дошло главе.

Је ли цар вољан ратовати с Турцима, што је по његову мишљењу потребно, јер Турчин неће све дотле мировати, док му се нос не разбије[2]), учиниће цару и ту велику услугу. Он је наиме у стању, у случају рата са Турцима, створити цару брану на граници Угарске, на форму Хрватске. Створиће је тако, што ће насигурно сви Срби из Илирске, како Срби тако и они из Ердеља, када буду чули да су он и брат му ступили у царску службу и да онде има места и за њих, прећи на цареву страну, јер ти Срби знају да су у провинцијама, тамо према Београду, владали некада њихови преци.

---

[1]) Si ego exibo, iam Hungari rebelles sciunt, quod per me fuit sollicitatio et promissio ad quantum est, et dum ego dicerem manifeste quod omnia sunt mendacia, et me illuc viderent, omnes ad fidelitatem suae maiestatis conversi essent, imo ipsi solicitarent gratiam a sua maiestate, in tanta desperatione possem illos adducere (Ibid.)

[2]) ...quia ista bestia semper dabit occasionem donec alicubi ipsi nasus bene non confrangatur (Ibid.)

Имајући све то на уму, нада се он, да би за две године могао прикупити толику војску од Срба, Влаха и Ердељаца, да би с њоме на границн могао задовољити очекивања царска[1]). Што се тиче Ердеља, прилике онде говоре такође у прилог њиховим намерама. Ердељ ће наиме у толико пре пристати уз цара, што онде римокатолички Мађари и Саксонци трпе велика насиља од стране ердељских јеретика. Како је он са великом већином угњетених у вези, они ће, чим чују да је он у царевој служби и да се у околини ћесара нешто предузима, скочити против својих угњетача. Турчин пак, уочивши то, заплашен, тражиће одмах да склопи мир са ћесарем. Али да би се ово привело сретно крају, истиче Бранковић већ по толики пут, потребно је да све то остане у највећем поверењу.

Овај документ баца пуно светлости на карактер и идеје Ђорђа Бранковића. Пре свега пада у очи велика несразмера између његових великих планова и његове мале личне куражи, која скоро прелази у малодушност. Бранковић је занесен својим великим плановима, он осећа вољу да предузме и што пре да почне извођење великих дела, али се на крају крајева ипак плаши. Свакако је за послове таке врсте, какве је мислио Бранковић изводити у споразуму са ћесарем, по-

[1]) Possum facere, ut sua maiestas in confinibus hungaricis habeat propugnaculum bellicum, sicuti Crouatiam habet, quia nos cum reverendissimo dno, dno fratre in potestate suae maiestatis essemus, et nos audirent, quod habemus locum tam pro nobis, quam etiam pro illis apud suam maiestatem, ferme omnes Rosciani ad nos uenirent, ex Illiricum, quam Rosciani, tam etiam Transiluani, quia isti Rosciani sciunt, quod in provinciis versus Belgradum, praedecessores nostri erant antea principes ipsorum, et ego spero quod post duos annos, tantum exercitum possum facere ex illis et ex Valachis, Transiluanis, quod in confinia inimicis suae maiestatis semper possem respondere (Ibid.)

требна велика обазривост и опрезност, али оно претерано понављање, и приликом првога састанка са Киндзбергом и сада у представци, да ствар остане у што већој тајности, постаје скоро комично. Ну Бранковић се крај све своје плашљивости и опрезности показао ипак неопрезан. Крај свега тога што је његово откриће ишло у прилог ћесареве политике, није било саветно таке мисли и предлоге стављати на хартију. С тим документом и оном ранијом писменом обвезом од 28 маја имао га је резиденат у рукама, те је већ и са чисто практичне стране, коју Бранковић није губио из вида, било неразумно предати се потпуно у руке резиденту, који га је, имајући таке документе у рукама, могао платити не како је Бранковић желео, него како је резиденат хтео. А до новца је Бранковићу много стало, јер скоро одмах на почетку представке истиче потребу за новцем, што значи да му мађарски емигранти нису много и тачно плаћали, а њему је, како је више означено, вазда требало доста новаца.

За нас је тај документ од нарочите важности стога, што сведочи да се Бранковић већ у својој 28 години доста јасно почео истицати као потомак старих српских владалаца. Ја сам већ горе напоменуо да је вест о формирању хришћанске лиге против Турака, која је стигла у Ердељ под крај 1672, силно морала узбудити митрополита Саву и брата му Ђорђа. Могућност устанка потлачених хришћана на Балкану, што је Сава у Русији некако бојажљиво и опрезно истицао, изгледала је веома близу. У том устанку наменио је амбициозни митрополит важну улогу брату Ђорђу, који се као потомак старих српских деспота имао евен-

туално ставити на чело ослобођене и новоформиране хришћанске државе. Сличност презимена Бранковића са презименом Вука Бранковића и породична традиција да Јенопољски Бранковићи потичу из тобоже постојбине Вука Бранковића у Коренићима, котару Требињском, нудили се сами собом, да Бранковићи изведу себе од старе владалачке породице. И заиста сада, када се очекивали крупни политички догађаји, које они нису смели пропустити, јавља се Ђорђе као потомак старих српских владара. Из представке се види, да и њему самом још није јасно, где су управо владали стари српски владари. Оно „in provinciis versus Belgradum“ потпуно је неодређено. Бранковић је, изгледа, до тога доба, забављен дипломатским послом, слабо доспевао да бележи и исписује из старих историјских дела, како би могао књижним путем доказати своје деспотско порекло.

Али сада, када је било изгледа да се идеје, које му је брат Сава улио у главу, могу остварити, почео је он све више да се бави мишљу деспотске десценденције. Због тога је он и даљих година, где год му се дала прилика, нарочито у Букурешту, како ћемо видети, с љубављу читао стара дела и хронике, прибирајући и исписујући материјал да би по потреби могао доказати свој легитимитет. Тако се дакле постепено у њему снажи уверење, да је позван да изведе велика дела. Кашње, у зрелим годинама, у затвору, те су идеје толико њиме овладале, да већ ни он сам није више сумњао у владалачко порекло своје породице.

Интересантно је да Бранковић при првом ступању као деспотски потомак излази са идејама свога брата о формирању државе. Истина да су те идеје у представци мутне и неодређене, али се

ипак могу назрети намере Бранковића. Споменућу одмах, да та држава одговара потпуно приликама, у којима се кретао и васпитао Ђорђе Бранковић. У будећем устанку, о коме Бранковић у представци говори, не даје се наиме главна улога само Србима него подједнако још и Власима и Ердељцима.

Бранковић је знао и чуо какве услуге чини Хабзбурговцима војна граница у Хрватској, те се нуди да с помоћу свога угледа код подјармљених хришћана формира на граници хабзбуршке Угарске неку врсту војне границе (propugnaculum bellicum), која би у првом реду служила интересима хабзбуршке монархије, штитећи је од турских нападаја. Карактеристично је да Бранковић, говорећи о формирању војне границе, ни једном речи не спомиње сремску деспотовину, која је под врховном заштитом Угарске била мање више самостална територија, организована у сврху да штити јужну Угарску и Хрватску од турских провала. Одрастао далеко од Срема и у опште од српскога живља, није Бранковић имао толико прилике да слуша приче и песме о сремским деспотима. О њима је он, а можда и брат му Сава, могао сазнати нешто из Орбинија, а још више из талијанско-угарског хроничара Бонфинија, због чега су му касније представе о форми и државоправном положају државе, којој је мислио стати на чело, много јасније. Види се то из његова меморијала, поднесеног ћесару петнаест година касније. У њему је он изразио јасно своју намеру, да је вољан ставити се на чело не војне границе, него полунезависне територије са много ширим обимом. Ну поуздано је да је нејасна и мутна идеја о формирању неке територије, којој би се он имао ставити на чело, лебдела пред његовим очима већ и 1673,

за што говори оно истицање себе као потомка старих српских владара. Така војна граница имала се формирати не само снагом ердељских и банатских Срба, Влаха и Мађара него и Срба с десне стране Дунава, за што говори оно наказно речено „ex Illiricum“ у представци резиденту Киндзбергу.

Бранковић се, износећи овај свој план пред Киндзберга, показао потпуно нереалан. Он је био пустио да га машта повуче и овлада њиме, а није размишљао дубље о снази и начину како да се намишљене идеје остваре. Он је у могућност устанка већ у напред толико уверен, да не осећа потребу доказивања о могућности тога устанка. Исто тако уверен је он и о потпуној могућности формирања војне границе. И за то што је тако лако веровао у могућност реализовања тих планова, није могао ни помишљати да ће други, а нарочито ћесарски резиденат, посумњати у то. Нереалност Бранковића огледа се даље и у томе, што је своју личност и сувише прецењивао. Он тврди да ће и Срби и Мађари и Власи прећи на цареву страну, када буду дознали да су он и брат му ступили у цареву службу. Па не само то, него он у својој живој машти замишља да ће се чак и Срби с оне стране Дунава, који нису никада чули за њ, латити оружја на реч његову и брата му Саве. За велику нереалност, скоро лакомисленост, говори особито оно место, где је говор о начину како да се мађарски устаници придобију на страну ћесареву. Он, који је од године 1671 имао веза са угарском опозицијом и имао толико прилике де се позна са њеним тежњама и намерама, био је толико наиван, да је могао мислити, да ће мађарски устаници одмах прећи на цареву страну, чим буду чули да

је и он то учинио. Његова личност требала је толико утицати да Мађари одмах, као неким чудом, забораве на извршене смртне пресуде над неким вођама устанка, на тиранију ћесарских генерала, на нетолеранцију језуита и на гажење старих угарских уставних слобода.[1])

Бранковићеву понуду, како смо видели, примио је Киндзберг оберучке. Њега, наравно, као реалнога и трезвенога политичара нису толико интересовали планови Бранковића о устанку подјармљених Хришћана и формирању војне границе. И ако је Киндзберг знао за рад на формирању хришћанске лиге, ипак се тада стварна заједничка хришћанска акција против Турака чинила још тако далеко, да је било и сувише рано помишљати на покрет подјармљених Хришћана. Поред тога велики планови и обећања једнога обичнога тумача на Порти нису могли улевати особите вере човеку, који је недавно дошао са запада на Порту, те је, не познавајући прилике онде, морао према свему и сваком бити пажљив и опрезан. Још је мање Киндзберг могао давати какве важности Бранковићеву пројекту о придобивању мађарских бунтовника на царску страну, чија му је неозбиљност и наивност морала одмах пасти у очи. Киндзбергу је у главном стало било дотле, да Бранковића привеже за себе, односно за интересе ћесареве, како би његовим услугама могао згодно парирати мађарској опозицији и Порти. Због тога је и пристао на Бранковићеву молбу да га препоручи ћесару,

---

[1]) Оно што Бранковић после толиког опћења са Мађарима није могао схватити, уочио је веома добро споменути безимени Француз, истичући у својим белешкама правилно узроке страшне мржње Мађара против Хабзбурговаца (Mitth. d. Inst. für österr. Geschichtsforschung, XII. 288—289)

па је у ту сврху и отправио Бранковићеву представку у Беч, не придајући јој особите важности. Осим тога одазвао се он још једној Бранковићевој жељи, а наиме иставио му је сведоџбу о указаној услузи ћесару.

Овај захтев Бранковићев веома је карактеристичан за оцену Бранковићеве личности. Тргујући по примеру најугледнијих личности на Порти са савешћу и поштењем, мислио је он своје услуге наплатити и у будућности. И заиста Бранковић је, тако бар сам вели у представци цару Леополду из г. 1691, подносио то сведочанство интимним саветницима царевим у Бечу 1688, којом приликом му тај документ није био враћен.[1])

Резиденту Киндзбергу није доста било што ће Бранковић, како су уговорили, пред везиром и његовим замеником сумњичити емигранте, а лако може бити да баш није ни веровао Бранковићу да ће то учинити, него је и сам предузео кораке на Порти у тој ствари. Његовој личној амбицији годило је особито што ће моћи на Порти показати да се

[1]) У другој тачци представке каже Бранковић да је заверу мађарских великаша открио резиденту Христофу Киндзбергу „et in huius rei fidem a praememorato residente authenticum testimonium propria sua manu subscriptum et sigillo roboratum accepi; hoc testimonium ego ad synceritatem et fidelitatem meam comprobandam anno 1688 (dum cum legatione valachica Viennae degerem) in habita aliqua conferentia maiestatis vestrae iis ministris et cousiliariis intimis. ad quos hoc negotium arcanum spectabat. tradidi. ethibui et produxi mihi vero ilud redhibitum non fuit. (Рајић, IV. 320). Споменућу још да Бранковић, пишући своју представку цару Леополду I 1691, нетачно каже, да је заверу мађарских бунтовника открио резиденту Киндзбергу када је велики везир опсео био Ујвар у Угарској, тј. 1663, што је Руварац такођер констатовао. (Одломци о грофу Ђорђу Бранковићу, 41—42). Само ја не бих на ту грешку полагао тако много као Руварац, јер је Бранковић, пишући после осамнаест година споменуту представку, могао сасма лако заборавити које је године велики везир опседао Ујвар у Угарској.

његовој пажњи не може ништа омаћи, због чега ће Порта у будуће добро морати пазити да не дође у сличну ситуацију. Али, улажући свој протест код везира због тајнога помагања мађарских емиграната и истичући посредничку акцију ердељскога тумача Бранковића, морао је Киндзберг изабрати такав начин, којим ће се најбоље моћи прикрити извор одакле је сазнао за везиреве договоре са емигрантима. Због тога је, тобоже најенергичније, тражио од везира да Бранковића баци у вечити затвор ако га не признаје за резидента мађарске опозиције.[1]) Христоф Киндзберг рачунао је сасма добро. Он је, познавајући преко Бранковића детаље, добро знао да велики везир неће затварањем Бранковића сам себе изиграти у очима мађарских емиграната, али да ће ипак у будуће много теже ступати у везе са њима. Ну што је за Киндзберга било најглавније, он је овим изненадним протестом добио много и у очима везира и ћесара.

Изненађени везир протестом Киндзберга обећао је у први мах овоме да ће му учинити по вољи, али је, дошав брзо себи, променио одлуку. Нашао је начин да сачува и симпатије емиграната и да скине сваку одговорност са себе. Он је наиме преко свога ћехаје наредио Бранковићу, да отпде до резидента, па да најпогрднијим речима изружи мађарске емигранте и обећа, да се неће више никада мешати у те ствари. Тако је, дакле, везир мислио да се у читавој ствари оправда једино ини-

[1]) rogat, vezirium si Brenkovizius pro residente Hungarorum apud ipsum non aestimatur ad scandalum totius momenti evitandum, iubeat eum in perpetuos coniici carceres (Bethlen, II 404).

цијативом Бранковића, која је тобоже потекла без његова знања.

Бранковић је збиља отишао у стан резиденту Киндзбергу. Бетлен, који ово детаљно прича, не каже да ли је Бранковића пратио у стан резидента који повереник великога везира. Ако је, онда се у стану резидента, негде у јулу или августу 1673, одиграла збиља комична сцена између Бранковића и Киндзберга. Бетлен каже да је Бранковић веома вешто извео наложену задаћу (quam subtilissime), тако да је резиденат попустио у свом захтеву. Када знамо да су Бранковић и Киндзберг били у споразуму, онда нам је ово попуштање Киндзберга потпуно разумљиво.

Бранковић је оваким решењем ствари могао бити потпуно задовољан. Он је и на даље могао одржавати везе са Киндзбергом а да то не падне тако јако у очи, док га је велики везир, крај свега обећања Киндзбергу, задржао код себе и на даље као заступника мађарских бунтовника. Види се то из писма Бранковића кнезу Апафију од 20 јула 1673, којим јавља, како емигранти не могу за сада добити помоћи од Порте. Уједно јавља како га ћехаја задржава да на Порти остане све дотле, док не наступи што повољнији обрт у ствари емигрантској. Ну за тим ће се још дуго морати чекати, а живот је у Једренима скуп, тако да му ни пет талира дневно није довољно, због чега мора да позајмљује. Како су му мађарска господа оставила сасма мало трошка, он је у великој неприлици шта да чини, те моли кнеза нека одлучи како да се даље влада. Кнежева одлука потребнија је у толико пре, што је са оних шездесет талира, које

му је кнез послао, поплаћао дугове, те је сада остао без новца.[1])

Не знамо да ли је Бранковић добио од кнеза Апафија новчане потпоре, али је сигурно, да је те јесени провео врло неугодно. Он је наиме као агенат мађарских бунтовника пратио великог везира на походу му против Пољске. И ако се налазио у пратњи везиревој, изложен је био ипак напорима и лишавањима. Није онда чудо што је тада, борећи се са тешкоћама и невољама, осећао јако потребу за сређенијим животом и сигурнијим и сјајнијим положајем. Такав пак положај могао је у тадашњим приликама наћи само под окриљем ћесара. И та потреба за бољим и сјајнијим положајем не да му никако мира. И за то га с јесени 1673 видимо како из близине везиреве поново подноси Киндзбергу пројекат о подизању устанка и о ратовању с Турцима. Киндзберг је о свему томе известио цара Леополда I 21 октобра 1673, изразивши се скептично о Бранковићевим фантастичним плановима. На њих он, као и прошлога лета, није ништа давао. Да Бранковића није одбио, разлог је био тај, што му је стало било да сазна што више о намерама мађарских устаника.[2]) Киндзбергу је тим више било стало да задржи Бранковића у својој служби, што је баш за време везирева похода против Пољске умро поузданик ћесарев

---

[1]) Az mely hatvan tállért Nagyságod nekem küldött, azzal az kölcsön felvett pénzt kellet excontentálnom. Magam csak ugyan költség nélkül maradtam, várom az Nagyságod parancsolatját mi tevő legyek (Mon. Comit. Trans. XV. 336).

[2]) Er schliesset mir bey unterschidliche punct seiner etwass verwisten gedanckhen, worauf ich ihme aber nichts geantwortet sondern mündlicht suchen werde etwass mehrers von ihme gegen darreichung eines kleinen regals zu erchalten (Дело 1907. св. за јули стр. 55).

велики тумач Панајот Никузије. Смрт моћнога великога тумача био је догађај на дворовима источне Европе. Поводом смрти Панајотове не пропушта Бранковић да достави Киндзбергу, како се Апафи и мађарски бунтовници радују смрти Панајота, надајући се да ће сада остварити лакше своје намере на Порти.[1] Али Бранковић је скоро у исто време из Исакче писао и кнезу Апафију, истичући, како је срећа по њих што је умро Панајот, „који је био не мала сметња нашим пословима.[2]

Малаксалост и зловоља провејава ово писмо Бранковића. Тегобе и напори таборскога живота били су му досадили а поред тога и његов незгодан положај заступника мађарских бунтовника. Положај његов био је стога тежак, што је поред емиграната требало угодити Порти, Апафију и Киндзбергу односно ћесару. Па како његове везе са Киндзбергом нису донеле онакав резултат какав је он очекивао, како даље није било изгледа да ће његова очекивања бити брзо испуњена, осећао је потребу да се опрости што пре наметнуте дужности, која га је врло лако могла довести у веома критичан положај. Стога скоро преклиње кнеза, нека гледа да нађе начина да га оданде ослободи.[3] Али је, судећи по расположењу у Ердељу и код емиграната, било врло мало изгледа да ће се Бранковић решити скорим дужности агента мађарских емиграната. Кнез Апафи, сазнавши по свој прилици преко Владислава Секеља за истинито расположење

[1]) Ibid.

[2]) .... ki is nem kevés akadály vala dolgainkban (Mon. Comit. Trans. XV. 337).

[3]) alázatosan kírem Nagyságodat, méltóztassék innét való kiszabadulásomnak módját feltalálni (l. c.)

великог везира према устаницима, обећао је овима кришом помоћи у оружју и новцу, као и војсковођа, што је само подигло самопоуздање код бунтовника.[1]) На скупу, одржаном у Красни 18 октобра 1673, решили су бунтовници молити кнеза да им што пре именује војног старешину. У брзо по том, у новембру, упутили су они неколико првака у Ђулу, где се окупљала ердељска дијета. Изасланици су тражили да им се обећана помоћ што пре изда, да се Михаило Телеки именује њиховим генералом и да се Бранковићу наложи нека се свом снагом заложи за њихову ствар на Порти.[2]) Расположење и кнеза и емиграната било је тако да се на Порту учини што већи притисак. Према том расположењу Бранковићу је опет имала допасти знатна улога, због чега није било изгледа да ће се тако брзо ослободити дужности, која му је била досадила. Ну поразом турским код Хоћима, у позну јесен 1673, изменило се и држање Порте према мађарским устаницима. Порти је сада више него икада стало било да одржи добре односе са ћесарем. Због тога је она преко ердељскога посланика Валентина Силвашија најодлучније наложила кнезу Апафију да никако не ремети мир између Порте и ћесара.[3]) Решен да у овако критичним приликама одржава добре односе са ћесарем, први је посао био великога везира да напусти за сада ствар мађарских бунтовника и да Бранковића отпусти са Порте.

Може се мислити са коликом је радошћу Бранковић саслушао ову везиреву одлуку, те је,

---

[1]) Bethlen, II. 415.

[2]) Op. cit. 433—436. 460.

[3]) Op. cit. 459.

пре него што ће кренути са Порте у Ердељ, јавио кнезу и емигрантима, да им носи поруку и налоге са Порте како се имају владати. Бетлен не каже изреком, али се из његова излагања види, да су и кнез и емигранти, судећи по Бранковићеву писању, очекивали Бранковића са упуством султановим или везиревим. Ну када је Бранковић под крај 1673 стигао у Ердељ, разочарани опазише, да се и султан и везир хотимично уклањају од ове ствари, него пуштају ћехају везирева да поручи устаницима нека се претрпе, пошто сада Порта због рата са Пољском не може ништа предузимати у њиховој ствари.[1] Опрезност везирева била је умесна, јер је Бранковић, полазећи у Ердељ, посетио резидента у зимском стану. Том приликом саопштио је он Киндзбергу какво држање намерава Порта да заузме према бунтовницима, о чему је Киндзберг известио ћесара у марту 1674 године.[2] Бранковић је дакле и на завршетку своје мисије на Порти чинио услуге ћесару, надајући се још увек да ће ове услуге бити кад тад наплаћене.

---

[1]) Op. cit. 461—462.

[2]) 22 марта јавља Киндзберг цару Леополду I из Адакеја како га је „der sibenbürgische tollmätsch in seiner zuruckhraiss nah Sibenbürgen allda in mein winterquartier besuechet и саопштио му, како му је наложено да усмено поручи устаницима да помоћи од Порте не чекају, док год Порта буде имала посла са Пољском и Московском. Бранковић је и овом приликом истицао да Банфи одржава тајну кореспонденцију са Бечом, истичући, како ће и у будуће „alle nachrichten einzuziehen undt mir (т. ј. Киндзбергу) davon parte zu geben (Vjesnik, X. 65.)

VIII.

Политичка ситуација у Европи 1673 и 1674. — Ердељ не пристаје уз хришћанску лигу. — Ђ. Бранковић одлази под крај 1673 у Букурешт. – Незгодан положај оба Бранковића током 1674. — Ђ. Бранковић именован 1675 за ердељског капућехају на Порти. — Кнез Апафи кори новог капућехају због нетачног извештавања. — Тежак положај Бранковића на Порти због веза Ердеља са Пољском и Француском. — Завера магната Павла Белдија и другова против кнеза Апафија. — Бранковић смењен са дужности капућехаје поч. 1677. — Поновна завера Белдијева. — Белди и другови затворени с пролећа 1678 у Цариграду. — Бранковићи у вези са завереницима. — Положај митрополита Саве 1678. — Црквени синод у Ђули 1679 забрањује Сави вршење црквених функција. — Положај Савин побољшава се под крај 1679. — Сава у јулу 1680 свргнут и затворен. — Ђ. Бранковић и остали савременици о узроцима Савина страдања. — Сава свргнут из верских разлога. — Ђ. Бранковић ослобођен тамнице склања се 1680 у Влашку.

Када је Бранковић завршио био своју мисију на Порти, наступила је промена у политичкој ситуацији источне Европе, због чега је Ердељ особиту пажњу морао обратити развоју догађаја онде. Пољском победом код Хоћима пострадао је много ауторитет Порте. Опажало се то одмах на Молдавској, чији је војвода пристао уз Пољску, позвавши и кнеза Апафија да пође његовим примером. У брзо по том упутио је и победоносни пољски војсковођа Јован Собјески сличан позив Апафију, који је кнезу стигао пре него што се састала ди-

јета сталежа, заказана у Ђули за 18 новембар 1673.[1]). Пораз Турака, један од најстрашнијих за последњих стотину година,[2]) изазвао је велике наде код западних политичких фактора. Папа Иноћентије XI прихвата свом снагом некадашњу омиљену идеју римске курије, да се формира коалиција европских сила, како би се Турци што више ослабили, па евентуално и истиснули из Европе.[3]) Према томе могао је и Ердељ бити сваки час спреман да добије позив од коалиције да пристане уз њу, чиме би његов положај између Турске и ћесара јако био отежан. Али док су папски нунцији енергично радили на томе да Пољску и ћесара дигну против Турака, радио је у противном правцу Луј XIV. Њему је стало било да измири Пољску и Турску, којом би се, као и са мађарском опозицијом, могао успешно користити у рату са царем Леополдом I. И када је на један дан пре битке код Хоћима умро пољски краљ Јован Казимир и престо пољски остао упражњен, трудили се свом снагом и цар Леополд I и Луј XIV да на престо пољски заседне њима повољна личност. Кандидат цара Леополда I, принц Карло Лотриншки, морао је устукнути у мају 1674 испред кандидата Лујева, војсковође Јована Собјеског. Тиме је утицај Француске у Пољској превладао на велико незадовољство цара Леополда I и римске курије, која је крај свега тога ипак

[1]) Bethlen, II. 440—441.

[2]) certissimum est ab annis centum Ottomannicae genti tantam cladem non esse illatam (Op. cit. 443).

[3]) О акцији папе Иноћентија XI на стварању коалиције види на основу архивалне грађе папског архива рађено дело Papst Innocenz XI. und Ungarns Befreiung von der Türkenherrschaft von W. Fraknói. Freiburg im Breisgau 1902.

успела да одржи ратоборно расположење у Пољској за читаву 1674 г.[1])

Оно, на што се у Ердељу после битке код Хоћима могло помишљати, наступило је с пролећа 1674. Ердељски кнез је преко Собјеског добио формалан позив да приступи европској коалицији, која се тада образовала. По Ердељ је наступио веома важан моменат. Пристати уз лигу значило је напустити сасвим досадашњи политички правац, наслонити се чвршће на запад, а нарочито на цара Леополда I. Ударивши тим правцем, морао би се Ердељ одрећи дојакошње своје политике према мађарским устаницима, напустити дакле њему толико блиске верске и национални интересе.[2]) Које то, а које опет брига да ће се у случају неуспеха пројектоване лиге, у коју би Ердељ имао ступити, сва сила турска оборити на Ердељ, као за доба кнежева Ђорђа II Ракоција и Јована Кемења, утицали су да Ердељ остане веран својој дојакошњој политици. И за то је мајска дијета у Ђули одредила, на позив султанов, потребан број кола за пренос животних намирница, намењених турској војсци, која се спремала поново против Пољске.[3]) Према томе потпомагао је кнез Апафи и на даље мађарску опозицију у Угарској али

---

[1]) Immich, op. cit. 80—81.

[2]) Колико је Апафи противан био такој политици, види се јасно из извештаја француског изасланика Апафију с пролећа 1675. Апафи се том приликом изразио да ће бунтовнике мађарске подупирати „non seulement pour l' honneur et la gloire qu' il y acquérerait et au fort grand mérite envers la nation hongroise en contribuant á leur rétablissement et ála manutention des priviléges et libertés du royaume, ainsi qu' avaient fait ses prédécesseurs, mais pour éloigner de son voisinage une puissance aussi suspecte es aussi incommode que lui était l' empereur“ (Mon. Comit. Trans. XVI. 131).

[3]) Mon. Comit. Trans. XV. 373—375.

кришом, јер се из поруке Портине, приопћене преко Ђорђа Бранковића, видело јасно, да Порта сада никако не жели имати речи са ћесарем због мађарскога питања.

Бранковића дакле у улози емигрантског агента на Порти нису више требали. Како је у новембру 1673 постао суперинтендантом ватрени калвин Гашпар Тисабетши и како је због тога положај митрополита Саве био отежан, закључио је Ђорђе Бранковић, одмах по доласку са Порте, да ће најбоље бити да оде у Влашку кнезу Гики. Поред тога што му је кнез Гика могао дати склоништа, могао се он, према недавно склопљеној погодби, заузети за ствар православља у Ердељу, а особито за митрополита Саву.[1]) Ну кнез Гика, на кога су и Бранковић и опозиција кнезу Апафију толико много полагали, такођер је тада јако осећао несигурност свога положаја. Гики је истина пошло за руком да се лукавством избави пољскога ропства, у које је пао, учествујући са Турцима у боју код Хоћима, али је ипак, крај свега настојања да се одржи, збачен био са управе Влашке већ с пролећа 1674.[2])

Незгоду положаја Гикина као да је осећао Бранковић, када се већ у јануару 1674 обраћа пи-

[1]) Према декрету кнеза Апафија од 20 децембра 1673, којим се православни румунски попови ослобађају десетка (Cipariu, Archivu pentru filologia şi istoria, 573—574), могло би се закључити да православни, па онда и митрополит Сава, те године нису имали тешкоће са калвинима. Али узме ли се на ум декрет Апафијев од 14 јуна 1674, којим се суперинтенданту Тисабетшију подвргава православна ердељска црква, онда би се децембарски декрет Апафијев могао сматрати као мера да се придобију православни свећеници да лакше пристану уз калвинизам. И каноник Буња (Mitropolit Sava Brankovici 77,) тумачи тако публикацију овога декрета.

[2]) Hurmuzaki, op. cit. 297. 309.

смом из Букурешта кнезу Михаилу Апафију. Тон, којим је Бранковић писао Апафију 28 јануара, веома је понизан. Видећи, да се од Гике слабо има чему надати, шта је знао и куд је знао, него обратити се ономе, чије је поверење злоупотребио прошле године. Преклињући кнеза да се смилује на њега недостојног слугу, обећава, да ће му до краја живота верно и са поносом служити. Истина је, истиче он даље, да је био у кнежевој служби, али није било прилике да се покаже од какве велике користи може бити кнезу. Нека њега кнез узме само, па ће видети, какав ће му слуга бити.[1])

Не знамо да ли је Бранковић добио одговора на ово писмо, али је мање више сигурно да те године није био у ердељској служби. У опште је о њему у г. 1674 веома мало података. Спомиње се он једино у једном документу од 1 марта 1674, којим се неки Јован Графијус и жена му обвезују митрополиту Сави, да ће позајмљену суму од 300 форината исплатити Сави, или брату му Ђорђу, или њиховим законитим наследницима Фрањи, Ђорђу и Сигмунду (Живку) Корди, синовима Сигмунда Корде из Јенопоља.[2]) Из тога документа не види се да ли се Бранковић већ тада повратио из Влашке у Ердељ, али се види, да је митрополит Сава, крај све опасности која му је претила од

[1]) ... isten ő felsége az nagyságod kegyelmes szüvit megengesztelvén én hozzám, üsmeretlen szegény méltatlan szolgához ne legyen idegen, ha mint méltóságos fejedelem nekem szegény legküsebbik szolgának méltóztassék ítil nagyságod, mint kegyelmes uramnak nagyságodnak életem foltáig szeretettel szolgálni el ne mulatom, sőt inkább dicsekedem benne, ha nagyságodnak szolgálhatok, noha eddig semmit nem szolgáltam is, mert nem voltam az oka semminek ... de ezután meglátja nagyságod menyemüs szolgája leszek nagyságodnak (Mon. Comit. Trans. XV. 360).

[2]) Арх. Срп. Краљ. Акад. бр. 95.

новога суперинтенданта Тисабетшија, као практичан човек гледао, да што боље смести новац на приплодак.[1]) Ну споменути декрет Апафијев, издан 14 јуна 1674 под утицајем суперинтенданта Тисабетшија, не само да је загрозио интересима православља у Ердељу, него и Савиним личним интересима, јер је и њега и протопопе и свештенике у свему подвргао надзору Тисабетшија.[2])

Положај оба брата Бранковића у Ердељу био је веома тежак половином 1674. Онда, када су се потпуно били одрекли наде да ће интервенцијом с поља моћи побољшати своје стање, иду им на руку, како ми се чини, унутрашње прилике у Ердељу у другој половини 1674 год. Мислим овде на савез ердељских великаша: Михаила Телекија, Владислава Секеља, Павла Белдија и Владислава Чакија, који је склопљен лети 1674 са сврхом да се уклони силовити погранични капетан Дионизије Банфи. На Банфија су бацали кривицу да ради кнезу о глави, како би сео на његово место, да провалама у турску територију жели изазвати заплете са Портом и да стоји у потајним везама са Бечким двором. На основу свега тога осуђен је био Банфи одлуком кнежева савета крајем 1674 на смрт. Извршење смртне пресуде поверено је било грофу Владиславу Чакију, са којим ће Ђорђе Бранковић брзо да ступи у тешње везе.[3]) Узмемо ли на ум да је главни коловођ у завери против Банфија био саветник Павле

[1]) Било би интересантно знати да ли се митрополит Сава, дајући новац на приплодак, држао скоро донесене одлуке дијете од 1673, по којој се новац није смео давати по скупљи интерес од 10%. (Mon. Comit. Trans. XV. 345).

[2]) Cipariu, Archivu 575.

[3]) Mon. Comit. Trans. XV. 77—78.

Белди, са којим је Бранковић имао извесних веза и из чије је околине Бранковић и могао чути оне гласове о везама Банфијевим са Бечом, те их приопћио резиденту Кидзбергу, имамо ли даље у виду да је Белди, после извршене пресуде над Банфијем за неко време, поред саветника Телекија, био прва личност у Ердељу, није немогуће да се његовим утицајем и заузимањем побољшао положај Ђорђа Бранковића и брата му у Ердељу. Али нема сумње да се положај митрополита Саве побољшао још и због тога, што се Сава споменутом декрету кнеза Апафија од 14 јуна 1674 потпуно покорио, те признао над собом право надзора суперинтенданту Тисабетшију. Одлуке православног црквеног сабора, који је Сава лети 1675 одржао у Ђули с нарочитом намером да поправи православни клир, показују много утицај калвинскога суперинтенданта. Највише се огледа то у оној одлуци, којом се наређује да се наука о вери предаје по катихизису од 1640, којим се намеравало православне у Ердељу привести калвинизму.[1] Тако је, мислим, с једне стране попуштањем митрополита Саве а с друге утицајем Белдија издао кнез Апафи декрет 13 децембра 1675, којим узима у заштиту митрополита Саву, регулишући нарочито његове приходе, које је имао од православнога свештенства.[2]

---

[1]) Cipariu, Acte şi fragmente 148—150. Интересантно је да Бранковић у Хроници не говори ништа о овом сабору православних протопопа и попова у Ђули, него само погрешно каже, да је православни митрополит ердељски подвргнут био субординацији суперинтенданта Михаила Тофеуса, који тада још није био суперинтендант. И опет један доказ колико Бранковић тежи да прикрије несталност брата Саве као православног митрополита.

[2]) Арх. Срп. Краљ. Акад. бр. 97. Cipariu, Archivu 651.

Још пре овога Апафијева декрета митрополиту Сави успео је Ђорђе Бранковић, не без туђег утицаја, да му је у Радноту у октобру 1675 поверена била дужност ердељскога капућехаје на Порти. Као такав положио је Бранковић заклетву верности кнезу, кнегињи и сталежима.[1])

Како је некако тада опет избио на површину погранични спор између Ердељаца и Турака, биће да је, поред утицаја Белдијева, и то допринело, да се Бранковићу повери дужност капућехаје. Као зналац турскога језика и прилика на Порти, где је у тој ствари и раније успешно делао онде, препоручивао се Бранковић већ сам собом кнезу и саветницима.

Тако је Бранковић пред крај 1675, после прекида од скоро две године дана, опет кретао на Порту. Овога пута не у скромној улози тумача, него у много важнијем положају капућехаје, што је његовој таштини само могло ласкати.

Бранковић је, у брзо по одласку на Порту, дочекао да му кнез изрази своје негодовање. Бранковић је наиме писао кнезу 19 јануара 1676 како се Великоварадски Турци поново тужили на Порти и тражили да им се означе нека села, на која су претендовали. Ну велики је везир, јављао је Бранковић, њихов захтев одбио, јер је наклоњен кнезу.[2]) Да ли нетачно извештен на Порти или можда и хотимично, да би себе и своје заслуге на Порти истакнуо, Бранковић је кнеза Апафија потпуно погрешно информисао. Велики везир не да није одбио захтев Великоварадских Турака, него је због

---

[1]) Török-Magyarkori állam okmánytár VII. 559—560.

[2]) Török-Magyarkori állam okmánytár V. 364—365.

те ствари упутио у Ердељ свога емисара да извиди ствар.[1]) Наравно да је кнез Апафи љут био на капућехају због нетачнога извештаја, те му је оштро наложио, да га у будуће извештава о стварима и приликама не како се њему чини, него како стоје у истину. Прекор кнежев, који згодно карактерише Бранковића, дирнуо је много новога капућехају. 31 марта 1676 пише он кнезу, како га је његово строго писмо и упуство ожалостило.[2]) Он се правда да је кнезу о ствари онако реферисао, како му је приказао заменик великога везира.[3]) Ну из даљега правдања Бранковићева види се ипак, да је кнез имао право када је Бранковића укорео, да ствари и прилике или не уме или неће да види у правој светлости.

Поред пограничнога спора имао је Бранковић пуне руке посла на Порти због тадашњих ердељских односа са Француском и Пољском. Луј XIV од г. 1674 дошао је био поново у сукоб са старим својим непријатељем Леополдом I. А када се год. 1675 докопао и леве обале Рајне, стало му је много било да распиривањем устанка у Мађарској и подржавањем устанка с помоћу ердељских чета забави Хабзбурговце на тој страни, како би могао успешније оперисати на Рајни. С друге стране гледао је он да измири Пољску са Турском, те на Турску бар толико да утиче, да ова помогне мађарске устанике, када већ није вољна била ратовати тада са ћесарем. Бечки кругови прозиру

---

1) Види писмо кнеза Апафија великом везиру од 26 фебруара 1676 год. (Ibid.)

2) másszor valóságos nem pedég bizontalan dolgokrúl tudositsam Nagyságodat (Mon. Comit. Trans. XVI 262).

3) hogy az tihája szavai a szerint voltak, az mint Nagyságodnak megírtam (Ibid.)

опет планове Лујеве, због чега и цар Леополд I са своје стране тежи, да утиче на кнеза Апафија у противном правцу. Али симпатије већег дела ердељскога становништва биле су на страни мађарских устаника, те према томе није чудно, што је у априлу 1675, у Фогарашу, стилизован пројекат о савезу између Ердеља, мађарских устаника одн. емиграната, Француске и Пољске против цара Леополда I.[1])

Пуштајући се у преговоре са Француском и Пољском, знао је Апафи добро да може тиме навући на се нерасположење Порте, која никако није хтела ни по цену штете цару Леополду I допустити снажење ердељске трибутарне кнежевине. Стога је у мају 1675 упућен био на Порту Давид Рожњаји са мисијом да на Порти представи у лажној светлости преговоре у Фогарашу. Рожњаји је наиме имао да извести везира како је у Фогарашу пољски изасланик једино молио да кнез посредује за мир између Пољске и Турске[2]). Али на Порти као да су прозирали неискреност и намеру ердељских меродавних политичких фактора, да с помоћу савеза пољско-француског, а прећутним одобрењем Порте, оснаже и утврде свој положај између Порте и ћесара. Због тога је Порта с неповерењем пратила прилике у Ердељу, а због тога је и капућехаја Ђорђе Бранковић имао доста тежак положај на Порти. Њему не само да је погранично спорно питање давало много посла, него је сваки час слушао на Порти пребацивања о неискрености Апафија, што је Бранковић, разуме се,

[1]) Op. cit. 123—124,

[2]) Op. cit. 12.

порицао[1]). Поред тога требало је да Бранковић особиту пажњу обрати пољско-турским односима, као и раду француског посланика да измири завађене странке. Ваљало је потанко о свему извештавати кнеза, да не би овај као посредник за мир и сувише истрчао, те створио себи неприлике на Порти[2]).

Придошла је уз то још и ствар емигранта ердељског у Цариграду Николе Зољомија, који је крајем 1675 и почетком 1676 био вољан да се мири са кнезом Апафијем. Због тога се обраћао он неколико пута писмено капућехаји Бранковићу. Ну Бранковић, бојећи се сигурно да не би дошао у неприлику ако буде опћио са кнежевим противником, одговарао је веома нерадо на Зољомијева писма. Због тога је Зољоми љут на Бранковића, корећи га да читаву његову ствар олако узима[3]).

Пада јако у очи да Бранковић као ердељски капућехаја није имао пуномоћ да заступа на Порти интересе мађарских емиграната. Сам он пише кнезу 10 марта, да му се у тој ствари даде потребна инструкција као раније, како би је могао добро заступати[4]). Тешко је рећи зашто Бранковић није добио тражену пуномоћ. Није ли се можда од стране емиграната прокљувило како је Бранковић заступао њихове интересе на Порти 1673?

---

[1]) Op. cit. 258.

[2]) Op. cit. 259—260. Török-Magyarkori állam okmánytár VII. 565—566.

[3]) 12. фебр. пише Зољоми: hogyha penig válaszunk nem jő mostan hamarjában, többször nem fogunk mi is kegyelmednek irni, mivel láttuk, hogy irásunkra nem jő semmi válaszunk, hanem kegyelmetek talán csak tréfára akarja venni az dolgot s prima áprilist akar velünk jártatni (Mon. Comit. Trans. XVI. 259).

[4]) Másképen eleget beszilhetek én itt, de ha plenipotentiám nem lesz akár nekem, akár másnak, nem sok foganatja lehet mondásának (Török-Magyarkori állam okmánytár V. 370—372).

Било како му драго, доста то, да је у јулу 1676 био упућен на Порту Павле Убриси са налогом, да затражи за устанике од везира помоћи, или ако то не, а оно нека везир дозволи Апафију да с оружјем у руци помогне опозицију у Угарској[1]. Како је било у изгледу да ће ипак доћи до мира са Пољском, коју су папа Иноћентије XI и цар Леополд I непрестано одвраћали да не склапа мир са Турцима, ставио је велики везир у изглед помоћ опозицији мађарској. Једно та околност а друго готовост Луја XIV да збиља помогне мађарску опозицију, утицали су на Апафија, да у новембру опреми у помоћ емигрантима војску под заповедништвом саветника Михаила Телекија. Али глас о именовању новога великога везира Кара Мустафе, који је заменио умрлога Ахмеда Ћуприлића, пријатеља оружане интервенције у Угарској, утицао је толико на Апафија, да је убрзо опозвао Телекија. Тако се дакле и овога пута изјаловише наде мађарских емиграната[2].

Осим смрти великога везира Ћуприлића утицала је још једна околност на кнеза да одустане од намераване интервенције у корист мађарске опозиције. Незадовољство Павла Белдија са режимом кнежевим и његове околине избило је опет на површину, те је влада ердељска особиту пажњу морала обратити на то, да тај покрет, који ће опет да захвати и Ђорђа Бранковића, не узме широке размере.

Исти мотиви као и раније нагнали су Павла Белдија и другове му да се организују. Радило се на том да се сруши дојакошња управа у Ердељу. Покрет

[1]) Op. cit. 386—388.
[2]) Mon. Comit. Trans. XVI. 37.

Белдијев није у почетку толико био лично наперен против кнеза, колико против главнога саветника кнежева Михаила Телекија и његове спољне политике. Али благодарећи енергичној акцији Михаила Телекија, који је брзо уочио значај покрета, већ у априлу 1676 ухваћени беху Павле Белди са канцеларом Јованом Бетленом и Николом Бетленом, те интернирани у Фогарашу. Хапшење угледних саветника изазвало је велико негодовање код Сикуљаца, који су захтевали да се ствар Белдијева и другова реши на државном сабору. И збиља 27 новембра 1676 на сабору у Ђули прочитана је молба родбине и Сикуљаца да се ствар Белдијева испита, али је Апафију пошло за руком да решење тога питања одгоди за неко време[1]). Тек у марту 1677 пуштени су на слободу оба Бетлена и Белди, који је претходно дао обвезу кнезу, да неће мислити на освету него да ће радити на корист кнеза, отаџбине и реформатске вере[2]).

Бранковић није учествовао у овој првој фази Белдијева покрета, јер је још једнако вршио дужност капућехаје на Порти. Као такав спомиње се он у писму Фрање Будаија од 18 јануара 1677[3]), али га је у брзо заменио у Једренима Јован Буда, оставши као капућехаја на Порти кроз читаву 1677, да га онде у г. 1678 замени Јован Шароши[4]).

После писма Фрање Будаија губимо за неко време траг Бранковићу. И сам он у Хроници прелази са неколико речи преко овог доба, због чега је тешко тачно утврдити да ли се Бранковић за-

[1]) Op. cit. 317—318.
[2]) Op. cit. 46.
[3]) Török- Magyarkori állam okmánytár V. 405—407.
[4]) Mon. Comit. Trans. XVI. 356—358.

државао на истоку и пошто је престао бити капућехајом, или је одмах кренуо у Ердељ. Судећи по његову причању о неприликама митрополита Саве, рекао бих, да се Бранковић с пролећа 1677 вратио у Ердељ.

У Ердељу је тада Телеки, пошто је Белди био сасма потиснут у позадину, свом снагом радио да склони кнеза на оружану акцију у Угарској. Тако је напокон посредовањем Француског посланика Бетина склопљен у мају у Варшави савез између пољског краља Јована Собјеског, Француске, Ердеља и мађарске опозиције, а акција, којом ће руководити Телеки, имала је почети јула те године[1]). Због склопљена савеза ствар Хабзбурговаца тако је лоше стајала у Угарској, да је царев резиденат на Порти Киндзберг добио налог да пошто пото спречи акцију Ердеља. И заиста Киндзберг је успео да увери великог везира, колико је зазорно по Турску, да трибутарни Ердељ, независно од Порте, преговара са страним силама, које теже да поставе за угарскога краља маркиза Бетина. Ражљућени и забринути велики везир затражио је одмах информације од кнеза у тој ствари, изјавивши, да Порта никако не пристаје да стране чете помажу мађарску опозицију, јер она старање о тој ствари искључиво себи присваја. Шта је знао кнежев савет чинити, него упутити почетком августа Владислава Секеља, да информише тачно о свему великог везира, не би ли овај променио мишљење. Уједно је дан био налог Телекију да причека са акцијом у Угарској, док се ситуација на Порти не разбистри[2]).

[1]) Török- Magyarkori állam okmánytár V. 413—421.

[2]) Mon. Comit. Trans. XVI. 56.

Негодовање Порте због кнежеве спољашње политике подстакло је Белдија да, уз пркос даном обећању, поново почне акцију не толико против кнеза колико против Михаила Телекија, на чије је место сам хтео да заседне. Већ у септембру 1677 образује Белди против дојакошњег режима савез, у који од знатнијих ступају гроф Владислав Чаки, Христоф Пашко, Лазар Апор, Тома Домокош, Жигмунд Белењи, Валентије Калноки — све имена, која спомиње и Ђорђе Бранковић у својој Хроници[1]). Кнез Апафи је добар и миран човек, каже се у једном документу завереника, али на жалост његови саветници раде на том да упропасте мађарску слободу. Крај све забране Порте наговарају они кнеза на ратовање, па су без знања државнога сабора начинили федерацију са Французима и осталим народима, те тако Ердељ довели у запете односе са суседним државама[2]).

Главне мисли овога документа сретамо и у инструкцији, изданој у Брашови 9 новембра даровитоме Христофу Пашку, који је имао на Порти створити добро расположење за ердељску опозицију.[3])

Опозиција је придобила за себе и ердељскога посланика на Порти Ђорђа Капија, утичући на њ, да не преда данак Порти у један пут него у оброцима, како би на тај начин кнеза Апафија довео у незгодан положај према Турцима.[4])

И ако је јавно мишљење у главном противно било Белдију и његовим друговима, што су били

---

[1]) Хроника, 1626. Mon. Comit. Trans. XVI. 62—71.

[2]) Török- Magyarkori állam okmánytar V. 469—472. Mon. Comit. Trans. XVI. 403—404.

[3]) Op. cit. 404—6.

[4]) Ibid. 63.

против помагања устаника у Угарској и што су, на штету земље, против кнеза и савета тражили помоћи на Порти, ипак је Белдијев покрет много забринуо кнеза Апафија. Особито га је много бацила у бригу интензивна акција на Порти окретнога Христофа Пашка. Требало је дакле нешто предузети. Ну да би се намераваној акцији против завереника дало што веће важности, сазвао је кнез за 7 фебруар 1678 дијету сталежа у Фогараш. После дужег већања сталежи су, у споразуму са кнезом, упутили на Порту са богатим даровима као изванредног посланика Жимунда Бојера, давши му потребне инструкције. Бојер је имао више поклонима него разлозима придобити великог везира за интересе кнеза Апафија и саветника Мих. Текија.[1])

Било је заиста крајње време да се од стране кнеза Апафија и саветника Текија предузму кораци на Порти, јер је Христоф Пашко успео да створи добро расположење код вел. везира према њиховој странци. Позајмивши од ердељског посланика Ђорђа Капија коња и одело, приказао се Пашко у децембру 1677 на Порти, у сјајном оделу, лажно као изасланик ердељских сталежа.[2]) На аудиенцији код везира реферисао је Пашко о приликама у Ердељу онако, како је то годило Белдијевцима. Пашко је истицао како ће читав Ердељ да опустоше стране трупе, које су у земљу довели Апафи и Телеки. Због тога је потребно да Порта, истицао је он, што пре спречи ту евентуалност. Велики везир био је толико огорчен, да је већ скоро готов био да упути турске трупе у Ердељ,

[1]) Ibid. 431—434.
[2]) Mon. Comit. Trans. XVI. 441.

да онде начине реда. Али на заузимање ћесарскога резидента Киндзберга, који се бојао да турске трупе овом приликом из Ердеља не провале у Угарску, упутио је везир за тај мах емисара у Ердељ са налогом, да поради да се стране трупе повуку из Ердеља, а Телеки да се уклони из кнежеве околине.[1])

Успех Пашков на Порти и његов долазак у Ердељ са турским емисарем будио је у Белдију наде, да ће срушити Телекија, те постати господар ситуације у Ердељу. Њега је расположење Порте толико заслепело, да је у споразуму са турским емисарем присвојио себи кнежево право, те упутио сталежима позив на дијету. Ну тај непромишљени корак Белдијев само је повећао број његових непријатеља, због чега је Белди, заједно са присталицама, приморан био да у јануару 1678 бежи из Ердеља.[2]) Куда је знао него у Влашку, са којом је већ раније водио потајне преговоре против кнеза Апафија. Из Букурешта упутио је он у фебруару ердељским сталежима писмо, правдајући и тумачећи своје дојакошње држање.[3])

Сада, када је опозиција тако брзо морала напуштати Ердељ и када је више него икада потребна била брза акција на Порти, показало се од колике је вредности био Пашко за ердељску опозицију.

[1]) Киндзберг ја са симпатијом пратио рад Пашка на Порти, али се ипак бојао споменуте евентуалности, како се види из његова писма цару Леополду I од 22 јан. 1678. Ту се каже како је у интересу цара Леополда било, да се за тај мах изашље само емисар а никако турске трупе, јер би оне могле евентуално нанети штете и хабзбуршкој Угарској (Mon. Comit. Trans. XVI. 419—420).

[2]) Op. cit. 460.

[3]) Op. cit. 423—424. 437—439. Török-Magyarkori állam okmánytár V. 510—511.

Пашко се наиме није задржавао у Букурешту, него је похитао на Порту, те је стигао онамо пре Бојера, ванреднога посланика ердељских сталежа. Одседнувши код ердељскога емигранта Зољомија, ставио се он одмах у споразум са Киндзбергом, који је рад Пашков и опозиције пратио са интересом и симпатијом. Овога пута био је Пашко много одлучнији у својим захтевима. Тражио је отворено да Порта смени Апафија, јер је још непрестано, противно Портиној наредби, држао Телекија у савету.[1] Али су разлози Пашка овога пута ослабљени много били поклонима ердељским. Када је наиме Жигмунд Бојер стигао са богатим даровима на Порту и када је емисар турски потврдио да Пашко није изасланик ердељских сталежа, него само једне незадовољне фракције, и да од страних трупа у Ердељу нема ни спомена, почео је и велики везир скептичније да гледа на читаву ствар. Да би себи створио што јаснију слику о Ердељу, или боље да би што више експлоатисао завађене странке, наредио је везир да Белди са присталицама дође на Порту, где их је намеравао суочити са пуномоћницима кнеза Апафија.[2] И ако Белдијевци са оваким решењем нису били много задовољни, могли су тим пре поћи на Порту, што су преговори, вођени са Апафијем из Букурешта, остали безуспешни. Тиме пак изгубљени беху сви изгледи, да ће Белдијевци путем међусобних преговора доћи до жељена утицаја код кнеза и у савету.[3])

---

1) Op. cit. 460.
2) Op. cit. 434—435. 460—461.
3) Török-Magyarkori állam okmánytár V. 511—515.

И Белди као и другови му ставили се, одмах по доласку у Цариград, у споразум са резидентом Киндзбергом, падајући тако у исту грешку због које су Апафија оптуживали на Порти. Предавши опширан меморандум на Порти крајем марта[1]), почели су живо између себе расправљати о том, ко ће да замени Апафија на кнежевској столици. Гроф Владислав Чаки, коме је Киндзберг као римокатолику највише симпатисао, био је за емигранта Николу Зољомија, док је Белди за себе тражио достојанство кнеза, због чега је дошло до расцепа код опозиције.[2])

Брига како да се попуни кнежевска столица била је и сувише прерана, јер је нарочитом посланику кнеза Апафија, Вуку Бетлену, пошло за руком да богатим даровима придобије везира потпуно за кнеза Апафија. У брзо по том наступило је нешто, чему се опозиционари најмање могли надати. 21 априла 1678 похватани беху у својим становима вође опозиције по наредби везиревој и затворени у Једикуле у Цариграду, пошто су претходно опљачкани.[3]) Одмах сутра дан упутио је султан ферман ердељским сталежима, наложивши им, да у свему слушају верног му поданика кнеза Апафија.[4]) Наравно да се успех кнеза Апафија на Порти снажно осетио у Ердељу. По одлуци дијете у брзо се почела конфисковати имања опозиције и гонити присталице њихове.[5]) Тада су, нема сумње, били у тешком положају и оба брата Бранковића.

---

¹) Mon. Comit. Trans. XVI. 469—471.

²) Op. cit. 475.

³) Ibid. Резиденат Киндзберг нарочито жали грофа Владислава Чакија као римокатолика и као човека, који би знао да заступа цареве интересе.

⁴) Ibid. 473—474.

⁵) Op. cit. 499. 547

Споменуо сам напред да је Ђорђе Бранковић и раније имао веза са Павлом Белдијем, који је, по свој прилици, доста допринео да је Бранковић 1675 именован био за ердељског капућехају на Порти. Да је Бранковић и после тога одржавао неке везе са Белдијевцима и да је био учесник у завери каже он сам у Хроници, говорећи о догађајима у години 1680[1]), а потврђује то и сам кнез Апафи једним писмом од 30 сепг. 1680.[2]) Л. Талоци мисли да је Ђорђе Бранковић давао Порти информације о покрету Белдијеву, пре него што је Белди стигао у Цариград. Поред тога држи Талоци да је Ђ. Бранковић ушао у заверу због Пашка, са којим је био у пријатељству, али да је гледао да шкоди на Порти Белдију, јер је Ђорђе симпатисао Пашку и грофу Владиславу Чакију. Талоци даље каже да је Бранковић био на Порти још и онда, кад је онде почетком априла 1678 стигао посланик кнежев Вук Бетлен.[3]) Ја сам горе указао на то да је Ђорђе почетком 1677 смењен са дужности капућехаје у Цариграду, па како му на истоку нигде нисам нашао трага, закључио сам, да се он с пролећа 1677 вратио у Ердељ. При том мишљењу остајем тим више, што Талоци не наводи ни једнога доказа за горње своје казивање. Оно у опште није тачно, јер Талоци није ушао детаљније у историју Ердеља тога доба. Бранковић је дакле са братом Савом брижно мотрио на развој догађаја у Ердељу, бојећи се да обојица не допадну невоље због веза са опозицијом.

---

[1]) Хроника, 1626 и даље.

[2]) hogy ő is (т. ј. Бранковић) az Béldi Pál factiójában részes lévén (Török-Magyarkori állam okmánytár VI. 100—101).

[3]) Лажни Бранковићи 16—17.

Бојазан њихова, нарочито митрополита Саве, није била неоправдана. Сава је имао противника не само међу калвинима, него и међу самим православним свећеницима, особито Румунима. Овима је особито тешко било давати прописану пристојбу митрополиту, јер им је материјално стање било јадно[1]), а Сава је, као добар економ, строго пазио да му ни један не остане дужан. Није онда тешко било калвинима придобити неке православне свећенике да оптуже свога митрополита. Како је Сава материјално добро стајао, природно је да су га бедили да несавесно рукује повереним црквеним добром. Стављен, како изгледа, под истрагу, напрегао је митрополит Сава сву снагу да се и овога пута оправда пред кнезом, који је, заплашен акцијом Белдијеваца, постао према сваком неповерљив[2]). И овога пута успео је митрополит Сава. 23 октобра 1678 издао је Апафи уверење митрополиту Сави да га неће више потрзати на одговор због прекршаја којим се оптужује, нити га лично вређати и материјално штетити, него да ће све предати забораву.[3]) Ако је веровати речима поузданика Белдијева, Јована Порфирите, да је кнез Апафи стао блаже да поступа са противницима што је незадовољство са њиме почело узимати веће размере, онда

[1]) J. Crisian, op. cit. 19.

[2]) Тако је нешто раније осумњичен био као заверсник, па због тога и затворен, друг и пријатељ Ђорђа Бранковића Давид Рожњаји, а пуштен је био на слободу тек у октобру 1682. (Török-Magyarkori állam okmánytár VI. 292. 293. 310).

[3]) Annak okáirt tiszteletes Bránkovits Szava oláh püspök hivünket assecuráljuk, biztattunk és bátorságosan teszszük arról, sub verbo nostro principali: hogj ha mi vétke lett volna is azokban és melyekkel mi előttünk vádoltatott, tehát azokért, úgy mint az eddég valókért, sem mi tőllünk sem másoktól, sem személyében, sem hivataljában, sem javaiban semmi nemű háborgattatása és károsittatása nem leszen. (Арх. Срп. Краљ. Акад. бр. 98).

бисмо разумели и ову попустљивост Апафија према митрополиту Сави. Али Сави није било суђено да дуго ужива мир, који му је кнез Апафи зајемчио. На Савину несрећу засео је био почетком јуна 1679 на столицу ердељског суперинтенданта Михаило Тофеји, необично ватрен присталица калвинизма. Одмах по наступању у звање стао је припремати земљиште, да православне у Ердељу подчини калвинској вери. Он је одмах узео на око митрополита Саву, који и ако је попуштао ранијим суперинтендантима, ипак је, како је напоменуто, гледао, где год је могао, да ослаби тежње калвина. Неприлике и тегобе, које је Тофеји стао наносити Сави, биле су према ранијима много веће, те није чудно што Бранковић у Хроници и за раније Савине невоље чини одговорним Тофеија, када овај још не беше суперинтендантом.

Користећи се расположењем незадовољних влашких свештеника, умео је Тофеји у брзо спремити тужбу против Саве да несавесно рукује црквеним иметком. А како је његов утицај код кнеза био велик, утицао је на овога да нареди састанак великога црквенога синода, који је имао да испита, да ли је и у колико је оптужба истинита. 6 јула 1679 отворен је синод у Ђули, на коме је Сава положио рачун о стању црквеног иметка, утвари, књига, о приходима школским и штампарије.[1]) Синод је, као што се могло напред очекивати, изјавио неповерење Сави, одузевши му не само руковање црквеним иметком, него и право вршења какве било функције.

Суперинтенданат Тофеји могао је ликовати. Уклонио је са високога положаја човека, коме је

[1]) Cipariu, Acte şi fragmente, 259—263.

окретношћу и способношћу кроз толики низ година доста успешно полазило за руком ако не сасвим да одоле, а оно да знатно укочи рад калвинске пропаганде. Али убрзо па је наступило нешто, чему се Тофеји најмање могао надати. 4 октобра 1679 наиме објавио је кнез Апафи властима, како је митрополита Саву поново утврдио у достојанству митрополита Влаха, Раца Грка и Рутена у Ердељу, признавши му поред прописане таксе за рукополагање свећеника и посвећење цркви још и велико право приликом избора протопопа.[1])

Чудновато је заиста од куда ова промена кнеза Апафија према митрополиту Сави. Проф. Н. Јорга мисли да се овом приликом заузео за Саву нови влашки кнез Шербан Кантакузин, који одмах у почетку владе као тобожи потомак старих византиских Кантакузина узима у заштиту православље.[2]) Како из Бранковићева причања излази, да су и он и брат му још раније имали веза са Шербаном Кантакузином[3]), врло је веројетно да је Сави поново дано достојанство митрополита на заузимање влашкога кнеза Шербана. Апафи је у толико пре могао учинити то под утицајем Кантакузиновим, што је овај у почетку владе био у пријатељским односима са

[1]) … tiszteletes Brankovics Száva erdélyi ditionkbéli olá püspök urat, tiszti hivatallyában és ahoz járuló, minden dolgainak gjakorlásiban és folytatásiban kegyelmesen confirmáltuk és helybenhadtuk s megengedtük ujjoban is, hogj birodalmunkbéli minden Olá, Rácz, Ghörög és Orosz, olá vallást követő papoknak, senioroknak és espereseknek püspökjök legjen… hogj az esperesek és seniorok eő kegjelmetől mint ffő tisztektől püspökjöktől denomináltatván választassak, kiki a maga dioecoesissbéli papok előt, a szokás szerint (Арх. Срп. Краљ. Акад. бр. 102). Како је аутентичност овога документа несумњива, отпада тврдња А. Буње да је овај документ сковао Ђ. Бранковић па га прионћио у својој Хроници (op. cit. 81).

[2]) N. Jorga, Istoria bisericii româneşti, I. 364.

[3]) Хроника, 1618.

Апафијем, али само за кратко време, јер ће и Шербан да ступи у везе са ердељском опозицијом и да ради на Порти да се кнез Апафи збаци.

Пошто је митрополит Сава поново устоличен, гледао је, познавајући слабост кнеза Апафија а мржњу својих непријатеља, да добије још неке гаранције. На Савину жељу прочитан је и примљен овај Апафијев декрет на дијети у Шегешвару 16 јануара 1680, како је записано на оригиналу овога Апафијева декрета. Али Сава се варао ако је мислио да је овим актом осигурао свој положај у Ердељу. Непријатељи његови нису мировали. Како Михаило Череји, добар зналац тадашњих ердељских прилика, каже, да је Сава био затворен настојањем Стевана Налација и Владислава Секеља, који се хтели дочепати његова имања[1]), закључио бих да је поновна акција против Саве, а тиме и против Ђорђа, почела негде у мају 1680, када се Владислав Секељ вратио са Порте.[2]) Се-

[1]) Cipariu Acte şi fragmente, 270.

[2]) A. Bunea op. cit. 59. без разлога одбија ову тврдњу савременика Череија, хотећи пошто пото доказати да је митрополит Сава страдао једино збг неморална живота. За доказ да је казивање Череија нетачно, наводи Буња ту околност, да се Владислав Секељ вратио у Ердељ са Порте тек крајем јуна 1680, када је Сава већ био осуђен. Ну за тако позан долазак Секељев са Порте не наводи никаква доказа. Секеља, који је под крај 1679 донео ердељски данак на Порту, видимо како 20 априла по нов. кал. 1680 потписује признаницу Ђорђу Димитрију, којом тврди, да је од овога узајмио 8800 лева, колико је било потребно да се накрми потребна сума за данак (Török-Magyarkori állam okmánytár VI. 88—89). Како Апафи 17 марта 1680 шаље као свога пуномоћника на Порту Владислава Вајду (Mon. Comit. Trans. XVII. 85), види се, да су и у Ердељу сматрали да је Секељ своју задаћу на Порти свршио. Због тога закључујем да је Секељ негде крајем априла 1680 морао отићи у Ердељ, јер му те године не налазимо више трага на Порти. У писму Томе Домокоша из Једикула од 3 августа 1680 говори се о Секељу као човеку, који је већ прилично одавно отишао са Порте (Op. cit. 91). У кореспонденцији Пашка са Ђорђем Бранковићем, која је хотимично вођена у завијеним изразима, говори се о Секељу као човеку који је обојици мрзак. (Op. cit. 136. 149).

кељ је у Цариграду могао нешто начути о везама Саве Бранковића са Белдијевцима, о чему је одмах известио кнеза. Секељ је осим тога могао сазнати под крај 1679 и с пролећа 1680 и о везама кнеза Шербана Кантакузина са опозицијом у Цариграду. Све је то могло утицати на Апафија да промени држање према Сави, против кога је непрестано добивао тужбе, да рукополаже свећенике без питања протопопа, да освећује цркве без претходне дозволе кнежеве.[1])

Митрополит Сава сазнао је брзо каква му опасност прети, те је покушао да се склони у Влашку, али је почетком фебруара 1680 задржан у Брашови и упућен кнезу Апафију[2]). У брзо по том ставио је кнез Саву под истрагу, којом је руководио суперинтенданат Тофеји. Пошто је прикупљено довољно материјала, сазван је у Ђули велики синод 2 јула 1680. На њему су, прича нешто познији Самуило Клајн, по поруци кнежевој и суперинтенданта фунгирали као судије Петар Алвинци од Борберека, протопоп Јован Верешмарти и протопоп Јован Зоба. Улогу тужиоца вршио је Стеван Палош као представник суперинтенданта, а браниоци били су: Ђорђе Бранковић и Грк Јован Патер. Поред оптужбе да је занемарио школу и штампарију и да је црквене приходе за свој рачун трошио, пале су још жешће, које су ружну сенку бацале на приватан живот митрополита. Оптужен је био да има ванбрачно дете са рођаком Катари-

[1]) N. Jorga, op. cit. 366.

[2]) 1680 die 2 februarii... Zahlen von des Bläschen Bischoff Ross zu beschlagen, welches Ihr Fürstlihen Gnaden ist geführet warden (Analele Academiei Romane, XXI. 222). Проф. Јорга вољан је такођер (l. c.) извести овакав закључак из ове белешке у Брашовским рачунским књигама

ном Темешваријевом. У тужби се истицало да је ову Катарину довео себи из Клужа у мушком оделу и да га је она пратила једном приликом чак и у Турску, преобучена као мушко.[1]) Да би пороке митрополита Саве још боље испољили, оптужен је митрополит да одржава интимне везе и са млађом сестром Катарине Темешваријеве, која је конкубина његова рођена брата.[2]) Узалуд су браниоци Савини покушавали да докажу неистинитост ових оптужаба. Синод је већ пре саслушања оптужбе био на чисто с тим, да ће донети неоповољну пресуду против митрополита Саве. Тако је Сава као крив свргнут са митрополитског достојанства и бачен у тавницу.

Череји вели да је Сава, кога су оптужили да држи конкубину у кући[3]), био у тавници толико шибан, да је од удараца умро, а слично прича и савремени Сас Андрија Гунеш.[4]) Кнез Апафи пак толико је огорчен на митрополита Саву да у септембру 1680 пише, како је Сава због рђавих дела смрт заслужио не један пут.[5]) Када је Апафи тако мислио о Сави, може се већ у напред знати да је сваки Савин покушај да га ублажи остао безуспешан.[6])

---

[1]) Cipariu, Acte şi Fragmente, 213.

[2]) semet ipsum horendo incestus vitio cum adultera fratris sui germani concubina, sorore videlicet consanguineae suae (кнез Апафи у декрету за наследника Савина Јосифа Будаију од 28 децембра 1680, Cipariu, op. cit. 61).

[3]) hogy egy aszszonyt tart curvájának az maga házánál (Cipariu, Acte şi fragmente 270).

[4]) Cum enim in suspicationem fornicationis apud magnates venisset et quod concubinas foveret... primum incarceratus, postmodum plagis enormibus tractatus est (Bunea, op. cit. 45).

[5]) .. de gonosz cselekedetihez képest sokszori halált is megérdemlene (Török-Magyarkori állam okmánytár, VI. 100—101).

[6]) Сава је из затвора кушао да на основу споменутог Апафијева декрета од 23 октобра 1678 ослаби акцију својих противника.

Начин на који је митрополит Сава свргнут био је потпуно неканоничан и насилнички изведен. У место да се оптужба против Саве подигне код Цариградске васељенске патријаршије, кнез Апафи и суперинтенданат Тофеји спроводе истрагу и суде православном митрополиту према пракси у калвинској цркви. Синод који је одсутнога митрополита Саву осудио — браниоци су били више форме ради саслушани — био је не православни него мешовитога карактера, јер је на њему сем православних учествовало активно и неколико виђених личности калвинскога веровања. Када је убрзо по том, негде у августу 1680, упућен био наследник Савин Јосиф Будаји у Букурешт на посвећење, нашао се кнез Шербан и митрополит Влашке у недоумици шта да раде. Митрополит Сава, кога је прошле године Шербан Кантакузин узео у заштиту, био је не само допао нових неприлика него и свргнут, противно канонским прописима православне цркве. Овакав поступак према Сави морао је вређати и његова заштитника кнеза Шербана. Ну не признати новоизабраног Јосифа и не посветити га за митрополита, значило је оставити православне у Ердељу без црквене поглавице. Због тога је Шербан тешким срцем пристао на посвету новога митрополита, истакнувши у писму кнезу Апафију, да је требало претходно према правилима православне цркве испитати и утврдити кривицу митрополита Саве.[1])

Он је наиме преко свога поузданика Данила Ваша тражио од Ђулскога каптола да му потврди препис Апафијева декрета, што је овај и учинио 10 јула 1680 (ut nos copiam .... sub sigillo capituli huius ecclesiae... jurium praelibati domini Szavae Brankovich uberiorem futuram ad cautelam necessariam extradare et emanari facere velemus. Арх. Срп. Краљ. Акад. бр. 98.).

[1]) Nóha jól lehet az mi vallásunknak pravilája szerint kévantatott volna sok dolgokat megvizsgálni amaz kitétettnek dolgai felől... (Török-Magyarkori állam okmánytár VI. 97).

И сам наследник Савин Јосиф истицао је кашње како кнез Апафи није био властан судити православном епископу, него једино Цариградски патријарх.[1]) И овај се више због измењеног држања према калвинима него због симоније морао 1682 уклонити са митрополитске столице.[2])

Бранковић у Хроници опширно прича о страдању свога брата. Овај је одсек топлином осећања и живошћу приказа један од најлепших у Хроници. Као главне разлоге Савиној осуди наводи он верску нетрпљивост Тофеија и тежњу неких суперинтендантових присталица да се докопају њихова имања. Оптужбе због неморалног живота Бранковић ни једном речи не спомиње. И Череји пише да је Сава страдао због грабљивости Налација и Секеља, а да је оптужба због неморалног живота била измишљена, како би се кнез Апафи приволео на страну Савиних противника. И споменути Клајн приказује Саву више као мученика за веру, кога су противници оптуживали због блуда, како би га што сигурније упропастили.[3]) И митрополит

[1]) Nem volt, mondá görög József, az ő Nagysága hatalmában hogy megtervényeztesse az oláh püspököt, hanem az patriarchának vagyon hatalmában (Mon. Comit. Trans. XVII, 293. 305).

[2]) Шербан је и поводом уклањања овога митрополита изразио у априлу 1682 Апафију своје негодовање, тражећи да се православном митрополиту даде потпуна слобода и независност од калвинског суперинтенданта (Török-Magyarkori állam okmánytár VI. 230). И у Цариграду жалио се Јерусалимски патријарх ердељском посланику Визакнаију због угњетавања православља (Op. cit. 273. 274).

[3]) Необичан начин Савина страдања и његове муке учинили су да се у брзо о томе створила легенда. По легенди, коју Клајн бележи (Cipariu, Acte şi fragmente, 211), хтели су калвини Саву на тај начин упропастити, што су тежили да га наведу не би ли крстио псето. Ну Сава прозире њихову намеру и осрамоти их, чиме се још више замерио калвинима. Са легендом овом сретамо се већ у једном акту митрополита Теофила од 1697. (N. Nylles, Symbolae ad illustrandam ecclesiae orientalis in terris coronae S. Stephani, Oeniponte 1885. I. 165—167).

Теодосије у Букурешту вели у једном акту од 1680 да је митрополит Сава уклоњен „пентрȣ але лȣі нъпъщі" т. ј. због недоказане кривице[1]), а и савременик Гунеш каже да је Сава дошао само у „подозрење због блуда". Већина дакле извора, између којих много полажем на казивање протестанта Череија, слажу се у том, да Сава није толико осуђен и збачен због неморалнога живота, како се то истиче у споменутом септембарском писму Апафијеву и његову декрету од 28 децембра 1680, којим се поставља наследник збаченом митрополиту Сави. Ну када се упореди овај декрет Апафијев онде, где се истичу мотиви због којих је Сава збачен, са декретом кнеза Ђорђа I Ракоција од 1643, којим се Јорест[2]) лишава митрополитске власти, види се, да су противници Савини имали пред очима не само случај Јореста, него су чак из оптужбе против Јореста узимали поједине изразе, да би Саву насликали што црњим бојама. Па као што је Јорест био оптужен да води неморалан живот, како би се лакше уклонио са митрополитске столице и на његово место довео Стеван Симеон, покоран у свему калвинском суперинтенданту, тако је и Сава оптужен и свргнут поглавито стога, како би се на његово место поставио Јосиф, послушан у свему Тофеију. Осим тога уклањањем Саве требало је задовољити материјалне прохтеве Савиних непријатеља. Схвати ли се тако ствар, онда је јасно зашто је у Апафијев декрет за Јосифа од 28 децембра 1680 унесено 15 тачака од речи до речи из декрета Ракоцијева од 1643, а сем тога и оне четири тачке, са којима је 1669 суперинтенданат Ковасна̂ји

[1]) Cipariu, Acte şi fragmente 234.
[2]) Cipariu, Archivu 628—629.

покушао да обвеже митрополита Саву на ширење калвинства међу православне.[1]) Како се дакле у декрету Апафијеву од 28 децембра 1680 главна тежина полаже на тих 19 тачака, закључујем, да је верски моменат и овога пута играо главну улогу као и год. 1643, када је био збачен митрополит Јорест. Али како Бранковић у Хроници ни једном речи не спомиње оптужбе због неморалног живота, мислим, да баш хотимично прећуткивање оптужбе говори за то, да је ипак било од тога бар нешто у ствари. Навођење појединачних преступа (случај са Катарином Темешваријевом), чега нема у оптужби против митрополита Јореста, као да говори за то да митрополит Сава није био непорочна живота. Ну тешко је веровати да је Сава устарости, мучен подагром, дао повода таким тужбама. Таки случајеви датираће из његових млађих година, а сада су били изнесени, како би га непријатељи сигурније не само уклонили са митрополитске столице него и затворили, те се дочепали његова имања. Поред верскога момента допринели су много катастрофи Савиној још и његова себичност и грамзивост, с помоћу којих је стекао велико имање, што је само пробудило апетит његових непријатеља. Поврх тога његову несрећу погоршале су његове политичке везе са Апафијевим противницима. Не толико дакле Савине љубавне згоде, колико калвинска нетрпљивост и Савине везе са Белдијевцима допринели су да је кнез Апафи био толико непријатељски према њему расположен.

Због веза са завереницима допао је невоље и Ђорђе Бранковић. Он сам у Хроници прича да

---

[1]) Op. cit. 612.

је и он запао у тамницу, где су га гонили да напусти православну веру, али да се с помоћу новца у брзо ослободио. Бранковић је у затвору морао бити само кратко време, јер већ 13 августа 1680 издаје у Алвинцу признаницу Ђорђу Сегедију на 1000 талира, коју је суму позајмио да би се ослободио ропства.[1]) Кнез Апафи у једном писму од 30 септембра 1680 каже, да је Ђорђа Бранковића, крај свега тога што је био помешан у заверу, узео у милост,[2]) а Бранковић опет вели да је поглавито стога био пуштен на слободну ногу, што су непријатељи држали, да он и брат му имају још негде закопана блага, кога су се ради били дочепати. Тешко је веровати да је то баш био једини разлог да је Ђорђе био по кратком времену пуштен на слободу. Веома ми изгледа даље сумњиво казивање Бранковића како су га у затвору гонили да напусти православну веру. Приказујући све то после много година, имао је Бранковић пред очима кашње српске генерације, којима је себе и брата Саву хтео приказати као мученике и људе одане чврсто православљу.

Бранковић је, чим је био пуштен на слободу, покушао код неких ердељских великаша да олакша братов положај, па евентуално и да га ослободи, али сви напори осташе без успеха. Сломијен и безутешан одлази он брату Сави у Раднот, где је овај био затворен, да му саопшти непријатан глас, како се нема ничему добром надати. Познавајући ер-

---

[1]) Én Fejérvármegyében Alvinczon lakó Bránkovits György adom tuttára az kiknek iilik, quod in anno 1680 die 13 augusti kinszeritő szüksigtűl viseltetve rabsagnak szabadulásaban kéntelenítetve kölcsön kírni ... obligálva magamat, hogy ha casu quo elmulasnám (sic!) vagy ... adni nem akarnám, tehátt ő kglmc mind ingó és ingatlan javaimbúl magát satisfactiálhassa (Арх. Срп. Крањ. Акад. бр. 84).

[2]) Török-Magyarkori állam okmánytár. VI. 100–101.

дељске прилике, а нарочито несталност кнеза Апафија, саветовао је Сава брату да се уклања из Ердеља. Сава му је, прича Ђорђе, стављао особито на срце да што брже напусти Ердељ, и ако га је нежан телесни састав Ђорђев много бацао у бригу.[1]

Тежак је био растанак Ђорђев од брата Саве, који је био скрхан несрећом и болешћу. Млађи брат као да је осећао да је ово последње виђење са старијим братом. Опраштајући се са изнуреним и несретним братом, оживеле су у њему представе из младости, када га је Сава учио и васпитавао, залагао се и заузимао за њ. Бранковић је, напуштајући Ердељ, остављао не само брата рођена и учитеља из младих дана, него и наставника и саветника, на кога се и у зрелим годинама у свом несигурном и опасном положају свагда могао ослонити. И сада, када је напуштао земљу где је младост провео и где је толике везе стекао, када је кретао у туђину без икаква одређена плана, сада му је губитак доброга и потпуно оданога пријатеља и саветника тим теже падао. „Боље да се нисам ни родио, те не бих доживео тако велику жалост!“, вапије Ђорђе, описујући много касније растанак са братом. Како је друкчији био онај растанак од брата у Ђули с пролећа 1663 од овога у Радноту! Тада је митрополит Сава, добро гледан од кнеза и његових саветника, пун најлепших нада испраћао осамнаестогодишњега младића у дипломатску службу. Сада пак, скрхан и лишен имања, гледао је са пуно бриге на неизвесну будућност свога љубимца, са којим је већ одавна

[1]) на ѹбо вем' неѡбично ти бивши страстотьрпно пѹт шаствие ва чѹждих странах, и слабаго естьс'тва телеснаго ѡбдьржимѹ ти бившѹ сѹмнение имею (Хроника, 1618).

заједнички удешавао план за њихову а нарочито његову сјајну будућност.[1]) Све је то било изненада поремећено, и стари и тешко искушани митрополит није имао ни мало разлога да помишља да ће се ствари и прилике на боље окренути.

С неуспехом дакле завршен је ердељски период у Бранковићеву животу. Али и ако он са бригом напушта Ердељ због неизвесне будућности, ипак га неуспех и несрећа нису сломили. Он, који је до сада тако много пута гледао нагле измене прилика и људи на Порти и у Ердељу и донекле свикао то, није ни за часак помишљао да се гдегод повуче у тишину, па да онде проведе

[1]) Тај факат да се Ђорђе Бранковић већ 1673 служи предикатом de Podgoricza (упор. стр. 181. нап. 2) а митрополит Сава такођер у споменутој потврди Ђулскога каптола од 10 јула 1680, наводи ме на мисао да су оба брата по свој прилици негде с јесени 1672 придали себи тај предикат, када су стицајем политичких прилика обојица интензивније почели мислити на могућност хришћанскога устанка. Тада су они обојица, а не само Ђорђе Бранковић, како је погрешно мислио И. Руварац (Одломци о грофу Ђ. Бранковићу, 12—13) према Саборнику Божидара Вуковића од 1538 г. (Упор. И. Каратаевъ Описаніе славяно-рускихъ книгъ, Спетербургъ, 1883, 90. 92. Гласн. Срп. Уч. Др. књ. LXIII. 198.) фамилијарну традицију да потичу из постојбине Вука Бранковића у Херцеговини (И. Руварац, l. c.) довели у склад са местом Подгорицом, за коју су знали да лежи негде у тим крајевима, те се стали називати de Podgoricza. Према грбу Божидара Вуковића у Саборнику склопили су они тобожи деспотски грб, са којим се сретамо у дипломама цара Леополда I 1683 и 1688, о чему ће после бити речи. Споменућу још да се североист. од Подгорице, код племена Братоножића, у црногорским Брдима, сачувало предање да Братоножићи воде порекло од старе владалачке породице Бранковића (Упор. радњу проф. Јов. Ердељановића „Братоножићи“ у Насеља срп. земаља VI. Срп. Краљ. Акад. 494 sqq). И војвода М. Миљанов забележио је слично братоножићко предање у Новој Искри за г. 1901 бр. 1. Како Братоножићко предање изводи Братоножиће од Лазара, сина слепога Гргура Ђурђевића, дакле исто онако као што и Ђорђе Бранковић изводи порекло своје породице, и како је даље М. Миљанов забележио да је један калуђер манастира Дуге из једне дебеле књиге потврдио ово предање Братоножића, нема сумње да је ово Братоножићко предање литерарнога порекла, да је потекло из једнога преписа Бранковићеве Хронике.

остатак живота. Његов немирни дух гонио га је на стварање и пројектовање нових планова. Од тих многих планова ваљало је пре свега покушати остварити ослобођење брата Саве. Како меродавни фактори у Ердељу нису хтели или нису могли ништа учинити у том погледу, требало је покушати на страни, а нарочито у Влашкој, где се Бранковић могао нечему надати због недавног доласка Шербана Кантакузина на столицу влашких господара.

IX.

Политичке прилике у Влашкој у другој половини XVII века. — Везе Шербана Кантакузина са Ердељем и са Бранковићима. — Путовање Ђорђа Бранковића у Букурешт. — Изглед тадашњега Букурешта. — Живот на двору. — Свечаности у двору и народне забаве. — Бранковић према кнезу Шербану Кантакузину и нећаку му Константину Бранковану, потоњем господару Влашке. — У корист ослобођења митрополита Саве посредује Ђорђе Бранковић између ердељских емиграната у Цариграду и Шербана Кантакузина. — Акција ердељских емиграната на Порти против кнеза Апафија. — Уговор између Ђорђа Бранковића и грофа Владислава Чакија. — Смрт митрополита Саве. — Чакијеве везе са Куницом, ћесарским резидентом у Цариграду. — Односи између Порте и ћесара. — Одлазак грофа Чакија у Влашку крајем 1681.

Кнежевина Влашка је од смрти кнеза Матије Басарабе 1654 живела скоро у истим приликама као и Ердељ. И Влашка је, као и Ердељ, морала својим трупама помагати Турцима у њиховим војним походима, и она је сваке године, само не о Митрову него о Ђурђеву Дне, морала слати прописани харач на Порту. Више пута морао се тај харач на неколико месеци пре одређеног рока носити на Порту, јер се меродавни фактори на Порти »несити новаца«, слабо обзирали на преклињање неверних поданика. Неситост политичких фактора на Порти и био је један од главних разлога, што се од смрти Матије Басарабе на столици кнежевској тако брзо мењале разне личности. Претенде-

ната на књажевско достојанство било је свагда доста, и онај, који би најбоље платио на Порти, удостојио би се ове части. Тако су онда изданци знатних фанариотских фамилија најчешће долазили до кнежевскога достојанства, јер су они обично најбоље могли платити меродавне кругове на Порти. На тај начин се широм отварала врата грчком утицају, због чега је стари југословенски културни утицај у цркви и у држави све више и више слабио. Тако после кратке владе наследника Матијина, Константина Басарабе (1654—1658), долазе брзо један за другим Грци или погрчени Арнаути: Михнеа III, оба Гике и Раду Леон. Како су Грци или присталице грчке културе и грчкога начина живота заузели били због тога прве положаје на двору и у кнежевини, природно је да се убрзо јавила реакција. Поред многих бојера истичу се као противници грчке надмоћи браћа Кантакузини, синови Константина, столника за време Матије Басарабе[1]). И ако су они тврдили да потичу од византијскога цара Јована Кантакузина, савременика цара Стевана Душана[2]), ипак се већ синови Константина: Драгић, Шербан, Константин, Михаило, Матија и Јоргаћ осећали потпуно као Румуни.

У тој борби нацијоналне румунске партије против грчких намет-кнежева протекло је доста времена. Кнежеви су долазили и одлазили, тежећи

[1]) N. Jorga, Geschichte des rumänichen Volkes, II. 58–59.

[2]) N. Jorga, Genealogia Cantacuzinilor de banul Mihaĭ Cantacuzino Bucureştĭ 1902. 1. Интересантно је мишљење о пореклу Кантакузина грофа Фрање Дадића, који, причајући половином XVIII века о влашком кнезу Константину Бранковану у Denkwürdigkeiten von Constantinopel vom J. 1710—1751, сумња да Кантакузини вуку лозу од Јована Кантакузина (Joh. Christ. v. Engel, Geschichte der Moldau und Walachey, nebst der historischen und statistischen Literatur beyder Länder, Halle 1804. 98).

да свакп што више награби, како би надокнадио своје издатке на Порти. Не треба нарочито ни спомињати да је у тим тешким годинама највише страдала бесправна маса народа, али су том приликом страдале и многе бојерске породице, које се заложиле биле за ову или ону странку. Изгледало је да ће боље прилике наступити са доласком енергичнога и даровитога Шербана Кантакузина, који је под крај 1678, засео на столицу влашких господара на место Ђорђа III Дуке, посланог од Порте у Молдавску.

Бранковић је, склањајући се под јесен 1680 у Влашку са рођаком Јованом и сином овога Савом[1]), имао разлога веровати да ће се најпре моћи помоћи у Влашкој. Ја сам напред истакао да је митрополит Сава, пре него што се запопио, живео неко време код свога стрица, митрополита Лонгина, у манастиру Комани у Влашкој, чији је заснивач био кнез Константин Шербан Басараба. Сестра овога Константина Басарабе, Јелена, удата је била за столником Константином Кантакузином, оцем кнеза Шербана Кантакузина[2]). Тако је дакле Симеон, кашње митрополит Сава II, преко митрополита Лонгина могао доћи у додир не само са Шербаном Басарабом, који је присуствовао његову посвећењу за ердељског митрополита, него и са рођацима његовим по сестри, Кантакузинима. Како се даље и митрополит Лонгин називао от Кoренић[3]) и како

[1]) ѿ сародствиꙗ своего единаго себе благовернеишаго именꙋемаго Іѡана Бранковитꙗ анеѱіискꙋ лозꙋ рода своего са ним влекꙋщаго, емꙋже пьрворожденнаго сина Савꙋ Бранковитꙗ именꙋемаго, младенечаскою слꙋжбою предстателсвꙋющаго при себе имев (Хроника, 1620).

[2]) N. Jorga, Genealogia Cantacuzinilor, 24.

[3]) Споменућу да је стриц Ђорђа Бранковића митрополит Лонгин био у везама са претходником Константина Басарабе, знаменитим кне-

се у тадашње време много давало на старину порекла[1]), није немогуће да се већ тада по причању Лонгинову у Комани знало да он вуче лозу од старина из Херцеговине, због чега је његов углед само добио у очима Басараба и Кантакузина. Али Кантакузини имали су доста тесних веза и са Ердељем. 28 фебруара 1656 издао је у Ђули ердељски кнез Ђорђе II Ракоци заштитно писмо најстаријем сину Константина столника, Драгићу, а у септембру 1658 издао му је диплому, којом га увршћује у ред ердељских племића[2]). Тешке дане имала је да издржи породица Кантакузина за владе Глигорошка Гике, чијим је настојањем убијен стари столник Константин Кантакузин[3]). Не наступише боља времена ни када крајем 1664 заседе на столицу влашких господара Раду Леон, пријатељ Грка. Шербан Кантакузин склања се у Ердељ, а одатле на Порту да ради на рушењу Раду Леона[4]). Шербана Кантакузина видимо 1668 опет на Порти, где са

зом Матијом Басарабом (1632—1654). У манастиру Хиландару чува се једна драгоцена икона, на чијој се полеђини чита да је икону украсио господар земље Угровлашке војвода Матеј Басараба са женом Јеленом, а са благословом митрополита угровлашког Теофила „трꙋдомь и подвизаниемь мене смѣренаго митрополита Іѡанопока (sic!) Логина Коренича“... в' Лѣт ҂ ц҃ р҃ н҃ а҃ ҂ а х м г.“ У свитку ове иконе чита се: „род смѣреннаго архиепископа и митрополита Іѡанополскаг(о) Логина Кореніћ Браковића (sic!)“. (Споменик Срп. Кр. Акад. XXXIII. 4). Овај запис, писан 1643, потврђује не само Лонгинове везе са кнезом Матијом Басарабом него и казивање Бранковића у Хроници, да се Лонгин називао Коренићем и да су према томе Бранковићеви стари поред презимена Бранковић повлачили лозу од Коренића у Херцеговини.

[1]) N. Jorga, Geschichte des rumänischen Volkes, II. 47.

[2]) N. Jorga, Geneologia Cantacuzinilor, 103—107.

[3]) N. Jorga, Documente privitoare la familia Cantacuzino scoase în cea maî mare parte din archiva d-lui G. Gr. Cantakuzino. Bucureştî 1902. 65—69. 77—82.

[4]) N. Jorga, Despre Cantacuzini, Bucureştî, 1903. 83—84.

другим бојерима ради на именовању румунскога бојера Антонија Попешти за влашкога кнеза[1]). Али убрзо одлази Шербан 1671 поново на Порту са још неким великашима, тражећи да им везир постави новога кнеза. Љутит на њих, именује везир по други пут за кнеза превртљива Глигорашка Гику, наредивши му да повеже немирне бојере и одведе собом у Влашку. Том приликом пошло је за руком једино Шербану Кантакузину да утекне, и да се за неко време смири тек за владе кнеза Дуке, који је 1674 после Гике дошао у Влашку[2]).

Као и Бранковић тако је и Шербан доста дуго проводио немиран и несталан живот, носећи свагда на срцу жељу да се стави на чело влашкој кнежевини. Нема сумње да је Шербан упознао Бранковића или у Ердељу или на Порти, где је Бранковић више година провео. Према томе није чудо што је Бранковић ипак са извесном надом полазио у Влашку. Ишао је на сусрет не само старом познанику, него, како ћемо видети, и рођаку, који је сада био у много друкчијим приликама него раније, када је, ван домовине, живео у Ердељу и на Порти, чекајући да наступе боља времена за њ и породицу му.

Бранковића је водио пут кроз предео Хацег, одакле је кроз Вуканово врлетно место стигао у Краљево (Крајова), седиште Крајовскога бана. Ту је Бранковића као старога познаника дочекао велики бан Радул Нестурел, који је, како Бранковић истиче, знао словенски и латински[3]). Добивши у

[1]) N. Jorga, Geneologia, 207.

[2]) Op. cit. 209—210.

[3]) Хроника 1621. Овај Радул Нестурел спомиње се у листини кнеза Радула Леона од 1667 као vtori Logofăt (Logofet al doyle, N. Jorga, Genealogia Cantacuzinilor, 102). За владе Шербана Кантакузина

Крајови одморне коње и пратњу, упутио се Бранковић у Букурешт, кроз који је до сада неколико пута пролазио, а у коме ће сада да проведе неколико година.

Тадашњи центар Букурешта био је на левој обали Димбовице. Ту је био кнежев двор а ту и бојерске куће. Десна обала Димбовице, где се од грађевина истицао манастир војводе Михаила, почела се насељавати тек у XVII веку[1]). Савремени безимени римокатолички калуђер, који је писао пред крај владе Шербана Кантакузина[2]), и нешто кашњи савременик Anton Maria del Chiaro[3]) дају

заузимао је он у влашкој кнежевини прво достојанство великога бана (Упор. листину Шербана Кантакузина од 6 новембра 1681, где се међу достојанственицима спомиње на првом месту: Radu Năsturel Vel Ban, N. Jorga, Documente privitoare la familia Cantacuzino 104).

[1]) О Букурешту упор. опширно али не увек критично дело Istoria Bucurescilor de G. J. Jonescu-Gion. Bucureşci 1899. Тачнији подаци могу се наћи у књизи Bucarest en 1906 од Фридриха Дамеа (Damé), Bucarest, 1907.

[2]) Спис безименог клирика зове се Historica relatio de statu Valachiae и упућен је, како се на крају види, неком високом црквеном достојанственику. Из самога извештаја види се да је писан у време када су ћесаревци већ били окупирали Ердељ (1687), а десете године владе кнеза Шербана, дакле 1688. Из извештаја се даље види да се његов писац и раније, за друге владе кнеза Глигорашка Гике (1672—1674), бавио у Букурешту дуже времена, а кашње да је долазио у Букурешт у пратњи Леополдова емисара језуите Антидија Динода. И ако је писац овога извештаја, састављеног по свој прилици за кардинала Колонића, велики непријатељ свега што је православно, те стога сталишта оцењује кнеза Шербана и околину му, ипак су за то његови подаци од велике вредности за познавање политичких и културних прилика тадашње влашке кнежевине. Извештај овај штампао је Енгел у Geschichte der Moldau und Walachey, 109—117. О том извештају упор. прилично овлаш рађени чланак проф. Н. Јорге „Cronica latină a tovarăşuluĭ luĭ Antide Dunod“ у Analele Academiei Romane, XXI. 429—431.

[3]) Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia. In Venezia 1718. У предговору књиге каже Дел Кијаро: „scrivo quel che vi ho veduto io medesimo, scrivo cio che in quello stesso paese da personaggi accreditati mi e stato ingenuamente affidato“.

нам драгоцене податке о Букурешту, влашкој кнежевини и њеним друштвеним приликама.

У другој половини XVII века могао је Букурешт бројати на 50.000 душа. Центар Букурешког живота био је кнежев двор (curtea), где је столовао господар Угро-Влахије, опкољен по узору византијскога и турскога церемонијела силним дворским чиновима. Осим великога бана, који је заступао кнеза у Крајовском Банату, иступају поред кнеза велики дворник (врховни судија), велики логотет (врховни канцелар), велики вистијер (дворски благајник), велики спатар (врховни генерал и заповедник коњице), велики пехарник, велики кључар, велики столник, велики комес (врховни коњушар), велики постељник (врховни коморник), aga di Darabançi (заповедник коњице) и остали нижи чинови[1]). Сви они стајали су на услузи кнезу Шербану, који је засео на столицу влашких господара милошћу великога везира Кара Мустафе, кога је силним новцем придобио. Строг, конзеквентан и енергичан[2]), умео је Шербан потпуно зауздати обесне бојере, који се због честих промена владара после смрти Матије Басарабе прилично били осилили. Али Шербан не само да је умео сузбити отпор великаша него је и њих, као и шире народне слојеве, умео на веома виртуозан начин експлоатисати, само да би одговорио својим обвезама на Порти, која је била несита. Да би своју сврху постигао, није презао ни од најстрашнијих средстава, због чега га безимени римокатолички клирик и назива грабљивцем и тиранином. Али крај свега тога што анонимни извештач мрзи из дубине

[1]) Historica relatio (Engel, op. cit. 111—114.)
[2]) Del Chiaro, 143.

душе Шербана као противника римокатолицизма[1]), истиче ипак да Шербан уме по некога и да заволе, према коме је онда до крајности попустљив, као и према онима, којих се боји. Осим тога, истиче он, Шербан не само да је издашан према Турцима, него и према приватнима[2]).

Слика Шербанова, какву нам пружају безимени извештач и Дел Кијаро, потпуно одговара ондашњем времену. Постављен од Порте, Шербан је у свему поштовао нарави на истоку, пружајући у малом верну слику оријенталнога деспоте.

Поред кнеза и дворских чинова главни и претежни део становништва Букурешта чинили су бојери. Високи и јако зидани бојерски двори са пространим терасама и са споредним зградама и стајама, са многобројном домаћом послугом и сопственим занатлијама, највише Циганима[3]), били су економне јединице, које су своје потребе саме подмиривале. Једино су бојери луксузне и финије предмете набављали са истока преко Грка и Јермена.

О ширим масама народа и његовим потребама нико није водио рачуна. Народ је био ту да задовољи потребе кнеза и његова двора, који је много,

[1]) Hostis pessimus noster est iste Aman (Engel, op. cit. 110).

[2]) Quos amat, illis est liberalissimus, etiam et quos timet. Turcis autem nemo suorum antecessorum sic multum dabat sicut ille, etiam multum privatis personis (l. c.)

[3]) Omnes nobiles habent Cinganos et illis utuntur et abutuntur sicut mancipiis... Hi Cingani sive Cingari sunt magnatum coqui, Cingarae puerorum educatrices et nutrices, et multa alia similia officia et servitutis ministeria obeunt Cingani et Cinganae (Op. cit. 114). По свој прилици да је ово опћење са Циганима, које није могло остати без утицаја на даљи развој бојерске класе, и дало повода безименом писцу да се свом жестином обори на карактерне особине Влаха. Повлачећи паралелу између Срба (Rasciani), који су in sua religione constantissimi... et non tam adeo mendaces et seductores, каже за Влахе да су inconstantes, amatores novitatum, fallaces ut Graeci et impudentes ut Cigani (l. c.)

врло много требао. Колико је народ остао без ичега, најбоље илуструје казивање безименога клирика, који каже, да је гледао како људи вуку теретна кола, јер волова нису имали[1]).

Крај свега кнежева апсолутизма и који пут страшне безобзирности, волео је обично сваки бојер да се нађе у близини кнежевој, те да буде учесник свечаности и забава на кнежевом двору. А таких је било доста. На њима се појединцима давала прилика да покажу углед, достојанство, богаство одела и накита. Особито се са великом свечаношћу и утврђеном пропису славили велики празници Божић и Ускрс. Обучени у скупоцено одело, потпуно турскога кроја, и са пољском шубаром на глави, јахали би бојери о Ускрсу у двор кнежев, док се жене, обучене такођер у свечано одело и обасуте накитима, возиле на кочијама. На уласку у двор сретала би их кнежева послуга и уводила у дворницу за дочекивање. Ту су бојери седали на софе по турском начину, очекујући послужење. Седање за ручак у великој дворници „dell apparecchio“ вршено је по пропису према рангу, а тако исто текле су и здравице као и отпоздрави према утврђеном реду.

Док су ове свечаности у двору текле по пропису, те због тога биле нешто затегнуте, дотле је по улицама приликом празника било много живље и природније. Тако се о Ускрсу велике игре приређивале пред кнежевим двором, а светле недеље су кнежеве слуге ишле по вароши са судом ми-

[1]) Boves non sunt. Duos homines et multoties maritus et uxor curru vel plaustro loco boum trahunt ligna ad vendendum et ad usum domus. Vidimus hominem ex una parte et bovem ex alia parte trahentes currum (op. cit. 116).

рисаве воде, прскајући пролазнике са речима: *Χριστὸς ἀνέστη.*

Између Ускрса и Духова свакога четвртка привлачила би пажњу пролазника деца обучена „di gramigna o altra erba“, која певаху влашке песме све дотле, док не би изишла из бојерскога двора каква жена те их полила. Духовске недеље опет проламала би се варош од лупе Цигана, који су обучени у машкаре, ударали у гвоздене чиније и играли[1]). О Ивану Дне ишле би опет девојке из куће у кућу, те приказивале Иродијаду на велико задовољство гледалаца, а зимскога и ускршњега поста утонуло би скоро читаво становништво у задовољству од маскарада.

У таку средину, где се укрштали утицаји романски, словенски, грчки и турски, долазио је Бранковић, у средину, која му није била потпуно туђа, јер је сличним животом живео он у Ердељу и у Турској. Ну Бранковић, дошавши у јесен 1680 у Букурешт, не само да је успео да похвата везе са знатнијим бојерима, него му је пошло за руком да се задржи и цело време остане у кнежевој близини и милости. Он у Хроници прича да га Шербан није хтео пустити из Влашке, хотећи му на тај начин вратити услуге, учињене њему и његовој родбини.[2]) Штета је што нам Бранковић не каже какве су то услуге биле, и којом приликом се Шербан и његови њима користили. По ономе

[1]) Del Chiaro, 59.

[2]) Вазлюблени брате древне твое братолюбие ва забвение не имею, егда и мне странствȣющȣ бившȣ и тебе вазможна биваема, васачаска благодеꙗнꙗ своꙗ ѿ мене и ѿ мои сародников преизѿбил'но не вазбранил еси; томȣ на сапособствȣюще вазможнами бивши ȣчестити те хощȣ, ниже ва ини чȣжди народи странствовати те допустити не бȣдȣ (Хроника, 1621—1622).

што смо више истакнули, рекли бисмо, да је то морало бити, када се Шербан због рђавих прилика у својој отаџбини налазио у Ердељу и на Порти. Тај факат да се Ђорђе Бранковић за више година налази у непосредној близини кнежевој, који у споразуму с њиме, како ћемо видети, предузима веома важне послове, сведочи да је интимнијих веза између њих и раније морало бити. Ну оваке блиске везе тешко се могу тумачити само ранијим услугама. Бранковић је морао и Шербана Кантакузина и сестрића му Константина Бранкована уверити да је потомак старих српских деспота, те да је као такав у сродству са њима, а нарочито са Бранкованом, који је радо слушао да је и он од лозе старих српских деспота, те као такав у роду и са Ђорђем Бранковићем. Да је Бранкован сматрао Бранковића за нешто више од познаника, сведочи једно његово писмо Бранковићу из г. 1681, у коме га назива драгим рођаком.[1])

Тешко је одредити време када је од прилике Бранковић успео убедити Шербана Кантакузина и Бранкована о своме знатном пореклу и сродничким везама са њима. Ну држим да је то свакако морало бити пре његова доласка у Влашку 1680, јер је тешко претпоставити да би кнез Шербан, суров и безобзиран будући, Бранковића као обична човека крај свега ранијега познанства задржао у својој близини, а тешко би онда могла остати она претпоставка да се положај митрополита Саве у Ердељу 1679 побољшао утицајем кнеза Шербана. Није дакле само идеја православља налагала Шербану да се заузме за Саву 1679 и кашње

[1]) Török-Magyarkori állam okmánytár, VI. 149.

1681, како ћемо видети, него по свој прилици и осећај сродничких веза, о чему га је, изгледа, уверио Ђорђе Бранковић, који му је поред тога морао и лично симпатичан бити.

По свој прилици да је Ђорђе дошао у ближе везе са Шербаном Кантакузином 1671 на Порти, али није немогуће да је с њиме и са његовом родбином могао доћи у ближи додир за време друге владе Глигорашка Гике, када се они морали склонити из Влашке. Како се Бранковић 1673 пред Киндзбергом већ истакао као потомак старих деспота, а како је нешто раније и пред кнезом Глигорашком Гиком, по свој прилици, нагласио своје сјајно порекло, могао је то још пре учинити пред Кантакузинима, а нарочито пред Бранкованом, коме га је још привлачила сличност презимена. Са сестрићем Шербана Кантакузина, Константином Бранкованом, морали се Бранковићи из раније познавати. Бранковић у Хроници каже да се са Константином рођаком познавао из младих дана,[1]) а за раније везе као да говори и та околност, што се Константин Бранкован већ 1674 назива и Бранковићем.[2]) То је презиме, како ћемо видети, прихватио он под утицајем казивања Ђорђева да и они, Бранковани, вуку лозу од старих српских деспота.

[1]) На стр. 1633 каже Ђорђе Бранковић за Константина Бранкована: „ыко Басарабским племеном тако и Кантакѹзинским племеном сародно влекѹщаго се Геѡргиы Бранковиты не тачию сародствиы своего ради имевшаго, на ѹбо ыко и ѿ младенечаскаго им вазраста превазлюбленно знаем бив, ... и не тачию таковаго древнаго сародствиы сагалашаюштимсы им, на еще и преименователним пореклом единосагласѹеми бивают, кроме диалекта славеносьрбскаго и славеновлахійскаго, ыко ѹбо сьрбским изглаголанием Бранковить нарицаетсе, влахійскаго же езика изглаголанием Бранкован нарицаетсе“.

[2]) N. Jorga, Socotelile Brašovului (Analele Academiei Romane, XXI. 217).

Напред сам споменуо да су Кантакузини по матери Јелени вукли лозу од Басараба, а и Бранкովани поносили се такођер тиме да потичу од Басараба, и ако је сродство са њима било и сувише далеко.[1]) Дошавши са њима у везе и разабравши за њихово порекло, које по веровању Бранкована тачно бележи у својој Хроници,[2]) дошао је Ђорђе Бранковић на мисао да и Бранковане због сличности презимена изводи од Коренићских Бранковића, дакле од лозе Вука Бранковића. И Сава и Ђорђе, нарочито овај, могли су тада из Орбинија знати за женидбене везе Немањића са Басарабама,[3]) али им је могло изгледати и сувише натегнуто доказивати своје сродство са Басарабама преко Ђурђа Смедеревца и његових потомака, који су тек по даљој женској линији вукли лозу од Немањића. Требало је дакле наћи неки јачи доказ, који ће Бранковиће, потомке деспота Ђурђа Смедеревца, довести не само у ближе везе са Басарабама, него их помакнути ближе Ердељу и Влашкој. Такав доказ нашао је Ђорђе Бранковић код угарскога историка XVI века Николе Иштванфија.[4]) Онде,

[1]) Једна сестричина Матије Басарабе удата је била за Преду Бранкована, сина Давидова. Овај Преда био је отац Папа Бранкована а деда Константина Бранкована, потоњега влашкога кнеза (N. Jorga, Genealogia Cantacuzinilor, 79).

[2]) Рекоми Преда дворник Търговишски ѿ Маѳеа воеводи великим дворником бити поставлаеѝ бив' таже темже пособіем, ꙗко ва сꙋпрꙋжницꙋ себе имев сародницу Маѳеа воеводи (Хроника, 1496).

[3]) Orbini Mauro, Il regno degli Slavi, 267—269.

[4]) Regni hungarici historia per Nicolaum Isthuanfium Pannonium libris XXXVI exacte descripta. Бранковић се морао послужити првим (1622 г.) или другим издањем (1662 г.), јер је треће (1685) тешко претпоставити. Оно му је могло најраније доћи у руке 1686, а те године и идућих био је Бранковић и сувише забављен политичком акцијом а да би се могао одати студији. Један његов рад у Букурешту, о коме ће доцније бити речи, доведен је само до 1686, што потврђује ову претпоставку.

где Иштванфи прича о лажном деспоту Јакову Ираклијском[1]), чија судбина Бранковића необично интересује, те читаву причу Иштванфијеву уноси скоро дословце у Хронику, о чему ће у одељку о Хроници бити више речи, нашао је Бранковић за себе веома важан податак. Иштванфи наиме каже да је Роксанда, жена молдавског војводе Александра Басарабе половином XVI века, пореклом од старих деспота српских, како је то горе означено.[2]) На основу тога приписао је Бранковић Лазару, сину слепога деспота Гргура Ђурђевића, за кога Лазара не знају ни летописи нити у опће какав извор, ову Роксанду као кћер. Начинивши тако Роксанду, ћерку Молдавскога војводе Петра Рареша, ћерком непознатога Лазара, додао јој је и два брата: Димитрија и Ђорђа. За име Димитрија сазнао је Бранковић из самога Иштванфија, те је од Иштванфијева Demetrius Bulgarus, за кога Иштванфи не каже да је био у каквом сродству са Роксандом, начинио брата Роксандина. Други тобожи брат Роксандин и чукундед Бранковићев, Ђорђе, такођер је личност која нема никакве везе са Роксандом. Потребан је био Бранковићу стога да начини мост с једне стране између њега и старе деспотске породице, а с друге између њега, српских деспота и влашких Басараба. Према томе генеалошка та-

---

[1]) Op. cit. 261 sqq. Занимљиви живот овог пустолова, који има доста сличних црта са Ђорђем Бранковићем, описао је његов секретар Јаков Зомер (Sommer), који је избегао из Влашке приликом катастрофе Јаковљеве (Joh. Chr. Engel, Geschichte der Moldau und Walachey Halle, 1804. 37). Публиковао је ово житије Legrand, Deux vies du Jacques Basilicos Paris, 1889. У новије доба позабавио се личношћу Јакова Ираклијскога проф. Н. Јорга у књизи „Nouveaux matériaux pour servir á l' histoire de Jacques Basilikos l' Héraclide dit le despote prince de Moldavie“. Bucarest 1900.

[2]) Упор. нап. 1 на стр. 35.

блица породице Бранковића биће поуздана од Аврама, прамдеде Ђорђа Бранковића, који је живео негде у другој половини XVI века. Тако је дакле Бранковић преко Роксанде довео банатске Бранковиће у сродство са Басарабама, а тиме их је довео у сродство и са Кантакузинима, јер су ови по женској линији били у сродству са Басарабама. На тај начин довео је он тобоже византијске Кантакузине не само у сродство са Басарабама него и са српским деспотима, а преко ових и са владалачком фамилијом Немањића. Па као што се Кантакузини хвастали генеалошким стаблом, које допире чак у време цара Јована Кантакузина, не сумњајући ни мало у правилност и тачност онога дугога низа царева, ћесара, деспота и дука од XIV до XVII века, исто тако нису имали разлога сумњати у извођење Бранковићево, тим пре, што је ово годило њиховој таштини.

Није тешко било уверити ни сестрића Шербанова, Константина Бранкована, да је огранак старе деспотске фамилије. Бранковић је у овоме могао успети тим пре, што је сродство Бранкована са Басарабама долазило тек преко неке сестричине војводе Матије Басарабе, а Бранковићево извођење доводило их је не само у ближе везе са Басарабама, него и са старом српском владалачком породицом. Стога онда није чудно да се у генеалогији Кантакузина нарочито наглашава како Бранковани вуку лозу од старих Бранковића,[1]) и да се Константин Бранкован који пут зове и Бранковићем, како је више назначено. Исто тако објашњава се лакше према горе реченом и једно

[1]) Pápa Brînkoveanu, cel ce se trage din Brankovicĭ, ginerele luĭ cneaz Lazăr, craiul sĭrbesc (Genealogia Cantacuzinilor, 80).

место у исказу безименог калуђера Ресавског из г. 1689 о Константину Бранковану. Ту се каже да је Константин још за живота Шербанова намеравао, да у Србији, колевци своје породице, у случају напредовања ћесарскога оружја, заснује своју владавину.[1]) Није немогуће да се Константин Бранкован носио овом мишљу, али није тачно у исказу да је Бранковић тек под утицајем Бранкована предузео да сам лично то изведе, јер се Бранковић издаје за потомка старих српских деспота много раније (1673). Он је дакле, како је напред истакнуто, знао боље историју српске деспотовине од Бранкована, те је као зналац српске и влашке прошлости довео себе у везу са старим деспотима и Басарабама, а преко старих Бранковића довео себе у сродство са Кантакузином и Бранкованом. Да се казивање Бранковића озбиљно узимало на двору Шербана Кантакузина и да је он код кнеза Шербана и околине му уживао поверење, доказује његова поверљива мисија у Бечу 1688, о чему ће бити речи. За Бранковићев углед и поштовање на двору Кантакузинову као да говори и једно место у румунској историји ученога брата Шербанова, Константина столника, који истиче углед и велико знање Ђорђа Бранковића.[2])

Примљен дакле као далеки рођак од војводе Шербана и сестрића му Константина Бранкована, почео је Ђорђе одмах акцију да ослободи брата

[1]) ... dass selbiger noch bey lebzeiten seines antecessoris, des fürsten Cantachuseni, dessen landtgeneral er war, im sinn gehabt, wan die kays. waffen glückliche progressen in Servien macheten, eine herrschaft in gedachten Servien als *woher sein stamm herrührete,* zu begehren (Ратни арх. у Бечу, септ. 1702. Exp. Prot. № 244).

[2]) Gheorghie Brankovicĭ, din Ardeal, om de cinste, şi cu cunoştinţă, şi iubitoriŭ de a şti multe (Operele lui Constantin Cantacuzino publicate de N. Jorga, Bucureştĭ 1901. 169).

Саву. Боље прилике за брата Саву могле су насигурно само онда наступити, ако би се измениле политичке прилике у Ердељу. Стога је Ђорђе Бранковић гледао да ухвати чвршће везе са ердељском опозицијом, да је стави у споразум са влашким кнезом Шербаном, како би с помоћу његовом могла срушити Апафија. А изгледи за то нису били незгодни, јер је Апафи пре краткога времена дошао био у веома незгодан положај према Порти, због погибије неколико Великоварадских Турака.[1])

Бранковић у Хроници каже да се меродавни фактори у Ердељу били много забринули, када су чули, да се он склонио у Влашку.[2]) И заиста одлазак Бранковића, за кога се у Ердељу држало да је преко Влашке отишао на Порту, много је бацио у бригу кнеза Апафија и његове саветнике. Бојазан ову увећавала је још и та околност, што је у августу 1680, нешто раније од Бранковићева одласка из Ердеља, грофу Чакију, Пашку и осталим емигрантима пошло за руком да се ослободе Једикулске тамнице.[3]) Оправдана је дакле била брига да ће Бранковић, који је познавао људе и прилике на Порти, заједно са емигрантима успешно моћи интригирати против кнеза и саветника. Стога је кнез Апафи инструкцијом од 30 септембра 1680 упутио Андрију Секхалмија како да обеснажи евентуалне тужбе Бранковића на Порти. „Ако буде потегнута ствар Бранковићева, можеш рећи да је и он био умешан у Белдијеву заверу, па крај свега тога што смо га узели у милост, ипак није смео остати,

[1]) Mon. Comit. Trans. XVII. 109.

[2]) Хроника, 1622.

[3]) Mon. Comit. Trans. XVII. 115. Павле Белди, старешина ердељских емиграната, умро је у тамници лети 1680 (Török-Magyarkori állam okmánytár, VI. 128).

немајући чисту савест и бојећи се нове оптужбе, те према томе у страху од заслужене казне“. У погледу питања влашкога епископа нека каже да је Порта нетачно информисана, „јер је овај у законитој седници мађарских и влашких свећеника правилно свргнут са звања“.[1])

Ердељски су кругови дакле добро погађали у коме ће правцу да ради Ђорђе Бранковић. Једино се преварили када су мислили, да ће Бранковић право из Влашке на Порту. Али и ако Бранковић није одлазио у Цариград, ипак је живим радом успео да доведе у везу ердељске емигранте с Влашком.

Емигранти су, изишавши из Једикула, остали тако рећи на улици. Без средстава, а са мало кредита код фанариотских Грка, морали су живо радити да побољшају свој положај у Ердељу. Буде ли било изгледа да се ситуација у Ердељу измени на њихову корист, свакако би им онда одскочио углед и кредит код цариградских капиталиста. За то су Пашко и гроф Чаки, одмах по изласку из тавнице, ступили у везе са ћесарским резидентом Куницом, а гледали су да на своју страну, а против Апафија, придобију и моћнога великога тумача на Порти Александра Маврокордата.[2]) Обојица су упорно тврдили да кнез Апафи не само да има веза са Француском, него да од Луја XIV прима и новчану субвенцију, коју троши на издржавање војске. Њихову тврдњу, да Апафи одржава везе са Французима, потврдио је и султанов капиџи баша, који се почетком фебруара 1681 вратио из Ердеља

[1]) Преводилац Талоцијеве расправе Д-р Стеван Павловић, нетачно је превео ово место из инструкције. Важно је ово место стога, што оно потврђује неке детаље Бранковићева излагања у Хроници.

[2]) Mon. Comit. Trans. XVII. 139.

на Порту, истичући неискреност у држању кнеза Апафија.[1])

Немамо поузданих података, али је врло вероjетно, судећи по кашњим односима, да су гроф Чаки и Христоф Пашко тек иницијативом Бранковића ступили у везе са кнезом Шербаном. Толико је сигурно, да њихове везе почињу већ под крај 1680. И гроф Чаки из Цариграда и Пашко из Једрена, камо је крајем 1680 отишао да тражи новаца на зајам, очекују већ почетком јануара 1681 гласове од влашкога кнеза.[2]) Ну живље везе између ердељских емиграната и Влашке почињу са половином 1681, када је у Цариград стигао Шербанов агенат Константин Бранкован.[3]) Нема сумње да је Бранковић, испраћајући Бранкована у Цариград, ставио му особито на срце, да поради код ердељске опозиције у интересу затвореног митрополита Саве. Бранкован је, стигавши на Порту, збиља почео рад у том правцу. И Пашко и гроф Чаки обећали су одмах у почетку преговора помоћи. Како им је новац био много потребан, гледали су да колико толико извуку користи од Ђорђа за обећану услугу. Тако је 23 јуна 1681 писао Пашко Бранковићу, молећи га да му позајми 100 дуката. Поврх тога наваљује на Бранковића, да поради код кнеза да га помогне, када већ друге помаже, од којих он, Пашко, није недостојнији.[4])

---

[1]) Török-Magyarkori állam okmánytar, VI. 120—129.

[2]) Op. cit. 107. 112.

[3]) N. Jorga, Despre Cantacuzini, CXXIX.

[4]) Török-Magyarkori állam okmánytár, VI. 139. Интересантно је да Пашко у овом писму пише Бранковићу као човеку, који је добро верзиран у класичној литератури и за кога зна да га таке ствари интересују. Он говори о Омиру и Аристотелу, па наводи чак и један стих из Вергилијевих, како ми се чини, Георгика.

Преговори, који се тога лета водили између Константина Бранкована с једне и Чакија и Пашка с друге стране ишли су на то, да Шербан помогне Чакију и Пашку да сруше режим у Ердељу. Да би задобили Шербана, гледали су да придобију Константина Бранкована, његова упливна сестрића, на тај начин, што су и Бранковану, као и Кантакузину, у случају успеха стављали у изглед поклон неких места.[1]) Бранкован је, како се чини, ставио у изглед емигрантима помоћ Влашке само у том случају, ако не буду гонили православне у Ердељу, како је то у априлу те године војвода Шербан такођер тражио од Апафија, и ако буду, дошав до власти, ослободили митрополита Саву. Под утицајем тих захтева издали су гроф Владислав Чаки и Христоф Пашко 11 августа 1681 писмену изјаву, којом сведоче, да је Апафи затворио владику Саву ни крива ни дужна. Они пак од своје стране обвезују се да ће, када буду меродавни фактори у Ердељу, штитити православље и владику Саву поново поставити за митрополита.[2]) Неколико дана након тога писао је Пашко Бранковићу да се не стара, јер он се узда у бога, да није далеко време када ће владика Сава бити ослобођен.[3]) Истога дана, 21 августа, обвезали се Чаки и Пашко да ће предати кнезу Шербану Кантакузину кастел Порумбач, чим се Ердељ смири са сменом кнеза Апафија. Константину Бранковану пак обвезују се дати село Сомбатфалву, а овај им је у накнаду за то обећао своју наклоност

¹) N. Jorga, Despre Cantacuzini, CXXX.

²) Хроника, 1636—1640.

³) Istenbe bizzék kegyelmed már kedves bátyám — Пашко се родио са Бранковићима — nekem jó akaró uram szabadulásának ideje nem mesze vagyon (Török-Magyarkori állam okmanytár, VI. 598—599).

и заштиту.[1]) С тим у вези свакако је и акат грофа Владислава Чакија, издан у Цариграду 5 септембра 1681 за Ђорђа Бранковића. У тој изјави на мађарском језику заклиње се Чаки Бранковићу да ће с њиме бити у вечитом пријатељству, да ће га помагати против свакога и поверене му тајне као и договор међу њима верно чувати.[2])

Као и у споменутом уверењу влашкога кнеза Гике Бранковићу такс и у овом документу пада одмах у очи тон којим је писан. Ердељски магнат од знатне фамилије ставља се на равну ногу са Бранковићем, дојакошњим ердељским тумачем. Оно истина да је Чакију и невоља диктовала ово писмо, јер се надао да ће преко Бранковића задобити за своје смерове војводу Шербана. Ну држим да је оваком држању Чакија према Бранковићу доста допринело и то, што је Чаки, опћећи са Бранкованом, морао увидети колико и Шербан и Бранкован верују Бранковићу као рођаку и изданку старе знамените лозе. Изгледа да су и Чаки и Пашко очекивали од војводе Шербана, сем помоћи у новцу, још и брзу акцију на Порти у сврху промене режима у Ердељу, али од свега тога није било за тај мах ништа. Једино би се још из доста конфузнога причања Бранковићева у Хроници могло закључити, да је кнез Апафи на интервенцију Шербанову, у јесен 1681, пустио на слободну ногу митрополита Саву, који је, како каже Бранковић, на скоро за тим умро.[3]) Војвода Шербан није могао те јесени ни-

[1]) Op. cit. 600—602.

[2]) Ј. Рајић, Историја, IV. 291.

[3]) Хроника, 1631. И. Руварац (Одломци о грофу Ђорђу Бранковићу, 8) каже да је митрополит Сава II умро 1680. При томе се позива на Јулинца и Рајића, који ту годину по Бранковићу бележе. Ну Бранковић не каже да је Сава умро 1680 него да је те године страдао за

шта предузети против кнеза Апафија стога, што је по налогу султанову морао заједно са Апафијем помагати мађарске устанике у хабзбуршкој Угарској.[1])

Пошто је ратоборни велики везир Кара Мустафа закључио у фебруару 1681 са руским царем Феодором III мир у Рађину[2]), могао је већу пажњу обратити опозицији у Угарској. Помажући акцију устаника, показао је доста јасно намеру да не мисли остати и даље при условима Вашварскога мира. Јасно се то показало већ у марту 1681 приликом преговора резидента Куница о обнављању капитулација Вашварских.[3]) Али акција против ћесареваца у Угарској није овога пута успела. За тај неуспех кривили су на Порти Великоварадски паша и Имре Телеки, вођа устаника, ердељскога кнеза Апафија, чији је положај због тога био на Порти подрман.

Незгодан положај кнеза Апафија свакако да је појачао наде у грофу Чакију, да ће моћи засести

веру. Да је Сава био жив у год. 1680 види се из споменутог декрета Мих. Апафија за Савина наследника у звању Јосифа од 28 децембра 1680. У њему се не каже за Саву да је покојни (Cipariu, Acte şi fragmente, 60), а преговори између Бранкована с једне и Пашка и Чакија с друге стране, као и преписка Ђорђева с Пашком, сведоче да је Сава II још био у животу 1681. Бранковић у својој Хроници, писаној на влашком језику, каже, да је Сава умро 1681 „stăpănind mitropolia tărăĭ Ardélululuĭ pănă în 24 de anĭ“ (Ar. Densuşianu, O nóvă cronică românéscă у Revista critică-leterară. Jaşĭ 1893). Како је Сава II постављен за митрополита последњих дана у децембру 1656, то се 24 године његова митрополитства навршило под крај 1681, када је и умро. Споменућу још да се из претеране вести код Череија види, како је Череји чуо нешто за преговоре ердељске опозиције са Шербаном против Апафија. Због тога и бележи како је Шербан, чувши за смрт Савину, поручио Апафију, да неће жалити ни 500.000 талира потрошити на Порти само да би га збацио са кнежевске столице (Cipariu, Op. cit. 270).

[1]) Mon. Comit. Trans. XVII. 184.

[2]) Immich, op. cit. 96.

[3]) Hammer, Geschichte des osmanischen Reiches III. 720.

на столицу ердељских кнежева. Преговори са влашким кнезом Шербаном ишли су на то, да Шербан поради на Порти у интересу Чакија против кнеза Апафија. Али је гроф Чаки као лукав и окретан човек мислио и даље. Надајући се да није далеко дан када ће засести на столицу ердељских кнежева, мислио је он да већ из раније тражи ослонца и на другој страни. Он је осећао да ће као римокатолик наићи у Ердељу на отпор протестаната, па је већ сада припремао земљиште за ближи споразум са ћесарем. Римски ћесар као наследник угарских краљева имао је пуно права да не губи из вида прилике у Ердељу и да сваком згодном приликом нагласи насупрот Турској своја права на Ердељ. Тежње Чакија, који је на столицу ердељских кнежева желео засести посредовањем Кантакузина на Порти али у исто време и као штићеник римскога ћесара, слагале се дакле са традицијоналном политиком Хабзбурговаца. Али у тадашње време није било по ћесаревце опортуно и сувише пажње поклањати ердељском питању, јер је Порта прилично неувијено показивала намеру, да не мисли остати у добрим односима са ћесарем. А цару Леополду више него икада требало је тада мира са Портом због агресивне политике Луја XIV. Како дакле резиденат Куниц крај све симпатије за Чакијеве планове није могао ништа учинити, решио се Чаки да иде влашком војводи Шербану, да лично утиче на кнеза да се за њ заузме на Порти. Једно жеља да што пре изведе промену ситуације у Ердељу, а друго силни дугови, који су га притиснули били, утицали су на грофа Чакија да се позно у јесен 1681 кришом кренуо из Цариграда. Ну његов долазак није могао

остати у тајности. Владислав Секељ, ердељски посланик, јавља 18 новембра кнегињи Ани Борнемиси да је Чаки, одмах сутра дан по његову доласку у Цариград, утекао у Влашку.[1]) Одлазак Чакија, који је личио више бекству, узбунио је у првом реду његове многобројне повериоце. Они су на глас о томе одмах појурили Пашку, тражећи да им исплати и своје и Чакијеве дугове. Али ни Порта није мирно гледала на Чакијев одлазак, него се одмах преко тумача Маврокордата почела брижно распитивати о узроцима Чакијева одласка у Влашку.[2])

---

[1]) Mon. Comit. Trans. XVII. 241.

[2]) Török-Magyarkori állam okmánytár, VI. 191—192

X.

Бранковићева прича о договарању грофа Чакија у Цариграду 1681 са интернунцијем грофом Капраром не одговара у свему истини. — Преговори грофа Капраре у августу 1682 са Чакијевим повереником. — Чаки и Ђорђе Бранковић утичу на кнеза Шербана Кантакузина да пристане уз ћесара. — Однос између Чакија и Ђорђа Бранковића. — Утврђивање Беча под крај 1682 и поч. 1683. — Однос цара Леополда I према Лују XIV. — Споразум цара Леополда I са Пољском. — Одлазак грофа Чакија у Беч у мају 1683. — Анализа дипломе цара Леополда I од 7 јуна 1683, којом се Бранковић подиже у ред угарских барона. — Опсада Беча. — Провала Луја XIV у шпанску Нидерландију. — Шербан Кантакузин посредовањем резидента Куница и грофа Чакија одржава везе са ћесаревцима под зидинама Беча. — Расположење западне Европе према Турцима после опсаде Беча. — Света Алијансија. — Држање турских трибутарних кнежевина: Ердеља, Влашке и Молдавске после опсаде Беча. — Бранковићево причање о догађајима после опсаде Беча. — Језуита Дино и његови планови о освојењу Цариграда. — Утицај црквених кругова на Леополдову оријенталну политику доприноси доста цареву неуспеху на Балканском Полуострву. — Опрезно држање кнеза Шербана Кантакузина према цару Леополду I.

Веома је мало података о бављењу Чакијеву у Букурешту 1681 и 1682. Сем једнога Чакијева писма Христофу Пашку од 22 новембра 1681, у коме му нуди на употребу свој стан у Цариграду, за који је у напред на по године платио, одговора Пашкова од 15 децембра, који је незадовољан што је Чаки отишао у Влашку[1]), и једнога изве-

[1]) Op. cit. 176. 187 sqq.

штаја ћесарскога резидента Куница из Цариграда, о коме ће бити речи, немамо других података о везама Чакија са Шербаном Кантакузином у то доба. Проф. Н. Јорга, који је специјално расправљао о ердељско-румунским везама у XVII веку, прелази веома сумарно преко Чакијевих веза са Шербаном. Он не спомиње ни једном речи Чакијев одлазак у Влашку, нити доноси какав нов податак.[1]) Преостаје нам још једино казивање Бранковића у Хроници, који доста детаљно прича како о својим везама са Чакијем, тако и о везама Чакија са Шербаном Кантакузином. Ну Бранковић на овом месту не приказује тачно чињенице. Изгледа да неке појединости чак хотимично изврће, само да би што више истакнуо себе и дао већи значај својој личности. Али када се Бранковићева прича доведе у везу са неким несумњивим подацима, онда се могу издвојити тачни од нетачних података, истина од измишљотине.

Пошто је испричао неприлике православних у Ердељу у XVII веку, муке и невоље митрополита Саве, као и његову смрт, враћа се Бранкович поново на рад ердељских емиграната на Порти, посведочивши тиме да није био особито вешт у распоређивању материјала.[2]) Емигранти су, каже Бранкович, почели особито живу акцију 1681, када је стигао онамо Шербанов пуномоћни посланик Константин Бранкован. Чим су се састали с њиме, распитивали су они (Чаки и Пашко) за Ђорђа Бранковића и тражили начина како да се споразумеју са Шербаном у погледу уклањања тиранина Апа-

[1]) N. Jorga, Legăturile principatelor romîne cu Ardealul de la 1601 1699. Bucureştĭ 1902. CCCXIV.

[2]) Хроника, 1631 sqq.

фија. Пошто су емигранти на захтев Бранкована дали од себе уверење да ће штитити православље у Ердељу, ставио се Чаки у споразум са ћесаревим пуномоћним послаником грофом Капрaром. Чаки је, наставља Бранковић, већ од раније знао да је он, Бранковић, помазан за деспота са знањем ћесарских резидената Ренигера и Киндзберга, као и великога тумача Панајота Никузија. Он је ту тајну приопћио и Капрари са напоменом, да је миропомазање извршио словено-српски патријарх Максим тога ради, како би подчињени хришћански народи, када буде дошло до устанка на Турке, имали потребнога старешину. Како је гроф Капрара имао задаћу да спрема устанак хришћанских подчињених народа, договорио се са Чакијем, да пошто пото нађу начина како да се ставе у споразум са Ђорђем Бранковићем „нареченим деспотом словеносрпским“, па да преко њега задобију и влашкога војводу Шербана да се дигне на Турке.[1]) Чаки је узео на себе да то изведе, па је преко свога поузданика, Андрије Тота, упутио Бранковићу уверење о вечитом пријатељству, молећи уједно кнеза Шербана да му дозволи доћи у Влашку. Молбу Чакијеву поткрепио је и Костантин Бранкован. Када је Бранковић за ово дознао, утицао је на Шербана да се одазове жељи Капраре и Чакија, те је Шербан наредио Бранковану да тајним путем отправи Чакија у Влашку, како не би Порта са-

---

[1]) ... ѩковим пособствием би вазмогли сабеседователно саглашение сатворити с Геѡргием Бранковичем нареченним деспотом славено сърбским и еговим ходатаиством саюзно изложение сатворити са ѡбладателем влахіиским Шербаном Кантакѵзином и са прочими ѩко славено сърбскими тако и славено влахіискими народи едино присавачетателно оустроеніе притварающим им ва общ8 полз8 васенароднаго христіаньства (Хроника, 1645—1646).

знала за његов одлазак. Тако је Чаки посредовањем Бранкована кришом дошао у Влашку, очекујући згодан моменат да оствари замишљене планове. На тај моменат није требало дуго чекати. Указао се он с пролећа 1683, када је султан Мухамед IV кренуо са војском према Београду, са намером да свом снагом нападне на ћесара.[1])

Толико Бранковић, чије причање не одговара у свему истини. Пре свега нетачно је да је Чаки могао са грофом Капраром преговарати 1681, јер Капраре тада још није било у Цариграду. Када су током 1681 сви знаци говорили за то, да Порти није много стало да чува и на даље мир са ћесарем, предложило је Ратно Веће цару Леополду I 13 августа 1681 да именује за интернунција на Порти грофа Албрехта Капрару. Гроф Капрара је по предлогу Већа имао свом снагом радити на обновљењу Вашварскога уговора о миру.[2]) Капрара је кренуо на Порту почетком фебруара 1682 са сјајном пратњом, те стигао у Цариград 12 маја, а већ сутра дан био је примљен у аудијенцију код великога везира.[3])

Већ на путу за Цариград опазио је Капрара да се Турци спремају. У Софији срео се он са посаобином Имре Текелије, која се враћала са Порте, где је наваљивала да Порта призна Текелију за угарскога краља под врховним господством Турске. У Цариграду опет говорило се у мају како се велики везир спрема за Београд, а одатле за Угарску.[4]) Све је то налагало грофу Капрари да уложи

[1]) Хроника, 1648.

[2]) Das Kriegsjahr 1683 nach Acten und anderen authentischen Quellen dargestellt. Wien 1883. 7.

[3]) Hammer, op. cit. 724. Török-Magyarkori állam okmánytár, VI. 240.

[4]) l. c.

сву снагу па да отклони ратни сукоб. Према томе нити се гроф Чаки могао договарати са грофом Капрером у Цариграду 1681, јер га онде није било, нити је Капрари стављено било у задаћу да ради на устанку подчињених хришћана, него баш противно. Ћесару је било стало много до мира само да би избегао ратовање на два фронта, због чега је Капрара морао уложити сву вештину да склони Порту на мирољубиво држање. Али ипак крај свега тога држим, да у причању Ђорђа Бранковића има нешто истине. Како наиме ердељски посланик Визакнаји јавља кнегињи Ани Борнемиси крајем августа 1682, да је човек грофа Чакија дошао из Влашке и са Пашком одлазио грофу Капрари и у кућу влашкога кнеза,[1]) мислим, да су тада текли преговори између Шербана, Чакија, Ђорђа Бранковића с једне и грофа Капраре с друге стране. После преговора грофа Капраре са рајс-ефендијом, чауш-башом и јаничар-агом у јуну и јулу 1682 било је мање више јасно, да Порта мисли на оружану акцију против ћесара.[2]) Сам Капрара јављао је у другој половини јуна и почетком јула да је рат са Портом неизбежан, због чега је потребно спремати се за рат.[3]) Одјек Капририних неповољних извештаја са Порте звучи и у писмима цара Леополда I фра Марку Давијано, у којима цар изриче уверење да ће доћи до рата са Турском.[4]) Природно је онда што се Кап-

[1]) Op. cit. 271.

[2]) Hammer, op. cit. 725.

[3]) Onno Klopp, Das Jahr 1683 und der folgende grosse Türkenkrieg bis zum Frieden von Carlowitz 1699. Graz 1882. 113—114.

[4]) 5 септ. 1682 пише цар из Еберсдорфа Марку „pare che li Turchi vogliono commovere nuove torbolenze“, а у писму од 29 новембра из Беча пише већ „io temo che certo havremo la guerra del Turcho“ (O. Klopp, Corrispondenza epistolare tra Leopoldo I. imperatore ed il P. Marco D' Aviano capuccino, Graz 1888. 15—16).

рара обазирао за савезницима сада када је судар са Портом скоро био неизбежан. Капрара је од резидента Куница могао бити информисан о тежњама и намерама грофа Чакија и његова сарадника Христофа Пашка.[1]) И сада, када је могућност судара са Турском била тако близу, могао је Капрара само ићи на руку Чакију у остварењу његових планова, наперених против Апафија, који је опет на штету ћесара помагао мађарске устанике у хабзбуршкој Угарској.

Колико је Леополдове дипломате на Порти интересовала евентуална промена режима у Ердељу, а особито личност грофа Чакија, показује шифрована депеша резидента Ђорђа Христофа Куница, упућена из Цариграда 11 августа 1682 председнику Дворског Ратног Већа. Куниц наиме јавља како му је Пашко поверљиво саопћио, да је велики везир посредовањем кнеза Шербана обећао, да ће при смени ердељскога кнеза пре свега имати у виду грофа Чакија.[2]) Тиме што би на

---

[1]) Напред сам споменуо да су Чаки и Пашко одмах по изласку из тавнице ступили у везе са ћесарским резидентом у Цариграду Куницем. Да је на тим састанцима, у вези са постављањем Чакија на ердељску кнежевску столицу, додиривана и могућност еманципације Ердеља од Турака, закључујем из разговора Пашкова са франц. језуитом Беније 18 фебр. 1682. Када је наиме Беније изјавио како је Луј XIV мишљења, да је боље да Угарска и Ердељ остану и на даље под Турцима, изјавио се Пашко одлучно против тога, цртајући живим бојама дојакошње патње Ердељаца од Турака и незгоде за Европу, ако се тај однос и на даље буде одржавао (O. Klopp, Das Jahr 1683 und der folgende grosse Türkenkrieg, 531).

[2]) Der graf Tschaky befindet sich beym fürst in der Vallachey, der Pasco aber sein compagnon forthan alhier, dieser hat mir vorgestern vertraut, wasgestalten der graf Tschaky vermittelst des wallachischen fürsten von der ottomanischen Porten guete vertröstung bekomben, dass bey veränderung des furstentumbs in Siebenburgen der grossvezir seiner person vor anderen wolle gedacht sein (Дворски и Државни Архив у Бечу, Turcica из г. 1682).

ердељску кнежевску столицу засео римокатолик Чаки, увукао би ћесар Ердељ у сферу своје политичке моћи, а Чаки би опет, с обзиром на очекиване тешкоће од калвина у Ердељу, нашао наслона код ћесара. Није онда чудо, што се Капрара у августу 1682 пустио у преговоре са поуздаником грофа Чакија и са Константином Бранкованом. Преговори ови били су по Капрару од толико већега значаја, што је интервенцијом грофа Чакија било у изгледу, да ће ћесар, у случају судара са Турском, добити савезника у лицу влашкога кнеза Шербана и још једне личности, која је могла, по извештају Чакија, учинити велике услуге царској ствари. Везе Шербана Кантакузина са Бечком посадом за време опсаде Беча 1683 посредством ћесаревога резидента Куница, који се налазио у турском табору, и баронска диплома цара Леополда Ђорђу Бранковићу од исте године говоре за то, да је између ћесареваца с једне и Шербана и Бранковића с друге стране било договора и пре опсаде Беча. И Бранковић и Чаки радили су током 1682, када се јасно осећало да се одредбе Вашварскога мира не ће моћи одржати, свом снагом да придобију кнеза Шербана за заједничку акцију са ћесарем. Осећајући да ће скорим доћи до судара између Турске и ћесара, журили су се и Чаки и Бранковић да понуде своје услуге ћесару, имајући опет сваки своје интересе пред очима.

Даровити Чаки упознао је брзо особине амбицијознога Шербана. Он му је, како се може судити по кашњим писмима и обећањима цара Леополда, о чему ће доцније бити речи, могао стављати у изглед Цариградску круну, ако Турци

буду изагнани из Европе. И ако се опрезни Шербан чувао да отворено изиђе на среду, ипак је вољан био да се приближи ћесару, жељан да се згодном приликом отресе несносних вазалних веза према Турцима. Бранковић је опет мислио да се само у бурним приликама, и то с помоћу ћесара, могу остварити његове амбицијозне тежње, због чега је ишао на руку Чакију у придобивању Шербана на ћесареву страну, хотећи ову услугу код ћесара што боље наплатити.

Преговарајући и договарајући се са Чакијем у Букурешту, истицао је Бранковић Чакију своје знаменито порекло. Том приликом поверио му је и своје раније везе са резидентом Киндзбергом, па чак и тајну о свом тобожем миропомазању за деспота пре деветнаест година. Нема сумње да Бранковић није пропустио нагласити Чакију, као оно раније Киндзбергу, да је у стању као потомак старих владара за кратко време подигнути велики број устаника. Бранковић је причу о миропомазању, коју ставља у г. 1663 по свој прилици стога, што се сећао да је те године изабран за патријарха Максим и да је те године можда путовао у Св. Земљу, могао сада слободно причати. Личности, које су тобоже учествовале у том акту, биле су од реда мртве, те нису могле противно сведочити. Све то пак требало је Бранковићу тога ради, да би себе истакао као таку личност, са којом се у случају судара са Турском мора озбиљно рачунати.

Тешко да је пустолов гроф Чаки могао поверовати у ту причу о Ђорђеву знаменитом пореклу и његову миропомазању за деспота. Њему су прилике на Порти и Ђорђеве личне околности биле и сувише добро познате а да би озбиљно могао

веровати у скаску о миропомазању. Што је Чаки крај свега тога, како ћемо видети, заступао ствар Бранковића у Бечу онако како је овај желео, значи, да је њему ишло у интерес подржавати Ђорђеве планове. Бранковић је истицањем свога знаменитог порекла и лажном тврдњом, да уз њега пристаје велики број потлачених Хришћана, мислио обманути ћесара. Њему је поглавито стало било дотле да га цар подигне у ред угарских магната, како би кашње с титулом магната могао боље утицати на српски народ да у за њ пристаје. Гроф Чаки је опет мислио да ће више обвезати ћесара тиме, ако му поред влашкога кнеза Шербана укаже још на једнога савезника, од кога би ћесар, у случају судара са Турском, имао такођер доста користи. И Шербан и Чаки и Бранковић имали су, дакле, сваки својих разлога, да понуде услуге Капрари, који их је кришом и прихватио у августу, губећи све више наду на миран споразум са Турцима.

С јесени 1682 почели су и политички меродавни кругови у Бечу, како је речено, стицати уверење, да ће се сукоб с Портом тешко моћи избећи. Због тога се раније започети преговори о алијансији неких хришћанских сила почели интензивније водити. Тако је у јесен 1682 упућен био у Пољску гроф Карло Валдштајн да ради на склапању савеза против Турака. У исто време известио је цар Леополд I изборне кнежеве у Немачкој о великој опасности од Турака.[1]) Осим тога и неке наредбе Бечких власти у септембру 1683 показују да се

[1]) Camillo Contarini, Istoria della guerra di Leopoldo primo imperadore e de' principi collegati contro il Turco. In Venezia 1710. I. 83. 89.

већ тада помишљало на могућност турскога нападаја на Беч,[1]) али се озбиљније мере почеле предузимати у новембру и децембру. Тада је, а још више у јануару 1683, заповедник Беча, гроф Ридигер Штаремберг, почео поправљати градска утврђења.[2])

Положај цара Леополда био је у толико тежи, што је Луј XIV незгоде Хабзбурговаца у Угарској и према Порти хтео свакако да експлоатише, те да прошири своје територије на штету Немачке. И ако је у фебруару 1683, у Хагу, склопљен био против Луја XIV савез између Леополда I и Нидерландије, Шведске и Шпаније,[3]) и ако је настојањем римске курије 31 марта 1683 утврђен између Леополда и Пољске споразум за нападај и одбрану против Турака, ипак су и поред тога цару Леополду свако обећање и сваки изглед на помоћ добро долазили. Нови савезник приман је био 1683 у Бечу тим радије, што Хашка лига због неслоге чланова није пружала велике наде на успех против моћнога Луја XIV, а у Беч су међу тим стизали све гори гласови о акцији одметника Имре Текелије и журним спремама великога везира Кара Мустафе, који је са војском кренуо из Једрена 31 марта 1683.[4])

Како су се догађаји брзо развијали, требало је похитати, те ступити у непосредне везе са ћесарем, тим пре, што је Капрари од половине јула

---

[1]) O. Klopp, Das Jahr 1683 und der folgende grosse Türkenkrieg, 176—177.

[2]) Victor v. Renner, Wien im Jahre 1683. Geschichte der zweiten Belagerung der Stadt durch die Türken im Rahmen der Zeitereignisse. Wien 1883. 160 sqq.

[3]) Immich, op. cit. 111.

[4]) Hammer, op. cit. 730.

1682 по налогу Порте било забрањено опћење са Бечом.[1])

Бранковић у Хроници каже да је Чаки, на глас о кретању турске војске према Београду, кренуо по дозволи Шербановој преко Молдавске и Пољске у Беч, јер је пут преко Угарске био несигуран.[2]) Снабдевен потребним инструкцијама од Ђорђа Бранковића и кнеза Шербана, који се такођер спремао да се са својим трупама придружи везиревој војсци, стигао је Чаки по свој прилици негде у мају 1683 у Беч.[3]) У Бечу је Чаки затекао

[1]) Hammer, op. cit. 725.

[2]) Да је Чаки збиља преко Пољске отишао у Беч, потврђује и инструкција кнеза Апафија Јовану Шарошију од 25 октобра 1686. (Mon. Comit. Trans. XVIII. 574).

[3]) Бранковић у Хроници каже да је Чаки, стигавши у Беч, известио цара о својим преговорима са Капраром и Шербаном. Подједно је, каже даље, информисао цара о турским спремама, нашто је ћесар предузео потребне мере за одбрану града, а уједно је поручио пољском краљу да му дође у помоћ. Видели смо више да су спреме за одбрану Беча почеле већ под крај 1682, а узевши на ум Леополдову поруку грофу Капрари од 26 априла 1683, којом му доставља да је склопљен савез између њега и Пољске, те га опозива са Порте (Documente privitoare la istoria Românilor. V. 1. 100—101), тешко да ће бити истинито казивање Бранковића, да је цар Леополд тек на информацију Чакија позвао пољскога краља у помоћ. Ну из споменутога документа из г. 1686 види се, да је Чаки збиља својим информацијама о турским спремама утицао на генералисима ћесарске војске херцега Карла Лотриншког, да отправи хришћанским кнежевима хитан позив да дођу Бечу у помоћ (Mon. Comit. Trans. XVIII. 574). Наравно да Бранковић кашње ту околност приписује себи у заслугу, када хвалисаво истиче цару Леополду у молби од 1691 да је: apparatum belli turcicum ad cingendam opsidione Viennam destinatum per nonnullos fideles ad augustissimam sacratissimae caesareae maiestatis vestrae aulam expeditos mature aperui et manifestavi. Још се више хвали Бранковић у петој тачци молбе када каже, да је и он лично припомогао ћесарском посланику у Пољској грофу Карлу Валдштајну да се склопи савез са пољским краљем Јованом Собјеским. Не мислећи, наравно, да је Бранковић збиља учествовао у склапању савеза, истичем само узгред, да се из једнога отписа цара Леополда I види, да је Бранковић имао неких веза са грофом Карлом Валдштајном (Die freiwillige Theilnahme der Serben und Kroaten an den vier letzten österreichisch-türkischen Kriegen, Wien 1854. p. 100).

грађанство у највећем раду на оправци Бечких утврђења. Забринутост Бечких политичких кругова повећавала је још и та околност, што се трупе Луја XIV тада налазиле у Елсазу и Фландрији, хотећи на тај начин забавити царске трупе на западу, а тиме олакшати и Турцима акцију против ћесара.[1])

Имамо ли у виду тадашње политичке прилике, је ли чудно онда, што је гроф Владислав Чаки, римокатолик и претенденат на ердељску кнежевску столицу, био лепо примљен од ћесара и његових интимних саветника? Је ли чудно онда да је цар Леополд I, налазећи се у тако великој невољи, са радошћу разабрао од Чакија о симпатијама влашкога кнеза Шербана према ћесару и о његовој готовости да у згодном моменту пристане уз хришћане? И напокон зар је онда необично што су цар Леополд I и околина му са задовољством разабрали и о другом евентуалном савезнику, потомку старих балканских владара, који је такођер за тражену награду могао ћесарској ствари допринети неке користи? Је ли чудно онда што су писмени захтеви Бранковића, управо у Букурешту састављени концепат за Леополдову диплому, којом су се Ђорђе Бранковић и брат му Сава имали прогласити за бароне угарске, примљени били у Бечу одмах без икаква устезања? Је ли чудно онда што ни цар Леополд I а ни његова најближа околина нису запели чак ни за тврдњу у концепту да Бранковићи воде порекло из доба Карла Великога, него су све захтеве, као и приложени грб баронски, који је још раније саставио Ђорђе Бранковић у споразуму са братом Савом према грбу Божидара

---

[2]) Immich, op. cit. 112.

Вуковића у његову Саборнику од г. 1538,[1]) примили, прихватили и потврдили? Цар Леополд I и његови интимни саветници могли су се у толико лакше одазвати жељи Чакија, односно Ђорђа Бранковића, што су земље, на које је Ђорђе Бранковић подизао права као потомак старих деспота, биле у тим критичним данима ван домашаја ћесареве сфере. Тада, када су се Турци са страхом очекивали пред зидинама Беча, није нико ни могао мислити да ће ћесарева ствар за кратко време толико нагло напредовати на југу, да ће он као наследник угар-

[1]) Заслуга је Ил. Руварца (Одломци о грофу Ђорђу Бранковићу, 13) што је нагласио сличност између грба на баронској дипломи Бранковићевој и грба Божидара Вуковића Подгоричанина, за који грб Божидар у Октоиху од 1537 каже: „И поставихь сьи бѣлѣгь мой вишеписанны дарованніи прежднимь моимь и мнѣ велициѥмь кѥсаромь Кариштлоушемь“ (И. Каратаевъ, Описаніе славяно-русскихъ книгъ I. СПетербугъ 1883. 86). Тај грб Божидарев налази се и у његову Саборнику од 1538, (припоћен иначе у 63 књ. Гласн. срп. учен. др. стр. 198), само Руварац греши када мисли, да митрополит Сава није знао за тај Саборник од 1538, јер се нигде не назива de Podgoricza. Сава се у споменутој потврди Ђулскога каптола из г. 1680 назива тим предикатом, због чега мислим, да се и митрополит Сава заједно са братом Ђорђем на основу тога Саборника почео називати Подгоричанином, и да су обоје заједнички по том Саборнику израдили грб Бранковића. Оба брата морала су се при састављању грба послужити Саборником, јер Орбини, који је тада једини могао пружити материјала за тај посао, и који је послужио као извор потоњим хералдичким зборницима (Ст. Новаковић, Хералдички обичаји у Срба у Годишњици VI. 120—121) не доноси грб старих српских деспота, потомака Ђурђа Смедеревца. Не доноси таки грб ни Диканж у делу Historia Byzantina. Диканж у главном копира Орбинија, са изузетком грба Црнојевића (двоглави орао у полету са круном на глави). Овај је грб Диканж могао узети из Бечке копије Корјенић-Косоровићева зборника, а који је грб пренесен вз Диканжа у дело Alter und neuer Staat des Königreichs Dalmatien (Nürnberg 1718). Ну све да је Диканж и донео био грб српских деспота, тешко би се Бранковићи могли њиме послужити, јер је Historia Byzantina штампана 1680 год., а до ње је Ђорђе Бранковић, мислим, дошао када се настанио у Букурешту. Грб Бранковића, чији су главни саставни делови, орао и лав, узети из грба Божидара Вуковића, описује се детаљно у дипломи цара Леополда из г. 1683. Да би људи, каже се у дипломи према подацима грофа Владислава Чакија, што јасније увидели милост и доброту царску према Бранковићима, потврђује им и још умножава цар „antiqua

ских краљева моћи иступити са претензијама на трибутарне кнежевине и још на неке балканске земље.

У таким приликама издана је у привилегијалном облику преко угарскога канцелара епископа Њитранскога Јована Губашоција 7 јуна 1683 у Лаксенбургу, дакле на месец дана раније пре него што ће цар Леополд I напустити Беч због опасности од Турака, диплома цара Леополда I, којом се Ђорђе Бранковић подиже у ред правих угар-

et gentilitia armorum vestrorum, quibus hactenus usi estis, insignia, а наиме усправљен војнички штит, подељен по средини на два поља. На горњем плавом пољу налази се црни орао у полету, са отвореним кљуном и црвеним на више испруженим језиком и погледом на десно, док на доњем пољу, подељеном косо на три неједнака дела (крајња два зелена а централни највећи црвен), у црвеном делу корача усправљен златан лав с лева на десно. На врх штита виде се два шлема са отвореним дијадемама. Више десне дијадеме издиже се орао у полету са отвореним кљуном и погледом на лево, а више леве дијадеме издиже се лав са отвореном чељусти и погледом на десно. Украсни су знаци штиту с десна златно-плаветни а с лева црвено-сребрни. Haec omnia, каже се у дипломи, in principio sive capite praesentis diplomatis nostri pictoris edocta manu et artificio, propriis et ingenuinis suis coloribus clarius depicta ... esse conspiciuntur. Слику грба приопћио је Л. Талоци у споменутој расправи стр. 21 према Liber Regius 18 стр. 78, у коју су краљеву књигу (сада у државном архиву у Будиму) унесене те дипломе. Оригинале Леополдових диплома Бранковићу одузео је маркграф Луј Баденски, када га је ухапсио у Кладову, и оне се налазиле у канцеларији Ратног Већа још год. 1702. (Ратни Архив у Бечу, 1702. септ. Exp. Prot. № 244). Приликом њихова издавања унесен је њихов текст по обичају тадашњега времена у Liber Regius. Када је Бранковић, убрзо по хапшењу, ухватио везе са првацима недавно придошлих Срба, утицао је на њих, како би још више себе пред њима легитимисао, да затраже од цара оверовљен препис тих диплома. Тако је онда цар Леополд I, како сам у дипломи вели, дао на захтев српскога народа исписати 1 марта 1691 из Liber regius текст грофовске дипломе. Један препис тога Леополдова инсерта налази се у Архиву Двор. Коморе у Бечу (Арх. Заједничког Министарства) под 6 мајем 1692. Али и ако се у дипломи царевој од 1688, којом се Бранковић подиже на степен грофа, у кратко износи и садржина баронске дипломе од 1683 са признањем наследства на територије старих деспота, ипак су народни депутирци и Ђорђе Бранковић молили цара да им изда други инсерт, којим би обухваћен био целокупан текст обе дипломе. Тако је онда цар Леополд I, како сам вели у новом инсерту, обухватио инсертом од 1 септ. 1692 обе дипломе. Пада у очи да

ских барона. После дугачкога увода или боље аренге, са којом се обично сретамо у сличним документима, и у којој владалац истиче побуде, које га покрећу да награђује врлине заслужних верних, прелази цар на заслуге Бранковића. *Препоручен му је*, вели, Бранковић са своје верности, прегалаштва и разборитости, а сем тога *разабрао је* да он води порекло од таке породице, чији су неки чланови били краљеви у Босни, Бугарској, Далмацији, а неки опет у Хрватској и свима краљевинама у Илирику.[1]) Неки пак чланови исте породице заслужили су одличним даром, ретким врлинама и сјајним делима од Карла Великога[2]) титулу

Бранковић у Хроници (1669—1702) доноси само текст дипломе на грофовство док Рајић (Исторіа IV. 293—308) публикује Леополдов инсерт са садржином обе дипломе. Али како и Бранковић и Рајић наводе на крају датум другога инсерта (1 септ. 1692), како даље у инсерту Леополдову од 1 марта има неких речи којих нема код Бранковића и Рајића, то је Бранковић саопштио текст у Хроници по једном препису инсерта од 1 септ. 1692. Текст баронске дипломе не доноси на означеном месту у Хроници по свој прилици стога, што га је мислио ставити међу догађаје у год. 1683 па је заборавио то учинити. Рајић пак нашао је у оставштини Бранковића тај исти препис другога инсерта Леополдова па је по њему приопћио текст Леополдових диплома Бранковићу, одакле је прештампаван у познијим издањима.

[1]) Te Georgium Brankovics qui . . . industria fidelitate, prudentia ac judicii maturitate ... *nobis commendatus exstitisti*, ex ea siquidem familia Te originem trahere *percepimus* . . . ut nonnulli ex eadem in sublimi regiae dignitatis culmine collocati, Bosniae, Bulgariae, Dalmatiae, allii Croatiae ac universorum Illyrici regnorum imperio atque dominatu potiri (Liber Regius 18 p. 78).

[2]) Бранковић је, стављајући у Подгорицу Вука Бранковића по Саборнику Божидара Вуковића Подгоричанина, императора Карла нашао у предговору Саборника. Али и ако Божидар у предговору изреком каже, да му је белег (грб) дан: „Кариωлоушомъ, еже г҃лютсе быти по именоу . е҃ . кѥсарь ѿ рож҃ьства х҃ва“, (Каратаевъ, op. cit. 90), Бранковић је ипак на место Карла V ставио Карла Великога. Ако је то учинио да уклони хронолошки несклад између Вука Бранковића и Карла V. онда је тим учинио већу грешку, јер је личност из XIV века доводио у везу са личношћу старијом неколико векова. Биће да је Бранковић довео Вука Бранковића у везу са Карлом Великим, да би што више

кнеза свете римске империје, као напр. Вук Бранковић Подгоричанин, наследни господар Херцеговине, Срема и Јенопоља. Имајући све то на уму, увршћује цар Леополд I Ђорђа Бранковића, његова рођенога брата Саву[1]) и Ђорђеве потомке оба рода не само у ред и број правих и несумњивих барона краљевине Угарске, него их утврђује и у наследству гореспоменутих земаља Херцеговине, Срема и Јенопоља, које је земље, као што се каже, споменути Вук Бранковић Подгоричанин негда поседовао и уживао.[2])

истакао старину и углед својих предака. У ту сврху, дакле, и информисао је Бранковић грофа Чакија, а у Бечу су ово казивање примили на веру, чему се не треба чудити у времену слабо развијене критике, када су се слични случајеви често јављали и када им се врло често поклањала вера.

[1]) Узимајући погрешно да је митрополит Сава умро 1680, мислио је И. Руварац да се ово не тиче митрополита, него неког даљега рођака Ђорђева. Ну ово неће бити тачно. Ђорђе Бранковић је, склањајући се из Ердеља у Влашку, поред намере да брата ослободи тавнице одлазио онамо и стога, да било којим начином реализује свој давнашњи план и брата Саве. Инструишући почетком 1683 грофа Чакија, који је полазио за Беч, није Бранковић у Букурешту још сазнао био за смрт Савину, и то ће бити разлог да се Сава у дипломи цара Леополда од 7 јуна 1683 спомиње као жив. Да је Ђорђе Бранковић за смрт брата Саве дознао тек по одласку грофа Чакија у Беч, као да говори и један његов запис, писан румунским језиком на једном јеванђељу. Ово јеванђеље послао је као поклон Gheorghe Brankoveanul, како сам себе назива, 10 маја 1683 из Букурешта цркви села Вешћема у Ердељу, да се свећеник дотичне цркве моли за душу упокојеног митрополита Саве и његове родбине (N. Jorga, Scrisorĭ şi inscriptiĭ Ardelene şi Maramureşene, Bucureştĭ 1906. II. 201—202). Није ли ова задужбина учињена поводом добивена гласа о смрти митрополита Саве? Пада међутим у очи да се у Леополдовој дипломи од 7 јуна 1683 Сава, рођени брат Ђорђев, не спомиње као митрополит. Што се у дипломи преко Савина достојанства муком прелази, могло би се тумачити информацијама, које је Чаки давао приликом састављања дипломе. Чаки, знајући да је Сава збачен са митрополитског достојанства, није на меродавном месту у Бечу говорио о њему као митрополиту, него га је само споменуо, колико да се и он унесе у диплому. Неколико година касније тражиле се из Беча детаљније информације о Сави.

[2]) Te inquam Georgium Brankovics ac per Te Szavam pariter Brankovics fratrem tuum carnalem ac uterinum et haeredes et posteritates

Тако је Бранковић овом, на брзу руку састављеном, дипломом на основу материјала Чакијева уврштен у ред угарских барона. Али не у ред обичних племића, него у ред правих барона угарске краљевине, у ред високога угарскога племства примљен је Ђорђе Бранковић. Имамо ли на уму да су се у XV и XVI веку и српски деспоти убрајали у veri barones regni Hungariae и да су као такви и они дужни били у случају ратне потребе давати бандеријум од 1000 коњаника, да се дакле и они убрајали међу најглавније малобројне officiales banderiati,[1]) биће онда да је Ђорђе Бранковић у ред угарских барона подигнут поглавито као потомак старих српских деспота. Врло је лако могуће да је баш сам Бранковић преко Чакија обавестио царску канцеларију о односу старих деспота према круни угарској. Он их је обавестио онако, како је за тај однос сазнао читајући Бонфинија, па је према томе тражио, да се и он као тобожи потомак деспотски уврсти у ред verorum baronum regni, што је, благодарећи тадашњим политичким приликама, и постигао.

Пада у очи да се у дипломи не набрајају, као што је то био обичај, заслуге због којих се Бранковић подиже на тај високи степен. Не набрајају се стога, што Бранковић лично таких заслуга није имао, него му је као тобожем потомку владалачке фами-

---

tuos utriusque sexus universos, masculos et feminas, in futurum et infinitum nascituros ex certa nostra scientia motuque proprio ac animo deliberato non solum in ordinem et numerum, coetumque ac consortium verorum et indubitatorum regni nostri Hungariae liberorum baronum evehendos aggregandos et cooptandos, quorum etiam in haereditate suprafatorum Herczegovinae, Sirmiae et Joanopolis districtuum, quae antelatus olim Wolfgangus Brankovics Podgoricensis gavisus fuisse perhibeatur, confirmandos et ratificandos esse duximus (Lib. Regius. l. c.)

[1]) Timon Ákos, op. cit. 538—539. 771. Corpus iuris hungarici, 606.

лије ово достојанство дато на рачун будућих услуга. Имајући у виду те будуће услуге за цареву ствар, увретио га је цар Леополд I као краљ Угарске не само у ред високог угарскога племства, него га је признао и за наследнога господара Херцеговине, Срема и Јенопоља.[1]) Ови крајеви, међу тим, погрешно се називају дистриктима, што показује да су и царска канцеларија и Бранковић слабо били оријентовани о приликама на југу. Тако је, дакле, Бранковић признат био и за наследника старих владара, а тиме му је уједно одређен био делокруг његова будућега рада.

Ступањем у ред угарских барона постигао је Бранковић много. Ставио се пре свега у ближи додир са Бечким двором, коме је раније узалуд нудио услуге. На тај начин мислио је он лакше реализовати давно замишљени али њему још нејасни план формирања неке државе под ћесаревом заштитом. Ну стварање новога државнога организма није се дало замислити без учешћа потлачених хришћана, које је требало придобити и одушевити. Да се ово постигне, није било доста да Бранковић шири гласове о своме знаменитом пореклу. И ако је у народу, нарочито код Срба у Срему, жива била идеја о српској деспотовини, ипак је претенденат на

[1]) Овако је ову диплому схватио и изаслани одбор Дворског Ратног Већа, који је лети 1702 делегован да проучи питање ухапшеног грофа Ђорђа Бранковића. Између осталога каже се ту: „... das haubtinstrument aber ... ist das von Euer kays. May. de dato siebenden junii sechzehnhundert drei und achtzig zu Laxenburg unterschriebene und ihm ertheillte diploma, worinnen er für ein legitimum descendenten der ehmaligen Brankovich (so könige von Bosnien, Servien, Illyrien, Syrmien und fast all anderen zwischen Bellgrad und Constantinopel gelegenen provincien, darunter auch Wolfgangus und Georgius Brankovich de Podgoriza des heiligen römischen reichsfürsten gewesen seyn sollen) und anbey zugleich zu einem rechtmässigen erben aller dieser länder von Euer kays. May. allergnädigst declarirt worden“ (Ратни Арх. у Бечу, септ. 1702. Exp. Prot. бр. 244).

старешинство српскога народа могао рачунати на већи успех само онда, ако његово знаменито порекло и претензије буду имале неку врсту легитимитета. Тај се легитимитет могао стећи признањем цркве, због чега је Бранковић и измислио скаску о миропомазању за деспота у Једренима. Али ни само признање цркве није било довољно. Бранковић је знао из византијских писаца да су византијски цареви достојанство деспота давали не само својим рођацима, него и српским владаоцима, који су узимали за жене византијске принцезе.[1]) Ну Бранковић иде и даље. Знајући да је цар Стефан Душан по примеру византијских царева постављао деспоте, севастократоре, севасте, ћесаре итд.[2]), измислио је Бранковић причу да је кнез Лазар венчан за цара, само да би могао тврдити како је Вуку Бранковићу од стране Лазара, као српскога цара, дано достојанство деспота.[3]) Тада, када је Ђорђе Бранковић покушавао да изведе своје планове, српског царства и Византије давно више није било, али је за то било римскога цара. Овај је, нарочито као краљ Угарске, могао потврђивати и давати титуле у суседним балканским земљама, за које се у Бечу још увек знало да су неке од њих некада биле под врховним господством Угарске. Стога је Бранковићу стало било да са измишљеном генеалогијом и измишљеним црквеним легитимитетом, а користећи се забуном Бечких кругова, стече признање ћесара, који је у тим моментима рачунао на његову помоћ. Обманувши цара Леополда I, стицао је Бран-

[1]) Хроника, 3218.

[2]) Op. cit. IV кн. 309. Гл. о том и ваљану студију Ст. Новаковића „Византијски чинови и титуле у српским земљама XI—XV века“ (Глас LXXVIII. 270 sqq).

[3]) Хроника, IV кн. 391. 421.

ковић средство да царским признањем придобива у будуће српски народ не толико за цара, колико за своје личне тежње. Прилике су се, дакле, тако стекле да су и ћесар у Бечу и гроф Владислав Чаки и барон Ђорђе Бранковић могли бити задовољни са оваким решењем питања. Имају ли се дакле на уму карактер Ђорђев и прилике у којима је растао, уоче ли се раније фазе у развоју питања о формирању државнога организма, нове српске деспотовине, онда вам је јасно шта је Бранковић хтео постићи баронском титулом. Иларијон Руварац, који није хтео да зна за прилике у којима је ова диплома постала, наравно да није могао схватити шта је Бранковић хтео и желео постићи с том дипломом.[1]) Греши даље Руварац и у томе, што мисли да је Бранковић 1683 лично добио у Бечу баронску диплому. Из читавога сплета догађаја, као и Бранковићевих кашњих односа са царем Леополдом I, види се, да Бранковић 1683 није одлазио у Беч. Да је он лично примио у Бечу баронску диплому, мислим, да би споменуо то у својој Хроници. Али он не само да то не спомиње у Хроници, него у једној молби на цара Јосифа I око 1707 г. изреком каже, да му је баронска диплома предана у отаџбини преко пуномоћника ћесаревих.[2])

Још је нетачније казивање Талоција, да је баронска диплома издана Ђорђу тек када су Турци одбијени били од Беча, када се, како каже Талоци, балканска раја сувише била одушевила, те

---

[1]) „Но шта је тим хтео постићи Ђорђе Бранковић и кога је он мислио обрадовати баронством — Бог би га знао“ (Одломци о грофу Ђорђу Бранковићу, 9).

[2]) Quod etiam (т. j. диплома) per ablegatos maiestatis suae sacratissimae plenipotentiarios, tunc mihi in partibus patriae meae existenti transmissum est (Ориг. концепат у мојој збирци).

се на чело народа изненада ставио Бранковић као старешина српскога народа. Скоро колико реди толико грешака, јер нити је тада српски народ на Балкану знао за Ђорђа Бранковића, нити је баронска диплома издана Бранковићу после опсаде Беча, јер су Турци били одбијени од Беча 12 септембра 1683.

Тада, када је Бранковићу издана била баронска диплома, налазила се турска војска под Осеком. Одатле је амбицијозни велики везир Кара Мустафа [1]) ударио према Стоном Београду у намери, да брзим маршем и прелазом преко Раба одсече војску херцега Карла V Лотриншког од Беча. Нагло кретање турске војске према Бечу нагнало је меродавне кругове да се постарају за сигурно склониште царској фамилији, због чега је цар Леополд I већ 7 јула у вече напустио са породицом Беч и кренуо према Линцу.[2]) Седам дана након тога притиснула је била сила турска са свих страна Беч, који је бранио гроф Ридигер Штаремберг.

Скоро пуна два месеца водила се очајна борба између опседнутих и огромне турске војске, скоро пуна два месеца живела је у силном страху западна Европа, очекујући сваког часа страшан глас да је пао у неверничке руке царски град. Папа Инокентије XI, који је читавога свога века сањао о формирању свете алијансије у сврху прогонства Турака из Европе, имао је мање него икада разлога да се и даље заноси том омиљеном идејом. Да потиштеност духова буде још већа, допринео је много и

---

[1]) Веома згодну карактеристику вел. везира Кара Мустафе пружа C. Contarini, op. cit. 241—242.

[2]) O. Klopp, op. cit. 205. C. Contarini (108—109) веома живо описује страх и забринутост Бечлија због наглога одласка царске фамилије.

Луј XIV својом себичном политиком. Он је наиме 1 септембра 1683, дакле када је цар Леополд I био у најтежем положају, провалио са 35.000 људи у шпанску Нидерландију, хотећи тиме приморати цара да му призна његове захтеве.[1]) Али крај све тежине положаја, нада на скору помоћ од врховног заповедника ћесарских трупа херцега Карла V Лотриншкога и пољскога краља Јована Собјескога подржавала је снагу и отпор већ изнурених Бечких трупа и грађана.

Велике услуге опсађеним Бечлијама чинио је влашки кнез Шербан Кантакузин, који се са својим трупама такођер налазио у табору великога везира, негде у близини данашњега Шенбруна. Он је под зидинама Беча, по свој прилици преко грофа Чакија, одржавао раније везе са ћесарским резидентом Куницом, кога је велики везир повео собом из Цариграда. Резиденат Куниц је потајно извештавао опсађене о намерама и плановима турским, у чему му је много ишао на руку војвода Шербан, како Куниц сам у једном извештају са особитом хвалом истиче.[2]) Ове заслуге Шербанове спомињу се и у једном писму ћесарскога министра грофа од Валдштајна од 29 фебруара 1688 кнезу Шербану.[3]) Шербан се, дакле, није само задовољио даном изјавом Куницу, како искрено

---

[1]) Immich, op. cit. 113.

[2]) O. Klopp, op. cit. 237.

[3]) ... noĭ am auzit de acele frumoase fapte ce Măria Ta aĭ făcut în vremea încunjurăriĭ Vieneĭ, de cînd ai întors a lor slobozire (N. Jorga, Genealogia Cantacuzinilor, 248). У Magazinul istoric pentru Dacia suptu redactia lui A. Laurîanu şi N. Balcescu V. 80, за тим у Analele Academiei Romane XXI. 393. прионђен је латински натпис на крсту, који је Шербан приликом турскога повлачења испод Беча дао подићи на месту, где се његова војска задржавала. Тиме је Шербан такођер хтео означити колико су његове симпатије на хришћанској страни.

жели да победи ствар Хришћана, него је сам кришом посредовањем грофа Чакија храбрио опсађене у Бечу, како се то изреком вели и у једној ердељској инструкцији из г. 1686.[1]) Одатле је јасно да су се везе и односи, које је Шербан посредовањем грофа Чакија почео са грофом Капраром и Куницом још у Цариграду, продужили и даље под зидинама Беча, којом приликом је Шербан показао велику вољу да се отресе несносног трибутарнога односа према Порти. Према томе није онда ни мало чудно, што су те везе и односи настављени и даље после опсаде Беча, када је било толико изгледа, да ће се не само Влашка него још и Молдавска и Ердељ с помоћу ћесара опростити подчињеног положаја према Турској.

Када су Турци енергичном интервенцијом пољскога краља Јована Собјеског били са грдним губицима одбијени од Беча, одахнуо је западни хришћански свет, изузевши једино Луја XIV и његове околине, којима је овакав обрт ствари најмање могао годити. Ну радост цара Леополда I и Бечких политичких кругова није била потпуна, јер је остало нерешено питање са Лујем XIV. Стога су и цар и околина му, одмах после ослобођења Беча, били за то, да се склопи мир с Турцима, како би имали одрешене руке на западу према Лују XIV. Али велики везир Кара Мустафа, жељан да освети претрпљени пораз под Бечом, како би се одржао у достојанству вел. везира, није хтео чути за мир. Тако је царска армија под вођством способнога херцега Карла V Лотриншког још те јесени наставила ратовање са Турцима.

---

[1]) Mon. Comit. Trans. XVIII. 574—576.

Освојење Ђура, знатне тачке у северозападној Угарској, позно у јесен 1683, пробудило је наде још на крупније успехе. На конференцији, одржаној у Линцу позно у јесен 1683 у присуству цара Леополда I и председника Ратнога Већа грофа Хермана Баденскога, истицали су и бивши интернунције гроф Капрара и резиденат Куниц, да ратовање са Турцима треба енергично наставити. Они су наглашавали да ће се недостатак финансијских средстава надокнадити с помоћу савезника, Влашке и Молдавске, које ће несумњиво у случају напредовања царске армије пристати уз ћесара.[1])

Потребу одлучне акције против Турака непрестано је наглашавао и папа Иноћентије XI у својим одушевљеним представкама, обећавајући да ће акцију новцем издашно помоћи.[2])

Провала Турака, тако дубоко у западну Европу, и могућност освојења Беча предочили су јасно меродавним факторима у Немачкој велику опасност са Истока. Стога је и разумљиво што су се после турскога пораза под Бечом сталежи у Немачкој, и римокатолици и протестанти, подједнако одушевљавали за даљу борбу против Турака. На место ранијега страха и клонулости опажа се прилично снажно пулзирање живота. Наравно да није могло проћи, а да се римска курија не користи оваким

[1]) O. Klopp, op. cit. 361. Слично расположење у околини цара Леополда I приказује нам и депеша Доменика Контаринија млетачком дужду од 7 новембра 1683. Ту се каже: Il proietto é peró tale, sperandosi, che colla vicinanza alla Transilvania, possa tener in fede quel préncipe, e ricaver gl' effetti delle promesse, e buona dispositione dal Vallacco e Moldavo (E. Hurmuzaki, Documente, IX. 1. 306).

[2]) Fraknói, op. cit. 87. Колико је курија у јесен 1684 помагала ратне операције Пољака упор. извештај Контаринија из Беча од 22 октобра (E, Hurmuzaki, Documente, IX. 1. 332).

душевним расположењем. Па као што су римске папе током XV века радиле живо на стварању коалиције западних сила за потискивање Турака из Европе, тако је и сада живахни Инођентије XI успео после великих напора да оствари 31 марта 1684 под својом заштитом т. з. свету алијансију против Турака. У ту лигу ступили су цар Леополд I, краљ пољски Јован Собјески и Млетачка Република.[1] Велики интереси цара Леополда I на југу државе и утицали су на њ, да је уз неке уступке Лују XIV склопио с њиме примирје августа 1684 у Регенсбургу.[2] Осигуран тако на западу, носио се цар Леополд I мишљу, да на основу недавно издане наредбе о преуређењу Дворске Коморе ојача своје финансије, како би што више средстава набавио за вођење рата са Турцима, које је требало потиснути из Угарске. Али како се ни реформом Дворске Коморе од 1681 није добивало јасна прегледа о државним приходима и расходима,[3] и како су тадашњи државници најмање мислили на то да новим изворима оснаже државне финансије, то се сав рад царев у том правцу свршавао на поку-

---

[1]) Уговор о лиги приопћен је код E. Hurmuzaki, Documente privitóre la istoria Romånilor, vol. V. part. 1. 102—105. Са склапањем лиге ишло је стога тешко, што се интереси Млетака и ћесара укрштали у Далмацији. Тако је непријатно дирнуло млетачки сенат када је цар Леополд I 1684 прихватио понуду Дубровника, те га примио у своју заштиту. Интересантно је пратити идућих година положај Дубровника између Беча и Млетака, за што нарочито лепе грађе пружају извештаји млетачких посланика из г. 1688 и 1689 у Бечком Дворском и Државном Архиву (Senato III Secreta 164. fol. 51—54). У Ердељу, Влашкој и Молдавској укрштали су се опет интереси Пољске и ћесара, јер је цар Леополд I на све те територије истицао своје право као краљ Угарске.

[2]) Immich, op. cit. 116.

[3]) Th. Fellner-Heinr. Kretschmayr, Die österreichische Zentralverwaltung. I Abt. Von Maximilian I. bis zur Vereinigung der österreichischen und böhmischen Hofkanzlei (1749). Wien 1907. 90—91.

шајима. Није онда чудно што је цар Леополд I непрестано ишчекивао новчану помоћ од римске курије, пошто ванредни приноси појединих земаља т. з. контрибуције нису могле подмирити потребе ратнога времена. Ну то стално ишчекивање новчане помоћи није било пријатно црквеним круговима. Стога се из црквених кругова, који су на цара силно утицали, све чешће чују гласови о потреби финансијских реформа.[1]) Али у пркос финансијским тешкоћама, ћесарске су трупе преко очекивања почеле брзо напредовати против Турака у Угарској. Ови брзи и неочекивани успеси утицали су толико на Бечке политичаре, да они све јаче и више наглашавају права хабзбуршке куће на земље и територије ван уже Угарске, на тобоже саставне делове круне угарске, на које су Хабзбурговци као наследници угарских краљева полагали историјско право. Због тако изразито наглашаваних претензија дошло је одмах у почетку акције свете алијансије до неповерења и неспоразума између чланова лиге, а нарочито између Пољске и ћесара.

Природно је да су неуспеси турски под Бечом и у Угарској највише морали утицати на меродавне политичке кругове у трибутарним кнежевинама Ердељу, Влашкој и Молдавској. Онде се почело осећати, да је због слабости Турске дошло

[1]) Колико је оправдана тврдња безименог савременога Француза о јаком утицају свећеника на цара Леополда I (Mittheilungen des Inst. für österr. Geschichtsforschung XII. 1891. 274) и колико су црквени кругови водили бригу о хабзбуршким финансијама види се и отуда, што је поред папског нунција Буонвизија (Fraknoi, op. cit. 129,) и капуцинац Марко Давијано размишљао о хабзбуршкој управи и финансијама, пославши у новембру 1684 из Млетака цару меморандум, у коме се, поред савета о уређењу војске, истиче и потреба боље управе и сређенијих финансија. (O. Klopp, Corrispondenza epistolare, 52—57).

време, да се може мислити на измену дојакошњег положаја према Турцима. Ердељски је кнез Апафи, колебајући се непрестано између Турске и цара Леополда I, још пре него што су Турци опсадили Беч, уверавао цара, да у начелу није противан ћесарској заштити.[1] Апафи је, одашиљући ову поруку пре турске катастрофе под Бечом, рачунао на сваку могућу евентуалност, хотећи у случају турскога неуспеха имати донекле углађено земљиште за преговоре са царем. Није даље немогуће, да је кнез Апафи овом изјавом хтео још и ослабити рад свога противника на ћесарском двору, грофа Владислава Чакија, хотећи приказати себе не као турскога намесника, каквим га је Чаки цртао, него као присталицу хришћанске ствари.

Што се тиче влашкога кнеза Шербана Кантакузина он је, како смо видели, за читаву годину раније пре опсаде Беча ступио у везу са ћесарским пуномоћницима у Цариграду, одржавши те везе и под самим утврђењима Беча. Када је ствар ћесареваца у Угарској почела неочекивано да напредује, Шербан је искрено и са преданошћу мислио да се у згодном моменту прикључи хришћанској лиги, те да се ослободи несноснога притиска турског. У ту сврху ступио је он под крај 1683 у везу са пољским краљем Јованом Собјеским, а с пролећа 1684 пожуривао је и он са молдавским кнезом пољску акцију на Дунаву, да би се могао решити на коју ће страну.[2] У исто је време преговарао Шербан и са грофом Владиславом Чакијем, који је од стране цареве био упућен у Подунавље да диже тамошње народе на устанак,

[1]) Szilágyi Sándor, op. cit. 348.
[2]) Hurmuzaki, Documente IX. 1. 307. 317.

како се каже у априлској депеши Контаринија из Линца.[1])

Нагињање кнеза Шербана хришћанској лиги није остало непознато Порти. Изгледа по свему да се кнез Апафи, са којим се Шербан никако није слагао,[2]) пожурио да достави Турцима ове преговоре Шербанове. Тако је онда Порта, посумњавши у Шербанову искреност и верност, затражила лети 1684 од њега, да јој као залогу лојалнога држања у будућности пошаље жену и децу. Ну Шербан се није хтео одазвати овом захтеву Турске, него је почео набављати ратни материјал, спреман дакле на све.[3])

С тим спремама Шербановим свакако да је у вези она вест из Лавова, да је пољски краљ намеран прискочити у помоћ Шербану, порушити мост турски на Дунаву и прекинути сваку везу између Турака и Татара.[4]) И Шербан је, дакле, иначе трезвен политичар, под крај 1683 и током 1684 веровао у могућност рушења турскога царства. И он је по примеру цара Леополда I, коме су изборни кнежеви крајем 1684 и поч. 1685 обећали оружану помоћ,[5]) решен био да се потпуно наслони

---

[1]) Op. cit. 313.

[2]) Крај све њихове преписке, која је крајем 1683 и у првој половини 1684 доста жива (Török-Magyarkori állam okmánytár, VI. 365. 379—381. 395. 403—404. 408—409), није било међу њима праве искрености. Обојица су врло ревносно тражили прилике да један другом напакости на Порти. Особито јасно види се то из једне ердељске инструкције из г. 1686 (Mon. Comit. Trans. XVIII. 574—576) и неколико реферата вел. везира султану Мухамеду IV из г. 1686 (Analele Academiei Romane XXI. 298—299).

[3]) Török-Magyarkori állam okmánytár, VI. 467—468.

[4]) У том извештају каже се како се il Vallaco Transalpino ... dichiarato ultimamente contro Turchi, stando in armi con quindici mille huomini (Hurmuzaki, Documente IX. 1. 322).

[5]) O. Klopp, Corrispondenza epistolare, 59.

на лигу и поведе с њоме заједно одлучан рат с Турском. Он је тада мислио и веровао да је хришћанској лиги поглавито стало до рушења турскога царства и до ослобођења подчињених хришћанских народа. Али је он убрзо, опћећи са Пољском и пратећи рад ћесарских повереника у Ердељу и код себе у Влашкој, увидео, да је и ћесару и Пољској стало не до ослобођења подчињених хришћана, него до освојења Ердеља и подунавских кнежевина. Ну он је брзо уочио и то, да се интереси савезника укрштају, те је према томе подешавао своје држање, да би спасао кнежевину Влашку посред неситих суседа: Турске, Пољске и ћесара. Прионувши после турског пораза под Бечом уз Пољску, тргнуо се Шербан назад, када се пољски краљ Собјески после неуспеха под Хоћимом лети 1684 почео носити мишљу да идуће 1685 г. освоји Ердељ и Влашку.[1]) Како су ови планови Собјескога узнемирили у пуној мери Бечке политичке кругове, који су такођер бацали жељне погледе на обе кнежевине, а нарочито на Ердељ, нашао је Шербан за добро да се приближи Бечу, јер је овај, штитећи своје интересе против Пољске, донекле штитио и кнежевину Влашку. Подржавајући неко време цара Леополда I у мишљењу како му је наклоњен, уверавао је Шербан у исто време и Турску о својој оданости. Нешто кашње почиње Шербан да упире очи у православну Русију, хотећи се онде осигурати од ћесареваца, који су, поставши доминантним фактором у Ердељу, самосталности влашке кнежевине загрозили много више него Пољска.

За све то време од неколико година, када се у Подунављу и у опште у источној Европи стари

[1]) Fraknói, op. cit 117.

поредак крхао и ломио, када се осећала тако близу могућност да се може из основа изменити државоправни однос трибутарних кнежевина према Турској, налазио се Ђорђе Бранковић у непосредној близини кнеза Шербана Кантакузина. Њега су, без сумње, морали много интересовати тада склапани пројекти о рушењу турскога царства, јер се тиме видео ближе помакнут остварењу свога идејала, о коме је већ одавна толико мислио и маштао. Мислећи непрестано на то, како да у том општем лому турскога царства с помоћу побуњених хришћана формира нову државу или боље рестаурише стару српску деспотовину, он је, противно Шербану, сметнуо с ума да проучава и оцењује тежње и намере заинтересованих сила, које су такођер у том очекиваном општем лому хтеле свака за се приграбити што више. Стога је Бранковић, не познавајући тада ни мало тежње царскога двора, и могао поднети овом 1688 меморандум о формирању нове кнежевине с помоћу ћесарских трупа, верујући да ће ћесаревци збиља пристати на то. Та околност, да Бранковић није имао подобности да оцени прилике и чињенице посред којих је и са којима је мислио стварати, јесте један од главних разлога, што је одмах на почетку извођења свога плана подлегао.

Бранковић у Хроници прелази доста сумарно преко тих бурних година, када се у Букурешту толико много страховало, а када је он толико много очекивао. Он каже да је цар Леополд I, пошто су Турци одбијени били од Беча, упутио грофа Владислава Чакија са бургундским свештеником Антидијем Дино. Обоје су, наставља он, носили од цара војводи Шербану и деспоту Ђорђу

Бранковићу „звателна и дипломска писанија“, јер је ћесар тврдо био наумио ослободити подјармљене хришћане.[1])

Видели смо горе да је гроф Чаки долазио с пролећа 1684 у Влашку, када је Шербан стајао у живим везама са пољским краљем Јованом Собјеским, о чему Бранковић ништа не говори. Могуће је лако, да је већ тада упућен са Чакијем и језуjита Дино, са којим ћемо се кашње чешће сретати у Ердељу и Влашкој. Наравно да је ово интересовање Бечких меродавних кругова за прилике у Ердељу пробудило суревњивост Пољске, о чему се већ јасно говори у једном извештају Контаринија на млетачку владу од 27 јануара 1685.[2]) Одбијајући од себе помисао да не мисли на освојење Ердеља, пошто има прво Угарску да очисти од Турака,[3]) упутио је ипак за то цар Леополд I с почетком пролећа грофа Чакија и језуjиту Дино у Ердељ и Влашку. Бечки политички кругови већ су тада имали информације да су симпатије влашкога кнеза на страни ћесара,[4]) па је то расположење ваљало одржати без обзира на Пољску, која је с великим неповерењем пратила рад ћесареваца у Ердељу и Влашкој. Тако се језуjита Дино, праћен грофом Чакијем, спустио у Ердељ, где је успео придобити на страну цара Леополда I моћнога саветника Михаила Телекија. Даровити Телеки као да је пред-

[1]) Хроника, 1651.

[2]) Hurmuzaki, Documente IX. 1. 323.

[3]) Ibid.

[4]) У Контаринијеву извештају из Беча од 17 фебруара каже се да су la Valacchia e la Moldavia, come pure anco li Transilvani cosi ripugnanti d' assoggettarsi alla Polonia, che più tosto si sottometterebbero ad ogni altro principe i oltre che per la Valacchia vi concorrono maggiori riguardi d' esser quel despoto prencipe christiano ben intentionato per la religione e per cesare (Op. cit. 324).

виђао даље успехе ћесареваца, те је прионуо са Дино енергично да регулише будући државоправни однос Ердеља према ћесару.[1]) Телеки је у толико пре био вољан напустити дотадашње непријатељство према ћесаревцима, што је од некога времена био љуто завађен са вођом мађарских устаника у Угарској, Имром Текелијем. За услуге, указане царском дому, одликовао је цар Леополд I Телекија грофовском титулом.[2])

Поред преговора о будућем државоправном положају Ердеља према ћесару расправљао је Дино са Телекијем и о томе, на који би се начин могло на тим странама највише шкодити Турцима. Плод тих њихових договора било је писмо језујите Дино, упућено 25 априла 1685 генералу Шулцу, који је тада оперирао против Имре Текелије. Известивши генерала, како је од стране цареве послан у Ердељ и Влашку да им понуди царску заштиту, јавља му, да ће га како о том тако и о намераваној заједничкој акцији известити гроф Чаки, посвећен у ову ствар. Он пак са своје стране саветује Шулцу да опседне Темишвар, јер ће само онда кнежеви Ердеља и Влашке пристати уз цара. Опседнувши с једним делом војске Темишвар, нека с другим крене пут Влашке, где ће му се придружити Власи. Из Влашке нека пређе преко Дунава, где ће уза њ пристати Бугари, Силистријанци, Срби, који њега и влашкога кнеза очекују са нестрпљењем. Одзив подјармље-

[1]) Diplomatarium Alvinczianum, Budapest 1887. III. 4—5. 7—8. 12—15. Mon. Comit. Trans. XVIII. 334.

[2]) Szilágyi Sándor, op. cit. 351. Како цар Леополд I даје грофовску титулу тада најглавнијој политичкој личности у Ердељу за тако крупне услуге, може се онда мислити да је цар велике услуге и користи очекивао и од Ђорђа Бранковића, када га је, три године кашње, уврстио у ред угарских грофова.

них хришћана биће тако велик, да ће његова војска у року од осам дана износити на 50.000 ратника. Нека дакле он са својих 10.000 момака нападне Турке са леђа, херцег Карло V Лотриншки са фронта а Млечићи са бока, па ће турска пропаст бити извесна, а ћесар ће сигурно освојити све крајеве с оне стране Дунава и Цариград.[1])

Не треба нарочито ни истицати колико је у овом писму језујите Дино много оптимизма. Дино је, мислим, подржаван био у том уверењу извештајима грофа Чакија о расположењу подјармљених хришћана на Балкану, а Чакија је опет раније уверавао о том Ђорђе Бранковић у Букурешту. Дино је, гледајући овако ружичасто у будућност, и нехотице одавао тадашње расположење римске курије. Ова се тада, више него икада, видела близу остварења своје давнашње жеље да се Турци истисну из Европе, па да се подчињени хришћански народи приведу у крило римокатоличке цркве.

Није чудно што је цар Леополд I, васпитан строго у клерикалном духу, а уз то издашно помаган новцем римске курије,[2]) пустио да поред Ратног Већа[3]) на вођење оријенталне политике утиче снажно папски нунције у Бечу кардинал Буонвизи. Јасно је онда и то што је цар Леополд I важну мисију преговарања са Ердељем и Влашком поверио окретном језујити Дино. Па и кашње руководио се Леополд I у оријенталној политици саветима клерикалних кругова, нарочито кардинала Колонића. Али та околност,

[1]) Mon. Comit. Trans. XVIII. 331—333.

[2]) До маја 1686 дала је била римска курија на ратне сврхе лиги 10 милијона форината (Fraknói, op. cit. 208).

[3]) Ратно Веће је а не Аустријска Дворска Канцеларија руководило дипломатским односима са Портом све до 1742 (Fellner-Kretschmayr, op. cit. 162. 169).

да се цар Леополд I приликом освајања на југу и сувише руководио обзирима римске курије и језујита, допринела је доста да се нове царске тековине на Балканском Полуострву нису могле одржати. Црквени кругови руководили су се својим интересима, отуђујући претераном ексклузивношћу народе под Турцима. На сувишну ревност римокатоличких кругова тужи се често у Хроници и Ђорђе Бранковић, а нетрпљивост римокатолика допринела је такођер доста, да кнез Шербан Кантакузин и патријарх Арсеније III потраже 1688 руску заштиту.

О акцији Дино и грофа Чакија на влашком двору 1685 немамо ближих података. Бранковић у своме сумарном приказу у Хроници каже само кратко, да су они долазили на двор Шербану, обећавајући кнезу златна брда и долине,[1]) али не каже које је то године било. Из неких података види се, да се Дино и гроф Чаки 1685 нису састајали са кнезом Шербаном, те ће се, према томе, казивање Бранковића тицати њихова каснијега састанка 1686 г. Да до састанка 1685 није долазило, закључујем отуда, што се Чаки све до почетка зиме задржавао у околини Банфи Хуњада и Сатмара, камо је отишао био са језујитом Дино.[2]) Одатле се Чаки упутио у Влашку. Дознавши на путу да се не може састати са Шербаном, кренуо је натраг са намером, да се из Молдавске упути у Русију.[3]) Не знамо да ли је Чаки овога пута доспео у Русију, али је факат да је почетком 1686 доспео у Варшаву. Саставши се са пољским краљем Собјеским, који се живо интересовао за Чакијеву ми-

[1]) Хроника, 1656.
[2]) Mon. Comit. Trans. XVIII. 408.
[3]) Op. cit. 455.

сију у Влашкој, саопштио је гроф Чаки краљу, да га Шербан није хтео пустити пред себе, бојећи се да не би Турци сазнали за ово преко својих агената.[1])

Кнез Шербан је имао пуно разлога да избегне састанак са ћесарским емисарима. Освојење знамените позиције Ујвара у августу 1685, неколико знатнијих успеха ћесареваца према Турцима на Драви и септембарско одашиљање царских трупа у Потисје, да онде под генералом Капраром оперишу против Турака,[2]) упућивало је кнеза Шербана да буде веома опрезан и према ћесаревцима. Нарочито је поступак ћесареваца према Ердељу показивао сувише јасно, да они не долазе да ослободе подчињене Хришћане испод турске превласти. У место очекиване царске заштите стигла је ердељским сталежима кратка и безобзирна наредба, да се постарају за зимске станове и исхрану Капрариних трупа.[3]) Забринути и

---

[1]) Види шифрирану депешу кард. Буонвизија из Беча од 24 фебр. 1686 код Фракноија (op. cit. 193). Само Фракнои греши када каже да је Чаки био изаслан у Влашку почетком 1686. Чакијева намера да дође у Букурешт достављена је збиља одмах из Ердеља великом везиру, те се и овога пута показало колико је опрезност Шербанова била на свом месту. „Benignissime domine, пише кнез Шербан вел. везиру, quomodo possibile foret ut legatus ex Germania (т. ј. гроф Чаки) hucusque veniret per aërem advolare non poterit.... Per deum iuro qui coelum et terram ex nihilo creavit, quod commemoratus vir nec ad me venerit, nec ego conspectum ipsius viderim, neque ullam notitiam de his negotiis habebam“. (Ово писмо без датума приопћио је проф. N. Jorga у Analele Academiei Romane XXI. 297—298, али се из свега види да је писано почетком 1686).

[2]) Diplomatarium Alvinczianum 9. F. Wagner, Historia Leopoldi Magni, Augustae Vindelicorum, 1719. I. 674—675.

[3]) Diplomatarium Alvinczianum, 9—10. Намети ћесареваца на ердељско становништво били су по исказу ердељскога посланика Ђулаија аустријском канцелару Стратману од 8. децембра 1686 теже природе, него они под Турцима (soha az török igája alatt sem voltunk igy megterheltetve, el sem viselhetjük soha. Mon. Comit. Trans. XIX. 93.) У јед-

пренеражени сталежи ердељски журно се окупљају у Ђули, у октобру 1685, да на предложеној основи од Телекија регулишу однос Ердеља према ћесару. У тз. Tractatus Viennensis seu Hallerianus загарантовао је истина цар Леополд I слободу религије и опстанак дојакошњих политичких права,[1]) али су већ тада забринути ердељски сталежи предвиђали, да ће све те гаранције пасти, чим царске трупе буду успешније напредовале на југу. Развој догађаја Ердељу, у својој непосредној близини, пратио је, дакле, Шербан Кантакузин веома брижно. Увиђао је он тада јасно како је Хабзбурговцима стало поглавито дотле, да распростру своју власт над трибутарним кнежевинама. Напредовање савезника није доносило ослобођење од турске превласти него само промену господара. И за то је требало веома пажљиво делати да се, ако је могуће, сачува дојакошњи положај кнежевине у слому, који је био у изгледу. Свака промена на боље или на горе у непосредном суседству дотицала се и влашке кнежевине. Према томе природно је што је Шербан први био, који се пожурио да честита кнезу Апафију, када су царске трупе због намераваних ратних операција напустиле биле своје зимске станове у Мармарошу.[2]) Неповерење и страх од ћесареваца диктовали су, дакле, Шербану да избегне на крају 1685 састанак са ћесарским емисарима, али у исто време да се приближи

ној опет жалби кнеза Апафија пољском краљу од 27 фебруара 1687 каже се: „Sperabant subjugati a Turcis populi Germanos subsidio armorum christianorum in totam Turcarum repressionem intendere, contrarius tamen suscepti belli emersit eventus. (Op. cit. 124).

[1]) Friedrich Schuler von Libloy, Geschichte der siebenbürgischen Rechtsquellen, Hermannstadt 1854. 74.

[2]) Török-Magyarkori állam okmánytár, VII. 147.

Пољској. Ова је позно у јесен 1685 била у затегнутим односима са царем Леополдом I, који је страховао да ће Пољска евентуалном окупацијом Молдавске и Влашке захватити и Ердељ. Кнез Шербан је, дакле, лавирајући вешто, подржавао суревњивост заинтересованих фактора, олакшавајући на тај начин свој тежак положај.

XI.

Кнежевина Влашка посред цара Леополда I и пољског краља Јована Собјеског. — Мисија грофа Влад. Чакија и језуjите Ант. Дино у Влашкој с пролећа 1686. — Покрет Срба у Банату. — Везе цара Леополда I са Цариградским патријархом Калиником VII. — Патер Дел Монте и гроф Чаки у Влашкој 1687. — Држање Ђ. Бранковића. — Пораз Турака код Мухача у авг. 1687. — Нови државоправни положај Ердеља према цару Леополду I утиче на односе кнеза Шербана према цару Леополду I. — Мисија бискупа Антонија Стефанија у Бечу под крај 1687. — Гроф Чаки и Дино наваљују почетком 1688 на кнеза Шербана да дефинитивно пристане уз цара Леополда I. — Бранковићев меморијал према влашко-аустријским преговорима. — Шербанова тежња да се приближи Русији. — Бранковићева улога у стварању веза између Шербана и патријарха Арсенија III Црнојевића. — Мисија хаџи Јеврема код Арсенија III. — Однос Бранковића према Арсенију III. — Путовање светогорског архимандрита Исаије у Русију. — Полазак Ђорђа Бранковића у Беч маја 1688.

Када је под крај 1685 решено било у Бечу да се у пролеће 1686 поведе енергична акција против Турака, дао се папски нунције кардинал Буонвизи на посао да уклони несугласице између ћесара и Пољске. Ова је у последње време, огорчена на ћесара, стајала у живим дипломатским везама са Лујем XIV, противником Леополдовим. Да се споразум постигне, требало је да се савезници погоде у погледу трибутарних кнежевина турских, па да онда по пројекту Буонвизијеву ћесаревци, очистивши Угарску и Славонију од Ту-

рака, опседну Београд, а Пољаци преко Молдавске и Влашке избију на Дунав, а одатле у унутрашњост турскога царства.[1]) Тако је настојањем Буонвизија Бечка влада почетком јануара изјавила, да се у корист Пољске одриче својих претензија на Влашку, али је пољски крањ морао претходно изјавити да не мисли подизати претензије на Ердељ.[2]) Ну једва да је прошло неколико недеља од ове деобе политичких интереса на југу, када Бечки политичари изненада напустише утврђено стајалиште. Под утицајем грофа Владислава Чакија, који је у пролеће 1686 стигао из Пољске у Беч, нашао се цар Леополд I побуђен да упути у Ердељ генерала Шерфенберга са налогом, да прими Ердељ у цареву заштиту, надајући се да ће и влашки кнез због близине царских трупа из страха отворено пристати уза њ. У исто време упућен је био гроф Чаки поново у Влашку, да припреми онде земљиште за ћесареву ствар. С Чакијем је у Ердељу имао споразумно радити и језуита Дино, коме је још пре генерала Шерфенберга дана била мисија за Ердељ, да онде поради у интересу ћесара.[3])

---

¹) Fraknói, op. cit. 176. 190.

²) Hurmuzaki, op. cit. IX. 1. 327. 328. Кардинал Буонвизи био је уопће противан завојевачким плановима Пољске на рачун кнежевине Влашке. Истакнувши у једном писму у фебруару 1686 Варшавском нунцију како је Влашка од старина „membro del regno di Ungaria", те да на њу више права има цар Леополд I, додаје одмах, да је с погледом на велику удаљеност кнежевине боље имати Влашку за пријатеља него за непоуздана поданика (Fraknói, Monumenta Vaticana Hungariae, Relationes cardinalis Buonvisi in imperatoris et Hungariae regis curia nuntii apostolici anno 1686 exaratae, Budapestini 1886, 43).

³) Језуита Дино био је у Ердељу дочекан врло рђаво. У једној изјави ердељских магната од 15 марта 1686 тражи се да се више не шаље у Ердељ тако подозрива личност (hogy többször ide ő felsége olyan suspecta personát ne küldjön). И ћесарском генералу у Ердељу Капрари дојадио је био претенциозни језуита Дино. Назвавши марта 1686, у разговору са ердељским послаником Балинтом, језуиту Дино лудаком, истакао је

О успеху мисије Чакија и Дино у Букурешту знамо врло мало. Бранковић на споменутом месту своје Хронике кратко каже, да су обојица обећавали златна брда и долине, док из другог једног савременог акта сазнајемо да се Чаки овога пута задржавао у Букурешту пуних пет дана.[1]) И ако је Шербан примио овом приликом царске изасланике, није се ипак одлучно изјавио ни за ћесара ни за Пољску. Судећи по кашњим преговорима са ћесарем, морао је он овога пута врло вешто водити преговоре са царским емисарима. Не одбијајући понуде ћесара, него шта више захваљујући на милости и доброти царској, с којом хоће да ослободи подчињене народе, умео је он ипак остати у дојакошњим односима према Турцима. Он је вештим изговарањем волео причекати развој догађаја, па тек онда да се дефинитивно одлучи на коју ће страну.

Када су ћесаревци лети 1686 под командом херцега лотриншкога и курфирста баварског притиснули Будим, провалио је и пољски краљ Јован Собјески у Молдавску са намером да уђе у Влашку.[2]) А када су ћесаревци 2 септембра Будим освојили на велику радост римске курије, поручивао је пољски краљ у Беч, да му је намера да преко Дунава продре у унутрашњост турскога царства.[3]) Собјеского план одговарао је намерама и плановима Буонвизија, који је после пада Будима наваљивао

Капрара како је цар њега за генерала „constituit, non Dunod generalem super exercitum suum, et Dunod vult mihi praescribere, vult ut ego dependeam ab illo, hoc nunquam fiet, legat ille breviarium, exercitum non dirigat. (Diplomatarium Alvinczianum, 100. 109). На језуиту Дино, како ћемо видети, туже се кашње и кнез Шербан и гроф Ђорђе Бранковић у својој Хроници.

[1]) Török-Magyarkori állam okmánytár, VII. 155—156.

[2]) Hurmuzaki, Documente IX. 1. 329. Hammer-Purgstall, op. cit. III. 792.

[3]) Hurmuzaki, Documente IX. 1. 330.

да царска војска маршира према Београду, Пољска преко Влашке ка Једренима, а млетачка флота да отплови под Цариград.[1]) Али и ако је акцијом Пољака у Молдавску спречена била могућност провале Татара у Угарску и тиме олакшано заузеће Будима, ипак су Бечки политички кругови са неповерењем пратили рад Собјескога у Молдавској и Влашкој. А када се пољски краљ због непријатељскога држања Молдаваца и Влаха позно у јесен повукао из Молдавске, још се више затегнуше односи између Пољске и ћесара. Собјески је наиме по повратку из Молдавске због непријатељскога држања Влаха бацао кривицу на Бечки двор, тужећи се, да је Бечки двор преко грофа Чакија и других, као и експедицијом Шерфенберга у Ердељ, утицао на Влахе да заузму према њему непријатељско држање.[2]) Ну пољски краљ се варао када је

---

¹) Fraknói, Relationes cardinalis Buonvisi, 130. И ћесарев интимни саветник капуцинац Марко Давијано истиче како папа жели да цар освоји Београд, одакле ваља да пође са својом победоносном војском према Цариграду. (O Klopp, Corrispondenza epistolare, 134). Цар Леополд I такођер је одушевљен за даље ратовање, али, имајући у виду финансијске тешкоће, не предаје се ни близу толико оптимизму као Давијано. У писму Марку од 19 јануара каже он између осталога: „e l' andare Belgrado sarebbe una bella cosa, ma non è tanto facile come si crede“ (Op. cit. 139).

²) У депеши Федерига Корнара из Беча од 20 априла 1687 каже се, како је пољски краљ отишао у Молдавску са намером да уђе и у Влашку, али да је разабрао да су му онде „gl' animi totalmente contrarii et alieni“, те је био приморан да се повуче, пошто му је немогуће било „di sostenersi in quelle parti senza viveri e provisioni“. Даље се каже како су на пољском двору нерасположени „de maneggi insinuati da questa corte (т. j. Бечког Двора) col Valacco, col mezo d' un tal Giachi Unghero et altra persona mandata à quella parte, che l' espeditione di Scaffemberg in Transilvania cosi mal fondata habi prodotto il pregiuditio e la confidenza né Valacchi d' appoggiarsi al partito cesareo promessoli con la vicinanza dell' armi (Hurmuzaki, Documente IX. 1. 336). Истакнућу још да се Бечки кругови нису ни мало жацали тврдити неистину, како је Чаки ишао у Влашку тобоже без знања ћесарева (Op. cit. 337).

мислио, да је Влашка из неких нарочитих симпатија пристајала уз ћесара. Као што је Шербан зазирао од Пољске, исто је тако са великим страхом пратио напредовање ћесареваца према југу. А када се ћесаревци с јесени 1686 приближили били границама Ердеља,[1]) који цар Леополд I и његови генерали почињу да сматрају као царску провинцију на велико запрепаштење ердељских сталежа, морао је кнез Шербан напустити дојакошње неодређено држање према ћесаревцима. Сада, када се победоносна ћесарева војска налазила у непосредном суседству Влашке, опасно је било наставити политику лавирања и дражења заинтересованих фактора. Стога је Шербан под крај 1686 изјавио готовост примити царске трупе у Влашку, те заједно с њима продирати у унутрашњост османскога царства.[2])

Шербану се ваљало у толико пре одлучивати, што су се у јесен 1686 почели дизати и Банатски Срби против Турака. Срби, врло жилав и ратоборан елеменат на југу Угарске, латише се оружја, охрабрени поглавито доласком царских трупа у Потисје под генералом Карафом.[3]) Тешко је рећи колико је истине у оптужби кнеза Апафија на Порти, да Шербан преко калуђера подржава ратно расположење

[1]) C. Contarini, I. 555. 609.

[2]) Hurmuzaki, Documente IX. 1. 332. Fraknói, Relationes cardinalis Buonvisi, 241.

[3]) 29 фебруара 1687 javља из околине цара Леополда I Федериго Корнаро у Млетке: „Unitisi alcuni Rusciani al numero di mille (che sono Graeci scismatici) facendo instanza di prestarli qualch' assistenza di gente con prometter d' avanzarsi a scacciar li presidii d' alcuni luochi, che tengono Turchi tra la Transilvania e la Valachia per freno, e briglia di quelle provincie; si supone con tacito consenso di Caraffa fu permesso al tenente colonello Magni et ad alcuni officiali di congiongersi con loro (Documente IX. 1. 333).

код Срба.[1]) Ако овај податак није измишљотина Апафијева да би њоме кнезу Шербану на Порти што више нашкодио, лако је могуће, да је у том послу Шербану могао бити на руци Ђорђе Бранковић.[2]) У устанку хришћана гледао је Бранковић почетак остварења давно замишљених планова, а Шербан је подржавањем ратнога расположења преко калуђера, што се на Порти тешко могло доказати, чинио услуге ћесаревцима, не одлучујући се још потпуно дефинитивно уз њих.

Почетком 1687 били су у Бечу меродавни фактори најодлучније за то, да се рано у пролеће почне енергична акција против Турака. Како се крај све издашне помоћи римске курије много кубурило са новцем и људима, полагане су и овога пута, као и прошле године, велике наде на устанак подјармљених хришћана и на пристанак Влашке. Да би устанак балканских хришћана узео што веће размере, упутио је цар Леополд I језуиту Антидија Дино да из Влашке оде Цариградском патријарху Калинику VII, не би ли га придобио за хришћанску ствар. Дино је донео у Беч повољне гласове из Цариграда, нашто је цар управио 8 фебруара 1687

---

[1]) У инструкцији од 25 октобра 1686 Јовану Шарошију, који је полазио на Порту, налаже се да каже за Шербана како „most is kalugerek által jártatja az ráczságot, hogy a némethez tartsák a hűséget“ (Mon. Comit. Trans. XVIII. 576). У Бечу се такођер држало да Шербан има веза са балканским хришћанима. У једном извештају кард. Буонвизија од 2. септ. 1686 каже се да Шербан има grand' intelligenze con li cristiani delle provincie soggete al Turco (Fraknói, Relationes cardinalis Buonvisi, 192).

[2]) Да је у том збиља могло нешто бити истине, као да говори и једна изјава кнеза Шербана од 16 априла 1687. На питање из Беча, да ли би могао придобити хришћане на цареву страну, одговара Шербан: „quod hactenus *aperte* et *manifeste* non tentavi et feci“ (Hurmuzaki, Documente V. 1. 136). Ове би се речи могле тумачити као да је кнез Шербан збиља нешто тајним и дискретним начином предузимао у том правцу.

манифест патријарху Калинику VII. Позивајући га најљубазније и врло девотно да пристане уз хришћанску ствар, истиче цар Леополд I, како је своме љубљеном генералу и војсковођи кнезу Шербану Кантакузину дозволио да са суседним хришћанским легијама ступи под царску заштиту.[1]) У исто време од прилике упућен је у Влашку калуђер Дел Монте са грофом Чакијем, да приведу дефинитивно крају преговоре са кнезом Шербаном.[2])

Обојица су по упутству Бечких политичких кругова лепим речима и обећањима имали дефинитивно придобити кнеза Шербана, јер су се тада у Бечу најозбиљније носили мишљу да очисте Славонију и јужну Угарску од Турака, да заузму Београд и продиру даље, зашто би им пристанак кнеза Кантакузина врло згодно дошао. У Бечу су начисто хтели бити с тим, како Шербан мисли извршити сједињење са царским трупама и шта саветује у погледу заузећа Темишвара, што се тада планирало у Бечу. Ћесаревци су даље желели знати: са кога је места на Дунаву најзгодније напасти на Турке и на коме је месту на Дунаву најзгодније задржати транспорт турских животних намирница. Али је Бечке политичаре особито занимало још и то, да ли је Шербан у стању придобити за ћесареву ствар сем Влашке још и остале подчињене хришћане. Најпосле је Дел Монте, а то је било најважније, имао за-

[1]) Exhortamur igitur sanctitatem vestram et omni meliori modo rog[amus] se nostris resolutionibus conformare et antequam barbari nostris viribus superiores esse possint, tractatum nostrum concludere velit, in quem finem iam plenam facultatem concessimus illustrissimo generali et belli duci nostro sincere dilecto Servano Cansacusino (sic), Valachiae Transalpinae principi, ut cito ac libere cum redunitis legionibus christianis sibi vicinis accedat sub nostram augusta[m] protectionem (Савремени препис из оставштине Бранковићеве у мојој збирци).

[2]) Hurmuzaki, Documente, IX. 1. 336.

тражити од кнеза јемство да ће бити веран и одлучно држати са ћесарем.[1])

Одговор Шербанов царским саветницима састављен је веома пажљиво и вешто. Бираним изразима требало је прикрити неповерење према ћесаревцима и показати тобоже добро расположење према намерама чланова Св. Лиге. Како је кнез Шербан мислио да због близине Турака и Татара још никако не сме отворено пристати уз савезнике, све док ови, напредујући против Турака, не би дошли у његову непосредну близину, морао је ипак на крају крајева изнети отворено разлоге због чега још не може дефинитивно да се одлучи. Ердељској је кнежевини, истиче Шербан, много згодније помагати царске трупе, јер је Ердељ од природе утврђен, док је Влашка са свих страна изложена непријатељским провалама. Тај незгодан положај Влашке и јесте разлог да до сада ништа није смео јавно предузимати на подизању суседних хришћана, и ако је уверен да би хришћани листом пристали уз царску армију, чим би се ова појавила на Дунаву.[2]) На основу свега тога, крај све његове топле жеље да се ослободи тиранскога јарма, мора да буде веома пажљив и опрезан, да не би каквим несмотреним и преухитреним кораком довео у очиту опасност и себе и своје.[3])

[1]) За садржину инструкције калуђеру Дел Монте сазнајемо из одговора кнеза Шербана од 16 априла 1687 (Hurmuzaki, Documente V. 1. 136—138).

[2]) ... tamen bonae spei sum, uti sentio et cognosco, christianos sub gravi iugo tyrannico gementes et proferentes, quod si misericors deus gratiam istam daret, ut christiana valida arma etiam ad ripas Danubii istarum partium apparerent, eo tempore, et exercitus et alia plura ad obsequia suae caes. maiest. augerentur (Ibid.)

[3]) Sed cum adhuc ex omni quaque parte diversis periculis circumdati sumus, quis audebit facere id, ut se ante tempus praecipitet sine ullo etiam alterius emolumento et cum evidenti suo et suorum periculo (Ibid.)

Бранковић је, налазећи се у непосредној близини Шербановој, нема сумње знао за преговоре Дел Монте са Кантакузином. Тај факат да се у Бранковићевој оставштини сачувао његовом руком преписан уговор о пријатељству између Влашке и Ердеља из г. 1685,[1]) за тим препис писма цара Леополда I патријарху Калинику VII, упућеног у Цариград преко Влашке, даље та околност да је Бранковић од стране Шербанове идуће 1688 г. слан у политичкој мисији у Беч говори за то, да је Бранковић морао бити посвећен у те преговоре. Из њих је он стекао уверење колико је много ћесаревцима стало да се подчињени хришћани што бројније дигну против Турака. Све то, као и намере ћесареваца да са што већом снагом продиру на југ према Београду, утицало је снажно на Бранковића. Он је осећао да се приближава време када треба нешто да почне. Али он је, немајући доста личне храбрости да на своју руку почне дизати хришћане и осећајући да још нема довољно средстава и доказа, са којима би могао покретати узнемирене масе, волео причекати још за неко време развој догађаја. Дуго пак није требало чекати. 12 августа 1687 потукао је Турке херцег Карло V Лотриншки у крвавој бици код Мухача. Убрзо по том падоше хришћанима у руке важне позиције Осек и Варадин, што је значило да је турска моћ у Срему и Славонији скрхана.[2])

---

[1]) Арх. Срп. Краљ. Акад. бр. 117.

[2]) У Срему је особите заслуге за ћесареву ствар стекао епископ Лонгин Рајић „primores et plebem Rascianorum sive Valachorum in dicto Sirmio habitantium ad nostrae maiestatis devotionem indefesse adhortante“, како истиче цар Леополд I у декрету од 30 марта 1688 (Hurmuzaki, Documente, V. 1. 150).

Успех ћесареваца на југу Угарске утицао је силно на државоправни однос Ердеља према цару Леополду I. Ердељци, који током 1686 и 1687 покушавају да с помоћу Француске и Турске сачувају колико толико ранију независност,[1]) мире се са својом судбом, те на основу уговора, склопљеног у Балажфалви 27 октобра 1687, примају царске трупе као посаде у најважније градове: Клуж, Сибињ, Ђулу, Брашову, Деву итд.[2])

Када је тако Ердељ у истину постао царском провинцијом, чији је привилегован положај зависио искључиво од добре воље цареве, регулисан је био у позну јесен 1687 на Пожунској дијети и однос Угарске према царској кући. Пошто су угарски сталежи признали Леополдовим потомцима у мушкој линији наследно право на круну угарску, добили су натраг, али више формално, своје старе уставне слободе. Нарочито је цар Леополд I нашао за добро да изреком укине последњу тачку Златне Буле краља Андрије II, која угарском племству даје право одупрети се владаоцу са оружјем у руци, ако би радио на штету уставних слобода. И сада, када су Угарска, Срем и Славонија очишћени били од Турака, и када је Ердељ потпао под сферу Хабзбурговаца, спремали су се меродавни фактори у Бечу да потисну Турке из крајева суседних Ердељу и Тамишкога Баната. Да би успех против Турака био сигурнији, већ из раније почеше се водити преговори

---

[1]) У једном писму од 27 фебруара 1687 туже се горко ердељски сталежи краљу Лују XIV како ћесаревци ништа друго не снују „nisi ut omnibus libertatibus evellamur, libera principum electione ac peculiari principatu destituamur, coronae Hungariae reglutinemur, eorumque superioratui ignominioso subjiciamur vasallatu (Mon. Comit. Trans. XIX. 124).

[2]) C. Contarini, I. 694—698. F. Wagner, II. 24. 27. Diplomatarium Alvinczianum, 185—192, Schuler von Libloy, op. cit. 74.

чак са Персијом, не би ли се и она увукла у круг савезника. Осим тога покушавало се, само без успеха, придобити и Русију за диверзију против Татара на Криму, како би се ови спречили да не провале у Угарску и Влашку.[1])

Влашка је у пуној мери почела интересовати Бечке политичке кругове чим је херцег Карло V Лотриншки са трупама ушао у Ердељ, приближивши се влашкој граници. Већ 1 септембра 1687 упутио је био цар Леополд I из Беча писмо кнезу Шербану као одговор на поруку преко Дел Монтеа. Истичући како за идуће пролеће спрема одлучну акцију против Турака, изриче цар уверење, да ће и Шербан прихватити ово узвишено предузеће, на које је позвао и друге хришћанске владаре и народе. Нека му Дино, кога му шаље као свога пуномоћника, буде у свему на руци, а још више херцег Лотриншки, коме је дана пуномоћ да може с њиме кореспондирати.[2]) Неколико дана након тога, 7 септембра, био је готов манифест царев, упућен подјармљеним хришћанским народима. Из манифеста јасно избија тежња царева, да поглавито снагом турских поданика ослаби турску моћ на југу. Због тога се хришћани и позивају да ступају под заставе генерала царског кнеза Шербана Кантакузина, коме ће саветима бити на руци отац Антидије Дино. Да би се хришћани што бројније одазвали, обећава цар да ће чувати слободу вере, респектовати старе правице и привилегије.[3])

---

[1]) Hurmuzaki, Documente, V. 1. 134—135, 139. IX. 1. 334. Fraknói op. cit. 257. 258.

[2]) N. Jorga, Genealogia Cantacuzinilor, 214—216.

[3]) ... promittentes verbo nostro caesareo et regio omnibus et singulis taliter ad partes nostras accedentibus jura, privilegia, religionem, libertatesque salvas et integras semper fore a nobis contra quoscunque

Положај кнеза Шербана био је веома тежак. Имајући у непосредној близини у Ердељу царске трупе, шта је знао, него пустити се у преговоре са језујитом Дино, који му се царским манифестом постављао за неку врсту тутора, без чијега знања није могао ништа предузимати.[1]) Једно та околност, а друго факат да се Шербан у манифесту царевом назива царским генералом, показивали су рђаву перспективу у даљим његовим односима са ћесарем. Ну страна сила била је на прагу, те се на отпор није могло помишљати. Једино је кнез Шербан покушао још да одуговлачи са преговорима, не би ли како год за то време нашао наслона на другој страни. Из тога разлога и упутио је он 5 децембра 1687 у Беч епископа Никопољског Антонија Стефанија, који се испред Турака и Татара у марту 1687 склонио био у Влашку.[2]) Шаљући цару Стефанија, изјавио је Шербан поново цару захвалност на тобоже искреном заузимању да се хришћани ослободе, те га моли да епископу Стефанију, који ће му реферисати о невољама и бедама у Влашкој, у свему верује.[3]) Шербан је овога пута, како се види из од-

clementissime protegendis (Laurianu şi Balcescu, Magazinul istoric, V. 80. Румунски превод овога манифеста приопћио је N. Jorga у Genealogia Cantacuzinilor, 216—218).

[1]) Као што је језујита Дино у Ердељу својим безобзирним и неискреним понашањем изазвао срџбу ердељских сталежа, тако је и у Влашкој изазвао незадовољство кнеза Шербана, о чему ће даље бити речи.

[2]) E. Fermendžin, Acta Bulgariae ecclesiastica, Zagrabiae 1887, 305. Овај Стефачи слан је био још два пута у Беч у политичкој мисији, како ћемо ниже видети. Умро је у Бечу под крај 1691 (Arhiv für slav. Phil. XXXI. 417). Кнез Шербан је, страхујући од Турака, поверљиве политичке мисије радо поверавао странцима, те је овога пута, бојећи се да на Порти могу дознати за ове преговоре, молио кардинала Буонвизија да утиче на пољскога краља, да му прискочи у помоћ, ако би га Татари напали (Fraknói. op. cit. 277.)

[3]) Hurmuzaki, Documente V. 1. 142—143.

говора цара Леополда I од 16 фебруара 1688[1]), поред изражене жеље за успешно напредовање хришћанске ствари, морао поставити још и неке нарочите услове. Због тога је, а још више због поново подигнутих претензија пољскога краља под крај 1687,[2]) са бискупом Стефанијем упућен у фебруару 1688 поново у Влашку гроф Владислав Чаки, да, уз извесно попуштање, среди дефинитивно односе са Влашком. Пре него што су Стефани и Чаки стигли у Влашку, успео је Дино у Букурешту да брат Шербанов Михаило и сестрић Константин Бранкован положе цару заклетву верности.[3]) Шербану је, како се види, крај свега наваљивања језујите Дино полазило још увек за руком, да не положи заклетву верности цару Леополду I. Под утицајем кардинала Буонвизија, који је почетком 1688 саветовао цару, да ће Шербана само тако на сигурно придобити, ако њему и његовим потомцима гарантује уживање кнежевине,[4]) зајемчио је цар у фебруару 1688 преко Чакија Шербану, да ће њега и потомство штитити у уживању кнежевскога достојанства. Осим тога обећавао је цар Шербану и његовој породици захтевано грофовско достојанство и све земље, које буду освојене од Турака, а које су раније припадале влашкој кнежевини. Цар је даље обећавао да ће чувати и поштовати православну веру и старе влашке обичаје, и да ће, ако би дошло до склапања мира између њега и Турске, тим уговором о миру обухватити и Влашку и Молдавску. За све то Влашка ће у име ратних трошкова давати

---

1) N. Jorga, Genealogia Cantacuzinilor, 220—222.

2) Fraknói, op. cit. 277.

3) Дворски и Државни Арх. у Бечу, Hungarica 142/21. 1688.

4) Fraknói, op. cit. 264.

за извесно време 75.000 лева годишње, а кнез је ону војску од 6.000 војника, коју тражи за своју заштиту у случају невоље, дужан издржавати о свом трошку. Свечану диплому, коју је кнез захтевао, обећава цар да ће послати такође преко грофа Чакија.[1])

Кнез Шербан је на сваку од ових тачака одговорио посебце. Захваљујући цару на гаранцији што је вољан њега и његове потомке штитити на кнежевској столици, наглашава Шербан нарочито, да му се обећана грофовска диплома што пре изда. Шербан је даље особито захвалан цару, што је вољан поштовати у Влашкој слободу православне вере и старих обичаја. Осим тога налази за потребно још један пут да истакне како раније влашке земље, освојене од Турака, имају припасти Влашкој, и како би евентуалан мир са Турском имао да обухвати и Влашку и Молдавску. Што се тиче суме од 75.000 лева, коју би Влашка за извесно време имала давати ћесару у име ратних трошкова, Шербан није у начелу против тога, само моли да се та сума смањи на 50.000 лева, јер је становништво земље потпуно исцрпљено. Шербан је даље особито дирнут тиме, што је цар вољан упутити му 6.000 момака (Мађара и Немаца), да му се на невољи нађу. Али је Шербан зазирао од те помоћи, јер су му тада непрестано биле пред очима неприлике Ердеља. Нарочито се кнез много био забринуо када је разабрао за намеру ћесарског генерала Ветеранија, да из Ердеља упути царске трупе у Влашку, јер би га то потпуно компромитовало у очима Порте.[2]) Стога је кнез Шербан и

[1]) N. Jorga, Genealogia Cantacuzinilor, 218—220.

[2]) Contarini, op. cit. II. 85.

молио цара нека наложи генералу, који буде заповедао тим помоћним кором, да у Влашку крене само онда, када збиља буде потреба захтевала, и да Влашку одмах напусти, чим та потреба буде престала.[1])

Последња тачка показује јасно колико је Шербан имао мало вере у ћесаревцима. Али под притиском царских трупа, које су се налазиле у близини Влашке, морао се он пустити у детаљне преговоре са грофом Чакијем и језуитом Дино. И Чаки и Дино наваљивали су на кнеза да положи заклетву верности цару као краљу Угарске, јер је Влашка саставни део Угарске, а влашки су господари, његови претходници, полагали таку заклетву угарским краљевима.[2]) Кнез Шербан је и овога пута успео да остане само при обећањима, не хотећи без јачих и стварнијих гаранција полагати заклетву верности. Тако је он обећао изасланицима да ће по жељи царевој, када добије позив, придружити своје трупе царским, и ако му није могло бити мило оно нарочито истицање, да ће тим трупама командовати једино немачки и мађарски генерали. Исто тако обећао је Шербан спремити уз извесну суму потребна виктуалија за царску војску, а поврх тога припремити и древену грађу за подизање моста преко Дунава. Све то обећавао је Шербан под условом да се царска обећања испуне, а нарочито да га цар штити од Татара, према којима су влашке границе пот-

[1]) N. Jorga, Genealogia Cantacuzinilor, 222—227.

[2]) ... care jurămînt sè cuvine să-l facă prea-înălţatul domn, de vreme ce ţara Romînească este o parte a crăieĭ ungureştĭ, şi domniĭ ceĭ maĭ dinnainte aĭ ţeriĭ romîneştĭ, ales aceia toţĭ cari aŭ fost din neamul prea-înnălţatuluĭ acestuĭ domn, aceştĭ jurămînt al credinţiĭ aŭ făcut crailor celor d' intîiŭ aĭ ţeriĭ ungureştĭ (Op. cit. 228).

пуно отворене.[1]) И ако се кнез Шербан формално није дефинитивно изјавио за цара Леополда I а против Турака, ипак су у Бечу сматрали то мање више за сигурну ствар, те је тако и представљали млетачком посланику. Отуда је Федериго Корнаро и јављао 2 маја 1688 у Млетке како је „il Valacco“ обећао помоћи ћесарску акцију.[2])

У све те преговоре посвећен је био и Ђорђе Бранковић, јер је и сам упућен био у мају 1688 од Шербана у Беч, да настави вођење тих преговора на истој основици. Пратећи ток тих преговора у Букурешту, уочио је Бранковић сасма јасно, да је ћесаревцима поглавито стало да с туђом снагом, снагом подјармљених хришћана продиру у унутрашњост. Како Шербан, бојећи се Турака и Татара, никако није смео отворено пристати уз ћесара, мислио је Бранковић да ће бити врло згодно, ако он лично понуди своје услуге ћесару. Он је осећао да је дошло време да се оствари његов давнашњи план, те се пожурио да га што пре почне изводити. И док је кнез Шербан, брижан и напрегнут, водио преговоре са царским емисарима, страхујући да не навуче како год провалу Татара у Влашку, дао се Бранковић на састављање меморијала, са којим ће да изађе 1688 пред царске саветнике. Меморијал је пре свега имао да увери меродавне у Бечу како су подјармљени хришћани захваћени покретом, како су вољни све могуће учинити да се османско царство ослаби, па евентуално и уништи. Али Бранковић или боље тобоже старешине устаника, у чије је име Бранковић мислио поднети меморијал, траже, имајући на уму царске мани-

[1]) Op. cit. 227—235.

[2]) Дворски и Државни Архив у Бечу, Senato III Secreta 164. fol. 14.

фесте, да им се допусти живети у будуће слободно, онако, како су њихови преци живели под својим старим владаоцима и деспотима. Стога дакле и Бранковић, као и Шербан, захтева у меморијалу да царске трупе напусте ослобођене крајеве, који ће царевини послужити као брана против провала неверника. Сличност неких захтева Бранковићевих у меморијалу са неким захтевима кнеза Шербана у вођењу преговора показују јасно, да је меморијал постао под утицајем тих преговора, због чега смо и изнели детаљније ток ових влашко-аустријских преговора.

Ну Бранковић је, радећи на меморијалу и снујући на који начин да подигне устанак у што већим размерима, упућен био на један посао, који га је врло згодно доводио у ближе везе са првацима српскога народа, те према томе и лакшој могућности подизања устанка. Кнез Шербан, неповерљив према ћесаревцима и страхујући од блиских трупа генерала Ветеранија у Ердељу, а особито љут на интриге и подвале језујите Дино,[1]) стао се обзирати за новим савезником. Па као што је недавно у моментима велике опасности од Пољске тражио наслона на ћесара, распиривши оваким држањем суревњивост и омразу међу савезницима, тако је сада упирао очи у православну Москву. Московско је Царство, тежећи да добије излаза на Црно Море, веома пажљиво пратило акцију савезника против Турске. Споменуто је више да су и цар

[1]) Љут на кнеза Шербана што се непрестано извлачи од полагања заклетве и дефинитивног пристајања уз ћесара, слао је Дино лажне извештаје у Беч, као да је Шербан у потајном споразуму са Татарима, због чега је Шербан протестовао (N. Jorga, Genealogia Cantacuzinilor, 238).

Леополд I и краљ пољски Јован Собјески покушавали увући Русију у круг савезника. Русија је нарочито велику услугу учинити могла савезницима диверсијом према Криму, што би кримске Татаре спречило да помогну акцију Турске у Угарској. Али и ако је Московско Царство према уговору са Пољском од 25 априла 1686 почело било неку акцију против Татара, ипак оно није ни близу одговорило очекивањима. Експедиција кнеза Гаљицина против Татара на Криму 1687 свршила је с неуспехом,[1]) због чега опет није била искључена могућност да ће Татари преко Молдавске провалити у Угарску. Како су ћесаревци на рачун Турака све више напредовали, и како су током 1687 избили немири и метежи у унутрашњости Турскога Царства, спречавајући Турску да се прибере, били су сви изгледи да ће ћесаревци напредовати и даље на Балканском Полуострву, чији су источни крајеви због излаза Русије на Црно Море почели такођер да интересују тадашње руске политичке кругове. Па као што су успеси ћесареваца изазивали суревњивост и забринутост код Пољске и Млетака, тако и Московско Царство није крило своје зебње због успеха цара Леополда I. Закључити се може то из нешто познијега писма грофа Марсиљија чешком канцелару грофу Улриху Кинском.[2]) За нерасположење Русије према ћесару знало се већ почетком

[1]) Јов. Н. Томић, Десет година из историје српског народа и цркве под Турцима, 34—35.

[2]) Li felici successi delle armi di Sua Maestà Cesarea e suoi confederati contro l' Ottomano mediante la conquista di Buda e battaglia d' Arsau e sollevationi di Constantinopoli, fecero risolvere li Moscoviti a prepararsi con le armi ed intrighi con li suoi aderenti nelle provincie di Moldavia, Wallachia, intera Greciae Servia (Analele Academiei Romane. XXI. 100).

1688 у Молдавској, па је Порта о томе оданде била одмах извештена. На Порти је тај глас био радосно примљен, о чему је Дворско Ратно Веће такођер било информисано.[1]) Све то, наравно, допринело је да су Бечки кругови изгубили свако поверење према Русији. Биће свакако да је садржина Клирономове депеше из Цариграда утицала на извештај Федерига Корнара с пролећа 1688. У том се извештају наглашава како је Бечки двор мишљења, да је Русија у споразуму са Татарима и са подчињеним хришћанским народима, који су јој по вери веома блиски. Корнаро је истицао даље како у Бечу мисле, да ови савезници могу постићи велике успехе на рачун Турске.[2]) Имамо ли на уму да је од прилике у исто време и језујита Дино бедио кнеза Шербана да је у споразуму са Татарима, биће по свој прилици да су и његови извештаји доста допринели, да се посумња у искреност намера Московскога Царства. Не мислимо да су извештаји језујите Дино били у свему истинити, али ипак биће некога разлога што је Дино овако теретио кнеза Шербана. Можда је Дино с пролећа 1688 нешто нејасно сазнао и докучио о намерама кнежевим да потражи наслона на другој страни, па је, не знајући право у чему је ствар, погрешно достављао за везе Шербанове са Татарима, које се не могу потврдити. Али било како му драго, факат је, да је кнез Шербан с пролећа 1688, сазнавши по свој прилици такођер за

[1]) 6 марта 1688 јављао је наиме Клироном из Цариграда Ратном Већу како је курир из Молдавске донео Порти глас „come le Moscoviti son discustati da Sua Maestà Cesarea e non daranno aiuto. Questa nuova hanno havuto caro li Turchi e hanno vestito caftani li agenti del prencipe (Двор. и Државни Архив у Бечу, Turcica 1688. fol. 8).

[2]) Hurmuzaki, Documente IX. 1. 338.

руско нерасположење према ћесаревцима, намеравао да ступи у везе са руским царевима Иваном и Петром.

Тада, када се кнез Шербан носио мишљу да потражи наслона на Московско Царство, задржавао се код њега бивши Цариградски патријарх Дионисије. Сасма је разумљиво што је Шербан мислио, да ће посредовањем високога православнога јерарха лакше успети код руских православних царева. Тако је, дакле, бивши патријарх Дионисије с пролећа 1688 посвећен био у намере кнеза Кантакузина. Али сем патријарха Дионисија учествовао је у овом послу и српски патријарх Арсеније III Црнојевић, како доказује његово писмо руским царевима од 25 маја 1688.[1])

Тешко је насигурно рећи како је дошло дотле да удаљени српски патријарх, који се тада налазио у тешком положају између суревњивих савезника цара Леополда I и Млетака,[2]) заједнички са влашким кнезом подноси руским царевима молбу за ослобођење. Ну ја држим да нећу бити далеко од истине ако претпоставим, да је пажњу кнеза Шербана на патријарха српског обратио Ђорђе Бранковић, и то не толико у интересу православља и Влашке, колико у свом рођеном интересу.[3]) Бранковић је по свој прилици истицао кнезу да би молба

---

[1]) И. Руварац, Одломци о грофу Ђорђу Бранковићу, 57—60.

[2]) Поред споменутих извештаја млетачкога посланика у Бечком Двор. и Држ. Архиву гл. о том добру расправу Јов. Н. Томића, Патријарк Арсеније III Црнојевић према Млечићима и ћесару 1685—1695. Београд 1906, где је употребљен нештампани материјал Млетачкога Архива.

[3]) Да је Бранковић посвећен био у Шербанове односе са Русијом и да је он доста утицао да се и патријарх Арсеније III увуче у комбинацију, као да говори споменуто писмо Марсиљија Кинском. Ту

православнога поглавице српског, отправљена заједно са молбом патријарха Дионисија и влашкога кнеза, несумњиво била од утиска на руске цареве. У Букурешту се тада могло нешто знати о незадовољству патријарха и његову тешком положају између ћесареваца и Млечића из причања Скопљанскога митрополита Јефтимија. Овај је наиме лети 1687, путујући за Москву, пропутовао кроз Букурешт.[1]) Па као што је митрополит Јефтимије у јесен 1687 у Москви сликао живим бојама тежак положај српске цркве између ћесара и Млетака, због чега је и напуштао отаџбину, исто је тако могао реферисати и на двору кнеза Шербана. Све то пак говорило је за то, да ће патријарх српски тешко одбити понуду кнеза Шербана, да се заједно са патријархом Дионисијем обрате православним руским царевима за заштиту.

Када је рано у пролеће 1688 стигао у Букурешт светогорски архимандрит Исаија са намером да оданде преко Молдавске и Мале Русије настави пут у Москву због милостиње, нашао је кнез Шербан да ће бити најзгодније да посредовањем архимандрита Исаије ступи у везу са руским царевима. Исаија је био добро познат са приликама у Русији, јер је више пута онамо путовао,[2]) а опрезни Шербан могао је Исаији поверити ову дискретну мисију много пре него своме поданику, чији би одлазак у Русију могао лако пасти у очи Порти и ћесаревцима.

се каже да је Бранковић био на руци Шербану, који је „credito frà Greci e Raziani", чиме се мисли на његове везе са грчким и српским патријархом. (Analele XXI. 100).

[1]) Глас Срп. Краљ. Акад. LX. 156.

[2]) Op. cit. 158.

Какво је расположење било у Букурешту приликом доласка архимандрита Исаије и шта се онде тада радило, сазнајемо из исказа архимандрита Исаије на протоколу саслушања у Москви 13 септембра 1688.[3]) Када је наиме Исаија стигао у Букурешт, нашао је онде меродавне политичке факторе у великом узбуђењу. Сви су осећали како преживљују велике дане, како се старо руши из основа и како ваља нешто предузети. „Сва је, причао је Исаија у свом исказу у Москви, турска владавина од господа бога примила велику казну и приближује се к савршеној погибији... Такве погибије и разорења мусломана није било никада, а и тако удесног времена, да се против њих устане и помоћу божјом до краја погубе и православни хришћани испод ига њихова ослободе, за читавих 1000 година није било“. Али је приликом разговора у Букурешту сем констатовања тешких прилика, у којима се тада налазило Турско Царство, претресано и питање опасности од римокатоличке пропаганде, која је опасност ишла руку под руку са напредовањем ћесареваца. У Букурешту се из прошлогодишњега исказа Скопљанскога митрополита Јефтимија могло знати каквим је неприликама изложено православље међу Млечићима и ћесаревцима. Може бити да су у Букурешт допрли били већ тада гласови о покушају Бечких црквених кругова да православно становништво у Срему и Славонији приведу у крило уније. Бранковић је опет, судећи по исказу Исаије, обраћао пажњу на тежак положај православних у Ердељу. Сва та страховања и све бојазни и жеље нашли су израза у исказу Исаи-

[3]) С. Соловьевъ, Исторія Россіи въ эпоху преобразованія. Москва 1864. II. 54 sqq. Глас Срп. Крањ. Акад. LX. 159 sqq.

јину. „Ако Римљане, истицао је он у име оних који су га послали, послужи срећа, те нешто крупније сврше с Турцима и узму под своју власт православно-хришћанске земље или Цариград освоје, онда ће они православне хришћане поменутих земаља довести у гору погибао него што је турска, и вера православно-грчка сва ће погинути и искоренити се, пошто ће Римљани све манастире и цркве претворити у своје а неке принудити у проклету унију“.[1]) Осећање да се приближују велики догађаји и велики страх од ћесареваца скупило је, дакле, у једно коло кнеза Шербана и бившег патријарха цариградског Дионисија. Али да би утисак поруке у Москви био што јачи, требало је, како мислим по предлогу Бранковића, да се у исто време и патријарх подчињених словенских народа на Балкану обрати са свима својим митрополитима и епископима за заштиту руским царевима. Како се у једном исказу безименога калуђера из Раванице у Ресави од 30 јула 1689 каже да је Ђорђе Бранковић преко хаџи Јеврема Сланачкога по цену од 150 дуката добио од патријарха признање да потиче од старих владалаца српских,[2]) а како даље и Бранковић у Хроници каже да је ову сведоџбу добио преко хаџи Јеврема,[3]) мислим да се нећу преварити ако узмем, да је та мисија хаџи Јеврема пала у пролеће 1688 и да она има везе са Шербановим покушајем да се приближи српском патријарху Арсенију III Црнојевићу.

Хаџи Јеврем је, добивши потребне инструкције за патријарха, у исто време имао радити и у

[1]) Ibid.
[2]) Ратни Архив у Бечу сеппт. 1702. Exp. Prot. бр. 244.
[3]) Хроника 1664.

интересу Ђорђа Бранковића. Када је Бранковић све јаче истицао потребу да се српски патријарх доведе у везу са кнезом Шербаном, могао је знати да ће скорим у мисији кнеза Шербана поћи у Беч, пошто је пут преко Ердеља за Беч био слободан, јер се Ердељ налазио у рукама ћесареваца.[1]) Стога је он поред потребе за меморијалом, са којим је у Бечу требало доказати да уза њ пристаје већина подјармљених хришћана, осетио потребу и за сведоџбом духовнога поглавице српскога народа, којом би се опет посведочило да је потомак старе владалачке породице. Тако је, дакле, Бранковић, утичући на кнеза да тобоже у интересу православља тражи везе са српским патријархом, ову прилику згодно искористио за себе, давши хаџи Јеврему посебну инструкцију за патријарха Арсенија.

Арсеније III се, судећи по брзини одговора, морао налазити негде у крајевима данашње источне Србије, зашто као да би говорио и један податак код Јов. Н. Томића.[2]) Патријарх је, незадовољан радом ћесареваца у Срему, чије становништво је цар Леополд I гледао одмах да приведе у крило уније постављањем споменутог унијата Лонгина Рајића за сремскога епископа,[3]) прихватио без устезања предлог Шербанов. Истичући беде и невоље српске цркве и народа, наглашава патријарх како никог другог нема на кога би се обратио до ли руских царева. Стога он у договору са својим митрополитима и епископима, а заједно са господином земље Угровлашке Шербан-војводом Кантакузином „о коме

[1]) Хроника, 1667.

[2]) Јов. Н. Томић, Патријарх Арсеније III Црнојевић према Млечићима и ћесару, 25.

[3]) Hurmuzaki Documente IX. 1. 150. Јов. Н. Томић, Десет година 44.

сведоче и грчке хронике а и наша смиреност, да је он од светле лозе благочестивих царева грчких", позива цареве да дођу што пре да им помогну, да се спасу и обнове.

Нема сумње да је садржина овога писма стилизована у главном у Букурешту. За то пре свега говори оно истицање да Шербан вуче лозу од старих грчких царева, о чему тадањи нешколовани и неуки патријарх ни појма није имао. Па као што је ово писмо стилизовано у Букурешту, још у већој мери или боље потпуно стилизовано је друго писмо патријархово, упућено Бранковићу 5 маја.[1]) То је писмо и по стилу и по језику изум и производ самога Бранковића, тако да је човек скоро склон да пристане уз сумњу И. Руварца, да је ово писмо сковао сам Бранковић без знања патријарха.[2]) Али како се Арсеније III у овом писму потписује скромно као и обично „Арсеніи смиреный архіепископь срьб'скіи" док се у писмима, која несумњиво потичу од Бранковића, потписује звучном титулом патријарха источнога Илирика и Првојустинијанске цркве, биће онда да је Бранковић по хаџи Јеврему из Сланаца послао патријарху готов текст сведоџбе, на коју је патријарх ставио само свој потпис. Патријарх је, прост и неук калуђер, сведоџбу, да Бранковић потиче од старих српских владара, могао уз добру награду потврдити тим пре, што је чуо да се Бранковић као угарски барон налази у непосредној близини влашкога господара Шербана. Тако је Бранковић, и ако лично непознат са патријархом, дошао до жељене сведоџбе, коју му је донео хаџи Јеврем, како сведочи

[1]) Хроника, 1730 sqq.
[2]) Одломци о грофу Ђ. Бранковићу, 53.

исказ Раваничког калуђера, а како и сам Бранковић спомиње у својој Хроници. Он је, дакле, с помоћу баронскога достојанства утицао доста на патријарха да му изда жељену сведоџбу, са којом је мислио постигнути даље своје планове код Бечких меродавних кругова. Али осим те сведоџбе донео је, како је већ претпостављено, хаџи Јеврем у Букурешт и писмо патријархово руским царевима.

Када је писмо патријарха Арсенија III донесено било у Букурешт, написао је бивши Цариградски патријарх Дионисије писмо руским царевима, истичући како сви Срби, Бугари, Молдовани и Власи чекају спас од царева.[1] Кнез Шербан пак, бојећи се да се не компромитује пред Турцима и ћесаревцима, није у писму царевима од 4 јуна 1688 ни речи спомињао опасност од ћесареваца. Али је за то Исаија носио руским царевима усмено Шербанову поруку, како треба Руси да ударе на Буџак па ће им он са својом војском изаћи на сусрет. Чим Руси ударе на Буџак, поручивао је кнез Шербан, дићи ће се сви Срби, Бугари и Молдовани, те ће после лако бити доћи до Цариграда, јер се иде кроз хришћанске крајеве, у којима нема градова. Сви ти Срби и Бугари, на броју до 300.000, дићи ће се на оружје, јер за Немце не маре нити ће им помагати. Што се тиче њега, он се са својом војском, која је на окупу, налази у Букурешту. Не помаже ни Турцима ни Немцима, него чува своју земљу од Турака, Татара и Немаца. И ако му немачки цар шаље многа посланства са поруком да устане на Турке и да пређе у његово по-

---

[1]) Соловьевъ, l. c.

[2]) Овде кнез Шербан мисли на мисију Ђорђа Бранковића, бискупа Стефанија и Василија Нађа у Беч, о чему ће одмах бити речи.

данство, то још није учинио, него је поручио ћесару[1]: „что когда цесарь совершенно Туркиповоюетъ, тогда и онъ, воевода, его будетъ“, али би ипак најрадије био под православним господарем.[3]) Са тим писмом патријарха Арсенија III као и са поруком и писмима кнеза Шербана Кантакузина и патријарха Дионисија кренуо је архимандрит Исаија у јуну 1688 из Букурешта и стигао у Москву септембра 1688 год.[2])

Како архимандрит Исаија у свом исказу у „посољском приказу“ у септ. 1688 не каже да је, путујући из Цариграда у Москву, ударио на Пећ српском патријарху, тврдио је Руварац да је писмо патријархово руским царевима, датирано код Капћерева са 25 мајом 1688, сковано у Букурешту, те да према томе патријарх Арсеније III није имао веза са кнезом Шербаном Кантакузином.[3]) Ну Руварчева сумња у автентичност тога патријархова писма није оправдана, јер патријарх Арсеније III у два маха изреком каже, 1696 у Бечу пред руским послаником Кузмом Никићиним Нефимоновим, да је по светогорском архимандриту Исаији упутио 1688 писмо руским царевима.[4])

---

[1]) Op. cit. Писмо Шербаново руским царевима није штампано, али за садржину његову сазнајемо из одговора руских царева од 28 децембра 1688, који је штампан у Полное Собранiе Законовъ россiйской имперiи съ 1649 года. СПетербург 1830. II. 959—962.

[2]) О мисији архимандрита Исаије писао је први на основу архивалног материјала Н. Каптеревъ у 44 ч. Прибавленiя къ изданiю творенiй свят. отцевъ, где је приопћио и споменуто писмо патријарха Арсенија III руским царевима. По чланку Капћерева позабавили су се детаљније мисијом архимандрита Исаије И. Руварац у расправи Одломци о грофу Ђ. Бранковићу, где је приопћио српски текст тога патријархова писма (50—60) и Ст. Димитријевић у расправи „Односи Пећских патријараха с Русијом у XVII веку (Глас Срп. Краљ. Акад. LX. 158—170).

[3]) Одломци о грофу Ђ. Бранковићу 53.

[4]) Споменик Срп. Краљ. Акад. XXXVIII. 72. 74.

Друкчије мисли о целој ствари Јов. Н. Томић. По њему се архимандрит Исаија, путујући из Цариграда преко земаља бугарских и српских, састао негде са патријархом Арсенијем III, те примио од њега писмо руским царевима. Што се тиче веза Ђорђа Бранковића са Арсенијем III, мисли Томић да је Бранковић, који се тада по његову мишљењу задржавао у Бечу, под утицајем Бечких политичких кругова затражио везе са патријархом. Тако је онда иницијативом Бечких политичких кругова, којима је стало било да придобију патријарха на своју страну, патријарх Арсеније III издао 5 маја споменуто уверење Ђорђу Бранковићу.[1]) Ну Томић нема никаква доказа да се Арсеније III састајао са архимандритом Исаијом, јер би овај у том случају, нема сумње, у свом исказу у „посољском приказу“ у Москви споменуо био свој састанак са патријархом српским. Али све када бисмо и допустили овај састанак патријарха са Исаијом, пре него што је овај стигао у Букурешт и сазнао за намере Шербанове, од куда онда да патријарх уручује Исаији писмо, писано у споразуму са кнезом Шербаном? Све то, дакле, говори против овога састанка а за моје схватање.

Није тачна ни друга тврдња Томићева да је до веза између Бранковића и патријарха и до сведоцбе патријархове од 5 маја 1688 дошло иницијативом Бечких политичких кругова. Томић долази до те комбинације што мисли, да је Бранковић по повратку из Беча почео самостално, без обзира на Беч, изводити своје планове. Видећемо даље да овако схватање није тачно. Али све када би и било

[1] Јов. Н. Томић, Десет година, 43—46.

тако, онда би Бранковић много пре маја, већ негде почетком 1688, морао отићи из Влашке у Беч. Ну то није случај, јер га још и у мају 1688 видимо у околини кнеза Шербана Кантакузина.[1] Када тако ствар стоји, онда нам није чудно као Томићу, што у патријархову писму нема ни речи о ћесару, и што се из писма не види да је Бранковић посредник ћесарев.

Али и наше горње приказивање може остати само тако, ако прибегнемо корекцији неких датума. Немогуће је, наиме, довести у склад казивање архимандрита Исаије, да је из Цариграда кренуо за Москву 14 маја, са патријарховим писмом руским царевима од 25 маја, како га је Капћерев датирао. Од поласка Исаијина из Цариграда на пут и патријархова писма свега нас деле једанаест дана, а немогуће је да је за тих једанаест дана Исаија стигао из Цариграда у Букурешт, договорио се са Шербаном и околином, упутио изасланика српском патријарху, чему би следовало патријархово писмо од 25 маја, издано у договору са српским митрополитима. Како је архимандрит Исаија у два маха у „посољском приказу“ у Москви реферисао о сврси свога путовања, и то сваки пут друкчије, на што је и Руварац указао,[2] биће онда нетачно његово прво казивање да је 14 маја кренуо из Цариграда. Исаија је, како вели у другом исказу, кренуо на пут из Свете Горе, па је стигао у Букурешт негде почетком пролећа. Тада је по споразуму са кнезом и, како мислим, иницијативом Бранковића упућен патријарху Арсенију III хаџи Јеврем. Како

---

[1]) N. Jorga, Genealogia Cantacuzinilor, 235.

[2]) Одломци о грофу Ђ. Бранковићу 52—53.

је сведоџба патријархова Бранковићу датирана са 5 мајем, мораће се онда писмо патријархово руским царевима датирати са 5 место 25 мајем, тим пре, што га његов издавач Каћерев није верно са оригинала преписао и приопћио.[1] Да се писмо патријарха Арсенија III има датирати са читавих 20 дана раније, као да говори и датум грамате Шербанове руским царевима од 4 јуна 1688, јер је она била свакако написана тек пошто је донесено било писмо српскога патријарха. За то, дакле, свакако да патријархову писму на руске цареве боље пристаје датум од 5 маја. Према томе је онда хаџи Јеврем са патријарховим писмом руским царевима и сведоџбом Бранковићу стигао у Букурешт негде последње трећине маја.

Прилике, у којима се тада налазио кнез Шербан, биле су веома тешке. Опасност је била да ће генерал Ветерани из Ердеља и без позива упутити своје трупе у Влашку, што би дало повода Турцима и Татарима да провале у земљу. Стога је Шербан стављао на срце Ветеранију да то не чини. Али да не би код ћесареваца изазвао подозрење, упутио је он у исто време посланике у Беч, да поново уверавају о његову добру расположењу према хришћанској ствари.[2] Тако су онда негде последње трећине маја 1688, пре него што је Шербан упутио писмо руским царевима, упућени у Беч епископ Антоније Стефани, Ђорђе Бранковић и Василије Нађ.[3] У инструкцији посланицима наређује

[1]) Ibid. 57

[2]) Contarini, op. cit. II. 81,

[3]) N. Jorga, Genealogia Cantacuzinilor, 235. Писмо Шербаново цару Леополду I, које су носили изасланици, датирано је са 18 мајем, како сазнајемо из одговора цара Леополда I од 31 јула и писма његова сина, краља Јосифа, од 5 авг. (Ibid. 241. 247),

Шербан, као и раније, да изразе захвалност ћесару на обећаној заштити, а у исто време да затраже диплому за њега и породицу му, коју је цар преко грофа Чакија и језујите Дино обећао.[1] Посланици су даље, поред нарочито наглашене тешкоће и очајнога положаја, у коме се кнежевина налази, имали подићи тужбу против језујите Дино. Овај је, истиче се у упуству, сејањем омразе између кнеза и бојера и проношењем лажних гласова о тобожим везама кнежевим са Татарима, тежак положај кнежевине учинио још несноснијим. Пошто је посланицима наложено да изјаве како је кнез вољан давати обећаних 50.000 лева годишње али више не, и да је вољан сјединити војску своју с ћесаревцима, када му се претходно достави са које се стране мисли напасти на Турке, наређује Шербан Стефанију и Бранковићу да остану у Бечу, док ствари потпуно не доведу у ред, а Нађ да се врати и о свему реферише.[2]

Тако је, дакле, Бранковић, посвећен у односе кнеза Шербана и српскога патријарха са Русијом и прожет идејама о скором рушењу турскога царства и могућности свеопштега устанка подјармљених хришћана, полазио у Беч да преговара не толико у корист кнеза Шербана, колико у свом рођеном интересу.[3]

---

¹) Према томе не стоји онда тврдња Енглова да је цар Леополд I кнезу Шербану подарио титулу грофа римске империје већ год. 1683 (J. Engel, Geschichte der Moldau und Walachey, 327). Интересантно је да Думитрашко Кантемир, зет кнеза Шербана, каже, да је цар Леополд I приликом преговора обећавао кнезу Шербану као једином изданку старе владалачке лозе Кантакузина Цариградски престо ако буде (т. ј. цар) заузео Цариград (Dimitrie Cantemir Histoire de l' Empire Othoman, Paris. 1743. 4. vol. t. 3. p. 480).

²) Op. cit. 235—241.

³) Да је Бранковић посвећен био у преговоре кнеза Шербана са Русијом потврђује споменути Кантемир (ibid.) и нешто познији Кара

Наравно да он у Хроници ствар сасма друкчије приказује. Пошто је Хронику писао с тенденцијом да покаже како је он као изданак старе деспотске лозе хтео ослободити народ од Турака и формирати с помоћу ћесара нову деспотовину, сасма је разумљиво што преговоре Шербанове са ћесарем потпуно потискује у позадину, а себе и своје намере истиче на први план. Када су, вели он, ћесаревци заузели били Ердељ и пут за Беч био преко Ердеља слободан, напоменуо је он кнезу Шербану и његовим саветницима да је време да се, према ранијем обећању цару, упути у Беч велико посланство. Потребно је то, истиче он, како због православља „такождеже и древнаго своего отачаствиꙗ приобраштениꙗ ради ва Іллνричаской области биваемаго славеносьрбскаго народа“.[1]) Тиме нам је Бранковић у кратким потезима означио садржину меморијала, који је поред других докумената понео собом, да га поднесе у Бечу саветницима цара Леополда I.

(Histoire de la Moldavie et de la Valachie avec une dissertation sur l' état actuel de ces deux provinces par m. Carra. Neufchatel 1781). Дело Кара не могах добити, али речи његове наводи Палаузов, који је прилично упућен у влашко-аустријске и влашко-руске односе тога времена (Н. Палаузовъ, Румынскія господарства Валахія и Молдавія. СПетербургъ 1859. 51—55).

[1]) Хроника, 1667.

XII.

Прилике у Бечу и околини цара Леополда I с пролећа 1688. — Централна управа хабзбуршке монархије под царем Леополдом I. — Јован Доманиски нотар Угарске Дворске Канцеларије ступа у службу Ђорђа Бранковића. — Бранковић подноси лети 1688 меморијал цару о васпостављању илирске краљевине. — Садржина меморијала и његова оцена. — Разлози због којих меморијал није био у Бечу одбачен. — Тежак положај цара Леополда I према Лују XIV на почетку јесени 1688. — Освојење Београда. — Диплома цара Леополда I од 20 септ. 1688, којом Бранковића подиже у ред грофова. — Анализа дипломе. — Диплома издана на подлози поднесеног меморијала. — Бранковић полази из Беча с намером да ради у духу меморијала.

Спремајући се у Беч, негде последње трећине маја 1688, понео је Бранковић сем меморијала, који је састављао поглавито под утисцима аустријско-влашких преговора, још и сведоџбу резидента Киндзберга. Том сведоџбом, која је сведочила како је Бранковић 1673 открио резиденту намерс маџарских бунтовника,[1]) хтео је Бранковић пробу-

[1]) eorundem ego conspirationes ... residenti pie defuncto Christophoro a Kinsperg ... fideliter aperui revelavi ac detexi, et in hujus rei fidem a praememorato residente authenthicum testimonium propria sua manu subscriptum et sigillo roboratum accepi, hoc testimonium ego ad sinceritatem et fidelitatem meam comprobandam anno 1688 (dum cum legatione valachica Viennae degerem) in habita aliqua conferentia maiestatis vestrae iis ministris et consiliariis intimis, ad quos hoc *negotium arcanum* spectabat, tradidi, exhibui (Ђ. Бранковић, у молбеници цару Леополду I од 1691. Рајић, IV. 311—312).

дити према себи више поверења Бечких политичких кругова.

Бранковић је, путујући у Беч, ударио, како сам каже, преко Влашке на Ердељ, па је преко Угарске заједно са бискупом Стефанијем и Василијем Нађем стигао у Беч негде прве половине јуна. Он, који је имао прилике да проживи неко време у престоници султана, да се позна са престоницом пољских краљева и руских царева, нашао се сада у резиденцији римскога ћесара, о чему је толико много мислио и маштао. И ако је Беч тада био доста мален и простором и становништвом, ипак су Бранковићу, који је дотле видео доста света, морале падати у очи неке особине Беча, са којима се није могао срести ни у Цариграду, Једренима, Солуну, Варшави и Москви. Претерано уске улице са високим зградама, доста бројно немачко становништво са друкчијим начином живота него на истоку, свакако су необично утицали на новога дошљака. Крај свега тога што је Бранковић у Цариграду имао прилике да посматра чувену грађевину Аја-Софије, ипак му је, како се види из његова казивања у Хроници, и висока црква св. Стевана много импоновала.

Тада, када је Бранковић са друговима стигао у Беч, носио се цар Леополд I мишљу, да што је могуће раније и брже поведе енергичну акцију против Турака. Прошлогодишњи успеси ћесареваца против Турака дали су маха пријатељима оружане акције, а нарочито црквеним круговима, да утичу на цара да поведе војну у што већем стилу. Интимни пријатељ царев капуцинац Марко Давијано наваљивао је у јануару 1688 на цара да акцију почне што пре, па ће, освојивши Београд, убрзо

добити Србију, Босну, Бугарску, Молдавску и Влашку, Турке потиснути до Једрена, те краља угарскога крунисати за краља Романије.[1]) Априла и маја налазио се Давијано у Бечу, хотећи и лично утицати на цара да пожури са освојењем Београда.[2])

У истом правцу радио је и папски нунције кардинал Буонвизи. Он је такођер истицао, да је преко потребно освојити Београд, тај кључ Угарске, па је цару поднео и пројекат шта би се имало предузети после освојења Београда.[3]) И палатин Угарске Павле Естерхази истицао је у представци цару Леополду I од 9 априла 1688 како ће се освојењем Београда државне границе силно размакнути.[4])

Све то, наравно, утицало је на цара Леополда I да се што више заноси планом освојења Београда, али крај најбоље воље ратна акција у већем стилу није се могла почети одмах с пролећа 1688. Финансијалним незгодама и рђавој интендантури у војсци придружило се још једно важно питање, које је требало решити, а наиме питање врховне команде над војском, која је имала освојити Београд. Млади баварски изборни кнез Макс Емануило никако се није хтео подчинити команди искуснога херцега Карла Лотриншког, коме је цар испрва наменио био ову важну задаћу, него је сам хтео да побере ловорике под Београдом.[5]) Суревњивост и

---

[1]) O. Klopp, Corrispondenza epistolare, 155.

[2]) Op. cit. 158. O. Klopp, Das Jahr 1683 und der folgende grosse Türkenkrieg 417—418.

[3]) Fraknói, op. cit. 274.

[4]) Дворски и Државни Архив у Бечу, Hungarica 1688—1699. Fol. 9.

[5]) O. Klopp, Corrispondenza epistolare, 166. 169—170. Contarini, op. cit. II. 72. O. Klopp, Das Jahr 1683 und der folgende grosse Türkenkrieg, 419.

неспоразум између Карла Лотриншког и Макса Емануила, која датира још из г. 1685, подржавао је моћни председник Ратнога Већа маркграф Херман Баденски у интересу свога синовца Луја Баденског, коме је на тај начин желео осигурати што знатнију улогу у ратној акцији.[1]) Све то утицало је толико на слабога цара Леополда I, да је све једнако одгађао са одлуком у погледу врховне команде. Тим пак одуговлачило се извођење ратних операција на велико незадовољство кардинала Буонвизија, који је као и папа Иноћентије XI желео што пре видети веће и крупније успехе хришћанске војске.

Бранковићу је мисија влашкога изасланика долазила веома згодно да доспе у додир са дворским круговима. Њему је по свој прилици у том погледу могао бити на руци бискуп Антоније Стефани, који је, како смо видели, већ раније долазио био у Беч. Стефани је, дакле, колико толико морао бити познат са централном управом хабзбуршке државе, која је била прилично компликована. Тада, у другој половини XVII века, била је у велико решена латентна дуготрајна борба између земаљских сталежа и владаоца у корист овога последњега. Чак је и Угарска, која је последња два три деценија вољна била да збаци са себе господство хабзбуршко, била стишана, тако да је цар Леополд I владао скоро апсолутистички. Цара Леополда је као и његове претходнике у апсолутистичком режиму подржавало и помагало многобројно чиновништво, васпитано у духу апсолутизма под утицајем идеја римскога права, које је током

[1]) Fraknói, op. cit. 206.

XVI века Немачку потпуно освојило. Сви послови, свака акција предузима се у интересу владаоца и хабзбуршкога дома. Интереси куће хабзбуршке толико су јаки, да̊ потискују у позадину интересе империје, којој Хабзбурзи такође стоје на челу. Па тим интересом свога дома и руководе се Хабзбурговци у XVI и XVII веку, да у многим својим земљама спроведу и изведу јединствену државну идеју. Али се тај покушај није дао извести. Скоро свака од тих хабзбуршких земаља доспела је на свој особити начин у руке Хабзбурговаца, скоро свака, нарочито Чешка и Угарска, имала је своју посебну прошлост, свој особити живот, те је према томе, у пркос централизаторским тежњама Хабзбурговаца, задржала донекле и своју посебну организацију. Тако је свака од њих за време цара Леополда I имала у Бечу своју канцеларију са нарочито организованим персоналом, а за финансијалне ствари имала је свака своју Комору.[1]) Положај свих тих земаљских институција према аустријским централним властима регулисан је био нарочитим одредбама. Који пут су канцеларије појединих земаља, ако би на њихову челу стајала даровита и енергична личност, утицале и на послове укупне монархије. Такав је случај био пред крај XVII века када је управљао чешком канцеларијом даровити гроф Фрања Улрих Кински (1683—1699), који је много ограничио био делокруг тадашњих старешина Аустријске Дворске Канцеларије барона Теодора Хајнриха Стратмана (1683-

[1]) Историја Чешке Дворске Канцеларије приказана је у новије доба у делу Fellner & Kretschmayr, Die österreichische Zentralverwaltung I. 174—217, док за Угарску Двор. Канцеларију, која је била веома важан фактор у историји угарских Срба, још нема монографије.

1693) и грофа Јулија Фридриха Бучелинија (1694-1705). Тако нпр. видимо како поред Стратмана и Кински потписује знамениту инвитаторију цара Леополда I српском народу од 6 априла 1690. Гроф Кински руководи преговорима са ердељским изасланицима о државоправном положају Ердеља 1693, и напокон исти гроф Кински учествује и у склапању Карловачкога Мира 1699.[1])

Положај Угарске Дворске Канцеларије према Аустријској Дворској Канцеларији, Дворској Комори и Дворском Ратном Већу био је регулисан нарочитом одредбом од 1690. Али и ако су Угарској Дворској Канцеларији остављене биле потпуно одрешене руке у односу према автономним жупанијским властима, ипак је она остала у доста зависном односу према централним властима: Аустријској Дворској Канцеларији, која је руковала спољном политиком и расправљала унутрашња питања политичке природе и према Ратном Већу. Како је Ратном Већу, већ приликом његова формирања 1566, као главна задаћа поверена била одбрана државних граница од Турака, то је оно током XVII и скоро до прве половине XVIII века, до стварања државне канцеларије (1742), руководило и дипломатским односима са Портом.[2]) Природно је онда, што су Ердељ и већи део јужне Угарске, која је убрзо по прелазу српском добрим делом насељена била Србима, подложени били Дворском Већу и Дворској Комори, чиме је делокруг Угарске Канцеларије био знатно сужен.[3])

---

[1]) H. J. Bidermann, Geschichte der österreichischen Gesammt-Staats-Idee, I. 130. Fellner & Kretschmayr, op. cit. 208.

[2]) Op. cit. 238. 262.

[3]) Bidermann, op. cit. I. 11. 81 sqq.

Када је Угарска освојена била од Турака, наметало се одмах тешко и веома важно питање како да се уреди ова пространа краљевина, која је била за време дуготрајнога ратовања са Турцима скоро опустела. Пре свега потребно је било регулисати односе у пограничним крајевима. Како се у то доба мислило да се послови опште природе најбоље могу свршавати колегијалним решавањем, због чега су тада цветале комисије, то је онда у сврху уређења Угарске формирана 1688 Неоаквистична Комисија. На челу комисије стајао је кардинал Леополд Колонић са потпредседником Дворске Коморе грофом Сајфридом Брајнером. Како је ова комисија у првом реду имала да регулише имовне односе у пограничним крајевима, видело се брзо, да она неће моћи успешно извршити читав посао уређења Угарске. Због тога је цар наредбом од 29 јула 1688 формирао нову комисију за уређење Угарске. У њу су, сем чланова Неоаквистичне Комисије, ушли чешки канцелар гроф Фрања Улрих Кински, аустријски потканцелар гроф Јулије Бучелини и Максимилијан од Турна.[1])

Тајни Савет, формиран још за доба Фердинанда I са сврхом вођења спољне политике, изгубио је био за доба цара Леополда I скоро сваки значај. Тајни Савет, који је био састављен из великога броја аустријске, талијанске и чешке аристократије, високих војних дигнитара и дворских звања, заменила је 1669 стална Тајна Конференција. Исаија Пуфендорф, шведски посланик на Леополдову двору, каже, да је Тајна Конференција формирана била стога, што су се строго поверљиве ствари боље могле свршавати у корпорацији са малим бројем чла-

[1]) Bidermann, op. cit. I. 43. 120.

нова.[1]) Али је цар Леополд I, подложан утицају језуита, многе важне ствари решавао по њихову савету, а без знања централних власти. Нарочито је цар Леополд I допуштао да на вођење оријенталне политике утичу његови пријатељи из црквених кругова. На тај су начин поједине личности захватале у делокруг Дворског Ратног Већа, коме је поред старања за одбрану земље и за војну администрацију поверено било руковање политичким односима са Турском и Русијом. Али потребнога јединства није било ни у овој државној институцији. Постојало је још и посебно Ратно Веће у Грацу са самосталним делокругом. Осим тога централно Ратно Веће није било независно у својим одлукама, него је решавало у споразуму са Дворском Комором и Депутацијом, а са властима у Грацу, Инзбруку и Прагу опћило је тек преко Аустријске Дворске Канцеларије, што је спречавало његову иницијативу, која му је пре свега била потребна.[2]) Како се види, многобројне институције са сличним делокругом а са недовољно одређеном компетенцијом уносиле су само хаос и збрку у државне послове. Нити је било јасна прегледа о коморским приходима и издацима, из којих су се покривале потребе двора и централних власти, нити се знало право стање прихода од т. з. контрибуција т. ј. приноса од појединих земаља, којима се подмиривале војне потребе. Једном речи крајем XVII века владало је потпуно несређено стање у хабзбуршкој држави, погоршано још ду-

[1]) Allein weil sich nahgehends befunden, dass unter so vielen Leuten das secretum ... nicht wohl observieret ... hat ... der Kaiser etliche wenig Personen unter dem Namen Conferenzräthe ausgelesen, mit welchen die geheimsten Sachen überleget und geschlossen werden. (Op. cit. 115) Fellner & Kretschmayr, op. cit. 53.

[2]) Op. cit. 259.

готрајним ратовањем са Турцима. Сви позвани осећали су да нешто треба предузети, али прави пут, налажење нових прихода са разумном штедњом, није се налазио. Спасење се очекивало од комисија, које су се са својим многобројним персоналом губиле у пројектима, на чему је и остајало.

У таким приликама налазила се хабзбуршка монархија када је Бранковић дошао у Беч. Да се човек о свему томе колико толико информише, требало је, наравно, много времена, а тога Бранковић није имао. Стога се он, по свој прилици за оно време док је са друговима чекао на аудијенцију, обазрео за личношћу, која би му још више била на руци у погледу обавештавања о приликама и о личностима у Бечу. Тако је он наишао на нотара Угарске Дворске Канцеларије, Јована Доманиског, који га је, како бар Доманиски у својој изјави од 15 октобра 1688 каже, у свему задовољио.[1]) Информишући се у свему од Доманискога, изашао је Бранковић много поузданије пред цара Леополда I негде у јулу 1688.

Пошто је цар саслушао од посланика поруке Шербанове, упутио је 29 јула писмо кнезу Шербану, у коме га је, као и раније, уверавао о својој наклоности и најискренијој намери да помогне подјармљеним хришћанима. А како су тада и цар и његова околина били мишљења, да ће царска армија за најкраће време притиснути Београд, изриче цар

---

[1]) Quod posteaquam illustrissimus dominus comes Georgius Brankovich de Podgoric[a] in certis iisque arduis publicum bonum tangentibus negotiis ad augustam suae maiestatis sacratissimae aulam per principales suos expeditus, confisus prudentiae, dexteritati ac experientiae meae, mea quoque opera in secundandis iisdem negotiis usus fuisset, eademque ulterius quoque non solum ipse praelibatus illustrissimus dominus comes uti, verum etiam me apud praefatos principales suos eatenus omni meliori modo recommendare vellet (Ориг. у мојој збирци).

тврдо уверење, да ће кнез Шербан операције царске војске помоћи како својим трупама тако и животним намирницама.[1])

Информишући се преко Доманиског о ратним спремама и намерама ћесаревим, нема сумње да је Бранковић морао сазнати и за велике финансијалне тешкоће, са којима се цар непрестано имао борити, опремајући и исхрањујући окупљену војску. И Бранковић је због тога морао још јасније увиђати колико би се Бечки политички кругови обрадовали, када би знали, да ће царску војску у продирању према југу подупирати многобројни устаници, на чију се акцију и прошле 1687 г. много полагало. Све то пак говорило је за то, да што пре иступи на среду са својим планом и намерама.

Пошто је Бранковић према инструкцији кнеза Шербана остао сам у Бечу, почео је у августу рад на своју руку. Сазнавши за конституисање Неоаквистичне Комисије, која је, између осталога, имала да регулише имовне односе на југу Угарске, поднео је Бранковић Комисији молбу, да му се поврате породична добра у Ердељу и Угарској. Како се акта Неоаквистичне Комисије погубила, није нам се сачувала ни ова молба Бранковићева, него за њу сазнајемо из одговора референдара Аустријске Дворске Канцеларије Стевана Верденбурга од 8 септ. 1688.[2]) Нема сумње да је Бранковић у овој молби, као и у меморијалу, о коме ће одмах бити речи, и у кашњим молбама, поглавито на основу Бонфинија подизао претензије на многобројне поседе деспота Ђурђа Вуковића и његових

[1]) N. Jorga, Genealogia Cantacuzinilor, 244.

[2]) Савремени препис у мојој збирци.

наследника у Угарској. Ну казивање и тврдње Бранковића нису се, крај свега ученога доказивања, одмах узеле на веру, тим пре, што се сличан случај десио пре неколико година. Када је наиме цар Леополд I због завере Зринскога и Франкапана конфисковао њихове поседе, појавио се између осталих у септембру 1681 и неки проблематични comes Nicolas Matthias de Illijanovich Illyriae haereditarius, тражећи да му се, с обзиром на његове заслуге за царски дом, изда добро Босиљево и остали поседи Франкапана. Пошто је Иљановић неколико пута понављао своју молбу, упутио је цар у јануару 1682 Угарску Комору да одбије дефинитивно ову неосновану молбу.[1]) Али и ако је Бечке меродавне кругове случај са Босанцем Иљановићем могао наводити на мисао да и Бранковићеве претензије могу бити сличне природе, ипак Бранковић није био дефинитивно одбијен. Бранковић је, поднесавши молбу Неоаквистичној Комисији, у исто време поднео царским интимним саветницима споменуту сведоџбу резидента Киндзберга, царску диплому од г. 1683, сведоџбу српскога патријарха да потиче од старих српских владара и напокон опширан меморијал безимених првака у Турској, који изјављују да су под извесним условима вољни помагати ћесару у борби са Турцима. Преко свега тога нису могли олако прећи царски интимни саветници, а нарочито преко меморијала, у коме се говорило о начину како да се помогне продирању царскога оружја у унутрашњост Турскога Царства, о чему се тада тако много и радо мислило.

---

[1]) Арх. Срп. Краљ. Акад. бр. 108. 110. 111. Споменућу да је франкапанска добра купила Аустријска Дворска Комора по цену од 500.000 форината, те је уведена у посед 1692 (Bidermann, op. cit. II. 85).

Како се у тобожем меморијалу народних првака детаљно износи план формирања новога државног организма и регулише његов државоправни однос према хабзбуршкој држави, како се даље у овом меморијалу сретамо са неким ранијим идејама Бранковића, који је и саставио тај меморијал, задржаћемо се мало детаљније на његовој садржини.[1])

Одмах у почетку меморијала истичу се дојакошње велике заслуге цареве по хришћанство, због чега народи илирске империје, великога дуката Мизије и осталих крајева, а наиме Босанци, Србијанци, Бугари, Рашани, Трачани, Албанци и Маћедонци прибегавају императору, краљу и господару као своме будућем ослободиоцу. Молећи бога да императору помогне да рестаурисањем илирске империје поврати слободу не само Европи него и Азији, долазе му они с понизном молбом и извесним захтевима. Како су у давна времена илирски народи слободно и по својој вољи из своје средине бирали себи деспоте, подижући их на престо, како сведочи пример босанскога краља Стевана, чију је ћерку узео за жену Лудвиг краљ угарски, а чијом је помоћу, по сведоџби Мунстера и Бонфинија,

---

[1]) Овај меморијал, чији се препис чува међу рукописима познатога Марсиљија у библиотеци Болоњског универзитета, штампао је акад. Јов. Н. Томић по веома лошем препису Лодовика Фратија у XLII књ. Споменика Срп. Крањ. Академије. Због рђаво прочитаних места и нетачне интерпункције отежано је у многом разумевање овога занимљивога документа, тако да се тек после знатних и многих емендација долази до потпуног разумевања појединих места. О Марсиљију, писцу познатога дела „Danubius pannonico-mysicus (1726)“, даје податке Fantuzzi у Scrittori bolognesi (1770). Према Фантуцију оцртао је у главним потезима живот Марсиљија Н. Јорга у раду „Mannscripte din bibliotecĭ străine“ (Analele Academiei Romane XXI. 62 sqq). Осим њега пружио је кратку биографску црту Stjepan Beigl у чланку „Spisi grofa Marsilia“ (Гласник Музеја у Босни и Херцеговини за г. 1901. 537—539).

покушао крал Лудвиг истиснути Татаре из Угарске; како је исти краљ босански Стеван због женидбе са ћерком деспота Лазара а унуком деспота Србије Ђорђа Бранковића завладао и Србијом, потребно је да и они, садашњи Илири, по примеру старих изаберу себи деспота као краља, са титулом царском, коју су титулу Москови узурпирали од старих Илира. Поред слободног избора деспота траже даље илирски народи, да се оставе у слободном исповедању православне вере, да им се респектују старе границе, слободе и привилегије. Да се пак њихове провинције, покрајине и земље извуку испод толикогодишњега притиска турског, моле цара да им својом победоносном мишицом притекне у помоћ. Они пак са своје стране обвезују се цару да ће помоћ, добивену од њега, одмах, чим буду ослобођени, накрмити тако, што ће цару помагати против свих његових непријатеља на истоку, те на тај начин формирати брану за суседну Угарску и остале царске краљевине и покрајине.[1]) Ну војска, коју им цар буде послао у помоћ, да се плаћа и одржава царским средствима, а они се од своје стране обвезују, да ће ону војску, коју буду давали у помоћ цару против Турака и осталих непријатеља на истоку, издржавати својим средствима. Са овим захтевом излазе. они стога, што су земље, које се

[1]) ... tali quippe declaratione, ut quantum auxilii sua maestas pro moderna eliberatione nostra summae necessitatis ex respectu nobis tribuere dignata fuerit, nos quoque tantumdem subsidii rebus nostris in feliciorem statum redeuntibus, regnoque, deo iuvante, a memorato iugo turcico erepto, ac in pristinum avitae libertatis florem reviviscente ac redintegrato adversus quoscumque orientales hostes saepefatae suae maestatis sacratissimae ,praestare teneamur, hacque modalitate vicinorum Hungariae et aliorum suae maestatis regnorum ac ditionum antemurales efficiamur.

имају ослободити, варварским поступањем потпуно опустошене.

Пошто је овако у главним потезима обележио начин ослобођења и будући државоправни однос ускрсле илирске краљевине према хабзбуршкој империји, нашао је аутор меморијала за добро, да са примерима из прошлости оправда овај предложени солидаран и заједнички програм рада између балканских народа и хабзбуршке империје. Наравно да је и овом приликом, као што је раније напоменуто, Бонфиније својом угарском историјом особито згодно послужио. Аутор меморијала мислио је, да ће ћесара и његове саветнике исто онако као и њега особито занимати српско угарски односи половином XV века. Због тога је, заборављајући скоро смер меморијала, исписао од речи до речи из Бонфинија оно место, где је говор о положају деспота Ђурђа Вуковића после 1439 према Угарској, Турској и Дубровнику.[1]) Ну осетивши ваљда и сам при крају одељка, да је овај историјски екскурз испао и сувише дуг, прелази аутор сасма изненада на питање о регулисању ратнога плена. Покретан плен, истиче се, нека остане у рукама онога, који га је задобио, а тврђаве, вароши и остала места нека пређу у посед оних, који су их имали у старим сретним временима. Београд и Осек, заједно са Сремом и местима и тврђавама онде, да припадну илирској империји, како је и раније било по сведоџби Плинијевој. Буде ли цар хтео прикључити угарској круни Београд, чије се освојење скоро очекује, то нека се у замену за Београд садашњем деспоту

[1]) Antonii Bonfinii Asculani Rerum Hungaricarum decades libris XLV comprehensae ab origine gentis ad annum 1495. Lipsiae 1771. decadis II. lib. IV. 441.

и његовим потомцима уступе сва она места и крајеви, које је некада, по сведоџби Бонфинија, цар Сигисмунд дао деспоту Ђорђу I Бранковићу. Али поред тога нека се садашњем деспоту уступи покрајина Јенопољска или Рашка, коју су од времена Стевана Бочкаија ердељски кнежеви присвојили себи и отуђили од илирске империје. Нека ћесар, наглашава се даље, над читавом том илирском краљевином призна пуну власт пресветлом деспоту и нашем великом војводи Ђорђу II Бранковићу. Овај уједно да буде и заповедник помоћних царских трупа, које ће, када више не буду потребне, напустити крајеве илирске краљевине.[1]) Читава породица Бранковићева, а нарочито пресветли деспот, који се шаље цару са неограниченом пуномоћи као њихов делегат, нека се уврсти у ред кнежева свете римске империје. То му право припада већ по сјајном пореклу његових предака, а то му је право признао и потврдио већ раније и сам ћесар.[2]) Исто тако нека се споменутом деспоту Ђорђу Бранковићу као законитом власнику

[1]) Quoadusque porro divina maestas id indulserit ... quod corona regni illyrici e manibus barbarorum erepta nostrae cesserit potestati eo usque pro gubernatore, serenissimo despoto magno duce nostro, dominum Georgium Brankovich, huius nominis secundum agnoscimus, cui ut integra tribuatur auctorithas, ac ut militia auxiliatrix .... habeat a praescripto serenissimo despoto Magno Duce nostro dependentiam, et quidem eo usque, donec Illyricum ... deo auxiliante, recuperentur. Suam maiestatem .... exoramus ... ut ubi temporis cum decursu auxiliatrix militia, nusquam amplius necessaria foret, eadem absque omni danno et incommodo e regnis et ditionibus nostris exeat, cunctaque eorundem regnorum loca nobis integre restituantur et reasignentur.

[2]) Cum et alias derivata in ipsum a maioribus suis infrascripti postulati et authoritas principalis, qua iidem maiores ipsius potiti fuerant, praetentio manifeste constaret, immo per praelibatam quoque suam maiestatem sacratissimam clementer iam etiam confirmata exstitisset, in coetum et numerum sacri romani imperii principum cum omnibus titulis et praerogativis incorporetur pari submissione supplicamus.

фактично и стварно признаду, већ с обзиром на ранију привилегију цареву, земље: Херцеговина, Срем, Јенопољ или Рашка, као и Темишвар и остала места, вароши и тврђаве, отете царским оружјем од Турака, и то све на вечито, а посредством царске и краљевске дипломе и привилегије. Како даље Босну, Србију, Бугарску и остале крајеве илирске империје још једнако Турци држе, требало би деспоту исплаћивати сталну новчану потпору, исту онаку, какву су због показане верности према угарској круни уживали тадашњи деспот и преци садашњега деспота Ђорђа II, када су се стално настанили на територији Темишварској. Као и ранијих деспота, тако би и потпора садашњега деспота имала износити 4.800 форината. За све то обвезују се народи илирске империје, да ће ћесара поштовати као оца, да ће устати на Турчина и са својим деспотом јуначки и одважно борити се против крвника хришћана.[1])

Прочита ли се мало пажљивије овај документ, пашће читаоцу одмах у очи његова велика неодређеност, скоро збуњеност. Пре свега пада у очи да се у меморијалу не одређује тачно ко су ти људи, који новога деспота шаљу цару да у име њихово преговара. У документу се у опће само каже да новога деспота шаљу народи илирске империје. Ну оно чудновато набрајање народа, који би имали образовати илирску империју, показује јасно, да је састављач меморијала слабо био познат са етничким приликама на Балканском Полуострву, што је доказ да му је добар део Балканског Полуострва, нарочито западни, био потпуно непознат.

[1]) Споменик XLII. 37—41.

Па и слика илирске империје, која се имала с помоћу царске армије успоставити, врло је мутна пред очима састављача меморијала. Читајући без велика разумевања старе писце, средњовековне и новије хроничаре, побркао је он старе границе Илирика и његове етнографске односе са средњовековним. Литерарна традиција овладала је њиме толико, да му је за одређивање граница нове илирске краљевине меродован Плиније. Због тога писац меморијала и долази до апсурдних тврђења, што је констатовао и Марсиљи, од кога ће, мислим, и потицати она маргинална белешка, додана уз четврту тачку меморијала.[1]) Састављач меморијала није се хтео задовољити много ужим границама средњовековне деспотовине, за које је знао из Бонфинија. Он је, истина, по Бонфинију оцртао у главним потезима државоправни однос нове краљевине према хабзбуршкој монархији, али његовој необузданој машти и скроз нереалној природи нису ни мало одговарале тако узане и тесне границе. Он тежи за много вишим. Ну размакнувши

---

[1]) Када тражи и захтева читав Илирик, каже се ту, то онда тражи „totam Hungariam, Dalmatiam, Croatiam, Carintiam, Carniolam et ultra Danubium: Moldaviam, Valachiam, Transilvaniam, Hungariam superiorem, Silesiam, Moraviam et Bohemiam. Est etiam Illyricum Polonia, Russia et Moscovia. Fuit Illyricum et Svetia Pomerania et Dania, sed partim Gotti, partim Visigotti misti Germanis ad linguam Germanorum converterunt. Ergo si quaerit iste nebulo et falsus ac falsarius despota totum Illyricum, quaerit monarchiam“. (Споменик, XLII. 39. n. 1). Слично се о претензијама Бранковића изражава Марсиљи у једном познијем писму чешком дворском канцелару грофу Улриху Кинском. Говорећи о везама кнеза Шербана са Русијом каже, да Шербану „assisteva il Brankovik con accreditare le sue ridicole pretentioni d' essere legitimo despota di Servia, che dopo la presa di Belgrado doveva di giustitia esser rimesso nella sua residenza di Semendria, imprimendolo nell' anime di tutti li Raziani, scoloratori in ora del suo nome (Analele Academiei Romane XXI. 100).

овако надалеко границе будуће балканске државе, он није осетио, да је тиме и онако тешко остварљиви план формирања нове државе потпуно онемогућио.

Пада даље у очи да писцем меморијала, као и већином средњовековних хроничара, влада снажно идеја империје. Под заштитом империје и императора, коме се признаје право васпостављати краљевине, треба да се ослободи тираније не само Европа него чак и Азија, те да се на тај начин распростре врховна власт императора над читавом васељеном. Опажа се у опће да је овај меморијал потекао из пера не политичара и државника, него несталожена и несређена човека, који је много читао и прибирао, али сабрано градиво није умео да савлада. Тако се и тумачи да је у овом документу, који је имао чисто политичку сврху, надвладао историјски детаљ. Да би оправдао захтев слободнога избора деспота, састављач меморијала наводи по Мунстеру и Бонфинију неке сасма непотребне детаље из босанске и српске историје, бркајући бана Стевана Котроманића из XIV века са последњим босанским краљем Стеваном Томашевићем. Исто тако изгубио се писац у трећој тачци меморијала, када по Бонфинију прича неке детаље из историје деспота Ђурђа Вуковића, да би показао, колико су балкански народи у прошлости солидарно радили са угарском краљевином.

Узме ли се на ум да се у већини тачака говори о личним користима тобожега деспота Ђорђа II Бранковића и његових наследника, и има ли се у виду да читав меморијал сведочи да га је састављао више човек начитан али несређен и нереалан, имамо ли напокон на уму да неке идеје

овога меморијала имају велике сличности са идејама у представци Бранковића резиденту Киндзбергу, само су овде нешто боље формулисане, јасно је онда, да је овај меморијал писао Ђорђе Бранковић сам на своју руку. Стога, дакле, није оправдана она бојазан Јов. Н. Томића, због које не сме да се одлучи за Ђорђа Бранковића као писца меморијала, него мисли да Бранковић, ако није стварао меморијал у договору „с главарима побуњеног народа на доњем Дунаву, да је бар имао великога учешћа у његову постанку". Да је Бранковић, како мисли Томић, саставио меморијал у споразуму са побуњеним главарима, нема сумње да би њихова имена назначио у меморијалу, те не би онако неодређено говорио да су га у Беч послали народи илирске империје.

Нема доказа да је Бранковић у опште имао каквих веза са устаницима у првој половини 1688. Једино што је Бранковић пре поласка у Беч покушао у том правцу, било је посредно опћење са патријархом Арсенијем III Црнојевићем, са чијом је сведоџбом у Бечу хтео потврдити своје тобоже везе са подјармљеним хришћанским народом, како би своје намере у Бечу што брже и сигурније могао остварити. Али није немогуће да се Бранковић, путујући лети 1688 из Букурешта у Беч преко Влашке, Ердеља и Тамишког Баната, могао састати и говорити са неким виђенијим старешинама српских устаника у Банату.[1]) Тај факат да старешину српских устаника, Новака Петровића, видимо 1689 у служби

[1]) О покрету Срба у Банату 1687 и 1688 и о њиховим услугама ћесару упор. Hurmuzaki Documente, IX. 1. 334. Contarini, op. cit. II. 58. 84. F. Wagner, Historia Leopoldi magni caesaris augusti. Augustae Vindelicorum, pars II. 1831. 44. 57.

грофа Ђорђа Бранковића, као да би говорио за то, да се Бранковић са овим Новаком могао упознати приликом састанка с њиме негде у Тамишком Банату.[1]) Али је јасно да је меморијал написан био у Букурешту, пре могућега састанка, дакле без ичијега учешћа, па је можда местимице у Бечу измењен, нарочито онде, где је говор о Осеку и где се изриче нада, да ће Београд у скоро бити освојен.

Тиме што смо утврдили да је Ђорђе Бранковић састављач меморијала, добили смо уједно и мерило за оцену његових способности као политичара. Узме ли се на ум да Бранковићу нису могли остати непознати односи ћесареваца према Ердељу и њихови претерани захтеви, има ли се даље у виду да је Бранковић из непосредне близине пратио ток хабзбуршко-влашких преговора, онда се човек заиста мора чудити, да је Бранковић могао изаћи на среду у Бечу са оваквим меморијалом. Све да Бранковић и није могао осетити у толикој мери као даровити кнез Шербан Кантакузин критичност положаја влашке кнежевине између Турске, Пољске и ћесара, ипак је требало да је у току дуготрајних преговора јасније и боље уочио тенденцију Бечких политичких кругова, да са што мање своје снаге, напора и трошка, а поглавито снагом подјармљених хришћана освајају на рачун Турака. Бранковић је само донекле уочио ову тенденцију, те се под утицајем тога једностранога схваћања и дао на састављање меморијала, хо-

---

[1]) Лети 1687 захтевао је Новак Петровић да му се дозволи иселити из Темишварске околине у Срем 4892 Раца (Bidermann, op. cit. II. 82). И ако је цар Леополд I у начелу пристао на ову сеобу, нема потврде да је она изведена, тим пре, што Новака 1689 видимо у Влашкој у служби грофа Ђорђа Бранковића.

тећи меродавним факторима у Бечу показати како су подчињени народи готови на устанак. Али су погодбе, које је Бранковић везивао за тај тобоже намеравани устанак, биле тако незгодне по ћесаревце, да је иоле сваки трезвенији и реалнији човек могао одмах увидети, да ћесаревци неће никако на њих пристати. У меморијалу се тражило од ћесара да својим средствима и својом војском, којом чак има заповедати илирски деспот, ослободи балканске народе турске тираније, да им преда некадашње њихове градове и вароши, да деспоту призна не само наследне територије на Балканском Полуострву, него чак Срем и Славонију са Осеком, који су недавно великим жртвама освојени били од Турака. За све те велике жртве ћесареваца имала је нова илирска краљевина признати ћесару само право врховне заштите, давати му оружану помоћ против Турака и осталих непријатеља на истоку, једном речи послужити као брана за јужне границе хабзбуршке монархије.

Бранковић је са оваким пројектом показао само, да није умео да процени време и прилике, у којима се кретао. Он није опазио, да је ћесаревцима апетит за новим освајањима због успеха над Турцима последњих година необично порастао и да се они, крај свих финансијалних незгода и тешкоћа, никако нису могли отрести потребе за новим тековинама. Јер баш те финансијске незгоде гониле су меродавне факторе на освајачку политику. Нове територије, наиме, доносиле су собом и ново становништво, које је, према тадашњем схватању, требало потпуно експлоатисати, да се покрију ратни издаци последњих година, још непрестано велики крај све издашне помоћи римске

курије.[1]) Излазити у таким приликама на среду са меморијалом, којим се од цара тражила и војна снага и средства за рестаурисање једне краљевине, која би независно од ћесара живела даље својим самосталним животом, а у накнаду за све то пружала неку проблематичну заштиту јужним границама монархије, означавало је у најмању руку крајњу политичку наивност. Као и пре петнаест година, када је предлагао резиденту Киндзбергу како да се мађарски бунтовници придобију на ћесареву страну, тако се Бранковић и сада показао као човек потпуно нереалан, ни мало дорастао за велику задаћу, коју је намеравао извести. Тим и таким пројектом он је већ у напред онемогућио стварање независне или полунезависне балканске државе, о чему је непрестано маштао, али ни мало трезвено и хладно размишљао.

Али крај све неодређености меморијала и крај свих тешких услова, постављених цару Леополду I, није меморијал у свему био одбачен. Пре свега царска диплома од 1683 године, којом се

[1]) Баш тада када је Бранковић иступио у Бечу са својим претензијама, међу којима је нарочито истицао Херцеговину као своју дедовину, дошао је био цар Леополд I баш због Херцеговине у незгодан положај према Млецима. Како је Дубровник као господара у Херцеговини више волео ћесара него Млетке, наглашавао је дубровачки посланик у мају 1688 „che l' Erzegovina sii dipendenza del regno d' Ungheria", наваљујући да цар окупира Херцеговину (Двор. и Државни Арх. у Бечу, Senato III. Secreta 164. fol. 48). Шпански посланик поднео је у септ. 1688 такође меморијал, истичући потребу окупације Херцеговине као саставног дела Босне (Ратни Арх. у Бечу, Türkenkrieg 1688. Fasc. 9). Поч. 1689 истицао је цар Леополд I енергично своје право на Херцеговину, не марећи ни мало за претензије млетачке. У писму генералу Капрари од 10 јануара 1689 пише он како „districtum Herzegovinae, als eine dependenz von Bosnia gleicher gestalt für mich praetendire und unter meiner pottmässigkeit zu haben verlange, massen sich auch bereith einige inwohner desselben in meine gnädigste protection würckhlich begeben und ich sy aufgenomben habe (Двор. и Државни Арх. у Бечу, Turcica 1689. fol. 80).

Бранковић подизао у ред угарских барона и признавао за наследног господара Херцеговине, Срема и Јенопоља, па онда патријархова сведоџба утицали су на интимне саветнике Леополдове толико, да су збиља поверовали да имају пред собом потомка старих балканских деспота. Ну тај је потомак старих деспота иступао некако чудно са својим претераним претензијама, које се крај све некритичности тадашњега доба ипак нису све могле озбиљно узети, и за то нити цар, нити који од његових саветника нису ни за тренут помишљали, да приступе озбиљно успостављању планираног илирског краљевства. Онај мали број царских саветника, који је слушао Ђорђа Бранковића и његово озбиљно уверавање, да ће царска армија већ на турској граници затећи до 30.000 устаника Срба, чији ће број расти са дубљим продирањем царске армије у унутрашњост Турске, а чија ће пропаст онда бити неизбежна,[1]) и ако није свему томе пуну веру давао, нашао је ипак за добро користити се Бранковићем што је више могуће. Одбијајући много што шта у исказу Бранковићеву на рачун његова самохвалисања,[2]) ипак су саветници, с обзиром на

---

[1]) Да је Бранковић у сличном тону говорио пред саветницима царевим, закључујем из Минетијеве хронике. На једном месту ове хронике, које је домаћин Бранковићев Минети саопштио по казивању Бранковића, каже се, како је Бранковић царевим саветницима стављао у изглед на граници 30.000 Раца „und je weiter er (т. ј. заповедник царске армије) sodann in das türkische gebieth fortrücken werde, je grössere armaden solten von denen Ratzen eintreffen, mit welchen ihm gar leicht sein solte, dem türkischen reich ein ende zu machen, und die orientalische cron dem kaiser zu vindiciren (Испис XVIII века из Минетијеве хронике у мојој збирци).

[2]) Да је овако схватање владало код царских саветника, закључно бих из казивања савременога језујите Вагнера. Нагласивши како је Бранковић тврдио да је у стању подићи до 100.000 људи на оружје, додаје Вагнер: „Applauditur bono viro et ultra vires pollicitatori liberali. Magis

покрет Срба у Банату, могли мислити, да су Срби збиља вољни у што већем броју пограбити за оружје.[1]) И сада, када је пред њима стајао потомак старих балканских владара, за каквога су на основу дипломе од 1683 и патријархове сведоџбе држали Бранковића, требало се њиме послужити што више не у корист васпостављања фантастичне илирске империје, него у искључивом интересу царске куће. У Бечу се мислило да Бранковић особито згодно може послужити када царска војска по пројекту кардинала Буонвизија после освојења Београда, што се тога лета очекивало, буде продирала у унутрашњост Турскога Царства. Том приликом је Бранковић због својих разгранатих веза на Балкану, а нарочито због веза са патријархом, како се тада у Бечу мислило, могао велике услуге учинити царској ствари. А до помоћи подјармљених хришћана стало је цару Леополду I тим више, што су му финансије веома лоше стајале,[2]) и што је сасма неочекивано дошао у веома незгодну ситуацију према Француској. Због смрти изборнога кнеза

---

respicitur voluntas hominis, quam facultas; atque ut in fide retineretur, cum aliis titulis, tum Romani Imperii principis, nomine ornatus, nec sine muneribus splendidis domum remititur (F. Wagner, op. cit. II. 126).

[1]) Одјек такога мишљења као да налазимо у депеши млетачкога посланика Контаринија. Достављајући о успесима генерала Ветеранија на југу Угарске, јавља Контарини 5 септ. 1688 из Беча како„ li popoli numerosissi- mi che sono all' intorno havevano prese l' armi, scacciati i Turchi da piu luochi, e si ricoveravano sotto l' insegne cesaree con speranze di sempre maggiori progressi in quelle parti, continuando Veterani la marchia uerso la Valachia (Двор. и Државни Арх. у Бечу, Senato III. Secreta 164. fol. 208).

[2]) У каквим се финансијалним незгодама налазио цар Леополд I, види се јасно из једне октобарске представке чешког дворског канцелара грофа Улриха Кинског, којом доказује да је за монархију скоро немогуће водити рат на два фронта „bei erschöpfften aerario, geschwächten Miliz und ersogenen Ländern“ (Hurmuzaki, Documente, V. 1. 166). А и

Максимилијана Хајнриха, надбискупа Келна, затегли се били толико односи између Луја XIV и Леополда I, да је већ у другој половини августа 1688 и почетком септембра мање више у Бечу јасно било, да се сукоб са Француском неће моћи избећи.[1])

И сада, када су сви изгледи говорили за то, да ће цар Леополд I приморан бити да води борбу на две стране у један исти мах, обећана помоћ устаника била је од неоцењиве вредности. Тадашњим положајем царевим према Француској, лошим хабзбуршким финансијама и показаном готовошћу Банатских Срба да пристану уз ћесара тумачи се, дакле, што је Бранковићев пројекат, крај све његове нереалности и претераности, ипак узет у комбинацију. Као што су царски саветници гледали да што више искористе побуну султанова одметника румелијскога беглербега Јеген паше, тражећи са њиме споразума и договора,[2]) тако су исто гледали

цар Леополд I слично се изражава у једном писму Марку Давијано од 9 децембра 1688. Нагласивши како му Французи наносе грдне штете, истиче како и са Турцима има грдну муку, јер: „abenchè ancora vorrei continuare questa guerra santa, non vedo la possibilità per difetto di denari (O. Klopp, Corrispondenza epistolare, 175).

[1]) Извештавајући 26 септембра сенат о француско-хабзбуршким односима и наглашавајући како „veramente tutte l' apparenze dimostrano vicina la rottura“, додаје Корнаро, како се чује да су француске трупе ушле у Келнску територију (Двор. и Државни Арх. у Бечу, Senato III. Secreta 164. fol. 241).

[2]) Ил. Руварац је у студији „Одломци о грофу Ђорђу Бранковићу“ (стр. 60—62) казивање Хамерово о побуни Јеген паше попунио још неким појединостима из исказа архимандрита Исаије на „посољском приказу“ у Москви и неким српским савременим белешкама. Опширније писао је о Јеген паши Јов. Н. Томић у књизи „Историја у народним епским песмама о Марку Краљевићу I. Песме о Муси Кесецији и Ђему Брђанину“ (Београд 1909) стр. 77—99. Према савременим писцима: Марсиљију, Контаринију, Бизозерију и подацима млетачкога архива приказује Томић побуну Јерменина Јеген паше, румелијскога беглербега у Софији и зета срушенога султана Мухамеда IV. Томић, немајући податке из Двор. и Државнога архива у Бечу, само овлаш по делу Bizozzeri, La Sacra Lega

да експлоатишу и балканскога претендента са што већом коришћу а са што мањим уступцима. И пошто су тако ствари стајале, наравно да нису ни за један моменат помишљали признати Бранковићу право на поседе и територије у Ердељу и Угарској. Ну да би га одржао у добром расположењу према себи и својој кући, ставља му цар у изглед 6 септембра 1688 преко референдара Дворске Канцеларије Стевана Верденбурга, да ће му молбу о реституцији поседа у Угарској и Ердељу с обзиром на дојакошњу и *будућу верност* узети у обзир, чим о тим поседима стече потребне информације.[1])

---

contro la potenza ottomana додирује преговоре Јегенове са ћесаревцима. Из архивалних података Државног Архива у Бечу, од којих смо неке нотирали, види се, да је Дворско Ратно Веће веома пажљиво пратило одметање Јеген паше од новога султана Сулејмана, примајући о томе извештаја од свога повереника из Цариграда (Двор. и Државни Арх. у Бечу, Turcica, 1688. fol. 13 sqq.) И што је покрет Јеген паше узимао све озбиљнији изглед, ометајући сваку озбиљнију акцију Порте против ћесара, трудили су се царски саветници да покрет што боље искористе. Бојећи се да вел. везир Ћуприлић не приволи Јеген пашу на попуштање, упутио је 11 јуна председник Ратнога Већа Ридигер Штаремберг illustrissimo domino Jeghen Bassa писмо, у коме га уверава, како цар такођер бодрим оком пази да Јеген не упадне у замке, које му је Порта наместила. Али цар, истиче се у писму, не само да ће пашу штитити, него је спреман „ad exaltationem in maiorem dignitatis gradum sibi convenientem." За то нека Јеген паша пошаље своје пуномоћнике због преговора и нека не верује Порти, која ће га, чим га се дочепа, погубити (Ibid. fol. 31). Као што је Јеген паша преговарао са Портом, тако се пустио и у преговоре са царем Леополдом I. Ну његови преговори са царем нису довели до жељна резултата. Цар је Јеген паши нудио и сувише мало, а овај је опет тражио и сувише много. Како је Славонија већ била у рукама ћесаревим, и како је Босна такођер ушла у комбинацију ћесарских завојевања, то се претензије Јегенове на ове провинције нису могле прихватити. Изгледа да су ћесаревци вољни били Јеген паши признати Влашку, ако је не би могли придобити од Турака (Двор. и Држ. Арх. у Бечу, Senato III Secreta 164. fol. 162—163).

[1]) ... habitaque plena informatione petitionis eiusdem, quoad legitima comperta fuerit, intuitu fidelitatis hactenus praestitae et ulterius sperandae, clementissimam habebit considerationem, vicissim omnino sibi promittens, eundem in fide, zelo ac devotione pro sua maiestate reque

Победа Луја Баденскога над Турцима поч. септембра код Дервента у Босни, због чега се ћесаревцима предадоше Брчка, Шабац и још нека места дуж Саве,[1]) и радосна вест о освојењу Београда[2]) утицали су, крај свих незгода са Француском, у први мах толико снажно, да је већина меродавних фактора у Бечу мислила, да је збиља дошао давно очекивани час, да се продире у унутрашњост турске царевине. Гласови о нереду и метежима у Турском Царству само су соколили пријатеље офанзиве, а нарочито црквене кругове. Природно је онда, што је у таким приликама одмах узет у поступак пројекат Бранковића. Али је за

christiana hactenus testata, oblataque immote perstiturum, eiusdemque praeclara editurum documenta, quae dum clementissime maiestas sua opperitur, gratiam suam caesaream et regiam eidem uberem impertitur (Савремени препис у мојој збирци.) На тај одговор мисли Бранковић, када у осмој тачки своје молбе цару Леополду I од 1691 каже: eodem anno 1688, occupato et devicto Belgrado ... aviticarum mearum praetensionum ac iurium atque bonorum ibidem locorum existentium plenaria ac omnimoda restitutio mihi promittebatur (Рајић, IV. 315).

[1]) Ратни Арх. у Бечу Türkenkrieg, 1688. Fasc. 9. Contarini, op. cit. II. 77—78.

[2]) О освојењу Београда Contarini, op. cit. II. 76. F. Wagner, op. cit. II. 49—52. 10 септ. 1688 јавио је Корнаро из Беча у Млетке да је глас о освојењу донео principe di Vademont. Корнаро је још истога дана био на аудијенцији код цара и честитао му на успеху, истичући, да су са овим успехом скопчана још већа напредовања. Сутра дан стигла је у Беч порука принца Луја Баденског о турском поразу код Дервента. 12 септ. јавља Корнаро да су у Бечу мишљења, да ће царска војска без муке продрети до Ниша, а принц Баденски да ће без сметње продирати у унутрашњост Босне (Двор. и Држ. Арх. у Бечу, Senato III Secreta fol. 210. 215. 217. 222). 19 септ. стигао је у Београд освајач Београда Макс Емануило да присуствује свечаном благодарењу, које је и одржано 20 септембра у цркви св. Стевана (Ibid. fol. 234. Ратни Арх. у Бечу, Türkenkrieg 1688. Fasc. 9). На том благодарењу, коме је следовала свечана литија са царем на челу и двором, учествовао је и Ђорђе Бранковић (Хроника, 1668). Цар Леополд I је још неколико дана после благодарења био све једнако под утиском овога великога догађаја. „O padre mio, кличе он 29 септембра у писму капуцинцу Давијано, son ancora cosi pieno d' allegreza“ (O. Klopp. Corrispondenza epistolare, 174).

подлогу будућих односа царевих према Бранковићу узета у обзир само шеста тачка меморијала, којом народи моле цара, да Бранковића подигне у ред кнежева свете римске империје. Цар је на ту тачку са извесном изменом могао тим пре пристати, што се њоме настављала само ранија политика царева из г. 1683, када је Бранковића уврстио у ред угарских барона. Том се тачком задовољавала лична таштина Бранковића. Њоме се уједно Бранковићу као грофу римске империје, а не кнезу, како се у меморијалу тражило, и признатом потомку старе владалачке породице давало згодно средство да успешније диже на оружје подјармљене хришћане у интересу царске ствари.

Преко седме и осме тачке, где се тражи да се деспоту нарочитом дипломом признаду наследне земље и градови, и да му се исплаћује годишња потпора, прешло се муком. А још мање нашло се за потребно додиривати државоправни однос илирске краљевине према хабзбуршкој монархији, о чему је говор у првим тачкама меморијала. На те крајеве, који су по пројекту Бранковића имали бити саставни делови илирске краљевине, бацали су тада очи ћесаревци, како сведоче преговори о миру, вођени с пролећа 1689 између царских саветника и турских изасланика: Сулфикар ефендије и тумача Александра Маврокордата. Том приликом тражили су ћесаревци да им Турци сем Ердеља уступе Влашку, Молдавску, Босну, Србију и Бугарску, као саставне делове угарске краљевине.[1]) Тако је, дакле, на подлози шесте тачке меморијала издана 20 септембра 1688, дакле истога дана када је одржано бла-

[1]) Hurmuzaki, Documente, V. 1. 255. Contarini, op. cit. II. 133. Hammer, op. cit. III. 831.

годарење за освојење Београда, Бранковићу диплома у привилегијалном облику преко Угарске Дворске Канцеларије. Као и у ранијој дипломи од 1683, тако се и у овој Бранковић признаје за потомка Вука Бранковића из Подгорице, некадашњега господара Херцеговине, Срема и Јенопоља т. ј. Влашке (Баната) и Бачке, и потомка Ђорђа Бранковића, господара Илирије, великога војводе горње и доње Мизије и осталих земаља. Намеран повратити старим славним породицама потамнели сјај због тираније турске, а рад да дела садашњега Бранковића остану обесмрћена, подиже га цар Леополд I заједно са законитим потомцима оба пола у ред грофова, описавши том приликом детаљно и грб, који му се даје уз грофовску титулу.[1])

Бранковић са оваким резултатом није могао бити незадовољан. И ако се није изреком прихватио његов пројекат о државоправном односу будуће илирске краљевине према хабзбуршкој монархији, и ако га у Бечу нису нарочитом дипломом утврдили у праву земаља и провинција, на које је претендовао, ипак је дипломом од 20 септембра много постигао. Њему је достојанство грофа дато као потомку старе владалачке породице и старешини народа, који ће се дићи на оружје.[2]) Тим признањем за наследника владарске породице и позива-

[1]) Lib. Reg. 19. p. 376. Рајић, IV. 292—295. Елементи грофовског грба у главном су они исти, које видимо и на баронској дипломи, само им се у грофовском грбу придружио још двоглави хабзбуршки орао са златном круном. На средини штита на сребрном пољу види се *L*, почетно писмо царева имена.

[2]) Да је Бранковић збиља цара и његове саветнике уверио да ће подјармљени хришћани многобројно устати на оружје, те да му је на рачун будућих заслуга дано достојанство грофа, закључујем из једнога извештаја млетачкога посланика Корнара, писаног неколико дана након имековања Бранковићева за угарскога грофа. 3 октобра јавља Корнаро

њем на ранију диплому од г. 1683 [1]) признавало му се ћутке и право на наследство његових балканских предака.[2]) Па и у погледу претензија на поседе у Ердељу и Угарској, Бранковић такођер није зло прошао. Он се није одбијао, него су му та добра стављена у изглед, чим се о њима буду стекле потребне информације. Наравно, да би реалан и трезвен човек из читавога држања царских саветника могао много што шта закључити. Али Бранковић, лакомислен и несталожен, веровао је свему. Из околности да Бечки фактори заузимају потпуно резервисано држање према пројектованој илирској краљевини, он није умео извести правилан закључак, да се таква краљевина потпуно коси са интересима ћесара на Балкану, него је ово резервисано држање схватао као начелно слагање. Он је мислио да је меродавне политичке кругове потпуно уверио о великој користи таке државе, која би се добрим делом имала успоставити снагом ћесарске армије и као таква послужити за одбрану јужне границе хабзбуршке монархије, па је резервисано држање тумачио тако, да је Бечким круговима још врло рано расправ-

---

како му је цар приликом аудијенције између осталога рекао: „che pareva che li Cristiani della Bulgaria e Servia si dichiarassero sempre più favorevoli“ (Двор. и Државни Арх. у Бечу, Senato III Secreta, 164. fol. 259).

[1]) Quamvis te Georgium Brankovich de dicta Podgorica huius nominis secundum mediante benigno nostro diplomate ... die 7 junii 1683 ... in *praedicta maiorum tuorum haereditate, benigne confirmandum et ratificandum duxerimus* ... nihilominus ... dignum iustumque censuimus ... ut ... etiam in altiores honorum et dignitatum gradus tuis ipse commendatus virtutibus eveharis etc (Lib. Reg. l. c.)

[2]) Тако се ова диплома тумачи и у споменутом извештају ердељсковлашке депутације из г. 1702. Ту се за ту диплому вели да се „austrücklich auf das erstere (т. ј. на диплому из г. 1683) und *die bestättigung dessen inhalts* beziehet“ (Ратни Арх. у Бечу, септ. 1702. Exp. Prot. бр. 244).

љати о држави, која се имала тек формирати. Бранковић у опште није опажао да се прихватањем неких тачака у меморијалу и тренутним попуштањем ишло поглавито за тим, да га меродавни фактори у Бечу одрже у добром расположењу према царској ствари и да се њиме искористе што више могу. Он није ни за један моменат помишљао да му интимни саветници царски могу ставити и препреке на пут, ако би се његов план формирања илирске краљевине збиља почео успешно изводити. Што су интимни саветници предложили ипак цару, да Бранковићу као потомку старе владалачке лозе са грофовском титулом повери и задаћу дизања подјармљених народа на оружје, тумачи се поред спољних и унутрашњих прилика хабзбуршке монархије још и тиме, да од њега у Бечу тада нису много зазирали. Такав човек немирна темперамента, несређен и нереалан, могао је својим пореклом и својим везама на Балкану, како се у Бечу тада мислило, врло згодно послужити за подизање устанка, али за стварање онако велике државе, каква се у меморијалу пројектовала, био је потпуно неподобан, те према томе и безопасан.

Имамо ли све то на уму, онда се ни најмање не можемо чудити са И. Руварцом, како је Ђорђе Бранковић у молби цару Леополду I од 1691 могао казати, да га је цар приликом његова доласка са влашким посланством у Беч признао и потврдио за српскога деспота.[1]) Бранковић тиме није рекао неистину. Њему је достојанство грофа дано као

[1] Imo sacratissima sua maiestas anno 1688 dum occasione legationis Valachiae in augusta hac aula forem tenore adiacentis diplomatis, ut copia B, ut dudum iam electum me Rascianorum despotem pariter expresse confirmavit (Рајић, op. cit. IV.).

старешини балканских подјармљених народа и као потомку старе балканске владарске породице, о коме се у меморијалу говори као о илирском деспоту. Једино је Бранковић у тој молби, дошавши у Бечу у интимнији додир са српским првацима, оно неодређено и књишки речено илирски народи заменио са српски.

Крећући из Беча, полазио је Бранковић на југ с тим, да ради у духу меморијала, који у Бечу не да није био категорички одбијен, него је на основу њега Бранковић признат као старешина српског народа и потомак старих деспота, те му је као таквом и дан високи грофовски ранг. Према томе не може се са језујитом Вагнером и осталим писцима о Бранковићу говорити, да је Бранковић по повратку из Беча свесно почео терати политику на своју руку, да је намерно напустио утврђени споразум у Бечу, због чега је одмах на почетку рада дошао у сукоб са интересима царским на Балкану.[2]) Да је ово моје схваћање оправдано и да је Бранковић све до катастрофе под Кладовом мислио да ради у духу меморијала на дизању хришћана и стварању нове илирске краљевине под заштитом ћесара, дакле колико у свом толико и у интересу цареве ствари, доказује најбоље једно место у његовој споменутој молби цару Леополду I из

[2]) Redux jam se effert altius, auraque illa aulica et regni quodam insomnio demens, indulget ultra modum vanitati. Palam se Illyrici, Serviae, Sirmii, Maesiae, Bosniae despotem dicit (Wagner, op. cit. II. 126). Вагнер је ово мишљење заступао стога, што му није била позната садржина меморијала и ток преговора у детаљима. За Вагнером повели су се и остали писци, па и најновији писац о Бранковићу акад. Јов. Н. Томић, који каже, да је Бранковић по повратку из Беча, „престао радити као повереник ћесарев и ударио путем потпуно супротним од оног којим је до тад ишао“. (Десет година из историје српског народа и цркве под Турцима, 90).

г. 1691. Одбијајући од себе сваку сумњу да је ма у чему скривио ћесару, истиче он да је радио по утврђеном упутству из Беча. Он се не би, наглашава даље разложно, одазвао позиву маркграфа Луја Баденскога и дошао у његов стан, да је ма и најмање био свестан какве своје кривице.[1]) На томе стајалишту остао је Бранковић у затвору до краја живота. Уверен да је радио строго у смислу утврђенога споразума, до кога се дошло на основу поднесеног меморијала, који није био одбачен, наваљивао је Бранковић, како ћемо видети, веома интензивно да се као невин пусти на слободу. Не добивши жељене слободе, сматрао је он себе као личност трагичну, која страда за општу ствар, а у томе схватању успео је, како ћемо видети, утврдити и своје санароднике. Али узроке његове трагичне судбе не треба тражити толико ван њега, колико у њему самом, у несразмери његових способности према величини дела, које није могао ни јасно замислити а камо ли извести.

---

[1]) ... quoniam id mihi in aula demandatum et desuper rescriptum caesareum ad generalem Veteranium expediendum resolutum fuit... Verum enimvero si a maiestate vestra sacratissima (quod quidem mentem meam nunquam occupaverat), deficere intendissem, praesumendum est, quod ad salvandum me, in castra Badensia me non movissem (Рајић IV. 318.).

XIII

Бранковић у Ердељу код генерала Ветеранија. — Политичка ситуација у Бечу пред крај 1688 године. — Иступање авантуристе Николе Матије Иљановића против Ђорђа Бранковића. — Прелаз Бранковића у Влашку. — Тамошње политичке прилике. — Константин Балачан. — Хапшење архимандрита Исаије у пролеће 1689. — Бранковић губи поверење Бечких политичких кругова. — Одзив бискупа Антонија Стефанија о меморијалу Ђорђа Бранковића. — Капетан Новак Петровић у служби Ђорђа Бранковића. — Бранковићев проглас из Ршаве у јуну 1689. — Рад Бранковићевих мисионара у источној Србији свршава са неуспехом. — Повлачење Бранковића у Влашку, у манастир Тисману. — Његове везе са Павлом Несторовићем Деаком. — Принц Луј Баденски према Бранковићу. — Исказ Раваничког калуђера. — Извештаји принца Баденског цару Леополду I. — Држање царских саветника према Бранковићу. — Царски налог да се Бранковић ухапси. — Повлачење принца Баденског од Ниша ка Дунаву. — Писмо генерала Хајзлера Бранковићу. — Хапшење Бранковића у Кладову. — Извори о Бранковићеву хапшењу. — Критика схватања Јов. Н. Томића о Бранковићевим односима према патријарху Арсенију III и цару Леополду I.

Бранковићу је диплома на грофовство издана под свежим утисцима освојења Београда. И ако је тада мање више било јасно да ће доћи до ратовања са Француском, ипак су цар Леополд I и мали део његових саветника били мишљења, да рат са Турцима треба још те јесени енергично наставити. Интимни саветник царев, капуцинац Марко Давијано, писао је одмах по заузећу Београда цару, да

ће што пре кренути у Беч.[1]) Давијано је журио у Беч да утиче на цара, да овај енергично настави ратовање. Нема сумње да је и папски нунције радио у истом правцу, јер је курија, издавши много на ратне сврхе, жељна била што бржих и већих успеха. Стога је Бранковић, одмах по добивању дипломе, упућен био у Ердељ генералу Ветеранију, који је почетком јесени освојио био од Турака важну позицију Карансебеш, а уз кога су Срби на левој обали Дунава отворено почели да пристају.[2])

Бранковић је, како сам каже у молби цару Леополду I од 1691,[3]) имао код генерала Ветеранија сачекати царску инвитаторију, те с њоме дизати балканске хришћане на оружје у интересу царске ствари. Тај факат, да је Бранковић упућен био искусном генералу Ветеранију да ради с њиме споразумно, показује, како су у Бечу ради били имати Бранковића непрестано пред очима. Наравно, да би нам упутство за генерала Ветеранија у погледу Бранковића веома добро дошло. Оно би нам, без сумње, још више светлости просуло на намере и планове царских интимних саветника са Бранковићем. Али на жалост такога упутства не нађосмо у Бечким архивима. Ну факат

---

[1]) O. Klopp, Corrispondenza epistolare, 173.

[2]) „I confinanti Rasciani anch'essi bramosi di scuotere il giogo de' Turchi, invitarono lo stesso Veterani, esibite le loro assistenze alla conquista di Siclovar.“ А мало ниже каже Контарини како су у околини Ршаве „i vicini Rasciani congregati in numero di tre mille sorpressa di notte quella palanca e tagliata à pezzi la guarnigione saccheggiarono anco il castello (Contarini, op. cit. II. 84).

[3]) .... simulque (mihi asserebatur) ad concitandum et animandum praedictum populum certas patentes litteras nomine Suae Maiestatis mihi in auxilium expediendas et ad generalem Veteranium in Transylvaniam per postam transmittendas et eas ibidem a me sollicitandas ac recipiendas fore (Рајић, op. cit. IV. 315).

је да је Бранковић из Беча отишао у Ердељ Ветеранију, кога је, како сам вели, затекао у Сибињу. Ветерани се баш тада некако вратио био у Ердељ са свога војнога похода из Влашке, коју је после краткога времена напустио био на заузимање брата кнежева Михаила спатара, сестрића Константина Бранкована, Гргура Балеану и Константина Балачана.[1])

О односима Бранковића према генералу Ветеранију у позну јесен 1688 не знамо много. Бранковић у споменутој молби цару Леополду I каже, да је Ветеранију саопштио сврху свога доласка у Сибињ, и да је код генерала Ветеранија чекао на обећану инвитаторију. Ну како ова крај свега пожуривања од његове и Ветеранијеве стране никако није стизала, споразумео се он са Ветеранијем да пређе у Влашку, да и влашкога кнеза информише о намерама ћесаревим.[2])

Више је разлога било што Бранковић није примио обећану инвитаторију из Беча. Тада, када се Бранковић спремао да крене из Беча у Ердељ, знало се у Бечу да је Порта склона на мир и да у ту сврху шаље посланство.[3]) Ово је већ крајем септембра смештено било у Потендорфу[4]). Глас да је Порта готова на мир, обрадовао је већи део царских саветника, који никако нису могли веровати у могућност успешнога ратовања на два

---

[1]) Analele Academiei Romane XXI. 233. 235. 237. N. Jorga, Despre Cantacuzini CXL.

[2]) Рајић l. c.

[3]) Hammer, op. cit. III. 826.

[4]) Hurmuzaci, Documente V. 1. 153. Посланство је у Потендорфу било интернирано стога, да не би у Бечу сазнало за неприлике цареве са Француском (O. Klopp, Das Kriegsjahr 1683 und der folgende grosse Türkenkrieg, 439.).

фронта. Нарочито је свемоћни чешки канцелар гроф Улрих Кински истицао опасност ратовања на две стране „bei erschöpfften aerario, geschwächten Miliz und ersogenen Ländern.[1]) Уз грофа Кинскога пристајао је и аустријски канцелар барон Стратман, који је истицао млетачкоме посланику Контаринију, да неће бити чудо, ако ћесар посред тако тешких прилика склопи мир са Турцима. Разлози царских саветника били су толико јаки, да је чак и млетачки посланик Контарини налазио, да не би било ни најмање необично, ако ћесар склопи мир са Турцима.[2]) Ну док је један, и то већи део, царских саветника био одлучно за мир, дотле су опет најинтимији саветници цареви из клерикалних кругова радили у противном правцу. Почетком новембра 1688 био је цар, наравно под утицајем ових последњих, за то, да води рат на оба фронта, што је изазвало велику бригу и пометњу код партије за мир. Али она ипак нипошто није хтела напустити борбу, намерна пошто пото склонити на мир неодлучнога и слабога цара Леополда I.[3])

Тако се три месеца водила потајна борба о утицај између ове две партије, док се напокон почетком 1689 није цар Леополд I одлучио да прими и саслуша турско изасланство. Али и ако је цар Леополд I формално био попустио, ипак је до мира било још врло далеко, јер се цар под утицајем кле-

[1]) Hurmuzaki, Documente V. 1. 166.

[2]) Дворски и државни арх. у Бечу. Senato III Secreta 164. fol. 237—238).

[3]) 2 новембра пише Контарини у Млетке: La M. S. sta assai fissa tutta via nell' intentione di sostener e l' altra guerra, e ciò causa anco l' irresolutione nei consigli e nelli sentimenti dei ministri, i quali stimano in ogni maniera di doversi fare la pace, e di condur cesare ad abbraciarla con la necessità delle cose. (Ibid. fol. 323.)

рикалних кругова спремао да стави такве услове, на које Порта апсолутно није могла пристати.[1]) У таким приликама, када се у Бечу првих недеља по освојењу Београда није право знало да ли ће се с Портом и даље ратовати, и када су меродавни фактори сву пажњу сконцентрисали били на цара Леополда I да га придобију за своје идеје, није чудо што на обећану инвитаторију Бранковићу нико није озбиљно помишљао. Царски интимни саветници, под чијим је утицајем, а без знања председништва дворског Ратног Већа[2]), и прихваћена понуда Бранковића, били су забављени тиме, да одрже ратно расположење код цара Леополда I. Буде ли јасно да до мира с Портом неће доћи, приступило би се брзо мерама за успешно вођење рата с Турском, у коме је подчињеним хришћанима намењена била знатна улога. Али су, како изгледа, стицајем прилика интимни царски саветници почели на покретача хришћанскога устанка, грофа Бранковића, пред крај 1688 и на поч. 1689 све са већом сумњом и подозрењем да гледају.

---

[1] Колико је код клерикалних кругова порастао апетит за новим тековинама, илуструје најбоље писмо Марка Давијана од 8 фебруара 1689. Давијано је за ратовање, али ако се већ мора због тешке политичке ситуације да склапа мир са Портом, онда нека Порта уступи ћесару: „tutta la Bossina, Servia, Bulgaria, Moldavia, Valachia, Transilvania con le città e fortezze di Gran Varadino, Temesvar, Canizsa, Nicopoli, Silistria e Sofia“ (O. Klopp, Corrispondenza epistolare 181). Царски пуномоћници су збиља у априлу 1689, преговарајући са турским изасланицима Сулфикар ефендијом и ученим и окретним великим тумачем Александром Маврокордатом, тражили као саставне делове Угарске „Transylvaniam, Valachiam, Moldaviam, Bosniae regnum cum appertinentiis, Serviam et Bulgariam“, тим пре, што је ћесар неке од тих земаља освојио „vel etiam ipsimet populi aviti iuris conscii spontanea se deditione subiecissent (Hurmuzaki, Documente V. 1. 255. Contarini, op. cit. II 133).

[2] Председник Ратног Већа гроф Ридигер Штаремберг још ни у августу 1689 не зна ништа за мисију грофа Ђорђа Бранковића на југу. Када је наиме генералисим царске војске маркграф Луј Баденски, који

И ако Бранковић при подношењу меморијала царским интимним саветницима није уливао особито поверење због својих претераних претензија, ипак је узет у комбинацију. Његова понуда прихваћена је делимично стога, што се на његову помоћ рачунало, а друго што се на основу патријархова писма и царске дипломе од 1683 мислило да потиче од старих балканских владалаца и да ће као такав моћи утицати на подјармљене Србе. Али убрзо, пошто је Бранковић напустио Беч, јавља се поново на Бечком двору нама познати авантуриста Никола Матија Иљановић, који је неколико година раније иступио са чудним претензијама на добра Франкапана. Овога пута уложио је Иљановић са своја четири брата босанска Бранковића као наследни господар Илирије, Далмације и херцег Хума протест код цара Леополда I, што је дукат св. Саве признао влашком посланику Бранковићу. Пошто исти Бранковић не потиче од херцега Стипана, него он, Иљановић, то моли цара, да његов протест унесе у своју листину, те га тиме формално призна за наследника[1]). Иљановић се не

такођер није био информисан о Бранковићу, јавио 26 јуна из Липа код Смедерева како ein gewisser Branković, о коме ништа не зна, разашиље по народу манифесте, предлагао је Ридигер Штаремберг 4 авг. 1689 да се Бранковић, који је сада у Бечу и тражи препоруку да иде у табор Баденскоме, задржи у Бечу због сумњиве преписке са Влашком. Штаремберг је, дакле, не знајући за Ђорђа Бранковића, побркао овога са босанским Павлом Бранковићем, који се тада бавио у Бечу. Цар Леополд I пожурио се да исправи погрешку, која је потицала из незнања, овом својеручном нотом: „Was aber den Brancovich anlangt, ist es nicht der Bosneser, so sich zu Wien aufhält, sondern ein anderer, so aus der Walachei ist voriges mal von dem vorigen Fürsten mit anderen Gesandten anher geschickt worden (Freiwillige Theilname der Serben und Kroaten 99).

[1]) Quod cum idem revera intelexisset Georgium quendam Brankovics, vaywodae Walachiae ablegatum, ducatum progenitorum olim ipsius protestantis (t. j. Иљановића) Culmiae seu Sanctae Sabae a maiestate nostra obtinuisse, ne id si ita se haberet... neque a duce Stephano seu

заустаља на томе. Он протестује и против извесних привилегија, признатих од стране цареве дубровачкој републици. Нарочито присваја Ињановић право на „комитат“ Габелу, своје место рођења.

Како је Ињановић за своје тврдње поднео и извесне документе[1]), узео је цар његов протест у обзир, те нарочитом листином оснажио његове претензије[2]). Као и Ђорђа Бранковића, тако је цар желео искористити и босанске Бранковиће, нарочито за подизање народа у Босни. Ну изјава босанских Бранковића морала је код интимних царских саветника

Stipan herczegh descenderet (Оверовљен препис из старог коморског архива у Пешти). Споменућу да и Ињановић оперише са историјом као и Бранковић, само још неспретније. Он је нешто слушао и сазнао за чудну судбу потомака Стевана Вукчића. Неки од ових отишли су у Влашку, а потомке херцега Владислава видимо у Славонији, где су дошли у везу са хрватским фамилијама (Гл. о потомцима Вукчићевим Thallóczy Lajos, Bosnják és szerb élet-s nemzedékrajzi tanulmányok, Budapest 1909.) Отуда је, по свој прилици, Ињановић подизао претензије на добра Франкапана. Он врло нејасно говори и о херцешкој титули Стевана Вукчића. Он каже да је Вукчић ту титулу добио 1444 г. од цара Фридриха III, а ту причу налазимо забележену и код дубровачког хроничара Лукарића у делу Copioso ristretto degli annali di Ragusa, 96, у Растићевој Дубровачкој Хроници (Mon. spect. hist. Slavorum merid. XXV. 297) и напокон код Луцића под г. 1440. (De regno Dalmatiae et Croatiae, Amstelolodami 1666. 445.) Само Ињановић неспретно тумачи везе Вукчића са царем Фридрихом III. По њему је цар Фридрих обдарио Стевана зато, што је овај на Косову Пољу помагао цару Сигисмунду и деспоту Лазару. Лазар пак, да би исплатио Сигисмундову војску, продао је прецима Ињановићевим: Сандаљу, Хрвоју и Владиславу, сину Стевanову, Хуму суседне провинције Милешево, Смедерево и кнежевину Прилип. Као што се види, Ињановић доводи у везу личности из разних времена, а погрешно схвата поједина места као провинције, у чему је и Бранковић грешио.

[1]) Цар Леополд I каже у листини од 27 октобра 1688 како је fidelis noster Nicolaus de Illianovics, qui se comitem Matimir, Illiriaeque et Dalmatiae haereditarium ac Culmiae ducem probaret (ib.)

[2]) Споменућу да је овај Ињановић у марту 1690 тражио да му се даде војничко достојанство умрлога Фрање Ивановића (Ратни Арх. у Бечу, Exp. Prot. 1690 Martius fol. 82). У мају 1692 тражио је он муниције „zu versehung der plätze in seinem herzogthum Illyria“ (Exp. Prot. 1692 Maius fol. 210).

подрмати веру у деспотско порекло Бранковића. Једно, дакле, та околност, а друго неизвесност да ли ће се наставити ратовање са Турцима допринели су, да се није хитало са обећаним патентом грофу Ђорђу Бранковићу. Ишчекујући патенат у Сибињу, није Бранковић ни слутио да је поверење меродавних личности у Бечу према њему било подрмано. А када се, како ћемо видети, због откривених влашко-руских веза сазнало с пролећа 1689 за његово учешће у стварању тих веза, онемогућена је била његова заједничка акција са ћесаревцима.

Прешавши пред крај 1688 у Влашку, нашао је Бранковић да се онде од његова одласка у Беч много што шта изменило. Улазак генерала Ветеранија са царским трупама у Влашку, пред крај августа 1668, утицао је силно на кнеза Шербана Кантакузина. Оно, чега се толико бојао, наступило је. Сви су изгледи говорили за то, да ће се у Влашкој поновити исто оно, што недавно у кнежевини Ердељу. Стога је Шербан, да би уверио цара Леополда I о својој безусловној оданости и да би спречио понован упадај ћесареваца у Влашку, упутио 12 октобра ново посланство у Беч[1]). Нови посланици: Јордаћ Кантакузин, млађи Шербан Кантакузин, Константин Балачан и Шербан Владеску имали су, поред исказане безусловне оданости и покорности цару, изјавити, да је храна спремна и све остале потребе за царску војску. Али и ако је генерал Ветерани пред крај септембра напустио био Влашку, последњи догађаји потресли су били толико кнеза Шербана, да је преминуо 29 октобра 1688[2]).

---

[1]) Analele Academiei Romane XXI. 327.

[2]) Analele Academiei Romane XXI. 233. N. Jorga, Genealogia Cantacuzinilor, 252—253. Погрешно пише Јов. Н. Томић да је Шербан умро

Догађаји, који после смрти Шербанове наступише, задрмали су из основа изнурену влашку кнежевину. И ако је Шербан на самрти препоручио био бојерима за кнеза најмлађега брата Јордаћа, не хтедоше они усвојити овај предлог. Како се Јордаћ налазио на путу за Беч, незгодно је било чекати на његов повратак, те су бојери, бојећи се да им Порта не наметне кнеза, изабрали за кнеза сестрића Шербанова Константина Бранкована[1]). Нема сумње да су бојери били врло сретни у избору. Искусан и окретан, умео је Бранкован боље него ико други одржати кнежевину у тешком положају између Порте и хришћанских савезника. Али је његов избор наишао на отпор неких чланова Шербанове породице. Тако је Бранкован одмах по избору дошао у сукоб са удовицом Шербановом Маријом, која је, помагана зетом Константином Балачаном[2]), затражила и добила заштите код цара Леополда.[3]) И када

у септембру (Десет година, 62), а нису у свему тачно приказани ни односи новога кнеза Конст. Бранкована према ћесару пред крај 1688 и поч. 1689 г. Споменућу још да Думитрашко Кантемир, зет кнеза Шербана по ћерци Касандри, пише, да су Шербана отровала браћа Константин столник, Михаило спатар и сестрић Константин Бранкован, јер се нису слагали са његовом политиком потпунога наслањања на ћесара (N. Jorga, Genealogia Cantacuzinilor, 253.). Узмемо ли на ум, да је Думитрашко Кантемир непријатељски био расположен према Константину Бранковану, а има ли се у виду и то, да биограф Константина Бранкована, Гречену, не истиче штетност политике Шербанове према ћесару, нити спомиње насилну смрт Шербанову, биће онда измишљена вест Кантемира о насилној смрти Шербановој.

¹) N. Jorga Genealogia Cantacuzinilor, 250.

²) Овај Балачан имао је за жену трећу кћер Шербанову Марију. Када је сазнао за промену на влашком престолу, Балачан се није ни враћао у Влашку, него је, предавши се потпуно ћесаревцима, радио на том да сруши Бранкована, па да или сам заседне на кнежевску столицу, или да буде тутор малолетном сину Шербанову Ђорђу. Балачана и његове намере згодно је окарактерисао Н. Јорга у студији, „Cronicele Muntene“ (Analele Academiei Romane XXI. 390—391.)

³) Hurmuzaki, Documente V. 1. 218. N. Jorga, Genealogia Cantacuzinilor, 259—261.

је Бранковић, по свој прилици под утиском гласа о избору Бранкована, свога тобожега рођака, похитао и стигао у Букурешт, нашао је онде врло растроване прилике. С једне стране стајала је удовица Шербанова Марија у манастиру Котрочени, близу Букурешта, у очекивању помоћи од ћесареваца, а с друге Константин Бранкован, пун бриге да се одржи на столици кнежевској. Ситуација, дакле, ни мало повољна за Бранковића, који је из Ердеља полазио да одушеви кнеза за хришћанску или боље ћесареву ствар, кнеза, који је из личних разлога због удовице Шербанове дошао одмах у почетку владе у опреку са ћесарем.

Бранковић је, судећи по неким речима у његовој молби цару Леополду I од г. 1691, имао у Влашкој да изврши још један налог генерала Ветеранија. Као што се прошле године веровало и држало да су Руси у неком споразуму са Татарима, тако је Ветерани пред крај 1688 непрестано страховао да се Власи не споразумеју са Татарима и ове кроз Влашку не пропусте у Ердељ. Могуће је да је генерал Ветерани ову своју бојазан саопштио био Бечким политичким круговима, или је можда влашки посланик Балачан на штету новога кнеза Бранкована ширио гласове да нови кнез стоји у споразуму са Татарима. Било како му драго, тек доста то, да се у Бечу, сигурно због ових гласова, у јануару и фебруару 1689 непрестано страхује од татарске провале у Ердељ[1]). Бранковић се, по свој прилици, по налогу Ветеранија имао уверити о истинитости тога, те по потреби утицати на кнеза Бранкована да напусти овако држање. Не знамо како и у колико је Бранковић извршио ову мисију у Букурешту. Али, имајући у

[1]) Hurmuzaki, Documente V. 2. 169—171.

виду не особито пријатељске односе кнеза Бранкована према цару Леополду I прве године Бранковanове владе, биће пуко хвалисање Бранковића када каже, да је на кнеза толико утицао, да је овај обећао како ће задржати Турке и Татаре да не провале у Ердељ и у јужну Угарску. Још је мање истинито казивање Бранковића, да је читав народ румунски његовом заслугом пристао уз ћесара[1]). Новом кнезу Бранковану стало је било тада нарочито дотле, да мудрим држањем и богатим поклонима стече признање Портино[2]). Због тога се Бранковић, дошавши онамо и видевши измењену ситуацију, морао ограничити на то, да мирно посматра развој догађаја. Истицати отворено интересе ћесареве у моменту, када је Бранковану требала наклоност Порте, било би чак и од Бранковића сувише несмотрено. Због тога ћемо прихватити Бранковићево казивање у Хроници, где се не истиче ни близу толико његова акција у корист ћесареваца[3]), а казивање у „челобитној" од год. 1691 као тенденциозно одбацити. Та је молба писана са намером да утиче на цара да га пусти на слободу, због чега су у њој заслуге за ћесареву ствар и сувише увеличане.

О бављењу Бранковића у Букурешту зими 1688 и с пролећа 1689 знамо врло мало. Толико је јасно, да је веома пажљиво мотрио на развој тадашњих

[1]) ...dux Vallachiae.., irruptiones Tartarorum et Turcarum in Transylvaniam, et ad interiores Hungariae partes repulsum et impeditum iri, annuebat, simulque universus Vallachiae populus ad deditionem et devotionem maiestatis vestrae per me iam dispositus et commotus erat (Рајић, op. cit. IV. 316.)

[2]) 6 децембра 1688 јавља француски посланик Жирарден из Пере, како су 20 новембра стигли у Једрене шест бојера „lesquels ont en même temps demandé la confirmation de Constantin Braccovano (sic), neveu de la femme (тако!) du deffunt, qu'ils ont choisi comme le plus riche et plus capable de les commander (Hurmuzaki, Documente Suppl. I. 2 vol., 1.273).

[3]) Хроника, 1727.

политичких догађаја не само у Влашкој, него и иначе. У Ердељу имао је Бранковић своје извештаче, који су га извештавали о плановима и намерама ћесареваца. Тако га је у априлу 1689 извештавао Мартин Калочаји из Сибиња да генерал Ветерани одлази у Београд а команду над ердељским корпусом да предузима генерал Хајзлер[1]). Калочаји Мартин био је тачно обавештен. Почетком априла, када је принц Луј Баденски именован био за генералисима царске војске против Турака, упућен је генерал Ветерани да команду у Ердељу преда генералу Хајзлеру, а он да иде према Београду, где ће сачекати долазак Луја Баденскога[2]).

Али као што је Бранковић пажљиво пратио рад и намере ћесареваца, још је више генерал Ветерани почео мотрити на њ и кнеза Бранкована у пролеће 1689. Разлога сумњи дао је незадовољни и амбициозни бивши велики ага Константин Балачан. Како су ћесаревци још од прошле године сумњали на Русију да стоји у вези са православнима у Турској, пожурио се Балачан да утврди ћесаревце у том веровању. Њему су као зету кнеза Шербана и једном од најмоћнијих бојера познати били прошлогодишњи договори Шербана са Москвом и учешће Константина Бранкована и Ђорђа Бранковића у тим преговорима. Стога је он, да поткопа темељ Бранковану и нашкоди Ђорђу Бранковићу, упозорио ћесаревце да обрате пажњу на архиман-

[1]) Архив Срп. Краљ. Акад. бр. 104. Из Калочаијева писма види се, да се Бранковић сем политичких ствари интересовао и за друга питања. Тако му Калочаји јавља да је нашао за њега доброга кувара, кога ће му послати првом згодном приликом. Мађарски писано писмо Калочаија адресирано је француски: A Monsieur Monsieur le conte Görge Brankovith de Podgoriza a Bukurest.

[2]) Ратни Архив у Бечу, Türkenkrieg, Fasc. 4. 5.

дрита Исаију, када се буде враћао из Москве. Балачан је, како се види из Хронике Бранковића, посветио у ту ствар и грофа Владислава Чакија, који је почетком априла 1689 стигао из Беча у Брашов. И када је негде у априлу стигао архимандрит Исаија у Брашов, задржан је био и претресен.[1]) Том приликом нашли су код њега грамате руских царева као одговор на писма кнеза Шербана, патријарха Дионисија и српскога патријарха Арсенија III. Отправивши архимандрита Исаију у затвор у Сибињ, известио је Ветерани о свему Бечку владу. Ова је у пркос недавно добивене изјаве од руских царева, да неће примити турску понуду за мир[2]), ипак са великом бригом гледала на везе подчињених хришћана са православном Русијом, док је млетачки посланик о читавој ствари судио много хладније[3]).

И Бранковић у Хроници доста опширно прича о хапшењу архимандрита Исаије, само се, наравно, труди, да што више удали себе од читаве ствари, те због тога говори неистину. Бранковић не зна или неће да зна, да је несрећи архимандрита Исаије главни виновник био Константин Балачан. Како

---

[1]) Analele Acad. Romane XXI. 237. Н. Каптеревъ, op. cit. 313.

[2]) Гл. писмо руских царева пољском краљу од 9 јануара 1689, где јављају како су доставили цару Леополду I турску и татарску понуду за мир са поруком да понуду не примају, јер су вољни водити рат „propter nomen dei et liberandos ex servitute Turcarum gementes christianos“ (Двор. и Државни Арх. у Бечу, Turcica 1689. fol. 197).

[3]) 22 маја пише Корнаро из Беча: Sono anco stato intercette alcune lettere in Valachia d'un vescovo greco, e trasmesse à questa corte, nelle quali appariscono intelegenze et invitti à Moscoviti, che desiderano il loro dominio per la conformità del rito e della religione, e pare che tali semi e prattiche sijno anco nutrite in altre parti del dominio ottomano nell'inclinatione dei greci di scuotersi dal giogo dei Turchi quando s' avicinassero li armi dei Moscoviti, cosa però tutta lontana e fallaci, ne facile à ridursi all effeto (Дворски и Државни Арх. у Бечу, Senato III Secreta 164. fol. 696).

је, каже Бранковић, ћесарски посланик у Москви Курц од француског посланика чуо за руско-турски савез, и како је гроф Владислав Чаки тврдио, да кнез Шербан, деспот Бранковић и патријарх Арсеније III одржавају везе са Русијом у намери да Русију заваде са римским царем, задржан је архимандрит Исаија у Брашову и од њега одузете грамате руских царева.[1]) Има ли се на уму да је Курц стигао у Москву тек г. 1691 са сврхом да утиче на руску владу да објави рат Турској,[2]) јасно је, да се Курц и тобожа његова достава из Москве никако не могу доводити у везу са хапшењем архимандрита Исаије.

Доставом Константина Балачана и претресом Исаије изгубио је Бранковић потпуно поверење генерала Ветеранија, са којим је прошле јесени радио у потпуном споразуму. Биће да је Ветерани стога, предајући генералу Хајзлеру команду над ердељским корпусом у другој половини маја,[3]) обратио Хајзлеру нарочиту пажњу на рад Бранковића. Хајзлер опет, пратећи бодрим оком Бранковића, известио је о њему генералисима Баденског, чим је овај дошао на југ трупама, истакнувши том приликом, да се Бранковићев рад и намере не смеју олако узимати.[4]) Наравно да је Бранковић због овога потпуно изгубио поверење царских интимних саветника, који су већ прошле јесени због изјаве Матије Иљановића

[1]) Хроника, 1754.

[2]) A. Brückner, Peter der Grosse, Berlin 1879. 116—117.

[3]) Ратни архив у Бечу, Türkenkrieg 1689. Fasc. 5. Генерал Ветерани, и ако је у мају предао команду Хајзлеру, прешао је са својим одредом Дунав код Сланкамена тек крајем јуна, а са трупама принца Баденског, судећи по извештају овога цару од 19 јула, сјединио се негде крајем јула. (Ратни арх. у Бечу, Türkenkrieg 1689. Fasc. 7).

[4]) Der General Haisler, пише Луј Баденски цару Леополду I, warnet mich schon zum öftern auf sein Thuen guette obsicht zt haben (Freiwillige Theilname der Serben und Kroaten, 99).

почели сумњати у личност Бранковића. Чудновато је, међу тим, да принца Баденскога, који се још у мају задржавао у Бечу,[1]) нису обавестили о личности и задаћи Бранковићевој. Изгледа, да су они саветници, који су утицали на цара да прихвати понуду Бранковића и подигне га на степен грофовски, стидели се признати војним круговима своју невештину и лакомисленост. И када је убрзо по том принц Баденски, заплашен претераним вестима о акцији Бранковића, тражио из Беча информације о Бранковићу и упутство како да се држи према њему, иступа лично цар Леополд I, наравно под утицајем интимних саветника, те без знања Дворског Ратног Већа даје одлуке у погледу Бранковића.

Стекавши, дакле, уверење, да се на Бранковића не могу ослонити, морали су царски саветници мислити, да на други начин одушеве подјармљене хришћане на устанак, те себи олакшају ратовање с Турцима. Тако је онда, изазван потребом, 17 јуна 1689 изашао бискуп Антоније Стефани са предлогом, да се хришћани у Босни, Србији и Бугарској позову на оружје царским патентом.[2]) У исто време узети су у комбинацију босански Бранковићи, који су имали одушевити Босанце за интересе царскога дома. Дајући 28 јуна босанским Бранковићима захтевана босанска добра (руднике и њиве око Крешева и Сарајева),[3]) упућен је био у августу Павле Бранковић у табор принца Баденскога. Није немогуће, да се одашиљањем бо-

---

[1]) 29 маја јавља Контарини у Млетке да ће принц Баденски тога дана отпутовати трупама (Двор. и Државни Арх. у Бечу, Senato III Secreta 164. fol. 703).

[2]) Ратни арх. у Бечу, Türkenkrieg 1689. Fasc. 7.

[3]) Л. Талоци, Лажни Бранковићи 29.

санскога Бранковића доле на југ хтео да ослаби рад Ђорђа Бранковића, како се добро домишља Талоци,[1]) али је принц Баденски Павла Бранковића упутио генералу Пиколоминију. Овај се са својим трупама имао дохватити Косова Поља, избити одатле на море, те Босну и Херцеговину одвојити од осталих турских земаља.[2]) Павлу Бранковићу, дакле, главна је улога намењена била у западним крајевима Балканскога Полуострва.[3])

Али и ако су у Бечу решени били да напусте сваки рад са Ђорђем Бранковићем због изгубљена поверења у њему, ипак је интересовање за његову личност порасло како у Бечу, тако и код неких царских војних старешина на југу баш због исказа Балачанових. У Бечу су заинтересовани најбоље информације о Бранковићу могли добити од бискупа Никопољског Антонија Стефанија. Овај је из Букурешта лично познавао Бранковића, а прошле године у лето стигао је с њиме у Беч у мисији кнеза

---

[1]) l. c. Истакнућу да гроф Ђорђе Бранковић свакако мисли на ове своје босанске конкуренте, када у молби на цара Леополда I од 1691 каже: „possemque, si necessum foret, omnes mihi invidos calumniatores, ex certa scientia et deliberato consilio impetratum diploma B impugnare volentes, tum per viva, tum per graecos simulque latinos copiosos historiographos convincere et obmutescere facere, atque familiae meae in diplomate recensitas praerogativas comprobare“ (Рајић, op. cit. IV. 314).

[2]) Ратни Арх. у Бечу, Türkenkrieg 1689. Fasc. 10.

[3]) Павле Бранковић задржао се код генерала Пиколоминија само кратко време, јер је овај те јесени умро у Призрену, због чега је Павле 11 новембра 1689 тражио упутства од Ратног Већа шта даље да чини (Ратни Арх. у Бечу, Exp. Prot. 1689 fol. 634). Павле Бранковић морао је учинити знатне услуге цару Леополду I. Потврђује то сведоџба принца Луја Баденскога о заслугама Павловим код њега и пок. генерала Пиколоминија, за тим диплома цара Леополда I од 2 маја 1690, којом се Павле са браћом именује грофом од Јајца. 23 августа 1690 пак обећава цар грофовима Павлу, Антонију и Јакову према њихову достојанству звања dum regnum Bosniae, auxiliante divino numine sub potestate dominioque et iurisdictione nostra stabilitum fuerit (Оверовљени преписи из старог Мађ. Крал. Коморског Арх. у Пешти).

Шербана, те је у Бечу и остао. У Бечу се Стефани удостојио био особите пажње свемоћнога кардинала Колонића, те на тај начин доспео у непосредну близину цара Леополда I.[1] Није чудно онда, што се даровити Марсиљи, тада пијонирски пуковник у ћесаревој војсци, обратио био из Срема[2] на Стефанија, тражећи информације о Бранковићу и његову меморијалу, о коме је морао нешто начути.

Марсиљи је, судећи по одговору Стефанија, морао овом јавити, како су царски генерали намерни првом згодном приликом узети на одговор Бранковића. Стога Стефани, кога Бранковић, његови преци и историја српских деспота особито занимају, ставља са своје стране такођер нека питања.[3] Из тих његових питања види се, како су се меродавни у Бечу за кратко време прилично информисали били како о Бранковићевом деспотском пореклу, тако и о његовој ранијој прошлости. У десценденцију Бранковића од старих српских деспота није се више веровало стога, што су Стефани и остали заинтересовани у Бечу сазнали из Бонфинија, да је последњи српски деспот Вук, како су мислили,

---

[1]) У једном писму из Беча од 5 марта 1690 каже Стефани за кардинала Колонића „mio singularissimo padrone.“ Када је 1691 умро римокатолички надбискуп у Софији Јован Стефани Конти, предлагао је декан Бугарске Јован Дејановић кардиналу Колонићу за надбискупа Стефанија, о коме каже да се налази у Бечу (E. Fermendžin, Acta Bulgariae ecclesiastica, Zagrabiae 1887. 308. 314).

[2]) 6 фебруара 1689 писао је Марсиљи грофу Кинском „da Banastor borgo frà Illok e Peter Varadino alla ripa del Danubio“ (Двор. и Државни Архив у Бечу, Turcica, 1689. fol. 27.).

[3]) Eccoli mando già promessa copia del memoriale di Despota, e se Iddio, qui superbis restitit, darà che sia esaminato da V. S. Illustrissima vorrei per curiosità saper questo: Ubi est natus? Parentes illius quales? Avi, atavi, proavi? etc. Quomodo descendit a stirpe despotarum? (Споменик Срп. Краљ. Акад. XLII. 41).

умро без мушких потомака.[1]) Ну и ако је Стефани знао да је Бранковић раније у служби кнеза Апафија радио на Порти у интересу овога и мађарских емиграната,[2]) и ако је с Бранковићем прошле године допутовао у Беч, за то ипак пита, да ли је Бранковић био посланик ердељски на Порти, колико пута и зашто, и по чијем је налогу долазио у Беч. Јасно је, дакле, да су Стефани и царски саветници жељни били знати, како ће Бранковић у случају испита да одговори на та питања.

Одашиљући меморијал Марсиљију, није могао бискуп Стефани а да га не пропрати својом критиком. Овај одзив Стефанијев даје нам уједно и суд царских саветника, којима је била позната садржина меморијала. И саветници а и Стефани жељни су знати ко су ти Босанци, Србијанци, Бугари, Рашани, Трачани, Арбанци и Маћедонци, у име чије је Бранковић поднео меморијал. Да ли су то монаси, световњаци, трговци, војници, и где и на коме су скупу признали Бранковића за свога деспота и великога војводу? У критици се даље огледа срџба, што се Бранковић усуђује да тражи титулу кнеза св. римске империје, па се упућује нека то достојанство тражи од Турака, када је умео на њих утицати да нападају на римску империју. Претеране претензије Бранковићеве на земље и територије са годишњом платом од 4800 форината изазивају Стефанија, да се нашали на рачун Бранковића. Па када он, истиче Стефани, тражи све те земље за се, шта онда остаје за угар-

---

[1]) Lupus ultimus despota est mortuus sine prole tempore Matiae Corvini regis Hungariae et ab illo tempore sunt plus quam 200 anni (Ibid.)

[2]) Perchè molte volte è stato mandato dalli Transylvani alla Porta per ottenere licentia ad Abaffi, acciochè vada con la sua gente in favore de' rebelli contro imperadore (Ibid.)

скога краља Јосифа? Или да не мисли можда деспот краља Јосифа ставити према себи у трибутарни однос?

Као што се види, сада, када је поверење у личност Бранковића било потпуно уздрмано, гледали су у Бечу на меморијал Бранковићев сасма другим очима, него прошле године. Тада су због заплета са Француском у првом реду мислили на вођење рата са Турцима с помоћу хришћана, па је свака понуда у том правцу примана оберучке без особитог промишљања. Сада пак, због изгубљене вере у Бранковића, уочиле су се баш оне стране меморијала, које су говориле за то, да меморијал није постао у споразуму са народним старешинама, него у интересу претендента. Овај је, имајући царске дипломе и признање патријархово, могао евентуално бити и опасан по интересе царскога дома на југу. Тако се, дакле, у пролеће 1689 све више плеле замке око грофа Бранковића, који је тада из Букурешта кренуо према Дунаву, да почне рад на дизању и организовању устанка.

О Бранковићеву раду у г. 1699, сем његова причања у Хроници и казивања у молби за ослобођење цару Леополду I из г. 1691, имамо неколико архивалних података, с помоћу којих можемо створити неку слику о карактеру тога рада.

Када је Бранковић добио глас из Ердеља, да ће генерал Ветерани ускоро предати генералу Хајзлеру команду над ердељским трупама и гарнизонима и отићи према Београду, да се онде састане са генералисимом царске војске, принцем Баденским, почео је и он негде крајем априла и почетком маја врбовати ратнике за војну акцију.

Истакнућемо одмах, да Бранковић почиње акцију као царски повереник у смислу учињена прошлогодишњега споразума са царским саветницима. Њему је у том послу особито био на руци капетан Новак Петровић, са којим се, како је већ речено, могао упознати прошле године, када је путовао за Беч. Препоручујући властима светским и духовним као наследни деспот целокупнога Илирика и велики дука Горње и Доње Мизије, кнез свете римске империје, дуката св. Саве, Црне Горе и наследни господар Херцеговине, Срема, Јенопоља и гроф угарски Новака Петровића, свога главнога војног старешину, каже Бранковић, да Новака шаље у царској служби и послу, због чега тражи да му нико на путовању не чини сметње ни пакости. Пошавши из Букурешта према Ршави, имао је Бранковић око себе на осам стотина људи. Са њима је ушао он у Ршаву и дигао на оружје тамошње становништво.[2]) Како се ћесарска војска још не беше

[1]) Quandoquidem ex benigno suae maiestatis sacratissimae mandato in certis arduis iisque publicis negotiis ab augusta aula ad varios principes ac duces, nationes ac populos expeditus propediem annuentibus superis contendere intendam praesentium exhibitorem dominum Novak Petrovich, campestris militiae nostrae supremum capitaneum in servitiis negotiisque suae maiestatis sacratissimae perficiendis quoque remissi sui ut securum iter patere queat etc (Оригинал у мојој збирци). О успеху мисије капетана Петровића не знамо даље ништа, али како се у исказу безименог калуђера из ресавске Раванице од 30 јула 1689 каже, да је и капетан Новак посредовао у односима између патријарха Арсенија III и Бранковића (Ратни Арх. у Бечу, 1702. Exp. Prot. бр. 244), није немогуће, да је капетан Новак овога пута шиљан био патријарху Арсенију III да утиче на овога, да покреће народ на оружје.

[2]) Er habe wohl gesehen und gehört, dass Brankovich allerorth briefe ausgeschickt und das volk aus Orsowa in gewöhr zusamb berufen. Sey auch mit 800 mann dahin komben (Безимени Раванички калуђер у исказу од 30 јула 1689, Ратни Арх. у Бечу, 1702. Exp. Prot. бр. 244). Претерана је вест безименог калуђера, да је Бранковић одлазио чак у Русију због врбовања ратника.

појавила на ратном бојишту, него су у Поморављу и западној Србији српске устаничке трупе својим живим радом олакшавале намеравану акцију ћесарских трупа према Турцима,[1]) гледао је Бранковић да организује устанак у источној Србији, како би са што већим ауторитетом могао иступити пред Баденскога. Његова је намера била да пређе Дунав, да уђе у Смедерево, „отачаство својих предака“, одакле је мислио да ће са већим успехом моћи прикупити српске старешине, који су се, на глас о спремама турским у Софији, почели кретати и спремати за борбу. Бранковићу је нарочито било стало да привеже за себе искуснога и виђенога војнога старешину Павла Несторовића Деака, са којим је већ био у преписци. Ну дошавши у Ршаву, морао је Бранковић сазнати за намере противника ћесарева Имре Текелије да освоји Кладово, преко пута од Ршаве. За то је он, бојећи се да на путу за Смедерево не падне шака Турцима и Текелији, нашао за добро, да из Ршаве развије рад на организовању устаника.[2]) Тако је он из Ршаве, „из близине негдашњега отачаства“, како сам каже, упутио 12 јуна народима источне и северне Илирије, Тракије и Мизије и осталих земаља проглас, којим их као Ђорђе II, наследни деспот Горње и Доње Мизије, велики кнез свете римске империје, господар светосавског дуката, Црне Горе, Херцеговине, Срема, Јенопоља и др. позива на устанак

[1]) Јов. Н. Томић, Десет година из историје српског народа и цркве под Турцима, 86—87.

[2]) На ѹбо приспевши ка Дѹнавски гранични страна ѹслишано бист ıако тѫрские сили тесно прохождителна планинска места при Кладовскомѹ тѫржищѹ многочислени засеждание сатворили сѹт, егоже ради деспотѹ вапред шаствовати дрзновено не биваше (Хроника, 1727—1728.).

против Турака.[1]) Овде је, дакле, Бранковић сасма јавно иступио пред подјармљене хришћане као њихов господар. А да би му успех код народних старешина био сигурнији, додао је он прогласу и препис писма патријарха Арсенија III, којим се он признаје за потомка старих српских владалаца.[2]) Али је Бранковић осећао да његов манифест и „епистолија" патријархова, који долазе од њега непознатог, не ће ни близу утицати толико, колико кад би били пропраћени речима из живих уста. Па како лично није смео прећи у своје „отачаство", бојећи се Турака, упутио је он из Ршаве према Смедереву некога Саву, Јенопољскога владику, и калуђера Доситеја.[3]) Обојица имали су народне ста-

---

[1]) Витковић, Споменици I. 1. Гласн. Срп. Уч. Др. LXVII по неком доцнијем препису. Један савремени препис прогласа чува се у Нар. Библиотеци у Београду. Бранковић је истога дана упутио још један проглас преко капетанâ из Черевића, Моноштора, Футога и Карловаца који имају „наше тамо пришаствіе да вазвестет". Овај проглас, писан врло рђавим језиком а састављен по узору патената царске канцеларије, потписао је поред Бранковића „Досиѳеи самадржавіи (sic) протописар" (П. Каранотвртковић, Србскіи Споменици, 344—345). Овај Доситеј кренуо је убрзо по том као повереник Ђорђев са епископом Савом према Смедереву.

[2]) Ово писмо биће писмо патријархово од 5 маја 1688, које Бранковић у Хроници наводи стога у вези са догађајима из г. 1689, што се тада њиме нарочито послужио.

[3]) За мисију епископа Саве и калуђера Доситеја сазнајемо из Савина писма, које је писао Бранковићу из Смедерева 13 јула 1689. Оригинал овога писма није се сачувао, али је сачуван његов талијански превод, приопћен уз писмо принца Баденскога цару Леополду I од 2 августа 1689 (Дворски и Државни Арх. у Бечу, Turcica 1689. fol. 56). О овоме Јенопољском владици Сави, чије је седиште било у манастиру Крушедолу, не знамо иначе ништа. Из његова писма Бранковићу види се само, да се он пре тога са неколико својих калуђера налазио у близини Бранковићевој. После тога губи се траг овом епископу Сави, јер се већ с пролећа 1690 као епископ Јенопоља са седиштем у Крушедолу јавља епископ Исаија Ђаковић (Летопис Мат. Срп. књ. 184. стр. 7.) Није чак ни то поуздано да ли се овај претходник Исаијин звао Сава, јер је талијански преводилац овога писма могао рђаво прочитати његово име, пошто и сам код Савина потписа вели: „questa sottoscrittione era scritta con le cifre troppo ignote."

решине упознати ближе са личношћу Бранковића, његовим везама са Бечким двором и његовим намерама. Кренувши из Ршаве према Смедереву, и епископ Сава и калуђер Доситеј извршили су савесно своју мисију. Долазећи у додир са Србима и њиховим старешинама, који су их пријатељски дочекивали, сејали су они, како пишу Бранковићу, семе на све стране, само не знају какав ће плод побрати.[1] 9 јула стигли су они у Смедерево, а одатле су због путнога листа кренули према Београду, где се очекивао генералисим принц Баденски. Негде у близини Београда, у табору хришћанске војске, која се полако окупљала, нашли су се повереници Бранковићеви са капетаном Павлом Несторовићем Деаком. Са Деаком су се повереници разговарали о свему, а нарочито како треба ствар узети у посао, те су се тако по жељи о свему информисали.[2] Позивајући на путу од Ршаве до Београда народне старешине да иду према Ршави, зборном месту деспотове устаничке војске, и да се онде придруже оној осморици капетана, који су са деспотом, нису повереници наишли на особити одзив. Томе позиву одазваше се само неколико незнатних старешина, док главније старешине не хтедоше да раде противно својим заповедницима. За то оба повереника са болом у души[3] саветују Бранковићу ако хоће што да почне, нека чини то са људима, које има крај себе, јер се није надати

---

[1]) Per tute le terre e spine e pietre habbiamo seminato, ma non sapiamo che frutto racorremo. (Двор. и Државни Арх. у Бечу, Turcica fol. 56.)

[2]) ... ove habiamo conferito con signore Pal Diak d'ogni affare, e come il tutto si debba fare e à pieno di ciascheduna cosa siemo informati come habiamo desiderato (Ibid.)

[3]) Siamo stupiti e senza conseglo, кажу они, извештавајући о неуспеху (Ibid.)

новим присталицама, јер сад није згодно време да се што предузима. При крају јављају како они, којима је писао да се оделе и да их ишчекују, кажу, да не знају писати влашки, а српски су доста писали, због чега неће ни о чему више да знају.[1])

Неуспех мисије Бранковићевих повереника потврђује и исказ безименог раваничког калуђера од 30 јула 1689. Пошто је, вели се ту, Бранковић видео да се православни епископ из Крушедола никако не јавља, и да се око њега не прикупљају присталице, повукао се поново у Влашку.[2]) Бранковић је, нема сумње, одоцнио. Да је Бранковић раније упутио своје повереннике у источну Србију, или још боље, да је лично већ у мају онамо био отишао, по свој прилици да би се народне старешине биле друкчије одазвале његову позиву. Овако је манифест принца Баденскога, о коме Баденски говори у писму цару Леополду I од 6 јула из Ха-

[1]) ... questi poi che sono più grandigli habbiamo trovati nel campo, con quali ancora habbiamo parlato e riferito la volontà del'vostro cuore ma per adesso, nella corrente estate, le nostre parole sono state in loro orechie tutte vane, perchè non possono fare il contrario dal commando dei loro superiori e andare dove vogliono, il che lo sapete assai bene ..... se potete fare qualche cosa, conferite e fatte con questa gente e pochi altri aspetatte, perchè sono nel campo grande e non li lassano andare costà. Altro non vi sapiamo dire, perchè vediamo che non è tempo adesso di far qualche cosa ..... A questi che avete scritto lettere di separarsi e che li aspettate, dicono che non sano scriver valacho e in raziano gia hanno scritto abastanza, perchè non vogliono sapere più, e così lo sapiate (Jbid.)

[2]) ... da ein gewisser griechischer Bischof von „Crussede“ nicht erschienen und er kein volk gefunden, sey er wieder in Wallachey zurückgegangen (Ратни Арх. у Бечу 1702. септ. Exp. Prot. бр. 244). Како су крајем XVII века Јенопољски епископи били уједно и старешине манастира Крушедола (Szentkláray Jenö, A Szerb monostoregyházak történeti emlékei délmagyarországon, Budapest 1908. 11), свакако се онда под грчким епископом из Крушедола, задужбине последњих деспота, има разумети Јенопољски епископ Сава.

санпашине паланке,[1]) ослабио много успех Бранковићевих мисионара. Неке незнатније народне старешине, ближе Ршави, показали су били готовост да иду према Ршави, као зборном месту устаника,[2]) али су знатније старешине, ближе Београду, очекивали долазак Баденскога. И када је Баденски поред обећане слободе у манифесту дао устаницима и нешто хране, нико није ни мислио да се креће у далеку Ршаву човеку, који је истина растурао прогласе, али кога лично скоро нико није знао.

Бранковић се убрзо, пошто је растурио проглас, повукао из Ршаве, јер су се Текелијине чете из Видина приближиле биле Кладову, а тиме загрозиле и суседној Ршави. Али се Бранковић повлачењем у Влашку и са одласком у манастир Тисману није одрицао даље акције. И ако се већи део његових људи том приликом растурио,[3]) Бранковић није губио наду. Он је мислио првом згодном приликом да се опет појави на доњем Дунаву. Он је и на даље сновао да са устаницима, а у споразуму са ћесаревцима, продире у унутрашњост Балканскога Полуострва, па да тако припреми земљиште за стварање планиране илирске краљевине. Али је

---

[1]) Јов. Н. Томић, Десет година 95.

[2]) То су они altri che habiamo trovati, како повереници кажу, per la strada che andavano verso Arsava liberi.

[3]) 14 августа 1689 извештава Корнаро млетачку владу из Беча како је Текели заузео Нови Град (Кладово) luoco, *che fu primo abbandonato da Rasciani,* e nel quale il principe Luigi vorebbe nuovamente poner presidio, essend' importantissimo sito per la facilità che porge al passaggio del Danubio (Дворски и Државни Арх. у Бечу Senato III Secreta 165. fol. 50). Могуће је лако да се један део Бранковићевих људи прикупио у брзо по том око пуковника Гутенштајна, који је без успеха покушавао да притекнеђу помоћ опседнутом Кладову (Јов. Н. Томић, op cit. 95—96.)

он осећао да за војну акцију, која му је предстојала, нема довољно искуства. Стога је он, одашиљући поверенике у Србију, стављао овима на срце, да се нарочито задрже код капетана Павла Деака и о свему га информишу. Бранковић је своје поверенике усмено инструисао, због чега и не знамо у детаљима његове преговоре са Деаком. Ну из исказа безименог калуђера сазнајемо, да је Бранковић обећавао Деаку најугледније место поред себе као и то, да ће му сестру узети за жену. Тешко је утврдити колико је истине у овоме, али други архивални подаци доказују, да је Бранковић од пролећа 1689 збиља дописивао са Павлом Несторовићем Деаком.

Пошто се Бранковић повукао из Ршаве у манастир Тисману, упутио је оданде 29 јуна писмо Деаку. Ово писмо, у коме му доставља како га је очекивао у Ршави,[1]) управо је одговор на Деаково писмо од 17 јуна из табора у Јагодини, али се из овога Бранковићева писма види, да су они и раније дописивали. Деак је, рекао бих, упутио 17 јуна писмо Бранковићу још под свежим утисцима разговора са епископом Савом и калуђером Доситејем. Деаково писмо изгубило се, али Бранковићево писмо одаје његову садржину. Из свега се види, да је Павле Несторовић Деак с пролећа 1689 био незадовољан собом и својим положајем. Он је у априлу и у мају спремао и прикупљао своје људе да се придружи ћесаревцима, које су усташи на југу очекивали већ у пролеће 1689. Али пошто се због

[1]) Post discessum ex Buccuresto venimus ad limites nostrae haereditatis Arsavam, ubi et illustritatis vestrae expectamus adventum quam citissime, quatenus cum bono consilio nostra perficiamus negotia (Ратни Арх. у Бечу 1702. септ. Exp. Prot. бр. 244).

непријатељства са Француском и немања средстава није могло тако рано изаћи на бојно поље, како се те зиме мислило, били су устаници незадовољни. Пошто су усташи оставили своје куће и послове, осећали су нарочито потребу за животним намирницама. Све то, као и много друго, обећавало се њима само да се дигну и помогну царску војску. И сада, када су устаници спремни били на борбу, није било царске војске. Није чудно онда, што је Несторовић био незадовољан, и што је своје незадовољство са самим собом и са читавим послом истицао у писму Бранковићу. По свему изгледа, да је Несторовићу криво било, што се упустио у читаву ствар, од које није видео никакве користи. Стога је он, окружен намрштеним и забринутим лицима својих људи, помишљао да напусти читаву ствар, па да оде незнано далеко у свет. О свему томе писао је он Бранковићу, хотећи својим расположењем растумачити због чега није похитао њему у Ршаву.

Бранковић опет сасма друкчије гледа на ствар. Не хотећи у писму на широко расправљати о односу усташа према ћесаревцима, пошто је са Деаком о томе, као и о другим питањима, мислио говорити приликом састанка у Ршави, истиче он само своју омиљену идеју. Цар има, наглашава он, врховно господство. Он је руковалац укупних ствари хришћанства, док ће свака нација, ратујући против непријатеља, уживати старо наследство и привилегије.[1]) Као што се види, једну од главних идеја

[1]) Si autem scribis, te nescire, quo munere simus donati a christiano imperatore, de hac re etiam antea scripsimus, ut vos ad Arsavam conferatis, quo etiam nos ad limites patriae pervenimus, ut ubi convenientes communi consensu de negotiis nobis necessariis tractemus et con-

у меморијалу сретамо и у преписци са ПавломДеаком. Против Деакове намере, да напусти читаву ствар па да оде у свет, устаје Бранковић најодлучније. Зар је ко чуо, кличе он, или читао у световним или црквеним историјама, да неко своје напушта и одлази у туђину?! Зар да због тога започети посао удари рђавим правцем? Зар да се Деак сада одрече славе, коју би вечито уживао у своме народу?![1]) Нека се сети јеванђеља и нека се сети Христа, који је ради људи сишао с неба и толико претрпео. Нека тај пример има пред очима, и нека има на уму, да ће само онај успети, који буде до краја издржао. За то нека одагна мисао напуштања отаџбине, него нека гледа да нађе прилику, па да к њему дође, те ће се о свима пословима разговорити.[2])

У брзо по том, 16 јула, упутио је Бранковић Павлу Несторовићу Деаку свечано писмо као деспот Ђорђе II, јављајући му, да се са тисућником Богданом, кога му шаље, договори о времену и месту њихова састанка.[3]) Али до састанка између Бранковића и Деака није дошло. Узалуд је Бранковић истицао Деаку онај мотив, који је њега по-

sultemus. Hoc etiam noverit illustritas vestra, quod dominium caesareum sit, ut omnes unum eundemque habeamus in totius reipublicae christianae negotio, et quaelibet natio in suis haereditatibus et privilegiis et in iisdem ad tempus vitae permanere (Ibid.)

[1]) ... est ne auditum ut homo, relictis suis, aliena quaerat, nec in historiis profanis vel sacris legitur. Hoc modo omnis hactenus susceptus labor pessumiret, et tua celebris fama minueretur. Quando tempus iam praesens est, ut inter propriam nationem aeterna fruaris gloria, tunc ne ipsam abdicas? (Ibid.)

[2]) Non nescitis: beatos esse illos, qui suam patriam non relinqunt. Dilectissime domine, si occasionem habuerit ad nos veniendi, vestra illustritas non intermittat, ut possimus de omnibus negotiis nostris consultare (Ibid.)

[3]) Ibid.

главито кретао напред. Деак је само неко време, притиснут невољом, био нерасположен и клонуо. У том расположењу можда су и могле утицати лепе и звучне фразе Бранковића, али чим се генералисим Баденски у јуну појавио у Србији, обећавши манифестом устаницима слободу и повластице, а постаравши се донекле и за њихову исхрану, ситуација се сасма изменила. Несторовић Деак пристао је са својим људима уз Баденскога, уверен тврдо, да ће с помоћу ћесареваца доћи до жељна лакшег живота. Та околност, да се писма Ђорђа Бранковића Павлу Деаку и његов проглас од 12 јуна, упућен истом, налазе прикључена уз писма принца Баденскога цару Леополду I, говори за то, да је Деак, решивши се да остане у табору Баденскога, морао принцу саопштити своје везе са Бранковићем. Он, најпосле, није ни имао разлога да крије своје везе са Бранковићем. Незнајући ништа детаљније о Бранковићеву плану стварања нове илирске краљевине, јер се с њиме није лично састајао, Деак је за намере Бранковићеве знао нешто из казивања његових повереника и добивена Бранковићева прогласа. Ну како је Бранковић у писму од 29 јуна истицао врховно господство римскога ћесара и интересе целокупнога хришћанства, природно је што је Деак мислио, да би он, ратујући у непосредној близини Бранковића, радио у интересу хришћанства и ћесара исто онако као сада, војујући са принцем Баденским против Турака. Деак је са својим људима пристао уз Баденскога, јер је и овај, као и Бранковић, обећавао слободу подјармљеним хришћанима и нарочите повластице. Деаку се, дакле, због опћења са Бранковићем није могла створити кривица.

Па и када је исказом безименог Раваничког калуђера од 30 јула унесен још један нов детаљ у раније везе Деакове са Бранковићем, остао је Деак ипак и на даље у близини принца Баденскога. Баденски у опћењу Деака са Бранковићем није могао констатовати никаквих засебних жеља и планова код Деака. И када је Деак кашње са својим трупама у бици на Morави учинио добру услугу ћесаревцима,[1]) поверио му је принц Баденски важну задаћу, да немачку посаду у освојеном Нишу појача са својих 3000 Срба,[2]) а пред крај 1689 именовао га је заповедником свеколике српске милиције.[3])

Сасма другим очима гледао је принц Баденски на Бранковића. Одмах по доласку на југ, добио је он од генерала Хајзлера извештај о Бранковићу и његовим сумњивим везама са Влашком и Русијом. А када је Бранковић из Ршаве разаслао био проглас народним старешинама, позивајући их на оружје као деспот целога Илирика, Тракије, горње и доње Мизије итд., било је принцу Баденском јасно, да нешто мора предузети. Њега је морало нарочито то бунити, што Бранковић у

---

[1]) Wagner, op. cit. II. 115.

[2]) Contarini, op. cit. II. 162. Из инструкције принца Баденскога Павлу Несторовићу Деаку од 5 октобра 1689 у погледу униформирања рацке милиције и официрских плата види се, да је одред Деаков имао 2299 пешака и 1035 коњаника (Ратни Арх. у Бечу, Türkenkrieg 1689. Fasc. 10).

[3]) И Руварац, Одломци о грофу Бранковићу 76. Споменућу узгред инструкцију Имре Текелије Стевану Петрецију поч. 1691 г., из које се види, да се Павле Деак у то време налазио у Вараду код Текелије у ропству (Thaly Kálmán, Thököly Imre fejedelem 1691—1692-iki leveles könyve. Mon. Hung. Hist. Scriptores XXIV. 4.) Павле Несторовић Деак ослободио се кашње Текелијина ропства, те је нарочито велике заслуге стекао 1698 у рату с Турцима као пуковник у ћесарској војсци (Kriegschronik Österreich-Ungarns 175. S. A. Mittheilungen des k. k. Kriegs-Archivs. N. F. III.)

свом манифесту ни једном речи није спомињао ћесаревце, и што се, да би одзив народа био што већи, позивао на сведоџбу патријарха Арсенија III.[1]) Како је Баденски преко Марсиљија, који се налазио у његовој непосредној близини, морао нешто сазнати о Бранковићеву меморијалу и његовим прошлогодишњим преговорима у Бечу, није хтео ништа против њега предузимати без упуства из Беча. Стога је он, јављајући из логора у близини Смедерева 26 јула о Бранковићевој акцији, тражио упуства за даље своје држање од цара Леополда I а не од Ратног Већа, које, како је наглашено, није ништа знало о Бранковићу.[2])

Четири дана након одашиљања овога писма цару Леополду I испитан је у табору Баденскога, у близини Београда, један калуђер из Раванице у Ресави. Његов исказ, који нам је у главном већ познат, утврдио је принца Баденскога у томе, да се рад влашкога претедента мора пошто пото онемогућити.[3]) Луј Баденски називао је особиту опасност у

---

[1]) Види латински превод манифеста уз писма Луја Баденскога у Ратном Арх. у Бечу 1702 септ. Exp. Prot. бр. 244.

[2]) Ein gewisser Brankovich schickht hier weit und breith im landt vill brieff aus, wormit Er all das volckh zu denen Waffen animiren und an sich zu ziehen bemuehet, gibt sich auss vor einen naturlichen erbherrn, oder despoten von Servien, Bosnien, Misien, Bulgarien, Tracien, Syrmien, und allen denen landten von Ossek an bis Constantinopel, und will formaliter über selbte herrschen und regieren.... Ich khenne und weiss nichts von ihme, werde auch nichts dergleichen ferners gestatten, so lang nicht, wie mich dissfalls zu verhalten habe, von Euer K. M. allergnädigsten befelch erlangen thue (Freiwillige Theilname der Serben und Kroaten 99—100.) Спомињање Осека у писму Баденскога као да упућује на Бранковићев меморијал, јер се у четвртој тачци меморијала поред Београда истиче и Осек као место, на које илирски деспот има несумњива права.

[3]) У том исказу безименог калуђера каже се за Бранковића да не потиче од старих Бранковића или Бранковића, него да је пореклом Влах. У споменутом реферату влашко-ердељске депутације из г. 1702, који

томе, што је Бранковић по исказу калуђера намеравао мирним путем тражити од немачког цара балканске земље. Али ако би му цар овај захтев одбио, готов је он да с помоћу својих присталица, које непрестано окупља, силом ове земље заузме, те да им се као деспот стави на чело.[1]) У исто време, од прилике, дошло је принцу Баденскоме до руку и писмо Бранковићевих повереника од 13 јула 1689 из Смедерева. Доставка генерала Хајзлера, саопштење Павла Деака, манифест Бранковићев, исказ безименог калуђера и писмо Бранковићевих повереника из Смедерева — све то долазило је брзо једно за другим и утицало на принца Баденскога. Налазећи се на терену данашње Србије са доста малобројном војском према Турцима и Текелији, који је претио провалом у Угарску, и упућен на помоћ устаника, којима није особито веровао,[2]) нашао

је имао за подлогу овај исказ безименог калуђера, каже се опет за Бранковића да је „ein gemeiner Wallach aus Siebenbürgen und zwar des verstorbenen alten Teleky unterthan." И ако је овај податак нетачан, карактеристичан је стога, што се види како су тада мислили о Бранковићу калуђери у Србији, који су чули нешто и знали о његовим тежњама и намерама. Бранковића, који није лично прелазио преко Дунава, а за кога се знало да стално живи у Влашкој, сматрали су, дакле, неки савременици у Србији за Влаха.

[1]) „... diese länder zumerst mit güte von dem deutschen kayser zu begehren, indessen sich immer mehr an volk zu verstärken und im fall es ihm abgeschlagen wurde, solches mit bewöhrter hand einzunemben und als ein despot darin sich zu manuteniren. (Ратни Арх. у Бечу, септ. 1702. Exp. Prot. бр. 244.) Одатле се види да се у источној Србији, камо је допро Бранковићев проглас и камо су прошли његови повереници, говорило нешто о његовим намерама и плану. Ну како и сами повереници нису детаљно познавали намере Бранковићеве, и како је Бранковићев проглас био тамно и нејасно стилизован, није чудно, што се у причање о његову раду и о његовим плановима увукло доста нетачности и фантастичности.

[2]) ... und ob zwar sich auf diese leute (Rätzen) nit vill zu verlassen, каже он у писму цару Леополду I од 6 јула 1689 (Freiwillige Theilnahme 96).

се забринути принц Баденски изненада пред претендентом и његовим планом формирања велике балканске државе. И тај план, замишљен у великом обиму, запрепастио је принца Баденскога. Заплашен и растрзан, принц Баденски не да није имао способности да размишља, да ли је Бранковић у стању да изведе тај велики план, него он није имао чак ни толико критике, да из исказа Раваничког калуђера и писма Бранковићевих повереника увиди, да је Бранковић одмах у почетку акције претрпео приличан неуспех. И док је у писму од 26 јула тражио упуства од цара како да се држи према Бранковићу, јавља он већ цару 2 августа из Осипаонице, одашиљући уједно писмо Бранковићевих повереника, како је наредио генералу Хајзлеру да се докопа Бранковића, пошто није ни најмање саветно пустити новога краља да и даље ради у овом недопуштеном правцу.[1])

Бриге принца Баденскога, исказане у писму од 26 јула, делили су цар и његови интимни саветници. И ако је Бранковић читав свој дојакошњи рад на дизању устаника наслањао на меморијал, чија је садржина у Бечу ћутке призната, и ако се њему грофовском дипломом признало наследство његових балканских предака, у Бечу су ипак сада нашли за добро да преко свега тога безобзирно пређу. Пошто је Бранковић исказом Иљановића, Балачана и хапшењем

[1]) У том писму каже принц Баденски како је Бранковић разаслао на стотину писама и како „zusammenrufungen des volks thuet auch beraits ein solchen credit gewinnet dass sie ihme ernstlich for einen wahrhafftigen despoten oder könig halten dörfften.“ Стога је наређено Хајзлеру „dass er sich dessen person versicheren solle,“ јер је његово мишљење „dass man diesen neuen könig nicht länger in dieser ungeziemenden regierung lassen solle“ (Дворски и Државни Арх. у Бечу, Illyrico-Serbica 1683 до 1715. fol. 11—13).

архимандрита Исаије проиграо поверење царево и његових саветника, њих је све више почела да мучи мисао колико се лакомислено поступило подизањем Бранковића на степен грофовски и признањем за потомка старих деспота. И тек сада, када је принц Баденски и сувише живим бојама сликао рад и намере Бранковића, почео се особити значај да придаје царским дипломама. У Бечу су сада јасно почели да увиђају, колико је лакомислено било уклопити у шаке непознатом човеку нож са две оштрице. У место да царским дипломама успешније диже народ на оружје у интересу цареву, гледали су они претендента како се користи њима да утврди свој дефектни легитимитет.[1]) Страхујући од могућих веза са Московским Царством, а знајући да је и Бранковић учествовао у стварању тих веза, гледали су и они на ствари и догађаје кроз црне наочари. И они су, једно због тога, а друго под утицајем писма принца Баденскога, веровали, да подјармљени хришћани јатомице пристају уз Бранковића, што у истини није био случај. Тако је онда разумљиво што је цар Леополд I, који је прошле године одликовао поверењем и обасуо почашћу Ђорђа Бранковића, већ 5 августа похитао са упуством у погледу Бранковића. Имајући на уму лањске преговоре са Бранковићем, наређује цар принцу Баденском, да на леп начин домами у своју близину

[1]) Да је такво расположење владало код Бечких меродавних кругова, закључујем из једног места у споменутом реферату депутације, која је 1702 по налогу цареву узела у претрес Бранковићево питање. Ту се између осталога каже ... das haubt-instrument aber, so die ganze nation gleichsamb verblendet und ihme selbst den appetit zum despoten oder fürstenstand erweckht, auch den grossen zulauf und allgemeinen anhang des räzischen volckhs nach sich gezogen, ist das von Euer Kays. Mayestät .... diploma ..... (Ратни Арх. у Бечу, септ. 1702. Exp. Prot. бр. 244).

Бранковића, да мотри на њ бодрим оком из непосредне близине, па да га, ако буде потребно, и затвори.[1])

И ако је генералисима Баденскога послужила срећа, те је крајем августа први пут потукао Турке између Мораве и Лепенице, а по други пут код Баточине,[2]) због чега је и његово лично и његове војске поуздање порасло, ипак је он и на даље придавао и сувише велики значај акцији Бранковића. Да је Баденски стално тако мислио о акцији Бранковићевој, поред истакнутих момената допринело је много и држање самога Бранковића.

Пошто се Бранковић у страху од Турака и Текелије повукао у Влашку,[3]) у манастир Тисману, није онде мировао. Оданде је он, како смо видели, покушао да придобије себи за војнога саветника Павла Несторовића Деака. Шта је онде даље радио не знамо, али се из једнога пункта његове молбенице цару Леополду I од 1691 и још неких података види, да у Влашкој није мировао. У молби цару каже он, како је у Влашкој гледао да прикупи што већи број ратника, па да с њима продре у Ердељ, надајући се да ће онде са Банатским становништвом повећати своје трупе.[4]) Бранковић,

---

[1]) .... westwegen Euer Liebden fleiss anwenden wollen, solchen mit gutter manier und einigen suchenden prätext zu sich zu rueffen, sodann auf demselben gutte acht zu halten und so es nöthig, sich wohl gar seiner Person zu versichern (Freiwillige Theilnahme 100).

[2]) Јов. Н. Томић, Десет година 105.

[3]) Ршаву су Турци заузели већ у јулу 1689 крај свега настојања генерала Хајзлера да то спречи (Török-Magyarkori állam okmánytár VII. 306. Analele Academiei Romane XXI. 236).

[4]) Unde jam major pars Valachorum, inter quos et eorum archiepiscopus, episcopi, coeterique saeculares, nobiles et proceres numerabantur cum copiis Rascianorum ad servitia majestatis vestrae a me collectorum, ad partes montosas Transylvaniam versus recepta ... ad Kladovam tum castra

дакле, неуспевши на десној обали Дунава, упире очи на Ердељ и крајеве суседне Ердељу, који су му били врло добро познати. Изабравши Ердељ за земљиште свога будућега рада, наравно да се Бранковић морао ставити у споразум са заповедником царских трупа у Ердељу, генералом Хајзлером. Радећи у духу прошлогодишњега споразума у Бечу, Бранковић не да није имао ни мало разлога избегавати споразум са царским генералима, него га је тражио у интересу бољега и успешнијега напредовања. Једно писмо генерала Хајзлера, о коме ће одмах бити речи, сведочи, да је Бранковић збиља из Влашке дописивао са генералом Хајзлером. Па како је Бранковић по природи био нереалан, тašт и склон ка преувеличавању, нема сумње да се у својим доставкама Хајзлеру хвалио својим тобожњим крупним успесима у Влашкој. И њему се свакако Бранковић, као и цару Леополду I, морао хвалити, како је у Влашкој за ратовање против Турака придобио архиепископа, епископе, великаше и остале бојере. Ну када се зна да су у то доба нови кнез Влашке Константин Бранкован и велики део бојера пристајали уз Турке, и ако су гледали да не прекину потпуно везе са царем Леополдом I,[1]) онда је јасно, да о каквом пристајању влашкога високога клира и племства уз цара и Бранковића не може бити речи. Али је Хајзлер, не разбирајући много о истинитости тих вести, по дужности све то достављао генералисиму Баденском. Овај опет, имајући не-

metantis ducis Ludovici de Baaden, mandatum et ordinem avide praestolabatur: atque in hunc finem, quorsum armis penetrandum, et quo versus nobis marte contendendum foret, a generali Heizlero, per literas ad eum exaratas, directionem quantocius in scriptis petii et expectavi (Рајић IV. 316).

[1]) Hurmuzaki, Documente V. 2. 203. Јов. Н. Томић, Десет година 97—98.

престано на уму опасност од евентуалног стварања новога државнога организма, те због тога верујући у вести о тобожњем крупном успеху Бранковића, тврдо је био решио да га, пре него крене за Беч,[1]) учини безопасним.[2])

Септембра 24 потукао је принц Баденски Турке под Нишом, особито заслугом српских устаника.[3]) Утврдивши Ниш и оставивши у њему јаку посаду, како би Босну, у коме је правцу упутио генерала Пиколоминија, колико толико одсекао од осталих султанових покрајина,[4]) ударио је Баденски почетком октобра према Дунаву. Његова је намера била да постави своје посаде у Кладову и Ршави, те ухвати везу са генералом Хајзлером у Ердељу. На тај начин мислио је он спречити Текелију и Турке, којима је влашки кнез кришом помагао, да провале у Ердељ.[5]) Да би опет Влахе казнио и царским провинцијама олакшао ратне невоље, намеравао је принц Баденски код Чернеца, у бли-

[1]) 5 октобра 1689, наиме, дозволио је цар Леополд I принцу Баденском да се врати у Беч, а команду да повери генералима Ветеранију, Хајдерсхајму и Пиколоминију (Ратни Арх. у Бечу, Türkenkrieg 1689. Fasc. 10.)

[2]) Колико је Бранковић својим хвалисањем преко генерала Хајзлера утицао на принца Баденскога да и овај поверује како уз Бранковића пристаје клир и неколико хиљада устаника, види се из ових речи Баденскога цару Леополду I у извештају од 29 октобра 1689: Ingleichen sowohl von denen griechischen patriarchen und geistlichen, die überaus vill bey dem einfältigen landtvolckh vermögen, als sonst von etlich tausent mann, die ihne vor ihren rechtmessigen erbhern schon erkchennen, bereits einen grossen anhang hat, welches mit längern zusehen gefärliche Consequenzien nach sich ziehen dörffte (Freiwillige Theilnahme der Serben und Kroaten, 120).

[3]) Опис битке у писму цара Леополда I из Аугзбурга од 7 октобра 1689 кардиналском колегију (A. Theiner, Vetera Monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia II. Zagrabiae 1875. 226.) Wagner, op. cit. II. 118—120.

[4]) Ратни Арх. у Бечу, Türkenkrieg 1689. Fasc. 9.

[5]) Hurmuzaki, Documente V. 2. 173—174.

зини Кладова, саградити мост, те пребацити војску у Влашку да тамо презими.[1])

Пошто се Баденски пред крај октобра приближио земљишту рада грофа Бранковића, наредио је генералу Хајзлеру, да у име његово позове Бранковића у табор код Кладова. Тако је онда генерал Донат Хајзлер, одговарајући на Бранковићево писмо од 23 октобра, замолио 26 октобра из Кладовскога табора грофа, да у интересу боље диспозиције ствари дође у табор Баденском. Ту у табору, истицао је Хајзлер, разговориће се и посаветовати моћи они о свему, што иде у корист царску и Бранковићевих намера.[2])

Бранковић је, не слутећи ништа зло, јер није био свестан никакве кривице, прешао са неколико својих људи преко Дунава и дошао у Кладово, у табор принца Баденскога. Њега је, одмах по доласку у табор, како се са̑м тужи у представци цару Леополду I 1691 г., опколила војничка стража, одвојила од његове пратње и ухапсила.[3]) Принц

---

[1]) Ратни Арх. у Бечу, Türkenkrieg 1689. Fasc. 11.

[2]) Gratas sub 23 per expressum obtinui litteras, et quemadmodum iisdem intellectis, mihi necesse visum est. in mea praesentia apud serenissimum principem Ludovicum de Baaden mentionem facere et intentionem illustrissimae dominationis vestrae significare. Ita ad propositionem meam... responsum est, ut illustrissima dominatio vestra ... antequam sese alio moveat, huc ad serenissimum principem se conferat, quali postmodum habita orali conferentia tum pro intento illustrissimae dominationis vestrae optimo, quo fieri possint modo, omnia bene disponantur ... (Архив Дворске Коморе у Бечу, Мај 1692).

[3]) Transmissis itaque mihi et receptis ab Heizlero literis responsoriis (quarum vidimatam copiam hic allego sub c) ad serenissimum ducem de Baaden accersiri jussus, directus ac remissus fui. Igitur optima fide et pia mea intentione, directioni Heizlerianae quanta maxima celeritate potui parere destinans Danubium trajeci et in castra cum exiguo aliquo meo famulatu veni, praefatoque duci directionem expedire cupiens .....ast in castris adventatus primum custodia militari cingi, paulo post famulatu

Баденски опет у извештају цару Леополду I од 29 октобра 1689 каже, да је Бранковић узет био одмах на испит. Пошто се, наставља он, утврдило, да он злоупотребљава царску диплому, хотећи се с помоћу ње наметнути за деспота Србије, Илирије, Мизије, Босне, Срема и других земаља, на које безобзирно подиже претензије као њихов законити и прави наследник, приморан је био задржати га, отправити из Кладова у Ршаву, а одатле у затвор у Сибињ. Диплому пак, којом се Бранковић усудио да прејудицира царским интересима, одузео му је, предавши је на чување канцеларији.[1])

Сем споменуте представке Бранковића из г. 1691, извештаја̂ принца Баденскога од 29 октобра и 7 новембра 1689 и Хронике Бранковићеве, у којој је катастрофа у Кладову приказана више легендарно, има још два извора, у којима је говор о несрећи Бранковићевој. Кашњи домаћин Бранковићев у Хебу, Ђорђе Андрија Минети, пише у својој кућевној хроници, како принцу Баденском није био познат спо-

---

meo privari, inde nullius plane scelesti criminis mihi conscius, inauditus et nec examinatus, contra jus gentium ignominiose arresto mancipari, atque arrestatus Viennam adduci jussus eram (Рајић, op. cit. IV. 316—317).

[1]) Übrigens habe denjenigen Georg Brankovich, von deme Euer K. M. schon zum öfftern allerundterthänigste meldung gethan, endlich mit gueten worten zum mir gelockht und nachdeme befunden, das selbiger nicht allein das von Euer K. M. erhaltene Diploma malitioser weiss missbrauchet, sondern vermittels dessen sich absolute vor einen Despoten von Servien, Illyrien, Mysien, Bosnien, Sirmien und villen andern Provincien mehreres aufwerfen will, auch zu dem Endte die Restitution aller dieser ländter ohne alle scheu alss ein rechtmessiger Erb prätendirt.... so bin ich genöttiget worden mich dises Brankovich seiner person zu versichern, und von hier auf Orsova und ferners nach Hermanstatt in Arrest zu schickhen, das Diploma aber, dessen Er zu Euer K. M. höchsten praeiudiz sich praevalliren wollen, bey der Canzley in verwahrung behalten zu lassen (Freiwillige Theilnahme, 120). Слично реферише Баденски и у писму од 7 новембра 1689 из Фетислама т. ј. Кладова (Ратни Арх. у Бечу, Exp. prot. 1702. бр. 244).

разум Бранковићев са Бечким двором. И када је принц Баденски, наставља он, почео био акцију против Турака, појавио се српски деспот Бранковић, нудећи му у помоћ 30.000 Срба. Том је приликом истицао Бранковић, да ће се тај број са дубљим продирањем Баденскога у Турску попети на стотине хиљада. Ова понуда, каже Минети, збунила је била принца, чија је војска била слаба, те је зазирао од сувишње помоћи Срба, којима није веровао. Не смејући за тај мах ништа предузимати против моћнога савезника, упутио је Баденски деспота корпусу генерала Хајзлера, наредивши му, да онде чека даље заповести. Када је деспот онамо стигао, дошла је од принца наредба, да се деспот лиши слободе и отправи у Беч. Тако је деспот постао државни сужањ, али се створена кривица, да је дописивао са царевим непријатељима, није могла доказати. Да би узбуђене и раздражене српске старешине умирили, обећано им је у принчеву табору да ће царска милост, намењена Бранковићу, пренесена бити на њих.[1])

---

[1]) Der Prinz erschrack je mehr er völker nennete, von welcher treue er nicht versichert war, und weil er nicht allzustark war. hätten allein die 30000 mann einen unersetzlichen schaden beweisen können, wenn er sich ohne vorsicht anvertrauet .....Weil ihm aber die Ratzen allzunahe, dass er etwa gegen diesen mächtigen gehülfen unternehmen dürffen, simulirte er ein gross vergnügen über des despoten anbringen, sagte aber, weilen er hier seiner anjetzt nicht nöthig, sollte er sich zu den Heislerischen corp verfügen und weitere ordre erwarten. Als er nun dort angelanget, hatte der prinz schon ordre gegeben, ihn, despoten in arrest zu nehmen und nach Wien zu schicken..... Als nun musste dieser ungarische despote ein staatsgefangener bleiben, weil man sich vor ihm zu fürchten hatte, wenn er wieder losskämme. Damit man aber Ratzen nicht ganz für den kopf stiesse, gab man vor, es wäre dieser nicht alzutreu gewesen, und hätte mit dem feind verdächtig correspondirt, ist ihm das aber nicht bewiesen worden. Auch über denen ratzischen obristen eine diversion zu machen, gab man einen jeden die vertröstung, dass der kaiser ihme, anstatt des gesetzten v. Brankovits, die zugedachte gnad ertheitlen wolte (Препис из Минетијеве хронике).

Читалац види одмах, да се у овом познијем приказу Минетијеву мешају тачни са нетачним подацима. Пре свега пада у очи то, да је овај приказ писан по причању грофа Бранковића онако, како је он на тај догађај гледао после много година, негде пред крај свога живота. Ну и у овом много познијем Бранковићеву причању сачувале су се главне одлике његова карактера: таштина, самохвалисање и преувеличавање чињеница.

Противно стајалиште од Минетија заузима језуита Вагнер, биограф цара Леополда I. Вагнер је своје податке о Бранковићу написао већином по слушању, ну неке појединости његова приказа слажу се са причањем Минетија. Како Вагнер у свом приказу одбија као нетачно схватање германскога аутора, по коме би принц Баденски, не знајући за Бранковићеве преговоре са Бечом, засужњио Бранковића стога, што се поплашио његове помоћи,[1]) помислио би човек да Вагнер овим циља на Минетија. Ну могуће је да Вагнер мисли овде на једно од савремених немачких дела Менкена или Ринка о цару Леополду,[2]) до којих, на жалост, нисам могао доћи. Било како му драго, јасно је то, да се Вагнер за приказ Бранковићева рада сем усменога казивања служио и писменим изворима, који су по кадшто тенденцијозни, као напр. и Минетијева хроника. Због тога се његови подаци морају употребљавати веома пажљиво. Тако је напр. сумњиве природе податак да је принц Баденски после хапшења Бранковићева узбуњене српске старешине умирио

[1]) Aberrat adeo author vitae germanicae conscriptae, cum a Badensi, rerum, quas Viennae Brankovicius impetrasset, ignaro aemulatione ac injuria comprehensum prodit (Wagner, op. cit. II. 127).

[2]) Mencken, Leben und Thaten Kayser Leopolds, Leipzig 1707.. Rinck ,Leben und Thaten Kayser Leopolds des Grosson, Leipzig 1708

на тај начин, што им је ставио у изглед достојанство, које је постало упражњено Бранковићевим хапшењем.[1])

Овај податак налазимо код Минетија, а Минетијев извор било је казивање самог Бранковића. Али чак и без обзира на провенијенцију тога податка, он већ стога не изгледа веројетан, што је Баденски претежан део српске милиције оставио под заповедништвом Деака у Нишу. Водећи своју војску на зимовање у Влашку и кубурећи са исхраном, тешко да је Баденски водио собом и српске устанике, него их је распустио. Стога, дакле, у Кладову приликом хапшења Бранковићева, који је онамо дошао са малом пратњом, тешко да је у опште било српских старешина. Због тога мислим да акад. Јов. Н. Томић нема право што на тај податак код Вагнера толико много полаже.[2])

Томић у опште друкчије представља однос Бранковићев према Бечу и читав његов рад у г. 1688 и 1689 у иначе добром делу „Десет година из историје српског народа и цркве под Турцима“ и у предговору уз издање Бранковићева меморијала. Томић, како је већ речено, за то питање није имао довољно документарне грађе. Због тога је упућен био на комбинације, од којих се неке не могу одржати. Тако на пр. не замишља и не приказује Томић тачно односе Бранковићеве према патријарху Арсенију III у г. 1689. На основу Бранковићева причања у Хроници о догађајима у пролеће 1689 мисли Томић, да је Бранковић крај свих незгода, наведених у Хроници, прешао Дунав и дошао

---

[1]) ...singulos denique vacuae jam dignitatis spe velut esca objecta facile in obsequio retinet (l. c.).

[2]) Јов. Н. Томић, Десет година 111.

ипак до манастира Тумана у близини Пожаревца. Како се патријарх Арсеније III налазио тада у Пожаревцу, мисли Томић, да се Бранковић том приликом састао са патријархом у Туману, где су се споразумели да Бранковић приступи „извођењу свог предузећа, које је било у опреци с ћесаревим интересима“.[1]) До овако погрешнога резултата дошао је Томић стога, што је „монастир именѹеми Тисмана“ у Бранковићевој Хроници узео за манастир Туман у Пожаревачком округу место манастира Тисмане у Влашкој. Без обзира на наведене документе, који сведоче да се Бранковић задржавао у Тисмани у Влашкој, може се и из пажљивога читања Бранковићеве Хронике закључити да Бранковић није прелазио Дунав, него да се задржавао у Влашкој, у манастиру Тисмани.[2]) У Тисмани и околини задржавао се Бранковић све док није на позив генерала Хајзлера кренуо у Кладово, где је био ухапшен. Када је тако, онда је јасно, да се гроф Бранковић 1689 није састајао са патријархом Арсенијем III, нити се с њиме договарао да почне акцију сам на своју руку. Бранковић се, како је већ наглашено, све до Кладова лојално придржавао споразума, склопљенога 1688 са царским саветницима. Он се није скрхао што је после доласка из Беча почео тобоже изводити неку политику, противну Бечком споразуму, него је под-

---

[1]) Op. cit. 90.

[2]) ***На ѹбо приспевши ка Дѹнавски гранични страна*** ѹслишано бист' ѩко тѹрские сили тесно прохождителна планинска места при кладовскомѹ тържищѹ многочисьлни засеждение сатворили сѹт, егоже ради Деспотѹ вапред шаствовати дързновенно небиваше, на васприемши себе ва монастир именѹеми Тисмана, тамо дождати произволив дондеже ѿ *ѡб он пол' Дѹнава* биваемие немачские сили и са прочими сърбскими ѡпьлчителними воинствами ѿ немачски странах нисхождение сатворили сѹт (Хроника, 1727--1728).

легао стога, што је своју снагу и сувише преценио, што је, лакомислен и нереалан, мислио, да се његови планови могу сложити са интересима Бечких политичких и клерикалних кругова.

Нагласићу још да се Бранковић са патријархом Арсенијем III није лично знао док је био у слободи. Њихово познанство датира из Беча, где је Бранковић био интерниран. Није тачно даље ни то, да је Бранковић „код устаника био врло радо и добро примљен и да је проглашен за деспота српског".[1] О Бранковићевој намери и плановима знало се нешто у источној Србији, али врло несигурно и мутно. Знамо и то, да се знатније старешине, до којих је његов позив дошао, не хтедоше одазвати томе позиву. Писмо принца Баденскога цару од 29 октобра, у коме се каже како Бранковића многи признају за деспота Србије, Илирије и т. д., а које Томић наводи да докаже да је Бранковић био збиља признат за деспота од устаника на десној страни Дунава и Саве, веома је мутан извор. Бранковић је својим покушајем на десној обали Дунава лети 1689 претрпео потпун фијаско, а подаци у писму Баденскога могли би се само тицати Бранковићевих успеха у Влашкој. Ну и ти подаци нису поуздани, јер су они црпљени на основу извештаја генерала Хајзлера, који је опет ове претеране вести добивао од хвалисавог и нереалног Бранковића из Влашке. Из свега, дакле, излази, да је име Бранковићево, све до његове катастрофе код Кладова, мало било познато у српском народу. Али је оно убрзо, одмах на почетку његова сужањства у Бечу, постало по-

[1]) Јов. Н. Томић, op. cit. 119.

знато и чувено чак и у ширим круговима српскога народа. Његов живи темпераменат и бескрајна амбиција нису ни за тренутак допуштали да се преко њега прелази као преко политичког мртваца. Он је оно, за чиме је тежио у слободи, видео донекле остварено у сужањству. Он је и без оружја и трупа био признат за неку врсту поглавице. Задатак је идуће главе да покаже, како и на који је начин он то постигао.

XVI.

Бранковићев спровод из Кладова у Сибињ, а одатле у Беч. — Бранковић се смешта у дворски спитал. — Изглед тадашњега Беча. — Живот у њему. — Бранковићево схваћање свога тадашњега положаја. — Узмицање ћесареваца испред Турака пред крај 1689 и поч. 1690. — Проглас цара Леополда I од 6 априла 1690 издан на подлози Бранковићева меморијала. — Повлачење Срба према Београду. — Њихово стајалиште према прогласу од 6 априла. — Српски клир и народне старешине за преговоре са царем Леополдом I узимају верску основицу. — Инструкција епископу Исаији дана у том смислу. — Цар Леополд I према српским захтевима и уставним слободама Угарске. — Бранковићево учешће у првим српско-хабзбуршким преговорима. — Анализа привилегије од 21 августа 1690. — Критика Швикерова, Руварчева и Томићева схваћања привилегије. — Прелаз Срба у Угарску. — Примање царске привилегије у Коморану. — Сукоб Срба са римокатоличким клиром и жупанијским властима. — Одашиљање у Беч епископа Исаије и Адама Фелдварије због тога. — Царски патенат преко Угарске Дворске Канцеларије од 11 децембра 1690. — Држање патријарха Арсенија III у Бранковићеву питању. — Цар Леополд I потврђује 1 марта 1691 на жељу Срба Бранковићеву диплому од 1688 г. — Бранковић у Будиму извикан и признат за деспота. — Патријарх према том чину. — Захтев Срба да се Бранковићево питање узме што пре у претрес и да му се постави заменик. — Држање Беча. — Избор Коморанца Јована Манастирлије за „вицедуктора“. — Његова карактеристика. — Патријарх Арсеније III противан постављању световног старешине. — Слагање патријархова захтева са намерама Бечким. — Проширење патријархове јурисдикције царским патентом од 20 августа 1691. — Бранковићева критика патријархова поступка.

Бранковић је из Кладова под стражом спроведен био у Ршаву, а одатле након неколико дана у Сибињ[1]). У Сибињу, који му је из младих дана

[1]) Извештај принца Баденскога цару Леополду I од 29 октобра 1686 (Freiwillige Theilnahme, 120). Хроника, 1746—1748.

био добро познат, затекао је он у тавници светогорског архимандрита Исаију, са којим се прошле године упознао био у Букурешту, а који је у Сибињу тамновао већ неколико месеци. Читаву зиму 1689 и 1690 чамио је Бранковић у Сибињској тамници, имајући доста времена да размишља о својој несрећи, која га је снашла тако изненада. У пролеће 1690 стигао је у Сибињ, како Бранковић у Хроници прича[1]), њему добро познати језујита Антидије Дино. Дино је био одређен да испита архимандрита Исаију и Бранковића, те утврди природу њихових веза са Русијом. Како је језујита Дино био пргав и нетрпељив, при том особито киван на Русе, што су језујите протерали из Москве, могло се већ у напред мислити, да ће се истрага неповољно свршити по сужње. Бранковићу је тек у току испитивања почело свитати, зашто су ћесаревци изгубили према њему поверење. Али он, и ако је помешан био у влашко-руске преговоре, није налазио толико кривице у томе, да би због тога могао бити лишен слободе. Стојећи на стајалишту, да је од одласка из Беча радио у смислу уговора са царским саветницима, одбијао је он упорно сваку кривицу од себе. Ну све то није ништа помогло. Језујита Дино нашао је да су обојица криви, те је по наредби из Беча, а у споразуму са генералом Хајзлером, командантом у Ердељу, отправио у Беч архимандрита Исаију крајем маја, а Бранковића првих дана јуна 1690[2]). Све то свршено је без знања

[1]) Хроника, 1753,

[2]) Ратни Арх. у Бечу јули 1690. Exp. Prot. fol. 291. Бранковић у Хроници каже, да се архимандрит Исаија на заузимање руских царева брзо ослободио тавнице, врнуо у Букурешт, где је набрзо умро (Хроника, 1754). Исаија је збиља посредовањем синајскога старца Аверкија и малорускога хетмана Ивана Степановића Мазепе, а на заузимање

Дворског Ратног Већа, што значи, да су интимни царски саветници, који су 1688 преговарали са Бранковићем, хтели ову ствар и извести до краја без чланова Ратнога Већа[1]).

На путу од Сибиња па кроз Угарску до Будима пратила је Бранковића војничка стража, којом је заповедао пуковник Коробели. У Будиму предао је пуковник Коробели Бранковића заповеднику града Франкенбергу. Пошто се Бранковић неко време одмарао у Будиму, упућен је био у Беч, камо је у пратњи лајтнанта Анхалтскога пука, Леополда Антонија Козе, стигао почетком јула[2]).

Већ само путовање Бранковића, извршено без знања и наредбе Ратнога Већа, те према томе без довољно потребних новчаних средстава, морало је бити тегобно. А када је Бранковић стигао у Беч, нису знали шта с њиме да почну. Ратно Веће, не знајући о целој ствари ништа, обратило се цару Леополду I. Овај је убрзо донео одлуку, да се Бранковић стави под цивилни надзор, а за његову исхрану да се стара Дворска Комора[3]). Добивши ту одлуку, нашло је Ратно Веће да ће бити најбоље,

---

руских царева у марту 1691 одлуком цара Леополда I био пуштен на слободну ногу у августу 1691. Исаија је из Беча отишао у Москву, где га видимо у нов. 1691. Каптеревъ, Прибавленія къ изданію твореній святыхъ отцевъ въ рускомъ переводѣ за 1889 г. Ч. 44. Москва 1889. стр. 306. 313. Одатле је, по свој прилици, како Бранковић каже, отишао у Букурешт, где га је и смрт затекла.

[1]) Der Heissler habe einen sogenanten Georgium Brankovich gefangenen anhero geschicket, mit vermelden, von hiraus befelch empfangen zu haben, *von deme der hofkriegsrath, der es doch vi offo hette wissen sollen, nichts gewusst* und dahero nicht ungeandeter nit lassen können (Ратни Арх. у Бечу, Registr. Prot. 13 juli 1690 fol. 353).

[2]) У јулу је лајтнант Коза молио Дворско Ратно Веће да нареди да му се исплате 43 форинта, које је издао für den hierher geführten Walachen Brankovan (Ратни Арх. у Бечу, Exp. Prot. 1690. fol. 273. 288).

[3]) На ту царску одлуку позивају се српски депутирци почетком 1692 (Архив Дворске Коморе у Бечу 6 мај 1692).

ако новога госта натури дворском спиталу, у коме су се под надзором варошкога магистрата издавали стан и храна сиромашним Бечким грађанима. Овај огромни спитал, подигнут половином XVI века у близини Катаринине капеле, обухватао је читав данашњи Ballhausplatz[1]). Тако је велики и мрачни „хошпиталис домус", како га Бранковић назива, примио у себе новога госта, који је пре две године са најлепшим надама улазио у Беч, не помишљајући тада ни за један час, да ће у Бечу као сужањ провести преко тринаест година.

Тадашњи Беч обухватао је узани простор данашњега првога кварта, унутрашње вароши. Опасан је био као и друге вароши западне Европе јаким двоструким утврђењима и рововима[2]), који су били рестаурисани пред опсаду турску. У варош се улазило на осам капија преко покретних мостова. Како су утврђења спречавала ширење вароши а становништво се множило, развијала се варош у висину. Због тога су улице биле врло уске, а куће веома високе са многобројним мрачним становима. Нешто слободна простора искористило је становништво за гробље (простор око цркве св. Стевана) и тргове. Има ли се у виду да се тада веома мало водила брига о хигијенским захтевима, те се свака нечистота безобзирно избацивала на улицу, може се мислити да није било особито пријатно прола-

---

[1]) Гледај чланчић Ein Fund bei den Demolierungen auf dem Ballhausplatz у Neues Wiener Tagblatt од 6 јуна 1903 бр. 154.

[2]) A. Schultz, Das häusliche Leben der europäischen Kulturvölker vom Mittelalter bis zur zweiten Hälfte des XVIII Jahrh. München 1903. 65. 68. B. Heil, Die deutschen Städte und Bürger im Mittelalter. Laipzig 1906. 105—110. Детаљан, али због преувеличавања често непоуздан, опис Беча и његове околине у Евлије Челебије из друге половине XVII века (Dr. Karácson Imre, Evlia Cselebi török világutazó magyarországi utazásai 1664—1666. Budapest 1908. II. 167—177.).

зити кроз уске, кривудаве, рђаво поплочане и слабо осветљене улице[1]).

Тадашњи живот Бечких грађана по свој прилици да није био много друкчији од онога у XV веку, какав нам приказује знаменити хуманиста Енеја Силвије Пиколомини, потоњи папа Пије II[2]). Као и у XV тако је и у XVII веку Бечка околина обиловала одличним вином, које су Бечки грађани немилице трошили. Па као што су у XV веку због претерано угрејаних глава туче биле на дневном реду[3]), тако је и у другој половини XVII века сваки час долазило до судара између појединих класа становништва. Особито је често приликом свечаности долазило до туче између студената и варошке полиције т. з. штатгвардије. Али не само да је вино било јефтино, него и остале животне намирнице. Фунта говеђег меса напр. продавала се по $3^1/_2$ крајцаре. Све то чинило је да је живот Бечкога становништва, које је у другој половини XVII века бројало на 100.000 душа, био доста лак и безбрижан. Није чудно онда, што су пазарни дани о Духовима, а нарочито Katharinenmarkt у новембру, протицали у највећој хуци буци.

Поред пазарних дана било је и других забава. Тако напр. за владе цара Леополда I приређивале су се сваки час кавалкаде и турнири, на

---

1) Беч је тек у јуну 1688 добио неку врсту осветљења, а дотле су пролазници ноћу ишли са фењерима.

2) Der Briefwechsel des Eneas Silvius Piccolomini herausgegeben von Rudolf Wolkan. I Abteilung: Briefe aus der Laienzeit (1431—1445) Fontes rerum austriacarum. Diplomataria et acta LXI Bd. Wien 1909 80—84.

3) Ceterum in tanta et tam nobili civitate multa enormia sunt, die noctuque rixa ad modum prelii geruntur. Nunc artifices adversus studentes, nunc curiales in artifices, nunc isti opifices adversus alios arma sumunt. Rara celebritas absque homicidio peragitur (l. c.).

којима су учествовали двор и племство, а Бечлије били врло благодарни гледаоци.[1]) Особито радо ишчекивале су Бечлије долазак страних изасланстава, којом приликом би двор развио особити церемонијал. Нарочито је Бечлије морао интересовати свечани улазак у Беч турских изасланика Сулфикар ефендије и тумача Александра Маврокордата. Оба изасланика су са огромном пратњом допраћени били 6 фебруара 1689 из Потендорфа на Ландштрасе, где су одсели у гостионици код Златнога Анђела. 8 фебруара пратила је многобројна Бечка публика шесторопрежне свечане кочије председника Дворског Ратног Већа, у којима су седели турски изасланици, праћени турским коњаницима, који су нарочито привлачили пажњу Бечлија. Поворка се кретала према Кертнер капији, а одатле према двору, где је цар чекао изасланство. Интересовање за долазак Турака било је толико силно, да су чак и царски саветници изашли били да виде свечани улазак Турака у двор. Ово јако интересовање долазило је нарочито стога, што је пре тога много времена утрошено било око утврђења церемонијала, а то је, без сумње, продрло и у Бечко грађанство. Бечлије су морале са нарочитим задовољством примити глас како су се турски изасланици напокон склонили, да приликом аудиенције целивају царев огртач[2]).

Поред свечаних дочека и парада било је позоришних и акробатских представа, које су се за ширу публику приказивале у привремено подигнутим зградама од дасака.

---

[1]) Интересантан опис турнира у Шенбруну поч. XVII века гл. A. Arneth, Das Leben des kaiserl. Feldmarschalls Grafen Guido Starhemberg, Wien 1853. 412—413.

[2]) Hurmuzaki, Documente V. 1. 240—241.

Двор и племство посећивали су врло радо талијанску оперу, која се јавља пред крај XVI века у Италији, а приватне забаве, за више племство, прилично разуздане и раскалашне, давале су се на двору царице Елеоноре Магдалене Терезије. Али најрадије и најмногобројније беху похађане литије и црквени опходи приликом великих празника. Ту су се поред царске фамилије и дворскога особља тискали многобројни калуђери и калуђерице, племство, чиновништво, студенти и радници. Како се једном одредбом и некатолицима наређивало похађати ове црквене свечаности, није немогуће да је и Бранковић, који се поред пратње смео кретати по Бечу, учествовао као гледалац приликом црквених процесија. Том приликом имао је он прилике да гледа сјај, шаренило, а нарочито луксуз у оделу, јер је скоро сваки хтео богаством и сјајем да падне у очи. Са луксузом у оделу толико се претеривало, да се чак законским одредбама покушало прописати квалитет ношње за поједине сталеже. Приликом великих свечаности почеле су се тада уводити и илуминације, а бацало се и из пушака, којом приликом би варошка штатгвардија имала пуне руке посла. Ова је бројала 1200 људи, који су били подељени на три чете. Заповедник штатгвардије био је уједно и командант тврђаве, док је варошко веће (магистрат на челу са биргермајстором) самостално руковало варошким приликама. Врховна власт магистрата у приликама варошким огледа се и у том, што биргермајстор чува кључеве градских капија, које се ноћу обично затварају.

У погледу просвете стајао је Беч тада доста лоше. Школа је било врло мало, и оне су биле под утицајем језуита. Осим школа било је још

неколико научних и уметничких збирака у двору, али су оне, као и дворска библиотека, биле неприступачне широј публици, којој то, у осталом, тада није ни требало. Једина јавна библиотека била је die Windhagische Bibliothek[1]).

Така је била средина, у коју је долазио Бранковић, сасма, дакле, друкчија од оне у Ердељу, на истоку и у Влашкој. Оно истина да се Бранковић у тој средини није потпуно слободно кретао, али ипак имао је он толико слободе, да није био сасвим изолован од ње.

Бранковић је тако рећи већ првих дана по доласку у спитал имао доста непријатности. Већ сам начин како је Бранковић доспео у спитал, где му није било места, није могао бити по вољи управи спитала. Она је са неповерењем гледала на сумњивога госта, који као државни сужањ ни мало није пристајао уз убоге Бечке грађане. А када је Дворска Комора, кубурећи непрестано с новцем, хотимично заборављала слати управи новац за Бранковићево издржавање, гледала је управа спитала да се првом згодном приликом опрости незванога госта. Пошто је хранила Бранковића више од године дана, не примивши за то ни пребијене паре, упутила је она у септембру 1691 енергичан протест Дворском Ратном Већу. Протестујући због начина Бранковићева смештања у спитал, тражила је управа, да се Бранковић што пре исели с тим, да се управи исплати 500 форината, колико је утрошено на његово издржање[2]). Ну Ратно Веће, не знајући шта да чини с Бранковићем, који му је те године, како ћемо видети, много бриге задао, нашло је за добро

[1]) Victor Renner, op. cit. passim.

[2]) Ратни Арх. у Бечу, Registr. Prot. септ. 1691. бр. 126.

да се оглуши о протест суперинтенданта спитала, пуштајући га да и даље муку мучи са Бранковићем.

Али колико је суперинтенданат спитала желео да се опрости наметнутог госта, толико је исто, ако не и више, и Бранковић тежио не само да се опрости спитала него и Беча. Уверен да је радио у духу погодбе, склопљене у јесен 1688 између њега и цара Леополда I, желео је Бранковић да се његова ствар узме што пре у претрес. Стога се он, чим је мало дошао себи од тегобнога путовања, дао на састављање представке цару. Свестан свога чистога рада од времена погодбе, молио је он у представци цара да га пусти пред себе, па да му се онде каже у чему је његова кривица, због које је интерниран. А како су цар и његови саветници с јесени 1688 за подлогу преговора са Бранковићем узели поднесени меморијал, те га грофовском дипломом признали уједно и за наследнога господара Илирика и Мизије, сасма је разумљиво, што се Бранковић на овој молби потписује као деспот илирски и мизијски[1]). Стојећи на стајалишту погодбе, Бранковић у тој титули и у претензијама, скопчаним с том титулом, није видео никакве преступа. Он тада, а и касније, није увиђао, да се идеја илирске деспотовине, па чак и под врховним господством римскога ћесара, никако не може да сложи са интересима хабзбуршке политике на Балкану. Своје стајалиште према балканским земљама нагласио је цар Леополд I особито

[1]) Ову молбу саставио је Бранковић у септембру или октобру 1690, што се види из ових речи: „Ne scio quo fato iam undecim abhinc mensibus durissimo arresto detineor (Хроника, 1757). Пред Ратно Веће доспела је она негде пред крај 1690, а регистрирана била је у јануару 1691. (Ратни Арх. у Бечу, Exp. Prot. јан. 1691 fol. 290).

јасно у инвитаторији од 6 априла 1690, истакнувши, да су балканске земље угарском краљу правно подчињене и да ће се оне законито подчинити. И што је Бранковић све више истицао своје деспотство и своје претензије на балканске земље, све је мање било изгледа да ће бити пуштен на слободну ногу. Особито једна околност допринела је много, да је Бранковић и даље у Бечком интернату сматран као опасна личност по интересе царске политике на Балкану. То су његове интимне везе са првацима српскога народа, које почињу у исто време са прелазом Срба на леву обалу Саве и Дунава.

После крупних успеха принца Луја Баденскога у години 1689 почеле су крајем те године ствари по ћесаревце окретати на горе. Међутим су у Турској прилике обрнуле на боље постављањем енергичнога и мудрога Мустафа Ћуприлића за великога везира у новембру 1689, који почиње да уводи корисне реформе у управи и финансијама. Пошто су Пољска и Русија скоро потпуно мировале, а Млеци били исцрпљени, могли су Турци сву снагу прикупити у борби са ћесарем[1]). Како је цар Леополд I још једнако забављен био ратовањем са Француском, те због тога могао само са мало трупа оперирати против Турака, и како су даље због суровости и безобзирности царских војних старешина симпатије Срба према ћесаревцима све више хладнеле и њихов одзив био све слабији, природно је што су ћесаревци почели скоро на свима линијама узмицати испред Турака. Али са повлачењем ћесареваца стадоше се према северу повлачити и Срби оних крајева, кроз које је царска војска узмицала, не смејући дочекати на рођеном

[1]) Immich, op. cit. 145—146.

огњишту огорчене Турке. Тако је и патријарх Арсеније III, који је пре кратког времена по позиву генерала Пиколоминија био потпуно пристао уз ћесара, кренуо из Пећи са народом за ћесаревцима, па је преко Новог Пазара и Студенице стигао у Београд негде почетком пролећа 1690[1]).

Вести о неуспесима и повлачењу ћесареваца стигле су у Беч неочекивано, и у кругу царских саветника изазвале праву панику. На глас о томе, сва се пажња сконцентрисала била око Београда, да би се он сачувао пошто пото. Стога је главни заповедник ћесарске војске на југу, генерал Ветерани, добио налог да се повлачи према Београду и да га утврди што боље може. Ну када су први страх и забуна прешли, наређено је Ветеранију да брани Ниш, Прокупље и остала места, како би Турке држао на што већем размаку од границе јужне Угарске[2]). Почетком године 1690 пошло је збиља за руком искусном генералу Ветеранију да задржи турско нагло напредовање. Ови успеси ћесареваца и паметно поступање генерала Ветеранија утицало је на Србе у неким крајевима толико, да су се поново латили оружја, због чега је Ветерани јављао у Беч, како би са побуњеним хришћанима и 12.000 регуларне војске био у стању допрети до Цариграда и претерати Турке преко мора[3]). И ако у Бечу нису били овако оптимистички расположени као генерал Ветерани, ипак је цар Леополд I под утиском тих гласова добио наде, да ће ствари кренути на боље.

---

[1]) Јов. Н. Томић, op. cit. 161.
[2]) Op. cit. 169.
[3]) Op. cit. 171.

Он, који је у фебруару 1690 писао потпуно клонуо Марку Давијано, како је све окренуло на горе,[1] упутио је 1 априла истом Давијано писмо пуно поуздања, истичући, како за будуће ратовање са Турцима сем Мађара полаже наде и на Србе устанике.[2] Како је због ратовања са Француском цар Леополд I само онда могао рачунати на виднији успех према Турцима ако Срби поново пристану уза њ, морало се наћи средство да се опет задобију изгубљене симпатије код већег дела подјармљених хришћана. Тако је онда поред писма патријарху Арсенију III издан био 6 априла 1690 проглас на подчињене балканске хришћане. У том позиву (инвиторији) апелује цар на подчињене народе да се лате оружја и придруже његовој војсци, да јој дају хране, а његови заповедници ће их штитити од Турака и строго пазити на запт и дисциплину у његовој војсци. За ту помоћ обећава цар народима и земљама, које су му као угарском краљу правно подчињене и које ће се законито подчинити, да ће поштовати њихове старе повластице, слободу вере и слободан избор војводе, да ће бити слободни од дажбина и терета, сем оних, које су давали у старо време пре Турака и оних, које ће у виду добровољног прилога давати у случају ратне потребе за издржање војске и одбране земаљске. Обећавајући поврх тога слободан посед освојених непокретних добара на граници турској, позива цар балканске хришћане, да домове своје и поља не напуштају, него нека напрегну сву снагу, па с царском војском нека пораде на спасу своме, своје деце и своје отаџбине.[3]

---

[1]) O. Klopp. Corrispondenza epistolare, 192.

[2]) Op. cit. 204.

[3]) Promittimus vobis omnibus praedictis populis et provinciis Nobis, quasi regi Hungariae subjectis et legitime subjiciendis, servata imprimis

Као што се види, цар Леополд I за будуће односе према балканским народима прихвата ону исту основицу, на којој је 1688 преговарао са Ђорђем Бранковићем, уврстивши га у ред угарских грофова. Истина, да се онда у Бечу на ту основу није озбиљно мислило и да је она потпуно напуштена била, када су ћесаревци стали напредовати према Турцима, али сада, у великој невољи, враћа се цар опет на њу. Сада се озбиљно прихвата ранији пројекат о формирању не балканске деспотовине него војводине, нешто на форму Ердеља, под врховним господством ћесаревим, чије се право на ове земље као угарскога краља нарочито наглашава. Имамо ли у виду да је овај царски проглас, упућен народима у тобожњим провинцијама Арбанији, Србији, Мизији, Бугарској, Илирији, Маћедонији и Рашкој, које не одговарају тадашњим фактичним односима него су чисто литерарнога порекла и неодређеног значења, унесене у употребу Ђорђем Бранковићем, а неке се опет спомињу једна уз другу као и у Бранковићеву меморијалу (Србија и Рашка, (под овом последњом се разуме нека територија на левој обали Саве и Дунава) у меморијалу Србијанци и Рашани), биће онда да је овај царски проглас имао за подлогу Бранковићев меморијал, где се такођер све те

religionis suae, eligendique vaivodae libertate, privilegiis et juribus, exemptionem ab omni onere publico et contributione, exceptis tamen antiquis et solitis ante omnem Turcarum invasionem regum et dominorum juribus, sublato etiam in iis omni abusu per dominium turcicum, introducto, nisi in casu necessitatis bellorum, in quibus pro vestra propria salute ac defensione, per modum gratuitae contributionis, pro posse necessaria subsidia concedetis, quibus copiae Nostrae possint conservari, defendi provinciae, et onera belli sustineri ... Lares vestros, culturamque agrorum non deserite, socios vestros ad sequenda vestigia vestra invitate et occasionem hanc a deo et Nobis oblatam, et nunquam amplius redituram, arripite (Рајић, op. cit. IV. 371.)

тобожње провинције и народности спомињу. Могуће је да су царски саветници у журби и хитњи узели баш онај проглас, на који је Бранковић у јесен 1688 чекао код генерала Ветеранија, или ако то не, а оно је царска инвитаторија од 6 априла израђена могла бити по том прогласу, само су се у инвитаторији можда јаче нагласила права цара Леополда I на те земље као угарскога краља.[1]) Када тако ствар стоји, онда нам је потпуно јасно, зашто се у инвитаторији од 6 априла обећава Србима слободан избор војводе. Није идеја о слободном избору војводе поникла у главама царских саветника, него је та повластица, као и друге у инвитаторији од 6 априла, потекла из прве тачке Бранковићева меморијала.[2])

Убрзо по том издао је цар Леополд I још два манифеста. 26 априла узео је он у заштиту маће-

[1]) На то као да упућују ове речи у једној молби српског народа из г. 1698, коју је саставио Ђорђе Бранковић: Modernis autem temporibus penes benignum maiestatis vestrae sacratissimae mandatum adhortatorium *medio moderni Georgii despotis nostri,* huius nomini secundi, ad cuius seriam admonitionem et industriam ditiones, possessiones et terras nostras ultronee et sponte, nullatenus autem vi coactiva deseruimus (Гласник Срп. Уч. Др. LXVII. 156). И ако знамо да Бранковић није подигао Србе на оружје, ипак је он, читајући инвитаторију, чију садржину доноси у Хроници, морао уочити, да је њена садржина резултат његових преговора у Бечу, због чега и истиче себе као посредника.

[2]) Quemadmodum priscis olim temporibus gentes et nationes Illyrici imperii *iuxta liberam voluntatem* et arbitrium ipsorum e medio suorum despotarum reges coronandos, eligendo constituere ac in thronum regiae maiestatis erigere consueverunt (Споменик XLII. 37). И. Руварац је преко питања од куда у инвитаторији од 6 априла повластица о слободном избору војводе прешао врло лако и комодно: „Шта је мислио ћесар и краљ Леополд I, односно шта су мислили његови министри, који су саставили и сапотписали тај проглас под „servata vajvodae eligendi libertate“ за Арбанасе, Бугаре, Маћедонце и Илирце, нећу да питам, јер ме се ни најмање не тичу. Али што се Срба тиче, приметити ми је, да Срби нису никад имали својих војвода као обласних и земаљских господара, и да Срби нису никад бирали своје господаре: ни велике жупане, ни краљеве, ни цареве, ни деспоте“ (Одломци о грофу Ђорђу Бранковићу, 153).

донски народ, наређујући својим заповедницима да не наносе пакости и штете Маћедонцима, него да их уверавају како ће у будуће још добити веће царске повластице и милости.[1]) У сличном тону издано је у Лаксенбургу 31 маја заштитно писмо за становништво Бугарске, Србије и Маћедоније. И овде цар, имајући у виду прошлогодишње испаде и насиља, узима становништво у заштиту од своје војске, па га позива да ратује или у засебно организованим четама у споразуму са царским заповедником, или да се придружи царској војсци, па да с њоме заједнички ратује.[2])

Успеси генерала Ветеранија према Турцима били су тренутни. 16 јуна 1690, када је царска инвитаторија са писмом патријарху доспела у његове руке у Београду,[3]) било је мање више јасно, да ће се и Београд тешко моћи одржати у рукама ћесареваца. И ако су патријарх и народне старешине у оним тешким данима, када се са пуно бриге гледало у будућност, радосно примили царски проглас, ипак је он за њих у том моменту био скоро без вредности. У прогласу се обећавале Србима извесне повластице и слободан избор војводе али на

[1]) Quare ex innata benignitate moti ... gentem macedonicam universam ... in gratiam nostram caesaream ac regiam ... acceptamus ... demandantes ... ut repetitam gentem macedonicam in nullo modo infestent neque molestare praesumant (Ратни Архив у Бечу, Bestallungen № 2601)

[2]) ... ut cum praescitu et annuentia nostri in capite ibidem commendantis generalis in banderium coire et separatim agere, aut cum nostris se coniungere sicque contra communem hostem decertare possint ac valeant (Ibid. Bestallungen № 2609).

[3]) Ви же (т. ј. цар) и прежде прошеніа нашего не оудрьжасте царскіе свое милости ѡт нас, и посласте милостивнѹю грамотѹ, кою смо пріимили мѣсеца іюніа ·ѕ҃ і҃· въ Белиграде и многѹ радость сътвори родѹ нашемѹ и на бол'ши под'вигь възведѣ. И ѡтказахмо по свех мѣстах капетанѡм и всѣмѹ воин'ствѧ да имаю вѣрно послѹжит царствію вашемѹ ѡт всего срдца (Летопис Мат. Срп. 1903. књ. 219. Стр. 33).

територији, на коју је ћесар подизао претензије, а која је тада фактички била у рукама турским. Сада пак, када је мање више било јасно, да Срби неће имати, бар за тај мах, прилике да се на тој територији боре са ћесаревцима против Турака, да нема дакле погодаба да се обећане привилегије реализују, ваљало је потражити другу основицу. Ну све и да није наступило повлачење ћесареваца испред Турака, тешко да би српски клир прихватио потпуно ону основицу, коју је цар Леополд I нудио у инвитаторији. У инвитаторији обећавала се балканским хришћанима полунезависна територија са војводом на челу, слобода од дажбина и друге повластице, док се слободно исповедање вере узгред спомињало, а о правима патријарха, епископата и клира ни говора није било. Међу тим су права и повластице православне цркве у Турском Царству била веома пространа. Академик Стојан Новаковић истиче веома добро, да је аутономија православне цркве у Турској ишла тако далеко, да је тако рећи чинила државу у држави.[1]) Пошто би црква Цариградска, односно патријарх, митрополити и епископи платили за берате знатне таксе, остављена им је била потпуна верска слобода. Патријарх са синодом управља црквама и манастирима у целом Турском Царству. Али патријарх са синодом не да има само право суђења у стварима духовне природе и у брачним питањима, него му се признаје право суђења и у грађанским споровима. Тако је онда суд патријаршије у Цариграду судио грађанске спорове по грађанским за-

[1]) Ст. Новаковић, Турско Царство пред српски устанак 1780—1804. Београд 1906. 264.

конима Византијскога Царства.[1]) Сличан положај заузимала је и Пећска Патријаршија у Турској. И Пећски патријарх давао је сваке године султану прописану суму (100.000) акчи за берат а мирипешкеш давали су и митрополити и епископи. За то им је султан дозвољавао слободно исповедање вере и потпуну слободу у руковању црквеним имањем и побирању прихода од народа, попова и калуђера. Патријарху се даље признавало велико право да поставља митрополите, епископе уз претходну пријаву султану, а сем тога признавало му се право присвојити сва имања после смрти попова, калуђера владика и митрополита.[2]) Али као и у Цариградској патријаршији тако и у Пећској патријарх не само да је био духовни старешина народа, него је са епископатом и свештенством утицао снажно на многе стране народнога живота. Патријарх је са епископатом право своје јурисдикције са брачних спорова проширио на наследне и остале грађанске спорове. Сведочи то један запис, који је постао у Црној Гори 1667,[3]) а обим патријархове јурисдикције илуструје лепо и тај факат, да је патријарх Арсеније III потврдио 1697 правила Сентандрејског табачкога еснафа, у чему је поступио по примеру Цариград-

[1]) Op. cit. 268. 273. 277. 279.

[2]) Гласник Срп. Уч. Др. XI. 181—186. И. С. Јастребов, Податци за историју српске цркве, Београд 1879. 2—18.

[3]) Да се зна кад дође санжакъ кои беше бег ѿт Скендеріе и пође жена Ратъкова с децом пред бега на Подгорицȣ и плакаше се на нас е им ȣзимамо баштинȣ и донииеше В. нишана ѿт бега и ѿт кадие и нас позваше и ми пођосмо. И они нас затекоше на пȣт, Никола Радичевъ са синови Ратковиемъ на Боково; тȣ нас молише и кȣмише да се не примо пред бега, и ми послȣшасмо и тако ȣчинисмо да се не примо него да пођемо ȣ Пећ къ патриархȣ да нам ѿн сȣди и да не идемо на Тȣрке (Јов. Н. Томић, Политички однос Црне Горе према Турској 1528—1684 Београд 1904. 79—80.)

ског патријарха.[1]) Патријарх се, дакле, у Турском Царству признавао за врховну поглавицу српскога народа. Он је онај, који по извршеној обвези према Порти, заступа и одговара за поступке својих верних. Има ли се, дакле, на уму положај патријаршије и епископата у Турској, и има ли се даље у виду да је патријарху и епископату преко Срба, већ из раније насељених у Угарској, Хрватској и Славонији, позната била нетрпљивост римокатоличких кругова у ћесаревини, није онда ни мало чудно што патријарх са епископатом и народним старешинама у Београду прелазе преко понуде полунезависне територије са војводом на челу, те за основицу својих преговора са ћесарем узимају црквену самоуправу. И патријарх и епископат толико су били срасли са идејом црквене самоуправе у Турској, која им је доносила и велике материјалне користи, да им је идеја полунезависне територије била још сувише далеко, нарочито сада, када је било врло лако могуће, да се Срби неће само задржати у северној Србији, него чак ни у јужној Угарској. Тај факат, да српски клир и народне старешине на Београдском збору не рефлектују ни мало на царско обећање слободнога избора војводе, показује такођер јасно, да се о Бранковићу до год. 1690 мало или скоро ни мало није знало у ширим слојевима српског народа. На оне слабе везе са Бранковићем из г. 1688 патријарх је у тешким моментима сасма био заборавио. Ну све да их се и сећао и да је водио рачуна о Ђорђу Бранковићу, није имао разлога, да се за љубав његову одриче својих дојакошњих прерогатива у

[1]) Витковић, Споменици српски IV. 36—37. Ст. Новаковић, Турско Царство пред српски устанак 278.

Турској. Патријарх је, предајући се са народом у заштиту ћесару, замишљао свој однос у будућности према њему исто онако као раније према султану. Навикнут на јединство Турскога Царства, коме је јединству одговарала и организација црквена, није патријарх знао да су прилике у ћесаревини биле сасма друге, нити их је друкче могао замислити. На место јединства истицале су се у хабзбуршкој монархији поједине територије са засебном прошлошћу и својом нарочитом организацијом, и те разлике нису се дале тако лако збрисати крај све тежње Хабзбурговаца да изведу јединство у монархији. Нарочито тадашњи односи Угарске према Бечу нису могли остати без утицаја на положај Срба, који су се спремали да се спусте на територији недавно освојене Угарске. Патријарх је, не знајући за те разлике у појединим територијама, мислио, да је главно споразумети се са ћесарем, док је угарско-хрватско племство, клир и локалне власти сасма испуштао из вида. Тако је онда на збору епископа, нижега клира и народних старешина и с ове и с оне стране Дунава и Саве, одржаном 18 јуна 1690 у Београду, дано упуство епископу Јенопољском Исаији Ђаковићу, да затражи од цара признање црквене автономије и патријархове јурисдикције у оном обиму, како је то било под Турцима. У Београду се тада мислило да би таким свечаним признањем патријархове јурисдикције добила и јерархија са нижим клиром у Угарској, Славонији и Хрватској, који су се одмах по ослобођењу видели изложени нетрпљивости римокатоличког клира и племства. Признајући, дакле, цара за свога „светлога краља“, извештава патријарх са епископима, игуманима и народним старешинама

цара, како њему и његовој господи шаље епископа Исаију са писмом, које ће им овај показати, молећи уједно цара да Исаији у свему верује.[1])

Долазак епископа Исаије у Беч морао је на цара и његове саветнике непријатно утицати. У место вести да је инвитаторија од 6 априла одушевила против Турака српски народ далеко доле на југу, гледао је цар пред собом изасланика тога народа, који је спреман био да се повлачи према северу у правцу Будима.[2]) Ну како је јужна Угарска због ратова последњих година била веома ретко насељена, и како су већ тада у Бечу мислили на могућност пада Београда и евентуалну провалу Турака у недавно освојену Угарску, онда је привремено спуштање Срба у Угарској веома добро долазило. Као што су Срби у XV и XVI веку на југу Угарске задржавали провалу Турака, тако им је и сада цар намењивао ту важну улогу. Стога је цар Леополд I, примивши веровно писмо од Исаије и саслушавши жеље српскога клира и народних ста-

---

[1]) „Креденционал“ епископу Исаији, писан народним језиком а стилизован врло примитивно, потписали су „Смирени Арсеніе Чрьноевић архіепискѡп српски“, за тим Београдски митрополит Симеон Љубибратић, епископ Руднички Теофан, еп. Белоцрквански Спиридон, еп. Јенопољски Исаија и еп. Зворнички Герасим. Међу народним старешинама потписан је на првом месту Јован кнез Рашковић капетан Старовлашки, а између осталих старешина потписали су веровно писмо још и Ива Милутиновићь „белиградски *рихторь*,“ Јаношевић „*мещер* дмитровачки“ и Никола Храленовић „*бировь* иришки“ (Летопис Мат. Срп. 184. 6—7).

[1]) Да је цар Леополд I већ за време преговарања са епископом Исаијом мислио на могућност прелаза Срба преко Саве и Дунава, закључујем из његових речи у писму принцу Баденском од 12 августа 1690: „weilen des Grafen Veterani gethanen Erinnerung nach, die Landesinwohner in Serbien ohne dess alle aus dem Land retiriret und zurückgezogen haben“ (Ил. Руварац, Одломци о грофу Ђорђу Бранковићу, 79).

решина, већ на првој аудијенцији обећао да ће испунити те жеље.[1])

Захтев за изузетним, привилегованим положајем српске цркве потпуно је одговарао тадашњем феудалном карактеру угарске краљевине. Па као што су раније угарски краљеви посебним привилегијама, које су биле конститутивни елеменат земаљскога права, регулисали права и дужности појединаца према краљу,[2]) тако је и сада цар Леополд I као угарски краљ признањем привилегијалног положаја српске цркве и њених верних вршио стару праксу угарских владалаца. Спремајући се да одговори жељама и захтевима српскога клира и народа, који га је признао за владаоца и нудио му своје услуге, цар Леополд I, изгледа, хотимично није хтео водити рачуна о старим угарским уставним слободама. По старој угарској уставној пракси требало је да привилегија, дана народу на терену угарске краљевине, буде промулгирана на државном сабору и разаслана жупанијама, варошима, прелатима и магнатима.[3]) Али и ако су на Пожунској дијети под крај 1687 признате биле Мађарима старе уставне слободе са изузетком последње тачке Златне Буле краља Андрије II, ипак је цар Леополд I као апсолутиста хотимично прелазио преко њих. Уставна права респектовао је цар само утолико, што би који пут важније угарске ствари свршавао преко Угарске Дворске Канцеларије. Али је он важна питања уставне природе решавао чешће без обзира на сталешки сабор и без обзира на Угарску Дворску Канцеларију у споразуму са

[1]) Hurmuzaki, Documente V. 1. 359.
[2]) Timon Ákos, op. cit. 320.
[3]) Op. cit. 638—639.

Аустријском Дворском Канцеларијом, наравно на велико незадовољство жупанија. Тако је напр. цар дефинитивно регулисао односе са Ердељем 1691—1693 у споразуму са Аустријском Дворском Канцеларијом, и ако је Ердељ сматран као саставни део угарске краљевине.[1]) Па и овога пута, спремајући се да задовољи захтеве српске, игнорисао је цар Леополд I не само угарски државни сабор, који је пред крај XV и поч. XVI века извојевао био себи право легислативе у споразуму са владаоцем, него чак и Угарску Дворску Канцеларију. Цар Леополд I сматрао је Угарску као лично своју тековину, коју је он са великим трошком и напорима задобио од Турака.[2]) Због тога је он и преговоре са Србима, који су му добро долазили да очува ту тековину, сматрао чисто као ствар своје куће, те је зато и решен био захтеване повластице издати преко Аустријске Дворске Канцеларије. Али је цар, можда чак и хотимично, тим поступком доводио Србе већ на првом кораку у оштар сукоб са жупанијским властима и прелатима, који ни за какве повластице нису хтели да чују. Због тога ће Срби, да би прибавили снагу привилегији, већ првих дана по доласку у Угарску затражити потврду привилегије преко Угарске Дворске Канцеларије, чему се цар одазвао, не хотећи озловољити нове дошљаке, на чију је помоћ рачунао. Неколико година кашње, на сабору у Крушедолу 1708, захтевају Срби да се привилегије инартикулишу

---

[1]) Schuler-Lib:oy, op. cit. I. 75. 82. 91. Bidermann, Geshichte der österreichischen Gesammt-Staats-Idee 1526—1804. I. 43.

[2]) О тадашњим односима цара Леополда I према Мађарима има добрих напомена код Бидермана у првој свесци споменутог дела стр. 51—52.

у земаљске законе Угарске, што им, наравно, није испуњено.

Да би се захтеви Срба и њихов положај у Угарској могли тачно регулисати, није била довољна усмена информација епископа Исаије, него је требало све захтеве писмено формулисати. Још више него Дворска Аустријска Канцеларија осетио је то епископ Исаија Ђаковић. Стога је он, крај све своје способности, осећао потребу за саветником, који би му у тешком и одговорном положају представника јерархије и народа помогао. Не знам како и на који начин, али поуздано држим да се у августу 1690 епископ Исаија састао са грофом Ђорђем Бранковићем, који је тако одмах на почетку утицао на односе Срба према кући хабзбуршкој. Саставши се са епископом Исаијом и разабравши у каквој је сврси Исаија дошао у Беч, дао се Бранковић на посао да помогне епископу Исаији. Нема сумње да је он као зналац латинскога језика и човек рутиниран у дипломатским пословима био од велике користи епископу Исаији. Бранковић је пре свега саставио тобоже писмо патријарха Арсенија III, којим патријарх цару јавља, како је збор „словеносрьбскіе земли, босанскаго и херцеговскаго събраніа до пол Блгаріе и далматскых краев, чести земли Подгорице и шкрьстніих сль юе, іѿанополскаго прѣдела народу“ послао своје посланике цару, да му искажу своју радост што су таког владаоца нашли, те су слободу, изгубљену пре три стотине и једну годину, опет стекли заслугом царском. Истичући царево наследно право на балканске земље, моли тобоже патријарх цара, да услиша молбу збора и усвоји њихове молбе и

захтеве.[1]) Бранковић је, судећи по трећој тачки народних захтева, помогао Исаији и у тачнијем формулисању жеља и захтева јерархије и народа. Нарочито види се то из трећега постулата јерархије и народа, где се с позивом на добивене повластице српских, „светопочивших" краљева захтева, да се јурисдикција патријархова распростире „по васеі Сервіи и Бѹлгаріи и Юстиніаніи и Далмаціи, и Босніи, Илиріи и Херцеговини и Чернеи Гори до мора, и Хрвацкои и Ѹгарскои, Сирміи, Іанѿполіи, землѧм, дее год под частним криломь светлаго цара римскаго, где се находе сад и после наши люди грчаскаго закона."[2]) Како међу захтевима српске јерархије није било ни једнога захтева државоправне природе, него се ишло за тим, да се патријарху и епископату осигурају њихове дојакошње прерогативе у Турској,[3]) узео је цар за подлогу привилегије формулисане захтеве, те је наредио Аустријској Дворској Канцеларији да на

---

[1]) Летопис Матице Српске 1895. Књ. 184. 10—12. Латински превод ове молбе, писан руком грофа Ђорђа Бранковића, налази се у Дворском и Државном Архиву у Бечу Illyrico-Serbica 1683—1715. Fol. 51.

[2]) Летопис Мат. Срп. књ. 184. 9.

[3]) Поред слободног исповедања вере и слободног избора патријарха, који ће постављати митрополите, епископе, игумане и попове „како е и доселе било ѹставомь и обичаем нашим," дакле као и у Турској, тражи се у захтевима да високи клир и свештенство и њихови домови слободни буду „ѿт квартира и ѿт побирана сваки, и десетка не давати; ѹ црковне люде свецка господа никако се не мешат, освем светлога цара да не имат нитко слободѹ ариштовати ни ѹхватитити," него да свештеном лицу суди патријарх и епископи црквеним судом. Клир даље тражи да може уживати сва она имања. која су му даровали „наши светопочивши крали". О световном елементу и његовим потребама нигде ни речи, него се свугде и на сваком месту истиче клир и његови интереси. Није онда чудно, што је ни пуну годину после публикације привилегије Јован Рашковић, који је потписао креденционал епископу Исаији, тражио од цара и добио 3 јула 1691 ослобођење „von aller äugenmächtiger einloggirung, einquartierung und andern dannenhers rührenden krigs-beschwärlichkeiten (Рајић, Op. cit. IV. 418).

основу постулата конципира привилегију српском клиру и народу. Обраћајући се патријарху, епископима, капетанима и свему народу по Грчкој, Бугарској, Рашкој, Херцеговини, Далмацији, Подгорју, Јенопољу и другим придруженим местима и свим осталим областима, каже цар, како је из писма, поднесеног од стране Исаије Ђаковића, а још више из његове усмене представке увидео да су му благодарни што их је избавио од турскога тиранства и да су вољни, што им је у осталом и дужност, служити под његовом заштитом. Констатујући то, позива их цар, да под његовом заштитом, а под управом његових војвода, устану на оружје против Турака. Желећи пак да Срби већ на прагу ступања под његову заштиту осете благост и сласт њену, саслушао је он и усвојио све њихове молбе и захтеве.[1]) Али и ако се у концепту привилегије рекло

---

[1]) ... decrevimus, ut juxta orientalis ecclesiae graeci ritus Rascianorum consuetudinem ac normam veteris calendarii libere conservemini, et *prout hactenus*, ita deinceps a nullis ecclesiasticis vel saecularibus statibus ulla afficiamini molestia; liceatque vobis inter vos, ex propria facultate, ex natione et lingua rasciana constituere archiepiscopum, quem status ecclesiasticus et saecularis inter se eliget. Isque archiepiscopus vester liberam habeat facultatem disponendi cum omnibus orientalis graeci ritus ecclesiis, episcopos consecrandi, sacerdotes in monasteriis disponendi, templa, ubi opus fuerit, propria facultate exstruendi, in civitatibus et villis Rascianos sacerdotes subordinandi, verbo, *sicut hactenus,* graeci ritus ecclesiis et ejusdem professionis communitati praeesse valeat, ex propria authoritate ecclesiastica, vigore privilegiorum a praedecessoribus nostris, divis condam Hungariae regibus vobis concessorum, in tota Graecia, Rascia, Bulgaria, Dalmatia, Bosnia, Jenopolia et Herczegovina, *nec non in Hungaria et Croatia,* ubi de facto existunt, et quatenus ac quamdiu nobis universi et singuli fideles ac devoti erunt, facultate disponendi gaudeat (Рајић, op. cit. IV. 373—374.) Интересантно је да је Аустријска Канцеларија оно „наши светопочивши крали“ у трећој тачци постулата схватила тенденциозно као угарске краљеве, претходнике Хабзбурговаца, па их тако и унела у привилегију. Ну још је интересантније да Срби, који нису знали ни за какве привилегије угарских краљева на Балкану, прихватају такођер ово схваћање Аустријске Канцеларије, како се види из молбе Арсенија III од 16 јуна 1706 (Лет. Мат. Срп. 223—224. Стр. 213.)

да је цар све молбе јерархије и народа испунио, ипак није тако било. Док патријарх и епископи, предајући се царској заштити и власти, траже, да се патријархова јурисдикција распростире на земље и с једне и с друге стране Дунава и Саве, да захвати, дакле, дојакошње границе Пећске Патријаршије, те да се очува њено јединство и целина, без обзира на границе између хабзбуршке монархије и Турске, које су тада биле још потпуно неодређене, дотле царски саветници оштро двоје крајеве на десној од оних на левој страни Саве и Дунава. Привилегија царева обраћала се народу по Грчкој, Бугарској, Рашкој, Херцеговини, Далмацији, Подгорју и Јенопољу, дакле у крајевима тада фактично под Турцима, док о Србима по Угарској, Хрватској и Срему није било ни речи. У привилегији се ти крајеви, крај свега тога што су се они нарочито истицали у народним постулатима, изоставили с обзиром на римокатолички клир и пропаганду, која је од 1688 развила била живу акцију међу православнима по Славонији, Хрватској и Барањи.[1] Стога је епископ Исаија, још пре него што је привилегија потписана била царем Леополдом I и издана од стране Аустријске Канцеларије, поднео цару латински писану представку, коју је, мислим, саставио гроф Бранковић. Истакнувши у представци цару, како је на прошлој аудијенцији у име православних на крајњој граници Угарске, Хрватске, читаве Расције, Јенопоља поднео *усмено* цару извесне захтеве о слободном исповедању вере, наглашава Исаија, како

[1]) Jos. Fiedler, Beiträge zur Union der Valachen, Wien 1867. 17—18. Исти, Die Union der in Vngern zwischen der Donau und Drau wohnenden Bekenner des griech. orient. Glaubens (Sitzungsber. der K. Akademie der Wissenschaften, Bd XXXVIII. 285.) Ман. Грбић. Карловачко владичанство I. 230.

му је цар *усмено* обећао, да ће ове захтеве с обзиром на досадашње и будуће услуге српске усвојити. Исаија даље истиче како је цар обећао, да ће становништво Грчке, Бугарске, Далмације, Босне и Херцеговине, које је још под Турцима, узети под заштиту, па је то и учинио сада изданом својом дипломом, док се становништво Угарске, Хрватске, у дипломи и не спомиње. Моли за то цара да, *бар за сада*, овом становништву у крајевима, где се налази или где се буде нашло, дозволи слободно исповедање вере, те ће тако и они народи у Грчкој, Бугарској, Далмацији, Босни и Херцеговини, видећи да се услуге награђују, лакше прећи под заштиту царску.[1]) Као што се види, два разна гледишта сударила су се одмах на почетку преговора. Јединство Пећске Патријаршије, дотле у Турској нетакнуто, наишло је одмах на препреке код Бечких меродавних кругова.

Благодарећи наваљивању епископа Исаије, патријархова јурисдикција накнадно је проширена на Угарску и Хрватску (nec non in Hungaria et Croatia). Али су царски саветници налазили да с тим уметком не може у привилегији остати неизмењено оно место „ubi de facto existunt vel in posterum erunt“, које је унесено било у концепат привилегије из треће тачке постулата, а на што је епископ Исаија у латинској представци нарочито ударао гласом. Последње четири латинске речи „vel in posterum erunt“ избрисане су, те се на место њих ставила клаузула „et quatenus et quamdiu Nobis universi et singuli fideles et vodeti erunt“, чиме се вредност дане привилегије знатно смањивала.[2])

---

[1]) Hurmuzaki, Documente V. 1. 359—361. Јов. Н. Томић, op. cit. 185—186.

[2]) Двор. и Држ. Арх. у Бечу, Illyrico—Serbica 1683—1715. fol. 32.

На тај је начин, дакле не особито лако, патријарх стекао привилегијом признање своје јурисдикције и жељену црквену автономију. Овом привилегијом не само да је извршена унификација српског живља у ћесаревини, како је врло добро опазио Јов. Н. Томић,[1] него је њоме, судећи по цареву обећању православнима по Грчкој, Бугарској и т. д., призната патријарху власт и над оним крајевима, на које је цар полагао претензије, а које је мислио у бољим временима освојити од Турака. Цар Леополд I и његови саветници попустили су и признали већ из политичких разлога, и ако тешким срцем, патријарху јурисдикцију у тако пространом обиму. Један од главних разлога био је тај, што су се тиме одржавале везе и односи између духовнога поглавице и православних у Турској, на које је цар Леополд I још увек рачунао, а што је епископ Исаија у представци такођер истакнуо.

Нема сумње да је овако важан акат, као што је привилегија од 21 августа 1690, морао издан бити са знањем клерикалних кругова у Бечу, чији је утицај на цара био јако снажан. Тим јаким утицајем и објашњава се покушај да се привилегија не распростре на православне у Угарској и Хрватској. Што се ово на крају крајева ипак учинило, значи, да су римокатолички кругови угушили тренутно своје жеље и тежње у интересу успешнијег сузбијања Турака и ширења хабзбуршке монархије према југу. Али да тако опсежна патријархова јурисдикција не би била и сувише опасна по смерове римокатоличке пропаганде, која је читаво Балканско Полуострво

---

[1]) Десет година из историје српског народа и цркве под Турцима, 186.

желела видети уједињено са римокатоличком црквом, добивали су меродавни кругови у Бечу споменутом клаузулом свагда средство у руке, да према потреби споре власт патријарху над његовом паством, што ће збиља брзо да наступи.

Нетачно схвата Иларијон Руварац, поводећи се потпуно за Швикером,[1]) привилегију од 21 августа 1690. Он мисли да је цар Леополд I издао ову привилегију с тим „да важи, да има крепости у српским земљама под влашћу римскога ћесара и краља угарскога,“ а када су ове српске земље освојене те године поново од Турака, изгубила је та привилегија у *земљи угарској* значај као и сваки уговор који важи донде, докле постоје прилике, у којима су повластице дане, или уговори склопљени.“[2]) Имамо ли на уму тај факат, да је епископ Исаија у трећој тачки захтева, као и у латинској представци, што Руварцу није било познато, изреком тражио да цар бар за сада загарантује православнима у Угарској, Хрватској, Расцији и Јенопољу слободно исповедање вере, што је цар и усвојио, и узме ли се на ум да је цар Леополд I 11 децембра 1690 преко Угарске Дворске Канцеларије оснажио привилегију од 21 августа 1690, и поново потврдио патентима од 20 августа 1691 и од 4 марта 1695, што је све и наследник његов цар Јосиф I на захтев патријарха Арсенија III учинио,[3]) онда не може ни речи бити о том, да је та привилегија престала важити са прелазом Срба у Угарску.

---

[1]) Politische Geschichte der Serben in Ungarn, Budapest 1880. 14.

[2]) И. Руварац, Одломци о грофу Бранковићу, 152.

[3]) Дворски и Државни Архив у Бечу, Illyrico—Serbica, 1683—1715. fol. 195—207.

Друкчије стоји ствар са инвитаторијом од 6 априла. Она је са прелазом губила сваки значај, што су тадашњи српски прваци и уочили, спремајући се да се повлаче и даље у Угарску.[1]) Због тога су они, како је већ речено, за преговоре са царем Леополдом I узели не политичку него верску основицу, а због тога је онда нетачно и Томићево схваћање, као да је епископ Исаија тражио од цара, да нарочитом дипломом изједначи у правима православно становништво у Угарској, Хрватској са оним становништвом, које је обухваћено манифестом од 6 априла. Пре свега епископ Исаија у латинској представци није мислио на инвитаторију од 6 априла, него на привилегију од 21 августа 1690, која је тада била конципована једино с обзиром на српски народ с десне стране Дунава и Саве, док се преко православних у Угарској и Хрватској хотимично ћутке хтело прећи. Али све да је Исаија и мислио на инвитаторију од 6 априла, да се, дакле, ставио на политичку основицу, тешко да би што постигао. Признати православном становништву Угарске и Хрватске исте оне повластице које и православном становништву у Турској, значило би на земљишту Угарске и Хрватске створати полунезависну територију, на што меродавни политички фактори у Бечу тада нису ни за један тренут помишљали. Али убрзо ће Срби, скоро одмах по прелазу у Угарску, свакако под утицајем Ђорђа Бранковића и под утицајем сукоба са мађарским

[1]) Интересантно је да патријарх Арсеније III у писму цару Леополду I из Коморана од 17 новембра 1690 не назива инвитаторију привилегијом. Примивши у Београду, вели он, „милостивнѹю грамотѹ“ (т. ј. инвитаторију), стигао је епископ Исаија „ѿт вашего царскаго величьства и принесе нам обрадователнѹю царскѹю привелегїю (Летопис Мат. Срп. 1903. књ. 219. Стр. 33).

елементом, да се ставе на стајалиште инвитаторије од 6 априла. Опажа се, наиме, како Срби под утицајем нових прилика инстинктивно осећају како верска основица није толико сигурна, па теже да се групишу на засебној територији, о чему ће даље бити речи.

Као што се види, моје приказивање српско-хабзбуршких односа и моје схваћање инвитаторије и привилегије разликује се од схваћања дојакошњих писаца, па и од мишљења Јов. Н. Томића, који је до сада, мислим, још понајбоље приказао те односе. Осим тога дајем ја грофу Ђорђу Бранковићу знатна учешћа већ одмах на почетку српско-хабзбуршких преговора, и то не на основу претпоставке, него на основу архивалних података, који до сада нису били употребљени, и на основу нове интерпретације познатих извора. Ти познати извори, који говоре о учешћу Бранковића у српско-хабзбуршким преговорима, јесу веровно писмо епископу Исаији Ђаковићу за Беч, захтеви јерархије и народних старешина, и напокон патријархово писмо цару Леополду I.

До сада се обично мислило, да је епископ Исаија све те документе понео у јуну 1690 собом из Београда у Беч, што међу тим није тачно. Издавач њихов Др. Каменко Суботић, спремајући не особито критично издање тих врло важних споменика,[1]) није их дубље проучавао. Да је то учинио, морао би опазити, да та три документа нису писана једним језиком и стилом, те да према томе не потичу од једнога лица. Па и Јов. Н. Томић повео се за издавачем ових докумената, јер и он

[1]) Летопис Матице Српске 1895. књ. 184. Стр. 1—12.

држи, да су сва три документа, веровно писмо (креденционал) епископу Исаији, народни захтеви и патријархово писмо, састављени у Београду.[1]) Међу тим на први поглед види се да креденционал, потписан од патријарха, и патријархово писмо не могу потицати од њега. У креденционалу је језик народан а стилизација писма примитивна. Неспретност састављача огледа се и у датирању споменика, јер је заборавио написати годину, него бележи само дан и месец. У креденционалу је, даље, сасма необична и потпуно неправилна титула цару Леополду I.[2]) Ово је сасма разумљиво када се има на уму, да су Срби тада тако рећи први пут писмено ступали у односе са царем. Али је за то много правилнија титула цару у патријархову писму, које је по мишљењу издавача писано у Београду истога дана када и креденционал.[3]) Ну ако би било тако, зашто би онда једно исто лице истога дана једно исто лице титулисало један пут овако, а други пут друкчпје? Већ та околност, без обзира на језик, стилизацију и још неке појединости у тим документима, говори за то, да ти документи нису постали у једно време, на једном месту и од једнога лица. За ову претпоставку говори још и та околност, да је патријархов потпис на кредενционалу правилан, онакав, какав видимо на његову печату

[1]) Десет година, 181.

[2]) Прѣсветломꙋ и великоможномꙋ римскаго царствіа скиптро држещемꙋ царꙋ нашемꙋ и милостивомꙋ господинꙋ и светломꙋ кралю (Летопис Мат. Срп. књ. 184. стр. 5.).

[3]) Прѣсвѣтломꙋ и вельможномꙋ милостію божію римскому цару Лешполдꙋ прьвомꙋ Ѹгарскомꙋ, Србскомꙋ, Блгарскомꙋ, Боескомꙋ (sic) Словенскомꙋ, Далматинскомꙋ, Рватскомꙋ кралю, и кралю шешкомꙋ (тако?) и великомꙋ кнезꙋ Аоустріє и кнезꙋ Бꙋргꙋндіє ꙋ (sic) Щиріє, Каринтіє и Тиролiє etc (Op. cit. 10.)

и како се он обично потписује на записима,[1]) док на тобожем патријархову писму видимо другчији потпис.[2])

Сасма другим језиком и стилом писано је тобожње писмо патријархово цару Леополду I, датирано у Београду 18 јуна 1690. Језик овога писма је тежак и неправилан словеносрпски језик, сасма друкчији него напр. у посланици патријарховој Никшићима, Дробњацима, Кучима, Пиперима и т. д. из г. 1688, која је писана јужним говором.[3]) Тежак стил и неразумљив језик у овом тобожњем патријарховом писму један исти је са језиком у Бранковићевој Хроници и другим његовим саставцима на словеносрпском језику. Да ово писмо није писао патријарх Арсеније III, види се и отуда, што се у њему о патријарху говори у трећем лицу, и што му се даје титула, коју он никада не употребљава.[4]) А да писмо потиче од Ђорђа Бранковића, сем језика и стила доказује и његов учен тон, а нарочито његово позивање на старе српске хронике и на државу цара Августа.[5]) Напокон латински превод овога тобож-

---

[1]) Смирѣни Арсеніе Чрьноевић архіепискѡп срски (Op. cit. 7). А. Ивић, (Стари српски печати и грбови, Нови Сад 1910. 42) чита патријархов потпис на печату: Арсеніе б(о)жію м(и)лостію, арх(іе)п(і)ск(о)пь срьбскіи.

[2]) Смирѣніи архіепискꙋп пекскіи, патріархь словеносервскіи Арсеніе Чрьноевићь (Op. cit. 12).

[3]) Јов. Н. Томић, Десет година 139—140.

[4]) Въси же вькꙋпе съ светымь ꙋчителюм нашим архіепископомь константинополскаго Ѳронꙋ въсей Сервіи Господиномь Арсеніемь Чрьноевићемь (Летопис Мат. Срп. књ. 184. стр. 10.)

[5]) И оутрь сльзꙋ сѡ ѡчію нам и синомь нашіимь, пакы радꙋемо се ꙗко ѡбрѣтаіемо въ крониках наших ꙗко ѡ триста и єдно лето бист ѡ нелиже ѡрꙋжіе ѡ стегнꙋ робꙋ нашемꙋ ѡтето (у латинском преводу писма, о коме ће одмах бити речи, читамо: legimus in chronicis nostris trecentos et unum annum praeteriisse, a quo nationi nostrae ademptae erant arma) ..ꙗкоже бо въ дани Аіꙋгста цесара Христове рождастве под єдинем царством многа царствіа и градови бѣхꙋ (Op. cit. 11).

њега патријархова писма, писан руком грофа Бранковића,[1]) говори одлучно за то, да је ово писмо патријархово саставио Бранковић у споразуму са епископом Исаијом, те га подметнуо патријарху, само да би цару што лепше приказао оданост, преданост и верност патријарха, српскога клира и народа. Што се тиче патријархова печата на народним постулатима тумачим тако, да је патријарх епископу Исаији, који је журио у Беч, јер је одмах други дан по примању инвитаторије кренуо на пут, дао бланкет са својим печатом. Патријарх је том приликом морао опуномоћити Исаију да према приликама у Бечу формулише у детаљима како најбоље зна захтеве јерархије и конципује патријархово писмо, као одговор на царско писмо од 6 априла, које је патријарх примио заједно са инвитаторијом. Да је така пракса тада постојала, доказује писмо епископа Исаије Сентандрејцима од 9 новембра 1706, где им наређује, да за избор наследника умрлога Арсенија III узму печате „од свију официра. Такођер и ви учините, узмите печата, колико више можете, на єдну хартию белу.“[2])

Да су захтеви јерархије и народних старешина тешко били дефинитивно стилизовани у Београду, и ако је то назначено при дну документа, који је погрешно датиран са а҃. х҃. г҃. говори речито тај факат, да је епископ Исаија, како сам каже у споменутој латинској представци цару Леополду I, а како се то може закључити и из царске привилегије од 21 августа 1690, на

[1]) Дворски и Државни Архив у Бечу, Illyrico—Serbica 1683—1715 fol. 51.

[2]) Витковић, Споменици I. 55.

првом састанку са царем изложио цару *усмено* жеље и захтеве јерархије и народа. Да је епископ Исаија донео собом писмене захтеве и жеље, због чега их не би онда одмах изнео цару и аустријском канцелару Теодору Стратману, него се мучио, тумачећи их усмено? Ну све да и не знамо ту околност, да је епископ Исаија на првој аудијенцији код цара усмено изложио народне жеље, како да се растумачи тај факат, да се у постулатима јерархије и народа патријарх потписује звучнијом титулом него у креденцијоналу? Све то, дакле, говори за то, да епископ Исаија није донео собом у Беч писмено фиксиране жеље и потребе јерархије и народа. Њему су као тадашњем најспособнијем јерарху у оној журби, са којом је био отправљен у Беч, неуки патријарх, клир и народне старешине поред опћег упуства оставили потпуно одрешене руке за преговоре у детаљима. Ну из треће и најважније тачке постулата, онде, где је говор о распростирању патријарашке јурисдикције и њеном јединству, види се, како је већ речено, да је и Бранковић имао утицаја на садржину тога документа. Ту се међу земљама и крајевима, који треба да буду под патријархом, спомињу и Јустинијанија[1]) и Илирија, које тада нису постојале, него су живеле у делима старих писаца. Осим тога спомиње се ту Јенова, место рођења Ђорђа Бранковића, књи-

[1]) Justiniana Prima место рођења цара Јустинијана, на месту старога Scupi (Скопља), седиште архиепископа, који је имао под собом провинције: Дацију Медитеранеу, Превалис, Дарданију, Горњу Мизију и Панонију (L. Duchesne, Églises séparées, Paris 1905. 242—243). Охридски клир идентификује од XII века Јустинијану са Охридом, да оснажи своје претензије на автокефалност Охридске архиепископије. Ову идентификацију сретамо први пут код Вилхелма Тирског из XII века (videlicet Justiniam primam, quae vulgo hodie dicitur Acreda (Guilelmi Tyrensis Hist. rer. Transmarin. Migne, Patr. latina t. 201. col. 783).

жевним називом Јанополија, и Сирмијум у место Срема, како га је народ тада звао. Сви су ти називи литерарнога порекла. Они су, а особито место Бранковићева рођења Јенова,[1]) унесени у трећу тачку постулата настојањем Ђорђа Бранковића. За те називе нису знали тадашњи врло мало образовани српски калуђери и свештеници него Бранковић, који их је ерудицијом знатно надмашао. Том његовом ученошћу и окретношћу користио се одмах на почетку преговора са царем Леополдом I епископ Исаија. Бранковићевим услугама приликом преговарања са Бечким политичарима користили су се народни прваци и даље, што, у осталом, Бечком двору није остало непознато, али је то морао не само трпети него изреком дозволити, јер је у тадашњим ратним временима на Србе много рачунао.[2])

Тако је, дакле, Бранковић већ приликом првог доласка епископа Исаије у Беч ступио с њиме у везу, учинивши њему и народу знатне услуге. Наравно да Бранковић, помажући и делом и саветима епископу Исаији, није заборављао ни своју личну ствар. Опћећи са њиме у Бечу, причао је Бранковић ако не све детаље из свога живота, а оно бар оне појединости, које су му ишле у прилог.

---

[1]) Отуда се Јенова (Jenopolia) и спомиње у привилегији цара Леополда I од 21 августа 1690 одмах поред Подгорја (Црне Горе) и Херцеговине, одакле су Банатски Бранковићи, како знамо, изводили своје порекло.

[2]) Када су наиме српски изасланици лети 1692 тражили, да се Бранковић уз кауцију или таоце пусти на слободну ногу, одговорено је од стране Дворске Канцеларије 19 августа, како је незгодно „ut hoc in ancipiti statu constitutus (т. j. Бранковић) ad aspectum sacratissimae maiestatis admittatur; non tamen propterea concessa nationi licentia praecluditur, opera eius etiam, durante custodia, si velit utendi taliter, *ut ipse desideria nationis scripto proponat et per interpositas personas urgeat* (Дворски и Државни Арх. у Бечу, Illyrico-Serbica 1683—1715).

И сада, када је епископ Исаија приликом личних састанака са Бранковићем слушао његово живо причање о његову страдању и брата му митрополита Саве за православље, када му је Бранковић живим бојама нацртао своје тајно миропомазање у Једренима и свој свечан дочек у Москви, када му је пластично приказао своје преговоре са ћесарем и своју чврсту намеру, да у споразуму са ћесарем ослободи православне хришћане, те је посред тога плана, не знајући ни сам зашто, био пометен и затворен, зар да онда гроф Бранковић и тобожњи потомак старих српских деспота не добије ореолу мученика у очима интелигентног и родољубивог јерарха Исаије. Нису ли зар у Исаији као рођеном Сремцу и Крушедолском постражнику,[1]) слушајући живу али не свагда истиниту причу Бранковићеву, оживеле јаче успомене на стару српску деспотовину у Срему у XV и XVI веку? Судећи по живом заузимању епископа Исаије да се Бранковић ослободи, јасно је, да је епископ Исаија већ тада у Бечу задобивен био за ствар Бранковића. Случај са Бранковићем и покушај царских саветника, да привилегија не обухвати православне у Угарској и Хрватској, говорили су Исаији јасно, колико је мало искрености у држању цара и његових саветника. Од тога момента, рекао бих, почиње даровити Исаија да напушта традицијонално стајалиште верске автономије, гледајући да осигура опстанак православне вере и српског народа у Угарској тако, ако народ поред патријарха добије и световног старешину, ако се, дакле, стави на стајали-

[1]) Исаија је био родом из села Грабовца у близини Сланкамена, онде био поп, па се као удов свештеник постригао у манастиру Крушедолу (Ил. Руварац, Стари Сланкамен. Земун 1892. 38).

ште повластица, обећаних у инвитаторији од 6 априла 1690. Тако се и тумачи онда зашто Срби неколико година кашње, 1706 г., од новог владаоца цара Јосифа I не траже само потврду привилегије од 21 августа 1690, одн. привилегије од 20 августа 1691, него и потврду инвитаторије од 6 априла 1690, оне инвитаторије, преко које су 1690 прелазили, а коју су на супрот тврдњи Мађара и војних власти, да су прешли у Угарску као бегунци, почели тумачити као царев позив да пређу Угарску.[1]) Ова тенденција провејава и Бранковићеву молбу за ослобођење од 1698, где се каже, да је српски народ на царев позив а никако силом приморан напустио старо огњиште.[2]) Срби су, дакле, поглавито под утицајем Ђорђа Бранковића а заслугом епископа Исаије у новим приликама еволуирали толико, да ће, како ћемо видети, већ 1694 иступити чак и са захтевом засебне територије. Да епископ Исаија на Бечком двору већ за време свога првога бављења у Бечу није ништа предузимао у корист Бранковића, тумачим тиме, што није хтео прелазити границе добивенога упуства. Али је за то он, остављајући Беч и у њему интернираног Бранковића, полазио са чврстом намером да покрене клир и народ, да се заложи код двора у интересу Бранковићева ослобођења.

Веома је занимљиво пратити како Бранковић у Хроници говори и прича о својим везама са епископом Исаијом и народним изасланицима у Бечу.

[1]) Дворски и Државни Арх. у Бечу, Illyrico-Serbica, 1683—1715 fol. 181—186. На једном оверовљеном препису инвитаторије из г. 1715 каже се „декрет ћесара Леополда, што је писао патријарху кир Арсенију Чрнојевићу у Белиград *да дојде с народом*“ (И. Руварац, Одломци 86).

[2]) ...terras nostras ultronee et sponte, nullatenus autem vi coactiva deseruimus (Гласник Срп. Уч. Др. LXVII. 156).

Пошто је у кратко приказао напоре ћесареваца да одрже Ердељ у својој власти, и пошто је споменуо турско освојење Београда (27 септ. [8 окт.] 1690), доноси он текст своје молбе на цара из г. 1691.[1]) Истакнувши свој неуспех са молбом, у којој се мешају истинити детаљи са измишљотинама, а чија је тенденција да покаже Бранковићев легитимитет и његове давнашње везе са Бечким двором, враћа се Бранковић поново на пад Београда, па онда прелази на причање о земљотресу почетком 1691. Трећега дана након земљотреса дознао је, вели он, преко гласника, да је српски народ упутио своје изасланике у Беч. И раније су, наставља он даље, долазили били депутирци у Беч, али се нису могли састати с њиме, него су предали молбу у име целога народа за његово ослобођење.[2]) Овога пута, т. ј. 1691, састао се он са изасланицима епископом Исаијом и Адамом Фелдваријем, који су му предали грамату патријарха од 3 априла 1691. После тога, вели Бранковић, поднео је он у споразуму са њима молбу цару Леополду I, на коју је овај одговорио дипломом од 24 марта.[3])

Као што се види, Бранковићев је приказ збуњен и испретуран, јер неке појединости без потребе понавља, а неке опет из кашњега времена

---

[1]) Ову молбу предао је Бранковић „per advocatum doctorem propriis suis manibus“, како се каже у једном савременом препису ове молбе у мојој збирци. Штампао ју је, како је већ назначено, Рајић, Историа IV. 310—319.

[2]) Сиѧ же ѹбо садеваши се ва междѹ семѹ временѹ, ꙗкоже и прежде сих словеносърбски посланици, аще ѹбо еще прежде того састаніе са деспотом сатворити невазмогли сѹт, ѡбачеже вамеждѹ желаниꙗ васего народа сърбскаго и ѡ свобожденију деспотскомѹ челобитна писаниꙗ предаваема била сѹт (Хроника, 1819—1820).

[3]) Овде Бранковић мисли на писмо цара Леополда I од 2 априла 1691, о коме ће одмах бити речи, само га је датирао по старом календару.

стављa међу раније догађаје, као што је напр. случај са молбом из г. 1691. Могло би се мислити да је Бранковић ове детаље испретурао стога, што је овај одељак Хронике писао на петнаест година кашње у Хебу, када је појединости момогао заборавити.[1]) Али пада у очи да Бранковић ни једном речи не спомиње своје везе са епископом Исаијом лети 1690, као и то, да је епископу Исаији помагао у фиксирању народних жеља и да му је саставио тобожње патријархово писмо на цара. Не спомиње Бранковић ни то, да је он и даље помагао народним изасланицима саветима и пером, што се несумњиво утврђује архивалним подацима. Бранковић прелази ћутке преко свега тога не зато што би то био заборавио, него хотимично. Он је, наиме, рад био показати потоњим генерацијама, за које је управо и писао Хронику, како су све ствари, предузимане на двору у његову интересу, потицале не толико његовом иницијативом, колико иницијативом народа из љубави и оданости према своме деспоту. Тако је онда разумљиво зашто Бранковић ништа не прича о своме заједничком раду са епископом Исаијом, а још мање тумачи он зашто се епископ Исаија толико заузимао за његово ослобођење. Да је Бранковић то учинио, сам би себе демантовао. Показао би, наиме, да његове везе са српским народом нису давнашње, него да оне датирају управо од његова сужањства у Бечу, а то он никако није хтео. Не толико, дакле, из заборавности, колико што

[1]) Да је Бранковић овај одељак Хронике писао у Хебу 1705, види се из концепта његове Хронике, у коме се приказују догађаји из г. 1691 и 1692. Ту се каже: По васах же сіцева слѹченіꙗ ѡтнѹд деспотско ва кѹстодію ѕзіліштно заѹставленіе продължаваемо бівает, даже и до сего времена, ва немже ѹже и ва изложеніе сіе пісанію предаваемо бист ѹже и ва. ѕі. лето саватекавающте се (Гласник Срп. Уч. Др. XXXIII. 154).

прећуткује право стање ствари, испао је приказ његових односа са представницима српског народа 1690 и 1691 г. збуњен и испретуран. Али крај свега старања да прикрије право стање ствари, није ипак у том успео потпуно. Без обзира на документе из г. 1690, у чијем је састављању учествовао, и архивалне грађе, која то потврђује, може се и из његова причања у Хроници закључити, да је између њега и народних првака било веза у г. 1690. Његово казивање, да су народни прваци већ 1690 без његова знања предали молбу за његово ослобођење, неће бити истинито. Противи се томе прво тај факат, да народни прваци дотле за њ нису ни знали, а друго такој молби не нађемо трага у Бечким архивима, него оне почињу тек од г. 1691. Ну тим казивањем Бранковић се нехотице одао. Хотећи прикрити право стање ствари, одао се у толико, што је признао да је између њега и народних депутираца, управо епископа Исаије, било неких веза и у години 1690, дакле пре него што почињу интензивне молбе за његово ослобођење, подношене Бечком двору на заузимање епископа Исаије.

Док је епископ Исаија путовао из Беча са царском привилегијом, наступио је доле на југу нагли обрт ствари. Како су ћесаревци у току лета 1690 од Турака непрестано потискивани били према северу, није смео патријарх Арсеније III са клиром и народом сачекати у Београду повратак Исаијин, него је већ негде пред крај августа или почетком септембра прешао у Угарску. Надајући се да ће Турци са освојењем Београда провалити и у Угарску, није се патријарх зауставио у јужној Угарској, него се са већим делом народа полако помицао уз десну обалу Дунавску према северу, тако да

га је епископ Исаија са привилегијом нашао у новембру у Коморану.[1]) Крајеви, кроз који су Срби пролазили, били су због последњих ратова скоро онако исто слабо култивирани и ретко насељени као и на Балкану. Како се због ратова није скоро ништа сејало, претила је страховита глад не само проређеном становништву, него и царској војсци, која је имала да презими у Угарској и с пролећа поново да почне акцију против Турака.[2]) Наравно, да су оскудицу у храни трпели прилично и нови дошљаци.[3]) Није онда чудо, што се у таким тешким животним приликама на нове дошљаке у Угарској гледало преким оком. И ако је епископ Исаија донео собом привилегију царску, римокатолички клир и мађарско племство, репрезентирано тада нарочито у жупанијским конгрегацијама, нису хтели да знају ни за какав изузетан положај српске цркве и народа. Тако су одмах жупанијске власти у Ђурској, Коморанској, Стоно-Београдској и Веспримској жупанији тражили ратни прирез од српског клира и становништва, сметајући осим тога Србима у тр-

[1]) Попусти богъ грѣхъ ради наших немилостивому роду агаренскому озлобити нас, пише патријарх цару Леополду I из Коморана 17 новембра 1690, и не имасмо мѣста ни покоя нигдѣ, него пріидωхмо до Будима и Комарана.... и пріиде нам єпископъ Исаіа ωт вашего царского величьства и принесе нам обрадователную царскую привелегію (Летопис Мат. Срп. књ. 219. стр. 33).

[2]) Гл. писмо цара Леополда I Марку Давијано од 31 децембра 1690 (O. Klopp, Corrispondenza epistolare 199).

[3]) И що смо имали свѣ смо изгубили, не имамо се съ чим крьмит, пише 17 новембра 1690 из Коморана патријарх аустријском канцелару Стратману (Летопис Мат. Срп. 219. стр. 35). Споменућу узгред да је патријарх у првим писмима цару и канцелару Стратману и угарском канцелару Блажу Јаклину цртао обично црњим бојама положај српског народа у Угарској него што је био у истину, да би пробудио њихово саучешће и живље интересовање за јерархију и народ.

говању и терању заната.[1]) Па као што је хрватско племство идуће 1691 г. тражило од Срба као и од раније насељеног становништва роботе, десетак и друге врсте дажбине,[2]) тако је сигурно и мађарско племство, осећајући потребу за радном снагом, покушавало, да са новим дошљацима поступа као са бесправним јобађима.

Све то, наравно, дирнуло је непријатно српски клир и народне старешине, који су се као цареви савезници у његовој земљи видели са свих страна опкољени непријатељима. Тако је онда патријарх, скоро у исто време када је примио привилегију, упутио епископа Исаију поново у Беч, да се жали на повреду те привилегије, коју Мађари никако нису хтели респектовати. Срби су, дакле, у место обећане угодности и пријатности

[1]) Одатле се види да су се Срби већ пре прелаза у Угарску диференцирали по занимању и да су се поједини српски сталежи, одмах по прелазу у Угарску, латили свога старога занимања. При томе су како нови дошљаци тако и од раније насељени Срби у Угарској (неки технички изрази у „артикулима“ цеха месарскога као „аћамаистерь“ од мађарскога atyamester (цеховски старешина), потврђују еснафско уређење код Срба у Угарској још пре прелаза 1690 г.) развили толику умешност, да су се Мађари побојали њихове конкуренције. За тај интересантан податак сазнајемо из врло важног патента цара Леополда I од 2 априла 1691. Ту се каже: Sexto interea autem per cancellariam nostram regiam hungaricam aulicam comitatibus Jaurinensi, Comaromiensi, Albensi et Vesprimiensi serio iniunctum est, ne repetitam gentem Rascianam ad contributiones seu portiones hybernales adigant, aut in comerciis vel negotiationibus suis praepediant (Дворски и Државни Арх. у Бечу, Illyrico-Serbica 1683—1715 fol. 54. Српски превод овога патента код Г. Витковића, Споменици из будимског и пештанског архива IV. 174—177. „Артикули“ месарског еснафа Витковић, op. cit. I. 23—31. Уредбе табачкога еснафа, где је говор о еснафском уређењу у Балканској отаџбини, Витковић, op. cit. IV. 36—38).

[2]) На представку грофа Јована Драшковића ослободио је цар Леополд I 31 маја 1692 Србе између Саве и Драве, који из Турске непрестано долазе у те крајеве, „ab omnibus censibus, decimis, laboribus rusticanis, quousque haec bellicosa tempora continuaverint et de pace nihil certi stabilitum fuerit“ (Ратни Арх. у Бечу, Bestallungen бр. 2725)

у царској привилегији осетили већ првих дана по доласку велику горчину и непријатности од стране маћарских локалних власти. Да би успех био што сигурнији, упућен је био овога пута у Беч поред епископа Исаије и Коморанац Адам Фелдварија.[1]) Овај је, по свој прилици, и обратио пажњу патријарха и народних старешина на то, да ће царска привилегија добити већу снагу у Угарској, ако буде обнародована преко Угарске Дворске Канцеларије. Тако је онда патријарх, одашиљући Исаију у Беч, упутио писмо канцелару угарском Блажу Јаклину, молећи га, да њихову ствар препоручи цару, да саслуша епископа Исаију и да му у свему верује.[2])

Судећи по даљем развоју догађаја, морали су епископ Исаија и његов пратилац добити још једну мисију. Епископ је Исаија по повратку из Беча са привилегијом морао патријарха и народне старешине информисати о интернираном Бранкови-

[1]) Породица Адама Фелдварије, стараоца Коморанске српске општине, женидбеним везама сродила се са породицом Бранковића. У споменутом свитку (стр. 234—235) уз икону кнеза Матије Басарабе, својине стрица Ђорђева митрополита Лонгина Бранковића, спомиње писац свитка у роду Фелдвари Габора његову жену „Аннѣ Вранковићевѣ и таста Ѻгнана Вранковића и пѣницѣ Катаринѣ“ (Споменик Срп. Краљ. Акад. XXXIII. 5). Тешко је рећи од куда ови Бранковићи у Коморану. Али имамо ли на уму да је рођак грофа Ђорђа Сава Бранковић 1696 г. молио Ратно Веће да му изда пасош за мајку и друге његове, које је рад са влашке границе да пресели у Коморан, (Ратни Арх. у Бечу, Exp. Prot. март 1696. бр. 248), биће можда, да је Огњан Бранковић, таст Гаврила Фелдварије, из фамилије тога Саве Бранковића. Тиме се уједно и разјашњава од куда у свитку поред чланова породице Лонгина Бранковића и чланови фамилије Фелдварија из Коморана. Споменућу још да се у Букурешту 1703 спомиње неки „Савва Бранковѣь, Сербинъ ѣ Мѣнтанскои земли“ (Љ. Стојановић, Стари српски записи и натписи, II. 7). Ако би овај Сава био идентичан са оним из г. 1696, значило би, да је овај после неког времена напустио Угарску, те се настанио у Влашкој.

[2]) Habbiamo hora spedito il nostro inviato vescovo Isaia Diacovik, raccomandandolo alla sua gratia col pregarla di prestar fede à quello che anderà sollecitando et implorando (Летопис Мат. Срп. 219. стр. 36).

ћу, о његову ранијем животу, његовим намерама и плановима онако, како му је Бранковић причао. Његово је причање морало снажно утицати на напаћене и бригом растрзане душе народних старешина. Из причања епископа Исаије излазило је, да је Бранковић страдао исто онако као и они. Као што су се они на позив ћесареваца дигли на оружје и због тога лишени били старога огњишта, тако се и Бранковић у споразуму са ћесаревцима подигао у интересу свих њих, па је изненада, без икаква узрока, од тих истих ћесареваца лишен био слободе. Није чудо онда, што је Бранковић у таким приликама преко ноћ стекао опште симпатије и постао мучеником за народну ствар.

Тешко је насигурно одредити тадашње држање патријарха Арсенија III. Имајући на уму његову дојакошњу власт над српским народом и тај факат, да је он до сада у име клира и народа преговарао са ћесарем и његовим старешинама, да је, дакле, и од њихове стране сматран за врховног народног старешину, за цело да му није могла бити мила та евентуалност, да се поред њега још неко истакне као световни старешина народни. Патријарх је до душе пре две године на жељу истога Бранковића издао или боље потписао жељену сведоџбу да Бранковић потиче од старих деспота. Патријарх је тада, како се може судити на основу исказа Раваничкога калуђера, такву сведоџбу издао за добру новчану награду. Ово је он могао учинити тим пре, што му је због великих обвеза према Порти новац у свако доба и са сваке стране добро долазио, и што је о последицама такога чина у оним бурним данима слабо могао водити рачуна. Имајући на уму даље држање патријархово

у Бранковићевој ствари, мислим, да је патријарх био онај, који је истицао, како је потребно информисати се што боље о личности Бранковића пре него што се предузму на Бечком двору кораци у интересу његову. Предлажући како је потребно знати да ли је Бранковић збиља угарски гроф, и да ли је као такав и признати наследник старих српских деспота радио у споразуму са ћесарем, излазио је патријарх и нехотице на сусрет Бранковићевим жељама, јер је легитимитет овога евентуалном поновном царском потврдом само добивао.

Тако су дакле, епископ Исаија и Адам Фелдварија добили, између осталога, и налог, да затраже од цара потврду Бранковићеве дипломе.

Како су се у Бечу пред крај 1690 озбиљно спремали да с пролећа свом снагом ударе на Турке, те по могућству поврате изгубљено, и како су на помоћ српску много рачунали, природно је, да је велика већина српских захтева била усвојена. Тако је цар патентом преко Угарске Дворске Канцеларије од 11 децембра 1690 обновио не само привилегију од 21 августа, него је под своју заштиту узео све Србе, њихова добра и имања, препоручивши уједно и црквене и световне људе угарским властима као своје штићенике.[1]) Цар је, да би Србе што више одобровољио, решио, да у Будим изашље комисију, која је имала извидети сва насиља нанесена Србима, те Србима дати задовољштине.

[1]) ... verum eosdem universos cum tota familia rebusque et bonis quibusvis ac facultatibus eorum in nostram regiam tuitionem et singularem tutelam ac protectionem suscipiendos... duximus. Eapropter vobis, quibus supra, universis... mandamus, quatenus... archiepiscopum, episcopos, omnesque ecclesiasticos et saeculares... in praeatactis ipsorum privilegiis, libertatibus et immunitatibus, in praeinserto benigno diplomate nostro uberius denotatis et expressis, contra omnes... tueri, defendere et manutenere... debeatis (Szalay László, op. cit. 128—129.).

Достављајући све то „општинству Расцијанском" (communitati Rascianae), између Осека и Будима, јављало је Дворско Ратно Веће 25 фебруара 1691 из Беча, како је цар за 12 март упутио нарочиту комисију у Будим, која ће у споразуму са српским делегатима формирати рацку милицију. За то нека се изабрани српски делегати нађу на окупу реченога дана у Будиму.[1]) У исто време извештен је био и командант Будима пуковник Арej Зага о намераваном формирању рацке милиције.

И ако нема података, изгледа ипак, да је писмени захтев српских изасланика о поновном издању Бранковићеве дипломе био у Бечу врло нерадо примљен стога, што се за Бранковићево име одмах везивао пројекат о формирању полунезависне балканске кнежевине, на коју су у Бечу били вољни пристати само у најтежим околностима. Захтев овај морао је у Бечу у толико непријатније дирнути, што су изасланици поновну потврду цареве дипломе тражили због заштите права српскога народа.[2]) Ну како се тада много очекивало од формирања рацке милиције, издао је цар 1 марта 1691 преко угарског канцелара Блажа Јаклина диплому, у коју је из краљевске књиге унео целокупан текст своје раније дипломе, којом се Бранковић са позивом на ранију диплому из г. 1683 и са признањем наследства старих балканских деспота подиже

[1]) Patuisse uberius ex eiusdem huc transmisso humillimo memoriali, quae circa subsistentiam suam et stabiliendas negotiationes, demisse petiit, super qua instantia sacra caesarea regiaque maiestas benigne resolvit, certos commissarios Budam deputare, qui statum et propositionem illius examinent, in querulatis punctis remedium inveniant, nec non alacriores et ad bellandum aptiores seligant (Арх. Срп. Краљ. Акад. бр. 132.)

[2]) Pro jurium suorum cautela, како се каже у потврдној дипломи цара Леополда I од 1 марта 1691.

у ред угарских грофова.[1]) И Бранковић и народни прваци могли су бити с овим потпуно задовољни. Ако је дотле неко и могао посумњати у истинитост Бранковићева казивања, сада је то престало. Оно, што Бранковић није у слободи извео, постигао је у затвору. Силом прилика и околности, а с помоћу царске дипломе њему се сада све веровало. Када га је цар признао као потомка старих српских деспота и као с таквим ступао у преговоре, зар да онда неко посумња и у његово раније миропомазање? Зар је онда чудно што народни депутирци: епископ Исаија, подвојвода Манастирлија и пуковник Теодор Рупић у представци Дворској Комори с почетка 1692 кажу, да је Ђорђа Бранковића српски народ још пре двадесет и четири године изабрао и потврдио за деспота.[2])

Поновно издање Бранковићеве грофовске дипломе није остало без последица. Када су се у марту због формирања рацке милиције према позиву из Беча окупиле биле у Будиму српске старешине, и сазнале онде за потврду Бранковићеве дипломе, извикан је био Бранковић за старешину и вођа српскога народа. Овај чин је био само природан резултат тадашњега расположења. Нашавши се посред туђег елемента и спремајући се за ратовање као цареви савезници, шта је природније за народне старешине било него да се групишу око човека, који им се силом прилика сам од себе нудио. Судећи по архивалним подацима, тај је посао обављен у одсуству патријархову. И када је патријарх онамо стигао, шта је знао, него помирити се са свршеним

[1]) Арх. Дворске Коморе у Бечу, мај 1692.

[2]) ... quatenus Georgius Brankovich sub jugo barbarico adhuc, ante viginti quatuor annos a toto nostro populo Rascianorum electus et confirmatus despotes (Арх. Дворске Коморе у Бечу, мај 1692.).

чином, који му није био пријатан, јер се овај избор старешине косио са његовим интересима и његовим дојакошњим апсолутним ауторитетом. Ну патријарх, Црногорац пореклом, нашавши се у новим приликама, био се за први мах сасма збунио. За последњу годину дана догађаји су се тако нагло и неочекивано развијали, да је он изгубио поуздање у своју снагу, те је већ одмах на почетку преговора са ћесарем поверио даровитом епископу Исаији бригу и старање о њима. А како је Исаија из политичких разлога био за акцију у корист Бранковића, пристао је онда и патријарх. Патријарх се, попуштајући општем расположењу, могао тешити тиме, да се признањем Бранковића за старешину намењују овом више војничке дужности, док је његова дојакошња власт остајала мање више нетакнута.[1])

---

[1]) Да је Бранковић збиља у марту био изабран за народног старешину, закључујем из неколико архивских података. 18 марта 1691 јављао је, наиме, заповедник БудимаАреј Зага како је због формирања рацке милиције звао капетана Тодора, али да овај није дошао, die übrigen erwarthen ihren erzbischof, werden sodan nebst den herrn obristen mustermeister das werkh vornehmben (Ратни Арх. у Бечу Exp. Prot. март 1691 fol. 171). Ну већ 23 марта доставио јеАреј Зага нешто о Бранковићу од толиког значаја, да је Ратно Веће нашло за потребно да о томе извести цара (Sein — тј.Ареј Заге — vom 23 dieses nebst dem obristmustermeister Wütz wegen der Räzen eingeschickte relation seie absonderlich wegen des despot Brankovicz von solcher erhebligkeit dass sie Ihrer Mäy. muesse vorgetragen werden. Ратни Арх. у Бечу, Registr. Prot. март 1691 fol. 149.). Како се у патенту цара Леополда I од 2 априла 1691, који је одговор на народне жеље, говори о Бранковићу као народном вођу (ductor), и како Бранковић у молби цару Леополду I из г. 1691, која је несумњиво поднесена цару, каже, да га је патријарх са народом код Будима за деспота потврдио: quam meam electionem patriarcha Arsenius secunda benedictione cum praefato populo penes Budam exulante denuo corroboravit, (Рајић op. cit. IV. 314), и како се у једној представци српских изасланика из г. 1691 тражи ослобођење Бранковића „господара и деспота нашего“ (Арх. Дворске Коморе у Бечу, мај 1692), онда мислим да се у оној релацији из Будима, која је толико у Бечу изненадила, говорило о избору и признању грофа Бранковића за старешину и вођа српскога народа.

Пошто је Бранковић извикан и признат за народнога старешину, изјавили су народни прваци царским комесарима у Будиму, да су вољни са народом ратовати са ћесаревцима против Турака, али под својим старешинама.[1]) Судећи по једној архивалној забелешци, као да је патријарх обећао, да ће поново доћи у Будим са 2000 ратника, којима се имао онде предати барјак.[2]) Ну Срби су, пре него што ће поћи против Турака, ставили извесне услове. Пре свега захтевали су да се питање њихова вође Бранковића одмах узме у поступак, па ако је крив да се казни, ако пак невин да се пусти на слободу. Знајући да се Бранковићево питање неће тако брзо решити, а желећи имати свога војнога старешину, тражили су прваци да им се дозволи на место Бранковића изабрати његова заменика. Изјавивши да су вољни ратовати без плате, само да им се даје хлеб и муниција, траже Срби правичну поделу ратнога плена. Пошто су даље изнели неправде и насиља од стране жупанијских власти, траже Срби да се Турци што пре истисну са њихова огњишта и да се они онде понова уведу с тим, да живе тамо под својим сопственим властима (магистратима) а по старим привилегијама, које им је цар потврдио.[3])

---

[1]) У споменутом патенту од 2 априла 1691 каже цар како је „pergrate intelleximus, memoratam gentem Rascianam serviciis nostris militaribus, contra communem christiani nominis hostem se addicturam“. Цар даље доставља како мисли да је потребно, да општинство рацко пробере људе за ратовање, па да их „in certas cohortes seu turmas tam pedestris, quam equestris ordinis sine mora distribuat, *illis officiales ex gremio eorum, viros expertos*, strenuos et *fideles praeficiat*“, који ће у споразуму са царским генералисимом оперисати (Двор. и Државни Арх. у Бечу, Illyrico — Serbica, 1683—1715 fol. 54). Срби се, дакле, од стране цареве сматрају као целина, која ратује као савезник под својим старешинама.

[2]) Ратни Арх. у Бечу, Exp. Prot. 1691 апр. fol. 211.

[3]) За све те захтеве српскога народа, који врло лепо илуструју тадашњи положај Срба у Угарској и њихов однос према цару Леополду I,

Као што се види, тадашњи Срби под утицајем Бранковићевих идеја а посредовањем епископа Исаије, и под утицајем нових прилика напуштају постепено прошлогодишњу верску основицу, или боље, народне се старешине почињу полако да стављају на друго стајалиште од клира, наглашујући поред потребе за духовним још и потребу за световним поглавицом и сопственим магистратима у старој отаџбини, у коју су се мислили врнути.

Нема сумње да су сви ти захтеви српски непријатно дирнули у Бечу, а нарочито захтев у погледу грофа Бранковића. Не мислећи пуштати Бранковића на слободну ногу баш због тога сувише живога народнога интересовања за његову личност, бирао је Бечки двор од два зла мање.[1] Како је што пре требало кренути експедицију против

сазнајемо из споменутог патента цара Леополда I од 2 априла 1691, који је одговор на народне захтеве.

[1]) Одговарајући на захтеве народа истицао је цар у погледу Бранковића како „eundem quidem ex arresto de facto causa adhuc incognita dimittere haud posse, nihilominus tamen processum illius quantocius revideri, clementer curabimus, ad cuius demissam relationem nos benigne secundum dictamen iustitiae resolvemus". (Споменути патент цара Леополда I од 2 апр. 1691). Судећи по оном ad cuius demissam relationem etc., рекао бих, да је Бранковић, извештен да га је народ признао за деспота, поднео био већ дотле цару споменуту молбу из г. 1691, где се спомиње то признање. Могуће је да је Бранковићу, како сам каже, приликом доставе о избору за деспота донесено и неко патријархово писмо, али је сигурно, да то патријархово писмо није онако могло гласити како га он наводи на 1824 и 1825 стр. Хронике. Стил и језик у тој тобожњој патријарховој грамати одваја потпуно од патријархова начина писања, а индентичан је са стилом Хронике. За Бранковића као аутора грамате говори добро познавање српске прошлости под Немањићима. Нарочито крај тобоже патријархове грамате одаје човека, који је прилично познавао старију српску књижевност. Ту патријарх упоређује тобожње тамновање Бранковића са заточењем Стевана Дечанскога у Цариграду, у цркви св. Спаса, а тај пасус узет је скоро од речи до речи из биографије Дечанскога од Григорија Цамблака. Тако на стр. 1825 Хронике читамо: „Търпи Стефане вь търпени вашем стежите дѹше ваше рече господ", а код Цамблака: „Тръпіи Стефане въ тръпѣніи вашемь стежите дѹше ваше рече господь" (Гласник Срп. Уч. Друштва XI. 50.).

Турака, признао је цар без икаква оклевања све захтеве српске, па и избор заменика Бранковићу, нагласивши, како српски народ избор заменика има поднети њему на потврду.[1])

Са избором заменика интернираном Бранковићу веома су се пожурили. Не знамо у детаљима како је избор текао. Ну пада у очи да за заменика Бранковићу није изабран какав угледан старешина од придошлих Срба, напр. Старовлашки кнез Јован Рашковић, него Коморанац Јован Манастирлија,[2]) дакле лице скоро непознато новим дошљацима Србима. Тај факат да је Јован Манастирлија већ 11 априла 1691 потврђен од цара Леополда I за српскога вицедуктора,[3]) као да говори за то, да је сам цар Леополд I Манастирлију Србима предложио или боље натурио, како је то закључила и Др. Јулка Хлапец—Ђорђевић.[4]) Ако би тако било,

[1]) ... ut ad campum progredi et habiliores ad arma capescenda esse possint, in locum ductoris sui praenominati (т.ј. Бранковића) unum vicegerentem eligere valeant... ut eadem gens Rasciana ex gremio suo virum qualificatum rei bellicae gnarum et fidelem seligere, nobisque ad ratificandum proponere possit, qui curam huius communitatis gentis Rascianae habere, eamque dirigere valeat (Цар Леополд I у споменутом патенту од 2 априла 1691.).

[2]) Име Манастирлија, са турским наставком ли, значи човека из Монастира — Битоља у Маћедонији. Манастирлијом а не Монастерлијом називам га стога, што се и сам на једном писму од 27 јула 1693 тако потписује. (Ориг. у мојој збирци).

[3]) Јован Рајић, op. cit. IV. 401—402. Свечану инсталацију Манастирлије у Будиму у присуству патријарха и осам епископа, којом је приликом заповедник Будима уручио Манастирлији царски патент од 11 априла 1691, описује савремени Христоф Бетије у делу Des Glantz-Erhöheten und Triumphleuchtenden Kriegs-Helms Römisch-Keiserl. Majestät und Dero hohen Bunds-Verwandten wider den Mahometischen Tulban... Feldzüge, V. 740. (Цитат у Пико—Павловић, Срби у Угарској, 1883. I. 87).

[4]) Гл. њену расправу „О подвојводи Јовану Монастерлији“ (Летопис Мат. Срп. књ. 247. стр. 16). Ова је расправа рађена на основу архивалне грађе, али је штета што писац испушта сасма из вида односе подвојводе Манастирлије према патријарху Арсенију III.

онда би се споменути царски патент за Јована Рашковића и браћу имао сматрати као нека накнада.[1]) Интересантно је, међу тим, да се у патенту цареву за Манастирлију избегава рећи како је он изабран за заменика Ђорђу Бранковићу. Тиме се, без сумње, од стране Бечких политичких кругова звању вицедуктора мислило дати више војнички него политички карактер. Тако је, дакле, поред Бранковића и епископа Исаије и трећи Србин из Угарске, одмах на почетку српско-хабзбуршких односа, искочио на први план.

Изабрани подвојвода Јован Манастирлија био је у царској служби од г. 1685. Као потомак оних Срба, који су се још у XV веку настанили у Српском Ковину, свикао је он био потпуно прилике у ћесаревини, или боље у Угарској. И ако Угарска у културном погледу није тада много одскакала од балканских земаља, ипак је живот у њој био друкчији.[2]) Као човек без особите иници-

---

[1]) Рајић, op. cit. IV. 417—419.

[2]) У каквом се јадном стању Угарска налазила у време прелаза Срба, јасно се види из реферата комисије за уређење Угарске од 15 новембра 1689. У реферату (Einrichtungswerk des Königreichs Ungarn) истиче се страховита запуштеност и неуређеност те земље. Угарска је, каже се ту, за време ратовања много патила, али нарочито од немачке солдатеске у г. 1687—1689. Како су се заповедници пукова уз погођену своту са државом морали сами старати о исхрани и издржавању свога пука, и како им та свота није у новцу давана него у регалским приходима, природно је да су они ове немилице силом утеривали, не водећи ни мало бригу о становништву. Страх од ове војне егзекуције био је толико велики, да су се зими 1688 три села између Коморана и Стоног Београда разбегла, дознавши да им се спрема егзекуција. Стога комисија предлаже, да би у интересу осиротелог и проређеног становништва требало укинути овај начин егзекуције, а исто тако потребно је удесити да се и коморски чиновници не наплаћују из регалских прихода, него да им се одреди редовна плата. Потребно је, истиче се даље, уредити судство, администрацију, спровести основне књиге за непокретности (Grundbücher) а пре свега населити Угарску, имајући свагда на уму принцип: „ubi

јативе и скромних претензија, био је Манастирлија веома погодан за цара и његове генерале. Али српски народ, изгледа, није био особито одушевљен избором Бранковићева заменика. Особито незадовољство избило је било у Будиму, када се сазнало, да се Бранковићева ствар неће узети одмах у претрес. Поред других разлога и то је био један, због чега су се Срби неко време носили мишљу да не учествују у рату с Турцима. И тек после дугог заузимања једва је напокон пошло за руком заповеднику Будима барону Ареј Заги да наговори Србе, да се придруже царским трупама, које су се окупљале биле у Осеку. Одазвавши се позиву барона Заге, поднели су Срби преко њега поново молбу на цара. У тој молби траже они између осталога, да се Бранковићево питање што пре узме у претрес, па да се Бранковић пусти на слободну ногу.[1])

Бранковић са оваквим решењем питања такођер није могао бити особито усхићен. Он је са ранијим успехом своје акције код епископа Исаије и народних првака могао бити потпуно задовољан. Оно, о чему је толико мислио и маштао, испунило се донекле. А када му је стигао глас, да је у Будиму и формално признат за народнога старешину, и да су се српски прваци енергично заложили за њ,

populus ibi obulus«. Колонизацију треба извести немачким елементом »damit das Königreich oder wenigstens ein grosser Theil dessen nach und nach germanisirt, das hungarische, zu Revolutionen und Unruhen geneigte Geblüth mit dem deutschen temperirt und mithin zur beständigen Treue und Liebe ihres natürlichen Erbkönigs und Herrn aufgerichtet werden möchte« (Bidermann, op. cit. I. 120—122). Имамо ли на уму ове бедне прилике у Угарској, онда је јасно, зашто су и племство и клир, и војне и цивилне старешине навалили одмах на Србе, да их, као и остале, експлоатишу, због чега су Срби још више осећали напуштање старога огњишта, тежећи све силније да се онамо поврате.

[1]) Ратни Арх. у Бечу, Exp. Prot. јуни 1691 fol. 363.

понесен је био надом да ће збиља бити пуштен на слободу. Подајући се тим мислима, он је цару, одмах с пролећа 1691, поднео другу молбу за ослобођење, написану са пуно полета и самопоуздања. Али на место очекиване слободе дошла је добро смишљена кандидатура Манастирлије за вицедуктора и његов избор, чиме се Бранковићево питање одлагало на неодређено време. Али он, примивши царску одлуку од 2 априла 1691,[1]) крај свега нерасположења ипак није губио наде. Он је веровао да његова ствар, крај свега одлагања његова питања, стоји несравњено много боље него прошле године. И у томе се није варао. Пре састанка са епископом Исаијом за њ тако речи није знао нико. А сада, читајући царски патент од 2 априла, видео је, да са њиме као војном и политичком личношћу не рачуна само српски народ, него и цар и његови саветници, те пристају да му се изабере заменик.

Била је сем тога још једна личност, која такођер није могла бити задовољна са дојакошњим развојем ствари. Као што је Бечки двор са бригом гледао на захтеве српске у погледу световнога старешине и његова заменика, исто је тако и патријарх Арсеније III, у бризи за своју дојакошњу апсолутну власт над народом, тек под притиском опште жеље попустио и признао Ђорђа Бранковића за народног старешину и пристао на избор његова заменика. Али је он већ тада помишљао да предузме мере, како да одржи свој дојакошњи положај. Требало је ствар удесити тако, да не само вицедуктор Манастир-

---

[1]) Бранковић уноси текст овог царског патента у Хронику према оверовљеном препису регистратора Шилера (Препис Шилера у мојој збирци).

лија, него чак и Бранковић, ако буде евентуално пуштен на слободну ногу, остане према њему у подчињеном положају. Да се то постигне, ваљало је пре свега материјално оснажити моћ патријарха и цркве. Осим тога требало је испословати код цара Леополда I и његових саветника да признаду патријарху право јурисдикције над вернима не само у црквеним питањима, него и у питањима потпуно световним, дакле још у ширем обиму него како је то праксом било утврђено у Турској. Требало је, дакле, признати патријарху иста она права, на која је претендовао и Ђорђе Бранковић, а на која је могао једнога дана претендовати и његов вицедуктор, крај свега тога што је био потврђен више за војнога старешину рацке милиције. Да се патријарх Арсеније III руководио оваким мислима лети 1691, када се спремао да придобије Бечки двор за ове своје намере, показују даљи његови односи према Бранковићу и његово иступање као светскога старешине. Његово учешће у формирању нових српских пукова у г. 1693,[1]) и његово постављање нижих војних старешина, како ћемо видети, говоре јасно, да је патријарх, чим се мало нашао у новим приликама, прегао свом снагом не само да одржи свој дојакошњи положај у народу, него да га још боље утврди и појача.

Моменат, који је патријарх изабрао да то постигне, био је веома згодан. Тада се рацка милиција као савезник цара Леополда I придружила била под командом вицедуктора Јована Манастирлије армији принца Луја Баденскога, те се од ње очекивала знатна помоћ. И сада, када је патријарх, духовни старешина те рацке милиције, која се на

[1]) Ратни Арх. у Бечу, Exp. Prot. јули 1693. fol. 328.

његово заузимање и одазвала тако многобројно,[1]) долазио преко епископа Исаије[2]) са молбом да се привилегија од 21 августа 1690 потврди преко Угарске Дворске Канцеларије и допуни, није било ни мало мудро одбити га. Не усвојити његов захтев, значило је у очи сукоба са Турцима стварати рђаво расположење код свемоћног поглавице народа, на чију се помоћ много рачунало. Али би патријарх, без сумње, постигао био ову своју намеру све и да ћесаревци нису стајали у очи сукоба са Турцима. Патријархов захтев, како је речено, ишао је само у прилог Бечким политичким круговима. И ако се проширењем патријархове јурисдикције на питања чисто светске природе признавало је-

[1]) У једном извештају команданта Будима барона Ареј Заге каже се рано у пролеће 1691, како ће онамо стићи патријарх са 2000 ратника, те ће им се предати ратна застава (Ратни Арх у Бечу, Exp. Prot. 1691. fol. 211).

[2]) Том приликом је цар Леополд I потврдио 21 августа епископу Исаији право поседа на „monasterium Gergetek dictum in regno nostro Serviae, districtuque Iriska“. (Ова је листина инсерирана у листину цара Јосифа I од 18 септ. 1706. Двор. и Државни Арх. у Бечу, Illyrico-Serbica 1683—1715. бр. 29). Исаија је, дакле, поднесавши цару ове жеље патријархове у првом реду делао као члан јерархије, ну ипак је зато у исто време чинио кораке у Бечу у интересу Бранковићева ослобођења. Тешко је рећи како је Исаија замишљао будући однос између патријарха и ослобођенога деспота. Како он не само 1691 него и даље ради на ослобођењу деспота, биће да противност патријархових и деспотових интереса није ни близу замишљао у оној мери као патријарх Арсеније III, који је власт имао у рукама па се бојао да му је други не преотме. Тај факат, да је Арсеније III пред крај живота одредио себи за наследника епископа сремског Стефана Метохијца (гл. представку језуjите Хевенешија у Држ. Арх. Illyrico-Serbica 1683—1715.) као да говори за то, да између ова два јерарха крај свега њихова заједничког рада није било довољно симпатије. Разлог томе ваља по свој прилици тражити у томе, што је епископ Исаија имао друге назоре о положају цркве и народа у ћесаревини него патријарх, који је одрастао у старим балканским традицијама. Није немогуће даље да су се они разилазили баш због питања о Бранковићу, чије је ослобођење Исаија у споразуму са народним старешинама непрестано пожуривао.

динство српском народу и чинио први корак ка стварању полунезависне организације у краљевини Угарској, ипак су Бечки кругови усвојили овај захтев патријархов. Усвојили су га стога, што је овај захтев потицао од духовнога поглавице, који, као и они, није хтео поред себе трпети светскога старешину, хотећи се на тај начин већ у напред осигурати од те евентуалности. Признањем световне јурисдикције патријарху сведен је с једне стране на чисто војну функцију делокруг световнога старешине, кога су већ тада у Бечу мислили постепено подчинити царским војним заповедницима, а с друге стране опет створена је могућност трвења и неслагања између духовнога и светскога поглавице. Излазећи овим тежњама патријарховим на сусрет, мислио је даље Бечки двор са разлогом, да ће са духовним главарем свагда лакше изаћи на крај него са светским, и да ће према томе, када буде згодно и потребно, дане повластице по вољи моћи игнорисати. У таким је приликама, дакле, издан у Бечу преко угарског канцелара Блажа Јаклина 20 августа 1691 царски патенат. Њиме се управо привилегија од 21 августа 1690 објављивала преко Угарске Дворске Канцеларије, чиме јој се по жељи Срба давала тобоже нарочита снага за Угарску и Хрватску. Осим тога излазило се једном нарочитом клаузулом на сусрет жељи патријарховој. Привилегијом се, наиме, наређује да сва имања оних, који буду умрли без наследника, имају припасти архиепископу и цркви, и да сви Срби имају како у духовним тако и у светским стварима зависити од архиепископа као свога духовнога поглавице.[1])

[1]) Insuper annuimus et in eo, quod si ex ipsis graeci ritus sine consolatione prolium et consanguineorum, aliquis decederet, extunc talis

Када је гроф Ђорђе Бранковић сазнао за садржину овога царскога патента, био је њоме дирнут врло непријатно. Док се у ранијем патенту од 2 априла 1691 водило рачуна о њему и потврђивао му се привремено заменик, сада се преко свега тога прелазило, те се, без обзира на њ, скоро сва власт над српским народом преносила на архиепископа. Није чудно онда што је Бранковић, пишући петнаест година кашње у Хебу о тим догађајима, далеко од српског народа и прилично заборављен од српских првака, у концепту Хронике и у Хроници дао одушке својој срџби и љутини на патријарха Арсенија III. Одазвавши се симпатично о Манастирлији, са којим се убрзо за тим у Бечу упознао и који му је по васпитању и назорима био ближи од патријарха и народних првака са Балкана,[1] осуђује Бранковић патријархову тежњу

omnis substantia in archiepiscopum et ecclesiam.... devolvatur... denique ut omnes ab archiepiscopo, tanquam capite suo ecclesiastico, tam in spiritualibus quam saecularibus dependeant (Szalay, A magyarországi szerb telepek jogviszonya as államhoz, Pest 1861. 132). Карактеристичне су још неке разлике у тексту привилегије од 21 августа 1690 и ове, објављене преко Угарске Дворске Канцеларије. Привилегија од 21 августа 1690, као и царски патент од 11 децембра исте године, упућени су православном рацком народу у Грчкој, Бугарској, Рашкој, Херцеговини итд, док се у привилегији од 20 августа 1691 цар обраћа прво православном рацком народу у Угарској, Славонији, Илирији, Мизији, Арбанији, па тек онда, у Грчкој, Бугарској, Херцеговини (Расција је изостала) итд. Па и онде, где је говор о тобожњим привилегијама угарских краљева рацком народу, додано је после речи „nec non in Hungaria et in Croatia“ још „Mysia et Illyria“. Не знамо зашто су додани овде ти стари антички називи, али је јасно, да се оним истицањем Угарске и Славоније у уводу листине хтело означити, да се ова привилегија у првом реду тиче православних Срба у Угарској и Хрватској, због чега су се народне старешине кашње скоро свагда радије позивале на ту привилегију, публиковану преко Угарске Канцеларије.

[1]) ...доволно благоѹгодни мѫж, и различнıе єзіки знающтеи добро бадрьственім подвігом воінствнѹ слѫжбѹ изследствовав (Гласник Срп. Уч. Др. XXXIII. 143). За патријарха каже: „ѩко ѹбо ѡбичаем и вазрастом

за светском влашћу. Он каже како је „духовни лик“ без његова знања и знања српскога народа или својом иницијативом или туђим наговором израдио код цара диплому, којом се патријарху даје власт и над световним сталежом.[1]) Констатујући то, даје се Бранковић на посао да докаже цитатима из старога и новога завета, како хришћанским идеалима не одговара она држава „ва неи же едини неки цьрковни ліик, единȣ саравнітелнȣ власт себе да прісвоіти бȣдет, ꙗкоже ныні неки сьрбски цьрковни ліик, ꙗко над цьрковним ліиком тако и над мірскім ліиком власт свою ȣстроіти важделев“. Патријарх је, наставља Бранковић, посегао за влашћу, која припада законитим наследницима старих деспота. „Тіи же ȣбо, неки сьрбски цьрковни ліиче, едини васа себе прісвоꙗваеши, кроме васакаго срамнаго ти стȣда глаголал еси, ꙗко васачаска ѡбласт калȣгерскои капи пристоіна біваеть“. У тако оштром тону напада Бранковић и даље патријарха, осуђујући га нарочито због тежње, да имања умрлих без наследника приграби

под Агаренотȣрской ѡбласти, ѿ юности своеи деиствіими ими привикнȣт бивши“ (Хроника, 1991).

[1]) Како ȣбо неци ѡт дȣховнаго ліика или самохотною своею им савестію и зло самислітелним наравом или ѡбічно біваемо тюдовітно изменітелнім нестатечаством ѡбдържімім бівшім кроме деспотскаго и кроме васего народа словено-сьрбскаго едіно саглашеніꙗ и благопроізволеніꙗ наȣстівши некоего латінскаго настоꙗтелꙗ, кесарским повелітелним произволением.... издаваема бист на патріархово име и на прочи цьрковни ліик.... и сабіст се, да патріарха едино саравнителнȣ власт имети бȣдет, ꙗко над цьрковним ліиком тако и над мирским ліиком (Гласник XXXIII. 144—145). У Хроници: „и тогда биваеми патриарха словеносьрбски, едино сагласȣюща се ꙗко ва више законо престȣплениꙗх. тако и ва мирскаго ѡбладателнаго начелства себе присвоеваниꙗх, поꙗв'ставно ȣказавши се вапред васпоменȣемо и прономиѡнскои привилегіи ѡт кесарскаго двора испросившой се ва лето господне ·а· х· ч· а· (Стр. 1977).

себи, чега нема ни код једнога народа.[1]) Бранковић је даље љут на патријарха и клир што траже десетак за себе, истичући да су угарски краљеви Србе у XV веку ослобађали тога десетка. Ну Бранковић је, огорчен на патријарха, хотимично заборављао, што је добро знао, да су се Срби одлукама угарских сабора од 1481 и 1495 десетка ослобађали у толико, у колико га нису били дужни давати римокатоличкој цркви. 45 саборском одлуком од 1495 каже се изреком, да се православни стога ослобађају десетка, што се, будући друге вере, сами морају старати око издржавања свога свештенства.[2]) Али је он у срџби све то превиђао, те се, мешајући кашње царски патенат од 20 августа 1691 са оним од 4 марта 1695, којим се Срби ослобађају давања десетка римокатоличком клиру,[3]) осуо грдњом на патријарха, коме је у постизавању те сврхе по свој прилици и сам помогао. Он, наиме, пакосно истиче како је патријарх, не могући због ратног времена прикупити десетак, продао га за 3000 форината као Јуда невину крв Христову по цену од тридесет сребрника.[4])

[1]) Також де и ѡт ѹмирающаго христіанина православнаго, любо коего лика биваемаго ıако мир'скаго тако дѹховнаго, по самьрти ѡставшася чловекѹ имениıа, сѹпротив ѡбщои христиıанскои діадикіи, сиреч сѹпротив своеволнаго ѹреждениıа на самьртномѹ часѹ, васа себе присавакѹпивши вазимали сѹт, ıакоже ва некои тогда издаваемо биваемои привилегіи патриархіискои ва лето господне 1691 сaписавшой се« (Хроника, 1695).

[2]) Corpus iuris hungarici, 588.

[3]) Молбу, која је изазвала царски патент од 4 марта 1695, по свој прилици да је саставио Ђорђе Бранковић. У том патенту позива се цар на раније одлуке краља Матије и краља Владислава II. На те одлуке морали су цара упозорити клир и народне старешине, који су опет за те одлуке сазнали од Бранковића, упућеног у те ствари од брата митрополита Саве у Ђули, где се знало за те декрете угарских краљева, у којима се поред Раца ослобађају десетка и Власи.

[4]) Гласник Срп. Уч. Др. XXXIII. 150.

Тако је патријарх Арсеније III, желећи очувати своју дојакошњу власт и ауторитет, већ одмах прве године дошао у опреку са тежњама и интересима грофа Ђорђа Бранковића. Што је патријарх идућих година предузимао кораке у Бечу за ослобођење Бранковића, значи, да је то чинио под притиском јавнога мњења. Али он је гледао, чим се прилика пружила, да се реши те непријатне дужности. Због тога се Бранковић, како ћемо даље видети, љуто јада на њ и његову себичност. Тако, дакле, већ првих дана по прелазу долазе у сукоб интереси јерархије са интелигентним представником световнога сталежа. Тешко је нагађати ко би у тој борби победио да је Бранковић био пуштен на слободу. Али узевши на ум Бранковићеве подобности и укупне тадашње прилике у српском народу и његов положај у ћесаревини, свакако да се та борба не би свршила са победом Бранковића, јер још није било погодаба за еманциповање испод духовне превласти. Таке ће се погодбе развојем животних прилика да створе тек неколико десетина кашње.

XV.

Значај битке код Сланкамена 1691. — Настојање српских депутираца пред крај 1691 и почетком 1692 да се Ђорђе Бранковић ослободи. — Бранковић се премешта у гостионицу код Златног Медведа на Флајшмаркту. — Царска дозвола да се српски народ може у својим пословима користити искуством и знањем Ђорђа Бранковића. — Бранковићева тежња да се што лепше и сјајније репрезентује. — Патријархове тежње за светском влашћу утичу на Бранковића у истом правцу. — Рад на Бранковићеву ослобођењу у год. 1693. — Критика Бранковићеве приче о том. — Тежња Бечких политичких кругова да учине крај изнимном положају Срба у Угарској. — Реакција Срба. — Српски захтев за одвојеном територијом између Саве и Драве. — Попуштање Беча. — Транслокација Срба остаје неизведена. — Бранковићево учешће у том питању. — Кардинал Колонић о патријарховој јурисдикцији. — Посредовање патријарха Арсенија III пред крај 1693 и 1694 г. да се Бранковић ослободи. — Бранковићев рад у том правцу у г. 1695. — Бранковићев трактат из г. 1696, подметнут егзарху Митрофану Поповићу. — Неистинитост Бранковићеве приче о патријархову заузимању за њ код руског посланика Нефимонова у г. 1696. — Патријарх Арсеније III у Бечу 1697. — Покушај Бранковића да посредовањем Арсенија III добије од цара Леополда I слободу, деспотска имања и титулу са предикатом Палеолога. — Арсеније III извлачи се од обећаног посредовања. — Бранковићеви испади против Арсенија III. — Везе Бранковића и Арсенија III са Возњициним, изаслаником цара Петра Великог. — Бранковић измишља лични састанак са царем Петром 1698. Тенденција ове измишљене приче.

Велике наде, које су Бечки кругови полагали на Србе у ратној акцији против Турака, оправдале су се потпуно. Српска милиција, бројно јака на 10000 ратника, допринела је много знаменитој победи принца Луја Баденског код Сланкамена 19

августа 1691. Када је у току борбе пао велики везир Кара Мустафа, вицедуктор Јован Манастирлија био је међу првима, који се са својима бацио свом жестином на Турке, отео мноштво барјака и тугова, и произвео велик неред и забуну међу Турцима[1]). По српски је народ битка код Сланкамена значајна стога, што је то била последња битка, у којој су се Срби као компактна целина и као царски савезници под својим старешином борили против Турака.

Србима је, одмах после победе код Сланкамена, одано заслужено признање. Манастирлијиних заслуга у том боју сећа се кашње сем принца Луја Баденскога и херцег Карло V Лотриншки[2]). Цар Леополд I опет дипломом од 18 августа 1701 поклонио је Манастирлији неколико пустара у Толнанској жупанији с нарочитим обзиром на стечене заслуге у боју код Сланкамена[3]). Природно је што Срби, свесни својих великих заслуга за кућу хабзбуршку, иступају од тада са већим самопоуздањем пред цара са својим захтевима. Убрзо после битке код Сланкамена, негде пред крај 1691, видимо епископа Исаију Ђаковића[4]), вицедуктора Јо-

[1]) „... et primus (т. ј. Манастирлија) ante suos turcica castra militari irruendo pectore generose veluti militem decet heroicum, in barbaros saeviverit et post copiosum effusum hostilem sanguinem triginta quatuor vexilla, undecim caudas equinas obtinuerit“ каже за Манастирлију принц Луј Баденски у сведоџби од 9 марта 1701 .(Ил. Руварац Стари Сланкамен, 44).

[2]) Рајић, op. cit. IV. 402—405.

[3]) in ansehung deren uns von jugent auf in allen sich eraigneten begebenheiten und kriegsoperationen, insonderheit aber bey der denkwürdigen schlacht zu Salankament, mit denen unter seinen comando gehabten Raitzen riemblich und ersprisslich geleisten kriegsdiensten (Оверовљен преп. из старог Мађ. Крањ. Коморск. Архива у Пешти).

[4]) Епископ Исаија задржавао се у Бечу и у августу 1691. Том приликом потврдио му је цар Леополд I на његов захтев „monasterium

вана Манастирлију и пуковника Теодора Рупића у Бечу. У препоруци, која је дана овим најзнатнијим представницима српскога народа, а упућена на свемоћнога чешкога канцелара грофа Фрању Улриха Кинскога, каже се, да се депутирци шаљу у Беч због потреба српскога народа, али и у ствари ослобођења њихова деспота. Наравно, да су изасланици, чим су стигли у Беч, гледали да се састану са својим деспотом. Тада је Бранковић лично познао свога заменика, славом увенчаног Манастирлију, а том приликом дао је он изасланицима и упутство како да раде у његову интересу. Бранковић је, поред других разлога, пожуривао решење свога питања још и стога, што је његов положај у дворском спиталу био скоро неиздржљив. Како о његову издржавању у спиталу нико није водио рачуна и он онде био свима на терету, наваљивао је суперинтендант спитала поново у октобру 1691 на Ратно Веће, да Бранковића што пре уклони оданде[1]). Инструисани Бранковићем, поднели су у

Gergetek dictum in regno nostro Serviae« са селом Нерадином (Двор. и Државни Арх. у Бечу, Illyrico-Serbica 1683—1715. № 29). Свакако је он тада долазио као изасланик патријархов због споменутог патента, којим се проширивала јурисдикција патријархова. Али и ако се овај патент косио са интересима Ђорђа Бранковића, ипак је за то овом приликом епископ Исаија, свакако у споразуму са Бранковићем, молио за Бранковићево ослобођење (Ратни Арх. у Бечу, Exp. Prot. авг. 1691. fol. 449). Исаија се задржавао у Бечу још и у септембру, када је од Ратног Већа тражио salva guardia auf sein dorf Neredin (село у близини манастира Гргетега у Срему) und alle angehörungen (Exp. Prot. септ. 1691. fol. 501). Како се епископ Исаија у августу и пред крај 1691 заузимао за ствар Бранковића, значи да је он за ствар Бранковића радио предано и искрено, сасма друкчије од патријарха Арсенија III, који и када је предузимао нешто у интересу Бранковића, чинио је то под притиском јавног мишљења, а поглавито под утицајем епископа Исаије.

[1]) ... den im Spittal verarrestirten Walachen Georg Brankowitsch wegg undt anderswo hinthuen lassen (Ратни Арх. у Бечу, Registr. Prot. 1691. fol. 143).

име српског народа српски депутирци крајем јануара или почетком Фебруара 1692 молбу председнику Дворског Ратног Већа[1]).

Оригинал ове молбе није се у Ратном Архиву сачувао, него само спомен о њој. Али нам је текст молбе приопћио Бранковић у Хроници, који такођер прича о раду српских изасланика у Бечу после битке код Сланкамена. Наравно, да није могуће утврдити, да ли је молба баш у том облику поднесена била Ратном Већу или ју је кашње Бранковић преиначио. Али се већ на први поглед види, да та молба не само да је постала под утицајем Бранковића, него је она тако рећи његов диктат. Молба српских депутираца почиње из далека, само да би се јаче и видније истакнуле давнашње симпатије и заслуге Бранковићеве за хабзбуршки дом. Ту се прича о Бранковићевим везама са царским резидентима у Цариграду Ренигером и Киндзбергом, о томе како је Бранковић тобоже у споразуму са њима изабран и миропомазан за српскога деспота, и како му је као таквом поверена била од стране цара Леополда I мисија да дигне подјармљене хришћане на Турке. Пошто је тако испупчена иста она тенденција, која провејава дотични одељак у Хроници и опширну молбу Бранковићеву из г. 1691, прелази се на његов незгодан положај у Бечу, па се нарочито истиче нездрав стан, у коме се Бранковић налази. Изасланици, или боље Бранковић, указују даље на велике заслуге српскога народа у боју код Сланкамена, па с погледом на те заслуге моле, да се Бранковић пусти на слободу. Ослобођење деспотово, каже се ту, утешиће не

---

[1]) Ратни Арх. у Бечу, Exp. Prot. фебр. 1692. fol. 121.

само Србе под окриљем ћесаревим, него ће придобити за ћесара и оне Србе, који су остали у Турској[1]).

Изасланици су на одговор чекали доста дуго. Ратном Већу требало је времена да реши ову непријатну молбу. После заслуга код Сланкамена било је тешко безобзирно одбити захтеве Срба, али још теже беше испунити њихов захтев. Да би пожурили решење питања, обраћали су се Срби у истој ствари на неке знатније личности. Бранковић каже да су депутирци одлазили принцу Лују Баденском, те им је овај изјавио, како је Бранковића дао затворити стога, што га се бојао, јер је Бранковић имао више војника на окупу него он[2]). Изасланици су, каже даље Бранковић, упутили у ствари његова ослобођења кардиналу Колонићу некога доктора Глаца, којом приликом се кардинал изјаснио, како би Бранковићево питање било одавна решено, да је било њему упућено на реферисање.[3]) Ну на другом месту Хронике сасма друкчије гласи мишљење кардиналово,[4]) док се у молби Бранковића цару Јосифу I из г. 1707, која је писана када и одељак Хронике о тим догађајима, каже, како је

[1]) Хроника, 1843—1857. Ову молбу штампао је и Витковић, op. cit. IV. 177—178, али не каже од куда му. Како се текст молбе код Витковића разликује у нечему од текста у Хроници, могуће је, да је текст код Витковића потекао из некога преписа оригиналне молбе српских депутираца.

[2]) ꙗко ѕбо ѿ него боꙗзнию ѡбдържим бих. Веще бо воинставно таборище имеаше нежели ꙗ (Хроника, 1872).

[3]) Ibid. 1869—1870.

[4]) Scio equidem, quod sit ex suspitione captus et aliqua literarum perceptione, quae suspitio non est comprobata, alias aliter fuisset processum (Хроника 1939). Споменућу још да мржњом и неповерењем према Бранковићу одише једно место у представци кардинала Колонића цару Леополду I од 6 јула 1694 (Јов. Радонић, Прилошци историји Срба у Угарској крајем XVII и поч. XVIII века, Нови Сад 1904. 20.)

цар Леополд I, бојећи се да не увреди српски народ, поручио био преко кардинала Колонића да ће деспота Бранковића са царским трупама упутити у Будим или Осек, чим се оне буду кренуле у Угарску.[1])

Као што се види, Бранковић овде не говори подједнако, него час овако а час опет онако, како бива увек, када се истина меша са измишљотином. Бранковић је пред новим царем Јосифом I могао тако шта тврдити, јер је кардинал Колонић почетком 1707 био умро, па, наравно није противно могао сведочити. Како је кардинал Колонић знао за Бранковића и његове везе са јерархијом и народним старешинама, лако је могуће, да су се изасланици обраћали на њ као на једну од тадашњих најугледнијих личности. Факат је међутим да су се депутирци обратили били у марту 1692 принцу Лују Баденском, јер то потврђује архивална грађа[2]). На жалост не знамо шта је принц Луј Баденски одговорио, али је сигурно да царски генералисим, овенчан крупним успехом под Сланкаменом, није могао одговорити онако како Бранковић пише. Тај одговор, као и друге појединости, измислио је он кашње у Хебу, пишући дотични одељак своје Хронике. Одјек измишљеног одговора принца Баденскога налазимо и у хроници Минетија, домаћина Бранковића у Хебу, коме је Бранковић тако ствар приказивао да би себе пред њим уздигао, а тако ју је забе-

[1]) Anno antehac 1692 ... per eminentissimum cardinalem a Kollonich huiuscemodi promissio et resolutio in scriptis exhibita fuit: ne inter populum aliquis tumultus oriatur, dominus despotes Brankovich hic expectare debet, donec castra caesarea in Hungariam movebunt, ut cum illis simul descendere possit, ac vel Budae, vel Etzekini pro lubitu suo permanere valeat (Ориг. концепат у мојој збирци).

[2]) У марту је, наиме, принц Баденски поднео Ратном Већу мишљење »die arrestrelaxirung des räzischen despotens Brankovich betreffend« (Ратни Арх. у Бечу, Exp. Prot. март 1692. fol. 150).

лежио и у Хроници, имајући потоње генерације пред очима.

Како одговор крај свега заузимања српских депутираца код појединих угледних личности није стизао, мислио је Бранковић да треба ипак нешто учинити, како би му се у сужањству бар живот олакшао. Тако је он стао наваљивати на депутирце, нека свом снагом пораде да га иселе из спитала и да му одреде извесну суму за издржавање. Његовом су се иницијативом депутирци, пре него што је стигао одговор на њихову молбу, обратили били поново Ратном Већу са молбом, да се Бранковић исели из спитала у гостионицу код „Златног Медведа“ на Флајшмаркту.[1]) У исто време упутили су српски изасланици молбу Дворској Комори, да се Бранковићу, према ранијој царској одлуци а према његову достојанству, издаје државна потпора у тромесечним оброцима у напред.[2])

Како су депутирци сада поставили много лакше захтеве, одговорио је већ априла 1692 у име царево референдар Дворске Канцеларије Стеван Андрија Верденбург на дојакошње молбе и захтеве српских депутираца. Чему се Бранковић и изасланици, подносећи накнадну молбу, надали, испунило се. Бранковићево питање о ослобођењу одгађало се и овога пута због тобоже прешних државних послова с тим, да ће се ствар његова узети у претрес, чим

---

[1]) Ратни Арх. у Бечу, Exp. Prot. мај 1692. бр. 257.

[2]) ... quatenus Georgius Brankovich ... ante viginti quatuor annos a toto nostro populo Rascianorum electus et confirmatus despotes ... ab inclyta camara aulica statui suo competenter alimentandus sit (Архив Дворске Коморе у Бечу, мај 1692). Бранковић је, како је већ речено, уверио изасланике о своjем тобожем миропомазању, само је овога пута погрешио у години. Према овом тврђењу био би он миропомазан 1667 г. а према Хроници 1663.

се пружи могућност за то. У погледу осталих захтева били су изасланици сретнији. Верденбург је обећавао да ће Бранковић бити ускоро пресељен на згодније место, где ће бити једино под надзором варошке страже, док ће се Дворска Комора постарати за његово издржавање.[1]) Тако су се, дакле, народни захтеви донекле испунили, али се решење главнога питања одгађало, како је то одговарало жељама Бечких политичких кругова.

У брзо по том, 6 маја 1692, наредио је цар Леополд I из Лаксенбурга, да Дворска Комора исплаћује Бранковићу у напред за три месеца 250 форината до даље наредбе[2]). Неколико дана након тога, 17 маја, упутио је цар Ратно Веће да Бранковића исели у пристојнији стан.[3]) Тако је Бранковић, благодарећи својој довитљивости и окретности, као и заузимању српских депутираца, које после заслуга код Сланкамена нису могли потпуно одбити, осигурао себи пристојно издржавање и ослободио се непријатног стана и околине у спиталу.

Али и ако се последњим царским одлукама знатно побољшале Бранковићеве животне прилике, нити он нити депутирци нису били таким решењем задовољни. Бранковић не само да није пуштен био на слободну ногу, него му је у новом стану код Златнога Медведа на чуђење суседа постављена стална стража, која је мотрила на његово кретање.

---

[1]) Ратни Арх. у Бечу, септ. 1702. бр. 244. Изасланици су латински одговор референдара Верденбурга уручили и Бранковићу, те га је овај у преводу приопћио у Хроници, а по препису тога превода публиковао га је Витковић (op. cit. IV. 5.)

[2]) ... von quartal zu quartal jedesmahl anticipato zwei hundert und fünfzig gulden bis auf weitere verordnung ... (Ратни Архив, септ. 1702. Exp. Prot. бр. 244.)

[3]) Ibid.

Ово стално мотрење непријатно је било нарочито народним изасланицима, јер је тако свако њихово опћење са Бранковићем у свако доба могло бити достављено Ратном Већу. Стога су депутирци, одмах по Бранковићеву пресељењу у гостионицу код Златног Медведа, изјавили жељу Ратном Већу, да се постављена стража удаљи од Бранковића.[1]) Од прилике у исто време упутили су они поново жалбу цару, тражећи енергично да се Бранковићева ствар што пре узме у претрес. Али знајући да до овога неће тако брзо доћи, захтевали су они, да се Бранковић још пре претреса пусти уз потребну кауцију или таоце на слободу. Поврх тога изјавили су они жељу, да се Бранковићу дозволи, да може лично пред царем заступати како своју ствар тако и интересе српског народа.

Захтеви српски, за које сазнајемо из споменутог царевог одговора од 19 августа 1692 преко референдара Верденбурга, показују, да су српски изасланици били огорчени и веома одлучни у својим захтевима. Али крај све њихове одлучности у Бечу се у главном питању никако није хтело попустити. Као и раније, тако се и сада лепим речима обећавало да ће се Бранковићево питање подвргнути претресу, чим државни послови буду допустили. На захтев депутираца, да се Бранковић уз кауцију или таоце пусти на слободу, одговарало се, да је Бранковићу и раније који пут давана дозвола за кретање. Сада пак даће му се стално таква дозвола, тако да ће се он уједно моћи у свако доба обраћати на председника Ратнога Већа грофа Ридигера Штаремберга, који ће опет од своје стране

---

[1]) Exp. Prot. јуни 1692. бр. 9.

учинити све што буде нашао за потребно. Бранковић се лично не може пустити пред цара, пошто стоји под истрагом, која није довршена, али се народу неће одузимати слобода да се Бранковићем и у затвору користи у народним пословима тако, што ће се Бранковићу дозволити, да писмено формулише и предлаже народне жеље и да их ургира преко посредника.[1])

Благодарећи, дакле, енергичном држању српских изасланика, Бранковић је много постигао. Ако не потпуну слободу, а оно је стекао извесну могућност кретања по Бечу и право да се меша и утиче у народне послове. Тим поверењем су га, у осталом, народни изасланици, неуки и невични државним пословима, одликовали, како смо видели, већ у почетку својих преговора са Бечом. Али је Бранковић из дојакошњег развоја његова питања почео стицати уверење, да се Беча неће скоро ослободити, те је гледао да се у гостионици код Златнога Медведа смести што удобније. Стога је преко изасланика и тражио од Ратног Већа да се за његову послугу из Ердеља и Влашке из-

[1]) ... quod causam Georgii Brankovich ut primum negotiorum publicorum et temporum rationes permiserint, cum exacta discussione ex aequo et justo decidi curabit et interim concessam ipsi per vices deambulandi facultatem priori clementissimae declarationi inhaerendo continuabit, ita quoties eadem facultate uti voluerit ad Maiestatis Suae consiliarium intimum et consilii bellici praesidem dominum comitem a Stahremberg recurrere potest, qui necessaria eum in finem demandare non omittet. Nullatenus autem e republica, aut privata ipsiusmet nationis rascianae est, ut causa non cognita, nedum decisa, praedictus Brankovich erga cautionem aut obsides dimittatur, multo minus convenit, ut hoc in ancipiti statu constitutus ad aspectum sacratissimae Maiestatis admittatur; non tamen propterea concessa nationi licentia praecluditur, opera eius etiam durante custodia, si velit utendi taliter, ut ipse desideria nationis scripto proponat et per interpositas personas urgeat (Дворски и Државни Арх. у Бечу, Illyrico—Serbica 1683—1715. fol. 54).

даду путни листови, и да му се дозволи да оданде пресели неке своје ствари. Ратно Веће, опрезно будући, није хтело одмах у тој ствари доносити одлуку, известивши посланике, да ће ову молбу решити, када претходно види колико је послуге и одакле су ствари. Ну изгледа да је Ратно Веће донело кашње одлуку у тој ствари. Закључујем то отуда, што је рођак Бранковићев Сава, по свој прилици онај, са којим је 1680 из Ердеља избегао у Влашку, поднео у марту 1696 Већу молбу, да му изда заштитни лист, јер је рад да своју мајку са још неколицином својих пресели са влашке границе у Коморан.[1]) Сава је, дакле, по ранијем захтеву Бранковића и одлуци Ратнога Већа могао доћи у Беч. Том приликом могао је он донети Бранковићу неке његове ствари, па можда и књиге, као и раније чињене исписе Бранковићеве. Тешко је поуздано утврдити да ли је овај Сава живео у Бечу у непосредној близини Бранковићевој, или се можда настанио у Коморану да се после неког времена поново одсели у Букурешт, која је могућност горе истакнута, али није немогуће да је Јован Липовски, кога Бранковић у г. 1701 спомиње поред себе као свога постељника,[2]) био син тога Саве и да је с њиме заједно дошао у Беч. Бранковић је, дакле, осигуравши себи сталну новчану потпору, желео имати што више удобнијег намештаја, тежио је да буде окружен што бројнијом послугом, како би се и странцима и својима што лепше могао приказати као гроф и наследник старих српских деспота. Али

---

[1]) Ратни Арх. у Бечу, Exp. Prot. март 1696. бр. 248.

[2]) Чрез постелника ѥгоже деспот ѿт сродники своі иже ва тамішскѹ жѹпаніѹ и ва тържіщно место Ліпово пребівалі сѹт (Хроника 3140—3141).

Бранковић не само да је желео иступити потпуно као деспот пред својом ужом околином, него се као признати деспот више пута јављао и српском народу у Угарској. На то га је, мислим, нарочито навео патријарх Арсеније III својом претерано израженом тежњом за световном влашћу.

Споменули смо напред како је патријарх лети 1691 стекао царско признање, да може православнима судити не само у црквеним него и у грађанским споровима. Тим се правом патријарх обилато користио. Али је патријарх ишао и даље. Сматрајући себе за поглавицу српског народа, истицао се он и као врховни поглавар српске милиције, хотећи тиме показати, да је вицедуктор у субординираном положају према њему. Видели смо више да је патријарх имао знатна учешћа у организацији српске милиције пред битку код Сланкамена. Интересовање за војну снагу српског народа није патријарха ни даље напуштало. Тако се у јулу 1693 јавља из Будима, како је патријарх намеран да формира још два нова пука, један пешачки и један коњички.[1]) Па као што је хабзбуршка држава још увек појединим искусним ратницима на основу утврђене новчане погодбе (капитулације или конвенције) поверавала формирање пукова, за чију се исхрану и опрему старали дотични ратници, који су у својим пуковима чак и официре именовали[2]), тако су тада и патријарха сматрале централне Бечке власти за старешину српских пукова. И патријарх је према томе присвајао себи право да именује војне старешине српске милиције, који су

[1]) Ратни Арх. у Бечу, Exp. Prot. 1693. fol. 272, 328, 333.

[2]) Fellner & Kretschmayr, Die österreichische Zentralverwaltung, I. 250—251.

поред војне имали и судску функцију. 7 јуна 1692 издао је патријарх у Сентандрији потврдну диплому за неког Живка. Дајући на знање вишим и нижим војним чиновима како је заслугом царскога оружја сила турска подрмана, те се српски скиптар почео дизати, тако да су и они почели стицати деспота, обрштере, војводе, капетане и кнезове, чиме се слобода утврђује, јавља патријарх, како је потврдио избор Живка за капетана Тителског на место умрлог капетана Трифуна.[1])

Нема сумње да овако иступање патријарха Арсенија III није могло остати непознато Ђорђу Бранковићу и да га је морало врло непријатно дирати. За то се он пожурио да сличним начином као и патријарх покаже, како именовање војних старешина и утицање у грађанске спорове припада њему као изабраном и признатом деспоту српском. Тако је он, угледајући се нарочито на царску канцеларију, издао 26 јануара 1693 у Бечу диплому за Митровачког капетана Тому Колашиновића, којом га подиже на степен пуковника.[2]) Као и сличне дипломе осталих владалаца, тако и

---

[1]) Даемо на знаніє како божіим произволюніем и прѣсветлаго цесара храброваніє (sic) с' съгласіемь и с'единіемь православнаго воинс'тва нашего бисть разрꙋшеніе побѣжденіе злочьстивымь Агаренѡм єще бо несазнаном (?) сꙋщим срьб'скаꙗ землꙗ запꙋстев'ша падшіе скѵптри паче в'здвизати и в' свое благообразіє приводити, сирѣч деспота, обр'щере, воєводи, капетане и кнезове начелство в' своемь ѿтачастве имети в' всакꙋ слободꙋ и оутврьжденіе .... того ради и мы ... свое рꙋкописаніе дахѡм да васпріими (т. ј. Живко) степен капетан'ства и братское почтенье вь в'сакꙋ слободꙋ и оутврьжденіе своими соудити и оуправльати ... и за прѣсвѣтлꙋю крꙋнꙋ воєвати и живот свои заставлꙗти (Оригинал у мојој збирци).

[2]) Овај Тома Колашиновић истакао се јунаштвом особито пред крај 1689 и поч. 1690, ратујући са ћесаревцима против Турака по Старој Србији (Јов. Н. Томић, Десет година, 170.)

његова почиње са интитулацијом[1]) промулгацијом,[2]) аренгом,[3]) па наставља са нарацијом, диспозицијом, санкцијом, короборацијом, да заврши са датирањем[4]). Кроз сваки ред ове интересантне дипломе избија његова самосвест о високом деспотском достојанству и старешинству над српским народом, који му је подложан силом његове наслеђене власти од старих српских деспота. Интересантна је клаузула у дипломи, којом Бранковић обвезује новога пуковника Колашиновића, да му је сваке нове године дужан долазити на поклоњење. Није сигурно да ли је ова диплома Бранковићева дошла у руке новом пуковнику Колашиновићу, и ако је, да ли је он испуњавао прописану обавезу. У брзо по том, 1 маја, објавио је Бранковић преко свога „дворнога писара“ Јована Алексијевића клиру и народу, како је још раније наредио био Арађанину Атанацковићу као што налаже сада Радивоју Рајковићу и Тодору Срдановићу да се у своме парничењу имају обраћати само његовим судијама. Не буду ли задовољни са њиховом пресудом, нека своју ствар изнесу њему на дефинитивно решење. Тога ради обраћа се он свима да

---

[1]) Мы Геѡргіе Бранковичь милостію божіею самодрьжавный деспоть земли славеносрьбской и всего Иллνрика, великій воевода вышшой и ниждной Мνсіи, священнорашской ѡбласти светагѡ Савы и Цѣрне Гори кнѣзь дедичкій и наследній господарь Сремскій, Іѡанополскій, Браначевскій (sic), Северинскій, Кѹчевскій и проч.

[2]) Васпоминателнымь смотреніемь в'рѹчивши сіе изѡбраженіе всѣмь и ѡсобно коемуждо ликѹ и сачетанію ... те се обраћа клиру, војним и грађанским старешинама и звањима.

[3]) Аренга т. ј. онај део дипломе, у коме издавач износи мотиве, који га руководе на објаву дипломе, испала је и сувише дуга. Она више подсећа на канцеларијску праксу на истоку (Византију и од ње зависну југословенску канцеларију) него на западну.

[4]) Данно ѡт царствѹющаго града Беча и т. д. (Нешто познији препис у мојој збирци).

помогну у свему судије, који ће судити у смислу од цара изданих привилегија, док туђинци немају права да решавају српске мућусобне спорове.[1])

Не знамо да ли је ова посланица Бранковићева доспела у народ, али је факат да Срби на њ нису ни у г. 1693 заборављали. Бранковић у Хроници каже, да је српски народ, ожалошћен због страже, која га је непрестано окружавала, упутио био у Беч пуковника Јована Димитријевића, родом из Београда. Овај је, вели он даље, одмах по доласку у Беч, поднео у ствари деспотова ослобођења ћесару опширну молбу.[2]) Биће да се пуковник Димитријевић налазио међу оним депутирцима, који су у пролеће 1693 дошли били у Беч, да се жале на повреду привилегије и да моле да се ослободе контрибуције, т. ј. ратног приреза.[3]) Текст Димитријевићеве молбе не нађосмо у Ратном Архиву, али нам га је сачувао Бранковић у Хроници.[4])

И ова молба, као и раније, не да је састављена по упуству Бранковићеву, него је она управо његов диктат. По нас је она од интереса стога, што одаје каквим се идејама тада носио Ђорђе Бранковић. Како су се тада у Бечу крај свих пре-

---

[1]) Нешто познији препис у мојој збирци.

[2]) Хроника, 1875.

[3]) Ратни Архив у Бечу, Registr. Prot. април 1693. fol. 135. Ове изасланике по свој прилици да је упутио онај велики збор Срба, који се почетком 1693 био окупио у Сентандрији. О том скупу извештазао је Кукλендер из Ђура, јављајући како Срба има на броју око 12.000 „worunter auch Türkhen sein sollen“, те да због тога треба добро на њих мотрити (Ibid. Exp. Prot. фебр. 1692. fol. 82). Срби су због неприлика и незгода у Угарској толико били незадовољни, да су се многи већ 1693 враћали у Турску (Registr. Prot. 1693. fol. 263.), свакако под утицајем прогласа вел. везира Мустафа Ћуприлића, којим се јемчила амнестија свима онима, који се буду вратили на старо огњиште (Јов. Н. Томић, Десет година, 204.)

[4]) Хроника, 1875—1898.

говора за мир са Портом, која није хтела да попушта, живо спремали да понова освоје Београд, мислио је Бранковић да то ратно расположење искористи. Али и овога пута показао је он да из дојакошњих невоља и незгода није довољно мудрости поцрпао. Он је и на даље остао лакомислен и нереалан, те је према томе и подносио молбе, жалбе и пројекте, на које се меродавни у Бечу нису много освртали. Овога пута заносио се он мишљу да ће најлакше тако доћи до жељене слободе, ако убеди цара Леополда I, да ће од српскога народа у намераваној ратној акцији имати само тако користи, ако њега пусти на слободу и стави на чело српској милицији. Стога се у тобожњој жалби српског народа разлаже на дугачко и на широко, како је само деспот кадар изучити и спремити српску милицију за борбу са Турцима и Татарима, за коју је борбу српски народ позван више него икоји други народ.[1]) Да је молба пуковника Димитријевића, писана у том правцу, збиља била поднесена цару, потврђује једна забелешка у Ратном Архиву од 11 маја. Ту се, наиме, каже, како су стигли у Беч српски изасланици и изјавили пред царем, да је српски народ вољан уз потребну опрему, новац и провијант прикључити се царској армији, само тражи да се деспот пусти на слободу и призна за врховног вођа српском народу.[2])

Архивски нам подаци не кажу да ли је и како је цар Леополд I одговорио на тај захтев српских

[1]) Хроника, 1875—1898. Словенски текст ове молбе штампао је Рајић, Историја IV. 331—333, а одатле га је прештампао Витковић IV. 180—185.

[2]) ... und den hier schon seit geraumer zeit verwahrten despot aus Servien des arrestes zu entlassen und zu ihrem obersten hauptmann und führer vorzustellen (Ратни Архив у Бечу, Feldakten 1693. XIII. 5/8.)

депутираца. Бранковић некако мутно каже, да је његова ствар изнесена била чак и пред сабор земаљских сталежа.[1]) Том приликом, прича он, говорено је о цареву решењу, којим се Бранковић пушта на слободу и ставља на чело српске милиције.[2]) Бранковић иде чак тако далеко да каже, како је ово царско решење било публиковано и у новинама.[3]) Не могосмо на жалост, добити у руке Готофредов Theatrum Europaeum, да бисмо могли контролисати казивање Бранковића. Не би било немогуће да се на сабору земаљских сталежа повела реч о Бранковићеву питању. Можда је чак и било неколико чланова саборских, који су због слабог напредовања према Турцима и због непрестаних ратних намета тражили да се вођење рата баци на терет Угарске и придошлих Срба, који би се најбоље могли искористити тако, ако се деспот Бранковић ослободи и стави на њихово чело. Оваква је претпоставка могућа, али је јасно да онако царско решење није могло бити издано. Тај факат, да је Бранковић и на даље остао интерниран у гостионици код Златног Медведа, најречитије говори за то, да је тобожње решење царско био само pium desiderium Ђорђа Бранковића. И сам Бранковић одмах за тим побија своје тврђење када каже, да је идуће 1694 године патријарх Арсеније III долазио у Беч, којом је приликом у своје и у име народа поднео молбу

[1]) ... ва последи же и ва обще земалско присавакѵпително санмище дело привазнасимо бивши (Хроника, 1898).

[2]) Витковић (IV. 18—19) је штампао ово тобоже царско решење. Он не каже од куда му, али ће бити да га је нашао у Бранковићевој оставштини. Како о таком решењу нема трага у Бечким архивима, свакако је ово тобожње царско решење саставио сам Бранковић.

[3]) ѩко немачскаго езика типографским изледствованием, ва новинах по семѵ подобию издаванием провазгласимо бист (Хроника, 1901).

цару за његово ослобођење.[1]) Али без обзира на ове моменте, који говоре против такога решења цара Леополда I, и само тадашње расположење војних и управних кругова према Србима говорило би против тога. И ако су се од Срба тада још увек очекивале велике ратне услуге против Турака, ипак се војни, политички и црквени кругови никако нису могли помирити са мишљу, да на Србе гледе као на неку компактну мање више автономну целину. Тако су Срби, настањени у гушћим масама пред крај 1691 око Будима, Сентандрије, Острогона, Коморана, Стоног Београда, Јегре, Великога Варада, одмах првих дана дошли у сукоб са представницима грађанских, војних и црквених кругова. Трговачко и занатлијско становништво, настанивши се поглавито у варошима, захтевало је, позивајући се на повластице, ослобођење од царина и сваких дажбина[2]). Занатлије, несигурни на новоме тлу, пожелели су јачу организацију и реформу цеховскога уређења, које су имали и у старој балканској отаџбини[3]). Српски сељаци, из којих се поглавито регрутовала српска милиција, нашли су се пред опасношћу да

[1]) Хроника, 1907.

[2]) У пролеће 1693 поднели су српски трговци тужбу против заповедника Ђура што им наплаћује царину (Ратни Архив у Бечу, Exp. Prot. 1693. fol. 334—335).

[3]) У споменутом писму патр. Арсенија III од 15 јула 1697, којим потврђује уређење табачкога цеха каже се: „како приходе до нашего смјеренија почтени мајстори руфета табачкога и желание свое подробне сказаше, како еште у мирно време от старине имали су на обичај мајсторско уреждение. Паки по разрушенију и по поколебанију земли отечествија нашего, како су све своје добро оставили, тако и они свој мајсторски обичај угасе. Елмаже ниже аште и в чуждеј земли по нешто куће сградише, обаче свој обичај и мајсторско уреждение пожељевше, видевше и от иних руфетов, како предел мајсторски имају“ (Витковић, op. cit. IV. 36—37). Патријарх је овим чином, како је речено, вршио праксу, утврђену и код Цариградске Патријаршије, која је такођер по-

буду уврштени у скоро бесправну класу јобађа, који су кулучили црквеној и световној властели[1]. Положај српскога сељака био је у опште најтежи. Уздајући се непрестано да ће са успехом царскога оружја враћен бити на своје огњиште, већина тадашњих сељака није дизала чврсте станове. Становало се по шаторима и земуницама, а земља се обрађивала тек онолико, колико је потребно било за исхрану. Није чудно онда, што су српски сељаци у нераду и очекивању ратовања чинили сваки час изгреде[2], и што су српски трговци, долазећи у сукоб са Мађарима и ћесарским властима, који пут чинили услуге и самим Турцима[3]. Српски клир пак сударио се одмах првих дана са римокатоличким клиром, који никако није хтео трпети поред себе јерархију друге вере. Због тога су, у пркос заштитном царском патенту од 11 децембра 1690 и потврде привилегије преко Угарске Дворске Канцеларије од 20 августа 1691, српско-мађарски сукоби били на дневном реду.

Бечки меродавни кругови налазили су се у великој незгоди због овако незгодних српско-мађарских незгода. Нарочито је учестано долажење Срба

тврђивала еснафске уредбе Цариградских Грка (Ст. Новаковић, Турско царство пред српски устанак, 278). Опажа се у опште како српски грађански сталеж, одмах по прелазу у Угарску, развија необичну тежњу да се у правима изједначи са осталим варошким становништвом. Нарочито су у том погледу агилни Будимски Срби (op. cit. I. 11 sqq.)

[1]) Тако је напр. заповедник Будима Франкенберг нагонио Србе да му раде винограде, а када су се Срби, подбодени једним српским свештеником, побунили, затворио је Франкенберг тога свештеника, крај свега тога што се привилегијом наређивало, да над црквеним сталежом нема нико власти сем патријарха и епископа (Ратни Арх. у Бечу, Exp. Prot. мај 1694 fol. 248).

[2]) Ibid. Registr. Prot. 1693. fol. 222.

[3]) Српски трговци су приликом опсаде Београда 1693 Турцима кришом додавали ракију и храну (Registr. Prot. 1693. fol. 222.)

на тужбе у Беч досадило било дворским чиновницима. Тако је једном приликом 1693 коморник гроф Ричарди напао у двору Србе погрдним речима, претећи, да ће их дати избити. Ну Срби се нису дали збунити, него су енергично уложили протест, тражећи да им се даде сатисфакција, а уједно да им се и њихов деспот пусти на слободу[1]). Све то утицало је толико на Бечке војне и политичке кругове, да су неки генерали већ у току 1693 долазили на мисао, да учине крај дојакошњем српском положају. Тако је у пролеће предлагао Хајзлер, један од најугледнијих тадашњих генерала, да се Срби за време трајања рата ослободе свих дажбина и коморских такса, али да се између њих одаберу способни за ратовање, те да се, распоређени по капетанијама, ставе под немачку генералну команду. Остали пак да се распореде по извесним дистриктима између Дунава и Тисе, па да онде земљу обрађују[2]).

Предлог генерала Хајзлера одговарао је жељама меродавних политичких фактора у Бечу, само се онде нашло да се ово мора изводити веома пажљиво. Тек позно у јесен 1693, када је генерал Хајзлер стигао у Беч[3]), учињен је почетак тако,

---

[1]) Razenabgeordnete bescheweren sich wider den graffen Riciardi dass selbiger sie bey hoff in der antecamera mit worthen und gar betrohung der schlog sehr harth tractirt habe, mit bitt ihnen satisfaction zu verschaffen und ihren despot deren alleins des arests zu entlassen (Ibid. Exp. Prot. 1693. fol. 522.)

[2]) ... ein selectus militiae zu machen in capitaneatus einzutheilen unter eines deutschen generalscommando zu stehen und die übrigen in gewisse districtus zwischen der Donau und Theyss wegen cultivirung der gründt einzutheillen (Ibid. Exp. Prot. април 1693. fol. 166. Registr. Prot. април 1693. fol. 132).

[3]) Генерал Хајзлер напустио је Беч већ у јануару 1694 и отишао у Угарску да освоји од Турака тврђаву Ђулу (Kriegs-Chronik Österreich-Ungarns, Wien 1891, III. 1. 153.)

што се вицедуктор српски Јован Манастирлија подчињавао команди генерала Гвидобалда Штаремберга[1]).

Тадашњи српски прваци уочили су одмах шта се у Бечу тиме намерава. Изгледа да је патријарх на тај глас похитао одмах у Беч, да се увери о правом стању ствари, јер се из једне архивалне забелешке може закључити, да се пред крај 1693 задржавао у Бечу[2]). Ако би тако било, онда се патријарх морао убрзо кренути из Беча доле на југ, јер га већ 4 јануара 1694 видимо у Баји[3]). У то место сазвао је био он у споразуму са вицедуктором Манастирлијом велики збор Срба. На том збору, који се састао крај све забране генерала грофа Гвидобалда Штаремберга[4]), решавало се о положају српског народа у Угарској. Срби су за кратко време од три године и нешто више стекли и сувише горког искуства о неискрености Бечких централних власти и о мржњи Мађара према њима. Показало се већ тада, како верска автономија није довољна да заштити народ од навале странога елемента. Како се пак због млаке акције ћесареваца

---

[1]) Registr. Prot. децембар 1693. fol. 512.

[2]) Exp. Prot. јан 1694. fol. 31.

[3]) Тога дана писао је патријарх Суботичанима како му је дошао „хажи кѵр Радовань зовом Хайваз и̑ принесе нам писмо од немач'ке господе како сȣ мȣ дали да єст капетань и заповедник оу то̑й вароши̑. Того ради и наше смѣреніе благослови ємȣ и даде писмо како сȣ мȣ к немач'ка господа дала, да бȣде помеждȣ вас капетань и̑ поглавар (Оригинал у мојој збирци). Као што се види, патријарх крај свега именовања од стране ћесареваца није напуштао своје право именовања.

[4]) Почетком 1694 јављао је у Беч генерал Штаремберг, који је као и Хајзлер био за размештање Срба по пуковима и стављање под немачку команду, како је патријарх са Манастирлијом сазвао велики збор Срба у Бају. Бојати се, истиче он, да ће се многи Раци онде скупити „und sich villeicht auf türkische seite begeben dörfften“ (Exp. Prot. февр. 1694. fol. 69.)

против Турака није тада могло мислити да ће Срби скоро угледати стару своју отаџбину, морало се нешто предузимати у одбрану вере а са њоме и тесно скопчане народности. Како су Срби приликом прелаза у Угарску у густим масама поглавито населили крајеве и места у горњој Угарској, где је популација била много гушћа него у јужној Угарској, изложеној провалама турским, помишљају и патријарх и старешине на ново земљиште. Нова територија са ретко насељеним становништвом већ у напред искључивала је интензивност сукоба интереса разнородних етничких елемената. Али да се могућност сукоба у опште отклони, требало је Србима уступити територију под нарочитим условима. И патријарх и клир, научени невољом и новим приликама, прихватају сада у главном ону идеју, коју је Бранковић заступао од почетка својих преговора са ћесаревцима, а преко које је клир 1690 прелазио. Бранковић је маштао и сањао о формирању неке велике илирске краљевине под врховним протекторатом римскога ћесара и угарскога краља. С том идејом упознао је он преко епископа Исаије тадашње српске прваке, који су је одмах прихватили, чим су их прилике на то нагнале. Наравно да Срби према положају и тадашњим приликама нису могли тражити онолико колико нереални Бранковић, али је њихов захтев у основи био сличан са Бранковићевим, јер је поред верске прихватао још и политичку основу. На том збору у Баји решено је, наиме, да се од цара за Србе тражи засебна територија за становање т. з. Мала Влашка т. ј крај између Саве и Драве[1]).

[1]) Registr. Prot. март 1695. fol. 101. Летопис Матице Српске књ. 248. стр. 25.

Мала Влашка, под Турцима у XVI и XVII веку доста густо насељена Србима, тако да се Славонија са Сремом који пут назива Расцијом, тражила се по свој прилици стога, што се оданде најлакше и најбоље могло опћити са балканским Србима под Турцима. На тој су се територији имали Срби привремено населити као војнички организована целина са привилегијама, којом ће управљати патријарх, вицедуктор и остале старешине потпуно самостално, признавајући једино врховно господство цара Леополда I.

Глас о Бајском збору и питању, које се онде претресало, бацило је у бригу Бечке војне и политичке кругове. Сви су се они слагали у томе, да питање српско треба ма и привремено што пре решити, како би се избегли свакодневни судари Срба са мађарским елементом, и како би велика већина нових дошљака свикнула сталан рад и занимање. Али су се меродавни у Бечу разилазили у начину како ваља ову ствар извести. Док су једни били за то, да се треба са патријархом и вицедуктором споразумети у решењу тешкога питања, дотле су други, као на пр. генерал Хајзлер, били одлучно за то, да се то питање треба да реши „despotice“ у интересу царскога дома без обзира на патријарха и вицедуктора[1]). Уз мишљење тога круга пристајао је и римокатолички клир, а нарочито кардинал Колонић, који о изнимном положају Срба није хтео ни да чује. Али како су се тада у Бечу озбиљно носили мишљу да током 1694 поведу енергичнију акцију против Турака него прошле године, надвладало је прво мишљење, да не би вређали Србе, на чију су помоћ били упућени. Тако

[1]) Registr. Prot. мај 1694. fol. 178.

су онда с пролећа 1694 позвани били у Беч патријарх Арсеније III и вицедуктор Манастирлија да преговарају у ствари српскога пресељавања у други који крај[1]).

И патријарх и вицедуктор одазвали су се били позиву, те, отишав у Беч, поднели онде закључке Бајскога збора. Али, како се могло већ у напред очекивати, са њиховим захтевом није тако лако ишло. Занимљиво је, међу тим, да Србе у Бечу нису одбили. И ако су у Бечу сви од реда противни били захтеву полунезависне територије, ипак Србе нису могли потпуно одбити, пошто српску помоћ на граници према Турцима нису могли прегорети. Захтев српски, да им се за становање уступи Мала Влашка у Славонији, одбијен је био испрва нарочито због тога, што је Срба онде већ од раније било нешто насељено. Које та околност што се хтело спречити гомилање Срба на једној територији, а које опет тај факат, да је онде већ било нешто популације за одбрану границе од Турака утицали су, да је овај српски захтев већ одмах у почетку био саслушан са великим неповерењем. У Бечу су налазили да ће у интересу одбране државне границе бити боље, ако се Срби преселе у крајеве између Тисе и Дунава.

Тако су онда 1 маја 1694 патријарх Арсеније III и вицедуктор Манастирлија извештени били како је царска воља да Срби у интересу своме и угарске краљевине населе земље између Дунава и Тисе, где ће им се уступити извесне земље на уживање. Царева је одлучна воља, говорило се даље у патенту, да се ово пресељавање у те плодне и богате крајеве изведе што пре, због чега се патријарх и вицедуктор

[1]) Exp. Prot. април 1694. fol. 205. Registr. Prot. мај 1694, fol. 172.

упућују, да се у тој ствари ставе у споразум са врховним ратним комесарем генералом Хајзлером.[1]) Наравно да патријарх и вицедуктор нису могли бити задовољни са оваким решењем питања. Пре свега у патенту од 1 маја прелазило се муком преко њихова захтева да се населе у Славонији, а сем тога у њему се ни једном речи није одређивао државоправни положај Срба на новој територији према круни угарској. Због тога су и патријарх и вицедуктор поново изразили жељу, како би српски народ ипак најволео да се насели у Славонији, где би се најбоље осећао. На ову енергичну представку шта је знало Ратно Веће него да попусти у толико, што је предложило цару да се један део Срба пресели ради одбране границе у Ђулинско поље, дистрикт Арадски, Јенопољски и Халмаџски, између Мориша и Кереша, а други део у тз. Малу Влашку т. ј. Срем и Славонију.[2]) Уједно је Ратно Веће додирнуло и државоправни положај Срба на новој територији. Оно је у име царево обећавало да ће Срби бити једино подчињени цару и слободни од сваке племићске и жупанијске власти, а иначе ће се гледати, да се Срби што пре врате у своју стару отаџбину.[3]) Према

---

[1]) Schwicker, op. cit. 20—21. Szalay László, A magyarországi szerb telepek jogviszonya az államhoz, 36—37.

[2]) Да је питање тако било дефинитивно решено, закључио бих из молбе патријарха Арсенија III цару Јосифу I од г. 1706 (Јов. Радонић, Прилошци историји Срба у Угарској крајем XVII и поч. XVIII. в. Нови Сад 1904. 31.)

[3]) Ратно Веће доставља у мају патријарху и вицедуктору „ut translationi in campum Cumanum et partes Sclavoniae se accomodent, e contra iis libertatem a sua maiestate concedi, ut ab ea sola, nullo vero domino terrestri vel comitatu dependentiam habeant, item si favente deo terra ab iis antehac sub Turca habita recuperetur, eam iis in habitationem firmam assignatum iri“ (Ратни Архив у Бечу, Registr. Prot. мај 1694. fol. 214.)

томе није тачан приказ Салаија и Швикера, који мисле, да је Бечки двор до краја остао на стајалишту да се Срби имају сместити искључиво између Дунава и Тисе. Беч је на транслокацију Срба у Малу Влашку т. ј. Славонију могао на крају стога пристати, што је као и Срби био мишљења, да је ова транслокација привременог карактера. Али најближе ће бити истини, да су меродавни кругови у Бечу већ тада били на чисто с тим, да се Србима никако не допусти засебна територија.

Ватрено заступање српских интереса од стране патријарха и вицедуктора толико је огорчило силовитог генерала Доната Хајзлера, да је пред крај 1694 предлагао Ратном Већу, да би народ требало одвојити некако од патријарха и вицедуктора, па ову обојицу збацити са достојанства. Рекао бих да је генерал Хајзлер предлагао да би се народ најлакше тако могао од патријарха и вицедуктора одбити, што би се нагласило, да њих двојица немају права узимати од народа контрибуцију т. ј. неку врсту ратног приреза. Ратно Веће, не познавајући српске прилике, није смело прихватити овај енергичан предлог. Оно је истицало да се мора остати код привилегије, премда би се врло радо примио глас, да се народ одвојио од патријарха и вицедеспота.[1]) Не би, дакле, чудно било ако би тран-

[1]) У марту 1695 достављено је из Ратног Већа генералу Хајзлеру „auf seine unten 9-ten decembris vorigen jahres nun per duplicatum wider eingelegte vorstellung ratione separationis der raitzischen nation dass bey dem dieser nation ertheilten käys. diplomate sein verbleiben haben müsse, mithin man weder dem patriarchen noch vicedespot absetzen könne, wohl aber könte man nach des Guido Stahrembergs mainung dise leuth in garnisonen unter der teutschen commendanten dependenz ziehen. Wann sie von ermehlten vicedespot und patriarchen abfahlen solten, würde man es gerne sehen, disen beeden aber seye von der nation eine contribution zu

слокација Срба у Малу Влашку хотимично занемарена била. Али било како му драго, факат је, да Срби нису добили одвојено земљиште, како се то види из споменуте молбе патријарха Арсенија III цару Јосифу I из г. 1706 и молбе српског народа, поднесене истом цару 1708 од новог митрополита Исаије.[1])

Као и раније, тако је без сумње Бранковић учествовао и у овим важним српско-хабзбуршким преговорима. Као и у г. 1690, тако и сада остаје његова личност у позадини, али је, мислим, он био овога пута онај, који је подржавао српске прваке да остану на стајалишту засебне територије. У Бечком Ратном Архиву сачувала се из тога доба једна белешка, која нам даје ослонца за ову претпоставку. 11 маја 1694 јављао је генерал Хајзлер, извештавајући о дислокацији Срба, шта му је унијатски бискуп Љубибратић доставио против патријарха, епископа Исаије и Бранковића.[2]) Доставка Љубибратићева, на жалост, није нам се сачувала, али је спомен о њој важан по нас стога, што се

---

ziehen nicht zu gestatten, weilen das käys. diploma darvon nichts enthaltet. (Registr. Prot. март 1695. fol. 101.)

[1]) Siquidem jam a. 1694 ea erat benignissima augustissimi caesaris Leopoldi gloriosissimae cordationis mens et voluntas, ut nationi nostrae separatum excindi territorium, ut A., quod autem eotum effectui non mancipatum est (Јов. Радонић, op. cit. 31. Ил. Руварац, Одломци о грофу Бранковићу, 91. Витковић, op. cit. I. 100). Због тога неодређенога положаја љуто се жале Будимски грађани у два маха епископу а касније митрополиту Исаији Ђаковићу. У једном писму од 1706 пишу: „Знате ваше високопреосвештенство да нашь сиромашки народь ꙋ мачарскои земли особито неима ни за єднꙋ стопꙋ конскꙋ, него понизни и потꙋрнꙋти од свакогˮ. У другом опет писму кажу: „На последакь од толико времена, како смо се овде ми населили, нити смо грађани, ни сељани, нити кое ꙋвреждение имамо. Веће, ако коме шта дамо, тако смо имь мили, ако ли не дамо, а они на нась ратꙋю. (Op. cit. 58. 92.)

[2]) Ратни Арх. у Бечу, Exp. Prot. авг. 1694. fol. 400.

види да у тим важним преговорима Бранковић није остао на страни, него да је радио споразумно са патријархом и епископом Исаијом. Како је тада питање о одвојеном земљишту било на дневном реду, биће, дакле, да је и Бранковић имао у њему жива учешћа.

Чудновато је, међу тим, да Бранковић ни једном речи у Хроници не спомиње тадашње напоре српске да добију одвојену територију. Чудновато је ово тим више, када се зна, да је Бранковић, пишући Хронику, имао свагда пред очима будуће генерације, пред којима је хтео истакнути себе што више и јаче. Али има ли се на уму да је на Бранковића у Хебу, када је писао овај одељак Хронике, заповедник Хепски, генерала Лапачек, оштро мотрио, онда мислим да је Бранковић из опрезности муком прешао преко ове ствари. Он је нашао да је боље да о читавој ствари не говори, када не може себе да истакне.

Како је према царској наредби транслокација Срба имала бити извршена у јесен 1694, пошто Срби скину усеве са окупираних поседа, остао је патријарх Арсеније III у Бечу све до у пролеће 1695. Поред питања транслокације њега је тада нарочито занимало питање слободнога исповедања православне вере, за тим питање организације српске цркве у Угарској, Хрватској и Славонији. Осим тога желео је патријарх регулисати и питање десетка, који је римокатолички клир веома енергично тражио од Срба. У том послу, мислим, да је патријарху и српским старешинама био особито на руци Бранковић својим познавањем неких одредаба старих угарских краљева, о чему патри-

јарх и народне старешине нису могли знати.[1]) Што се тиче организације српске цркве у Угарској, патријарх је поступио по старој утврђеној пракси. Имајући, дакле, пред очима балканске црквене традиције и царску привилегију од 21 августа 1690, или још боље патент од 20 августа 1691, утврдио је он и поставио неколико епископа. Поред молбе да му се у Хрватској не чине сметње приликом каноничких визитација, замолио је он 24 јуна 1694 цара да нареди властима, да не сметају пријављеним епископима у њиховим функцијама.

И ако је патријарх Арсеније III у доставци нагласио како је ово учинио у духу добивене привилегије,[2]) ипак је његова пријава веома непријатно била примљена у околини цара Леополда I. Сада, када је патријарх у пракси применио добивену повластицу, запрепастила се најближа околина царева. Цар Леополд I сматрао је да је ово тако важан чин, да се не може одобрити, док се претходно не саслуша мишљење римокатоличкога клира, а нарочито примаса Угарске, кардинала Леополда Колонића.

Мишљење кардинала Колонића од 6 јула 1694 гласило је веома неповољно, како се и могло очекивати. Стављајући се на стајалиште да у Угарској нема места за две вере, истиче кардинал у одго-

---

[1]) Закључујем то отуда, што се у патенту цара Леополда од 4 марта 1495 спомињу одредбе краља Матије и краља Владислава II, којима се Срби ослобођавају давања десетка римокатоличком клиру. Патријархову пажњу на те одредбе могао је, како је већ речено, свратити Бранковић, пруживши му тако веома згодно средство да постигне своје намере код ћесара.

[2]) ... ex ea spirituali authoritate, mihi attributa, qua inter eos polerem, quam maiestas vestra sacratissima quoque sub benigno diplomate dignata fuisset clementer confirmare (Јов. Радонић, Прилошци историји Срба у Угарској крајем XVII и поч. XVIII века. 15.)

вору цару, да је цар Србе примио у Угарску с тим, да пређу у крило римокатоличке цркве. Како они нису до сада то учинили, вољан је цар да их само толерира у околини Будима. И када тако стоји ствар, од куда онда да патријарх, незнани дошљак, неписмен и невешт политичким пословима [1]) иступа са захтевом на право свеопште каноничке визитације по Угарској и Хрватској? Та то право, кличе кардинал, не само да нема ни један римокатолички бискуп и надбискуп, него ни један кардинал! Истакнувши даље како се патријархова јурисдикција никако не може распростирати на све православне, него само на Сентандрију и околину, напада кардинал на патријарха због дрскости, са којом омета рад римокатоличке пропаганде да Србе приведе у унију. Али и из чисто државних разлога, додаје кардинал, није саветно дозволити патријарху обављање каноничне визитације. Види се то из његове недавне каноничке визитације по Хрватској, којом је приликом, опкољен више оружаном пратњом него свештенством, као неки световни поглавар разнолике намете ударио на тамошњи бедни народ, те прибрао велико стадо марве и оваца са више од 12 хиљада талира.[2]) Узевши на ум колико је непоуздана грчка вера и како се за сваким ветром повија, истиче кардинал да је велика опасност за државу, ако се многобројни Срби буду поводили за једним човеком и слушали га, у чему их патријарх приликом визитације систематски спрема.

---

[1]) ignotus advena, illiteratus in humanis, politicisque rebus rudis (op. cit. 21.)

[2]) Кардинал Колонић мисли овде на патријархову каноничку визитацију по Хрватској зими 1692 и 1693, којом приликом је патријарх енергично устао против покушаја уније (М. Грбић, Карловачко владичанство I. 231—232).

Патријархово поступање задаје тим више бриге, што је непрестано у преписци са ухапшеним Грком (т. ј. Бранковићем), који претендује на царске територије, а за чије се ослобођење патријарх заузима.[1]) Будући да патријарх шизматика, који никаквим пактом нити законском одредбом нису примљени у Угарској,[2]) нема права на тако пространу и по римокатолички клир толико штетну јурисдикцију у Угарској и Хрватској, предлаже кардинал да се патријархова јурисдикција ограничи само на нове дошљаке у околини Сентандрије, за које је царска привилегија од 1690 управо и издана.

У сличном тону одзива се о патријарховој представци и Јегарски бискуп Георгије Фенеши.[3]) И он, као и кардинал Колонић, повређен не толико у свом верском осећању колико у материјалним интересима, не може да прикрије своју велику мржњу према Србима. Он ни једном речи не спомиње српске привилегије, док кардинал Колонић хотимично ћутке прелази преко привилегије из Угарске Дворске Канцеларије од 20 августа 1691, те спомиње само ону од 21 августа 1690. Колонић, који је био одлучан противник старих угарских слобоштина и један од најчвршћих стубова Леополдова апсолутистичког режима у Угарској, умео је, када је говор о Србима, позвати се на угарске уставне одредбе. Он у својој заслепљености иде

[1]) Auget justum hunc metum debitamque urget solicitudinem perpetua illa Arsenii cum Graeco illo pluribus jam annis hic Viennae arestato correspondentia, pro cuius eliberatione etiamnum laborat, qui provincias et civitates distribuebat et opinione sua, quibus volebat, partiebatur impudenter iactare auditus, terras omnes, quae sacra maiestas deo armis suis benedicente naturali hosti eripuit suas esse, aliaque plura, quae hic loci referre non expedit, effutire ausus (Јов. Радонић, op. cit. 20.)

[2]) Qui nullo pacto, nullisque articulis in Hungaria sunt recepti (Ibid.)

[3]) Op. cit. 22—23.

чак тако далеко, да сасвим самовољно интерпретира царску привилегију и да прећуткује оне појединости, које њему не иду у прилог.

Али и ако су цар Леополд I и његови саветници у дну душе били исто тако расположени према Србима као и кардинал Колонић и римокатолички клир, ипак се крај свега јаког утицаја црквених кругова није онако учинило како је предлагао кардинал Колонић. Један од главних разлога што се у пролеће 1695 изашло ипак на сусрет жељама патријарха био је тај, што се тада у Бечу од Турака доста страховало а од Срба много очекивало. Почетком 1695 умро је био султан Ахмед II, те је његов наследник Мустафа II приликом ступања на престо, изјавио, да ће лично тога лета повести војну против ћесара. Ова изјава султанова изазвала је велико одушевљење код Турака, тако да је велики везир Мухамед могао с успехом рачунати на велику и одушевљену војску. Гласови о томе узнемирили су били Бечке политичке и војне кругове, који за ратовање с Турцима нису могли опремити многобројне трупе, јер је рат са Француском још непрестано трајао.[1]) Све то, дакле, утицало је на цара Леополда I, да је с погледом на велике заслуге српскога народа и силно проливену крв у борби против непријатеља хришћанства признао 4 марта 1695 патријарху неокрњено старо право именовања епископа. Осим тога ослободио је цар с обзиром на старе наредбе краља Матије и Владислава II Србе од давања десетка римокатоличком клиру тако, да се с тим десетком

[1]) Kriegs-Chronik Österreich-Ungarns, 157—158.

издржава православни епископат.[1]) Поврх тога загарантовао је цар да ће пријављени епископи Темишварско-Јенопољски, Горњокарловачко-Зринопољски, Сегедински, Мухачко-Сигетски, Вршачки и Великоварадско-Јегарски моћи без икакве сметње вршити каноничке визитације и остале црквене потребе, али без повреде права римокатоличкога клира, чиме су, наравно, опет остала отворена врата насиљу и злоупотребама.[2]) Патријарх Арсеније III добро је ово осећао, јер је већ у априлу, крај свега царскога патента, молио Ратно Веће да наложи заповеднику Великога Варада, Јегре, Липове и Ђуле, да не смета његову епископу, који онамо путује, него да му буде на руци.[3])

Како се патријарх неколико месеци задржавао у Бечу, наравно да није могло проћи а да се с Бранковићем не састане. Судећи по забелешци у Ратном Архиву, сигурно је мање више, да се патријарх већ пред крај 1693 познао са Бранковићем, када је онако журно и дошао и оставио Беч. Изгледа, да је он тада у бризи и страху осетио потребу за Бранковићем као ученим и окретним човеком. Наравно, да је Бранковић гледао да долазак патријархов искористи, па се тако и тумачи, да је патријарх крај све журбе доспео, наравно под утицајем Бранковића, а још више јавнога мњења, које је било за Бранковића, да поднесе молбу за његово ослобођење.[4]) Патријарх се, како смо претпоставили, по свој прилици по поновном доласку у Беч

[1]) ... quas quidem decimas ipse populus pro sui ritus episcoporum alimentis et reditibus ... convertat et applicet (Szalay L. op. cit. 135.)

[2]) Citra tamen ullum praelatorum nostrorum et ecclesiae romano-catholicae praejudicium (ib.)

[3]) Ратни Арх. у Бечу, Exp. Prot. април 1695. fol. 184.

[4]) Exp. Prot. јан. 1694. fol. 31.

користио знањем Бранковића у питању одбране десетка, те наравно да није могао одбити Бранковићев захтев, да обнови тога лета молбу у ствари његова ослобођења.[1]) Велика је штета, што се ова патријархова молба није сачувала у Ратном Архиву. Она би нам врло згодно дошла да је упоредимо са текстом патријархове молбе, коју Бранковић доноси у Хроници под г. 1694. Тада бисмо насигурно знали, да ли је она поднесена у оном облику, у којем је имамо код Бранковића. Што се тиче текста молбе у Хроници Бранковићевој, јасно је на први поглед, да је молба у том облику производ Бранковићев. За то говори стилизација молбе, наглашавање да је Бранковић као потомак старих деспота ступио у споразум са ћесаревцима још г. 1663, истицање Бранковићевих личних интереса и напокон необичан потпис патријарха „васточной пьрвоіꙋстинианской цьркви архиепископ и патриарх", како се Арсеније III никада не потписује.

Текст молбе у Хроници занимљив је стога, што нам пружа неколико података о Бранковићеву животу у новом стану, у гостионици код Златнога Медведа на Флајшмаркту. Као што је Бранковића Ратно Веће силом натурило управи спитаља, тако је он био натурен и Андрији Донеру, гостионичару код Златнога Медведа. Донер је новога госта из далеке земље примио са великим неповерењем. Неповерење према госту обрнуло се брзо у страх, када је Донер опазио, да новога и чуднога госта грађанска стража има непрестано пред очима. Како Бранковић као деспот са послугом и својим „дворним писарем" није био ни мало скроман у својим захтевима, и

[1]) Exp. Prot. јули 1694. fol. 342.

како је Донер у својој гостионици чешће виђао страна лица како траже његова укућанина, како даље Бранковић, једно због неуредно примане потпоре а друго због великих потреба, није уредно стан плаћао, омрзнуо је Донер странога укућанина толико, да га је почео чешће узнемиривати и нападати, не би ли га тако приморао да се исели. Стога је Бранковић нашао за потребно, да се у патријарховој молби нарочито истакну и те незгоде, надајући се да ће и то нешто допринети његову ослобођењу.

Како одговор и на ову патријархову молбу није стизао, поднео је Бранковић, како сам каже, у споразуму са патријархом и народним првацима лично 1695 молбу за ослобођење.[1]) Такој молби збиља има трага у Ратном Архиву,[2]) те ју је Бранковић збиља могао поднети у споразуму са патријархом, који се тада још задржавао у Бечу,[3]) и у споразуму са Исаијом, на кога ваљда мисли када спомиње прваке. Као и патријарх, тако се и Исаија задржавао тада дуго у Бечу.[4]) Тога лета

[1]) Хроника, 1923—1931.

[2]) Ратни Арх. у Бечу, Exp. Prot. септ. 1695. fol. 371.

[3]) 11 августа 1695 уступио је цар Леополд I патријарху Арсенију III кастел Сирач у Славонији. У донацији каже цар како патријарха обдарује нарочито стога, што се одазвао позиву царском и „non solum archieppiscopatum suum in Ipek prope Albaniam, verum etiam quam plurima ibidem, iurisdictioni suae subordinata monasteria ultro dereliquerit, et mediante sua efficaci persuasione *ingentem Rascianorum militum copiam* ad nostram caesareo-regiam devotionem adduxerit, nec non ad militaria servitia, contra Turcam, immanem christiani nominis inimicum, praestanda, cum crebrioribus hucusque reportatis victoriis, animadvertit, et actu militiam hanc Rascianam, personae sua praesentia et adhortationibus suis in iurata fidelitate, continuatione armorum suorum constanter conservet (Арх. Дворске Коморе у Бечу 1695).

[4]) 14 марта 1695 потврдио му је цар Леополд I на његову личну представку предајно писмо Сегединскога префекта, којим се епископу Исаији уступа неки млин на Бегеју (Оверовљен препис из старог Мађарског Коморског Архива у Пешти).

видимо га како подноси захтев Ратном Већу, да заповеди војним заповедницима, да су дужни штитити патријарха са Србима где год буду становали.[1])

Теже је већ одредити колико је истинито казивање Бранковића када каже, да се он исте те 1695 године обраћао и кардиналу Колонићу у ствари свога ослобођења. Бранковић доноси чак и кардиналов одговор на његову молбу.[2]) Одговор је, вели он, био уручен патријархову егзарху Митрофану Поповићу, који је по народној одлуци остављен био у Бечу крај деспота.

Кардиналов одговор доста је чудан. Он гласи да се Бранковић држи стога у затвору, што заједно са патријархом претендује на десетак, искључиво право угарскога архиепископа, и што православни једном склопљене бракове разрешавају. Али крај свега тога обећава кардинал, да ће говорити председнику Ратнога Већа, грофу Штарембергу, да дозволи Бранковићу слободно кретање по вртовима, док се његова ствар не узме у претрес. Довде у кардиналову одговору иде све лепо, али сада нешто долази, што се никако не слаже са горе казаним. Кардинал, наиме, при крају поруке истиче, како управо и не зна у чему је Бранковићева кривица. Зна да је Бранковић ухапшен због неког ухваћеног писма, али да кривица није доказана, јер би се иначе према њему друкчије било поступило.[3])

Више смо истакнули могућност, да је Бранковић могао покушати што и код кардинала Колонића. Биће по свој прилици да је молио, да кардинал поради

[1]) Ратни Арх. у Бечу, Exp. Prot. јули 1695. fol. 305.

[2]) Хроника, 1937—1940.

[3]) l. c.

код председника Ратнога Већа, да му овај дозволи слободно кретање по вртовима, о чему се сачувао траг у протоколу експедиције Ратнога Већа.[1]) Ну он је кашње, пишући тај одељак Хронике а склон измишљавању, саставио овако збуњен одговор Колонићев. Бранковић се тада могао добро сећати да је баш те 1695 г. издан преко Угарске Дворске Канцеларије споменути патент од 4 марта, којим се српском клиру даје право на побирање десетка. Па сећајући се свога учешћа у том питању, он је врло невешто у тобожњем одговору кардинала Колонића тумачио свој затвор захтевом српскога клира да му се дозволи побирање десетка. Када је Бранковић, како ћемо видети, дошао у затегнуте односе са патријархом, што је овај избегавао подносити двору молбе за Бранковићево ослобођење, он се онда најжучније изразио о патријарху због овога десетка, заборављајући на своје учешће у том питању.

Али Бранковић не само да је 1693 и 1694 преко патријарха, а 1695 у споразуму са епископом Исаијом развио веома живу акцију да се ослободи, него је сем тога непрестано имао на уму, како је потребно српски народ једнако одржавати у мишљењу, да је збиља потомак старих деспота. Том потребом тумачим постанак ученог трактата из г. 1696, који је Бранковић подметнуо неуком егзарху Митрофану Поповићу. Како је овај трактат управо извод из Хронике Бранковићеве, биће онда да је Бранковић те године сређивао материјал за онај одељак Хронике, у коме почиње причу о сво-

[1]) Бранковић је, наиме, тражио, да му се дозволи „aus seinem hausarrest sich in ein oder andern garten frischen luft zu schöpfen“ (Ратни Арх. у Бечу, Exp. Prot. јуни 1695. fol. 261).

јим непосредним прецима и о себи самом. Њему је тада поглавито било стало да што лепше и убедљивије прикаже своје порекло од старих деспота, своје миропомазање у Једренима и своје давнашње везе са ћесарским двором. За то онда није ни мало чудно, што се у тобожњем трактату егзарха Митрофана за доказ свему томе наводе Бонфиније, Мартин Кромер и Готофред, што се доноси извод из дипломе цара Леополда I од г. 1688, и што се нетачно и тенденцијозно прича о тобоже заједничкој акцији патријарха и деспота пре Бранковићева хапшења. Бранковић је живео тада у тим идејама, и како су оне њиме владале потпуно, сасма је разумљиво, што је нашао за потребно, да све то преко егзарха Митрофана саопшти српском народу. Он је мислио да ће се народ на основу историјских докумената још боље уверити о његову пореклу и његовим давнашњим везама са ћесарем, те према томе увидети како и колико он на неправди страда.

Те године када је Бранковић саставио спомепути учени трактат па га подметнуо егзарху Митрофану, стигао је у Беч посланик цара Петра Великога Кузма Никићин Нефимонов. Нефимонов дошао је у Беч у јесен 1696 због преговора о попуњавању пољског престола, упражњеног смрћу краља Јована Собјеског.[1]) Долазак рускога посланика није се омакао пажњи Ђорђа Бранковића. Он каже да је руски посланик већ прилично доста времена пробавио био у Бечу, када је стигао онамо

[1]) Кузма Никићин Нефимонов потписао је нешто касније уговор о савезу између цара Петра Великога, цара Леополда I и Млетачке Републике. (Письма и бумаги императора Петра Великаго I. (1688—1701) СПетербургъ 1887. 124—128).

патријарх Арсеније III. Пошто се патријарх састао са руским послаником, информисао га је не само о нетрпљивости римокатолика и патњи православних, него га је обавестио и о затвореном деспоту. Московски је посланик на то упутио 5 јуна молбу цару, тражећи дозволу да се може састати са деспотом, кога је, вели Бранковић, познао још за времена деспотова бављења у Москви. Руски се посланик, наставља даље Бранковић, заузимао за његово ослобођење, нашто су му царски саветници одговорили: „Nihil male fecit, sed ratio status sic requirit". Како Кузма није имао од руског цара пуномоћ у тој ствари, напустио је сваки даљи рад у том правцу.[1]

У овој Бранковићевој причи меша се истина са измишљотином. Из архивалне грађе, наиме, види се, да је патријарх збиља те године долазио у Беч. Поред осталих ствари имао је патријарх да се тужи на генерала Гвидобалда Штаремберга, који га као командант Славоније није никако хтео увести у посед даролванога кастела Сирача. Примивши патријархову жалбу, умолила је Дворска Комора почетком маја 1696 Ратно Веће, да затражи од генерала Штаремберга изјашњење због чега не уводи патријарха у посед Сирача. Пошто је Ратно Веће 9 маја добило тужбу патријархову у оригиналу, одазвало се 12 маја жељи Дворске Коморе. Ну та се ствар повлачила још и у јулу месецу, када је патријарх пожуривао решење тога питања, после чега је напокон силовити Штаремберг упутио тражено изјашњење.[2] Патријарх је поврх тога овога пута

[1]) Хроника, 1946.

[2]) Ратни Арх. у Бечу, Exp. Prot. мај и јули 1696. fol. 280. 300. 389. 392. 419. 422. 430.

обновио и лањску молбу епископа Исаије, да се нареди војним старешинама по Угарској, да бране и штите српски народ у уживању даних повластица.[1]) Као што се види, Срби су тада много патили од ћесарских војних старешина, коморских чиновника и клира.[2]) Па те невоље и довеле су српског патријарха у везу са московским послаником Кузмом Никићиним Нефимоновим. Патријархов изасланик, послан у Москву с јесени 1696, исказао је пред крај 1696 у Москви у „Посољском Приказу", да се патријарх састао са Кузмом Нефимоновим у септембру,[3]) а то исто потврђује и сам посланик Нефимонов у свом опширном писму цару Петру. Пошто је по причању патријархову у кратко описао околности и стање Пећске Патријаршије, као и узроке који су изазвали прелаз Срба у Угарску, каже руски посланик, да православни у ћесаревини трпе толико од римокатоличких свећеника, да им је онде много горе него под Турцима.[4]) Због тога је патријарх, вели посланик, вољан упутити у Москву митрополита Београдскога Стефана са архимандритом Софронијем, те га је молио, да ове његове посланике препоручи цару. Он се, каже даље посланик, одазвао

---

[1]) Exp. Prot. јули 1696. fol. 414.

[2]) Почетком лета 1696 упутио је римокатолички бискуп Радонаји захтев Ратном Већу да уклони „Раце" из дојакошњих седишта и на њихово место насели римокатолике (Exp. Prot. јули 1696. fol. 418).

[3]) И въ нынѣйшнем де 7205-мъ году въ сентябрѣ мѣсяцѣ святѣйши ихъ Арсеній патріархъ былъ въ Вѣнѣ у цесарскаго величества и видѣлся съ вышеписаннымъ посланникомъ съ Кузмою Нефимоновичемъ (Споменик XXXVIII. 77).

[4]) ...лучше де имъ благочестивымъ было жить подъ Туркомъ, для того хотя и дань давали имъ, а насилія и гоненія въ вѣрѣ отъ нихъ не было, и имѣли всякую свободу, а нынѣ де римскіе духовные, а наипаче езувиты, великую тѣсноту благочестивымъ чинятъ и мирно жить не даютъ (Ibid. 73).

жељи патријарховој, те је 29 септембра предао ово писмо у шифрама патријархову калуђеру у Бечу Митрофану.[1]) Егзарх Митрофан је шифровано писмо посланика послао за патријархом у Будим, а патријарх је својим писмом од 7 октобра упутио одмах сутра дан митрополита Стефана у Москву, који је стигао онамо пред крај 1696.[2]) Бранковићево причање, дакле, да се патријарх Арсеније III састајао 1696 у Бечу са руским послаником, истинито је. И ако је овај састанак изведен са највећом опрезношћу, и ако су изасланици патријархови из страха од Бечке владе упућени били у Русију не из Беча него из Будима, ипак је Бранковић за све то сазнао преко егзарха Митрофана, са којим је одржавао везе. Али како ни у писму рускога посланика ни у патријархову писму од 7 октобра нема спомена о Бранковићу, како даље ни архивална грађа не потврђује какво било посредовање Нефимонова у интересу Бранковића, неће бити истинито причање Бранковића о заузимању патријарха и Нефимонова за његово ослобођење. Према томе подметнуо је онда Бранковић ону латинску представку од 15 јуна 1696 Нефимонову, која је писана Бранковићевом руком, а која никад није поднесена била цару Леополду I.[3]) Све то, као и онај одељак Хронике, где се каже како га је Нефимонов желео видети, јер се с њиме познавао још из Москве,

---

[1]) Та отписка отдана въ Вѣнѣ присланному святѣйшаго патріарха черному священику Митрофану, писана цыфриною азбукою (l. c.).

[2]) Ibid. 74 sqq.

[3]) У тобожњој представци Нефимонова каже се између осталога: „Commoratur hic Viennae quidam comes Georgius Brankovich nomine, despotes Rascianorum; idem cupit me invisere, cum quo olim in Moscovia habui aliquam notitiam et cum eiusdem fratre metropolita“ (Арх. Срп. Крањ. Акад. бр. 148).

измислио је Бранковић много кашње у Хебу, пишући Хронику. Казали смо горе, да на Бранковића, непознатога младића, нико није пажње обраћао у Москви 1668, те се већ и према томе може видети колико је неверојетно да би се њега руски посланик могао сетити у Бечу после пуних 28 година!

Када тако ствар стоји, онда се и патријархо вом писму, које је упућено 1696 цару Петру у ствари Бранковићева ослобођења, већ у напред врло слабо може веровати.[1]) Пада у очи да се у том писму много пажње обраћа митрополиту Сави II Бранковићу и његову путовању у Русију. Ту се каже како је Сави од стране цареве дарована била архијерејска круна, коју Сава није могао собом понети, јер није била готова због пожара у Москви. Пошто је састављач писма изложио страдање митрополита Саве и брата му Ђорђа од калвина у Ердељу, излаже на дугачко и на широко Бранковићеве везе са ћесарским резидентима Ренигером и Киндзбергом, по чијем је одобрењу, а у споразуму са патријархом, дизао хришћане на устанак. За тим се детаљно прича о путовању архимандрита Исаије у Русију, његову и Бранковићеву хапшењу и тамновању у Бечу, па се најпосле моли цар Петар да посредује код римскога цара да се деспот пусти на слободу. Али патријарх Арсеније III не задовољава се само ослобођењем Бранковићевим, него моли цара Петра, да деспоту пошље деспотску дијадему у место оне митре, која је раније обећана била његову брату митрополиту Сави. Као што је некада, каже се у молби, архиепископ Сава

---

[1]) Витковић, op. cit. IV. 119—128.

за брата Стевана, првовенчанога краља, добио краљевске знаке од грчкога цара Алексија Комнина, тако и сада нека руски цар одликује сродника свога по крви.[1]) Стил и форма овога писма, тенденциозно истицање интереса Бранковића и његова брата митрополита Саве, неверно приказивање Бранковићевих веза са патријархом Арсенијем III пре катастрофе под Кладовом у интересу Бранковића, историјске реминисценције у писму и подударање овога писма са неким местима у Хроници Бранковићевој[2]) говоре довољно за то, да је Бранковић саставио ово писмо, па га подметнуо патријарху Арсенију III. Како се тобожње патријархово писмо подудара не само са Хроником, него и са неким местима у споменутом тобожњем трактату егзарха Митрофана,[3]) јасно је, да сва та три производа не потичу од три личности, како изгледа на први мах,

---

¹) ...по крви сароднику мојему второму Георгију Бранковичу... нинягшнему народу нашему словено-србскому бившему деспоту, митру деспотску послати, или паче рекоми диадимски клобук, сирјеч деспотско венчавателно осененіе, са инем деспотскому степенству подобним устројенијем (Ibid).

²) И у Хроници (1729) и у писму спомиње се на сличан начин Трајанов мост, онде где је говор о Кладову. У писму се даље каже како су Бранковића пренели у Сибињ: „идеже Исаија архимандрит ва приклучително заточеније садржавајем биваше и зимному времену бившу, ва ту зиму и деспота притворена тамо садрживајут“, а у Хроници (1746) скоро истим речима: „идеже више именуемаго Ісаию архимандрита ѿт аѳонскіе горы ва приключително притворение кустодиею садьржаваеми имеаху, таможе убѡ ва мимошаствие зимователнаго того времене и деспота кустодителним вамещением садьржавали сут“.

³) У патријарховом писму онде, где је говор о томе, како су деспот и патријарх споразумно дизали народ на устанак, каже се: „деспоту от об он пол дунавские реки бивајуштому, сирјеч, от Дакиские странах настојештому, и мне от сије иније страни реки дунавскије сиреч от мисиских страна“, а у трактату егзархову мало краће али скоро исто: „deinde cum decursu Danubii ex utraque parte nimirum despotes illorum ex parte Dacie ripensis, patriarcha vero ex parte Mysiae“. (Витковић, IV. 122).

него од једне. И трактат и тобожње писмо патријархово саставио је Бранковић 1696, када је, како је речено, срећивао грађу за онај одељак Хронике, где ће да говори о себи и о својим делима.

Чудновато је да Бранковић, пишући овај одељак Хронике, не спомиње молбу, коју је српски народ из Славоније поднео у јесен 1696 у интересу његова ослобођења.[1]) Исто тако не уноси Бранковић у Хронику ни један догађај из г. 1697, и ако је било пуно разлога да се бар важнији прибележе. Те је године у лето Угарска Дворска Канцеларија у пркос цареву патенту од 4 марта 1695 интензивно наваљивала да Срби подносе све жупанијске терете,[2]) а те се године и Бранковић веома обилно користио стеченим правом, да преко председника Ратног Већа подноси молбе и жалбе. Тако се ми сретамо са његовим молбама у јануару, априлу, мају јуну и септембру.[3]) Као и раније, тако је он и овога пута веома живо молио за ослобођење, тим пре, што му је живот све теже падао због неуредно примане потпоре.[4]) И што је живот због оскудице и све мањег кредита бивао све тежи, тим је више Бранковић осећао потребу да

---

[1]) Ратни Арх. у Бечу, Exp. Prot. новембар 1696. бр. 74.

[2]) Freiher von Czoernig, Ethnographie der österreichischen Monarchie, Wien 1855. III. Beilagen 96—97.

[3]) Exp. Prot. 1697 јануар fol. 47. април fol. 270, мај fol. 337. јуни fol. 390 и септембар fol. 580.

[4]) У јануару вели се за њ: „Georgius Brankovich klagt über seinen nun in das achte jahr dauernde harte arrest und bittet sehr beweglich ihm nun wieder die freiheit geniessen zu lassen“. У јуну: „Comes Georgius Brancovich bittet um relaxirung seines arrestes und erteilung der früheren libertät, oder wenn er ja noch länger in Wien bleiben soll, dass wenigstens sein hausarrest aufgehoben und ihm seine erkleklichen subsistenzmittel gereicht, auch sein voriger despotischer proventus und einkommen wieder erfolgt werden mögen“. (Ibid.)

се заноси сновима о животу у слободи са свима угодностима и почастима. И када је у јесен 1697 стигао глас у Беч о славној победи принца Евгена Савојског над Турцима код Сенте,[1]) када се у Бечу почело мислити да ће успеси ћесарскога оружја као и прошлих година бити пренесени још даље на југ, добио је и Бранковић наде да ће се његово стање изменити. Стога је он крај свих дојакошњих молби поднео и пред крај 1697 и с пролећа 1698 сличне молбе за ослобођење.[2])

Нема трага да је Бранковић добио одговор на поднесене молбе, али њега то није бунило. Њему је нове снаге дао долазак патријарха и подвојводе Манастирлије у Беч. Обојица су, као и раније, долазили са новим тужбама и захтевима. Манастирлија је после успеха под Сентом тражио да се обнове „рацке привилегије", што значи да су привилегије у Угарској слабо респектовали.[3]) Патријарх је опет у име Бајаца подносио тужбу против ратнога комесара у Бајги Пфилига, што злоставља српско свештенство и забрањује вршење верских обреда.[4]) Поред ове тужбе молио је патријарх цара, да њему и његовим наследницима на архиепископској столици уступи порушени кастел Сечуј са селима и острвом, који припадају том кастелу. Патријарх је даље молио да му се дозволи да у Сечују заснује манастир и у њему гимназију, а поред тога да дозволи онде перијо-

---

[1]) О току битке и разлозима због којих ћесаревци после успеха код Сенте нису пошли да освоје Темишвар или Београд гл. Kriegs-Chronik Österreich-Ungarns, 169—171.

[2]) Exp. Prot. јан. 1698 fol. 45 март, fol. 185.

[3]) Exp. Prot. мај 1698 fol. 339.

[4]) Exp. Prot. јули 1698. fol. 432.

дично одржавање сајма.[1]) Не знамо да ли је и у колико је Бранковић учествовао у састављању ове молбе, али није немогуће да је под његовим утицајем и вицедуктора Манастирлије патријарх тражио дозволу за подизање гимназије, чију су потребу Бранковић и Манастирлија као културнији људи могли живље осећати. Да је ова претпоставка на свом месту, говори и та околност, што Бранковић у Хроници доноси текст патријархова писма из г. 1688, којим благодари цару Леополду I на донацији кастела Сечуја.[2]) Бранковић даље каже, да је у споразуму са њиме патријарх упутио саборно писмо на Коморанску општину, којим је неке Коморанце искључио из црквене заједнице због незаконито склопљенога брака. Ну тај њихов корак, каже он даље, изазвао је отпор римокатоличкога свештенства, те је ово упутило 17 јуна 1698 писмо Адаму Фелдварији, протестујући због тога, пошто онамо не достиже патријархова јурисдикција.[3])

---

[1]) Castellum dirutum Sechkii cum sua insula et pagis, nimirum: Vyfalu, Bozoga et Martince atque piscinis in dicta insula existentibus.. ut praedictum castellum cum suis apertinentiis de archiepiscopo orientalis ecclesiae ritus, ad archiepiscopum Rascianorum, itidem orientalis ecclesiae ritus, successive jure haereditario cum consensu regio ac evictione more solito pertinere... debeant; ut ego quatuor viribus in anno nundinas in oppido Sechkii constituere valeam; ut ex praefato diuturno castello unum monasterium in honorem ascensionis domini salvatoris nostri ordinis sancti Basilii ... et scholastica gymnasia... aedificare liceat. (Из свеске »Protocolum sive liber annotationum ab anno 1698«, која је припадала Бранковићевој оставштини. Сада у мојој збирци). 17. јуна решило је Ратно Веће да упути ову молбу Дворској Комори (Ратни Арх. у Бечу, Exp. Prot. јуни 1698. fol. 392). Цар Леополд I даровао је патријарху Сечуј. Патријарх је био у поседу Сечуја кратко време, јер му је пред крај живота у место Сечуја уступљен био Даљ код Осека (Schwicker op. cit. 46. Радослав М. Грујић, Како се поступало са српским молбама на двору ћесара аустријског последње године живота патријарха Арсенија III Чарнојевића, Зборник Мат. Срп. I. 31).

[2]) Хроника, 1982.

[3]) ... est turpissima res, quam patriarcha audet pertentare sciens quod Comaromium non sit sub iurisdictione illius, sed sub archiepiscop

Пошто се Бранковић састао са патријархом, наравно да није могло проћи, а да његово питање остане недирнуто. Бранковић у Хроници каже, да су српски сталежи и патријарх наваљивали на њ да поднесе молбу за ослобођење. Али судећи по даљем развоју ствари, пре ће бити да је Бранковић био онај, који је наваљивао на патријарха да прими, поднесе и заузме се за његову молбу. И када је патријарх дао свој пристанак, дао се Бранковић на посао састављања нове молбе. Овај му је посао, у осталом, врло лако ишао од руке, јер се у њему већ био добро увежбао.

Нова молба састављена је била врло лепо и дирљиво. У почетку апелује Бранковић на царево милосрђе, те истиче како није право да невино и даље страда човек, чије су се власи већ прогрушале, и чије је тело од затвора и патњи ослабило. Зар је то награда, кличе он болно, за онолике услуге, учињене држави дописивањем са Порте отоманске, зар да се због лажне доставе једнога или другога лица држи у затвору девет година

Strigoniensis. На овај протест одговорио је куратор Коморанске општине Адам Фелдварија суперијору Коморанском Јовану Пахију између осталога: „Deinde scribit dominatio vestra hoc quod noster sanctissimus patriarcha super nos nullam habeat potestatem, nec nos ullam eb eo dependentiam. Ideo hoc ita scribit dominatio vestra quia rem ignorat, sua eminentia dominus cardinalis bene scit quale diploma obtinuerit apud suam sacratissimam maiestatem. Nos omnino dependemus a sua sanctitate et suam quoque eminentiam aestimamus et honoramus. Et hoc bene scit sua eminentia quid nos credimus et quid graeca orientalis ecclesia tenet, nullius hac ex parte informationem desiderat: jam prope 200 anni a quo nostri antecessores sub alam suae sacratissimae maiestatis venerunt et huc ceperunt residere. Sicut erant illi non secus et nos ad hanc usque diem tam in fide quam in fidelitate volumus permanere“. (И протест Пахија и одговор Фелдварије, из кога се види како је код Коморанаца тада било живо сећање на долазак из балканске отаџбине, сачували су се у споменутом протоколу из г. 1698).

човек, који је своју љубав и оданост дому аустријском показао тако, што је силне хиљаде православних привео у поданство царско.[1]) Стога он, скрхан и сломљен старац, моли цара да се смилује па да га пусти на слободу, да му даде какво место, где би могао отпочинути, и да му поврати његова имања у Ердељу, или да му на место њих уступи друга која, како би се могао издржавати. Најпосле моли цара да му призна предикат Палеолога, који му припада по материној линији, па ће и он са Симеоном ускликнути: nunc dimittis servum tuum, domine, secundum verbum tuum in pace«.[2]) Завршетак молбе са нескромним и веома чудним захтевом, као што се види, ни мало не одговара целокупном тону, те потпуно квари утисак, који је Бранковић мислио изазвати.

Овој молби прикључио је Бранковић још и списак територија и поседа старих српских деспота, као и списак ердељских имања његових ближих пре-

[1]) Hoccine multifaria mea per correspondentias in porta Otthomanica antehac habitas in maximum reipublicae commodum impensa servitia ac, ut alia tacitus praeteream, singularis in reductis ad obsequium augustissimae maiestatis vestrae domus Austriacae millenis diversarum ex oriente nationum, praesertim vero graeci ritus populis opere ipso contestatus zelus ac fervor meruere, ut propter unius vel alterius sinistras delationes, et exinde conceptas de me suspiciones per novem iam continuos annos calamitosam in diuturno arresto sortem experiri, et miserandum in modum contabescere debeam. (Protocollum ab anno 1698 у мојој збирци). Бранковић је, имајући на уму да од њега потиче главна идеја инвитаторије, приписивао себи у заслугу што су Срби прешли у Угарску. Патријарх Арсеније III опет у једној кашњој молби цару Јосифу I од 1706 г. присваја себи ту заслугу, истичући нетачно, како је он напустио патријаршију тек пошто је примио litteras avocatorias т. ј. инвитаторију. (Јов. Радонић, Прилошци историји Срба у Угарској крајем XVIII века, Нови Сад 1904. Стр. 24). Одатле се такођер види, како се инвитаторија убрзо после публикације почела схватати као царски позив, крај свега тога, што цар у њој изреком поручује Србима, да своје земље не напуштају.

[2]) Ibid.

дака. Више је назначено (стр. 45) да је Бранковић онај део списка, где је говор о ердељским имањима, саставио на основу оригиналних даровница ердељских кнежева његовим прецима и побочним рођацима. Ну први део списка са поседима старих српских деспота не почива на документима, колико на изворима другога реда, на хроничарима. Бранковић је о односима и везама старих српских деспота црпао скоро искључиво из Бонфинија. Тако он у Хроници по Бонфинију прича како је цар Сигисмунд деспоту Ђурђу Смедеревцу у замену за Београд дао Сланкамен, Бечеј, Купиново, Вилагош, Токај, Мункач, Таља, Регец, Сатмар, Бесермењ, Дебрецин, Тур,Варшањ и двор у Будиму.[1]) Читајући Орбинија, видео је он да се овај поред Томе Хазелбаха за имовне односе српских деспота служи искључиво Бонфинијем,[2]) због чега је Бонфинијева вредност још више одскочила у његовим очима. Наравно, да Бонфиније не пружа ни близу онолико материјала за имовне односе српских деспота колико савремене листине, за које Бранковић није знао.[3]) Али тадашње доба није знало за данашњу скрупулозност, нити је толико правило разлику између извора првога и другога реда. Хуманиста Бонфиније, прослављени историк краља Матије, уживао је велико поштовање, тако да је позивање на њ било што и позивање на савремене листине. За то је Бранковић и у Хроници, и у меморијалу па и у овом списку имања са пуно поуздања упирао

---

[1]) Хроника, IV. 520—521.

[2]) M. Orbini, Il regno degli Slavi, 327.

[3]) О поседима деспота Ђурђа Смедеревца у Угарској гл. добру расправу Pesti Frigyes, Brankovics György rácz despota birtokviszonyai Magyarországon és a rácz despota czim. Budapest 1877.

прстом на Бонфинија, хотећи доказати своја права на поседе старих деспота. И молбу и списак имања предао је Бранковић патријарху, да их преда цару Леополду I. Патријарх је, вели Бранковић, обећао да ће то учинити, али под утицајем страних и туђинаца заборавио је на своју архијерејску реч и обећање није испунио. Патријарх је, истиче Бранковић даље, чак тако далеко ишао, да је пред полазак из Беча неистинито уверавао деспота, како је збиља његову молбу предао.[1]) Старо, дакле, неповерење патријарха према Бранковићу, појачано утицајем са стране, избило је овога пута јасно на површину. Од тога је доба Бранковић, који је и иначе са суревњивошћу гледао на патријархове претензије за светском влашћу, јако нерасположен према патријарху, те не може а да који пут даље у Хроници не нападне на неке патријархове поступке. Тако се, дакле, и овога пута изјаловила нада у царску милост. Једино што је цар предузео у интересу Бранковића било је то, што га је листином из Еберсдорфа од 25 септембра 1698 узео у заштиту против Ане Надудвари, удовице Великоварадског племића Михаила Инцедија, која му је присвојила била кућу у Алвинцу.[2]) Од толиких Бранковићевих претензија на балканске земље и

---

[1]) На ѹбо разлѹчивши се ѿт деспота паки по прѣжде сапособствовавшомѹ, са инородним људими и са иноверним дѹховими самесившемѹсе страно сѹпостатно савещавание сапоследствовав, не стидевше се своего архиереискаго глаголанїа ѿбещаванием биваемаго ка деспотѹ еще же ѹбо и ва пѹт шаствие свое ѿт Бечскаго града, коначно опрощавающомѹ се ѿт деспота, лицемерним засведетелствованием извествовав деспоту, ꙗко ва истинѹ ѿбщечелобитнѹ списание ва кесарски рѹках своими рѹками предав, неванимающе светописателна словеса ѿткѹпителя нашего Христа Іс҃ѹса сице глаголавшаго: ничто бо ест покьрвено еже не ѿткриетсꙗ и таино еже не ѹведено бѹдет (Хроника, 1989).

[2]) Оригинал у мојој збирци.

поседе у Угарској и Ердељу вољан је био цар признати му једино право на кућу у Алвинцу!

Тога лета када је Бранковић, радећи и помажући патријарха, покушао да његовим посредовањем дође до жељене слободе, богаства и угледа, пружила се била Бранковићу врло згодна прилика, да и с друге стране покуша то остварити. Те године, наиме, дошли су били у Беч руски посланици а са њима и цар Петар Алексијевић, што се, наравно, није могло омаћи пажњи Бранковићевој. Оригинална личност младога рускога цара не само да је заинтересовала Бечкога сужња, него у опште тадашње европске политичке кругове. Цар Петар је, срушивши амбицијозну сестру Софију, већ од 1689 предузео био кораке да реформише руску војску и заснује флоту. Стваран рад на заснивању флоте могао се почети изводити тек после освојења тврђаве Азова (1696). Цар Петар ставио је пре свега себи за задаћу да се утврди на обали Балтичкога Мора, те да тако стече Русији излаз за западну Европу. Али да се те велике задаће изведу, требало је стару деспотску и оријенталну Русију преобразити из основа, требало је добре и напредне установе западне Европе онамо пресадити. Стога цар Петар и предузима 1697 свој чувени пут кроз Европу. На том путовању обратио је он својом необичном личношћу особиту пажњу европских владалаца и политичара, па и пажњу аустријских државника и цара Леополда I, у чију је престоницу стигао лети 1698 тобоже инкогнито у пратњи Лефора, Прокопија Богдановића Возњицина и других. Возњицин је имао за задаћу да

заједно са изасланицима цара Леополда I води са Турцима преговоре о миру.[1])

О доласку цара Петра у Беч и односима својим са њиме и царским посланицима прича Бранковић у Хроници детаљно, али испрекидано и разбацано.[2]) Пошто је изнео како је цар Петар у пратњи „Лифорта“, Головина и Возњицина стигао инкогнито у Беч, прича Бранковић доста опширно о ратовању цара Петра са Турцима, те наводи доста тачно имена тврђава, које је цар Петар освојио том приликом. Истакнувши за тим како је цар Петар из Беча упутио Возњицина, да са посланицима заинтересованих европских сила преговара о миру са Турцима, каже Бранковић, да је цар Петар после тога отишао из Беча. По одласку цареву, вели он, стигао је у Беч патријарх Арсеније III, па је у споразуму са деспотом предао молбу руском посланику, да се код цара Леополда I заузме за српски народ. Пошто је ова молба предана, наставља Бранковић даље, састао се он кришом са царем Петром, који му је обећао да ће се код

---

[1]) О томе је цара Леополда I известио цар Петар писмом из Москве од 19 јуна 1698. (Письма и бумаги императора Петра Великаго I. 256—257). Како се цар Петар тада налазио на путу, издано је ово писмо у његову одсуству али у његово име, да би се тобоже сачувао инкогнито карактер његова путовања. Старију литературу о Петру Великом даје Н. Устряловъ, Исторія царствованія Петра Великаго, I. СПетербургъ 1858. Споменућу да је велика личност Петрова привукла пажњу и нашег Захарије Орфелина, даровитога и напреднога писца у XVIII веку. Његово опсежно дело (Житіе и славныя дѣла государя императора Петра Великаго, Въ Венеціи 1772) по укупном схваћању и оцени Петрове личности, као и богатој и савесној употреби помоћних средстава не заостаје ни мало за савременим делима о цару Петру Великом. Од новијих дела о цару Петру поред споменутог дела Брикнерова гл. о његову путу A. Waliszevski, Peter der Grosse I. Berlin 1899. 104—109. Документе за први период владавине цара Петра прибрао је Schmourlo, Recueil de documents relatifs au règne de Pierre le Grand, I. (1693—1700) Dorpat 1903

[2]) Хроника, 2014 sqq.

ћесара заузети за његово ослобођење.[1]) За тим је, понавља Бранковић, цар Петар отишао из Беча, оставивши онде Возњицина, који је са другим посланицима склопио у Карловцима мир са Турцима. Када се пак Возњицин вратио из Карловаца, предао је пред полазак из Беча ћесару ноту, којом је захтевао, да се Србима допусти слободно исповедање православне вере, јер ће се они иначе вратити у Турску. Поврх тога тражио је Возњицин да се деспот пусти на слободу са признањем права и наследних земаља, како му је то загарантовано и царским привилегијама. Возњицин је, завршује Бранковић, дочекао царев одговор, па га је предао њему, чиме се и тумачи да га Бранковић приопћује у својој Хроници.

Бранковићево приказивање српско-руских односа те године врло је збуњено. У првом делу приче каже он, да је патријарх Арсеније III стигао у Беч пошто је цар Петар отишао из Беча, а убрзо за тим, заборављајући шта је мало час рекао, вели он, како је у споразуму са патријархом предао цару молбу, после чега се састао са царем Петром. Истакнућу одмах да је молба, предана цару Петру у споразуму са патријархом, производ самога Бранковића. У молби се, чији стил и таман

[3]) По сицеваже правилом срочно изложителна предаваниꙗ произволено бивши и самомȣ деспотȣ састание сатворити ꙗко са полномощними посланиками тако и са преблагочастивейшаго цара московскаго и ва тайнȣ ȣслишателно ѡсобно састание деспот словесно молабна своꙗ прошениꙗ по семȣ подобию изглаголав рекше: Кланюсꙗ до лица земльнаго зрака преблагочастивейшемȣ божію помазанникȣ и самодьржавномȣ царȣ московскаго монархиіства и смерено просим, да изходатаиствием своим царским настоꙗние приложит, пред аȣгȣстнейшаго кесара ветхаго Рима ради свобожлениꙗ нашего народа словено сьрбскаго. Преблагочастивеиши же царь московски ѡтвет деспотȣ сице вваздавь рек'ше: Христа ради все ȣчиню (Хроника 2024).

начин изражавања одају Бранковића, образложава потреба деспотскога достојанства у српском народу Јустинијановим законима и одредбама цара Алексија Комнина. Због тога је, истиче се ту, потребно да се деспот пусти на слободу са признањем достојанства и наследних земаља. Па и пропратницу уз ту молбу, судећи по језику и стилу, саставио је Бранковић, крај свега тога што на пропратници читамо: Арсеніи Чьрноевич р8кою властною.[1])

Нетачно је Бранковићево причање као да је патријарх Арсеније III стигао у Беч после одласка цара Петра из Беча. Видели смо више, да се патријарх 1696 од пролећа па кроз читаво лето задржавао у Бечу. Бавећи се у Бечу, сасма је природно што је патријарх, као и Бранковић, гледао да ступи у везе са православним Русима, на које се и пре десет година био обратио у споразуму са православним кнезом Влашке Шербаном Кантакузином. Православљу у ћесаревини је сада још више него пре десет година претила опасност од нетрпљивога римокатоличкога клира. Римокатоличка пропаганда била је толико жива, да је тога лета придобила за унију Јегарскога епискога Јеврема Бањанина, који се заједно са патријархом

[1]) Ст. Новаковић приопћио је у Гласнику XXXIII 162--166 из Архива Срп. Уч. Др. једно недатирано писмо Арсенија III руским посланицима у ствари Бранковићева ослобођења. Из речи „ѩко 8бо деветолетним' временом' ва 8зилиштн8 к8стодию за8ставлен' бив'ши“ види се, да је то писмо писано 1698 г. И ово је писмо саставио Бранковић, и то по свој прилици почетком лета 1698, када се знало и говорило у Бечу о доласку руске мисије, а са њоме и цара Петра. Ово је писмо, како му садржина показује, више неко стилско вежбање, и оно неће бити да је доспело пред руске посланике, а није унесено ни у Хронику, него је остало у Бранковићевим папирима, од којих је један део доспео у Архив Срп. Краљ. Академије.

задржавао у Бечу.[1]) Али православље је и иначе, без обзира на повластице, непрестано било изложено неприликама од стране клира, племства, војних и коморских чиновника. Помоћ угроженом православљу могао је пружити само велики православни цар московски, на кога су балкански Словени већ од дуго времена гледали као на заштитника и издашнога приложника. Тако је патријарх, радећи тога лета споразумно са Бранковићем под утицајем овога, пристао да се састане са руским посланицима. 9 јула 1698 састали су се патријарх Арсеније III и Ђорђе Бранковић са руским изасланицима.[2]) Том приликом је Бранковић, како и

¹) Бранковић у Хроници прича да је овај Јеврем оцрнио патријарха Арсенија III код кардинала Колонића, тежећи да заседне на патријарашку столицу (Хроника, 1966). 17 септембра 1698 издало је Ратно Веће заштитни патент за епископа Јеврема, који је изјавио: „se divina donatum gratia schismatis sui agnito errore cum sancta romana ecclesia unionem veram amplexum fuisse, eundemque adlaboraturum, ut caeteri quoque sui dioecesani ad veram fidei professionem convertantur“ (Ратни Арх. у Бечу, Bestallungen бр. 3007). О епископу Јеврему Бањанину гл. расправу протојереја Дим. Руварца. „Владика јегарски Јеврем Бањанин“ Ср. Карловци 1904.

²) Іюлія въ 9 день былъ у великихъ полномочныхъ пословъ сербскій патріархъ Арсеній Чернѣвичъ..... а нынѣ де цесарскіе владѣтели іезувиты принуждаютъ ихъ утѣсненіемъ къ уніи и накладываютъ на нихъ многіе лишніе дани, сверхъ тѣхъ данныхъ привилей..... Да того же числа билъ челомъ В. Г-рю, а великимъ и полномочнымъ посломъ донесъ челобитье Сербинъ Георгій Деспотъ Бранковичъ, которой сидитъ за карауломъ Цес. Вел-ва въ Вѣнѣ.... а Е. де Цес. Вел-во жалованною своею грамотою, призывая его изъ-подъ турскаго подданства, обнадеждилъ, что жить онъ будетъ при словяно-сербскомъ иллирскомъ народѣ во всякой волности; и чтобъ Е. Цес. Вел-во, ходатайствомъ Е. Цар. Вел-ва, того деспота, по обѣщанію своему, уволнилъ и при сербскомъ рацыянскомъ народѣ жить ему повелѣлъ свободно..... И великіе и полномочные послы, принявъ тѣ челобитные, сказали, что они, по указу В. Г-ря, Е. Цар. Вел-ва..... говорить цесарскимъ ближнимъ людемъ будутъ (Споменик Срп. Краљ. Акад. XXXVIII. 74). За везе Бранковића са руским посланицима сазнали су Бечки меродавни фактори, како се види из реферата влашко-ердељске депутације од 7 августа 1702. Ту се за Бранковића каже да је он „mittelst unterschiedlicher intercessionen von dem czar von Moscau [zur]

сам каже, по одобрењу патријархову предао посланицима у име патријархово ону исту молбу, чији текст саопштава у Хроници. Да је тада предан текст оне молбе, коју Бранковић доноси у Хроници, доказује пропратница уз молбу, сачувана у Московском архиву министарства иностраних дела.[1]) Изасланици руски прихватили су молбу патријарха и Бранковића, истакнувши да ће по налогу цареву говорити у тој ствари са ћесарским саветницима.

Убрзо по том отпутовао је цар Петар из Беча, а тако исто и патријарх Арсеније III, који је, како смо видели, имао и ћесару да поднесе молбу у ствари Бранковићева ослобођења. Патријарх је при поласку, како се то види из руског архивалног материјала, оставио у Бечу као свога заступника протосинђела Атанасија из Пећи.[2]) Патријарх је том приликом опуномоћио Бранковића, да у споразуму са протосинђелом Атанасијем ради код руског посланика како најбоље зна у интересу српске ствари. Тако је онда Бранковић саставио оно писмо Возњицину од 5 октобра 1698 из Сечуја, па га подметнуо патријарху. У том писму изјављује

zeit seiner anwesenheit, dan einigen rätzen-capitanen, so die ganze nation zu repraesentiren angelehrnt gewesen, und sonst anderen mehrers auch villfältig eingereichten memorialien umb seine dimission und restitutionem in integrum cum diplomate immer zuegebetten, anbey jedoch (sowohl zu beobachten ist) einen als anderen weg noch stets den wahndespoten und fürsten des rätzischen volckhs im kopf behalten hat« (Ратни Арх. у Бечу, Exp. Prot. септ. 1702. бр. 244).

[1]) Споменик Срп. Краљ. Акад. XXXVIII. 80—81. Како је пропратницу саставио Бранковић, није онда чудно, што се у њој Арсеније III потписује „Първо-Іустиніанской цркви архиепископ и васего васточнаго Иллирика Патріарха“. Издавач пропратнице Ст. Димитријевић није је могао датирати, али из до сада казанога види се, да је она писана и поднесена лети 1698.

[2]) Према томе греши Бранковић, када у Хроници каже, да је патријарх оставио у Бечу протосинђела Атанасија г. 1699.

тобоже патријарх своје жалење што се није могао састати са Возњицином, који је путовао доле на југ због преговора о миру са Турцима.[1]) По свој прилици да је и писмо патријархово Возњицину од 18 децембра 1698 из Сентандрије саставио Бранковић,[2]) док се за молбе протосинђела Атанасија из г. 1698 и од 1 марта 1699, као и за две недатиране може ово тврдити са више сигурности.[3])

Све то чинио је Бранковић по претходном споразуму са патријархом Арсенијем III. Када тако ствар стоји, онда је Бранковић споразумно са патријархом упутио и оно писмо рускоме посланику Возњицину, у коме га моли, да посредовањем моћнога тумача на порти Александра Маврокордата, са којим се Возњицин имао састати приликом преговора о миру, утиче на Порту, да патријарху Арсенију III изда хатишериф на патријарашки престо у Пећи, како би се могао онамо вратити.[4]) Возњицин је по жељи патријарха упутио турским посланицима у истој ствари латинско писмо, те није

---

[1]) Споменик Срп. Краљ. Акад. XXXVIII. 78—79.

[2]) У писму се између осталога моли посланик да се заузме за српски народ „яко да благородное вы име въ наших словено-срьбскых хрониках написанно въсегда въспомняти се имат на всакыих всегдашныих светих црьковных правилех (Ibid. 79—80). У том случају био би Бранковић тачно информисан о месту патријархова бављења, кога у децембру видимо у Сентандрији, одакле је 17 децембра 1698 упутио писмо председнику државнога савета грофу Волфгангу од Етингена, молећи га да препоручи цару Леополду I српски народ (Дворски и Државни Арх. у Бечу, Illyrico-Serbica 1683—1715).

[3]) У једном опет од писама патријархових читамо „Иже въ кроникахъ яко еллино-грецкыхъ, тако и славено-сербскыхъ моя вѣчно подушная управленіа и топлаго солнца обьясненія въ писанни поменъ вѣковати счиняется“. (Споменик XXXVIII. 83). Ово помињање грчких и словенских Хроника и онако живо осећање и појимање славе и спомена после смрти могло је потећи само од ученога Бранковића.

[4]) И самому мнѣ да благоначнут дати хатишерив произволителный ради възвращеніа моего въ светъ въ свой патріаршаскій прѣстолъ (Ibid. 82).

немогуће да је чак и концепат овога латинскога писма саставио Бранковић.[1])

Необична жива акција Ђорђа Бранковића код руских посланика није остала без резултата. Руси су молбу Бранковића и патријарха прихватили тим пре, што се баш за владе Петра Великога необично живо буди руски интерес за православне подунавске земље. Стога је Возњицин, сигурно по налогу цара Петра пред одлазак из Беча, предузео кораке у интересу православних у ћесаревини и ослобођења Бранковићева. Пошто је крајем јануара 1699 склопљен био у Карловцима мир између цара Леополда I, Пољске и Млетака с једне и Турске са друге стране, дошао је Возњицин у Беч, те је одмах предузео код Бечкога двора кораке у интересу православља и Бранковића. Одговор Бечке владе стигао је већ у марту 1699. У њему се са прикривеном срџбом јављало руском посланику како ће патријарх и његови верни уживати као и до сада сигурност и слободу вере, али се за то ћесар нада, да ће и цар бити толерантан према римокатолицима у Москви, т. ј. да ће дозволити слободан приступ језујитама. Што се тиче деспота Бранковића, ћесар ће се постарати да стече о њему потребне информације. Када то буде, ћесар ће ствар тако решити, како то одговара жељи царевој.[2]) Као и раније, тако се и овога пута ствар Бранковићева одгађала, али је Бранковић, коме је Воз-

---

[1]) Ibid. 83.

[2]) De despote Georgio Brankovich sacra caesarea maiestas necessariam sibi informationem dari jubebit, eam postmodum ipsius rationem habitura, ut et hac in parte sua czarea maiestas re ipsa experiatur sacrae caesareae maiestati nihil magis cordi esse, quam ut suae czareae maiestatis desideriis omnino satisfaciat (Ратни Арх. у Бечу, Exp. Prot. септ. 1702. бр. 244).

њицин уручио тај одговор,[1]) морао ипак бити задовољан, јер је цар Леополд I обећавао да ће ствар решити по жељи цара Петра.

Из до сада реченога види се, да је у Бранковићеву приказу српско-руских односа помешана истина са измишљотином. Истина је, да су Бранковић и патријарх ступали у везу са руским посланицима, истина је и то, да је Вознјицин због живог заузимања Бранковића а са одобрењем цара Петра интервенирао у корист Бранковићеву, али је Бранковић измислио свој састанак са царем Петром Великим. Пишући кашње, пред крај живота, овај одељак Хронике, он је имао идуће генерације на уму, па је, да би себе што више уздигао, измислио ону живу сцену између себе и цара Петра, када је овај, дирнут Бранковићевом несрећом, узвикнуо живо: „Христа ради все ѹчиню!“

---

[1]) Хроника, 2026—2032.

XVI.

Положај Срба у Угарској после Карловачког Мира. — Срби остају на стајалишту засебне територије. — Бранковић о доласку патријарха Арсенија III у Беч 1699. — Бранковићева представка Бечком двору из г. 1699 у споразуму са српским депутирцима. — Судба представке. — Бранковић о Карловачком Миру. — Бранковићеве неприлике са домаћином Донером. — Бранковић силом окупира новоподигнуто крило Донерове гостионице. — Донерова тужба цару. — Доњоаустријска Влада узима у заштиту Донера. — Поновна молба Бранковића 1701 да му се издаду његова наследна добра. — Молба Бранковића цару Петру Великом од 19 фебруара 1702. — Нове неприлике са Донером. — Бранковићева молба 1702 да се његово питање узме већ једном у претрес. — Предлог Дворског Ратног Већа да се Бранковић пресели у Хеб. — Одлука цара Леополда I. — Оцена реферата Дворског Ратног Већа. — Преселење Бранковића у Хеб не изводи се због финансијалних незгода. — Положај Бранковића у Бечу пред његову сеобу у Хеб. — Устанак Фрање II Ракоција убрзава Бранковићево премештање у Хеб.

Рисвичким миром, који је закључен био у јесен 1697, неколико недеља након славне победе принца Евгена Савојског код Сенте, прекинута је била дуготрајна борба између краља Луја XIV и цара Леополда I. Ну и ако су тиме хабзбуршкој монархији остале потпуно одрешене руке на југу према Турцима, нису ћесаревци идуће 1698 постигли никаква крупнија успеха. Монархија је била потпуно исцрпљена у сваком погледу, те се са највећом муком могли свежим снагама попунити поједини пукови, проређени у ранијим биткама. Принц

Евген био је једини, који је био за то, да се током 1698 покуша освојити Београд, док је велика већина царских саветника била за мир, чему ни Порта на крају крајева није била противна.[1]) Стога је ратна акција ћесареваца у августу и септембру 1698 вођена веома млако у Бачкој и Банату, због чега је новим дошљацима Србима све више овлађивало уверење, да се неће скоро вратити у стару отаџбину. А када су Карловачким Миром од 26 јануара 1699 дефинитивно регулисани били односи између хабзбуршке монархије и Порте,[2]) за Србе је било јасно да се неће више вратити на остављено огњиште. Стога су они са удвојеним напором морали развити акцију, да осигурају свој несигуран положај у Угарској. Положај Срба био је у толико критичнији, што се Бечки двор тада носио планом не да Србима уступи засебну територију, него да Србе из горње Угарске пресели на друго место једно у интересу одбране границе од Турака, а друго да би се избегли свакодневни сукоби између Срба и Мађара. Као и пре кратког времена, тако се и сада могло очекивати, да ће Бечки политички и војни кругови покушати да приликом намераване транслокације један део Срба употреби за образовање војне границе, а остале

[1]) Kriegs-Chronik Österreich-Ungarns, 174—175.

[2]) Изасланик цара Леополда I за вођење преговора био је гроф Волфганг од Етингена, Млетке је заступао Карло Руцини, Пољску Станислав Малаховски, а Русију Прокопије Богдановић Возњицин, кога је цар Петар опуномоћио за то 19 јуна 1698 (Письма и бумаги императора Петра Великаго I. 256—257). Поред турских заступника рајсефенди Рами и великога тумача Маврокордата учествовали су као посредници изасланици Енглеске и Холандије (A. Arneth, Das Leben des kais. Feldmarschalls Grafen Guido Starhemberg, 208—209). Карловачким Миром признат је био цару Леополду I сем Угарске и доброг дела Славоније Ердељ, али је Тамишки Банат остао у турским рукама (Kriegs-Chronik Österreich-Ungarns, 176—177).

као прекобројне (exempti) да подвргне жупанијској јурисдикцији. На тај начин мислили су у Бечу задовољити мађарску властелу (немеше), који се никако нису могли помирити са изнимним полажајем Срба у Угарској. Да се то спречи, морали су Срби остати на стајалишту споменутог царскога патента из г. 1694, којим се Србима обећавало одвојено земљиште између Тисе и Мориша, у Срему и Славонији. Тако је патријарх Арсеније III са неколико народних првака већ у пролеће 1699 стигао у Беч.[1]) И овога пута, као и раније, тужио се патријарх на повреде привилегија. Последица патријархова заузимања био је царски патент од 2 јуна 1699, којим се Срби у Срему узимају у царску заштиту, а 21 јула издан је други заштитни патенђт, који говори о Србима у опће. Уједно се Србима обећавају нова станишта, али се тада планирани погранични систем на Сави, Дунаву, Тиси и Моришу није могао извести поглавито због финансијалних тешкоћа.[2])

И Бранковић у Хроници говори о овом доласку патријарха у Беч, само што патријархов рад доводи у тесну везу са својом личношћу. Он каже да су патријархове представке Бечком двору, поднесене у споразуму са деспотом, остале без успеха. На то је патријарх отишао у Будим, оставивши у Бечу као свога пуномоћника Атанасија Пећског. Ну више смо видели да је протосинђел Атанасије већ г. 1698 фунгирао у Бечу као патријархов пуномоћник, а из мало час реченога види се, да патријархов рад у Бечу није био тако безуспешан као што Бранковић каже. Патријарх је сачекао

[1]) Ратни Арх. у Бечу, Exp. Prot. 1699. бр. 153.

[2]) Czoernig, op. cit. 96—97. Schwicker, op. cit. 37—38.

царски патент од 21 јула, па је, имајући на другој страни посла, поверио протосинђелу Атанасију и још неким народним првацима у Бечу, да у погледу одвојеног земљишта и даље наваљују на Бечке меродавне кругове. На тај начин дошло је до представке, коју су, како каже Бранковић, протосинђел Атанасије, тисућник Тителски Пана Божић и тисућник Сава Николић у споразуму с њиме поднели Бечком двору 23 августа. И ова је представка, поткрепљена, како каже Бранковић, „от много различних истиристграфствѹющи искѹсни мѹжие присавакѹпителними свидетелствами", производ Ђорђа Бранковића. У њој је Бранковић вешто спојио своје интересе са интересима српскога народа, не пропустивши да и овом приликом нагласи неке своје идеје, са којима је 1688 иступио пред Бечки двор.[1])

Већ прва тачка, где је говор о праву побирања десетка, показује јасно, да су Срби још увек, крај свих изданих заштитних царских патената од 4 марта 1695 и 1 јула 1696,[2]) много трпели од римокатоличкога клира. Па као што је Бранковић раније упозорио патријарха и народне старешине на раније одредбе угарских краљева, тако се и овога пута позивао са пуно самопоуздања на споменуте одредбе краља Матије и Владислава II. Његово навођење ових одредаба потпуно је тачно,

---

[1]) Хроника, 2038—2058. Уз словенски текст додан је ту и паралелан латински превод. Рајић је словенски текст ове представке из Хронике унео у своју Историју (IV. 343—353). Нешто скраћени текст ове представке штампао је Г. Витковић (Гласник LXVII. 155—163). Витковић каже да је препис ове представке нашао у архиву Манастирлије. Чудновато је да је на том препису, који Витковић без икаква разлога ставља у 1696 г., потписан патријарх Арсеније III.

[2]) Szalay, op. cit. 133. Czoernig, op. cit. 96—97.

што сведочи да је имао пред собом одредбе угарских краљева када је састављао ову представку.[1])

Друга и трећа тачка ове представке бави се о потреби одвојеног земљишта, које су Срби тражили за себе. Бранковића је питање о полунезависној територији под врховним господством Хабзбурговаца већ одавна занимало. И сада, када је то питање код Срба већ од дужег времена било акутно, даје се он на посао да с помоћу историје оправда овај захтев српски. Он је мислио да ће његова ученост више пасти у очи а и његови докази добити јачу снагу ако се буде позвао на што старије ауторе. Стога се он позива на Касијодора, законе цара Јустинијана, Константина Порфирогенита, Ивана Луцића, Георгија, Хорног и „космијску архонтологију“ Готофреда, да докаже како су Сремска Панонија и Тамишки Банат били од вајкада домовина Срба. Зато је, додаје он, право да те земље и у будуће остану српске, те моли цара, да Србима уступи те крајеве, али уједно да и ухапшенога деспота пусти са свима правима на слободну ногу, како би се овај могао ставити на чело српскога народа.

Пета и шеста тачка представке додирује такођер врло важно питање, о коме се тада много говорило у српском народу. Како су Срби, као и остало становништво Угарске силно патили због давања многих приноса за угарску војску, моли Бранковић да се Срби ослободе плаћања приреза за војничке зимске станове. Сем тога захтева Бранковић, као и у меморијалу, да се ратни плен, задобивен од Срба, има међу њих разделити.

---

[1]) Corpus iuris hungarici, 388. 588.

Како су се меродавни фактори већ од дуже времена носили били мишљу да због честих српско-мађарских сукоба, а сигурно и на наваљивање римокатоличкога клира иселе Србе са Чепељскога Острва у близини Будима, заузела је представка стајалиште и према том питању. И ту је Бранковић, желан да одржи status quo, покушао историјским аргументима да пољуља намере меродавних кругова. Ну овога пута не позива се Бранковић на хроничаре, него на листине краља Владислава из г. 1440, краља Матије из г. 1464 и краља Владислава II из г. 1501, даровање Србима Ковинцима.[1]) Бранковић је, по свој прилици, за ове привилегије сазнао преко Срба Будимаца, који су се, забринути због намераване сеобе, позивали на њих, да би Бечке меродавне факторе одвратили од намере исељавања.

За оцену личности Бранковићеве значајна је особито седма тачка представке. Нашавши код Иштванфија податак, да је дијадема српских деспота пренесена у Беч за време Рудолфа II и ердељскога кнеза Стевана Бочкаија, измислио је Бранковић причу, позивајући се при том на летописе, који о том ништа не знају, да је Ђурађ Смедеревац ту дијадему добио од свог таста Манојла Палеолога.[2]) Сматрајући себе и по мушкој и женској линији за потомка старих српских деспота, моли цара, да му

[1]) Листину од 1440 региструје Талоци у зборнику A Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára, 137. Жао ми је да не могох доћи до Маргићева Diplomatarium Ráczkeviense, где ће остале, по свој прилици, бити регистроване.

[2]) Et diadema antiquorum nostrorum despotum, quod olim tanquam genero suo primo Georgio Brankovich despoti videlicet nostrae nationis dono dederat socer eius Manuel Paläologus imperator orientis, velut Illyrici nostri annales referunt (Хроника, 2056—2057).

изда ту дијадему, када га буде пустио на слободу.[1]) Бранковић се, дакле, примљен и признат од српскога народа, толико већ био уживео у своје деспотско достојанство, да себе на слободи није могао замислити без деспотске дијадеме. Та црта показује такођер колико је Бранковић био нереалан, и колико је много давао на спољашње знаке и одликовања.

Да би ова дуга представка имала што сигурнија успеха на Бечком двору, дана је била изасланицима народна препорука, коју је такођер саставио Бранковић. Осем тога дано је било депутирцима, Божићу и Николићу, веровно писмо за министре. Бранковић поврх свега тога наводи у Хроници још и пуномоћ српског народа, где се каже, како српски народ пристаје на све, што год буду предузели српски изасланици.[2])

Не знамо да ли је ова представка поднесена Бечким меродавним факторима, и ако је, како је на њу одговорено. Такој представци не нађосмо трага у Бечким архивима, а не говори даље о њој ни Бранковић у Хроници, него прича о сасма другим стварима. Пошто је, наиме, кратко додирнуо своје новчане и домаће неприлике, доноси он без икаква увода и мотивације опширан текст Карловачкога Мира, као и текст уговора Русије са Портом из г. 1700. Тешко је насигурно рећи на који је начин интернирани Бранковић дошао до текста ових уговора. По свој прилици биће да је он препис тих уговора добио од српских старешина, које су

[1]) Quorum (т. ј. деспота Стевана Лазаревића и Ђурђа Вуковића) tam in masculino quam in foeminino sexu despotes noster stirpis haereditariam lineam secum transit ac ducit (Ibid.).

[2]) Ову је пуномоћ штампао Г. Витковић, op. cit. IV. 189—192.

као и њега интересовали ти уговори, јер се њима дефинитивно регулисали односи између Порте с једне и ћесара и савезника с друге стране, чиме се уједно јасније одређивао и положај српског народа у Угарској. Што су пак текстови уговора приопћени без мотивације и реда, тумачим тако, да је између писања ранијега одељка Хронике и овога са текстом уговора морало протећи прилично времена. Настављајући у Хебу после извесног времена писање Хронике, Бранковић је, намеран да колико толико одржи хронолошки ред, почео са приказом тада најважнијег европског догађаја, који је занимао и њега и српски народ. Али Бранковић није умео довољно мотивисати зашто започиње тај одељак Хронике са тим догађајима, као што не мотивише ни једном речи зашто после текста тих уговора доноси причу о путовању грофа Шеремећева у Рим. Гроф Борис Петровић Шеремећев изаслан је збиља био од стране цара Петра папи Иноћентију XII.[1]) О том путовању и политичкој мисији православнога аристократе код папе много се тада причало,[2]) па је ту занимљиву причу унео и Бранковић без реда у Хронику, забележивши, како је гроф Шеремећев целивао папи ногу и примио римокатоличку веру.

Лети 1699, када је састављао дугу и учену представку на Бечки двор, био је Бранковић у сасма затегнутим односима са својим домаћином Донером код Златнога Медведа. Та непријатна околност утицала је такођер доста на састављање представке, како се види из њене седме тачке, где је

---

[1]) Письма и бумаги императора Петра Великаго I. 152—153.
[2]) Brückner, op. cit. 138.

говор о Бранковићевим лошим односима са домаћином. Споменули смо више, да је Бранковић мање више силом био натурен на стан Донеру. Овај је био извештен да је Бранковић странац, који се код њега смешта само на извесно време, док о стражи није било ни речи. Ну Донер је убрзо сит био натурена госта, а нарочито страже Бранковићеве, која се у Донеровој гостионици удобно наместила као у својој кући. Присуство варошке гарде у Донеровој гостионици привукло је било за први мах пажњу суседа, али су редовни посетиоци Донерове гостионице и страни путници набрзо почели изостајати, бојећи се варошке гарде и сукоба с њоме[1]). Донер се неко време тешио обећањем Ратнога Већа да је смештање Бранковића у његову гостионицу само привремена карактера. Ну како се из Бранковићева држања није могло закључити да помишља на сеобу у други стан, а како је уз то кирију плаћао веома неуредно, почео га је Донер нападати и вређати, не би ли га на тај начин приморао да се исели[2]). Бранковић се правдао да није

[1]) Nun zeiget sich aus der von Wienn gethanen erinderung A, dass diese einlogierung des Brankovitsch sub colorato prätextu eines frembten angekhombenen gastes in erwehntes würtshaus seye, ohne dem man vorhero von einigen soldaten oder einiger arrestirung, die erst hernach gefolgt sint, was gewusst hat... dass diesem bürger in seinem würthshaus ein grosses praeiudicium besonderlich darumb beschieht, aldaweilen dieser raizische obriste mit villen soldaten ferwachtet und selbe gleichsamb eine wachsstuben aufrichten thun, wodurch die einkehrenden frembde und andere leuth davon abgehalten und anderswohin aus scheu ihre einkehr zu nehmen gedrungen werden, hingegen das würtshaus lähr stehen (Доњоаустријска Влада цару Леополду I 11 марта 1701. Арх. Дворске Коморе у Бечу, јануар 1702.)

[2]) Из Бранковићевих речи: „іако деспот тако и народ сърбскі ва чѹждостранствователна своа пребіваніа ѿт именіа своа ва толіко ѡскѹделі сѹт, иже не тачію деспотѹ пріежною помощію біті не вазмоглі сѹт, на еще и кърмітелнаго жіліща своего... едва притежаніем пріобрести вазмогахѹ“ (Хроника, 3120) као да би се могло закључити, да је српски народ дотле помагао Бранковића.

његова кривица што не може уредно да плаћа, јер потпору неуредно добива. Да би Донера колико толико умирио, упутио је он молбу Дворској Комори, да му се потпора уредно исплаћује, како би могао испуњавати своје обавезе[1]). Не нађосмо трага овој његовој молби у Архиву Дворске Коморе, али се из регеста једне његове молбе из г. 1700 види, да се односи између њега и Донера толико били погоршали, да је Бранковић у јулу молио да се исели од Донера и смести у згоднији стан[2]).

Бранковић у Хроници детаљно прича о своме сукобу са домаћином, а његову причу у главном потврђује и архивални материјал. Он, наиме, каже, да је његов домаћин Донер лети 1700 намерио био да поруши кућу, у којој је он становао, те да онде подигне нову зграду. Бранковић каже, да је Донер нарочито стога рушио зграду, само да би њега приморао да се оданде исели. Дознавши то, наставља даље, обратио се био он заповеднику Беча Штарембергу с молбом, да га исели од Донера. Штаремберг је његову молбу одмах узео у поступак, те се писмом од 24 јула 1700 обратио био Доњоаустријској Влади са захтевом, да се за Бранковића нађе други стан. Доњоаустријска Влада упути на то ову ствар магистрату, који доста сурово одговори, да о читавом питању неће ништа да зна. Јер као што је раније Бранковић без његова знања пресељен из спитала у гостионицу код Златног Медведа, тако нека они, који су га селили, воде и даље бригу о Бранковићу. Пошто тако, наставља Бранковић, ни посредовањем Штаремберга није

[1]) Хроника, 3122.
[2]) Ратни Арх. у Бечу, Exp. Prot. бр. 45.

могао добити други стан, и пошто му је Донер преко постељника Јована Липовскога поручио, да ће сутра рушити кућу, за то нека сели ако није рад да га рушевине претрпају, решио се он на одлучан корак. Чим је, наиме, домаћин тога дана по подне отишао у другу своју кућу, у Леополдовом подграђу, дигао се Бранковић, па је силом окупирао себи конак у ново подигнутом крилу истога дворишта[1]). Интересантно је да је Бранковић о тој својој окупацији, како сам каже, известио Ратно Веће и заповедника Беча Штаремберга.

Из аката Дворске Коморе доиста се види, како је Донер у другој половини 1700 најживље радио да се ослободи Бранковића. Њему је Бранковић са стражом, а сигурно и због честих посета, које је примао, толико био досадио, да је Донер чак и лично тражио стан за незванога госта, само да би га се опростио. Како ни један грађанин није хтео примити Бранковића на стан, нашао је Донер за Бранковића, по дозволи коморскога преседника грофа Брајнера, једну собу на Шотенбастији по цену од 3 форинта недељно. Ну како се овај план никако није дао извести, обратио се био Донер магистрату, преклињући да се Бранковић што пре од њега исели, јер је намеран да подигне нову зграду[2]). Бечки магистрат је молбу свога грађа-

---

[1]) „Деспот аще ѵже старостію ѡбдържім и болезнію ѡтегощеваем біваше, ѡбачеже відевші настѵпавающѵю злобѵ, ва таі час ѡт болезні ѡслаблена бівшаго еліко по сілі вазможно мѵ біст ... конак себе прісвоів, и вамещеніе свое сатворівъ ... ва інѵ странѵ тогожде конака, ѵже ново саздаваніем сатворенѵ біваемѵ“ (Хроника, 3143--3144).

[2]) ... er sey in abrechnung und neuerbauung seiner auf dem alten Fleischmarkt zum guldenen Bern genanten behausung wirckhlich begriffen, werde aber umb willen eines alda verarrestirten räzisch obristen nambens Georg Brankowitsch merckhlich daran gehemet, dahero gebetten,

нина одмах прихватио, те је почетком 1701 предложио Доњоаустријској Влади, нека утиче на Ратно Веће да се Бранковић као војни сужањ смести где на утврђењу, или нека му се онде у близини нађе пристојан стан[1]). Предлог магистрата доспео је био преко Доњоаустријске Владе убрзо пред Ратно Веће, које је 9 марта решило да Бранковић остане и на даље где је, јер за њега, као цивилну личност, нема места на бастији[2]). Али и ако је Веће том одлуком остављало Бранковића у старом стану, ипак као да се већ тада знало, да је овако решење само привремено. Како су, наиме, Бранковић и народни депутирци због учестаних молби за ослобођење и промену стана досадили били члановима Ратнога Већа, пао је већ лети 1701 предлог, да се Бранковић пресели у Глац, тврђаву у Шлезији[3]).

Одговор Ратнога Већа од 9 марта 1701 никако није могао задовољити Доњоаустријску Владу, која се искрено била подухватила да спасе Донера од натурена госта. Стога је она већ 11 марта упутила опширну представку цару Леополду I, молећи га да измени одлуку Ратнога Већа, те ослободи Донера од Бранковића[4]). Када је цар Леополд I при-

---

gedachte bürgerliche behausung von bemelten arestanten zu liberiren und selbigen andwertighin zu transferiren (Акат магистрата с поч. 1701, Архив Дворске Коморе, јан. 1702).

[1]) ... als scheint es auch vill thunlicher zu sein, dass angezogener arrestierter obrister durch ihme herrn wachtmeister-lieutenand auf die pastei oder anderm dahin botmässigen orth überbracht und anständige wohnung verschafft werde. (Ibid.)

[2]) Da er Brankovicz auch kein persona militaris, sondern prisonier d' Etat ist. (Ibid.)

[3]) Ратни Арх. у Бечу, Exp. Prot. јули 1701. бр. 197.

[4]) Архив Дворске Коморе у Бечу 1702.

мио представку Доњоаустријске Владе, упутио је читаво питање Аустријској Дворској Канцеларији са налогом, да га проучи. Ова пак, непозната са тим питањем, обратила се била 16 децембра 1701 Дворској Комори, која опет за то није била надлежна. Дворска Комора, којој је Бранковић такођер задао био доста посла због учестаног наваљивања да му се потпора уредно исплаћује, одговорила је доста жучно Дворској Канцеларији. Није надлежна Комора, истиче се ту, да води бригу о пресељењу Бранковића, који је толико на терету ерару, него Ратно Веће, које га је и сместило код Донера[1]). Док се тако Ратно Веће устезало да Бранковића исели на бастију, и док је Дворска Комора одбијала као ненадлежна ту ствар од себе, одиграла се она занимљива сцена у кући Донеровој, коју Бранковић описује, а о којој се говори и у архивалној грађи.

Насилна окупација новоподигнутог крила од стране Бранковића запрепастила је Донера, који ни у сну није могао помислити да ново крило диже за незвана госта. Чим се Донер мало од чуда прибрао, упутио је непосредно тужбу цару Леополду I. У тужби се живим бојама слика поступак Бранковића. Донер тужи Бранковића цару, да је кроз прозор силом ушао у нову грађевину, откључао сва врата, те унутра пустио и варошку „гвардију". Бранковић је, јада се Донер, заузео собе као у својој рођеној кући, а за његовим примером повела се и стража, која се удобно сместила у предсобљу, обесивши пушке о клинове и при-

[1]) ... dass dieser Brankovicz nicht von der hofkammer, sondern vom hofkriegsrate einlogiert wurde, infolge dessen demselben auch die umblogierung, welchem die ursache seiner so lange und dem käyserl. ärar sehr beschwerliche arestierung bekannt sein wird, zustehe. (Ibid.)

паливши луле[1]). Наравно, да је овај насилнички корак узбунио и заплашио доброћудне Бечлије, који после овога напустише сасвим Донерову гостионицу.

Бранковић је, као што видимо, питањем своје станарине задао много бриге и једа не само гостионичару Донеру, него и Бечкој влади, која није знала, нарочито Ратно Веће, како најзгодније да реши ову непријатну ствар. Али крај свих неприлика са Донером и крај све акције код меродавних кругова да га иселе из дојакошњега стана, Бранковић никако није губио из вида и друге своје интересе. Тако је он почетком 1700 покретао код Неоаквистичне Комисије, која је имала задаћу да утврди власништво имања у новоосвојеним крајевима, поново питање о свом праву власништва на извесна места и пустаре у Угарској и Ердељу[2]). У исто време поднео је он поново молбу и цару Леополду I да му потврди имања и територије, који од старина припадају његовој породици[3]). Као и у молби од 1698, тако се̏ и у овој набрајају по Бонфинију места и територије деспота Ђурђа Смедеревца, па се онда наводе даровне листине ердељских

[1]) ... wasgestalten sich der schon in das zehente jahr in dem wirtshaus bey den goldenen beren auf dem alten Fleischmarkht zur grossen meinen schaden und ruin arrestirte sogenannte räzische obrister Branchovitz dieser tagen via facti understandten hat, sich aus einem vorherogehabten arrest-zimmer und kamer mit gewaltthettiger hineinschliefung durch die fenster undt innwendigen eröffnung der schlösser einzulogieren, deme auh die waht dahin nachgefolget, und in dem vorhaus, wo die gemainé gäst zu trinkhen pflegen, sich gesetzet und aldorten ihre gewehre angehenkhet haben, auch den ganzen tag hindurch tabakh trinkhen, mithin die ankombente undt einkehrente gäst, die darann einen abscheu tragen vertreuben thuen (Ibid.)

[2]) Витковић, op. cit. IV. 211—216.

[3]) Ова молба, која се налази у оставини Ђорђа Бранковића, без датума је, али се из њене садржине види да потиче из г. 1700.

кнежева. Истичући, наравно, и сада као и до сада да је он законити потомак старих српских деспота, претендује Бранковић још на Срем са Митровицом, Вуковаром, Илоком и Варадином, даље на Херцеговину, велики део данашње Србије, Старе Србије и на Подгорицу[1]), једном речи Бранковић стоји још увек на стајалишту меморијала. Он и сада, после толико година, баш с обзиром на утврђени споразум у г. 1688, тражи, да га ћесар изреком призна и потврди за господара тих територија, и то баш на основу тога, што га је ћесар и раније признао за кнеза империје и наследнога деспота краљевине Илирије, великога дуката Горње и Доње Мизије, као и домината Темишварског[2]). Али сада, када је Бранковић ову ствар поново покретао, биле су прилике друкчије него 1688. Рисвичким миром регулисани су били односи на западу империје, а Карловачким миром опет срeђени односи са Турцима. Стога се молбе српског народа, а још пре Бранковићеве, нису ни узимале озбиљно у обзир. Отуда је онда разумљиво, што Бранковић негде половином 1701 поново пожурује Неоаквистичну Комисију, да приступи дефинитивном решавању његове молбе[3]).

---

[1]) За Подгорицу се каже да је „sita prope Ragusium, unde venit familia Brankovichiana et inde sumit nomen Brankovich de Podgoriza".

[2]) ... sicut et pro qualitate et titulo principis imperii, nec non secundum antiquitus consuetudinibus regionibus nostris pro haereditario despotatus imperii Illiriae ac magni ducatus superioris et inferioris Mysiae et comitatus dominatuum Temesvariensium etc. alias concesso a Carolo Magno Wolffgango Brankovich et eius successoribus, qualis est supplicans in linea paterna, ut demonstrabitur si opus sit, et prout sua maiestas sacratissima jam declaravit in diplomate, supplicanti benigniter concesso (Ориг. концепат у мојој збирци.)

[3]) Ut negotium hoc in passu finalem obtineat effectum (Ориг. концепат у мојој збирци).

С тим је његовим радом у вези и протест српскога народа из г. 1701, који је преко вицедуктора Јована Манастирлије и Адама Фелдварије упућен цару Леополду I због тога, што је уступио породици Одескалки кнежевину Срем, који припада Бранковићу, као потомку старих српских владалаца[1]. И тај протест инспирисао је, ако не баш и саставио, гроф Ђорђе Бранковић.

Чудновато је да Бранковић у Хроници не говори ништа о поново предузетим корацима код цара Леополда I и Неоаквистичне Комисије у ствари својих тобоже наследних имања. Исто тако не спомиње он ни протест Манастирлије и Фелдварије, и ако прича да га је те године, када је био окупирао нови стан код Донера, дакле 1701, посетио био вицедуктор Јован Манастирлија[2]. Манастирлија је, каже Бранковић, окупацију новога стана протумачио као добар знак, па је ово доставио и патријарху, који га је такођер посетио са епископима и другим угледним Србима.

Бранковићево причање неће бити без основа, јер изгледа да је патријарх пред крај лета 1701 збиља био у Бечу. Закључујем ово по једној његовој молби Ратном Већу око половине септембра,

---

[1]) Витковић, IV. 25—32 и по други пут Гласник LXVII. 177—181. У протесту се мисли на Илочко властелинство, које је 1697 г. поклоњено кнезу Ливију Одескалкију (Тих. Остојић, Доситеј Обрадовић у Хопову, Нови Сад 1907. 87.) Споменућу још да се авантуриста Матија Иљановић у једном писму папи Иноћентију XII од 24 децембра 1692 такођер жалио на цара и Неоаквистичну Комисију, што ни мало не воде рачуна о праву поседа ранијих власника у новоосвојеним крајевима (A. Theiner, Vetera monumenta Slavorum meridionalium II. 227—228.)

[2]) Тогдаже ѹбо ... и деспотскі воінставні наместно начелствѹющеі пълковнік .... по ѡбічномѹ своемѹ слѹжбѣ изследствованію, тако ѹбо ꙗко начелнаго своего повелітела навідеще, деспота поклоніхелно поздравлавает (Хроника, 3145).

којом је у име своје и својих епископа молио, да се изда наредба војничким старешинама да штите Србе и респектују њихове привилегије[1]).

Али се на жалбу патријарха и жеље српског народа у Бечу нису обзирали, јер их тада нису требали. Колико је патријарх тада рђаво стајао у Бечу, види се из једнога писма цара Леополда I, које је упутио 8 октобра 1701 бискупима Варадском и Бихарском, а у коме се говори како да регулишу односе са православнима. Том приликом истиче цар, да је патријархову власт ограничио на територију Сентандрије, и да му је забранио да предузима каноничне визитације и побира приходе[2]).

Са Бранковићевим радом код Неоаквистичне Комисије у вези су и два писма патријарха Арсенија III из Сентандрије у марту и августу 1702, којима извештава Бранковића о раду ове комисије[3]). Али узевши у обзир језик и стил ових писама, мислим, да је и њих саставио Бранковић, само није јасно шта је хтео с њима постићи и зашто их није унео у Хронику. Рекао бих да је Бранковић, пишући о догађајима у 1701 и 1702 г., и сувише пажње обратио својим неприликама са Донером, па је, ваљда, због тога и сметнуо с ума, да у Хронику унесе ова тобожња писма патријархова, као и своју молбу цару Петру Великом од 19 фебруара 1702.

Ова је молба, противно осталима, прилично кратка. У њој Бранковић нарочито наглашава, како неће дугим писањем цара да мори, јер је у своје

---

[1]) Ратни Арх. у Бечу, Exp. Prot. 1701. бр. 161.

[2]) Оверовљен препис из оставштине грофа Ђорђа Бранковића.

[3]) Гласник Срп. Ученог Друштва XXXIII. 166—170.

време информисао о свему посланика Возњицина. Сада пак једино је вољан да подсети цара на своју ствар, те га моли, да се код римскога ћесара заузме за његово ослобођење[5]).

Бранковићева молба стигла је у Москву, али не знамо да ли је што на њу одговорено. Ну сумњамо да је руска влада, одбијена већ једном фино у ствари Бранковића, поново хтела што предузимати у његову корист. Ни заузимање рускога посланика Возњицина, а још су мање молбе народне могле изменити положај Бранковићев. Али што нису могле учинити молбе народне, допринеле су много друге прилике, да наступи обрт у Бранковићевој ствари. Питање о Бранковићеву стану толико је било досадило Бечким меродавним круговима, да су стали озбиљно помишљати, да Бранковића иселе из Беча у друго које место. И када је с пролећа 1703 букнуо устанак Мађара под Фрањом II Ракоцијем, убрзано је било извођење те одлуке из политичких разлога.

Настављајући причу о својим неприликама са домаћином Донером, каже Бранковић, да је Донер свим силама радио да му напакости. Донерову настојању, вели, пошло је за руком, да је Дворска Комора 1702 донела одлуку, којом му се у будуће половина његове потпоре има одузимати, како би се наплатила станарина Донеру. Наравно, да је Бранковићу, који је био дужан на све стране, ова одлука Коморе у интересу Донера била веома не-

---

[5]) ... просим и ѹмилно челом бию по благодетномѹ царскомѹ ти величествѹ благопомощномѹ ѿбещаванию превеликою своею и нескончаваемою царскою милостию благопроизволи напечатаннѹю свою грамотѹ прислати ка римскаго кесаря величествѹ ради освобожденія моего ... (Главни Архив Мин. Иност. Дела у Москви, Греческія Дѣла 7210 г.).

пријатна. Али благодарећи својој окретности и вештини и заузимљивости свога „постељника“ и рођака Јована Бранковића Липовског[1]), успео је он код Ратнога Већа да се та одлука Коморе уништи.

Да се збиља ово питање тако развијало потврђује и архивална грађа. Другога јуна 1702 наредила је, наиме, Дворска Комора генералној ратној благајници, да при исплати обуставља Бранковићу половину потпоре, па да с том половином исплаћује Бранковићево дуговање за стан Донеру[2]). У брзо потом, 4 јуна, на поновну молбу Донера, замолила је Дворска Комора заповедника Беча маркиза Дељи Обици, да пресели Бранковића у какву гостионицу на бастији или у било какву војничку кућу. Ово је, поручује Комора, у толико лакше извести, што Бранковић прима државну потпору, па је у стању да плаћа стан и храну[3]). Ну Бранковић је, како и сам каже, уложио био против ове одлуке протест код Ратнога Већа већ крајем јуна или почетком јула. Том приликом је он, позивајући се на раније обећање царево, да ће његову ствар дати испитати чим буде средио државне послове, преко Ратног Већа ургирао да се његова ствар узме у поступак[4]).

Као што видимо, Бранковићево питање компликовало се све више и више на велики јед Ратнога Већа и Дворске Коморе. Није чудно онда, што

[1]) ... „пачеже през непрестаннаго настоаніа своего постелніка.... Іѡанна Ліповскі, егоже жестокою хітростію и сърдачнім храбърством“ донесена је одлука „да ні єдіно досажденіе деспотѹ ѿт доматина раді конака творіма допѹстіма не бівает (Хроника, 3148—3149.)

[2]) Ратни Архив у Бечу, Exp. Prot. 1702. септ. бр. 244.

[3]) Архив Дворске Коморе у Бечу, 1702. јули.

[4]) Хроника, 3178—3186. Ратни Архив у Бечу, Exp. Prot. 1702. септ. бр. 244.

је Ратно Веће лети 1702 предложило цару, да се ствар Бранковићева већ један пут узме у детаљан претрес, па или да се Бранковић пусти на слободу или пресели негде даље из Беча, како не би могао шкодити. Цар Леополд I прихватио је предлог Ратнога Већа, те је питање Бранковићево упутио нарочитој депутацији, која је била састављена за проучавање и реферисање о ердељским и влашким питањима[1]). Депутација је брижљиво прибрала и проучила читав материјал о Бранковићу, па је 7 августа поднела своје мишљење Ратном Већу, које га је у целини усвојило, те га као своје поднело цару Леополду I 14 августа 1702.

Овај врло важан и значајан референт депутације, односно Ратнога Већа, има два дела. У првом се на основу прибрана материјала говори у кратким потезима о пореклу и раду Бранковићеву до његова хапшења у Кладову. Депутацији је као главна подлога служио споменути исказ Раваничкога калуђера, за тим Бранковићев манифест из Ршаве, преписка са његовим емисарима и са Павлом Деаком, за тим сведоџба патријархова, царске дипломе и извештаји принца Баденскога. Пошто се нагласило по исказу Раваничкога калуђера како Бранковић не потиче од старих Бранковића него је обичан Влах из Ердеља, истиче се у реферату, како је Бранковић за своје планове уочио значај патријархове сведоџбе, те је вештим путем дошао до ње. Али је Бранковић, истиче се даље, за придобивање народа стекао још згодније средство цар-

[1]) ...dass man dessen eingereichtes memoriale, worinen er umb seine entlassung und gänzliche restitution in pristinum statum cum diplomate inständig anhaltet, sambt denen anteactis in der ad Transylvanica et Vallachica angeordneten deputation überlegen und sodann, was endlich mit ihme zu thun sein mögte, ferners an hand geben soll (Ibid.)

ском дипломом од 1683, којом се он признаје за легитимног потомка старих Бранковића и законитог наследника њихових земаља[1]). У реферату се не каже изреком, али из редака избија чуђење, да се Бранковићу не само 1683 могла така диплома издати, него да се садржина те дипломе могла потврдити и у години 1688. Истакнувши, како је Бранковић почео иступати као владалац, оправдава депутација поступак принца Баденскога. Бранковић је, каже се ту, био тек у намери да приступи извођењу свога плана, али се Баденски није само задовољио пажљивим мотрењем његова рада, него је нашао за добро, да га лепим речима примами и ухапси, јер је почетак Бранковићева рада наговештавао велику и блиску опасност[2]).

Пошто је Ратно Веће окарактерисало Бранковићево држање у Бечу, нагласивши како Бранковић и у затвору не може да се ослободи фиксе идеје да је деспот и владалац рацкога народа, предлаже цару, да се Бранковић не пусти на слободу из више разлога. Пре свега његовим би се ослобођењем легитимисала његова измишљена и лажна тврдња деспотске десценденције, његово би славољубље порасло, те би он са још већим убеђењем веровао у фиксу идеју деспотства, а народ би још више прионуо уза њ, сматрајући га за правог наследника и потомка својих старих владалаца[3]). Ако би се он признао за старешину овога

---

[1]) ... worinnen er für ein legitimum descendenten der ehmaligen Brankovich... und anbey zugleich zu einem rechtmässigen erben aller dieser länder von eur. kays. may. allergnädigst declarirt worden (Ibid.)

[2]) ... und wie dessen beginnen von gar zu grosser und nahender gefahr geschienen, dessen person in arrest genohmen (Ibid.)

[3]) Nicht allein, die impostur dardurch vor der weldt gleichsamb legitimiert, seine ambition gestärckhet und er zur behaubtung seines

народа, како Бранковић то уображава, могло би се лако десити, да се он одметне Турцима, те да придобије њихове симпатије обећањем, да ће све Србе подвести под њихову заштиту. Опасно је даље Бранковића ослободити и стога, што је он у затвору упознао све добре и зле стране ћесареве државе. С друге стране опет ваља имати на уму и то, да би Турци за зло узели, када би се Бранковићу повратило достојанство са дипломом. Турци би се царевим признањем Бранковићевих наследних права на извесне крајеве осећали погођени, мислећи, да цар тиме намерава те крајеве побунити против њих[1]). Поврх тога не сме се никако губити из вида тај факат, да је српски народ много опаснији по интересе ћесара, ако му се на чело стави старешина. На основу свега тога предлаже Веће цару, да се Бранковић премести у какво удаљено и забачено место, као напр. Хеб. Из удаљеног Хеба, истиче се у реферату, не ће Бранкович моћи водити тако живу и опасну преписку са Србима, Турцима, Власима и Московима[2]). Онде ће он моћи мирно живети од своје потпоре, а неће тамо бити потребна крај њега ни стража, јер у

---

wahn-fürstenstandts ärger als jemahlen animiert, sondern auch das rätz. volckh in seiner leichtgläubigkheit bestättiget, desto heuffiger zu lauffen und ihn als einen wahren rechtmässigen erben und descedenten von ihren ehemaligen landtsfürsten beständig erckhennen und anhangen (Ibid.)

¹) Zudem die Türkhen selbst dessen restitution cum diplomate als eine dem friden zuwiderlaufende sache ansehen und, als ob durch erklärung dessen inbegriffener erbrechte man sie in ihrem dominat zu turbiren und die länder durch diesen menschen wider die Pforthen aufzuwückhlen gedächte, leicht zu argwohn verleithet, mithin auf gleiche arth wider uns zu verfahren irritirt werden möchten (Ibid.)

²) ... allwo er von aller sonst dahier fast gewöhnlichen, so schädlich als gefährlichen correspondenz mit Rätzen, Türckhen, Wallachen, Moldauern, Moscoviten und all anderen orientalischen religionsverwanten abgesöndert... sein übrige lebenszeit zubringen und vollenden... khönte (Ibid.)

граду има стална посада. Бранковић би се једино у том случају имао опколити стражом, ако би му заповедник града под личном одговорношћу дозволио, да може разоноде ради изаћи ван града. Што се тиче диплома и њихових оригиналних концепата, предлаже Веће цару, да се оне униште, јер је Бранковић дошао до њих преваром.[1])

Цар Леополд I је прихватио у главном предлог Ратнога Већа, и то нарочито стога, како сам у својеручној напомени уз реферат каже, што би Бранковић могао још доста штете начинити. Ну цар, сећајући се јамачно ранијих преговора, са неком извесном бригом и пажњом наређује, да се са Бранковићем лепо поступа и да му се потпора уредно исплаћује[2]).

Мишљење депутације и Ратнога Већа од великог је интереса стога, што нам сасма јасно приказује стајалиште Бечке владе према српском народу и Бранковићу. Српском народу, који је за неколико година учинио толико велике услуге ћесару, никако се није веровало. Није му се веровало поглавито стога, што је имао другу религију, а без једне вере није тада могло бити никакве ближе заједнице. Тиме се онда и тумаче учестани покушаји Бечких државника, да се „шизматици“ приведу у крило уније, али се тиме уједно тумачи

[1]) Die diplomata aber, sowohl das erstere als das vorhandene leztere und deren originalconcepten, zumahlen sie anderst nit als sub- et obreptitie herauspraktizirt sein khönnen, müssten kassirt und gänzlich vertilget... werden (Ibid.)

[2]) Weil der hofkriegsrath sowol als die deputation dieses werck wol überlegt haben, zudem scheint dieser Brankovich wol auch noch viles übel anstiften könte, als approbire ich dieses guttachten völlig, undt solle also vollzogen werden, doch solle er Brankovich sowol in der hinein weise wol gehalten und tractirt werden, als seinen unterhalt, der 1000 fl. richtig zu empfangen haben, mit denen er schon auch wol leben kann (Ibid.)

и онај снажни отпор Срба у одбрани свога верског уверења, са којим се народност идентификовала. Што се српском народу привилегијама дао изниман положај у Угарској, учињено је то неискрено и једино у намери, да се српски народ с једне стране по потреби експлоатише у интересу царске куће, а с друге да би се Србима као компактном целином могли у свако доба послужити у сузбијању сепаратистичких тежња код Мађара, код којих се незадовољство било само привидно стишало. Али су Бечки политички кругови по потреби без икаквих скрупула газили садржину привилегија, док је српски народ сву снагу концентрисао у одбрану истих. Том мучном и неравном борбом испуњен је читав XVIII век историје Срба у Угарској, а преноси се она и у XIX век, само у нешто измењеном облику.

Када се, дакле, тако мало веровало српском народу, још се мање могло веровати Бранковићу, човеку, који је иступио са тако великим претензијама, не напуштајући их ни за један моменат. Ратно Веће без икаква увијања отворено признаје, да би могла наступити велика опасност, ако би се Бранковић ослободио и признао за старешину српскога народа. Што пак Ратно Веће не да није спречило опћење Бранковићу са српским првацима у Бечу, него је чак дозволило да Бранковић у споразуму са народним депутирцима подноси представке централним властима, тумачим страхом двора, да забраном не увреди и раздражи српски народ, који се одмах по доласку тако ватрено заузео за ствар Бранковића. Али нема сумње да је интензивно опћење Бранковића са првацима српским ипак на крају крајева највише утицало, да Веће предложи

цару, да се Бранковић уклони из Беча. Ратно Веће добро је погађало, када је у представци цару истицало, да ће се интересовање српскога народа за Бранковића умањити, када Бранковић буде удаљен из Беча, камо су народни депутирци долазили сваки час.

Ова представка Ратнога Већа нарочито је важна још и стога, што се из ње јасно види, како је Ратно Веће схватало садржину царских диплома Бранковићу од 1683 и 1688. Оно, поред фино израженог чуђења, отворено признаје, да је Бранковић тим дипломама заиста признат од ћесара као наследник балканских хришћанских земаља, али одмах, и ако увијено, изводи, да је цар према Бранковићу решен сваке обвезе, пошто је Бранковић дошао до тих диплома преваром, због чега се оне имају уништити. Ну цар Леополд I није у том погледу делио мишљење свога Већа. Када узмемо на ум ону пажњу цареву према Бранковићу, изражену у царској резолуцији поводом овога реферата, чисто бисмо рекли, да се цар тада сећао ранијих детаља у преговорима са Бранковићем, те увиђао трагичност његова положаја, па због тога и прешао преко предлога Ратног Већа. Али пре ће бити да цар Леополд I овај предлог Ратног Већа није прихватио из обзира према српском народу, који је раније у два маха тражио и добио царску потврду ових диплома.

Цареву одлуку у погледу даљега поступања са Бранковићем доставило је Ратно Веће 21 септембра 1702 Дворској Комори. Веће је том приликом нагласило, како је цар наредио, да се Бранковићу ништа не одузима од потпоре, чиме се уједно и Бранковићево казивање у Хроници потврђује

У исто време је Веће известило Комору, да је маркиз јДељи Обици, заповедник Бечке варошке „гвардије“, одредио наредника Јована Адама Финолта, једнога каплара и четири редова да прате Бранковића приликом његова трансферирања у Хеб. Каплар и редови, истиче се ту, пратиће Бранковића до Прага, где ће их други изменити, а Финолт ће отпратити Бранковића до Хеба. Стога се Комора извештава и моли, да се постара за кола и путни трошак, пошто претходно потпуно исплати Бранковићу дозначену потпору[1]). Убрзо по том, 2 октобра, доставио је цар Леополд I Чешкој Дворској Комори у Прагу, како је решио „den seith anno 1689 ex ratione status alhier in arrest habenden raizischen despot Georgium Brankovich“ да премести у Хеб. Стога налаже Чешкој Комори, да се по Бранковићеву доласку у Праг постара за његов пренос у Хеб, и да му исплаћује одређену потпору од 1000 форината у тромесечним оброцима.[2]) У исто време од прилике извештен је био и магистрат града Хеба, да спреми за Бранковића један слободан стан, што је магистрат узео на знање 18 октобра 1702.

Као што се види, у јесен 1702 било је скоро све удешено, да се сужањ пресели далеко у унутрашњост Чешке. Сви детаљи за путовање били су предвиђени, само није било новаца, како се види из извештаја царске ратне благајнице на почетку новембра 1703[3]), због чега је за тај мах питање о сеоби легло. Али када је 1703 букнуо Ракоцијев

---

[1]) ... nachdeme er ohne abzug quartiergeldes von hier aus vollständig befriediget seyn wirdt (Ратни Арх. у Бечу, Exp. Prot. септ 1702. бр. 244).

[2]) Арх. Дворске Коморе у Бечу, октобар 1702.

[3]) Арх. Дворске Коморе у Бечу, новембар 1703.

устанак у Угарској, и када је Ракоци проклама- цијом из Секељхида од 9 августа позвао и Србе да му се придруже у борби против царске куће, умело је забринуто Ратно Веће наћи одмах сред- става да удаљи позно у јесен 1703 Бранковића из Беча.

Наравно, да Бранковић тада није знао ништа о преписци Бечких централних власти у ствари ње- гова премештаја у Хеб, због чега у Хроници и не говори о планираном пресељавању у Хеб 1702 г. У место ових детаља црта нам он у Хроници са неко- лико потеза свој тадашњи унутрашњи живот, чија је главна садржина испуњена била писањем Хро- нике. Али поред главне идеје, да себе својом Хро- ником даљим генерацијама прикаже као легитим- ног наследника старих деспота, он се још непре- стано мучи и истражује прави разлог своме за- точењу. Њега је, каже он, та мисао толико мучила, да је није могао сакрити од својих посетника и при- јатеља, него је врло често са њима расправљао о узроку своје несреће. Једном тако истакао је неко у разговору, да је разлог његове несреће доста јасно објаснио чешки дворски канцелар гроф Улрих Кински, рекавши: „ratio status sic fieri requirit." Бранковића одговор Кинскога много занима. Он се удубљује у смисао тих речи, али прави њихов значај не може тобоже да докучи, због чега се обраћа за помоћ неком чувеном правнику. Латински одговор Бечкога јуристе, чији текст са преводом доноси,[1]) поразио је Бранковића. Њему тек после правникова коментара почиње тобоже да бива јасно, како пред државним разлозима падају сви

[1]) Хроника, 3152—3153,

обзири, и како су у интересу државе оправдана сва средства, која се предузимају.

И ако је мање више сигурно, да је коментар Бечкога правника изум самога Бранковића, ипак је он од интереса стога, што нам сведочи колико је Бранковић интензивно мислио о узроцима своје несреће.[1]) Ну њега не задовољава ни тобоже тумачење Бечкога правника, него се одаје и даље размишљању, чему је, како каже, од младости био склон.[2]) Њему падају на ум неке одредбе из закона цара Јустинијана, које наређују, да се ствар онога, који се затвара, има брижљиво испитати, како би се тачно знало због чега је кажњен.[3]) Али ћесар, додаје с тугом Бранковић, не држи се тога закона, и ако се на њ заклео када је ступио на престо.[4])

Можда је Бранковић, пишући овај одељак Хронике пред крај живота у Хебу, изнурен и незадовољан, приказао последње дане у Бечу црњим бојама, него што је било у истину. Али да се Бранковић налазио у сличном душевном расположењу, може се закључити и из споменуте молбе цару Петру Великом од 19 фебруара 1702. Клонуо и сетан, скоро апатичан, провео је он последњу зиму у

---

[1]) Истакнућу да се тобоже тумачење Бечкога јуристе много допало и Минетију, домаћину Бранковићеву у Хебу, те га и он, скоро од речи до речи, уноси у своју кућевну хронику.

[2]) ѿт юності своеі мѵдрователнімі самотренмі ѡбдържімѵ біті вадавшемѵ се (Хроника, 3166).

[3]) Бранковић тачно цитира из Кодекса цара Јустинијана. (Гл. његове наводе у Corpus iuris civilis opera et cura C. M. Galisset, Lutetiae Parisiorum 1888. Codicis lib. I. col. 48. lib. IX. col. 588.) Бранковић је, дакле, прибирајући градиво да докаже неоправданост што се држи у затвору, проучавао поједине партије из римског грађанског права, реципираног у царству од краја XV в. (Упор. R. Schröder, Lehrbuch der deutschen Rechtsgeschichte, Leipzig 1902. 788—789.)

[4]) Хроника, 3168.

Бечу, не интересујући се много за догађаје, који нису били у тешњој вези са његовом личношћу. Тако је мимо њега протекла неопажена царска резолуција од 15 августа 1702, којом се детаљно одређује како да се организује српска војничка граница.[1]) Али онако крупан догађај, као што је била акција Фрање II Ракоција с пролећа 1703, наперена против куће хабзбуршке, није могао да се омакне Бранковићевој пажњи. Изгледа по свему да је Бранковић, лака и покретљива темперамента, за тај покрет везивао своје наде на ослобођење, јер је ово према тадашњим приликама могао очекивати само у ванредним приликама. У томе се он у толико није варао, у колико је овај покрет збиља утицао на његову даљу судбу, јер је Ракоцијев устанак убрзао његово пресељавање у Хеб.

---

[1]) Schwicker, op. cit. 38. Детаљан пројекат за издржање рацке пограничне милиције гл, у Двор. и Државном Арх. у Бечу, Illyrico-Serbica, 1683—1715. fol. 160.

XVII.

Узроци устанку Фрање II Ракоција. — Срби према мађарском покрету. — Ђорђе Бранковић симпатише са мађарским покретом. — Ракоцијев покрет убрзава одлуку да се Бранковић пресели из Беча у Хеб. — Иступање грофа Августина Бранковића против грофа Ђорђа Бранковића. — Последњи дани Ђорђа Бранковића у Бечу. — Његови повериоци. — Одлазак из Беча. — Задржавање у Прагу. — Долазак и дочек у Хебу пред крај 1703 год. — Смештање у кућу конзула Рајхла. — Тежња Бранковићева да се смести што удобније и иступи што сјајније. — Бранковић се сели у кућу сенатора Минетија. — Минети позајмљује Бранковићу да овај заодене себе и послугу, и да се што лепше смести. — Бранковић се задужује код набављача животних намирница. — Његово ургирање код Дв. Коморе у Бечу да му се потпора уредно исплаћује. — Бранковићеве везе са патријархом Арсенијем III у год. 1704 и 1705 измишљене. — Бранковићев протест Ратном Већу због претеране строгости генерала Лапачка у Хебу. — Бранковићеве везе са пољским краљем Фридрихом Августом I. — Сукоб Бранковића са Минетијем. — Бранковић моли Ратно Веће да га премести у Праг. — Лапачек предузима преметачину у Бранковићеву стану. — Бранковић болује од загуши. — Молба цару Јосифу I за ослобођење. — Посланица српском народу пред крај 1707. — Бранковић се ставља 1708 год. под кураїелу Хепског магистрата. — Наредба Ратног Већа заповеднику Прага да мотри на Бранковићеву преписку. — Неприлике Бранковића са Дром Муром. — Бранковићева молба цару Петру Великом и царици Елеонори Магдалени. — Смрт Бранковића 19 децембра 1711 год.

Пожунском дијетом пред крај 1687 регулисани су били после дугогодишње борбе односи између Мађара и хабзбуршке куће. Наравно, да је приликом ове погодбе хабзбуршка кућа била у добитку. Уписујући поглавито себи у заслугу што је Угарска била освојена од Турака, могао је цар

Леополд I срећивати односе са Мађарима онако како му се свидело. Мађарски сталежи на Пожунској дијети, приморани силом, одричу се свога старога изборнога права, те признају кући хабзбуршкој наследно право у Угарској, а сем тога пристају они и на укидање последње тачке Златне Буле краља Андрије II, чиме је старим мађарским уставним слободама задан био самртни ударац. Од тога времена истиче се сасма јасно тенденција царева, да Угарском влада што више апсолутистички, без обзира на државни сабор. Тако се центар владавине преноси у Беч, где мађарски магнати немају скоро никаква утицаја, а сем тога предузимају се из Беча озбиљни кораци, да се автономија жупанија у Угарској сведе на што мањи обим. Све то стварало је рђаву крв код мађарскога племства. А када су из Беча, без обзира на државни сабор, све чешће почели да излазе са захтевом нових дажбина, почео је и сељачки сталеж показивати све веће незадовољство према новом режиму, који га је тиштао. Придошла је уз то и верска нетрпељивост римокатолика, због које су патили не само православни него и многи протестанти у Угарској. Незадовољство у Угарској, дакле, купило се све више, а мржња према Немцима узимала је све веће размере. Требало је само да искрсне какво крупније питање с поља, у које би се цар Леополд I морао умешати, па да се Мађари дигну, и тако изнова да почне већ толико пута вођена борба мађарске са германском расом. На то пак није требало много чекати.

Споменутим миром у Рисвику 1697 не да није било регулисано питање наследства Шпаније, на коју су бацили око цар Леополд I и краљ Луј XIV,

него оно није било ни додирнуто. Такмаци су осећали добро, да до мира неће доћи ако се ово питање потакне, због чега је оно остало отворено. Али већ тада се добро знало, да се решење тога питања неће моћи дуго одгађати. Већ три године након склапања Рисвичкога мира утицајем Луја XIV прогласио је болесни шпански краљ Карло II за свога наследника унука Лујева, херцега Филипа од Анжу.[1]) Тим чином истиснут је био из Шпаније кандидат цара Леополда I, његов млађи син надвојвода Карло, а са њиме и сви изгледи хабзбуршке куће на посед шпанске краљевине. Стари противници, цар Леополд I и краљ Луј XIV, борећи се о превласт у Европи, долазе, дакле, поново у оштар сукоб. Па као што је Луј XIV раније у сличној прилици развио био нарочиту дипломатску акцију да нађе што већи број савезника, тако је и овога пута спремао савезнике пре него што је рат избио. Као и раније, тако је и сада гледао он да цару Леополду I веже руке на западу тако, ако му добар део снаге буде ангажовао на југу државе, па и на самом рођеном огњишту.

Са исцрпљеном Портом, која је тада била у миру с Хабзбурзима, није се тада могло почети ништа озбиљније. Али је за то незадовољство мађарских сталежа са крутим хабзбуршким режимом долазило веома згодно Лују XIV. Сасма је онда разумљиво, што је, убрзо по започетом ратовању између Француске и цара Леополда I, букнуо и устанак у Угарској, потпиран и подржаван агентима Луја XIV. Огорчено мађарско племство, а нарочито ванредно даровити гроф Никола Берчењи, истичу на чело устанка

[1]) A. Arneth, op. cit. 220—221. Immich, op cit. 180.

кнеза Фрању II Ракоција, сина Ђорђа II Ракоција и Јелене Зринске. Ракоци се већ у јуну 1703 спустио из Пољске, камо је био утекао из Винернајштатског затвора, те је устанак већ тога лета и почетком јесени захватио крајеве на левој обали горње Тисе.[1]) Како је цар Леополд I претежан број војника морао упутити на запад против Луја XIV, наравно да му је у угушивању Ракоцијева устанка много било стало до Срба, од којих је један део недавно на југу монархије формиран био као граничарска милиција, независно од жупанијских власти. И сада, када је помоћ српска толико потребна била, осећали су меродавни фактори у Бечу сву незгоду царске наредбе од 8 марта 1703, којом се патриарху не само сужавала јурисдикција, него му се чак забрањивало и ношење патријарашке титуле[2]). Али се Бечки политички кругови нису дали збунити. Као и раније, тако су и сада мислили да ће Србе придобити новим обећањима. Међутим није ни Ракоци седео скрштених руку. Он је Србе већ 9 августа 1703 упозорио једним писмом из табора у Секељхиду, у Бихарској жупанији, како треба с њиме заједно да се боре против Немаца, обећавајући им том приликом слободе и повластице.[3])

Ракоцијев позив није остао потпуно без успеха, јер су поједине групе Срба саме на своју руку почеле пристајати уз њега. Због тога је неповерење Бечких политичких кругова према Србима још више порасло. И када је патријарх Арсеније , који се пред јесен 1703 задржавао у Бечу, тра-

[1]) Kriegs-Chronik Österreich-Ungarns, III. 1. 178sqq. II. Rakóczi Ferencz irta Dr. Márki Sándor. Budapest 1907. I. 264sqq.
[2]) Из оставштине грофа Ђорђа Бранковића. Сада у мојој збирци.
[3]) Márki Sándor, op. cit. 345.

жио од Ратног Већа дозволу да може отпутовати доле на југ, предлагало је Веће цару, да је најбоље патријарха задржати у Бечу. Патријарху се, наиме, није веровало што се чуло, да су Раци пристали уз Ракоција и Берчењија, а сумњу у верност српског народа појачавала је још и та околност, што српска милиција под Манастирлијом није била дотле ништа предузела против инсургената.[1]

Патријарх је тада био у веома тешком положају. Требало се одлучити да ли да Срби остану уз ћесара или да се одазову позиву Ракоција. Особите изгледе није пружала ни једна ни друга страна. Бечки двор је обећавао патријарху проширење привилегијалних повластица, када се буду средиле прилике у Угарској. Али су Срби већ дотле имали врло често прилике да искусе, колико су Бечка обећања несигурна и како су Бечки политички фактори готови, да према потреби сваки час пређу преко садржине привилегија. Још су мање поверења уливали Мађари, са којима су Срби већ првих дана по прелазу у Угарску дошли у веома оштар сукоб. Поред тога није патријарх много могао веровати у сретан исход мађарскога устанка. На основу свега тога он је као врховни представник српске цркве и народа волео пристати уз легитимну страну, уз ћесара, због чега се није одазвао ни поновном позиву Ракоција из Ђенђеша од 6 септембра 1704, ни позиву грофа Николе Бер-

---

[1]) Nemblich weillen die öfftere Kundschafften gegeben dass die Raizen bey dem Ragozy und Bertzeni sich sollten insinuiret, und gar mit Praesenten eingefundten haben... So macht es doch pro 2-o einen Argwohn, weill der maiste thaill dieser Nation, beforderist die unter dem Monasterly bis auf den heutigen Tag wider die Rebellen nichts operirt hat (Глас. Срп. Уч. Друштва LXVII. 182.)

чењија из Ујвара од 22 новембра 1704[1]). Изгледа, да је било момената када се стари патријарх Арсеније III заваравао надом, да ће одлучним пристајањем српскога народа уз ћесара наступити збиља бољи дани. Али је убрзо патријарх стекао још једно ново искуство, да све издржане патње и муке у борби са устаницима неће донети Србима никакве сигурније гаранције. Није чудо онда, што је оронулим и толико искушаним старцем завладала малаксалост и очајање. „Ради наших грехова, пише патријарх 29 октобра 1705 Московском бољарину Головину, један део православних хришћана склонио се од злобе Агарена у угарске крајеве, а по том ђаво, непријатељ доброга, посеја своју злобу по Угарској, те отуда ниче трње неправде и изби међусобна борба с ћесарем. После тога стиже нас љута зима, а многи правоверни, како свештеници, тако и мирјани, старци, младићи и деца гоњени беху угарским мачем. И бежећи дан и ноћ са својим осиротелим народом од места до места, бацан тамо амо као лађа на пучини великога океана, очекујем када ће да гране сунце и покаже се дан, да узмакне тамна ноћ и хладна беда наше несреће. Али ми немамо саветника, који би нас ослободио од жалости, и наша туга удвостручи се, и ја рекох са сузама: Докле ћеш нас господе заборављати до краја, докле ће се непријатељ одржавати против твога достојања! Устани господе, зашто спаваш, зашто своје лице одвраћаш од нас, и опет ускрсни господе, помози нам имена твога ради!“[2])

Интересантно је међу тим да Бранковић симпатише са мађарским устанком. Он доноси шта

[1]) Рајић, op. cit. IV. 407—408. Витковић, op. cit. I. 42—48.

[2]) Архив Мин. Иностраних Дела у Москви, Греческія дѣла 1705.

више и текст манифеста Ракоцијева, који је овај упутио мађарском народу из Бжезна у мају 1703. Тај манифест је у препису могао Бранковић добити у Бечу од подвојводе Манастирлије, који се овде бавио лети 1703[1]). Разуме се, да Бранковић и Ракоцијев устанак тежи да доведе у неку тешњу везу са својом личношћу.

Пишући овај одељак Хронике у Хебу, када је већ био изгубио наду да ће се ослободити, каже он, да је бог устанком Мађара хтео казнити Немце за толике неприлике, учињене српском народу и деспоту, кога су осудили на вечито заточење[2]). Заплетени у ратовање са Французима, баварским изборним кнезом и Шведима, поплашили су се, прича даље Бранковић, Немци, да им и он као и Ракоци не умакне како год из затвора, те су закључили да га преместе у Хеб, о чему су чешке власти извештене биле једног дана раније.[3])

---

[1]) Лет. Мат. Срп. књ. 248. стр. 36. У јуну 1703 позната је већ била у Бечу садржина Ракоцијева манифеста (Márki Sándor, op. cit. 233 n. 1.)

[2]) Занимљиви су разлози, које Бранковић наводи као узрок своме вечитом затвору. Један од њих подсећа доста на резоновање Ратнога Већа у споменутој представци цару из г. 1702. Бранковић, наиме, каже, да га Немци стога нису смели пустити на слободу, што су се бојали, да би он, увређен дугим држањем у затвору, могао дићи устанак српски. Поред тога, вели, бојали су се у Бечу, да ће његовим ослобођењем успорен, па можда и спречен бити рад на унији (Хроника, 3213).

[3]) еже таково им савещаваніе савършено и сатворілі сѫт: ико ѫбо прежде єдінім летом кесарскаго повеленіа саставітелні ѫстав изложітелнім спісаніем ва пред ѡзнаімівающе ѡтслалі сѫт. (Ibid. 3214). Одавде се јасно види, како Бранковић крупан догађај Ракоцијева устанка пошто пото хоће да доведе у везу са својом личношћу. Крај свега тога што је кашње у Хебу сазнао, да је одлука о његову транспорту у Хеб донесена била већ 1702 год., — он чак и прилепљује у Хроници одлуку Ратног Већа од 10 септембра 1702 у погледу његова стана у Хебу — ипак он тумачи ту одлуку Ракоцијевим устанком, који је избио неколико месеци после те одлуке. У Ратном Архиву не нађосмо такву одлуку Ратнога Већа, али да је така била издана, сведочи споменута одлука Хепскога магистрата од 18 октобра 1702. Ну ипак држим да текст наредбе Ратнога Већа,

Ја сам већ напред нагласио да је Ракоцијев устанак у истину убрзао Бранковићев транспорт у Хеб. Када су, наиме, до Бечких кругова допрли били гласови, како није немогуће да и Срби пристану уз Ракоцијеве устанике, нашло се у Бечу не само за добро да отежају везе патријархове са народом, него да и Бранковића што пре удаље из Беча. Поред тога поновне неприлике Бранковића са Донером лети 1703 допринеле су такође, да се његова ствар што пре узела у поступак.[1]) Како Дворска Комора, наклоњена Донеру, крај све наредбе од прошле године, није исплаћивала Бранковићу потпуну потпору, због чега је он у јулу и подигао тужбу код Ратног Већа, потрудило се Ратно Веће да примора Дворску Комору да изврши ранију царску наредбу. Тако је утицајем Већа

како га је Бранковић приопћио, није автентичан. Пада у очи да се у тексту наредбе код Бранковића наредник, који га је допратио до Хеба, зове Јован Адам Цобел, док се у свима актима из г. 1702 свагда са том мисијом спомиње наредник Јован Адам Финолт. Тек када је наредник Финолт умро у току 1703 (гл. акат генералне царске благајнице Дворској Комори од 1703 у Арх. Дв. Ком. 1703 нов.), поверена је била та мисија нареднику Јовану Адаму Цоблу, који је и допратио Бранковића до Хеба. За то мислим да је Бранковић, знајући да га је до Хеба допратио наредник Цобел, ставио Цобла на место Финолта у акту Ратног Већа од 10 септембра 1702, не знајући, наравно, да је та мисија прво била поверена Финолту. На ту исправку навела је Бранковића сличност имена оба наредника. Али је још важнија и карактеристичнија друга Бранковићева исправка у тексту наредбе. У акту Ратног Већа, који је приопћен код Бранковића, назива се он „бан деспот ѿт сърбскіе земле Геѡргіе Бранковіт". Како се у списима Ратног Већа, као и у споменутом реферату од 14 августа, у акту од 21 септембра 1702 и у акту од 3 новембра 1703 г. Бранковић редовно назива „Wahn-Despot von Servien" мислим да је Бранковић, приопћујући текст наредбе Ратног Већа у Хроници, овај, по њега мало частан назив Wahn-Despot, преиначио у сличан, али много звучнији назив бан-деспот. Нова титула, коју у Хебу редовно употребљава, а коју је умео натурити и својој средини онде, даје му повода, да скоро на две стране расправља о достојанству деспота и бана. Том приликом позива се он на Константина Порфирогенита, Ану Комнину, Ниһ. Григору, Јов. Кантакузина и Георгија Франџу (Хроника, 3224—3227).

[1]) Ратни Архив у Бечу, Exp. Prot. јули 1703. бр. 351.

цар 2 октобра 1703 обновио ранију наредбу са напоменом, да се и путни трошак Бранковићу има исплатити из царске генералне ратне благајнице. На захтев Дворске Коморе известила је ратна благајница, да је Бранковићу од 1 маја до последњег октобра издано свега 100 форинти а 400 фор. да је задржано. Уједно је поднела предрачун путнога трошка за деспота са послугом у износу од 642 форинта и 24 крајцаре.[1])

Пада у очи да те исте године, када ће Бранковић да буде премештен у Хеб, развијају живљу акцију босански Бранковићи. Лети 1703 иступају они са претензијама на оне исте територије на које и наш Бранковић, а 18 децембра 1703 уложио је гроф Августин Бранковић протест против тога, што је Бранковићу 1688 дата грофовска титула. И Августин је, као и рођак му Матија Ићановић 1688, молио цара Леополда I, да крај свега ранијега протеста Матијина уврсти и његов протест у своју листину, те на тај начин ускрати раније дана права лажном Бранковићу.[2]) Имамо ли на уму прошлогодишњи предлог Ратног Већа да се Бранковићеве дипломе униште, није чудно да се цар Леополд I одазвао жељи босанскога Бранковића, чији је протест у Бечу по свој прилици био поручен. Не смејући због Срба, које је тада требао, уништити дипломе Бранковићу, које му је и после протеста Матије Ићановића у два маха потврдио, мислио је цар Леополд I, да ће на тај начин можда најбоље моћи убити углед Бранковићу код српскога народа. Приказати Бранковића у очима српскога народа као варалицу потребно је било тада стога, што су се меродавни фактори у Бечу

[1]) Архив Дворске Коморе у Бечу, новембар 1703.

[2]) Витковић, op. cit. IV. 194—196.

бојали, да ће премештање Бранковића у Хеб изазвати јако незадовољство код српских првака. Буде ли се код Срба стекло уверење да је Бранковић варалица, престаће, наравно, и народно интересовање за њ, а са тиме и могућност незадовољства због његова премештања у Хеб. Ну комбинација Бечке владе није била особито сретна, јер је Бранковић, како ћемо одмах видети, већ идуће године гледао да ослаби ефект протеста босанскога Бранковића. Али би Бранковић и без тога одржао симпатије народне, које је стекао својом жалосном судбом и вештим и смишљеним радом у Бечу.

У позну јесен 1703 саопштено је било Бранковићу да се спрема за пут у Хеб. Ова порука дирнула је Бранковића веома непријатно. Морао је напуштати Беч, главно место царевине, чије је уске улице са високим кућама, доброћудно становништво и његов начин живота већ добро био свикао у току тринаестогодишњега бављења. Растанак са Бечом био је у толико тежи, што се онде сваки час сретао са српским изасланицима, те тако непрестано био у додиру са српским народом и његовим потребама. Утичући непрестано на ток народних послова, формирао се Бранковић дефинитивно тек ту у Бечу као Србин. Ту је он осетио јасно колико је јачи заједно са народом српским и колико више наде има на ослобођење, ако своју ствар што чвршће веже за интересе српскога народа. Бранковић таку врсту осећања раније није могао имати, јер је био образован далеко од средине српскога народа, у сасма другим приликама. Раније је он удаљени српски народ посматрао као човек, који је више по чувењу и читању знао да га вера и порекло вежу за тај народ, коме се мислио

ставити на чело. Али опћећи са првацима тога народа у Бечу, он је тај народ заволео. И сада, када је полазио из Беча, као да је осећао да ће ове живе везе престати сасвим, због чега му је одлазак у далеки Хеб веома тешко падао. Одлазак из Беча био је у толико тежи, што је Бранковић те јесени боловао, те се онако болан морао кретати на пут[1]). Поред тога узнемиривали су тих дана у новембру Бранковића и многи повериоци, којима је био дужан. Сви су они на глас о његову одласку појурили у гостионицу Донерову, да се наплате. Бранковићев рођак Јован Бранковић Липовски каже, да је Бранковић на два дана пред полазак из Беча пустио пред себе све повериоце, те им исплатио потраживања[2]). Али тешко да ће бити истинито ово казивање, јер су Бранковићеви захтеви свагда били у несразмери са приходима. Казивање Липовскога тим пре неће одговарати истини, што изгледа, да је Бранковић због дугова у Бечу морао оставити у залогу своје црвено скупоцено одело, о чему ће ниже бити речи.

Ако Бранковићу није народ притекао у помоћ, у што сумњамо, из саме потпоре није могао подмирити све своје повериоце, јер је потпора била доста мала и неуредно исплаћивана. Тако је Комора Бранковићу још и пред полазак у Хеб још једнако дуговала последњу четврт за 1703 годину[3]). Бранковић је, дакле, свакако због неподмирених

---

[1]) Да је Бранковић те јесени био болестан, види се из једнога његова писма некој високој личности у Бечу од 23 априла 1705. (Арх. Срп. Краљ. Акад. бр. 199).

[2]) Представка Јов. Липовскога од 19 априла 1710 (Архив Срп. Краљ. Акад. бр. 221).

[3]) Арх. града Хеба, одељ. Staatsgefang. G. B. Фасц. 3.

поверилаца оставио у Бечу свога вештог и окретног рођака Јована, да се с њима некако намири[1]), а он се прилично празна шпага кренуо из Беча негде последње трећине новембра 1703.

Крај све немаштине и оскудице, Бранковићу никако није подносило да путује сам. У његовој служби налазио се као секретар скоро већ две године неки Јован Ренер. Служио је он Бранковићу поред хране и одела за 45 форината годишње плате. Поред Ренера вршио је дотле већ седам година дужност служитеља неки Јован Михаило, погођен за 30 форината годишње. Да ли за то што им се код Бранковића свидело, или стога што им Бранковић дотле у готову ништа није исплатио, од лучили су се они обојица да остану и даље у служби код Бранковића[2]). Заузевши у колима место поред Бранковића, а у пратњи наредника Цобла, једнога каплара и четири редова, опростили су се они од радозналога суседства на старом Флајшмаркту, које је се великим интересовањем испраћало из своје средине чудноватога странца.

Бранковић је на путовању из Беча у Чешку дочекиван и испраћан био са великом радозналошћу и пажњом. Његова пратња причала је где год је стигла, како се рацки деспот из државних разлога премешта у Хеб. Бранковићу је особита пажња указана била у Прагу. Одмарајући се у Прагу неколико дана, дошао је Бранковић у додир са неколико угледних личности[1]). Његова чудна

[1]) Арх. Срп. Крањ. Акад. бр. 221.

[2]) Гл. потраживања Јована Ренера и Јована Михаила после смрти Бранковићеве (Арх. града Хеба, Одељ. Staatsgefang G. B. Fasc. 3.)

[3]) Geschichte des Staatsgefangenen Graf Georg Brankovich, wie selbe in denen Annalen der. k. k. Stadt Eger zu lesen. Ови варошки анали састављени су по домаћој хроници Минетија, а извод из њих

прошлост и велике претензије, његова окретност, ученост и самопоуздање стицали су му већ на првом кораку уважење и симпатије.

Тешко је рећи како је било у души грофа Бранковића, када је после дугог и напорног путовања угледао 13 децембра[1]) зидине Хепске тврђаве на стрменитој обали речице Егра, која ју је опасивала са северне и западне стране. Сама варош, као и остале вароши тога времена, била је утврђена ровом и јаким зидом, који је 1655 био сасвим реновиран, а 1671 проширен и још по где где оправљен. Не толико због броја становништва колико због географског положаја говорило се о Хебу много за време трајања тридесетогодишње војне. У Хепској је тврђави (бургу) погинуо у фебруару 1634 знаменити војсковођа Валенштајн. Али Хеб је као знатна позиција још много раније стекао био привилегије и повластице државнога града. Варошким приликама руковало је 15 сенатора са 4 биргермајстера, док је грађанске спорове решавало 13 судија са приданих 50—60 судских приседника. Варошки сенат, који потпуно слободно рукује варошким приходима и издацима, пазио је нарочито на то, да се варошке привилегије не окрње. Те привилегије по-

начинио је Хепски нотар Јован Хус 10 јула 1809 на жељу војничкога свештеника 12 граничарског пука Дионисија Јовановића. О томе је Јовановић известио митрополита Стевана Стратимировића писмом из Фарваждина од 12 маја 1810, на коме је Стратимировић ставио: „На сообщенію благодарено“. У Хепским аналима каже се: „Der Kaiser liess ihn arretiren und sodann von Wienn im Jahr 1703 nach Eger abführen, ist aber allerorten, wo er von Wienn nacher Eger durchpassirte, absonderlich zu Prag von vielen grossen herren hochangesehen und geehrt worden“ (Извод Хусов и писмо Дионисија у мојој збирци.) Да је Бранковић збиља имао веза са чешком аристократијом, доказује и сведоџба грофа Хорзенског из г. 1717 (Ориг. у мојој збирци), као и Бранковићеве везе са бароном Кунашем и грофом Черниније́м у Прагу.

[1]) Хроника, 3215.

тврдио је Хебу 1659 цар Леополд I, који је 1673 посетио Хеб, а годину дана пред долазак Бранковића спремио је Хепски магистрат сјајан дочек и угарскоме краљу Јосифу I и његовој жени, који су путовали у Нирнберг. Цар Јосиф I је одмах по ступању на престо, 1706 г., такођер потврдио Хепске привилегије[1].

Тешко да је Бранковићу било лако на души, када је кроз варошку капију ушао у град, пролазећи кроз тесне улице са вишеспратним зградама високих и стрменитих кровова. Њему је тада мање више било јасно да ће се тешко ослободити. Све прилике говориле су за то да ће он ту завршити своје последње дане. Али једна околност олакшала је много прве дане Бранковићева бављења у Хебу. Бранковић је, наиме, одмах по доласку видео колико је његова личност апсорбовала пажњу варошкога становништва. Како је царска одлука о Бранковићеву пресељавању у Хеб достављена била Хепском магистрату на читаву годину дана раније, свакако се о Бранковићу и о разлозима његова хапшења много причало у Хебу. Па као што обично бива, мешала се и овога пута истина са измишљотином, и када је Бранковић онамо стигао, формирана је била о њему читава легенда. У Хебу се знало и причало о Бранковићу као о потомку владарске породице, који је из неких ви-

[1]) О Хебу постоји велика локална литература. Egerer Jahrbuch за г. 1871 доноси многе историјске расправе о Хебу, а Хепски архивар Хајнрих Градл припоћио је доста података о Хебу у Mittheilungen des Vereins für die Geschichte der Deutschen in Böhmen. Између старијих радова споменућемо радњу Дриьока „Ältere Geschichte der deutschen Reichsstadt Eger (Leipzig 1875). Жалим што ми је та литература остала неприступна, а нарочито Градлово дело „Chroniken der Stadt Eger (Prag 1884)". Стога се ограничавам једино на споменуто дело Vinzenz Prökl, Eger und das Egerland, Falkenau 1877. 301—304. 309. 314. 510. и на Ottův Slovník Nauční XII. 104. 110.

ших разлога ухапшен, те је према томе његов долазак ускомешао све редове Хепског становништва. Наравно, да је ово превелико интересовање годило таштом Бранковићу, који је својим достојанственим иступањем и држањем одржавао Хепско становништво у веровању, да је пред њима потомак краљевске лозе. Бранковић је, налазећи се у великој новчаној невољи а без великих моралних скрупула, умео вешто искористити овакав дочек Хепског становништва. Он је, наиме, већ првих година исцрпао до крајности кредит лаковерног Хепског становништва. Али предусретљивост Хепског становништва није била дуготрајна. Како Бранковић није могао одговарати својим многобројним обвезама, убрзо је нестало првобитног поштовања и поверења, те га стаде стизати неприлика за неприликом, што му загорча последње дане живота.

Бранковић је одмах по доласку у Хеб смештен био у угледној кући конзула Рајхла[1]). Једва да се био сместио, а новчане неприлике дођоше на дневни ред, јер је у Хеб дошао потпуно празних руку. Ну он се није дао збунити. Сретајући, како је речено, на сваком кораку поверење, почео је он набављати животне намирнице на веру. По свој прилици да утврди будући кредит, Бранковић је ове прве дугове измирио већ почетком 1704, када му је исплаћен био последњи квартал за г. 1703 и први за г. 1704[2]). Сама набавка животних намирница не би била толико увалила у дуг Бранковића, колико уображена потреба да се што сјајније и достојанственије покаже пред Хепским грађанством. Бранковића је на то поред урођене таштине наводила нарочито велика пажња,

[1]) Минетијева хроника. Арх. града Хеба, Ausgabebücher fol. 122 b.
[2]) Арх. Дворске Коморе у Бечу, октобар 1704.

која му је првих дана указивана на сваком кораку. Дошавши сем тога у додир не само са угледним месним грађанима, него и са неколико аристократа, посетилаца киселе воде у непосредној близини, која се касније, 1793, по цару Францу I назвала Францовом бањом[1]), осетио је Бранковић још више него у Бечу потребу за многобројнијом послугом, богатијим оделом и удобнијим станом. Изгледа по свему, да га је потреба за пространијим станом нагнала, да већ после шест месеци напусти кућу конзула Рајхла. За читаво време становања код Рајхла није Бранковић домаћици Рајхловој дао ни једне крајцаре у име станарине. И када се Бранковић хтео да исели, иступила је домаћица Рајхлова са потраживањем станарине. Ну Бранковић није хтео ни да чује за плаћање кирије, позивајући се на ранију одлуку Ратнога Већа, по којој му је варош дужна била дати слободан стан. Колико је Бранковић за прво време свога живљења у Хебу уживао велико поштовање, види се отуда, што је магистрат у име полугодишње кирије исплатио домаћици Рајхла 15 форината, и ако је, како ћемо видети, у принципу противан био, да из својих прихода плаћа станарину Бранковићу[2]).

Иселивши од Рајхла, уселио се Бранковић у јуну 1704 у пространу кућу сенатора Ђорђа Минестија. Ова је кућа подигнута на најживљем месту у вароши, на тргу код цркве св. Јована. Неколико прозора ове вишеспратне куће гледа на трг, а ве-

[1]) У изводу из Хепских анала истиче се да је Бранковић „zu Prag von vielen grossen herren hochangesehen und geehrt worden, wie nicht weniger zu Eger von denen grafen und fürsten, wann selbte sich allhier in der Sauerbrunnenkuhr (Kaiser Franzensbad) befanden, welche ihn öffters zur tafel eingeladen“.

[2]) Арх. града Хеба, Ausgabebücher fol. 122.

ћина прозора окренута је у Шлеглову улицу. Спомиње се ова пространа грађевина у поседу породице Јункера већ од краја XIV века. Кашње је прелазила она из руке у руку, док у другој половини XVII века није прешла у посед талијанске породице Минети. У XIX веку прешла је она у својину Венцла Писторијуса, те и данас постоји као кафана Pistorius[1]).

Нови домаћин Бранковићев, сенатор Минети, дочекао је Бранковића са великим поштовањем, излазећи при том на сусрет свакој жељи Бранковића и његова рођака, који је такођер стигао из Беча у Хеб. Тако је Минети спремио за Бранковића и његова рођака нарочито фине постеље, постарао се за постеље секретару, двама лакајима и двема служавкама. Поред тога набављени беху нови постељски застирачи, два стона чаршава, шест сервијета, три убруса, неколико кашика и тањира од цина за свакодневну употребу и неколико финих чинија и ножева. Сем тога набавио је Минети три стола, један орман за оставу, један лепо израђени шпански зид са покретним завесама[2]). Али се Бранковић није задовољио тиме што га је домаћин у кући свачим снабдео, него се он уз

---

[1]) Vincenz Prökl, op. cit. 493—495. Минети се према писму Хебскога мајора Графа пок. генерал-интенданту А. Ђукићу од 21/IX 1891, доселио у Хеб 1660, а сенатор је постао 1692. Казивање мајора Графа неће бити тачно, јер се те године у Хеб по свој прилици доселио Фрања Минети, који је 1665 купио некадашњу Јункерову кућу (Prökl, op. cit. 494.) Споменуо сам да је Минети писао кућевну хронику, у којој се говори и о Ђорђу Бранковићу. Оригинал те хронике, према споменутом писму мајора Графа, продан је у четрдесетим годинама прошлога века у Србију по цену од 20 дуката, пошто је претходно од ње начињен препис, који се још 1891 налазио код власнице кафане Pistorius.

[2]) Архив града Хеба, Одељак Staatsgefang. G. B. Fasc. 3. Потврђује то и једно потраживање Минетијево из године 1706, где набраја издатке за Бранковића. Поред издатака за одело Бранковићу, рођаку

све то још издашно користио добрим Минетијем, позајмљујући од њега преко сваке мере, да би се што лепше заоденуо. Нема сумње да је и сенатор Минети, као и Хепски грађани, лако позајмљивао стога, што је веровао у Бранковићево велико богаство, о коме су причали и Бранковић и његов рођак Јован. Обојица су морали причати о својим наследним добрима по Ердељу и Угарској, која ће им предана бити скорим по решењу Неоаквистичне Комисије. У то богаство веровала је и Бранковићева најближа околина, јер је иначе неразумљиво да секретар Ренер и слуга Михаило годинама служе без икакве новчане награде. Њих је једино обећање и нада на богату награду морала толико дуго задржати у Бранковићевој служби. Тако је Бранковић, користећи се добротом и наивношћу Минетија, током 1704 почео набављати за себе и свога рођака Јована Липовскога скупе материје, руководећи се модом тадашњега доба. Како је тада ношња кратких чакшира била у моди, те се на квалитет чарапа много полагало[1]), то се у рачунима Минетија за грофа Бранковића чешће сретамо са издацима на разне врсте чарапа[2]). Руководећи се тадашњом модом, издао је Бранковић доста новаца и на рукавице. Поред јефтиних „романских" спомињу се у рачунима и скупе беле рукавице „alla cavalliere", па онда енглеске рукавице. И ако мушка

Јовану, секретару и лакајима издао је Минети доста за „alle hausfarnuss vom geringsten an bis zum grössten, als an messer, löffeln, gläsern, zün. etc. undt fir 7 person bett (Арх. Срп. Краљ. Акад. бр. 219).

[1]) A. Schultz, op. cit. 247.

[2]) Тако под 9 јулом 1704: „1 baar feine strimpff, 1 baar zwirnene unterstrimpff, а уз то још и „1 baar knihegürtl". Под 29 јулом: „1 baar feine schwarze strimpff. Под 9 јануаром 1705: „1 baar feine winterstrimpff 15 августа: „1 baar rosenfarbe feine strimpff". (Арх. Срп. Краљ. Акад. бр. 194).

ношња XVII века под утицајем дуготрајнога ратовања добива војнички карактер, ипак пред крај тога века узима она некако кокетан изглед многобројном употребом украсних свилених трака, златних ројти и т. д.[1]). Па и гроф Ђорђе Бранковић не заостаје за тадашњом модом. На портрету у Хебу, о коме ће бити речи, приказан је он у тада облигатном дугачком огртачу нешто пољскога кроја са црвеним ципелама. Али је Бранковић много трошио и на т. зв. „пуц“ за одело. У рачунима се често спомињу издаци на свилене и златом проткане траке, на златне ројте за капу, сребрне ројте за свилен грудник, на свилене материје, на траке за торороги шешир, који је тада био у моди, на позлаћена и сребрна пуцета и т. д.[2]). У рачунима спомињу се чешће издаци на мирисе и на „пудер“ за косу[3]), одакле би се могло закључити да је и Бранковић према тадашњој моди носио власуљу, коју је „пудеровао“[4]). Тоалету Бранковићеву допуњавао је штап, који је за њега нарочито донесен из Лајпцига[5]).

Бранковић је волео не само јавно показати се у лепом и сјајном оделу, него је и код куће имао наро-

[1]) A. Schultz, op. cit. 247—8.

[2]) Под 24 фебр. 1704: „3 ellen daffetband“, 4 ellen grüne daffetband“, под 23 јулом: „5 ellen blaue modeband, 3 ellen grüne modeband“, под 13 мајем „sammet, guldene tres und anders zu kopffbaret, под 7 мајем 1905: „9 lot silberne tres zur veste, 3 lot colorirte seide, 7 ellen gedoplted hutbandt, 9 lot löcherriche guldene tres, 2 dutzend guldene knöpf“, под 9 јануарем 1705: „2 dutzend silberne camisolknöpf“ (Арх. Срп. Краљ. Акад. бр. 194).

[3]) Haarbuder und parfumiöl (Арх. града Хеба, Одељ. Staatsgefang. G. B. Fasc. 3.).

[4]) A. Schultz, op. cit. 250—253.

[5]) Под 15 августом: 1704 „1 spanisch rohr $2^1/_2$ ellen hoch von Leipzig dem alten herrn“. Овај штап стао је 2 фор., док је Минети за „1 spanisch rohr für den jungen herrn“ т. ј. Јована издао 1 фор. 30 кр. (Арх. Срп. Краљ. Акад. 194).

чпто угодну ношњу. Код куће је ходао он са капом на глави, која је била извезена златом, и у „шлафроку“, који се у рачунима такођер спомиње. Бранковић је даље особиту пажњу полагао на то, да му и послуга иде обучена онако, како то одговара рангу и достојанству његову. За то се у рачунима и сретамо са издацима на сребрне ројте лакајима за шешир.

Поред одела и скупе доње преобуке[1]) давао је Бранковић много на згодан и удобан намештај и на лепо посуђе. Он се није задовољио само са оправком куће, коју је Минети, како ћемо видети, предузео на његову жељу, него је, позајмивши од Минетија, набавио шлеске простирке. Осим тога служио се он сребрним кашикама и финим порцуланским посуђем[2]). У луксузне артикле, набављане Минетијевим новцем, убројаћемо још бурмут, за тим вино и пиво, који су се такођер доста трошили у Бранковићеву стану.

Сем ових чисто луксузних издатака, који претежу, спомиње се под 24 фебруаром 1704 и издатак за три књиге папира, који је свакако употребљен за преписку, па можда и за писање Хронике. Али је Бранковић на Минетијев кредит био упућен и у погледу свакодневних домаћих издатака. Тако је он 15 јула 1704 узајмио од Минетија једну форинту, да би могао набавити потребе за кухињу. Шта више Минети је за прво време по доласку позајмљивао Бранковићу чак и незнатне суме за отправку његових писама. Није онда чудно, што је потраживање Минетија почетком априла 1706 из-

---

[1]) Под 15 августом 1704 читамо забелешку Минетија да је издао 10 фор. за „1/2 schock feine schlesier leinbat fir den alten herrn zu hemed“ (Арх. Срп. Крањ. Акад. бр. 194).

[2]) Арх. града Хеба, Одељ. Staatsgefang. G. B. Fasc. 3.

носило преко 600 форината, и што је врло брзо дошло до судара између Минетија и Бранковића, који није много водио рачуна о својим обвезама.

Минети је као ситуиран човек могао причекати неко време са својим потраживањем, али је тешко било чекати месару, хлебару, трговцима са вином и пивом, који су већ у току лета 1704 захтевали исплату.[1]) Стога је Бранковић, који је потпору примао врло неуредно, слао у јулу 1704 рођака Јована Бранковића Липовског у Праг, да код тамошње Коморе пожури исплату заосталог другога квартала.[2]) Како Јован због Ракоцијевог устанка, када је држава имала велике издатке, није ништа могао успети у Прагу[3]), обратио се био Бранковић пред крај јула Хепском магистрату са молбом, да му магистрат од своје стране исплати заостала два квартала. Сем тога захтевао је он да магистрат донесе начелну одлуку, да му се даде слободан стан.[4]) Али је Бранковић био лоше среће и код магистрата, јер је овај у августу одбио његову молбу, изговарајући се, да у погледу исплате квартала и слободнога стана није добио никакву одлуку.[5])

---

[1]) Из једнога занимљивога потраживања у априлу 1706 види се, како су Бранковићеве животне потребе биле доста разноврсне. Тако напр. поред дуговања за месо и хлеб потраживао је Јован Никола Мајол 192 фор. 38 крајцара за вино, Јован Христофор Ригер за вино 34 фор. 54 кр., Марија Отвин за вино 33 фор. 20 кр., Јаков Вернер за пиво (pro cerevisia) 32 фор. 15. кр., Рајхлин за пиво и жито 30 фор. (Ibid).

[2]) Архив Дворске Коморе, у Бечу 1704 октобар.

[3]) И сам Бранковић на стр. 3148 Хронике истиче да је то био разлог неуредном примању потпоре: ѩко ѹбо васаческа приходна камарска вадаѩніа ва воинственна ѿполченіа ѿтсилаема бивахѹ и таковіе камарскіе скѹдости ради ни деспотѹ хранителнаго кьрмленіа ради нареждених биваемих ҂а. флорини вадаваеми бити не вазмогахѹ.

[4]) .... placeat eisdem exsolutionem praenominatorum quartalium mihi assignare ...atque de praestanda pensione dicti liberi quarterii.... decernere (Арх. града Хеба, Одељ. Staatsgefang. G. B. Fasc. 3).

[5]) Арх. града Хеба, Stadtbuch 1704—1707. fol. 150.

Негативан одговор магистрата није збунио Бранковића. Притешњен са свих страна повериоцима, обратио се он своме познанику грофу Черninију. Код грофа је Бранковић био већ нешто боље среће. Гроф Чернини је био вољан исплатити заостале квартале, али онда, када му Бранковић буде поднео писмен налог за то од стране Дворске Коморе[1]. Добивши овакав одговор, упутио је Бранковић 19 августа 1704 молбу некој високој личности у Бечу да поради на том, да му се потпора уредно исплаћује. У истом смислу писао је он и Дворској Комори, истичући, како због неуредне исплате и због честих ургенција у Праг има великих издатака[2]. Овако интензивно наваљивање није могло остати без резултата. Пред крај године исплаћен је био Бранковићу други квартал потпоре. Али тако половно решење наравно да није могло задовољити Бранковића, због чега је он пред крај 1704 упутио Јована Бранковића у Беч Дворској Комори. Јован је имао тражити од Коморе исплату заостала два квартала или 500 форината, а поврх тога настојати да се исплата потпоре у будуће регулише тако, како би Бранковић прошао са што мање трошка[3].

Није чудно што је Бранковић, заузет у прво време у Хебу и сувише материјалним неприликама и бригама, слабо доспевао да размишља о своме осло-

---

[1]) Pro quartalibus autem mentionatis restantiam dominus comes Zernini solvere promisit, si ei ordo datus fuerit (Арх. Дворске Коморе у Бечу, октобар 1704).

[2]) Ibid.

[3]) ... dahero mein vötter Johann Brankoviz mit grossen unkösten, welches mir an meiner äysserst und höhst nothbedürftigen lebens-subsistenz abgehet, hieher zu schicken benöthiget worden, alss zwar dass mich die unkösten hin und her zu reisen mehrer khosten als ich empfange (Арх. Дворске Коморе у Бечу, децембар 1704).

бођењу, својим везама са српским народом и својој репутацији код будућих српских генерација. Када је Бранковић у току 1704 дознао, по свој прилици од рођака Јована, који је, како знамо, после њега остао неко време у Бечу, о корацима грофа Августина Бранковића пред крај 1703 да га дисквалификује у очима српскога народа, морао је нешто предузети. Њему је нарочито дотле било стало, да будућим генерацијама покаже, како је он у Хебу одржавао везе са српским народом, који га је и онде признавао за свога деспота и старешину, крај свега настојања босанскога Бранковића. У ту сврху саставио је он 16 августа 1704 споменуто писмо патријарху Арсенију III, у коме, поред хвале како су га у Хебу лепо дочекали, истиче, да су меродавни у Хебу вољни заузети се код цара чак и за његово ослобођење. Он је, вели, ту понуду одбио, хотећи прво видети да ли ће што предузети патријарх са народом.[1]) Па и одговор на то писмо сковао је сам Бранковић, те га подметнуо патријарху, датирајући га са 5 децембром 1704. Сличност језика и стила у овом писму са начином писања Бранковићева у Хроници и молбама говори за то.[2]) У том писму изјављује то-

[1]) Гласник Срп. Уч. Др. XXXIII. 170—173.

[2]) Писмо ово штампао је Ст. Новаковић у Гласнику XXXIII. 173—176. Оно се данас налази у Архиву Срп. Краљ. Академије а припада, мислим, оставштини Бранковићевој. Угао листа, на коме је био потпис, иструо је, али је Новаковић сасма правилно закључио, да је на њему био потписан патријарх Арсеније III. За то, сем претходнога писма од 16 августа 1704, говори и Бранковићево писмо из г. 1707 српском народном сабору (Гласник XXXIII. 179—181) У том писму каже да је ово писмо од 5 децембра 1704 писао патријарх, те наводи у њему неколико реди, који се слажу са текстом писма од 5 децембра. Писмо ово штампао је и Витковић (IV. 198—199), не знајући за Новаковићево издање. Ну Витковић је на писму самовољно ставио потпис епископа славонијскога Софронија Подгоричанина.

боже патријарх своју радост што су Бранковића дочекали тако лепо у Хебу, па онда прелази на босанскога Бранковића, истичући, како је српски народ протестовао против дипломе цареве, дане пред крај 1703 босанском Бранковићу.[1]) Да је овај протест српског народа измишљен, те према томе и патријархово писмо, говори још и та околност, што у Бечким архивима не нађосмо трага каквом протесту због издане листине босанском Бранковићу. Исто тако је изум Ђорђа Бранковића и патријархово писмо из Сентандрије од 8 августа 1705, у коме се патријарх тужи на немар и нехат српскога народа, обећавајући Бранковићу на крају да ће га материјално помоћи.[2]) Па и молбеница Бранковићева цару Леополду I од 8 августа 1704 писана је под утицајем непријатне вести о раду босанскога Бранковића. Пада, наиме, у очи, да Бранковић баш у овој молби на основу Бонфинија детаљно говори о односима српских деспота према краљевима угарским и о своме пореклу од њих, тражећи за се Срем и Тамишки Банат са изразитом мотивацијом, како он и његови „ѡтваспоминаніа чловечаскаго ва тіижде земла пребівалі есмо“.[3])

[1]) Вѣмь ꙗко вьзнател'ное разоумениіе вашемꙋ велможствꙋ о нѣкоем лаже именꙋюштим се въ прозвани Бранковичком.... по вашемꙋ же рѣхѡм вь тамошнꙋю странꙋ оудалєнію, великим трꙋда положеніем вазсиловати себе не поштедел єсть.... По вънєгда же нам проразꙋмев'шим ꙗко таковим ласкател'ством около двѣрни наш вьхѡд ѡбстꙋпает.... меморіаль прилични свѣтлѡсти ћесарской сьставихѡм глаголюште, ꙗко ми единнаго и тогожде нам и народом нашим отсведетел'ствованаго деспота имеем и вѣрно познаваем, въ градъ Егерь на прѣбиваніе тамо нинꙗ ѡт вас посланнаго, иннаго же паче того не познаваем, иже ластивим сплетеніем себѣ единорѡдна показꙋет (Гласник Срп. Уч. Др. XXXIII. 175).

[2]) Витковић, IV. 202—204.

[3]) Хроника, 3248.

Према реченом види се, да је било више врста мотива, који су гонили Бранковића да измишља. Споменуто патријархово писмо од 8 августа 1705, у коме се Бранковићу обећава материјална помоћ, мислим, да је постало због материјалних незгода. Тим писмом, наиме, мислио је Бранковић да ће оснажити свој кредит у Хебу, можда код Минетија, а још пре грофа Чернинија. Али Бранковић није фалзификовао увек из чисто материјалних побуда. Он је често фалзификовао за будућност, за идуће генерације, у намери, да покаже своје интимне везе са патријархом, који га тобож ни у Хебу није заборављао, него се заузимао за њ и за време његова заточења онде. Такве је врсте патријархово писмо од 5 децембра 1704, изазвано тобоже Бранковићевим писмом од 16 августа 1704. Ово писмо тешко да је стигло на место опредељења, него је остало у хартијама његовим из разлога, што је Бранковићу из Хеба преписка била отежавана. Из једне белешке у регистратурном протоколу Ратнога Већа, види се, да је заповедник Хеба, генерал Лапачек, задржавао Бранковићеву преписку. Због тога је Бранковић пред крај 1704 код Ратнога Већа уложио протест, „wegen allzu hartem Tractament in dem ihm auferlegten stadtarrest“.[1]) Али крај све пажње генерала Лапачка пошло је ипак за руком Бранковићу, да у току 1705 нађе начина ступити у везе са пољским краљем Фридрихом Августом I, што је опет задало много бриге и главобоље генералу Лапачку. О тим везама прича детаљно Бранковић у Хроници, а његову причу потврђује и допуњује архивална грађа.

[1]) Ратни Арх. у Бечу, Registr. Prot. децембар, 1704. бр. 81.

Пошто је истакао како због непрестаног ратовања није примао потпору, доноси Бранковић садржину своје веома интересантне представке, последње, која је била упућена цару Леополду I.[1]) У представци се са болом истиче, како се Србима на царском двору ништа не верује, и како им се не допушта, да иступе пред цара са својим жељама. Када би меродавни на двору, истиче он, имали на уму српске услуге и царска обећања како у привилегији тако и усмено преко кардинала Колонића, не би се онда чудили што Срби траже да се та обећања испуне, нити би се онда Срби због тога захтева сумњичили. Ако су појединци криви, нека се казне, а осталима нека се допусти живети по њиховим старим правима и обичајима. Што се тиче деспота, чија је заслуга да је српски народ од своје воље признао власт ћесара и многобројно прешао под његову заштиту[2]), он би много користио, када би био на слободи. Пре свега он би утишао ону штетну побуну, а нема сумње да би много допринео, да се приближе и измире већ одавно завађене религије, православна и римокатоличка. Ако је тога мишљења и Бечки двор, нека нареди да се деспот доведе у Беч, па ће онде пред царем извести све то опширније, што ће без сумње од користи бити по цара и његов дом. Као и 1673 у представци Киндзбергу, тако је Бранковић и сада после 32 године и сувише прецењивао себе, када је мислио, да би он у стању био примирити Ракоцијев уста-

[1]) Хроника, 3254—3265.

[2]) qui olim sponte zua, nullatenus autem vi coactiva ad amplectendam devotionem partes S. C. M. Vestrae juxta fatum eiusdem mandatum adhortatorium, non cum contemnendo populi orientalis numero venerat (Ibid.).

нак и изравнати вековне диференције између православне и римокатоличке цркве.

Ову представку, писану по свој прилици када се носио мишљу да прими римокатоличку веру,[1] упутио је Бранковић, како сам каже, 23 априла 1705 у Беч, само на два дана после смрти цара Леополда I. Нови владар цар Јосиф I, наставља Бранковић, као и његови саветници, нису били ни мало упућени у његово питање, тако да је био изгубио сваку наду на ослобођење. Али тада, када је најмање веровао у ослобођење, указали су се изгледи баш са оне стране, са које се најмање могао надати. У близину Хеба, у топлице Карлови Вари, дошао беше тада пољски краљ Фридрих Август I, раније изборни кнез саски. Тада се, вели Бранковић, сетио он да је с краљем одавна познат, још од времена када се Фридрих Август као командант ћесарске војске вратио био у Беч са опсаде Темишвара. Том приликом састао се он с њиме и замолио га, да посредује за његово ослобођење код ћесара. Фридрих Август му је то и обећао, упутивши свога посланика да ради у том правцу код ћесара. Он пак отпутовао је за тим из Беча „въ прадѣдне кнежевско свое отачаствіе въ државы Саѯонской биваемо.[2]) Тим речима прекида Бранковић своју причу

---

[1])... wäre vielleicht catholisch worden, so ihm sein schreiber oder secretarius nicht ausgeredet hätte, (Минети у својој хроници)

[2]) Слично говори Бранковић и у концепту једне молбе на цара Јосифа I око 1707 год. „Similiter quoque anno postmodum 1699 ad benignissimam suae maiestatis regis Poloniae et electoris Saxoniae pro me factam intercessionem, utpote cum ex obsidione arcis Temesvariensis eadem sua maiestas Viennam reversa fuisset, eidem suae maiestati absoluta mei eliberatio tunc certo fienda spondebatur et asserebatur« (У мојој збирци.)

а са њоме и Хронику. Бранковић, дакле, како се види, приопћује само почетак приче о својим односима са пољским краљем. Ну има трага да је Бранковић и даље наставио Хронику. Стојан Новаковић штампао је једно писмо Бранковића пољском краљу од 29 маја 1705, а поред тога писма публиковао је он још неких двaестак реди, одакле се види, да су и писмо и тих неколико редака наставак Бранковићеве Хронике у концепту.[1])

Тешко је насигурно рећи докле је Бранковић довео Хронику у концепту, пошто за то, сем фрагмента код Новаковића, немамо никаква ослонца. Али ја бих рекао да је Бранковић, почевши у Хебу писати онај одељак Хронике где о себи прича, довео догађаје у Хроници нешто мало после смрти цара Леополда I, дакле до половине 1705[2]), у којој је најзнатнија епизода била преписка са пољским краљем, па је онда причу прекинуо. Прекинуо је стога, што га је смрт спречила у даљему раду. Епизода са пољским краљем Фридрихом Августом, дакле, последњи је, и то прекинути детаљ Хронике.

---

[1]) Сіе віше спісано біваемо деспотско епістоліиско посланіе речені преблагодетнеіші цар лехіиски благопріетно васпріемші... по прежде біваемѹ своемѹ ѿбештаванію пакі поновленіем и вторіцею тімжде саспособствіем настоателно свое понѹжденіе ѿбештавает пріложіт раді деспотскаго свободітелнаго избавленіа (Гласник XXXIII, 178—179).

[2]) Цар Леополд I умро је 5 маја 1705. Споменућу да је владавина цара Леополда I привукла пажњу већ савремених историка, тако да су убрзо по царевој смрти изашла споменута дела Евхарија Готлиба Ринка и Јована Буркарда Менкеа. Ну дело Ринково, који је црпао и из усменога казивања, није задовољило меродавне кругове у Бечу својом самосталношћу и објективношћу, те је тако језуjити Фрањи Вагнеру поверено било, да на основу званичне грађе изради монографију о цару Леополду I. Колико се Вагнерово дело одликује згодним груписањем грађе и лепим приказом, толико заостаје с погледом на непристрасност и самосталност суђења (Franz X. von Wegele, Geschichte der deutschen Historiographie seit dem Auftreten des Humanismus. München und Leipzig 1885. 525 до 528. 567.).

Како се у ранија времена у бање одлазило већ у пролеће[1]), биће да је пољски краљ стигао у Карлове Вари негде у априлу 1705, привукавши опћу пажњу на се због огромне пратње.[2]) Чим је Бранковић сазнао о доласку краља Фридриха Августа I, решио је да се с њиме састане. Ну како је за одлазак у Карлове Вари потребно било допуштење из Беча, упутио је он 23 априла писмо некој високој личности у Бечу, молећи је да поради код меродавних фактора, да му због велике слабости, која га још од доласка из Беча никако не оставља, дозволе отићи у Карлове Вари.[3]) Како одговор из Беча никако није стизао, и то по свој прилици што је генерал Лапачек био молбу задржао код себе, решио је Бранковић да упути рођака Јована са писмом пољском краљу. 29 маја написао је Бранковић споменуто писмо пољском краљу, упутивши са њиме у Карлове Вари рођака Јована. У писму се, као и раније, моли краљ, да се заузме за деспотово ослобођење, али се поред тога моли, да деспоту подари и новчану помоћ, како би мо-

---

1) G. L. Kriegk, Deutsches Bürgerthum im Mittelater, Neue Folge Frankfurt a. M. 1871. 10—11.

2) Изборни кнез саски и краљ Пољске Фридрих Август I дошао је био у Карлове Вари са огромном пратњом од 668 људи. (A. Schultz, op. cit. 399). Згодну карактеристику Фридриха Августа I пружа Bernh. Erdmannsdörffer, Deutsche Geschichte vom Westfälischen Frieden bis zum Regierungsantritt Friedrichs des Grossen 1648—1740. Berlin 189?. II. 89.

3) Quandoquidem adhuc in commoratione urbis Viennae gravissima aegritudine extreme afflictus, vita mea periclitarer, ut adhibitae doctoris medici curae subito abstractum, magis umbrae hominis quam viventi similem, vix semianimem huc in Egrensem civitatem advexerint, ex quo necdum curato morbo elapsa hac hyeme novo intollerabili infirmitati datus, ita vehementer depressus eram, ut ad praesens usque martiale tempus me in vivis supermansurum haud omnino credidissem. Idcirco submisse requiro. dignetur... liberam ad thermas Carolinas, imminenti, maiali tempore, abeundi facultatem, ab augusta aula gratiose impetrare (Арх. Срп. Краљ. Акад. бр. 199).

гао намирити своје повериоце и подмирити животне потребе.[1])

Јован Бранковић се састао заиста са пољским краљем Фридрихом Августом I, који га је милостиво примио, како Бранковић у концепту Хронике каже, а како то потврђује и архивална грађа. 22 септембра 1706 доставио је, наиме, генерал Лапачек Ратном Већу, да је Бранковић слао пољском краљу у Карлове Вари свога нећака са меморијалом, само жали, што није могао сазнати садржину меморијала.[2]) У протоколу регистратуре забележено је само, да је из канцеларије Већа 30 септембра одговорено на овај извештај Лапачков, али не знамо шта.[3]) Толико се види, да је генерал Лапачек и даље брижљиво мотрио на сваки корак Бранковићев. 6 октобра 1705 упутио је он Ратном Већу питање, да ли би могао ухватити и узети на испит нећака Бранковићева. Пред крај октобра јављао је генерал брижно, како се нећак Бранковићев у истини спрема за пут у Пољску и Прајску, да би онде добио препоруке за царски двор.[4])

Јован Бранковић је заиста с јесени путовао у Лајпциг краљу Фридриху Августу I, позајмивши за ту сврху од домаћина Минетија 6 фор. 48 кр. И Минети је, као и Ђорђе Бранковић, од овога пута ишчекивао жељно резултата, те је због тога лакше дао нову позајмицу, очекујући да ће стићи новац од пољскога краља, како су га и Бранковић и Ли-

---

[1]) .... ѩко вазаімо васдавші моі заплатітелнім доволствіем вазвратіті да вазмогѹ, тако и мне себе самомѹ и слѹжітелимі моімі потребна біваема снедно жіліштнаго біліа и ѡдежднагѡ ѡдеаніа пріпомошті и прівкрепіті да вазмогѹ (Гласник, XXXIII. 178).

[2]) Ратни Архив у Бечу, Exped. Prot. септ. 1705. бр. 396.

[3]) Registr. Prot. септ. 1705. бр. 477.

[4]) Exp. Prot. окт. 1705. бр. 209. 431.

повски, по својој прилици, уверавали. Минети је добар успех ове Јованове мисије тим жељније очекивао, што је све са већом бригом гледао како Бранковић никако не мисли да се одрече многих скупих навика и претензија, због чега се све више заплетао у дугове. И сам генерал Лапачек у споменутом писму од 22 септембра тражио је инструкције од Ратнога Већа како да се понаша према Бранковићу, који све више запада у дугове. Како је Бранковићу потпора још увек нередовно стизала, а сиромашнији набављачи животних намирница тешко давали на веру, наредио је генерал Лапачек у споразуму са начелником Хеба, да Минети издаје Бранковићу дневно по једну форинту. На тај начин постао је Минети главни поверилац Бранковићев, због чега је кашње и подигао квартале потпоре од августа 1704 до октобра 1705.[1]) Како потпора није ни близу могла подмирити Бранковићеве потребе. Минети је, наравно, веома нерадо давао нове позајмице. А када се још и Јован Липовски вратио из Лајпцига празних руку, затегоше се односи између Минетија и Бранковића. Убрзо па је дошло и до отворене свађе.

Повода свађи и расприи дало је и овога пута питање стана. Из једне представке Ђорђа Бранковића магистрату види се, да је Минети обећао Бранковићу, пре него што је овај напустио стан код Рајхла, да ће за њ и његову пратњу удесити у својој кући стан са свима удобностима[2]). Рекао бих да је Минетију тада много стало било дотле да добије за кирајџију тако угледног госта. Минети се при-

---

[1]) Архив града Хеба. Одељ. Staatsgefang. G. B. Фасц. 3. Архив Срп. Краљ. Акад. бр. 206.

[2]) Архив Срп. Краљ. Акад. бр. 206.

мањем грофа Бранковића на стан морао надати великој користи, крај свега тога што је Бранковић дошао у Хеб скоро сасвим празних руку. Минети се, који је слушао о богаству и земљама отменог интернираног странца, могао надати да је новчана криза код Бранковића тренутна, те да ће му се труд и трошак око Бранковића богато наплатити. Стога он, спремајући стан за Бранковића, није жалио трошка. Све у кући, почев од намештаја и постељског прибора па до ножева, кашика и чаша, било је измењено[1]). Минети је био новом госту толико изашао на сусрет, да је на његов захтев предузео чак и генералну оправку на кући. Али већ у току тога посла заситио се Минети свога укућанина. Овај не само да је непрестано долазио са новим захтевима, него је позајмљивао и у готовом, пружајући врло мало јемства да ће позајмицу вратити, јер се брзо биле расплинуле оне наде, које је Минети на Бранковића полагао. И када су мајстори били готови са послом, упутио их је Минети Бранковићу на исплату, истичући, да је оправке на кући предузео не у свом него у интересу Бранковића. Али се Бранковић није дао збунити, него је мајсторе упутио натраг оном, који их је погодио[2]). Љутит на Бранковића, који је преко погодбе заузео већи број соба, упутио је Минети у јуну 1706 рачун свога потраживања, отказавши му уједно стан[3]).

[1]) Архив Срп. Краљ. Акад. бр. 205.

[2]) Habe dem arrestanten, каже Минети у једној представци, anfangs alles nach willen richten und bauen lassen, hat mir dann tischler, schlosser, glasserer, maurer und hafner arbeit zu bezahlen angewiesen. ohne mich vorher zu begrüssen (Архив града Хеба, Одељ. Staatsgefang. G. B. Fasc. 3).

[3]) Одатле се види, да је Бранковић дуговао тада Минетију преко 600 форината за разне потребе, као: за одело себи, рођаку, секретару

Бранковић се згрануо када је добио у руке рачун Минетијев. Не часећи ни часа, уложио је одмах протест код магистрата због неправилног и и сувише увећаног рачуна[1]). Бранковић је нарочито огорчен због захтева Минетија да исплати оправке на кући. У представци магистрату брани он веома речито своје стајалиште. Домаћин му је пре свега, истиче он, обећао, да ће извести потребне оправке на кући, и да тога обећања није било, он се не би никако ни уселио у његову кућу. Што се тиче мајстора, он их није погађао, те због тога ови од њега ништа и не потражују. Домаћин, дакле, не може од њега тражити никакву наплату за оправку, јер ко би био луд толико да другом кућу диже, а у исто време да му и за стан плаћа[2]).

Овај спор између Бранковића и Минетија био је веома непријатан магистрату. Градско веће увиђало је да има погрешака и на једној и на другој страни. Али не хотећи упуштати се у непријатно расправљање детаља, нашло је за добро, да упути свога писара Бранковићу. Градски писар имао је да опомене Бранковића, како ваља да буде скромнији

и тројици лакаја. Ту је даље урачуната сума, коју је Минети исплатио за прву годину, за тим позајмице деспоту по налогу Лапачка и градског биргермајстера, и најзад сума, издана за намештај, као и оправку куће (Архив Срп. Крањ. Акад. бр. 205).

[1]) Ban-Despot Georgio Brankovich beschweret sich wider seinen wirth, dass er ihn nimmer in seinen hauss leiden will und bittet seine schuld, weilen er angesetzt, was ihm belibet, etwas genauer ihm liquidiren zu lassen (Архив града Хеба, Stadtbuch 1704—1707, fol. 15).

[2]) ...alioquin nisi promisisset, nunquam ego ad domum suae dominationis venissem. Quis enim tam mente captus foret, ut alteri et domum aedificare et pro quartirio solvere teneretur (Архив Српске Крањ. Академије, бр. 206).

у својим захтевима, те да се задовољи са мањим бројем соба[1]).

Материјалне неприлике, које су Бранковића среле одмах на првом кораку у Хебу, па онда све затегнутији односи са домаћином Минетијем учинили су, да је Бранковићу убрзо досадио живот у малом и тесном граду, где су га повериоци непрестано узнемиривали. Није чудно онда, што је већ почетком маја 1706 упутио молбу Ратном Већу да га премести у Праг, да му онде одреди слободан стан и да му повиси годишњу потпору[2]).

Лети 1706 поднесене су цару Јосифу I раније молбе Бранковићеве у ствари уреднијег исплаћивања потпоре. Добивши потребне информације, наредио је цар 14 августа Чешкој Комори, да исплати Бранковићу заостатак потпоре од прошле године, а у будуће да му потпору исплаћује најисправније[3]). Бранковићеву молбу за премештај у Праг и повишење потпоре упутио је цар Јосиф I 1 октобра на мишљење Прашком Намесништву са налогом, да реферат поднесе Краљевској Чешкој Дворској Канцеларији[4]). Намесништво је извршило ову цареву заповест, препоручивши молбу Бранковићеву Чешкој Дворској Канцеларији. Ова пак упутила је актом од 21 октобра читаво питање Ратном Већу као надлежној власти, али ипак није пропустила, а да том приликом молбу Бранковићеву не препоручи[5]). Бранковић је, дакле, с јесени 1706

[1]) Conclusum: Herrn Ban-Despot soll durch vice-stadtschreiber mündlich bedeutet werden, dass er von so vilen zimmer abstehen möge (Архив града Хеба, Stadtbuch, 1704—1707 fol. 15).

[2]) Ратни Архив у Бечу, Exp. Prot. мај 1706 бр. 98.

[3]) Архив Дворске Коморе у Бечу, август 1706.

[4]) Архив града Хеба, Одељ. Staatsgefang. G. B. Фасц. 10, бр. 8.

[5]) Ратни Архив у Бечу, Exp. Prot. 1706. бр. 336. Архив града Хеба, Staatsgefang. G. B. Фасц. 3.

имао пуно наде да ће бити премештен у Праг, чије су му врховне власти биле наклоњене. Заслуга је била предузимљивога и окретнога Јована Бранковића, што су се Чешко Намесништво и Чешка Канцеларија заузели били за Бранковићев премештај у Праг. Јован Бранковић је, стануjући у Прагу о трошку грофа Бранковића, обијао прагове Намесништва, те је умео створити онде погодан расположај за Бранковића. 3 новембра писао је он из Прага њихову повеpeнику у Бечу, Теодосију Симуновићу, како је био код господе у Намесништву, где су га лепо примили и обећали да ће учинити све могуће. За то нека поради и он тамо у Бечу у њихову корист[1]). Неколико дана касније пише он поново истом Теодосију у Беч, да писмо епископа Исаије, у коме јавља за смрт патријархову, не сме да пошаље Бранковићу. Чуо је, вели, да је деспот болестан, па се боји да га тај глас, онако слаба, не потресе одвише[2]).

Али и ако су се пријатељи Бранковићеви, како је писао Симуновић[3]), заузимали за његов премештај у Праг, Ратно Веће закључило је ипак 12 новембра да остане при својој старој одлуци, о чему је Бранковић био извештен преко Чешке Дворске Канцеларије[4]).

[1]) et sono stato ieri appresso il signore conte Chernini collonello, ...et appresso gli altri signori che sono apresso la stotholteria, i qual m' hanno fatto ogni acoglienza ...intanto procurate voi ivi à Vienna, accio che iddio ci dasse qualche bene (Ратни Архив у Бечу, Exp. Prot. 1707. новембар бр. 4).

[2]) ...scrivo al mio patrone à Egra senza mandar le lettere del padre santo Isaia, ne in hoggi scrivo di questa amara nova cosa alcuna, mentre ho inteso il stesso patrone amalato; sapendo la complessione del patrone, che quando intenderebbe tal nove, non so come passarebbe (Ibid.)

[3]) Ibid.

[4]) ...die verlangende transferirung des arrestes aus verschiedenen ursachen nit seyn, die verbesserung gedacht seiner salarii auch bey diesen gelderschöpften zeiten nit statthaben kan (Архив града Хеба, Одељ. Staatsgefang. G. B. Фасц 3).

Тако су се и овога пута изјаловиле сасвим наде Бранковићеве. Поред тога придошла је тада још једна нова неприлика. Генерал Лапачек, који је на Бранковића непрестано оштро мотрио, извршио је крајем 1706 преметачину у Брановићеву стану, нашао нека писма код његова послужитеља, те их почетком 1707 упутио Ратном Већу[1]). Из кратке белешке у протоколу експедиције не види се садржина тих писама. Можда је Бранковић покушао да из Хеба обнови везе са првацима српскога народа, са којима није био потпуно прекинуо, како се то може закључити из споменутог писма епископа Исаије.

Које материјалне неприлике, а које опет неповољно решење Ратнога Већа и суровост генерала Лапачка бациле су на почетку 1707 у постељу Бранковића. Бранковић је још од доласка из Беча јаче патио од задухе (Oedema pulmonum), како се то види из извештаја о његовој смрти, а и из његова писма српском народу крајем 1707 год.[2]) Овога се пута његова болест толико погоршала, да се његова смрт могла очекивати свакога часа. Имајући то на уму, обратио се Хепски магистрат цару Јосифу I са питањем, како и на који начин да се сахрани Бранковић, који није римокатолик. Разабравши питање Већа, како да се погребе стари деспот Бранковић, код кога се сваки час може очекивати смрт[3]), наредио је цар 21 марта, да се

---

[1]) Ратни Архив у Бечу, Exp. Prot. фебр. 1707. бр. 209.

[2]) Између осталога каже ту Бранковић: Васве ли мнить се вамь апоплектичаска, иже разьмеваема биваеть: напрастна и скоронападательно на чловека приходешти самьртоносни час (Гласник Срп. Уч. Др. XXXIII. 181).

[3]) ...Wie der aldort im stadt-arrest sich befindete sogenannte Despot Brankowitz, nachdem er der allein selig machenden religion nicht zu-

Бранковић као шизматик сахрани где у подграђу ван гробља.[1]) Магистрат је према овом царском упуству и поступио кашње, али је за тај мах ова претерана брига била и сувише прерана, јер се Бранковић ускоро опоравио, те је са неколико месеци преживео и цара Јосифа I, који је умро у најбољим годинама 1711.

Те године, када је Бранковић са здрављем био врло лоше, иселио се он у јулу из куће Минетија у кућу удовице Јована Хајнриха Пилера, где је остао пуне две године, све до половине јула 1709[2]). Није потпуно јасно на који начин, али је факат, да се Бранковић после тога опет преселио у кућу Минетија, са којим ће убрзо да почне поново препирку и свађу због великих рачуна. Пошто се Бранковић сместио у кући удовице Пилер и мало опоравио, издиктовао је он своме секретару Ренеру молбу за ослобођење новом владару цару Јосифу I. Није немогуће да је Бранковића на састављање ове молбе навела та околност, што је цар Јосиф I потврдио Србима преко Угарске Дворске Канцеларије 29 септембра 1706 привилегије, истичући нарочито заслуге Срба у угушивању Ракоцијева устанка[3]). Сазнавши то, могао се Бранковић заносити надом, да ће нови владалац из тих истих обзира узети у обзир и његову молбу. За то он већ по толики пут апелује на царско милосрђе, на-

gethan, ziemlich alt, und bey selbem die mors repentina zu besorgen ist, in casu mortis zu begraben wäre?« (Архив града Хеба, Одељ. Staatsgefang. G. B. Фасц. 3).

[1]) Ibidem.

[2]) ...anno 1709. dezemb. wegen des fürsten Brankovich logiamentgeld vom 16 juli 1707 bis 16 juli 1709 als 2 jahr à 30 fl. zahlt pro abrechnung 60 fl. Johann Hein. Püllers wittib (Арх. града Хеба, Ausgabebücher, fol. 125.).

[3]) Szalay László, op. cit. 137—139.

водећи веома згодно моменте, који говоре за његову невиност. Све да се и претпостави, истиче он, да има у нечем његове кривице, што иначе никако не може допустити, зар да осамнаестогодишње тамновање није довољно испаштање за кривицу? Истакнувши ранија царска обећања, да ће бити пуштен на слободу, што у осталом није тачно, моли цара да њега, скрханог, изнуреног и сломљеног пусти на слободу са свима правима, која су му призната дипломама од 1683 и 1688 и поново поткрепљена царским инсертима од 1691 и 1692, чиме је уједно цар Леополд I дао јасну сведоџбу, да га је требало пустити на слободу[1]). Да би утисак молбе био јачи, наводи Бранковић поједина места из Јустинијанова кодекса и новела, где је говор о вођењу истраге над оптуженим, кога, ако је крив, треба казнити, а у противном случају ослободити. Осим тога цитира он познато место из еванђеља Јованова о блудници, али нетачно, одакле се види да приликом писања није имао свагда текст еванђеља пред собом. Не знамо да ли је молба Бранковића стигла где је била намењена, али пре ће бити да није, јер јој не нађосмо трага у Ратном Архиву.

Крај свега тога што се Бранковић труди, да згодно груписаним аргументима докаже своју невиност, ипак читав тон молбе одаје извесну резигнацију човека, који од живота нема скоро више ништа да очекује. Још већу душевну потиштеност одаје посланица, која је упућена 26 де-

---

[1]) quo solo indicio saepefata maiestas sua sacratissima abunde testatum fecit, me omnino pristinae aureae libertati restituendum esse debere (Ориг. концепат у мојој збирци без датума, али се из речи, да је већ 18 година у затвору, види, да је молба писана негде пред јесен 1707).

цембра 1707 српском клиру и народу[1]). Посланица ова писана је под утиском добивена гласа да се чине припреме за народни сабор у манастиру Крушедолу, који је имао изабрати наследника умрлом патријарху Арсенију III[2]). Сазнавши преко својих поузданика из Беча за спреме за сабор, нашао је Бранковић за добро да се обрати клиру и народу, који га је био скоро заборавио. Немајући већ ништа да чека од живота, скоро потпуно резигниран, кори он благо народне прваке, што су били немарни према њему. Он им пребацује што су потпуно смели с ума обећање патријарха Арсенија III, које је обећање, узгред буди речено, измислио Бранковић, те га после смрти патријархове овом подметао[3]). Раскрстивши са животом и помишљајући на изненадну смрт, тражи он верске утехе. Он моли сабор да му упути свештеника и једнога ђакона, који ће га припремити

---

[1]) Гласник Срп. Уч. Др. XXXIII. 179—181. Издавач писма Ст. Новаковић ставља га према забележеном датуму ҂аѱи. у г. 1708. Ну ја мислим да ова посланица има везе са Крушедолским сабором и да је она писана у децембру 1707, коме датуму одговара стављена година од створења света (҂зсѕі.) при крају посланице. Бранковић је у децембру 1707 тачно рачунао годину од створења света 7216, која почиње са 1 септембром, али је он од 1 септембра рачунао и годину од Христова рођења те написао 1708.

[2]) На наваљивање епископа Исаије дозволио је, најзад, цар Јосиф I 18 октобра 1707 састанак народнога сабора, давши веома занимљиво упутство своме заступнику на сабору Христофору Игњату пл. од Гаријена и Рала (Д. Руварац, Српски народни и црквено-народни сабори у Угарској, Земун 1889. 4—8.).

[3]) „...Коль крати ва мимошедши времена сїѧ, колико ли изложителнїмь составленїемь челобит меморїала сатвориль еси и кесарскомѹ величествѹ коль крати предаваль еси, вазвести ми, ва кои челобитни меморїаль и ва коемѹ пърbомѹ саставителномѹ пѹнктѹ вазложиль еси прошенїе ѿ деспотскомѹ началствѹ и свобожденїю; вазвести ми вторицею и третицею вапрошаю те, мои превазлюбленни народе православни ѩко дѹховнаго тако и мирскаго лика биваеми (Гласник Срп. Уч. Друштва XXXIII. 180).

за живот с оне стране гроба. Али и ако је Бранковић, судећи по тексту посланице, потпуно утонуо у мисли о смрти, ипак га ни пред крај живота не напушта таштина и сујета. Тражећи свештеника и ђакона, не заборавља он да напомене, како обојица треба да имају добро спремљене одежде, а то све због тога, да би што више искочио и добио у очима своје непосредне околине[1]).

Не знамо да ли је ова посланица стигла на место опредељења, или је остало само на концепту, који је са једним делом његове оставштине доспео у архив Српског Ученог Друштва одн. у архив Академије. Ако би тако било, онда ова посланица не би толико била прилог за односе Бранковића према српском народу, колико занимљив документ за познавање његова душевнога расположења пред крај 1707 године.

Да је Бранковић пред крај 1707 био толико апатичан и клонуо, сем болести допринеле су много и његове материјалне неприлике. Бранковић се, наиме, толико био заплео у дугове, да му је током 1708 одузето било самостално руковање потпором. Уверивши се о Бранковићевој лакомислености и неподобности да рационално економише, узео је Хепски магистрат на себе дужност, да из Бранковићеве потпоре по неком извесном плану подмирује потраживања Бранковићевих поверилаца, а њему и његову рођаку да оставља толико, колико им је потребно да подмире најпрече животне потребе[2]). Тако је, дакле, Бранковић силом прилика принуђен

[1]) Дѹшеполазнаго сего потребованіѧ ради единаго частнаго свештеника са благоѹгоднимъ дїакономъ и добре приготовленимъ ѡкрѹтомь... да бисте к нами послали (ibid.)

[2]) Арх. Срп. Краљ. Акад. бр. 215. 219.

био да мења дојакошњи начин живота, што му је свакако веома тешко падало и што никако није могао свикнути.

Лети 1709 прешао је Бранковић, како је речено, поново у стан Минетију, пошто је претходно с њиме начинио неки споразум. Минети се, наиме, одрекао неких својих потраживања, а Бранковић је опет исплатио нешто од дуга, те је тако за неко време осигуран био споразум.[1]) Али Бранковић није дуго уживао мир, јер су га убрзо по том снашле нове неприлике. Тога лета, наиме, узаптио је заповедник Прага фелдцајгмајстер гроф Гутенштајн нека писма Бранковићева, те их послао Ратном Већу у Беч. Ратно Веће одобрило је овај поступак, упозоривши у септембру Гутенштајна, нека нарочито пази на писма, која стижу на Хебскога канцелисту Јована Адама Фитера. У новембру опет издало је Ратно Веће Гутенштајну наредбу, да се код заповедника Хеба, потпуковника Пелета, распита о Јовану Бранковићу Липовском, који се дописује са Бранковићем. Гутенштајн је према томе налогу оштро мотрио на Бранковића, те је почетком 1710 послао Већу једно писмо, које је било упућено Ђорђу Бранковићу.[2])

Види се, дакле, да је Бранковић и пред крај живота осећао потребу преписке, која је задавала бриге војним властима у Хебу и у Прагу, а још више Бечким политичким круговима. У том послу био је Бранковићу нарочито на руци његов окретни рођак Јован Липовски, због чега је, најзад, из Беча забрањено било Липовском да станује са Бранко-

---

[1]) Архив Срп. Крал. Акад. бр. 206.

[2]) Ратни Арх. у Бечу Exp. Prot. 1709. септ. бр. 267. нов. бр. 177. 1710. февр. бр. 161.

вићем у Хебу.[1]) Не знамо на жалост ништа о садржини те преписке, нити знамо са киме је она вођена, да ли са представницима српскога народа или са личностима ван границе државне. Могло је бити и једно и друго.

Да је Бранковић пред крај живота изгледао на помоћ и ван државних граница, доказује његово писмо цару Петру Великом од 29 септембра 1711.[2]) У том писму подсећа Бранковић Петра Великога на његово обећање у Бечу, па га моли, да се овај пут писмено заузме код ћесара за његово ослобођење. Бранковић је упутио ово писмо цару Петру не толико због ослобођења, колико због новчане помоћи. Он је тада, једном ногом у гробу, стекао већ био уверење, да ће као сужањ и умрети, али је тим више, онако стар и болестан, осећао потребу за мирнијим и удобнијим животом, потребу да измири свога домаћина и повериоце, који му нису дали ока отворити. Стога Бранковић у овом писму цару и полаже главну тежину на новчану помоћ „да себе штк8пити и биваеми дългъ вазвратити: такожде же и жилиштно мое кърмленіе имети да вазмог8“.

Али мира и удобности, за чиме је Бранковић пред крај живота толико тежио, није могао никако

[1]) Када се Јован Бранковић Липовски после смрти Бранковића пријавио у Прагу као његов наследник, писао је Гутенштајн Већу у априлу 1712, да је Липовски „eben derjenige seye, welchem der accessus zu den abgeleibten despoten tempore seines in Eger gehabten arrests ob besorgender correspondenz von dis. Hoff löbl. mittl untersaget worden“ (Ратни Арх. у Бечу, Justiz Protocoll 1712). Јован Бранковић живео је због тога стално у Прагу о трошку грофа Ђорђа Бранковића, како се види из сачуваних рачуна из г. 1708 и 1709 (Арх. Срп. Крањ. Акад. бр. 215. 219. 224).

[2]) Оно је доспело у Москву. Оригинал у Московском Архиву Министарства Иностраних Дела. Штампао га по оригиналном концепту Ст. Новаковић у Гласнику XXXIII. 182—184, а по истом примерку и Г. Витковић IV. 208—211, само много лошије.

наћи. Свакодневним неприликама и невољама придружила се с пролећа 1710 нова напаст. Лакомислени Јован Бранковић Липовски нанео је био својим неразмишљеним радом доста опасну парницу Бранковићу, која га мало није стала половине потпоре.

Из оно мало очуваних аката о томе, текла је читава ствар од прилике овако. Када је Бранковић отишао из Беча, остао је између неколико поверилаца неподмирен и један трговац свите. Дознавши да је Бранковић отпутовао, нашао је он Јована Липовскога, те од њега тражио да му плати 30 форината. Липовски се бранио да нема новаца код себе, а трговац опет похита па код власти изради, да се Липовском не допусти одлазак из Беча. Видевши се у невољи, даде Липовски трговцу у залогу један турски шатор, који су Срби, како Минети каже, отели од Турака, те га послали на дар деспоту у Беч. Том приликом удесио је Јован са трговцем, да шатор пошаље преко Прага у Хеб, када буде наплаћено дуговање. Трговац је шатор заиста касније и послао у Хеб, али новац, који му је Минети требало да пошље, није добио. И када је Јован Бранковић пред крај 1704 отишао у Беч, наишао је на њ дотични трговац, те му узаптио једнога коња. Јован Бранковић је тада, како сам каже у исказу од 19 априла 1710, не знајући да трговац није намирен, консултирао Бечкога адвоката д-ра Мора, који га је наговорио да подигне парницу, уверавајући га да ће је сигурно добити.[1]) Ну из других докумената види се, да Липовски не само да се погодио са д-р Мором да га заступа у парници са трговцем, него му је поверио да заступа у Бечу и

[1]) Архив Срп. Крањ. Акад. бр. 221.

интересе Ђорђа Бранковића, а нарочито да ради на његову ослобођењу. Липовски је учинио ово без знања старога Бранковића, али је овај, како се чини, тај његов поступак одобрио, када је у Хебу сазнао за то.

Из очуваних аката види се даље и то, да је Јован Бранковић за време бављења у Бечу био чак и на храни код д-ра Мора. Могуће је, да се сам д-р Мор понудио Липовском да заступа и њега и деспота, надајући се у случају деспотова ослобођења богатом хонорару. Али је адвокат Мор као практичан човек при поласку Липовскога из Беча узео у залогу Бранковићево црвено одело (vestem rubram) у вредности од 200 форината за дану храну и савете.

Према оскудном материјалу види се само толико, да је збиља било неких веза између д-ра Мора и Ђорђа Бранковића. Тако је у току 1708 Рибнер, постофицијал у Прагу подмирио из Бранковићеве потпоре неко потраживање д-ра Мора.[1]) Али није јасно зашто је д-р Мор с пролећа 1710 преко прашког адвоката Антонија Франца Милера тражио тако нагло од Чешкога Наместништва, да наплати од Бранковића 1059 фор. 50 кр. на тај начин, што ће му од свакога квартала одузимати по 100 форината, док се целокупни дуг не наплати.[2])

Тужбу д-ра Мора упутило је Наместништво Хепском магистрату са налогом, да саслуша у тој ствари оптуженога Бранковића. Када је магистрат сазнао затужбу д-ра Мора, забринуо се не толико за Бранковића, колико за своје грађане. Овима је сада, када је било у изгледу да ће се Бранковићева

[1]) Архив Срп. Краљ. Акад. бр. 210.

[2]) Архив града Хеба, Одељ. Staatsgefang. G. B. Фасц. 3.

потпора преполовити, још више претила опасност, да ће им потраживања остати незадовољена. Стога магистрат, испраћајући 30 новембра 1710 одговор Бранковићев Прашком Намесништву истиче, како би било веома незгодно одузимати ма и најмању суму од потпоре, јер би тиме у првом реду били оштећени сиромашни Хепски повериоци.[1])

Изгледа да је велика опасност, у којој се Бранковић нашао, оживела оронулог старца и повратила му његову стару окретност. Закључујем то по његовој веома вешто састављеној реплици, коју је упутио Прашком Намесништву. У том одговору Намесништву истиче Бранковић, како д-р Мор не може ничим доказати, да га је он лично узео за свога заступника и агента. Ако је његов рођак учинио какву погодбу са Мором, од куда долази он, Бранковић, да плаћа, када чак ни рођени отац не одговара за синовљеве обавезе? Ако је Мор био његов агенат, као што тврди, може ли то доказати каквом преписком? Не може, јер таке нема, што најбоље знају баш саме власти, које су на њ мотриле по наредби пок. генерала Лапачка. Ну све да се и претпостави, наставља Бранковић, да је Мор збиља био његов агенат, да ли је онда Мор извео оно, што је обећао био његову рођаку, а наиме, да ће њега, деспота, извести из тавнице у року од шест месеци? Д-р Мор нема права тражити наплату за парницу, вођену са трговцем због узапћена коња, нарочито стога, што је његов рођак изгубио ту парницу, противно уверавању д-ра Мора. Стога Бранковић моли магистрат да га узме у заштиту, јер не може одговарати за поступке рођака,

[1]) Архив Срп. Крањ. Акад. бр. 222.

који му својим понашањем и животом наноси само незгоде и неприлике.[1])

Поред бриге како ће се свршити парница са д-ром Мором, мучиле су старца свакодневне неприлике са домаћином Минетијем. Споразум, постигнут 1709, приликом поновног пресељења у Минетијеву кућу, био је убрзо нарушен. Минети је иступио опет са потраживањима, које је према ранијем споразуму био отписао. Због тога је Бранковић уложио протест код магистрата. Он, истиче се ту, остаје при старом споразуму. Ако би се овај покварио, иступили би и други повериоци са истим захтевом, а магистрат неће ваљда дозволити, да се већ једном решена питања преиначавају и обарају. Стога неће он да одступи од старога споразума, нити је вољан признати друга која потраживања.[2]) Наравно, да се због тога односи између Бранковића и Минетија толико били погоршали, да се Бранковић 28 новембра 1710 обратио био магистрату са молбом, да га заштити од свакодневних увреда домаћинових.[3])

---

[1]) Арх. Срп. Краљ. Акад. бр. 223. Споменуо сам да је Јован Бранковић Липовски живео стално у Прагу, јер му је било забрањено становање са деспотом у Хебу. Млади Јован живео је у Прагу о трошку Бранковића, али је слабо водио рачуна о материјалним неприликама деспотовим. 9 маја 1711 потписао је он признаницу гостионичару Томи Фридриху Дитриху код Црне Руже у Прагу, да му је дужан за стан и храну 86 фор. 36 кр., обвезавши се да ће ту суму „aus beteilligung herrn herrn fürsten Brankowitz als meines gnädigen herrn vetters durch besondere ersuchung von herrn herrn obristlieutenant freyherrn von Pellet“ у два рока исплатити (Архив Срп. Краљ. Акад. бр. 224). У писму Хепских поверилаца магистрату од 13 фебр. 1713 каже се, како је Бранковић истина добивао потпору „allein weilen sein zu Prag gestandener und von ihm unterhaltener vetter Joannes Brankovich ihnen jährlich ein merkliches gekostet und dieser seiner pension gutertheils verzehret“ ... (Архив града Хеба, Одељ. Staatsgefang. G. B. Фасц. 3).

[2]) aliis vero domini hospitis specificationibus expost a se factis minime annuere possum (Архив Срп. Краљ. Акад. бр. 206).

[3]) Архив града Хеба, Одељ. Staatsgefang. G. B. Фасц. 3.

Да је између Бранковића и Минетија долазило до честих сукоба, био је главни разлог тај, што је Чешка Комора веома неуредно исплаћивала потпору, тако да је Бранковић са својом послугом пао скоро сасвим на терет Минетију. Бранковић се због овако неуредног примања потпоре тужио на почетку 1710 Ратном Већу, које је његову тужбу доставило Дворској Комори. Изгледа да је Дворска Комора упутила била Чешку Комору, да уредније врши обвезе према Бранковићу, али је и овога пута опомена остала без утицаја. Очајан и малаксао, забринут због парнице са Мором, а растрзан уз то навалом поверилаца и кињен пребацивањима домаћина, упирао је стари деспот свој уморан поглед још једино на Комору, од које је ишчекивао потпору, а са њоме донекле и мира.

У тим тешким данима упутио је Бранковић споменуто писмо цару Петру, у коме богоради за помоћ, а у исто време управио је он молбу и на регенткињу удову царицу Елеонору Магдалену, преклињући је, да нареди исплату потпоре, да не скапа од глади.[1]) Очајан тон молбе утицао је толико на удову царицу, да је она већ 17 новембра 1711 упутила Дворску Комору, да како заостатак потпоре тако и потпору уопће тачно исплаћује.[2])

Дворска Комора је одмах узела ову ствар у поступак. 27 новембра доставила је она Чешкој Комори нека нареди чешком пореском звању, да уредно исплаћује Бранковићу потпору, јер не би било право

[1]) ... damit mir auffs wenigste meinen standt gemäss gehörige sustentation gegeben werde, dass ich nicht endlich miserable vor hunger ünd noth crepiren müsse. (Молба је презентирана 2 новембра 1711. Архив Двор. Ком. 1711 нов.)

[2]) ... damit dem suplikanten die erwähnten 1000 fl. sowohl de praeterito quam futuro richtig erfolgt werden (Ibid.)

да се он „welcher ex nullo delicto sondern allein ex ratione status verwahrt wird" остави без икаквих средстава за живот.[1])

Бранковић није дочекао ову повољну одлуку Дворске Коморе. Далеко од отаџбине и српскога народа, окружен туђином, а у крајњој беди и невољи, преминуо је он деветнаестога децембра 1711 године.[2]) Тако се, најзад, далеко на северу смирио за навек овај даровити али нереални човек. Још од младих дана заносио се он великим плановима, чијем је остварењу приступио, али на жалост, обим и замашај тих планова није био ни мало у сразмери са његовом снагом и његовим темпераментом, и он је морао подлећи. Али у колико су политичке прилике незгодне биле за извођење великога плана, и у колико је Бранковић неподобан био да створи у истину нешто велико, у толико више пада у очи велика издржљивост, са којом је он до последњих дана умео да брани своја права и своје претензије. Та издржљивост и уверење у оправданост својих планова и учинили су, да је српски народ њега, раније непознатог, прихватио и признао за свога старешину и деспота, усвојивши неке од његових главнијих идеја скоро одмах на почетку својих преговора са хабзбуршком кућом. Његовом упорношћу у одбрани деспотских претензија и конзеквентним иступањем народнога старешине има се тумачити, што је и страна околина, у којој се кретао, нарочито она у Хебу, свикнула ове његове

---

[1]) Ibid.

[2]) 30 децембра 1711 доставио је заповедник Прага Гутенштајн Ратном Већу „welchergestalten der zu Eger inhafftirte despot Brankowitz den 19 elabentis dass zeidtliche au einem vermuthlich starken steckfluss gesegnet (Ратни Арх. у Бечу, Exp. Prot. 1712 јануар бр. 13).

претензије, те га и сама почела сматрати за оно, за што се он издавао. Он је у затвору показао много више доследности него у слободи, због чега је у затвору и успео да се наметне српском народу за вођа и старешину, за чиме је још од младих дана толико силно тежио. Наравно, да се он тим полууспехом није могао задовољити, него је сву снагу трошио на смишљање начина, како да се ослободи и дође до сјаја, угледа и богаства. С том идејом, која је њиме владала потпуно, он је и издахнуо. И сада, после свих тих великих планова и сјајних нада, ношено је истрошено тело у простом дрвеном ковчегу на обичним колима ван града, да се положи у раку, ископану ван гробља.[1] Бранковића је место родбине и народа испраћала радознала страна публика, међу којом свакако да је било доста и поверилаца, који су са бригом распитивали за оставштину старога господина.

---

[1]) Према подацима Хепскога архива види се, да је све трошкове око погреба сносио домаћин Минети, због чега је погреб био веома скроман. И сам Минети као да се због тога извињава, када у хроници каже, да је морао „sogar umsonst den todten in sarg kleiden, so den gottseligen in jener welt missfallen mag.“ Тако је Минети издао на потребе око мртваца 6 фор. 42½ кр. Столару је плаћено за мртвачки сандук 3 фор., за кола 1 фор. и гробару 1 фор. (Архив града Хеба, Одељ. Staatsgefang. G. B. Фасц. 3).

XVIII.

Одзив Минетија о Ђорђу Бранковићу. — Портрети Ђорђа Бранковића. — Дугови и повериоци. — Захтев Јована Бранковића Липовског да му се изда Бранковићева оставштина. — Јован Бранковић подноси сведоџбе да је у сродству са Ђорђем Бранковићем. — Оставштина Ђорђа Бранковића пред Ратним Већем. — Реферат дворског саветника Талмана о оставштини Бранковићевој. — Покушај Јована Бранковића да дође до тобожњих Бранковићевих наследних добара. — Пуковник Атанасије Рашковић у Хебу. — Пренос Бранковићевих костију у манастир Крушедол 1743. — Бранковић у очима познијих генерација. — Одзив Никанора Грујића и Александра Стојачковића о Бранковићу деспоту српском.

Минети се крај свих својих неприлика са Бранковићем ипак доста симпатично одзива о њему у својој хроници, писаној 1715 године. Он га приказује као човека доброћудна, весела и разговорна, који ни о коме зло није говорио, него добар део времена проводио у читању.[1]) Описује га даље као човека, који је много давао на спољашњост, а особито на своју дугу браду, која је допирала до колена. Бранковић је, прича Минети, своју браду врло често прао и чешљао, те је била као цвет и свила. Код куће је браду носио у кеси од кадифе, а када би излазио, пустио би је да жубори.[2])

[1]) Lass fleissig in büchern, hat wider keinen stand übel geredt.

[2]) Hat sich in dem arrest zu Wien und Eger 24 jahr lang einen langen bart bis an die knie anwachsen lassen, den er zu hauss in einem

Поред дуге браде привлачио је Бранковић пажњу још са свога нешто необичнога одела, у каквом нам се приказује на више портрета. Минети спомиње неколико Бранковићевих портрета, а између ових један у природној величини, на коме је деспот, како Минети каже, веома верно приказан. Овај портре био је у соби, у којој је Бранковић преминуо. По свој прилици да ће тај портре бити онај под бр. 102 у Хепском музеју, на коме се чита натпис: Comes Georgius Brankovic Illiriae et Rasciarum electus despotes obivit Egrae anno 1711 die 19 decembris. На тој слици приказана је висока фигура деспотова како стоји под шатором, десном руком ослоњен на штаку а левом се подбочио. Деспотову главу, са необично високим челом, покрива чалма са кићанком. Обучен је у дуги жути огртач са искићеним и отвореним рукавима, испод којих се види доња ружичаста одећа. Дуга бела брада спушта се ниже колена, покривајући већи део раскопчана жута огртача са црвеном поставом. Тешко је насигурно рећи да ли је случајно што Бранковић носи црвену обућу, или је можда знао да су у Византији црвену обућу нарочито владари носили, па је према томе и он тиме хтео указати на своје владалачко порекло и положај.

Према извештају мајора Графа генералу А. Ђукићу од 21 септембра 1891 било је тада још неколико слика Бранковићевих у Хебу. Тако спомиње Граф три Бранковићева попрсја у природној величини, сликана масном бојом. Према извештају мајора Графа

---

sammetenen haar-beutel trug, wenn er aber ausging, fliegen liess, und liess ihn solchen bart öffters waschen und kämmeln, war deswegen wie blüh und seide.

оригинал тога попрсја чува се у Метернихову дворцу, у Кенигсварту. Копирао је ту слику сликар Шилхобл, па је ту копију уступио поседници кафане Писторијус, у некадашњој Јункеровој кући, где је становао Ђорђе Бранковић. Друга копија Бранковићева попрсја, од непознатога мајстора, налази се у Хепском музеју под бр. 101. Минети спомиње, да је један портре по смрти Бранковића дошао у руке Јована Бранковића, и то је, вели Минети, било скоро све што је Јован могао спасти од грабљивога заповедника Хепскога грофа Иостица.[1])

Бранковићева заоставштина је уопће била чудне судбе. Одмах после смрти Бранковићеве запечатио је заоставштину његову и сместио код себе заповедник Хеба гроф Ностиц, известивши о том команданта Прага, грофа Гутенштајна.

Гутенштајн је, известивши крајем децембра 1711 Ратно Веће о смрти Бранковића, нагласио, да је иза Бранковића, сем неисплаћене послуге, остало на 1000 форината дуга, али да Бранковић има да прими још неколико неисплаћених квартала. Јављајући даље Ратном Већу, да је Бранковић у невољи заложио разне драгоцености, као: сабље,

[1]) Noch hat Johann Brankovits den gottseligen despoten erben wollen, hat aber ausser des verstorbenen portre oder abbildung, glaub wenig, nichts, aus des Nostitz händen zurückbekommen. Једна слика Ђорђа Бранковића налази се у Карловачкој Патријаршији. По тој слици израдио је 1794 у Бечу Венцел Енгелман бакрорез, који је придан уз Прибавленіе Рајићевој историји. (Засебно штампано у Бечу 1795.) Детаљан опис Енгелманова бакрореза дао је Д. К. у површном чланку „О последњем деспоту српском Ђурђу Бранковићу“ (Застава 1885 г. бр. 59.) Споменућу још, да се један портре Бранковићев чува у Народном Музеју у Београду. Овај је портре много познији, рађен половином XIX века, што се може судити и по натпису на портрету. У манастиру Крушедолу има такођер његова слика у великом формату и са латинским натписом, а један портре има и у манастиру Хопову. Ну све су то познији радови, на којима Бранковић тешко да ће бити верно приказан.

пушке и др. моли Веће за даља упуства у ствари Бранковићевих дугова и заоставштине[1]).

Из једне спецификације Бранковићевих дугова од 1 јануара 1712 излази, да је сума Бранковићевих дугова износила 1515 форината и 45 крајцара, док Хепски повериоци у молби од 13 фебруара 1713 кажу, да дугови износе 1522 форинте и 33½ крајцаре[2]). Интересантне су ове спецификације дугова већ и стога, што се из њих види, да је Бранковић у невољи позајмљивао не само од Минетија него и од незнатних личности. Тако је напр. позајмио Бранковић 10 форината од Хепскога кочијаша Христофа Јона, а позајмљивао је и од удовице Урсуле Мајер. Незнатну суму од 15 форината дуговао је Бранковић поштанском чиновнику Хуберу у Прагу. Али најкрупније потраживање беше Бранковићева секретара Јована Ренера и слуге Јована Михаила. Први је за десетогишњу службу код Бранковића потраживао 450 форината, а други исто толико за петнаестогодишњу службу[3]). Како је поверилаца, као што видимо, било много, а заоставштина Бранковићева много незнатнија, него што су повериоци замишљали када су давали на веру Бранковићу, јасно им је било, да ће претрпети штету. Да би колико толико накрмили штету, обратили су се они почетком 1712 магистрату с молбом, да поради нека им се потраживања „bey diesen schweren und nahrungslossen zeiten“ што пре подмире. Магистрат је, рад помоћи својим грађанима, упутио одмах после смрти Бранковића молбу Чешкој Дворској Канцеларији да утиче на Дворску Комору у ствари исплате за-

[1]) Ратни Арх. у Бечу, Exp. Prot. 1712. јан. бр. 13.

[2]) Архив града Хеба, Одељ. Staatsgefang. G. B. Фасц. 3.

[3]) Ibid.

осталих квартала. Чешка Канцеларија упутила је већ 4 јануара 1712 у том смислу представку Дворској Комори, а 6 јануара умолила је и Ратно Веће, нека и оно нареди Дворској Комори да исплати грофу Гутенштајну заостале квартале, како би овај могао подмирити потраживања Хепских поверилаца[1]). Истог дана упутило је Ратно Веће грофа Гутенштајна нека прими заостале квартале, па нека прво исплати послугу Бранковићеву, а са остатком Хепске повериоце. Заложене ствари нека откупи и прикључи маси, а од оних, које се не могу откупити, нека начини инвентар са ознаком код кога су, када је дотична ствар заложена и по коју цену, па нека о свему реферише Већу[2]).

Према упуству Ратног Већа одговорила је Дворска Комора 18 јануара како према извештајима Чешке Коморе сумња да ће маса пок. Бранковића имати да потражује више од једнога квартала. Али ипак за то наредила је Чешкој Комори, да исплати грофу Гутенштајну потпору за 1711, колико је год буде

[1]) Архив Дворске Коморе у Бечу, јан. 1712.

[2]) Ратни Арх. у Бечу, Registr. Prot. 1712. јан. бр. 30. Према једном инвентару Бранковићевих ствари у Хепском архиву види се, да је у његову стану било неколико постеља: „Beth für den fürsten mobilirt, dergleichen für den grafen (т. ј. за Јована Бранковића), обична постеља за секретара, постеље за 2 лакаја и 2 служавке. У инвентару набрајају се даље: 2 постељска застирача, 6 сервијета, 3 убруса, 2 сребрне али већ много старе лажице, 6 цинених лажица и 1 сланик од цина, прошаран сребром, 2 цинена свећњака и 2 цињена пехара. Поред тога чиније и зделе, 3 суда од порцелана и неколико земљаних тестија, „1 glassschüssel von weissen kupfer“, 2 ноћна суда од цина и 2 од блеха, 2 зелена застирача, 3 ножа, 1 ражањ. Виљушке се не спомињу, што значи да је Бранковић још јео, по старом обичају, прстима. Осим тога спомињу се у инвентару 7 нових столица и 3 старе, 1 шпански зид са 6 завеса, 6 наслоњача, 1 орман за оставу, 1 орман за оставу са фијокама, 1 тестера, 1 секира, 1 чекић, 1} клеште и четка за чишћење, и напокон неколико слика. (Архив града Хеба, Одељ. Staatsgefang G. B. Фасц. 3.) Чудновато је, да се у инвентару ни једном речи не спомиње прибор за писање, као ни рукописи, ни књиге.

било[1]). Гроф Венцел Гутенштајн послао је 24 фебруара 1712 Ратном Већу попис заложених ствари, заједно са њиховом проценом, као и спецификацију дугова Бранковићевих. Ратно Веће је тај попис, као и попис докумената из Бранковићеве оставштине, задржало у својој канцеларији, наредивши, да се копије инвентара и докумената пошљу натраг Гутенштајну заједно са рескриптом, који му је тада такођер био упућен[2]).

Бранковићева оставштина, како се види, задала је много главобоље Гутенштајну, политичким и административним властима у Хебу, Прагу и Бечу. Ствар се још више компликовала, када се у пролеће 1712 пријавио Бранковићев рођак, Јован Липовски, као наследник Бранковићеве оставштине. У једном недатираном писму грофу Гутенштајну, писаном свакако с пролећа 1712, истиче Јован Бранковић Липовски, како га је умрли рођак још као младића дао довести к себи у Беч, и како га је преко 20 година издржавао и васпитавао. Покојник је њега, истиче се даље, сматрао свагда као свога наследника, што је познато и њему, грофу Гутенштајну, потпуковнику грофу Ностицу, заповеднику Хеба и Хепском магистрату. Њега је шта више покојни деспот прогласио и код Неоаквистичне Комисије за наследника својих имања, наслеђених од матере. Због тога је он, Јован, чак и у случају да нема никаква завештаја, наследник читаве покојникове заоставштине укупно са његовим списима, међу којима се налазе и покојникове привилегије[3]). На

[1]) Архив Дворске Коморе у Бечу. јан. 1712.

[2]) Ратни Архив у Бечу, Justiz-Protocoll, 1712.

[3]) Wann also, falsz kein testament vorhanden, als worvon mir zu dato nichts wissend, meines seel. herrn vetters verlassenschafft, sie bestehe an was sie wolle, mit sambt denen schrifften, worunter auch mein undt

основу свега тога моли Јован Липовски грофа Гутенштајна, да нареди грофу Ностицу у Хебу, нека у његову присуству и још два официра попише заоставштину „mit sambt denen schrifften", па да му је преда, на што ће му он, Јован Бранковић, дати признаницу. Потребно је ово нарочито стога, да би се послуга могла исплатити што пре. У случају пак да је покојник оставио за собом завештај, моли Гутенштајна, нека објави тај завештај, а њему да изда оверовљен препис последње воље деспотове[1]).

Јован Бранковић Липовски знао је добро да се њему неће веровати само на реч да је рођак, па према томе и наследник покојнога Бранковића, због чега се дао на посао да прибави за то потребне сведоџбе. Истакнућу одмах, да Јован Бранковић није био познат са садржином последње књиге Бранковићеве Хронике, јер би се иначе позвао на споменуто место у Хроници, где деспот, причајући о неприликама са Донером у Бечу, говори о Јовану као о своме рођаку. Бранковић је тај одељак Хронике писао у Хебу онда, када му је рођак по наредби власти становао ван Хеба. Тиме се онда и објашњава, зашто се Јован није могао позвати на тај детаљ као на доказ свога сродства са покојником. Али је за то Јован прибавио сведоџбе живих сведока. Те сведоџбе не пружају толико интереса за познавање међусобних односа између Бранковића и Јована, колико нам и оне потврђују речи Минетијеве, да је Бранковић у Прагу и Хебу имао разгранате везе и тешња познанства са угледним личностима. Истакао сам напред,

meiner armen freundten privilegia begriffen, mir als seinem von meinem seel. herrn vettern vor allen so offt offentl. erkandten undt benanten nechsten bluthsfreundt undt vetter ab intestato gebühret (Ориг. концепат у мојој збирци).

[1]) Ibid.

да се Ђорђе Бранковић познавао са грофом Чернини, а благодарећи настојању Јована Бранковића, да докаже своје сродство са деспотом, сазнајемо, да се деспот познавао и дописивао још и са грофом Јованом Антоном Хорзенстким. Овај је на захтев Јована Бранковића иставио 31 марта 1712 писмо, сведочећи „dass der weylandt herr Georgius gewester despotes Rasciens in denen mier bey dero lebenszeithen geschriebenen brieffen" истицао Јована Бранковића као свога рођака и о њему лепо говорио свагда[1]).

Сличну сведоџбу иставио је Јовану Бранковићу и Хепски магистрат 8 априла 1712, а 9 априла исте године посведочио је сродство Јованово са деспотом и Прашки регистратор Христоф Фрања Сајферт од Роненфелда, који је по одобрењу двора био неко време у служби Бранковићевој[2]).

О корацима Јована Бранковића Липовскога, да добије оставштину Бранковића, реферисао је гроф Гутенштајн Ратном Већу негде последњих дана априла 1712, поднесавши уједно и сведоџбе Липовскога о његову сродству са деспотом. Читав тај материјал упутило је Ратно Веће генералном аудитору Сајфриду са налогом, да читаво питање подробно проучи и реферише Већу уз повратак свих аката[3]).

Андрија Минети у својој хроници говори такођер о настојању Јована Бранковића да дође до Бранковићеве оставштине. Он истиче како је грабљиви гроф Ностиц у Хебу приграбио био себи скоро сву оставштину Бранковића[4]). Да је ова Мине-

[1]) Оригинал у мојој збирци.

[2]) Оба документа у мојој збирци.

[3]) Ратни Арх. у Бечу, Justiz-Protocoll 1712.

[4]) Seine verlassenschaft hat der heisshungrige garnisons-commendant graf Otto Nostitz an sich gerissen. Занимљива је тврдња Минетија, да је Јован Бранковић био ванбрачни син деспотов. Минети даље каже,

тијева белешка о грабљивости грофа Ностица оправдана, закључујем из писма генерала Гутенштајна грофу Ностицу од 7 јула 1712. У том писму јавља Гутенштајн Ностицу, да је примио драгоцености деспотове, али се из спецификације, коју му је предао Јован Бранковић, види, да неке драгоцености фале, због чега му налаже, да узме на испит послугу покојнога деспота[1]). Има ли се на уму казивање Минетија о грабљивости грофа Ностица, онда је мање више јасно, да због мањега броја драгоцености није била крива послуга него грабљиви гроф Ностиц.

Минети говори даље и о повериоцима Бранковићевим, па истиче, како су много штетовали, јер им је од форинте исплаћено свега 15 крајцара, због чега је и он сам претрпео штету од 275 форината. Минетијево казивање потврђује представка Хепских грађана магистрату од 13 фебруара 1713. У тој представци жале се они, да им је тек четврти део њихова потраживања подмирен, те моле магистрат нека поради на меродавном месту, да им се штета од 1140 форината надокнади[2]).

Питање Бранковићеве оставштине потезало се још неку годину. Изгледа као да су Бечки меродавни кругови веома нерадо приступали темељном разгледању деспотове оставштине, нарочито писмених докумената. Али како је Јовану Бранковићу, који је поднео Већу још и сведоџбу митрополита Вићентија Поповића од 1 фебруара 1715

да је Бранковић остао нежењен, али да је био намеран оженити се или ћерком кнеза молдавскога или ћерком кнеза влашкога. Не треба нарочито ни истицати, да је Бранковић све то измислио, само да би себе што више истакао пред Минетијем.

[1]) Архив града Хеба, Одељ. Staatsgefang. G. B. Фасц. 3.

[2]) Ibid.

о своме сродству са Бранковићем[1]), много било стало баш до тих писмених докумената, јер се надао да ће с помоћу њих доћи до имања Ђорђа Бранковића, морало је Ратно Веће нешто предузети у тој ствари. 6 августа 1715 наредило је Веће генералу Гутенштајну да прикупи и пошаље све документе са спецификацијом Царској Ратној Канцеларији[2]). Пред крај године известио је регистратор Ратне Канцеларије да је генерал Гутенштајн у присуству Јована Бранковића прегледао све списе у оставштини Бранковићевој и да их је упутио у Беч. На ту вест упутило је Ратно Веће саветника Михаила Талмана, да писмену заоставштину, пре него што је преда Јовану Бранковићу, добро проучи, те да о њој реферише Већу.

Саветник Талман држао је код себе документе и списе Бранковића више од годину дана. Тешко је рећи да ли је Талман или који од његових помагача поред латинских и мађарских листина ерделских кнежева, о којима је напред било речи, читао и Хронику Бранковића. Пре ће бити да није, и то из разлога, што није знао језика, на коме је писана. Тако је Талман, проучивши нарочито документе, а Хронику оставивши на страну, реферисао Већу у фебруару 1717, да се писмена заоставштина може предати Јовану Бранковићу, јер у њој нема ничега, што би било на супрот интере-

[1]) ...dass der zu Eger in custodia militari verstorbener herr Georg von Brankowitsch, Rascianorum despotes, undt wohlgeborner herr Iohann Lippai nicht allein zusammen mit blutbefreundschaft verbunden undt nahe vettern gewesen seyn, ihme herrn Johann Lippai in dessen unmündigen jahren zu sich genohmen, unterhalten undt erzogen, annebst als seinen eigenen sohn jederzeit geliebet hat, wie auch seinen zu nahmen Brankowitsch titulieret hat (Ориг. у мојој збирци.)

[2]) Оригиналан концепат у мојој збирци.

сима ћесара[1]). Тако је напокон Јован Бранковић Липовски тек крајем фебруара 1717 дошао до рукописне оставштине Бранковићеве, а са њоме и до његове Хронике.

Наде Јована Бранковића, да ће са писменом оставштином грофа Ђорђа Бранковића лакше доћи до Бранковићевих имања, нису се испуниле. Али и он је, као и његов рођак, са необичном упорношћу све до пред крај живота бранио своје наследно право. 1732 налазио се Јован као оберкапетан Сомборски у Бечу, те је онде 17 новембра склопио погодбу са ратним агентом Мајоном, који је имао радити код меродавних кругова, да се Јовану издаду породична имања. Идуће године у јесен био је Јован Бранковић примљен у аудиенцију код цара Карла VI, па је том приликом поднео опширан меморандум цару, молећи, да му цар изда Бранковићева наследна имања. Јован Бранковић изнео је у меморандуму шта је све покојни Бранковић предузимао у том погледу код Дворске Коморе и Неоаквистичне Комисије. Он истиче да је Ђорђе Бранковић непосредно пред одлазак у Хеб добио повољан одговор од Комисије, али да питање није дефинитивно решено због Бранковићева одласка у Хеб[2]). Како нема трага да је Неоаквистична Комисија озбиљно узела захтев Бранковићев, него се према њему односила исто онако као и према авантуристи Николи Иљановићу, биће да је Јован Бранковић овај детаљ измислио. Он је у том погледу ударио трагом свога рођака грофа Ђорђа Бранковића. Од прилике у

[1]) ... dass er die ihme eingehändigte Brankowitzische schrifften und documenten ordentlich durchsuchet und in selbigen nichts, was wider ihro käyserl. mäy. allerhöchsten dienstlauffen oder dem publico schädlich sein möchte, gefunden (Ратни Архив у Бечу, Justiz-Protocoll p. 362. 370).

[2]) Оригиналан концепат у мојој збирци.

исто време обратио се Липовски молбом принцу Евђенију Савојском и Дворској Комори, да утичу на цара да му се издаду породична добра[1]). Али је сав његов труд остао узалудан, и он је, као и старији му рођак, умро разочаран у приличној сиротињи, како се то види из његова тестамента, који је начињен у Сомбору 5 октобра 1734[2]). Интересантно је да се у Јованову тестаменту спомиње и Хроника деспота Бранковића. Она се, поред осталих докумената[3]), сматрала као нека реликвија у породици Јовановој.

И Јован Бранковић, а тако исто и његова породица истицали су сваком приликом да су у сродству са деспотом, чији је углед растао све више, у колико су по Србе наступале теже прилике у Угарској. Нарочито је првацима српског народа чешће морао долазити на ум Бранковић за време владе цара Карла VI. Пошто је Ракоцијево питање било скинуто с дневнога реда и Мађари умирени, окренули су Бечки политичари одмах фронт против Срба. Помоћ Срба није више била потребна, због чега се одмах смишљало, како да се изнимном положају Срба у Угарској учини крај. Тако су већ на почетку владе цара Карла VI чињени покушаји да се вредност привилегија умањи, док најзад 16 Фе-

[1]) Ориг. концепат у мојој збирци. Писмо Бранковића принцу Евђенију Савојском објавио је и Витковић, op. cit. IV. 216—217, али погрешно.

[2]) Оригинал у мојој збирци.

[3]) Поред споменутог инсерта цара Леополда I од 1 марта 1691 спомињу се у оставштини Јована Бранковића Липовског још „allerhand originalien von denen weyland siebenbürgischen fürsten Rakoczi, Barcsai und Bathori, bestehend in gnadenbri(efen) einigen familien und bischöffen, theils auf pergament, theils auf papier, jedoch etliche sehr von brand beschädiget. Item correspondenzbriefe des fürsten Sirvan Cantacuseno. Mehr item etliche raitzische uhrkunden in copey und die historia des Georgii Brankovics despoten herkommens, zugang zu der kayserlichen partey und dessen langwühriger gefangenschaft (Ibid.)

бруара 1732 није био издан царски рескрипт, којим су привилегије знатно поткресане[1]). Овим рескриптом нарочито је повређена била привилегија од 20 августа 1691, јер се њиме митрополиту у будуће признавало једино право духовне јурисдикције над српским народом. Наравно, да је у таким приликама још мање могло бити говора о војничком старешини српскога народа, који се у Бечу није више сматрао као компактна целина. Све то бунило је тадашње српске прваке, код којих још није било утрнуло осећање за народно јединство и народну самоуправу. И што су прилике биле теже и несносније, све је чешће пред очи народних првака излазила слика „деспота“ Ђорђа Бранковића, чије су везе са патријархом и првацима српским у време прелаза и првих година након тога биле добро познате. Српски клир и народни прваци су за владе цара Карла VI и првих година владе царице Марије Терезије све више стицали уверење о неискрености и безобзирности Бечког двора и његових политичара, са чиме је личност Ђорђа Бранковића добивала све више ореол народног мученика. Сасма је онда разумљиво, што су неке српске војне старешине, нарочито зет патријарха Арсенија IV Јовановића Шакабенте, пуковник Атанасије Рашковић, нашавши се за време аустријског рата за наследство у западној Чешкој, похитали на гроб мученика народног. Задржавајући се у Хебу, распитивао се пуковник Рашковић о приликама Бранковићевим у Хебу, па је том приликом сазнао, да се у Хепским магистрату чува још неколико до-

[1]) Милутин Јакшић, О Вићентију Јовановићу, прилози за историју митрополитства му 1731—1737. У Новом Саду 1900. 61.

кумената из Бранковићеве оставштине[1]). Колико је пијетет према грофу Бранковићу био велики, види се по томе, што је Рашковић, тада најстарији српски официр[2]), у споразуму са српским официрима закључио, да пренесе Бранковићеве кости, у средину српскога народа. Тако су Бранковићеви земни остаци у јесен 1743 ношени кроз Чешку, Аустрију и Угарску до Карловаца. Ту, у тадашњој метрополи српској, дочекао је патријарх Арсеније IV са клиром и народом мошти српскога деспота. На свечаној служби и опелу међу многобројним народом налазио се, како сам каже, и Јован Рајић као ученик, који тада није ни могао слутити да ће он бити онај, који ће значај и славу покојника још боље и више утврдити код кашњих генерација.

Из Карловаца упутио се свечан спровод Бансталом у манастир Крушедол, задужбину и гробницу последњих изданака од деспотске лозе Ђурђа Смедеревца. Ту крај њих: „ва рекомои деспотскои гробнои шбители“, како сам каже[3]), а у гробници патријарха Арсенија III Црнојевића, са којим се у животу није слагао, нашле су вечита мира утруђене кости овога даровитог, немирног и несређенога човека. Неспособан да изведе своје велике планове, стекао је он ипак заслуге за српски народ у Угарској, јер је много допринео бржем политичком развоју српскога народа. Српски народ у Угарској

---

[1]) Гл. писмо Марије, удовице Сомборскога капетана Јована Бранковића Хепском магистрату од 26 октобра 1748, у ком моли, да јој се као наследници покојнога деспота пошаље списак тих докумената (Ориг. у мојој збирци).

[2]) Патент цара Карла VI од 15 марта 1739, којим се Рашковић именује за пуковника, штампао је Рајић, op. cit. IV. 423—425.

[3]) Хроника, 964.

прихватио је његове идеје и њега као носиоца тих идеја, признавши га својим старешином и деспотом. И када су се пред крај XVIII века, на сто година по прелазу Срба у Угарску, политичке прилике тако стекле, да су Срби на Темишварском сабору 1790 захтевали засебну територију у Угарској, заступали су они само идеју, коју им је Бранковић оставио у наслеђе. У сличан положај дошли су Срби и 1848 године, истакнувши тада још више него 1790 потребу за самосталном територијом под врховним господством аустријског цара. Тада је још више него пред крај XVIII века личност Ђорђа Бранковића привукла била пажњу не само првака народних него и шире масе. Тада, када се још није право знало како и чиме ће завршити српски покрет, кореo је даровити архимандрит Грујић, пишући о Бранковићу, саможиву аустријску политику[1]), док је други угледни Србин Стојачковић још живље изразио бол и тугу због зле судбе Бранковићеве, истичући, да је његова судба идентична са судбом српског народа[2]). Романтичан покрет прихватио је још са већом љубављу личност Бранковића, који је, благодарећи своме трагичном удесу, више него и једна личност из наше прошлости умео заинтересовати све редове српскога народа.

---

[1]) Народна Српска Скупштина 1-га и 3-га мая 1848 у Карловци држана. У Бѣограду 1849. 2.

[2]) Описујући по Рајићу рад Бранковићев, завршује он делање Бранковића са катастрофом код Кладова „кодъ несрећногъ мѣста, гди се променула сцена свію намѣра Деспотовы, гди є на вѣкове смркло сунце Србльима“ (Александеръ Стоячковићъ, Черте живота народа србског у унгарскимъ областима. У Бечу 1849. 26.)

XIX

Ранија мишљења о Хроници грофа Ђорђа Бранковића. — Услови за тачну и дефинитивну оцену Хронике. — Бранковићево интересовање за прошлост. — Његово слабо знање српско-словенскога језика. — Просветне и литерарне прилике у Букурешту за време владе кнеза Шербана Кантакузина. — Историјски радови Константина Кантакузина. — Опћење Бранковића са Константином Кантакузином. — Бранковић се служи Кантакузиновом књижницом. — Бранковићева кратка Хроника на румунском језику. — Њени извори. — Карактеристика Бранковићеве српско-словенске Хронике. — Бранковићево знање језикâ. — Нацрт за Хронику. — Распоред градива. — Синхронистичан приказ догађаја. — Употреба извора. — Патријотска тенденција. — Субјективност и извртање чињеница. — Садржина Хронике са ознаком извора. — Преписи, прераде и изводи Хронике. — Спиридон Јовановић јеромонах Хоповски према Хроници Бранковићевој. — Владика Василије Петровић о Бранковићу и његовој Хроници. — Зависност Јована Рајића од Бранковићеве Хронике.

Гроф Ђорђе Бранковић је не само својом акцијом из затвора утицао на политички развој српског народа у Угарској, него је и својим опсежним историјским делом, нарочито преко Јована Рајића, био од утицаја на развој српске историографије. Његова волуминозна хроника привлачила је пажњу већ првих генерација после смрти његове, а Рајић је чак и пажњу страног света обратио на њу. Први је био Иларијон Руварац који је покушао да даде научну оцену Бранковићеве Хронике, јер је имао прилике да Хронику у рукопису проучава дуже

времена. Руварац је на Хронику Бранковићеву гледао као на историјски извор, и како она као компилација за старије периоде не пружа скоро ничега новога, није залазио дубље у оцену Хронике, него је само за период Немањића указао у опште на Бранковићеве изворе[1]). Много је боље у целини схватио Бранковићеву Хронику Тихомир Остојић[2]). Ну како према сврси своје књиге није могао залазити у детаљнију студију Хронике, дао је он кратак преглед садржине Бранковићеве Хронике. Наравно да због летимичног прегледа ове волуминозне Хронике на 2600 страна није Остојић све партије Хронике схватио правилно, али је заслуга Остојића да је овим прегледом задовољио прву потребу оних, који нису у стању да дуже времена проучавају Бранковићеву Хронику у рукопису. Тако су се онда Остојићевим прегледом корисно послужили литерарни историци Павле Поповић[3]) и Јован Скерлић[4]).

Да се Бранковићева Хроника као литераран споменик тачно оцени, потребно је пре свега да се публикује. Осем тога потребно је познавати боље животне прилике, у којима се Бранковић кретао, и људе са којима је долазио у додир. Тако је за разумевање Бранковићева књижевног рада од особите важности његово осмогодишње бављење у Букурешту. Онде је он дошао у додир са тамошњим ученим људима, који су, поред Бранковићевих личних мотива, такођер дали импулса да се Бранковић баци на читање старих хроничара, одакле је црпао грађу за своју Хронику. Али и ако главни услов

[1]) Летопис Матице Српске. Књ. 111.

[2]) Српска књижевност од Велике Сеобе до Доситеја Обрадовића, 48 sqq.

[3]) Преглед српске књижевности. Београд 1909. 73—74.

[4]) Српска књижевност у XVIII веку. У Београду 1909. 238—245.

за тачну и успешну оцену Бранковићеве Хронике није испуњен, ипак ћемо, знајући боље личне прилике Бранковићеве и садржину саме Хронике, покушати објаснити постанак Хронике, дати анализу Хронике са ознаком извора за поједине партије и, најзад, показати у најоппттијим цртама како је она утицала на прву књижевну генерацију после Бранковића.

Горе је споменут снажан утицај митрополита Саве II Бранковића на млађега брата Ђорђа. Бранковић се, судећи по језику његове Хронике, под руководством брата Саве учио српскословенском језику на Србуљама. Како је митрополит Сава II показивао такођер интерес за прошлост, а нарочито много полагао на старину своје породице, није немогуће да је Бранковић већ у детињству читао један од млађих Родослова, са којим се кашње обилато послужио, пишући Хронику. Али је Бранковић, како је речено, поред србуљскога учио мађарски, влашки, турски па и латински. То учење разних језика у средини мађарско-влашкој учинило је, да Бранковић није потпуно знао српскословенски језик. Он, истина, кашње пише тим језиком много и без муке, али без икаква осећања за правилност облика и синтаксу[1]). Са граматичном рогобатношћу и неком чудном проливеношћу и развученошћу срешћемо се ниже, када будемо донели огледе Бранковићеве употребе извора. Поред тога опажа се на Бранковићевој синтакси и утицај румунскога језика, који је он, живећи кашње у румунској средини, савладао потпуно.

[1]) Напр. ѡбаче аще би і свещеничаски ѡбразъ били си на себе вазели, темь ни ва чемь би себе ѡбезчастили били, не мнози ли цареви и кнезови свещеничаски иночаски ѡбразъ на себе ваземше мира сего ѡтрекше се вишнемѹ богѹ. (Хроника, II. 47.).

Код Бранковића се, чијим је васпитањем руководио старији брат Сава, по свој прилици већ у младим данима развио смисао за прошлост. Ово интересовање за прошлост, пробуђено првобитно разлозима фамилијарне природе, постало је кашње духовном потребом Бранковића. Тако је он за време своје немирне политичке каријере показивао свагда жив интерес за места и крајеве, кроз које је пролазио. Тиме се и тумачи онај широк интерес у његовој Хроници, са којим, противно уском стајалишту наших средњовековних писаца, подједнаком љубављу приказује главне моменте из историје народа југоисточне Европе.

О Бранковићевим студијама за време његове дипломатске каријере не знамо ништа. Из горњега излагања на стр. 243 и даље може се закључити, да је он већ у седамдесетим годинама XVII века познат био са делима Бонфинија и Иштванфија, које ће кашње тако обилато употребити у својој Хроници. Читању историјских дела приступао је Бранковић са намером, да и казивањем страних писаца докаже своје порекло од српских деспота, а преко њих своје сродство са влашким угледним фамилијама, нарочито са Басарабама, Кантакузинима и Брankованима. Ја сам напред истакао да је већ стриц Бранковићев митрополит Лонгин био у тешњим везама са војводом Матијом Басарабом, и да је сахрањен у манастиру Комани, задужбини Матијина наследника Константина I Басарабе, са којима су Кантакузини по женској линији били у сродству.[1] Пошто је Бранковић, како изгледа, још пре него што се настанио у Бу-

[1] О манастиру Комани види Buletinul comisiunii monumentelor istorice, Bucureştĭ 1908. No 1.

курешту успео уверити Кантакузине и Константина Бранкована да је као потомак старих српских деспота са њима у сродству, значи, да је он у Букурешт дошао са прилично одређеним погледима на прошлост и значај своје породице, да је, дакле, располагао са извесним знањем прошлости на основу неких домаћих и страних извора.

Средина, у коју је Бранковић у Букурешту ушао, није била неповољна за његов даљи развој. Пре свега у Букурешту имао је он првих година, док није започео живљу политичку акцију, више времена него раније за студију и читање. Тада се у Букурешту међу бојерима истицао ученошћу, а нарочито знањем грчкога и латинскога језика, рођак кнеза Шербана Константин Филипеску, син знаменитог бојера Пане Филипеску. Константин Филипеску учествовао је са Шербаном у опсади Беча. Убрзо по том 1685 изаслан је био у политичкој мисији у Молдавску, где је имао прилике да се упозна са садржином молдавске хронике Григорија Уреке, доведене до 1594. Вративши се дома, предузео је он да пише Istoriile domnilor Ţării — Românestĭ. Ово је нека врста светске хронике, у којој се особита пажња обраћа влашкој, молдавској и угарској историји. Хроника завршује са крајем владе кнеза Шербана Кантакузина, према коме је Филипеску непријатељски расположен. За нас је важно да се Филипеску за догађаје XIV и XV века служио српским летописом, до кога је, мислим, могао доћи општећи са Бранковићем. Константин Филипеску говори о Милошу Обилићу, који интерес тумачим такођер општењем са Бранковићем. Пада даље у очи да се и Филипеску као и Бранковић зау-

стављa нарочито на царској титули московских владалаца[1]).

Поред Филипеска истиче се у околини кнеза Шербана својим интересом за прошлост логотет Стојка Лудеска, писац официјалне хронике, сасма пријатељски расположене према кнезу Шербану и његовој породици[2]). Али је без сумње за развој Бранковићевих историјских студија био од утицаја брат кнеза Шербана Кантакузина, столник Константин Кантакузин. Ја сам горе навео доказ за то, да је Бранковић за време бављења у Букурешту општио са ученим Константином Кантакузином[3]), а овде ћу споменути да Бранковић ни у затвору није заборавио на своје раније везе са њиме[4]).

Нема сумње да је Константин Кантакузин једна од најмаркантнијих личности у Влашкој пред крај XVII и првих година XVIII века. Као што је кнез Шербан Кантакузин осећао јасно потребу за про-

[1]) О Константину Филипеску гл. студију N. Jorga, Cronicele Muntene у Analele Acad. Rom. XXI. 342—361. N. Jorga, Geschichte des rumänischen Volkes II. 120. Dimitre Onciul, Din istoria României, Bucureştĭ 1908. 120.

[2]) N. Jorga, Gesch. des rumänischen Volkes, II. 120. D. Onciul, op. cit. 120.

[3]) Стр. 247. нап. 2.

[4]) У споменутој свесци Protocollum sive liber annotationum ab anno 1698 сачувао се под том годином препис прве половине писма Бранковићева Константину Кантакузину, У том писму пише он како му је син Кантакузинов донео поздрав и писмо, истичући, да је већ девета година како су прекинули преписку (... significo me per dilectissimum optimae spei et indolis filium eque mihi charissimum hic transeuntem literas illustrissimae dominationis vestrae consolatorias et quidem gratissimas obtinuisse ... Fateor. verum quidem esse secundum dictum illustrissimae dominationis vestrae quod longum intervallum, et ni fallor forsan novennalis temporis decursus iam labatur, quo cum illustrissima dominatione vestra mutuam correspondentiam usque ad modernum deo favente tempus promovere non potueram, quam interruptionem maturo et sapientissimo indicio illustrissimae dominationis Vestrae relegans, summa cum fiducia spero me excusatum habebit. У мојој збирци).

светом, те подигао школу св. Саве у Букурешту[1]), тако је и његова млађега брата Константина жеља за образовањем повукла у Италију. За време бављења и учења онде, набавља Константин Кантакузин римске и грчке класике, обративши особиту пажњу историјским делима[2]). Константин је, вративши се у Влашку, саставио табеларан преглед влашке историје, почев од војводе Раду Негру, све до г. 1666., т. ј. до првих година владе војводе Радула Леона[3]). Још је од већега интереса његов талијански писан одговор грофу Марсиљију. Тај спис се дотиче старије историје Влашке, а уједно пружа и каталог влашких и молдавских господара[4]). За нас је, с обзиром на његове везе са Бранковићем, од највећега значаја његова Istoriia Ţăriĭ—Romăneştĭ. То је на широкој основи замишљена историја румунскога народа, коју Константин Кантакузин није могао довршити, јер је после смрти брата Шербана, а за владе свога сестрића Константина Бранкована, и сувише забављен био политичким пословима. Почетак ове опсежне хронике сведочи не само о великој учености и приличној критичности пишчевој, него и о томе, да је писац у обради румунске историје много модернији од његових савременика. У место да по примеру средњовековних хроничара започне своју хронику од створења света, почиње он са најстаријом историјом Румуна. Њега занимају етнографски односи старе Дакије, а особито период Трајанове владавине. Он се интересује за географију старе

[1]) Dimitre Onciul, Din istoria Românieí, 119.

[2]) N. Jorga, Operele lui Constantin Cantacuzino, 2—4.

[3]) Op. cit. 19—40.

[5]) Op. cit. 41—59.

Дакије, за Дакију као римску колонију. Он тумачи даље име Влах, те прелази напокон на говор о Хунима, којом приликом се позива на ученога Ерделца Ђорђа Бранковића. За нас је важно, да се Кантакузин служи истим изворима којима и Бранковић у старијим периодима своје историје. Пада у очи да Кантакузин добро познаје латинску историјску литературу немачких писаца из XV и XVI века. Тако се он одмах на почетку позива на коментаре Јована Науклера[1]), на заснивача историјске географије у Немачкој Филипа Клувера[2]), на историка реформације Јов. Слајдана[3]), на знамениту светску хронику Јована Карјона у преради Филипа Меланхтона[4]). Ну сем ових немачких писаца познаје Константин универзалну историју среднега века хуманисте Флавија Блонда[5]), дела Енеје Силвије, познате декаде угарске историје Антонија Бонфинија, дело критичнога пољског канцелара Мартина Кромера, у коме се поред најстарије словенске и пољске историје говори и о пореклу Влаха[6]). Од старих писаца познаје он Дијона, Тита Ливија, Диодора, Плутарха, Квинта Курција, а од византијских Прокопија, Зонару и Ану Комнину.

---

[1]) Memorabilium omnis aetatis et omnium gentium chronici commentarii a Joanne Nauclero J. U. doctore (Wegele, Gesch. d. deutschen Historiographie, 62—67).

[2]) Wegele, op. cit. 655.

[3]) Op. cit. 220—227.

[4]) Chronicon Carionis latine expositum et auctum multis et veteribus et recentibus historiis in narrationibus Graecarum, Germanicarum et Ecclesiasticarum Phil. Melanthone (Wegele, op. cit. 200—208).

[5]) Historiarum ab inclinato Romano imperio et Roma per Alaricum Gothorum regem anno Christi 410 capta usque ad annum 1410 decades tres, libri XXI (Wegele, op. cit. 34—35.).

[6]) Martini Cromer, De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX. Basileae 1568. lib. XII. 212—213.

Великом већином ових извора, па и немачким писцима, служи се и Бранковић. Према томе није онда чудно, што се на неким местима његово казивање подудара са излагањем у хроници Кантакузиновој. Тако се напр. казивање Кантакузиново о односима Константина Великога према Лицинију слаже са казивањем Бранковића[1]), што значи да су имали исти извор. Потпуно се даље подудара тумачење Кантакузиново имена Куцовласи са тумачењем Бранковића[2]). Утицајем Бранковића а не старе традиције о балканском пореклу Басараба тумачим ја тврдњу Кантакузина о српском пореклу Басараба[3]). Када су, дакле, личне везе између Бранковића и Константина Кантакузина несумњиве, и када се они за слична питања служе скоро истим изворима, шта је природније него закључити, да се Бранковић обилато користио књижницом столника Константина Кантакузина за своје антикварне студије. На тај начин најлакше је објаснити од куда Бранковићу оволика многобројна помоћна средства, која су у оно време била не само врло скупа, него и прилично неприступачна.

Да су Букурешка средина и општење са тамошњим ученим људима појачали интересовање Бранковићево за прошлост, и да је он већ у Букурешту почео прибирати и срећивати грађу за своју Хронику, доказује његова кратка хроника, писана румунским језиком.[4]) Као и од велике, тако

[1]) N. Jorga, Operele lui Constantin Cantacuzino 89—90. Хроника, I. 90—91.

[2]) N. Jorga, op. cit. 127. Хроника III. 259

[3]) Cum şi Băsărăbeştiĭ să trag din neam sărbesc (N. Jorga, op. cit. 137.) За стару традицију cf. Engel Gesch, d. Walachey. 59.

[4]) Гл. чланак Ar. Densuşianu „O nóvă cronică românéscă“ у Revista critică-literară Iaşĭ 1893. бр. 3. У бр. 8 и 9 приопћен је текст хронике на стр. 366—396.

и од ове кратке хронике није сачуван почетак; али се из садржине хронике види, да је почињала са створењем света. После причања о створењу света говори се у хроници о Нимроду, римском императору Августу и Константину Великом. Држећи се распореда средњовековних хроника, прелази Бранковић на приказ византијске историје, па онда говори о најстаријој историји јужних Словена, Румуна и Мађара. Пољацима и Русима обраћено је најмање пажње, док се о Србима саразмерно највише говори. И ако Бранковић општу историју прелази у најглавнијим потезима, није могао а да се под г. 1681 не задржи дуже на смрти брата митрополита Саве, као и на том факту, да је Карло Велики у Илирији именовао кнеза Вука Бранковића од Подгорице кнезом римске империје.[1]) Бранковић се, причајући савремену историју, задржава још детаљније под г. 1682 на смрти московскога цара Алексија Михајловића и на ратовима аустријско-турским после турског пораза под Бечом. Догађаје у хроници довео је Бранковић до г. 1686.

И ако је ова хроника писана у најопштијим потезима, ипак Бранковић не заборавља да спомене своје изворе. Тако се ту на првом месту спомињу Космографија Базелског професора Севастијана Минстера,[2]) Географија Вилхелма Блау, Коментари Јована Науклера, Декаде Антонија Бонфинија и најзад српски Летописи, већином дакле дела, којима се и Константин Кантакузин служи за своју хронику, а која је Бранковић могао наћи

[1]) Intru acé vréme marele Carolŭ înpăratulŭ aŭ trimisŭ, şi în ţara Illiriculuĭ, bătrănuluĭ cnez Vălculuĭ Brankovicĭ dela Podgoriţa, priveleghiĭa, adecă carte cutariĭa înpărătéscă înpodobită, casă numéscă şi cnezulŭ imperiĭ prinţeps (Revista, p. 370).

[2]) Wegele, op. cit. 256.

у библиотеци његовој. Како је распоред градива у овој сумарној хроници скоро исти као и у опсежној, биће да је она написана била као неки оглед велике Хронике, за коју је тада прибирао грађу.

Бранковић, дакле, проучава првобитно старе летописе и хронике руковођен чисто личним интересима, да би доказао своје порекло од старих српских деспота. Али током времена је његово интересовање за историјска, географска и етнографска питања толико велико, да је, дошавши у згодну средину, покушао и сам да се огледа у писању историје. Приступајући писању Хронике, у којој је хтео да изнесе најстарију словенску, историју српске владалачке фамилије са историјом суседних народа, није могао Бранковић да се отме шаблони средњовековних хроничара. Прибирајући у Букурешту грађу из дела, која му се сама нудила, он је, понесен том грађом, и нехотице своме делу дао донекле карактер светске хронике. Посао око прибирања грађе, у чему је био прилично одмакао, морао је прекинути, када се, изазван политичким догађајима, бацио био на остварење свога давно замишљеного плана. Том приликом, а нарочито при састављању меморијала, добро му је дошло његово познавање српске и угарске прошлости. Када се пак после неуспеха 1689 године нашао у затвору Бечком, прихватио је он стари план писања Хронике, за који је већ имао донекле прибрану грађу. Потребу писања Хронике осећао је он у затвору тим више, што му се чинило згодно, да у Хроници за савременике и будуће генерације прибере и прикупи све аргументе, који би говорили за његов легитимитет.

Тако је Бранковић у Бечу приступио дефинитивној изради свога великога списа. То је дело по целокупној концепцији и начину обраде средњовекован споменик, али по тенденцији политички спис, који је крај све своје неспретности и гломазности био од утицаја на развој наше историјографије. По обиму, широком интересовању, по множини употребљених извора и помоћних средстава Хроника грофа Ђорђа Бранковића је без сумње прво дело наше старије књижевности. Она је уједно видан сведок Бранковићева немирна и нестална живота. Живећи дуже времена у тадашњем политичком центру југоисточне Европе, где се решавала животна питања народа тога европскога дела, сачувао је Бранковић до пред крај живота живо интересовање за судбу тих народа. Због тога се он у Хроници није ограничио само на приказ српске прошлости, него са подједнаком љубављу прича историју Влашке, Молдавске и Угарске, па залази чак и у пољску историју. Даљина његова хоризонта подсећа у многом на Лаоника Халкондила, једнога од најзнатнијих византијских историка у XV веку, а ширином својих интереса испредњачио је Бранковић много испред наших ранијих писаца. Да се овако велико дело изведе, потребно је било знање језика, јер се тако дело само на основу домаћих извора није дало написати. А Бранковић је ту потребу потпуно задовољавао.

Он је знао грчки, латински, румунски, мађарски, турски и немачки.[1]) Ну поред знања језика

---

[1]) Знање грчкога језика огледа се особито онде, где говори о цркви св. Софије у Цариграду, те на неколико страна наводи грчке цитате из Кедрина, Прокопија, Константина Манаса, Михаила Глике, Нићите Хонског итд. (Хроника, IV. 700—710). Опажа се то јасно још и на стр.

потребно је било имати још и живо интересовање за разна питања историјска, географска и етнографска, а сем тога велику марљивост и издржљивост у прибирању градива. У колико је Бранковић био човек немирне и несталне природе, у толико се више морамо чудити издржљивости у купљењу и прибирању грађе, као и у писању дела, које износи осамдесет штампаних табака.

Бранковић је, спремајући се на писање Хронике, у првом реду имао пред очима своје наследнике, па онда читаоце. У првој књизи све до стр. 211 на горњој ивици сваке непарне стране читамо: „деспотским наследником", док се у Хроници сваки

I. 222. IV. 1115. V. 1206 Хронике. Знање турских прилика и турскога језика опажа се онде, где говори како је султан Селим поставио за влашкога војводу Њагоја Басараба. За потпуно знање влашкога језика говори његов споменути влашки запис на јеванђељу, које је даровао цркви села Вешћема у Ердељу, а особито његова румунска хроника. Ну и у Хроници воле Бранковић местимично да покаже знање румунскога језика (Хроника, IV. 951. 962). Кореспонденција Бранковића са кнезом Апафијем доказује његово знање мађарскога језика. Утицај мађарске ортографије опажа се на писању презимена: Бранковиту (мађ. ty) Јакшиту, Драккловиту, Черноевиту, Васильевиту (Хроника IV. 939 948. 950. 1068. 1176), на писању речи: доматуин (IV. 1180), конуми (V. 1362). Под утицајем мађарске речи bánya—рудник, зове Бранковић Сребрник Сребьрние банѣ (IV. 718.) Бранковић је мађарски језик толико знао, да се и нехотице у Хроници мађарски изражава. Приопћивши мађарски текст кондиција кнеза Ђорђа I Ракоција из г. 1743, Бранковић се толико учитао у мађарски текст, да неколико реди за тим причање наставља на мађарском језику овако: Több ezekhez hasonlókkal és egybe foglaltakhal № 20 azaz húsz következendő conditiókkal egyetemben, sok külömböző értelmeknek és gonosz csúffságoknak magyarázattyaival, melyeknek szemtelen káromkodásival az kegyes olvasót terhelni továbbá nem akarván, innét vagyis ezen leirásbúl kihagyatának, anyival is inkáb az keresztyén sziveknek botránkozássárá ne legyenek. (Хроника, IV. 1606—1607). Споменућу још да је у Хроници Бранковићевој на једном месту чак и народни говор избио на површину. Причајући о влади цара Душана каже он, како је цар Душан приликом своје славе о св. Арханђелу Михаилу рекао својим великашима: „Сви бѹдите весели на Архангѣловь празникь, и славите Божиега свеца" (Хроника, III. 333). Из приказа славе цара Душана

час обраћа читаоцу: „зде же ꙋбо да саматраваем бивает ꙋсьрдствꙋющеи чатител“, „благоꙋгодни чатителю благим самотрением разсꙋждающе зри“, или: „Сиꙑ кратким списанием ва историꙋ ваместихом, ꙗко да чатꙋщеи чатци и древниши цьркви разсꙋждениꙗ самотрити да бꙋдꙋт“ итд.

Бранковић је, спремивши грађу, претходно израдио нацрт читавога дела. Имајући такав нацрт пред собом, знао је он већ у напред где ће које градиво да стави. Тако напр., прелазећи на говор о наследницима Стевана Првовенчанога, каже он: „Ѿ сем Вълканꙋ великомꙋ кнезꙋ ва своемь емꙋ место проча саписати имеемь“. Исто тако онде, где је говор о свађи између краља Уроша I и сина му Драгутина: „Ѿ них же ва своемь место емꙋ пространнеишим глаголанием вещающе изложити имеем“, или онде где је говор о Милутинову сину Константину: „Ѿ них же ва своемь имь место пространнеише дела их начертанием изѡбразити имеемь“, или онде где је говор о односу између краља Милутина и сина му Дечанскога: „прочаже слꙋчивша се семꙋ благочастивомꙋ Стефанꙋ кралевичꙋ ва напред пространнеише ѡбрещеши саписано.“ Види се то јасно и на оном месту где, причајући о Кладову у XV веку, спомиње и своју катастрофу онде са напоменом: „ꙗ-

види се, да је Бранковић имао живо осећање за слављење крсног имена. Према томе није чудно да не заборавља напоменути како и он слави Св. Арханђела: ... са архістратігом сіні господни велікім Міхаілом, егоже празднованіем тържественнаго дна садържавает дом деспоскі (Хроника V. 3272.) Интересантно је да се на аустријској специјалној карти Trebinje und Risano у источном крају Коренића налази село и црква Арханђелова. И тај факат говорио би можда за то, да су Бранковићи, који су славили Арханђела Михаила, пореклом из Коренића. У фамилији Бранковића, како је већ речено, живела је традиција да су из Коренића, само се током времена заборавило где су управо ти Коренићи.

коже ѡ томȣ делȣ ва настоеще сaписание и ва свое место пространнеише ваображенно изѡбрети се бȣдет“.

Из текста прве три књиге Хронике не може се ништа сигурно закључити где су и када су писане, али се из споменутог места о Кладову, као и онде, где говори о молдавском деспоту Јакову Ираклијском, види, да је четврта књига писана у затвору у Бечу, док се за приказ пете књиге од 1690 може са поузданошћу рећи да је писан у Хебу (стр. 442. нап. 1.) Када знамо да је Бранковић у Букурешту своју кратку Хронику довео само до г. 1686, јер га је у литерарном послу спречила његова политичка акција и рад на изради меморијала, биће онда оправдана више исказана претпоставка, да је Бранковић писање своје волуминозне Хронике почео у Бечу. Али и ако је Бранковић у затвору главну тежину положио на приказ свога времена, поставивши себе у средину догађаја, ипак, како је речено, није могао да се отме шаблони средњовековних писаца. Тако је он, више ношен прикупљеним материјалом него што је владао њиме, дао своме делу на почетку карактер универзалне хронике. Распоредивши читаво градиво на пет књига, замишљао је он по првобитном плану сваку књигу као засебну целину. Стога је он другу књигу и почео са засебном пагинацијом, обележавајући по угледу на Мартина Кромера на ивици стране њену садржину. Бранковић је ово бележење садржине на ивици као и засебно пагинирање напустио већ код треће књиге,[2]) али се

[2]) Да пагинација Хронике потиче од Бранковића види се у V књ на стр. 1266, где се Бранковић, говорећи о Крајовском Банату, позива на трећу књ. Хронике и на стр. 239. Пагинација иде тачно до 2080 стр.

из наслова појединих књига види, да сваку књигу сматра као засебну целину.[1]) Иначе назива он своје дело „Историа“, „Историшграфиа“, „Книга“, „Историчаско написание“.[2])

Како Бранковић од XV века показује скоро подједнако интересовање за прилике на Балканском Полуострву, у Влашкој, Молдавској, Угарској па чак и у Пољској, покушава он да прилике у разним крајевима прикаже синхронистички, групишући обично у појединим крајевима догађаје око личности владаоца. Наравно да му тај покушај обично несретно полази за руком. Он нема подобности да уочи и ухвати узрочну везу међу догађајима, да покаже како су знатни догађаји једне покрајине утицали на суседну. Нацртавши напр. прилике у Угарској у време смрти краља Матије, прелази он на приказ турско-молдавских односа са речима: „При времена же сиѩ. Другом приликом ће опет учинити прелаз са речима: „близ8 же времена сего ва лето“ ... или: „при тиежде временах“, или „по сих же не много мин8вшем8 времен8“, или без икаква прелаза, потпуно као средњовековни хроничари: „ва лѣто“ ...

Као и остали средњовековни хроничари, који немају смисла за намере и тежње широких маса, јер је њих много теже уочити, тако и Бранковић, служећи се најпримитивнијим синхронистичким методом групише, како је речено, догађаје око појединих владалаца. Тако напр., споменувши победу краља Милутина над бугарским владарем Шиш-

па онда после пометње на четири стране скаче одмах на 2986, те се од тога броја наставља до краја, дотеравши до 3277.

[1]) Хроникам третѧ книга словено-сьрбска итд.

[2]) Хроника I. 71, IV. 610. 1170. V. 1261. 1266.

маном, додаје он: „ѣкоже ва своемь ем8 житию пространнеише саписано есть".[1]) Исто тако схваћа он приказ догађаја у Угарској у другој половини XV века као приказ живота краља Матије.

У жељи да што згодније начини прелаз с једног предмета на други, чини Бранковић који пут непотребне екскурзе и понављања, што такођер сведочи о његовој неумешности у сређивању грађе. Тако напр. пошто је у приказу владе Стевана Дечанскога дошао до српско-влашких односа, понавља причу о пореклу Басараба, доводећи их у везу чак са византијским царем Ираклијем. Осим тога пушта се он у детаљан приказ влашко-угарских односа у првој половини XIV века, тако да је овај екскурз у животу Дечанскога заузео пуне 22 стране.[2])

Бранковић се и у употреби извора служи методом средњовековних хроничара. Он прикупљен материјал не прерађује, он га не сажима, него врло често дословце по читаве одељке уноси у своју Хронику. Наравно, он при том послу врло често не уме да одвоји битно од небитнога, него трпа све од реда у Хронику. Како нема критике, доноси он који пут о једној ствари сасма различита мишљења, не узимајући то на ум. Али и ако Бранковић у главном пушта да га грађа носи, ипак се он скоро увек стара да приопшти опширно само оно, што се збило и догађало на разним странама југоисточне Европе. И ако му је Бонфиније за угарско-аустријско и аустријско-талијанске односе пружао исто толико градива колико и за угарско-турске односе, ипак он ове последње из-

[1]) Хроника, III. 239—261.
[2]) Хроника, III. 622.

носи пуније и детаљније. Исти је случај и са Иштванфијем. Бранковића напр. ни близу не интересује Иштванфијев приказ турско-млетачких односа у далматинском приморју, колико његов приказ ердељско-влашких односа крајем XVI и почетком XVII века.

Прве четири књиге са једним делом пете јесу компилација, док добар део пете књиге добива карактер мемоара. Овај је део писан по угледу на мемоаре старијега Бранковићева савременика и познаника Јована Бетлена. Док тај део Хронике крај све тенденцијозности даје драгоцену грађу за оцену личности Ђорђа Бранковића, дотле ранији делови дају врло мало нових података за историју југоисточне Европе. Али ипак ова компилација привлачи на се пажњу својим непосредним интересовањем за прошлост народа балканских и југоисточне Европе, својим живим осећањем велике словенске заједнице и својом доста јасно израженом патријотском тенденцијом. Та тенденција огледа се нарочито у приказу владе цара Стевана Душана. Приказавши Душаново проглашење за цара, истиче Бранковић: „Толико бо великодѹшно самотрение имеаше сеи Стефанъ, ꙗко скиптро гречаскаго царства ѿт гречаскаго народа ва словенском народе вменити беше ѹмислив“.[1]) Још се више та патријотска жица огледа онде, где цар Душан, ступајући под развијену заставу, пита своје кнежеве: „на кою странѹ ѿт сѹдѹ воевати имеем, на гърчаскѹ или на Алеманскѹ землю?“, на што му радосни кнежеви одговарају: „На кою странѹ ти славнеиши царѹ заповедати имеешь васегда ми то готови че-

[1]) Хроника, III. 333—334.

камо".[1]) Те је речи исписао Јован Рајић,[2]) а оне су преко њега силно утицале на потоње генерације српске. Колико Бранковић у приказу, обради Хронике и веровању у чудеса иде потпуно средњовековном стазом, толико овим прилично свесним патријотизмом, живим истицањем свога ја и изразитим осећањем славе после смрти улази у модерно доба.

Наравно, да се у тенденциозном спису, као што је Хроника, нарочито њена последња књига, о објективности може мало говорити. Бранковић је објективан само онда, када прича ствари које не стоје у вези са њиме и његовим прецима. Јесу ли они у питању, не преза он ни од најсмелијих измишљотина и прећуткивања ствари, које не иду њему у прилог. Тако напр. пристрасно износи он однос краља Милутина према жени Симониди у корист краљеву, измишља причу да је кнез Лазар проглашен за цара тога ради, да би могао рећи да је Лазар Вуку Бранковићу дао титулу деспота, прелази муком преко Орбинијеве приче да је Вук издао на Косову, преиначује генеалошку таблицу потомака деспота Ђурђа Вуковића, да би могао доказати своје порекло од њих, изоставља из Иштванфијеве приче о деспоту Јакову Ираклијском оно, што њему не иде у прилог, измишља причу о своме миропомазању за деспота 1663 и о свечаном дочеку у Русији, приказује неверно своје везе са српским народом из Хеба итд.

Приступајући писању Хронике, Бранковић је нашао за потребно да проговори кратко о рачу-

[1]) Хроника, III. 306.

[2]) Рајић, op. cit. II. 770.

нању времена код разних народа. Пошто је истакао да православна црква, држећи се Јевсевија, рачуна „шт битиꙗ васемирнаго васеленства“, т. ј. од стварења света, бележи он, сасвим по узору на старе хроничаре, колико је година од створења до потопа, од потопа до рођења Аврамова и т. д. све до Трулскога васељенског сабора, када је набрајање прекинуо. И ако се Бранковић у овом одељку на првих седам страна позива на Стари Завет, византијскога лексикографа Свиду из X века и Георгија Хорног, биће да се за овај одељак поглавито служио Хронологијом Јована Функа, кога спомиње неколико пута у првој књизи под именом Функција[1]). Одмах после хронолошког увода прелази Бранковић на питање које га много занима, на питање о пореклу Словена, о њиховим прастарим седиштима и њихову насељавању Европе. За то питање нашао је Бранковић одлично помоћно средство у делу Пољака Мартина Кромера[2]).

Прва књига Кромерова дела посвећена је најстаријој историји Словена. У првој глави расправља он о пореклу и седиштима Словена, наводећи најстарије изворе о Словенима: Јордана и Прокопија. Кромер, који правилно суди о гранању словенских племена и њиховим седиштима у XVI веку, показује добро познавање литературе онде, где наводи различита мишљења о пореклу Словена. И ако Кромер такођер много закључује на основу сличних имена, ипак је он за своје време доста критичан. Он нарочито увиђа погрешност дојакошњег метода хро-

[1]) Chronologia hoc est omnium temporum et annorum ab initio mundi usque ad resurrectionem D. n. Jesu Christi computatio (Wegele. op. cit. 194—195.)

[2]) Martini Cromeri, De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX Basileae 1562.

ничара, да модерне народе идентификују са оним старим народима, чије су крајеве заузели. Не могу се, вели он, Словени идентификовати са Далматама, Илирима и Вандалима само зато, што су населили крајеве тих народа, јер су пре Словена други народи такођер седели у тим крајевима[1]). Критичност суђења показао је Кромер у V глави, где је одбио идентификовање Словена са Вандалима[2]). Још се лепше ова критичност показује у X глави, где с разлогом одбија идентификовање Венда с Вандалима. Али се Кромер ипак у XII глави, где Сармате проглашује за Словене, није могао отети старом веровању да су Словени дошли из Месопотамије, те и он изводи Словене од Сармата праунука Нојева[3]).

Бранковић није умео код Кромера одабрати оно што је добро, него узима све што годи његову патријотизму, који се у овој глави о Словенима особито истиче. Тако Бранковић име Словен изводи по Кромеру од речи славе[4]). Али он не само да узима резултате Кромерова испитивања него по правилу и материјал, са којим Кромер оперише. Он великом већином по Кромеру цитира и изворе, не казавши, наравно, да их зна из Кромера. И ако је Бранковић, како ћемо даље видети, имао у рукама Прокопијеву готску, персијску и

[1]) Non esse necesse Slavos eosdem esse sive cum Dalmatis et Illyriis, sive cum Vandalis, propterea quod eorum loca incoluerunt, atque etiamnum incolunt... (I. 3).

[2]) Slavos, quorum lingua nihil penitus commune habet cum lingua gotica et germanica, Vandalos non esse (I. 6).

[3]) Op. cit. I. 13.

[4]) Plerique Slavorum etymologiam a Slava, quod famam sive gloriam genti significat, derivant: ita ut cum ipsi se Slawnos et Slavacos, quasi celebres et illustres dicerent, a Latinis Slavini et Slavi dicti sint (Op. cit. I. 14.)

вандалску војну, ипак већину места о Словенима код Прокопија није нашао самостално него их цитира по Кромеру. Исто тако зна он из Кромера за историка XV века Блонда Флавија. Ну све да претпоставимо да је Бранковић знао за Блонда, јасно је, да Блонда није имао у рукама када је овај одељак Хронике писао, јер не би за писца XV века рекао, да је „прежде сто лета историȣ ѿт склоненија римскои ѡбласти“ написао[1]. Бранковић не само да већину извора о најстаријој историји Словена наводи по Кромеру, него чак и његове сумње преводи од речи до речи, те се чини као да критика потиче од Бранковића. Говорећи о пореклу Хуна, каже Бранковић, да они потичу од Нина, првог асирскога краља, па додаје: „са правдою ли или са неправдою бивает, срицателно истезавание не садеваю“. Али све то о Хунима преведено је из Кромера, па чак и сумња, изражена код Кромера овим речима: vera ne an falsa, non disputo[2]. Како Бранковић из Кромера преводи нека послужи овај пример:

Non inusitatum est, ut maximae et nobilissimae quaeque gentes, cum obscuros ortus habeant et ex parvis initiis creverint: vetustate tamen originis et generis nobilitate, seu vera, seu ficta, sese venditent: authoresque et conditores suos vel coelo a fabulosorum deorum stirpe devocent, vel ab ipso usque orbis terrarum diluvio

Нест ȣбо неѡбично привикнение, да превеличаиши и преблагороднеиши любо кои народи, егда источна зачинателна своꙗ похожденија, под ѡмраченним мраком имеют, и ѿт малаго зачетија вазраставают, ѡбаче же древне источна зачинателна похожденија своꙗ и рожденија благородија или

[1]) Хроника I. 8.

[2]) Op. cit. 14—15. Cromeri, op. cit. I. 2.

et ex arca Noe memoriter repetant (Cromeri, op. cit. I. 2.).

истинитаꙗ, или ȣмишлением сачинꙗваема биваема тачию. себе естествавно приванимавают, изобретавающеи строителе са небесние ѡт басносповителние богови, родословно ими зачетие призивают или ѡт самого ѡного васемирно васеленскаго потопа, и ѡт ковчега или кивота Нѡева паметоȣмно приваспоминание садевают (Хроника I. 11—12).

Тако, дакле, Бранковић, поводећи се за Кромером, изводи Словене из Сарматије, идентификујући их са Сарматима, али за то не узима на ум критичне опаске Кромера, него по Дукљанину идентификује Готе са Словенима[1]), а исто тако и Вандале са Словенима. На тај начин усвојио је Бранковић теорију Алберта Кранца, који Словене изводи од Вандала, потомака Туишкона и Мана из племена Нојева[2]).

Бранковић се великом већином позива на она иста места, на која и Кромер, али се поређењем његових цитата са Кромером види, да је у неке изворе и самостално загледао. Тако је напр. Бранковић Роксолане, које идентификује са Србима, нашао у Птолемеја независно од Кромера, који то место не наводи[3]). Бранковића Роксолани у опште

[1]) Хроника I. 39.

[2]) Lubor Niederle, Slovanské starožitností, I. 1. 45.

[3]) C. F. A. Nobbe, Claudii Ptolemaei Geographia. Lipsiae 1843. lib. III. cap. 5. p. 170. Тешко је рећи које је издање Птолемеја Бранковић могао наћи у библиотеци Кантакузина, да ли прво, Базелско, од г. 1533 или можда Франкфуртско из г. 1605 са латинским преводом (W. Christ, Geschichte der griechischen Literatur, München 1905. 718).

много интересују. Податке о њима налази Бранковић у VII књизи Стравонове Географије, где је говор о илирским и трачким народима[1]). Бранковић се позива даље и на једно место код Плинија, које Кромер не наводи. Само Плиније на том месту не спомиње Срби око Меотиског језера, како Бранковић каже. Ну Бранковића је свакако завела сличност имена Ferrei, које Плиније бележи између Haliserni и Scizi[2]).

Поред местимичне самосталне употребе старих извора служи се Бранковић још неким изворима, проширујући и допуњујући њима казивање Кромерово. Такав је случај на стр. 32, где се за Роксолане позива он на Тацитова „летописании кни: ЗГ.“ Ну цитат Бранковићев није тачан, јер се оно место, које Бранковић на 32 стр. Хронике од речи до речи из Тацита преводи, налази у I књ. 73 гл. Тацитових Историја[3]). Бранковић се у овом одељку позива на Георгија Хорног а нарочито на „Іѡана Лѵдовика архонтологиѵ Козмикѵ написѵющи“[4]). Бранковић је осим тога за одељак о најстаријој историји Словена читао и Орбинија. По Орбинију назива он Јордана, писца VI века, Јорнандом Аланом, а из Орбинија сазнао је он и за теорију Алберта Кранца, мешајући је са извођењем Кромеровим[5]). Говорећи о источном пореклу Руса,

---

[1]) A. Meinecke, Strabonis Geographica, Lipsiae 1877. II. 405. Тешко је рећи које је од оних многих издања, које Христ (724) бележи, могао употребити Бранковић.

[2]) D. Detlefsen, Die geographischen Bücher der Naturalis Historia des C. Plinius secundus, Berlin 1904. 131.

[3]) Joannes Müller, Cornelii Taciti opera quae supersunt, Lipsiae 1890. II. 40.

[4]) Gottfried J. L. Archontologia cosmica sive imperiorum regnorum rerumque publicarum omnium commentarii. Frankfurt 1649. fol.

[5]) Orbini, op. cit. 3.

позива се Бранковић још и на Лукарића, интересујући се особито Лукарићевим извођењем о Леху, Чеху и Русу[1]). Бранковићу је Летопис попа Дукљанина не само познат, него преводи из њега од речи до речи:

Itaque, qui maior caeteris erat, defunto patre, Brus sedit in solio eius, regnavitque pro eo in terra nativitatis suae. Totilla vero et Ostroyllus, ut sibi magnum nomen facerent, consilio et voluntate primogeniti fratris, congregantes exercitum magnum valde et fortem, exierunt de terra sua, et venientes debellaverunt Pannoniam provinciam et bellando obtinuerunt eam (J. Črnčić, Popa Dukljanina lětopis po latinsku, U Kraljevici 1874. 2—3).

По самъртиже ѡца ими първорождени брат именем рекоми Брȣс, ва рожденое свое место емȣ на престол ѡца своего начелствовав, Тотивои же ȣбо и Ѡстривои братиꙗ, да себе велефално и високославно име сатворити вазмогȣт, саветом и произволением първорожденаго брата ими, присавакȣпили сȣт велми превелико и прекрепко ѡпьлчително воинство, и ѡт своих землꙗх исхождение сатворили сȣт, и пришадшим више биваемие Пиѡнiиские ѡбласти прешдолеванием победили сȣт (Хроника, I. 41-42).

Одељак о најстаријој историји Словена, дакле, јесте компилација, заснована поглавито на Кромеру. Ну Бранковић се служи и другим писцима, само нема критике да уочи разлике између разних мишљења, због чега је код њега најстарија историја Словена, иначе већ тамна и нејасна због оскудице у изворима, изнесена потпуно збркано.

Пошто је на стр. 49—53 проговорио или боље из Кромера превео од речи до речи одељак о прехришћанској религији Словена и њихову кршћењу[2]),

[1]) Pietro Luccari, Copioso ristretto degli annali di Rausa. In Venetia 1605. 2—3.

[2]) De religionibus priscorum Polonorum et Slavorum et religione christiana ab iis suscepta (Cromeri, op. cit. III. 31—32).

да то исто са незнатним изменама понови и у другој књизи на стр. 16—19, каже Бранковић: „Приспевшим же ѹбо нами историчаским списателним извествованием, даже и до кьрщениꙗ словенскими народими, кратким вазбранием и ѡ. ӡ҃. васеленски саборов, светими правилами биваеми ѹтвьрженние ѹстави, зде саставлением ваниметелнаго ѹчениꙗ ради придати благопроизволихом“ [1]). Уместо, дакле, да настави причу о размештају Словена на Балкану па да пређе на историју Срба, враћа се Бранковић по примеру ранијих хроничара на прве векове хришћанства, хотећи упознати читаоце са радом седам васељенских сабора. Ну Бранковић не излаже чисто црквену историју, него поред излагања разних јереси и начина како су сузбијане доноси он и преглед светских догађаја. Пошто је приказао тако црквену историју са светском, пружио је он тиме једну главу из опште историје, излажући последњи период западно-римскога, прве почетке источно-римскога царства, као и провалу варвара у унутрашњост римске империје.

Да би читаоцима било јасно због чега се управо састао први васељенски сабор, расправља Бранковић опширно о тројству, наводећи врло много св. писмо, па онда прелази на излагање односа између бога оца и бога сина, цитирајући на латинском једно место из Оригена[2]). Све то излаже се стога, да се покаже суштина јереси Аријеве, који је тврдио, да је Логос створен од бога оца из ничега и да је према томе зависан од бога оца. Наравно, да је Аријеву учењу дато много места у Хроници (стр. 56—61), а тако исто и првом ва-

[1]) Хроника I. 53—54.
[2]) Хроника, I. 68—69.

сељенском сабору. Особито детаљно прича Бранковић историју Константина Великога, његових синова, као и о Константиновим односима према Максенцију и Лицинију. За тим прелази на говор о цару Јулијану, па онда излаже рад црквенога сабора у Сардици. Све то обухваћено је оквиром првога васељенскога сабора, како и сам каже на стр. 143: „До зде кратким нашим придаванием списанию предахом светим Никеиским първоваселенским сабором и по нем' слꙋчима биваема дела даже до више именовавшаго се Иꙋлиана цара, ѿтнꙋдꙋже втораго васелен'скаго сабора кратко изложителним списаванием зачинаваем'".

Пада у очи да су у овој партији нека места пребрисана, али су та иста места у току причања нешто даље унесена у Хронику. Тако је напр. на стр. 73 место, где се позива на Функција и друге историке, превучено, те се Бранковић место тога позива на Сократа, док је оно место где се позива на Функција стављено на 76 страни. Исти је случај са пасажем о цару Константину и његовим синовима на стр. 86 и 87, који је пасаж такођер пребрисан па стављен на стр. 96—98. У овом одељку позива се Бранковић на шесту књигу Функцијева дела, на Јевсевијеву, Руфинову и Сократову црквену историју, на Амијана Марцелина (онде где говори о цару Јулијану) и на Теодорета за Сардички сабор, цитирајући грчки из његова дела. Бранковића нарочито интересују неки закључци Сардичкога сабора, те некоје од њих цитира грчки[1]).

Тешко је рећи да ли је Бранковић имао све те изворе или их познаје тек из друге руке. Из његове приче о борби цара Константина са Мак-

[1]) Хроника, I. 117. 125—126.

сенцијем[1]) (312) јасно је, да он, и ако се изреком позива на Јевсевија, није имао у рукама црквену историју Јевсевија, који те догађаје прича и друкчије и пуније него Бранковић[2]). Ја мислим да ћу бити близу истине ако претпоставим, да се Бранковић за читав приказ црквене и опште историје поглавито служио поменутом Карионовом хроником у преради Меланхтона, коју често спомиње, а која је поред опште особиту пажњу обратила и црквеној историји[3]). Ну одмах морам нагласити, да Бранковић сем Кариона—Меланхтона и можда других помоћних средстава за црквену и општу историју наводи и друге изворе, који иначе говоре о другим предметима, што значи да је ипак који пут умео своје исписе и белешке групирати и ставити на своје место. Такав је случај на стр. 116, где поводом Сардичкога сабора говори о Сардици—Софији, па се позива на Бонфинија. Мало даље опет, говорећи о Сирмијуму, наводи он једно место из Иштванфија. Бранковић је, истина, начинио том приликом збрку[4]), али је показао јасну намеру, да са казивањем извора о црквено-светским односима комбинује и белешке из других, даљих извора.

О раду другога васељенскога сабора и о приликама које су га изазвале говори се на стр. 143—152. У том одељку онде, где се чини екскурз и говори о односима између римског папства и

---

1) Хроника, I. 32.

2) Eusebius' Bischofs von Cäsarea, Kirchengeschichte vollständig übersetzt von August Closs. Stuttgart 1839. 323—324.

3) Chronicon Carionis latine exposuit et auctum multis et veteribus et recentibus historiis in narrationibus rerum Graecarum, Germanicarum et Ecclesiasticarum a Phil. Melanthone.

4) Сирмиѡн... при текѹщои Дѹнавскои води бити, идеже нинѣ Петра Варадина град, и по нашемѹ глаголаниѹ Илок' град' рекоми, егоже ѹгърским езиком Ѹилак' називают (Хроника, I. 119.)

византијског цара Мавриција, спомињу се писма папе Гргура I. За њих је Бранковић могао сазнати из Луцића[1]), само је штета што се није умео користити критичним и трезвеним излагањем Луцића о старијој историји јужних Словена.

Од 152 стране говори Бранковић детаљно о цару Теодосију Великом. Њега нарочито интересује сукоб царев са надбискупом миланским Амбросијем, те не зна шта више да истакне, да ли „епископово неподвижно непоколебаваемо биваемо крепко ѹпование, или паче царево смерение и превеличаише покорение". Али је ипак више за похвалу царево понашање него епископа „емѹже крепко благо ѹпование смеренним покорением и подобни подвиг са верою достодължни бивает". Све то испричао је Бранковић по „причестнои исторіи кн ·θ· гл. .л҃·", чији се приказ разликује у многом од Зонаре, који доноси чак и дијалог између цара Теодосија и Амброзија[2]). Бранковић се Зонаром, кога спомиње, у опште врло мало служио у читавој првој књизи. Исто тако тешко да је за борбу цара Теодосија I са Јевђенијем (394) употребио „историчаствѹющаго Ѡросиа", кога само по имену спомиње)[3]. Пре ће бити да се Бранковић за све то служио споменутом Карионовом хроником у преради Меланхтоновој, коју спомиње одмах на почетку приче о трећем васељенском сабору[4]).

И прича о трећем васељенском сабору иде у детаље. Поред излагања верских распри у првој

[1]) Joannis Lucii, De regno Dalmatiae et Croatiae libri sex. Amstelaedami 1666. 35.

[2]) Theod. Büttner-Wobst, Joannis Zonarae epitomae historiarum, Bonnae 1897. XIII. 88.

[3]) Хроника, I. 175.

[4]) Хроника, I. 186.

половини V века говори он опширно о владавини цара Хонорија, Аркадија и цара Валентинијана III. Доста пажње обраћено је и борби Гота са Римљанима, па онда провали Германа у Римску Империју. Бранковић говори ту и о седиштима старих Франака, позивајући се при том на Стравона, који о Францима и њиховим седиштима ништа не говори.

Прву књигу Хронике прекинуо је Бранковић на стр. 224 сасма нагло и изненада. Пошто је приказао владу цара Теодосија II, спомиње Бранковић стихове његове жене учене Јевдокије, те прекида причу на половини стране. Бранковић је свакако и сам осетио, да је приказ црквене и опште историје започео на веома широкој основи. Он је, пошто је већ ушао у посао, увидео, да би за приказ рада остала четири васељенска сабора у вези са политичком историјом требало бар још толико простора, те је започети посао прекинуо у половини. Како је Бранковићу главно било да прикаже прошлост српску и суседних народа све до његових дана, решио је он да прекине приказ догађаја по угледу на универзалне хронике. Али је он за то мислио да у засебном делу прикаже историју четврте монархије т. ј. историју римскога царства, како се то види из ових речи његових: „Ѡ бившимь ва дни блаженнаго Костантина зде нечто мало ва кратцеваспомен8хомь, прочаже аще превишнѣм8 и васещедром8 бог8, тако благо8годно б8дет да еще живи ва веце семь приспети имеемь, егда четвьрту монархию саписати б8дем, тогда и проча бивша ва дни Костантина пьрваго цара христиінскаго саписати се имеють, ѩко 8бо по васелѣнском8 потоп8 на знамените монархіе броет се бити четири, ми же зде искони ни един8 не за-

чехом, тачию избрати васхотехомь ѕведевше сьрьбскаго народа исхожденіе«[1]). За нас је ово место од важности стога, што показује јасно како је Бранковић, као и сви средњовековни хроничари, схватао општи ток људске историје. Веровање у четири светске монархије: асирску, персијску, грчку и римску, од којих ће римско-хришћанска вечито живети, потиче од визије пророка Данила четири мистичне животиње, од којих је свака протумачена као једна монархија[2]). Истакнувши како у првој књизи „ѿт начела сатворенаго мира и чловеком ѡвставним начертаніемь предложено есть“, каже он да је у другој књизи рад пружити „изѿбраженіе словеносьрбскаго народа“. С тога он, већином опет по Кромеру, говори о Сарматији, прадомовини Срба, који су првобитно становали око Меотскога језера. Истакнућу само да је Бранковић, одређујући где је азијска Сарматија, употребио самостално Плинија, јер Кромер не наводи ово место из Плинија[3]). Из европске Сарматије, вели Бранковић, један део Словена ударио је на север према Висли, а други су населили Мизију, Дакију, Пионију или Панонију, те за време цара Јустинијана провалили у Тракију, Маћедонију, Далмацију и Илирију. Нејасно и збркано прича даље Бранковић о Русима, које идентификује са Роксоланима, па онда прелази на Бугаре и оне Словене, који су заузели крајеве од Висле до реке Сале и Лабе. О свему томе нашао је он података код Кромера, усвајајући код Кромера и оно, што Кромер као не-

[1]) Хроника, II. 39—40.

[2]) Упор. Migne, Patrologiae cursus completus, series latina t. XXXI. Appendix in prophetiam Danielis de quatuor animalibus, p. 574sqq.

[3]) D. Detlefsen, Die geographischen Bücher der Naturalis Historia des C. Plinius secundus, III. 6.

тачно одбацује. Неспособан да влада градивом, понавља Бранковић и у овој књизи по Кромеру причу о прехришћанском словенском веровању и о њихову обраћању у хришћанство.

Интересантно је како Бранковић, приказавши најстарију историју Словена, прелази на приказ српске историје. Њега чисто љути недостатак помоћних средстава, те се иронично одзива о Родослову, који Немању изводи од Лицинија. „Родословие сьрбско, каже он, нектомȣ саписати васхотевшȣ, кроме последованіꙗ ни единаго ѿт древних Геѡграфію, Геѡметрию и Историѡграфію саписатели, не вемь где, и ѿт кȣдȣ, таковȣ слабȣ и тȣпȣ лопатȣ ѡбрете, иже са нею невазможномȣ бисть, изринȣти исхожденіе словеносьрбско, ни ва Асію, ни ва Еȣропию, ѿт Саȣроматіиски дьржавах, при езерищȣ Мѵѿтис, и ѿт тȣдȣ ва кои странах престолна своꙗ места вадрȣзише, и сьрбскаго скѵптра дьржава когда и ѿт кого вамещена бисть. Глаголють бо неци сьрбски летописци, ѿт Ликиниꙗ цара и по нѣмь емȣ сина, егоже Бела Урошем нарицають, ми ȣбо Бела Уроша сего именована сина Ликиниева, ни ѿт едини древни гречаски или латински историѿсаставителе до сего часа не ѡбретохом, ни ва последиже ѿ наследнике Ликиниеве саписано ино что при себе имехом“[1]. Ну из непосреднога излагања даље види се, да он под тим многобројним латинским и грчким писцима мисли на хронику Меланхтонову, из које и црпе поглавито податке о позној римској историји. Њега материјал Меланхтонов толико надвлађује да прекида причу о Србима, те поново у детаљима прича о цару Констан-

[1]) Хроника, II. 21—22.

тину, Лицинију, Аријевој јереси, првом васељенском сабору[1]). Осетивши да се и сувише изгубио у детаљима, мучи се он да са римске историје пређе на српску. Њему се летопис попа Дукљанина сам собом нудио да Немањиће веже са дукљанским краљевима и Готима, па преко ових са Римљанима, али му се тај летопис као православном не свиди. То закључујем из ових речи његових: „Пишѹть ѹбо неци латински саписатели Дишклитіискѹ държавѹ много различнимь и несагласним изѡбраженіемь по своемѹ самотренію, тацје ѹбо мѹдръствѹющими имь ѡставихомь.“ Стога се он обраћа на „прешсвещеннаго сърбскои земли архіепискѹпа Даніила... ꙗко васегда изреднеиша и праведнеиша могѹть своꙗ дела знаема бити, иже ѡт своих ва своемь ѡтачаствию саписѹют се нежели ѡт ини ва чужди странах, тачію истезающе се ѿт дрѹзи некіе нечто слішима чертати навикьнѹвьших“ [2]). И у оцени извора, дакле, избија на површину патријотска тенденција. Љубав према домаћим изворима толико је јака, да он исписује казивање наших млађих Родослова, по коме је Бела Урош био син Лицинијев од жене Констанције, сестре Константина Великога[3]). Бранковић увиђа немогућност овога тврђења (толико ѹбо велемногомѹ врѣменѹ бившѹ междѹ реченнимь невазможно есть Ликиніевѹ синѹ бити ѡцемь Тихомилѹ ѡцѹ Неманиномѹ првомѹ кралю ва сърбьскомь роде), али он нема још толико критике да одбаци сасвим Немањино порекло

---

[1]) Хроника, II. 22—40.

[2]) Хроника, II. 40—41.

[3]) Гласник Срп. Уч. Друштва, LIII. 26. Архиепископ Данило нема ништа са Лицинијем и Бела Урошем, јер његово излагање, после кратких бележака о краљу Радославу и Владиславу, почиње са животом краља Уроша I. Бранковић је овде побркао Данила са Родословом.

од Римљана, него га ипак донекле прихвата (паче мню бити сего Бела Уроша лозомь влекомимь ѿт Ликиніа). Како се, наставља он, код Кромера срећамо са називима Бела и Црна Русија у Русији, Пољској и код Балтичких Словена, како је по Бонфинију у Угарској било три краља са именом Бела, биће да се неки Бела од Лицинијеве лозе настанио у српској земљи, те се један од његових потомака назвао Урошем[1]).

Причу о Немањину поректу преводи Бранковић скоро од речи до речи из Орбинија.

Si ha da sapere dunque, ch' in un tempo fu nel contado di Chelmo nella contrada di Luca un prete del rito greco, chiamato Stefano; il quale maritatosi, secondo il costume di quei preti con una del paese, hebbe, tra gli altri, un figliuolo, detto Gliubimir etc. (Orbini, op. cit. 248—249).

Бисть ва Захьлмской държави ва сего именемь Лѹца Стефань презвитерь грѣчаскаго закона, иже ѿт сѹпрѹжнице своє между инеми синови своими имев и Любомира именемь сина. (Хроника, II. 44.)

Бранковић даље комбинује Орбинијеву причу са казивањем млађега Родослова, по коме је Бела Урош имао синове Техомиља и Чудомиља[2]), само што Бранковић и овога пута брка АЕ. Данила са Родословом. По Родослову прича даље Бранковић о четири сина Техомиљева: Завиди, Срацимиру, Првославу и Стефану Немањи, тумачећи доста наивно њихова имена.

По Родослову и млађем Летопису[3]) пише даље Бранковић да се Немања оженио Аном, ћерком

---

[1]) Хроника, II. 43—44. На оваки закључак навело је Бранковића оно место у т. з. Бранковићеву Летопису, где се каже, да се Бела Урош из Готије склонио у Србију (Гласник Срп. Уч. Др. LIII. 48).

[2]) Гласник Срп. Уч. Др. LIII. 30.

[3]) Гласник Срп. Уч. Др. LIII. 30. 48.

француског краља, али је његова измишљотина да је Немања том приликом добио од француског краља грофовско достојанство са грбом „еже есть стабло шт цвета кринь... иже и до сего времена ва Неманиномь печате зримь шбретает се[1]). Бранковић на стр. 56 доноси по Луцићу[2]) и слику Немањина печата са грчком легендом, не знајући да је то печат Стевана Првовенчанога. Колико је некритичан и потпуно зависан од својих извора, показује та околност, да он већ на стр. 57 прича по Орбинију[3]), да је Немања био ожењен ћерком босанскога бана, заборављајући шта је на неколико страна пре тога рекао о женидби Немањиној. Испричавши већином по Орбинију владу и смрт Немањину, завршује Бранковић другу књигу Хронике овим речима: „Зде ȣбо савьршивше хроникам вьторȣ книгȣ и своимь изложеніемь притворивше, ѡ синове и наследнике светопочившаго светаго Сѵмеѡна ва тьретию книгȣ саписати ѡт сȣдȣ начинаемь“[4]).

Као што видимо друга књига испала је, сразмерно према осталима, врло кратка стога, што је Бранковић прве почетке династије Немањића хтео приказати са најстаријом историјом Срба на Балкану, за што је имао врло мало података.

Трећа књига Хронике (од стр. 60), почиње са приказом владе Стевана Првовенчанога. Ова партија изнесена је у Хроници врло збркано и за-

1) Хроника, II. 51—52. Бранковић је податак о крину у Немањину грбу нашао код Диканжа (Ducange, Historia Byzantina, 293).

2) Lucius, De regno Dalmatiae 256. По Луцићу прионћио је легенду на печату и Диканж, приписујући га тачно Стевану Првовенчаном (Ducange, Historia Byzantina, 288).

3) Orbini, op. cit. 245.

4) Хроника, II. 59—60.

плетено стога, што се Бранковић служио нетачним подацима т. з. Бранковићева Летописа и збуњеним казивањем Орбинија. Пошто је Орбини испричао састанак Немањин у Нишу са царем Фридрихом, прелази на смрт Немање па каже, да је Немања имао 2 сина Тихомиља и Симеона. Тихомиља је, који је владао само годину дана, наследио Симеон. Овај је владао око 1200 године и имао Србију, Далмацију, Дукљу, Травунију и Захумље, те се назвао првим краљем Рашке. Тај Симеон имао је три сина: Стевана, који га је наследио, Вуксана и Растка. Стеван опет имао је сина Радослава, коме је дао Хум, а када је Радослав умро, пристао је Стеван да Хум заузме кнез Андрија. Стеван велики жупан владао је 28 година и оставио за собом сина другога Немању, који добива надимак „Crapalo“[1]).

Бранковић увиђа нетачност Орбинијева казивања, те га стога и не усваја потпуно. Како је у Летопису нашао забележено, да је Стеван Немања напустио владавину 1182 г.[2]), то је противно Орбинију узео, да се у Нишу са царем Фридрихом I састао не Немања него Првовенчани. Бранковић је за неке изворе о трећој крсташкој војни могао сазнати из Орбинија. На неке се од њих и позива[3]), али не

[1]) Orbini, op. cit. 249—251.

[2]) Гласник Срп. Уч. LIII. 52.

[3]) Презвитерь Хелмолдь историчаствѹеи ѿ словенскомѹ народѹ и Арнолдь также латинскѹ историю сâписѹеи сведетелствѹеть, ꙗко ва лето ҂ѕ.ѱпз. римски кѣсарь пьрви Фридерик etc. (Хроника, II. 67). Пошто Хелмолдова словенска хроника допире само до 1172, могао је Бранковић употребити за трећу крсташку војну само настављача Хелмолдова Арнолда из Либека. Хелмолда Бранковић спомиње стога, што се у старијим издањима XVI и VII века оба писца налазе скупа (A. Potthast. Bibliotheca medii aevi, Berlin, 1896. 119—120, 576. W. Wattenbach, Deutschlands-geschichtsquellen im Mittelalter, II. 264).

могу поуздано рећи да ли их је баш све имао у рукама или зна за њих из друге руке. Факат је то, да га трећа крсташка војна много интересује, због чега и црта у детаљима односе цара Фридриха I према Византији, па зна чак и имена посланика немачких, које је цар Фридрих због преговора упутио у Византију. — Велику већину тога преводи он из Арнолдове хронике и Никитина списа о Исаку Анђелу[1]).

Бранковић се даље интересује и за формирање латинскога царства у Цариграду и за односе тога царства према бугарској држави. Њега нарочито занима мученичка смрт цара Балдовина I у Бугарској, за што се позива на савременог византијскога писца Никиту Хонског. И Орбини прича по Никити о погибији Балдовиновој[2]), због чега се његова прича и подудара са Бранковићевом, али ипак има разлика, које говоре за то, да се Бранковић осим Никите Акомината служио још неким извором. Могуће је да податке о погибији Балдовиновој има из неког бугарског извора, на који се овако позива: „ѿ немже биваема ва бьлгарскои исторіи пространнеише саписана сȣть“[3]). Није јасно шта Бранковић разуме под бугарском историјом.

Излажући балканску историју на почетку XIII века, није Бранковић могао мимоићи личност св. Саве. Податке за његов живот пружио му је у главном т. з. Бранковићев Летопис, који није сваки пут добро разумео. Тако на пр. каже Бранковић да је Сава прво постављен за јереја, за архиманд-

[1]) Mon. Germ. historica. Scriptores XXI. 172. Nicetae Choniatae, De Isacio Angelo lib. II. 527—529.

[2]) Orbini, op. cit. 459.

[3]) Хроника, 82.

рита, за проту Свете Горе, па митрополита Солунског. Ово казивање почива на Родослову[1]) и на неразумевању Бранковићева Летописа: Post haec factus est S. Sava praesbyter, postea Archimandrita per Metropolitam Thessalonicensem[2]). Али се Бранковић, пишући о св. Сави, испомагао и другим подацима, на које упућује читаоце овим речима: „Пространеише изложено ѡбрещеши ва цьрковномь ѡтачникꙋ и ва ина писанія ѡ светом его подвигꙋ“ [3]). Тенденцијозна је измишљотина Бранковићева да је Сава крунисао брата Стевана дијадемом, коју је добио из Цариграда од цара Исака Анђела Комнина. Ну Бранковић је, нашавши код Луцића и Томе архиђакона податке о крунисању Стевана круном из Рима, прихватио и то мишљење, не водећи рачуна о ономе шта је раније рекао[4]).

По Луцићу прича Бранковић о мешању Угарске у прилике српске почетком XIII века, не сећајући се да Вукана, штићеника угарског, идентификује са Вуканом, најстаријим сином Немањиним, о коме је говорио на стр. 66 [5]).

За владавину краља Радослава служи се Бранковић Орбинијем, док му је податак за трајање Радослављеве владе пружио АЕ. Данило. Па и влада краља Владислава испричана је по Орбинију[6]). Како ни Орбини ни Бранковићев Летопис, говорећи о манастиру Милешеву, задужбини краља Владислава, не спомињу спаљивање моштију св. Саве, не спомиње га ни Бранковић. Кашње је неко на ивици

1) Гласник Срп. Уч. Друштва, LIII. 34.
2) Гласник Срп. Уч. Друштва, LIII. 52.
3) Хроника, 67.
4) Lucius, De regno Dalmatiae, 256. 335—336. Хроника, 83—84.
5) Lucius, l. c. Хроника, 83.
6) Orbini, op. cit. 251—252.

додао 1586 г. као годину спаљивања Савиних моштију.

За почетак владе краља Уроша I, коју ставља у 1235, служи се Бранковић т. з. Бранковићевим Летописом. У том Летопису нашао је Бранковић да је Урош ожењен био Јеленом, ћерком француског краља. Али нити казивање Летописа нити млађега Родослова, који каже да је била кћи угарскога краља, не допада се Бранковићу, него узима да је била кћи цара цариградског Балдовина II[1]). Тим поводом прича Бранковић о пропасти латинскога царства, што ставља у г. 1259, као и о односима цара Михаила Палеолога према римској курији и његову учешћу на Лијонском концилу. Те податке није Бранковић нашао ни код Орбинија, ни Диканжа а још мање наших Летописа и Родослова. Како Бранковићев приказ одудара знатно и од приказа Лукаријева[2]), биће да је податке за то по свој прилици нашао код византијског писца Ђорђа Пахимера.

Живот архиепископа Саве II прича Бранковић по АЕ. Данилу, док се за владу Урошеву и његов однос према сину Драгутину служи поглавито т. з. Бранковићевим Летописом. Тако напр. из тога Летописа узео је он податак да је Урош I, изгубивши битку против Драгутина, отишао „ва захьлмскꙋ землю ва градь Драчь“, где је и умро[3]).

У том Летопису нашао је даље Бранковић да је Драгутин ожењен био ћерком угарскога краља Владислава, па је погрешно казивање Летописа исправио, истакнувши, да је Катарина, жена Драгутинова, била

[1]) Хроника, 95.

[2]) P. Luccari, Copioso ristretto degli annali di Rausa, 39—40.

[3]) Et fugit in Chlmiam in arcem Drasch ibique vitam finiit (Гласн. Срп. Уч. Др. LIII. 57.)

сестра угарскога краља Владислава[1]). Не знам од куда Бранковићу податак, да је овај Владислав сахрањен у Чанаду. Бонфиније, говорећи о смрти краља Владислава, не спомиње ништа о томе[2]). Владавина краља Драгутина испричана је у главном по АЕ. Данилу, само је Бранковић причу Данилову скратио, изоставивши говоре. Али за то опет има код Бранковића додатака, којих код Данила нема. Тако напр. каже он за Мачву: „ѹгърским же езикомь Матѹшь фелде именѹет се“[3]). Бранковић даље каже да је краљ Драгутин држао „Срѣмь, Браничево, Кѹчево и прочаа ѿкърстна иже подѹнавские държави бивахѹ“. Како Данило и Орбини знају да је краљ Драгутин имао само Мачву[4]), а Бранковићев Летопис само Срем[5]), биће Браничево и Кучево тенденциозна измишљотина Бранковићева. За то као да би говорила напомена Бранковића, да споменуте земље краљ Драгутин „*десиотскимъ* своимь самодьржавиемь ѿбладаше“[6]). Иначе је распра краља Драгутина са братом Милутином испричана по Данилу, по коме такођер прича о Драгутиновим пријатељским везама са Василијем великим кнезом Московским. Нашавши код Данила, да је краљ Драгутин сахрањен у манастиру св. Ђурђа у Расу, тумачи он име Рас од раксијског или роксијског народа, који се некада из Сарматије преселио у илирске крајеве[7]).

---

1) Хроника, 100.

2) Bonfinii, Rerum hungaricarum, decad. II. lib. III. 313.

3) Хроника, 106.

4) Ђ. Даничић, Животи краљева и архиепископа српских, 28. Orbini, op. cit. 250. По Орбинију Ducange, Historia Byzantina, 288.

5) Гласник Срп. Уч. Др. LIII. 57.

6) Хроника, l. c.

7) Хроника, 115.

Почетак владе краља Милутина ставља Бранковић у г. 1270 по Летопису[1]. Бранковићево казивање о женама краља Милутина не слаже се ни мало са казивањем Орбинија и Диканжа[2]. Бранковић зна само за две жене Милутинове. Прву зове Јелисаветом, по свој прилици по Диканжу, само вели да је она била ћерка последњега Арпадовића Андрије III. Друга му је жена, вели, била Симонида, кћи цара Андроника Палеолога „сведетелство тако ѡбретает се ва книгѹ рекомѹ византіискимь вещемь писаніем изложеннѹ чест ·а҃· глава ·л҃є҃. дел. ·л҃г҃·". Бранковић по Пахимеру зна због чега је Симонида на крштењу добила тако име. Од Симониде имао је, каже он, краљ Милутин сина Константина „ѡ них же ва своемь имь место пространнеише дела их начертаниемь изѡбразити имеемь"[3]. Иначе је Бранковићу као главни извор за приказ Милутинове владе послужило житије Милутиново од АЕ. Данила. По Данилу прича он тадашње српско-византијске односе, па уноси у Хронику из Данила и молитве, које Милутин говори у очи битке са Грцима[4]. Из Данила сазнаје он, да је краљ Милутин освојио земљу Дабарску, Кичевску и Поречку, да је војевао „на државоу землю влахиотьскые", коју Бранковић погрешно схваћа као „землю Влахозапланинскѹ" т. ј. Влашку место Тесалије. Како се Бранковић служи АЕ. Данилом нека послужи ово место. Пошто је са малим изменама испричао по Данилу, и то по рукопису, који најближе стоји

---

[1]) Гласник Срп. Уч. Др. LIII. 57.

[2]) Orbini, op. cit. 253. Ducange, op. cit. 289.

[3]) Хроника, 115.

[4]) Хроника, 116—118. Ђ. Даничић, Животи краљева и архиепископа српских, 107—108. 111. Хроника, 125.

Лавовском, о провали Видинскога господара Шишмана до Ждрела, наставља Бранковић овако:

Превисоки же трети Урошь краль видевь биваема, савак8пивь сил8 воинствьа своего и вастав штшад брань творити с8противь того Шишмана, и приспевш8 ему ва държав8 тогоже с8постата до града рекомаго Бдинꙗ, р8кою победителною вас8 шбласть его са Бдинскимь градом васприеть, видевже сиꙗ Шишмань великимь страхомь бегаеть сквозе древесн8 ш8м8 дондеже и прико Д8навьскои реки на шнь поль са н8ждею едва 8текн8ти ем8 вазможно бисть ст8домь посрамлениꙗ своего; имениꙗ же и шбласть државы его васа ва кралѣв'ск8 шбласт васприета бише, благочастиви же краль васхоте разорити и до конца сакр8шити град таи идеже дворь его беше и васе прѣбивателно жилище его такожде и държав8 єго зап8стению предати; видевже Шишмань ꙗко ва единь часъ, държави свое, и васего богатаства своего лишень бисть, ходатаинством своих посланиковь начеть вазсилати ка благочастивом8 кралю молабние глаголи сице вещающе, господи мои славни кралю, вазврати ꙗрость гнѣва твоего шт мене елико бо сатво-

И сь господинь мои прѣвысокыи краль видѣвь бывьшеꙗ, и тако сьвкоупивь вьсе силы своꙗ, и сь сими иде на сего нечьстиваага силою светааго доуха ограждаꙗ се. И пришьдьшоу ꙗмоу вь дрьжавоу ꙗго до града глаголꙗмаагo Бьдинꙗ, и ть приꙗмьшоу и вьсоу область ꙗго, сь же соуꙗмоудрьныи бѣгоуꙗмь се вьлѣзь вь дрѣва и прѣиде рѣкоу глаголѣмоую Доунавь сьмѣрень и посрамлꙗнь. Семоу же господиноу прѣвысокомоу кралю вьсе вь роуцѣ дасть се, вьсхотѣ же вьса жилишта ꙗго разорити, и градь ть, вь нꙗмьже бѣ дворь ꙗго, до коньца ськроушити, и вьсоу дрьжавоу ꙗго вь опоустѣниꙗ сьтворити. И сь зьломысльныи видѣвь ꙗко вь ꙗдинь час вьсеꙗ славы своꙗꙗ и богатьства лишень быстъ, начеть вьсылати кь семоу благочьстивомоу кралю мольбьныꙗ глаголы вѣштаꙗ сице рекь: господи мои, славьныи кралю, вьзврати ꙗрость гнѣва твоꙗго оть мене; ꙗлико бо сьтворихь, противоу дѣломь моимь сиꙗ вьса приидоше на ме; нь не приложоу оубо кь семоу таковоую мысль зьлоую имѣти вь срьдьци моꙗмь; приими

рих противꙋ деꙗниꙗ моꙗ васа на ме придоше, ктомꙋ ва сьрдци моемь такова сꙋпротивна самишлѣниꙗ не приложꙋ, сего ради молабно просимь, прими ме ꙗко единаго ѿт вазлюблѣнни твоих (Хроника, 139—141).

ме ꙗко юдиного оть вьзлюбленыихь твоихь (Ђ. Даничић, Животи краљева и архиепископа српских, 118).

Као што се види, Бранковић скоро дословце исписује из Данила. Он по где што изоставља нека места, а нека опет рђаво приопћује, јер није разумео смисао Даниловых речи. Тако је Бранковић хотимично изоставио из Данила оно: „силою светааго доуха ограждаѥ се“, а оно опет „вьлѣзь вь дрѣва“ рђаво схватио те написао, да је Шишман прошао кроз шуму место да је ушао у лађу.

Остали детаљи владе Милутинове испричани су већином по АЕ. Данилу. Тако су по Данилу испричани Милутинови односи према Татарима, женидба краљевића Стевана са ћерком бугарскога владаоца Смиљца, Стеванова управа у Зети, експедиција Новака Гребостркеа у Малу Азију, задужбине Милутинове, његова смрт и чудеса.

Ну погрешно би било мислити да је Бранковић, пишући о краљу Милутину, исписивао просто из Данила. Поред њега имао је он т. з. Бранковићев Летопис, Орбинија и Диканжа. Тако по Летопису пише он да је тело Милутиново из Бањске пренесено у Призрен, а одатле у Софију „идеже и до сего врѣмена светелепно зрима обретают се“[1]). По Орбинију опет прича Бранковић како је краљ Милутин хтео завојштити на Дубровник, па је за мир између њих посредовао цар Андроник[2]). За

[1]) Хроника, 185. У Летопису „...translatum est corpus eius Sophiam, ubi hodieque quiescit.“

[2]) Хроника 155. Orbini, op. cit. 253.

односе краља Милутина према царској кући Палеолога послужио се Бранковић такођер Орбинијем, који је податке опет црпао из Нићифора Григоре. Колико се и како Бранковић послужио Орбинијем нека послужи ова паралела:

La sua madre (т. ј. Симонидина) fù Marchesa et nipote del Rè di Spagna. La quale (secondo scrive Gregora al 7. lib.) tanta somma di denari donò più volte al suo genero Vrosc, che con quella si sariano potute continuamente mantenere cento galee armate. Fù tanto suiscerata nell' amore di questa sua figliuola, che la volle ornare di tutti quelli ornamenti, che si chiedevano a una Imperatrice. Nè potendo far altro, pose in capo al suo genero un capello riccamato di molte perle et pietre preciose, si come costumavano portare gl' imperadori Romani. Il che continuò poi di fare ogn'anno senza fallire mai: mandando appresso molto tesoro alla sua figliuola separatamente; dalla quale sperando vedere i figliuoli, preoccupava il tempo per farli ricchi et grandi. Ma perche tutto questo faceva senza consigliarsi mai con Dio, reuscì vana ogni sua speranza. Imperoche sendo il Rè Urosc in età di quaranta anni et ancor più oltre, consumò il matrimonio Simoniche (sic), che per apunto arrivava à otto anni; con il che

Неци глаголють ꙗко благочастивей сей Симониде кралице мати царица, мьногажди више васпоменѹтаго старейшаго Андроника Палеѡлога цара благочастива сѹпрѹжница Маркхиѡна зовома, иже бисть вн8ка шпанскаго или шпаниѡлскаго крꙗлꙗ десетаго Алфонса именованнаго, сиꙗ Мархиѡна гречаска царица, Мил8тина рекомаго третиꙗго Ӯроша сьрьбскаго кралꙗ пѹница честократнимь числомъ толико множаство пенезнаго имениꙗ, више именитомѹ Милѹтинѹ кралю зету своемѹ вАздасть, имже морски ѡрѹжиеносни сто корабли сѹпротивь сѹпостатом своимь васегда непрестано би вазмогаль бил имети, ва толикѹ любовь имеаше дащерь свою Симонидѹ, ꙗко васачаскимь ѹкрашениемь васхоте ю ѹподобити, да ни ва коемь потребованию лишима бѹдеть, на савьршенаго имениа своего испьлнѣниемь да ѡбрѣсти се имееть ꙗкоже и едина царица, ниже ино что лѹчше добро ва прочаа сатворити можаше; едини клобѹкь ꙗкоже римски цареви носити

egli guastò la sua matrice, nè mai potè far figliuoli. Onde la sua madre ne sentiva grande affanno; et vedendo che quello sperato haveva, non gli reusciva, tentò un' altra cosa. Percioche mandando molti e infiniti doni al suo genero Urosc, lo pregava, che non potendo havere figliuoli con Simonide, almeno fusse contento dichiarare per herede et successore del Regno di Rassia uno de' suoi figliuoli e fratelli di Simonide, che furono Demetrio et Teodoro. I quali uno dopò l' altro mandò in Servia con molte ricchezze. Ma nè in questo hebbe il suo intento, poiche li detti fratelli essendo stati in Servia dal lor cognato alcun tempo et offesi dall' asprezza de luogo, tornarono à casa, havendo havuta poca sodisfattione da esso Urosc (Orbini, op. cit. 256—257.)

привикли бех8 васего бисерними маргаритими и инними многоценними каменми, различьнимь х8дожстьвомь сатвореннаго на глав8 зет8 своем8 вазложи, егоже на васако лето непрестанно твораше, ѡсобливеже дащери своеи безчисьлнаго богатаства ѡтсилаше, надеюще се видети ѡт нѣе рожденни вн8ки, и того ради предь течениемь врѣме присавак8плюше, да их богати и силни ва крепости сатворит. Беше бо самотрение п8ници кралевской ꙗко аще би дащерь еи Симонида неплодиꙗ ради безчедна била, и великим пон8ждениемь настоꙗше на то ꙗко да зеть еи Мил8тинь краль ѡт Симонидини братие по самьрти своеꙗ ва кралѣвско место свое вамеcтити би имел, и того дела ради греческа царица Мархиѡна два сина своꙗ Симониде сърбскои кралице братию именованние Димитриꙗ и Ѳеѡдора, единого за др8гемь великимь и многимь приготовлениемь ва сърбск8 землю ѡтсилаеть, ѡбаче желаниа своего 8л8чити не возможе, бившим же 8бо теми братиꙗми ва сърбск8 землю при крале ѡ8ре своемь до некоего врѣмена, и не вазмогши привикн8ти лют8 кр8пость земли сърбскои ꙗко некоего врѣдителнаго

гнюса испьлнившимше, и шꙋром своимь Милꙋтиномь кралишм негодовавшимь ва благолюбовию прѣбивати, паки васпеть вазвратили се сꙋть (Хроника 180—183).

Из приложене паралеле види се, да Бранковић није разумео Орбинија онде где каже, да је Милутинова пуница била маркиза из Шпаније, те је сталеж маркиза схватио као лично име, назвавши грчку царицу Маркијоном. Бранковић је поред Орбинија имао и Григору, из кога је и сазнао да је дед Милутинове таште био Алфонз X[1]). Ну важније је да Бранковић, руковођен патријотским побудама, прелази муком преко оног места код Орбинија где се каже, да је Милутин прераним консумирањем брака онеспособио Симониду за рађање.

Споменувши краља шпанског Алфонза X, није могао Бранковић, а да по споменутој Архонтологији Функа не прикаже неуспех Алфонзов да дође до царске круне на супрот Рудолфу Хабзбуршком у Немачкој[2]). Ну пошто је Бранковић додирнуо тако далека питања, зар је могло проћи а да се не задржи на приликама у блиској Угарској? Тада, када је Србијом владао краљ Милутин, извршили су се у суседној Угарској знатни догађаји. Онде је, наиме, на почетку XIV века била изумрла кућа Арпадовића, те је после неколико година унутрашњих трзавица завладала Угарском кућа Анжујића под Карлом I. За те односе послужио се Бранковић приказом Бонфинијевим[3]). Код њега је он на том месту и нашао ердељскога војводу Вла-

[1]) Nic. Gregorae, Historiae Byzantinae I. 168.
[2]) Хроника, 185—188.
[3]) A. Bonfinii, Rerum hungaricarum decad. II. lib, IX. 322—323.

дислава, измисливши при том, како је овај Владислав своју кћер удао за сина маћедонскога краља Милутина[1]).

Владу краља Стевана Дечанскога приказао је Бранковић поглавито на основу житија Дечанскога од Григорија Цамблака и казивања Орбинијева. Поред тога служи се он за партију о пореклу Влаха Кромером и Луцијећем, док се за влашко-угарске односе наслања на Бонфинија. Није јасно због чега се Бранковић не служи житијем Дечанскога, које је писао настављач, па можда и један од ученика АЕ. Данила. Можда не би било немогуће да је Бранковић имао неки рукопис Данилов, који је обухватао само она житија, која потичу од АЕ. Данила. Ну било како му драго, факат је то, да је Бранковићу за владу Дечанскога као главна основа послужило житије његово од Цамблака. Као што Бранковић у приказу владе краља Милутина исписује по читава места из АЕ. Данила, тако и у приказ владе Дечанскога уноси по читаве партије из Цамблака са незнатним стилским изменама.

Люте страждȣщȣ емȣ ту лежаше изнемагающе ва мале не ȣмирающемȣ и ва скончание нощи той танкимь некимь сномь ѡбиеть биваеть ва сне же ȣзревь свещенолепнаго видениꙗ имȣща мȣжа предстателствȣюща емȣ, светительскими ѡдеждами ȣкрашенномȣ сȣщȣ, на лице же мȣжа того божествавна благодеть светлостию вазсиꙗше, и на десной длани

И лютѣ ѡть болѣзни страдалцоу пробадаемоу, и изнемогшоу послѣднеѥ и лежещоу не без мала мрьтвоу. Нощи скончавающи се сьномь тънкимь обьеть бываеть: И зрыть моужа прѣдставша емоу, свѣщеннолѣпно видѣніе имоуща, светителъскою же ѡдѣждею оукрашена соуща. Благодети же свѣтлость на лици моужоу сіаше, носеща на дѣснои сво-

[1]) Хроника, 189.

своей носеща шбе изверженние шчи его, и глаголюща ка нѣмȣ не ськьрби Стефане се бо шчи твои на длани моей, и са словомь показоваше емȣ носимаа, шн же ꙗко ва сȣмнени своемь глагола ка нѣмȣ, кто еси ти господи мои, иже толико прилежно самотрение твориши ш мне. (Хроника 191—192).

юи длани шбѣ его изврълженніе шчи, и глаголюща къ нюмоу. „Не скръби Стефане. Се бо на длани моеи твои шчи“. И съ слшвомь показоваше емоу носимое. Шнь же ꙗко мнѣше се глагола къ нюмоу.

И ктш еси тыи господи мои, иже толикое о мнѣ прилѣжаніе твореи (Гласник Срп. Уч. Др. XI. 49—50).

По Цамблаку прича Бранковић о догматским распрама у Византији у првој половини XIV века, проширујући још Цамблаково казивање горе споменутим византијским извором, који не умем ближе да одредим[1]). По Цамблаку прича даље Бранковић о односима Дечанскога према брату Константину, о зидању манастира Дечана и о добрим делима Дечанскога.

Прихватајући погрешно казивање Летописа да је Дечански ступио на владу 1316 године, приписује Бранковић, као и Орбини, Дечанском, да је он а не краљ Милутин начинио сребрн олтар цркви св. Николе у Барију, у јужној Италији[2]). Бранковић по Орбинију саопштава на стр. 228 српско-словенски превод записа из год. 1319, који о том говори. Интересантно је да Бранковић оно „Uroscius rex Rassiae“ преводи са „Ȣрошь кьраль шбласти сьрбской.“

Пре него што ће Бранковић почети причу о судару српско-бугарском 1330, залази он детаљ-

[1]) ш семь васхотеи пространнеише разȣмети, ва тоижде византиской книги, дел .а҃. гла҃. .л҃є. зачел. к҃. сведетелство изшбражено ведети можеть. (Хроника, 199).

[2]) Диканж, који смрт краља Милутина ставља у 1320 г., приписује правилно ову задужбину краљу Милутину (Historia Byzantina, 289).

није у односе бугарско-византијске, служећи се поглавито Орбинијем[1]). Говорећи о тим односима, излаже Бранковић детаљније односе између старијега и млађега Андроника у Византији, а позива се при том на Јована Кантакузина, Нићифора Григору и Ђорђа Францу, које за ову партију не употребљава непосредно, него тек преко споменуте византијске књиге[2]).

Од особита је интереса Бранковићев податак да је Стеван Дечански имао за жену кћер влашкога војводе Влајка Басарабе. Као што је оно краљ Драгутин раније добио од угарског краља Срем и Мачву, тако је, вели Бранковић, и Дечански приликом женидбе са влашком принцезом добио један део Влашке између Дунава и реке Олта. Дечански је у том крају поставио свога намесника и великога жупана, због чега тај крај »шт имена великаго жȣпанства, даже и до данашнѣга дана кралево банство зовомо есть«[3]).

Према старијим и поузданим изворима Дечански се женио два пута. Први пут ћерком бугарскога цара Смиљца[4]), а други пут Маријом, ћерком паниперсеваста Јована, намесника Солунскога и синовца цара Андроника старијега[5]). Старији извори,

---

[1]) Хроника, 230. Orbini op. cit. 466. Орбини се опет за то служи Нићифором Григором (Nicephori Gregorae, Historiae Byzantinae, Bonnae 1829. lib. IX. 430—433).

[2]) »Пространнеише ва своѩ гречаска историѩ списȣють Iwань Кантакȣзино, Никифорь Грегора и Геwргие Франза, ѩкоже wбретает се ва византiиской книги w томь сведетелство деw пьрви глав .л.ι.′ (Хроника 238).

[3]) Хроника, 240—241.

[4]) Даничић, Животи краљева и архиепископа српских 124.

[5]) ...*καὶ* (т.j. *πανυπερσέβαστος*) *τῷ τῶν Τριβαλῶν ἄρχοντι Στεπάνῳ τῷ κράλῃ Μαρίαν τὴν αὐτοῦ κατηγγύησε θυγατέρα* (Joannis Cantacuzeni Historiarum, Bonnae 1828. I. 209.) Nic. Gregorae, Historiae Byzantinae I. vol. IX. lib. 456. По једној белешци у дубровачком архиву из године 1323 види се, да је Дечански пре женидбе са грчком принцезом преговарао са

па и Летописи и Родослови, не знају да је Дечански био ожењен Влахињом. Податак за ту тврдњу нашао је Бранковић код Орбинија. Пошто је прионћио споменути латински натпис у Барију, каже Орбини да је прва жена Дечанскога била кћи господара Влашке[1]).

Ну ова тврдња Орбинијева почива на једном рђаво схваћеном месту код Григоре. Григора, наиме, прича, да је прва жена Милутинова била кћи господара Влахије[2]), севастократора Јована, како га Пахимер назива[3]). Орбини је тај податак Григорин, као и многе друге из владавине краља Милутина, пренео на његова сина Стевана Дечанскога. Али не знајући да се код византијских писаца под Влахијом разуме Тесалија, схватио је он под Влахијом Влашку, исто онако као што је Бранковић код АЕ. Данила „държавоу землю влахиотьскию“ протумачио као државу Влахозапланииску т. ј. Влашку. Тако је, дакле, Орбинијевом пометњом краљ Стеван Дечански добио за жену још и кћер Влајка Басараба, чије је име Бранковић такође нашао код Орбинија онде, где се говори о експе-

кнезом Филипом од Тарента због руке његове кћери Бланке. Почетком 1323 била је та ствар дефинитивно срећена, тако да је Велико Веће 28 јануара дало Дечанском галије да иду у Апулију „pro filia domini principis Toranti“ (Monumenta Ragusina, Zagrabiae 1879. I. 75). Ну како је Дечански већ идуће године дошао у сукоб са Филипом од Тарента ствар се покварила, а он се 1325 оженио грчком принцезом.

[1]) La sua prima moglie fù figliuola del principe Valachia (Orbini, op. cit. 255).

[2]) *τῇ γὰρ πρώτῃ, θυγατρὶ τοῦ τῆς* ***Βλαχίας*** *ἄρχοντος οὔσῃ, χρόνους τινὰς συνοικήσας εἶτα αὐτὴν μὲν ἀπέπεμψεν εἰς τὴν θρεψαμένεν, ἠγάγετο δὲ τὴν γυναικαδέλφην τοῦ αὐταδέλφου τὸ μοναχικὸν αὐτὴν περιδύσας πρότερον σχῆμα* etc. (Nic. Gregorae op. cit. I. vol. lib VI. 203).

[3]) *ἐκεῖνος* (Милутин) *δ' εἶχε τὴν τοῦ Τερτερῆ ἐκ τῆς τοῦ Ἀσὰν ἀδελφῆς θυγατέρα, λαβὼν ὑπ' ἀσφαλέσι πίστεσι σύζυγον. εἶχε δ' ἑτέραν πρώην, τὴν τοῦ δυσικοῦ σεβαστοκράτορος Ἰωάννου θυγατέρα.* (Georgii Pachymeris, De Andronico Palaeologo, Bonnae 1835. vol. II. lib. III. 272—273).

дицији угарскога краља Лауша I против Видинскога господара Срацимира[1]). Бранковићу је овај податак Орбинијев дошао врло добро због тога, да покаже како су влашки Басараби били у сродству с Немањићима. Па како ће он у истој књизи Хронике да тврди, како је један његов предак Димитрије Бранковић с обзиром на старе родбинске везе између Басараба и Немањића, добио од војводе Мирче један део Крајовскога Баната[2]), природно је, да је Бранковић измислио тенденцијозну причу о Крајовском Банату као миразу тобожње жене Дечанскога, Тенденцијозна је измишљотина и то, да су Срби из Крајовскога Баната помогли Власима да онако сјајно потуку 1330 угарскога краља Карла I Анжу[3]).

Будући да је Бранковићу толико много стало да докаже родбинске везе Басараба са Немањићима, па преко ових и са Бранковићима, није чудо онда, што у приказу владе Дечанскога чини велики екскурз, говорећи опширно о пореклу Влаха, њиховој мешавини са словенским елементом и о пореклу Басараба. За одељак о пореклу Влаха послужио се Бранковић Кромеровим излагањем[4]), али га је са изворима и литературом за то питање упознао учени Иван Луцић[5]). Из Луцића сазнаје Бранковић где се налазе седишта Влаха, према Луцићу наводи он у главном шта говоре о Власима византијски писци. Он цитира Ђорђа Кедрина, Ану Комнину, Јована Зонару, Нићиту Хонскога,

[1]) Orbini, op. cit. 471.

[2]) Хроника, 1265—1266.

[3]) Бранковић се у причању влашко-угарских односа (Хроника, 246 до 247) поводи за Бонфинијем (Rerum Hungaricarum, dec. II. lib. IX. 328—329), али овај податак, за који Бонфиније не зна. показује јасно тенденцију због чега је саопштен.

[4]) M. Cromeri, De origine et rebus gestis Polonorum XII. 212—213.

[5]) J. Lucii, De regno Dalmatiae et Croatiae, 271—286.

Ђорђа Акрополита, Јована Кантакузина, Лаоника Халкондила. Сем тога спомиње Бранковић онде, где говори о првим римским колонијама у Дакији, још и лат. писца IV в. Евтропија, попа Дукљанина, који, вели, говори да Власи станују „ва сърбски, босански и хърватски планински горах“[1]).

Није јасно шта је Бранковићу послужило као извор за његову наивну теорију о пореклу Басараба. По свој прилици да ће све то бити његова фантастична измишљотина. Он каже да су Словени, доселивши се са севера у Подунавље, именовали своју децу „Богославь, ини називахꙋ Богодань, ѿт иниже рекоми бивахꙋ Божидарь, дрꙋзиже нарицахꙋ Божирабь, ѿт них же и прародителни прѣдедови сего последнѣго Басараба воиводи рождени бише и лозомь влекꙋще се до времена Ираклиꙗ цара, имже брачно сародьствие сатворившимь, един ѿт них ва сꙋпрꙋжницꙋ себе ваземь дащер племенитаго рода Ираклиа цара христианьскаго васеленства, и гречаски его сародници ради гречаскаго танкословителнаго имь езика, нека слова применивше ва место Божирабь имьенꙋюще его Беспрабь глаголахꙋ“[2]). Како је нашао код Кромера да се Власи сем романскога језика служе још и словенским[3]), каже Бранковић да се Власи, помешавши се вбог заједничког живота са Словенима, назвали „Словеновлахи“. Тако је, дакле, Бранковић, читајући старија дела о пореклу Влаха, а знајући за употребу словенскога језика у цркви

[1]) Хроника, 257—258.

[2]) Хроника, 248—249.

[3]) ...lingua nova ex veteri sua barbara et romana confusa ac corrupta utuntur. Per multa tamen retinent latina verba. Tametsi Russiam quoque Slavicam linguam in usu habent. M. Cromeri, op. cit. 212).

и држави влашкој, дошао на мисао да Влахе прогласи за словеновлашки народ.

Сукоб краља Стевана Дечанскога, кога погрешно назива Урошем четвртим место трећим, са бугарским царем Михаилом Шишманићем 1330 исписује из Цамблака, допуњујући овога са неколико патријотских фраза[1]), док о везама цара Михаила са Византијом говори дословце по Орбинију[2]). По Цамблаку даље прича Бранковић о задужбинама Дечанскога, о побуни Душановој и о насилној смрти Дечанскога. Напомена Орбинијева, да је Дечански на самрти проклео Душана и његове наследнике[3]) наводи Бранковића на овако размишљање: „ва томь же ѹдавлѣнию и ва час самьрти своеи, проклетию предасть сина своего и наследники егови, мню ѹбо ꙗко клетва и проклетие тогда биваема мѹченичаским зраком ѿт житиꙗ сего приселившаго се кралꙗ кьрвь ка богѹ вапиюща еще и до сего времена вашль такова, ѿт народа словеносьрбскаго не истрѣблена имеет бити[4]).

Прве године Душанове владе, кога зове шестим Стеваном, прича Бранковић по настављачу АЕ. Данила, скраћујући је нарочито онде, где је говор о односима АЕ. Данила према краљу Стевану Душану[5]). Осим тога одликује се Бранковићев приказ Душанове владе патриотском тенденцијом, чега код настављача нема, а којом га је надахнуо Ор-

---

[1]) Хроника, 268—269. Гласник Срп. Ученог Друштва XI. 72—73.

[2]) Хроника, 262. Orbini, op. cit. 466.

[3]) Dicono alcuni, che quando vennerro essi ministri a levargli la vita che maledisse il figliuolo e li suoi posteri. Et quantunque questa maledittione non s'adempisse in lui, cade non dimeno nella persona di Urosc suo nipote, che perdè il regno (Orbini, op. cit. 259).

[4]) Хроника, 292—293.

[5]) Даничић, Животи краљева и архиепископа српских, 218—220.

бини. Тако напр. настављач Данилов каже да је Душан притиснуо био византијске крајеве до Солуна, те би и њега био заузео, да цар Андроник III није био молио за мир[1]). Бранковић ово место код настављача преиначава тако што каже, да је Душан том приликом преотео Византији све крајеве до Негрепонта и Цариграда „и кроме васакаго сꙋмнѣнии и таи царствꙋющи Константинополски градь притвориль би биль, аще Андроникь царь самирение са кралѣмь сатворити не самотрил би биль“[2]).

Пошто је Бранковић по настављачу Данилову испричао како је Душан начинио под Солуном мир са царем Андроником, набраја са извесним разликама од настављача градове, које је Душан освојио. Тако напр. бележећи Охрид, не може Бранковић а да не дода „идеже първоіꙋстинианьска цьрква сатворена бисть“. Бранковић знаде да је Душан том приликом освојио још Трикалу, Јанину и Канину, која је места нашао код Орбинија[3]).

Прешавши преко настављачеве приче о провали угарскога краља Карла I у Србију[4]), задржава се Бранковић са особитим задовољством на крунисању Душанову за цара. Бранковић истиче како „тогда васефално веселеще се великою радостию испьлни се вас народь словено-сьрбски“, а цар Душан „великославиемь и вазвишениемь великодꙋшиꙗ своего ѡбдьржим биви ва васем светꙋ века сего“[5]).

---

1) Op. cit. 223.

2) Хроника, 298—299. Pensò (т.j. Душан) ancora conquistare tutto il paese fin' à Constantinopoli et senza dubbio haurebbe posto in effeto questo suo pensiero, se non fusse stato prevenuto dalla morte (Orbini, op. cit. 262).

3) Хроника, 305. Orbini, op. cit. 262.

4) Даничић, Животи краљева и архиепископа српских, 227—231

5) Хроника, 308—309.

За ратовање цара Душана са угарским краљем Лаушем I служи се Бранковић Орбинијем[1]). Ну Бранковић се не задовољава само са излагањем Орбинијевим, него наводи и другу верзију о том ратовању, како ју је забележио Григорије Цамблак, чији спис о Душану не знамо из ближе[2]). Поред Орбинија и Цамблака служи се Бранковић још и Даниловим настављачем за одељак о смрти патријарха Јанићија и постављању Саве III за патријарха[3]).

Пошто је испричао ову епизоду из црквене историје, прелази Бранковић без икакве мотивације на приказ односа између влашкога војводе Александра I и угарскога краља Лауша I, држећи се Бонфинија[4]), док приказ српско-босанских односа наслања на Орбинија, допуњујући који пут Орбинијево казивање. Напр. Ѹстрмившемȣ се царȣ вставь са царицею сѫпрȣжницею своею Еленою дащерию Іѡанна Кантакȣзина цара гречаскаго, ѡтходит ва босаньски гранични странах близȣ реки рекомие Дринь[5]). Бранковић је за име Душанове жене могао сазнати из Лукарића[6]), али не знам од куда му нетачан податак да је она била кћи цара Јована Кантакузина.

За односе цара Јована Кантакузина према цару Јовану V Палеологу упућује Бранковић на садржину „ва византіискои книги, ва разделителни први дел книги шестои, томȣже пособствȣюще и

---

[1]) Хроника, 309—317. Orbini, op. cit. 262—263.

[2]) Словенски же историкь Григорие игȣмень Дечански сие последнѣ борително ратование по семȣ подобию ваѡбразив (Хроника, 317).

[3]) Даничић, Животи краљева и архиепископа српских, 379—381.

[4]) Хроника, 323—325. Antonii Bonfinii, Rerum hungaricarum decad. II. lib. 335.

[5]) Хроника, 326. Код Орбинија: Et postosi con l'imperatrice nel viaggio, venne a confini di Bosna, presso il fiume Drina (Orbini, op. cit. 264).

[6]) Luccari, Copioso ristretto degli anali di Rausa, 58.

гречаски историкь Калкокондилас“ као и на тринаесту главу прве књиге Историје Георгија Франце[1]).

После овога екскурза у византијску историју прелази Бранковић без икакве мотивације на путовање у Рим угарске краљице Јелисавете, матере краља Лауша I, служећи се Бонфинијем[2]).

Причу о подели Душанова царства казује Бранковић по Орбинију, само што је Орбинијево казивање, да је Вук Бранковић са Лазарем добио земљу „che confinava col Danubio“, ближе означио са речима: „државꙋ, иже Дꙋнавским брегом изследꙋема биваше рекома Браничево, са шкрстним Кичаиним и инним шбладателним пристоиним подрꙋчием“[3]). На Браничево навело је Бранковића оно место у Летопису, које ставља Радича Бранковића у Браничево“[4]).

За владу цара Уроша служи се Бранковић т. з. Бранковићевим Летописем и Орбинијем. По Летопису пише он да је цар Урош ступио на владу 1357, а за Летописцем поводи се он када каже, како цар Урош није хтео слушати савете старијих[5]). Из Орбинија преводи Бранковић причу о тобожњој погибији цара Уроша:

ва градь Дꙋбровникь прибегнꙋти васхотевь, крал же Вьлкашинь шт некоего служабника еговаго разꙋмев, пе-	si risolvè di fuggire à Rausa. Delche sendo avisato Rè Vucascino da un servitore, gli diede con una mazza di ferro

[1]) Хроника, 336—337.

[2]) Хроника, 340—343. A. Bonfinii, op. cit. decad. II. lib. X. 335—336.

[3]) Хроника, 345. Orbini, op. cit. 270. Орбинијево казивање наслања се на Лаоника Халкондила (Laonici Chalcocondylae, De rebus Turcicis, Bonnae 1843. lib. I. 28—29. Гл. још И. Руварац, О кнезу Лазару 58).

[4]) Гласн. Срп. Уч. Друштва. LIII. 71.

[5]) Гласник Срп. Уч. Др. LIII. 65. 67.

таго Ѹроша цара самотрително васхотение, кюлѹмом сиречь железним клюном или бѹздѹганом ѹдаривь его ѹ главѹ, ѿт нѣгоже ѹдарению ва таи час самьртию изчезает (Хроника, 354—355).

sul capo; del qual colpo egli subito cadè morto (Orbini, op. cit. 271.)

Пошто је Бранковић по Бонфинију испричао поход краља Лауша I против Видинскога господара Срацимира 1365 и влашкога војводе Владислава 1369 [1]), прича он опширно о сукобу краља Вукашина са Турцима. Његово се причање подудара са излагањем код Диканжа, по коме такођер краљ Вукашин пред поразом на Марици побеђује Турке на Косову, чега код Орбинија нема[2]). Интересантно је да Бранковић не усваја Диканжево казивање, да је краља Вукашина у бекству убио његов грабљиви слуга Никола Арсојевић[3]), него по Летопису каже да је Вукашин погинуо у бици. Опет, дакле, намерно прећуткивање једне ружне ствари из прошлости.

У насилној смрти цара Уроша IV и пропасти српскога царства види Бранковић одмазду за насилну смрт краља Стевана Дечанскога, те се губи у размишљању о вечној правди[4]).

Завршујући трећу књигу са пропашћу лозе Стевана Првовенчанога, која је дала српском народу краљеве и цареве, задржава се он на тумачењу имена српских владалаца Стефан и Урош. Име Стефан објашњава Бранковић грчком речи *στέφανος*, док име Урош изводи од халдејске и

[1]) Хроника, 360—362, A. Bonfinii, op. cit. decad. II. lib. X. 357—358.

[2]) Хроника, 363—365. Ducange, Historia Byzantina 294. Orbini, op. cit. 276.

[3]) Овај је податак нашао Диканж код Орбинија.

[4]) Хроника, 367—369.

јеврејске речи ur, која значи огањ[1]). И ако ће се име Урош пре моћи изводити од мађарске речи úr (господар), тумачење Бранковићево од интереса је у толико, што је тачно дао халдејско значење речи ur[2]).

Главну тежину четврте књиге положио је Бранковић на деспотску фамилију Бранковића. Да би показао како деспотска породица вуче лозу од Немањића, излаже Бранковић на почетку четврте књиге род великога кнеза Вукана Немањића, чији је потомак кнегиња Милица, жена Лазарева[3]). За то извођење послужио је Бранковићу млађи Родослов[4]), док у одељку, где је говор о приликама после смрти цара Уроша IV, има његових тенденцијозних измишљотина. Така је тенденцијозна али потпуно плитка измишљотина, да је Николу „Олтомана" и Радича Бранковића још Карло Велики поставио за кнежеве[5]). Исто тако измислио је Бранковић причу да се Лазар венчао за цара, само да би могао даље рећи, како је Вук Бранковић достојанство деспота добио од „цара" Лазара. Измишљена је прича да је „цар" Лазар по смрти краља Лауша I порушио Београд и освојио Мачву[6]).

Бранковића особито интересују црквене прилике за време владе Лазареве, а нарочито измирење српске цркве са Цариградском Патријар-

[1]) ѹрже халдеиским езиком ꙗко и евреиским езиком разѹмеет се бити ѡгань господан (Хроника, 371).

[2]) Wilchelm Gesenius', Hebräisches und Aramäisches Handwörterbuch über das alte Testament, Leipzig 1905. 16.

[3]) Хроника, 373—374.

[4]) Гласник Срп. Уч. Др. LIII. 39.

[5]) Хроника, 375—376. Радича Бранковића из Браничева нашао је Бранковић у Летопису (Гласн. Срп. Уч. Др. LIII. 71).

[6]) Хроника, 378—379.

шијом, о чему прича по Данилову настављачу[1]). Али и на том месту измишља Бранковић са тенденцијом. Он каже како је том приликом удешено да „словеносрпска“ патријаршија има обухватити границе Првојустинијанске цркве, о којој црпе знање из корпуса цара Јустинијана[2]).

Бранковић даље по настављачу Данилову детаљно прича о постављању Јеврема за патријарха, само да би згодно могао уметнути измишљену причу, како је нови патријарх Јеврем 1376 у присуству изасланика Цариградског патријарха Филотеја венчао поново Лазара на царство „ради разрешенија прежде биваеиме клетовние анаѳеми“.

За причу о деци кнеза Лазара комбиновао је Бранковић казивање Летописа са Орбинијевим[3]). Исто тако комбинује Бранковић Орбинијеве податке са Бонфинијевим о напредовању Турака у Европи, држећи се ипак више Орбинија[4]). Причу о боју на Косову прича Бранковић по Орбинију,

---

[1]) Хроника, 379—380. Даничић, Животи краљева и архиепископа српских, 382—383.

[2]) Хроника, 383—385. Бранковић је за опсег архиепископије Првојустинијане сазнао из 11 новеле цара Јустинијана, где је приопћено царево писмо митрополиту Primae Justinianae Кателијану од 535. Ослобађајући Кателијана од сваке јурисдикције Солунскога митрополита, подиже га цар Јустинијан на степен архиепископа с тим, да под његовом влашћу буде „tam ipsa mediterranea Dacia, quam Dacia Ripensis, nec non Mysia secunda et Dardania et Praevalitana provincia, et secunda Macedonia et pars secundae etiam Pannoniae, quae in Bacensi est civitate. Quum enim in antiquis temporibus Sirmii praefectura fuerit constituta, ibique omne fuerit fastigium tam in civilibus quam in episcopalibus causis (Corpus iuris civilis, pars III. Lipsiae 1887. Novella XI. 84. p.) Читајући 11 новелу цара Јустинијана, Бранковић је нашао да све те набројане провинције улазе у опсег Пећске Патријаршије, те је отуда и дошао на споменуту тенденцијозну измишљотину.

[3]) Гласник Срп. Уч. Др. LIII. 70—71. Orbini, op. cit. 314.

[4]) Хроника, 395—398. Orbini, op. cit. 313—314. Bonfinii, op. cit. decad. III. lib. II. 385.

преводећи га делимично од речи до речи. Али како Орбини, као што је познато, по народној традицији прича о сукобу Милоша са Вуком Бранковићем и о издаји Вуковој на Косову, наравно да Бранковић прелази преко тога муком. Изостављајући Орбинијеве речи како је Вук „haveva trattato segretamente con Amurate, per tradire (come già fece) il suo suocero“ [1]), Бранковић говори сасма противно, а наиме, да се Вук борио на Косову против Турака. О Милошу пише Бранковић такођер са великом симпатијом, истичући како се Милош, да би у свом роду вечну славу стекао, одважио да убије султана Мурата[2]).

Пошто је по Орбинију испричао смрт Вука Бранковића, изнео стање у српској земљи после боја на Косову, као и покорење Бугарске, прича Бранковић веома детаљно о приликама у Угарској после смрти краља Лауша I, о покрету на југу Угарске и Хрватске, о почетку владе Сигисмунда Луксембурговца и о боју на Никопољу 1396[3]). Све то, заједно са угарско-влашким односима тога доба, испричао је Бранковић већином по Бонфинију[4]).

За битку на Ангори 1402 и учешће Стевана Лазаревића у тој битци комбинује Бранковић више извора. Тако је за напредовање Тимурленка употребио Кромера и Бонфинија, а за учешће Срба т. з. Бранковићев Летопис[5]).

---

[1]) Orbini, op. cit. 319.

[2]) Хроника, 400—401.

[3]) Хроника, 427—497.

[4]) A. Bonfinii, op. cit. decad. III. lib. I. 362. sqq. lib. II. 386. sqq.

[5]) M. Cromeri. De rebus Polonorum, lib. XV. 252. A. Bonfinii, Rerum hungaricarum, decad. III. lib. II. 392. Гласник Срп. Уч. Др. LIII. 77. Хроника, 498—500.

Догађаје после битке код Ангоре, нарочито српско-турске односе и међусобне односе деспота Стевана Лазаревића са Вуковићима, приказује Бранковић по Летопису. Пошто је испричао како је султан Муса у Пловдину дао заклати Вука Лазаревића и Лазара Вуковића, кличе Бранковић; „Ѡх грознаго слꙋченіѧ, ѡх прискорбнаго представлѥніѧ, ѿх жалостнаго ва мира сем ѡтлꙋченіѧ[1])!“ Бранковић уноси у Хронику и причу о борби синова султана Бајазета, коју такођер доноси по Летопису. Истакнувши за тим по млађем Родослову како је деспот Стеван Лазаревић сазидао манастир на Ресави[2]), чини екскур у угарску, босанску и влашку историју, причајући по Бонфинију о крунисању Сигисмундову за цара, акцији херцега Хрвоја Вукчића (зове га бань Херноѧ) и међусобици између Мирче I и Дана I[3]).

О приликама после смрти деспота Стевана прича Бранковић по Летопису. Како Бранковић зна да су Турци непосредно после смрти деспота Стевана освојили Крушевац и под Исак-пашом покушали да освоје Ново Брдо, биће да је за то имао Орбинијеву причу пред собом[4]). По Орбинију прича он све детаље о шестонедељној опсади Новога Брда, којом приликом се истакла јунаштвом дубровачка колонија са Вуком Бобаљевићем на челу.

О односима деспота Ђурђа Вуковића према цару Сигисмунду прича Бранковић по Бонфинију. Код њега је, а тако исто и код Орбинија, који преписује из Бонфинија, нашао он, да је цар Си-

---

[1]) Хроника, 509.
[2]) Хроника, 514. Гласник Срп. Уч. Др. LIII. 40.
[3]) A. Bonfinii, op. cit. decad. III. lib. III. 406—408.
[4]) Orbini, op. cit. 324.

гисмунд деспоту Ђурђу Вуковићу у замену за Београд дао имања и градове у Угарској[1]).

Бранковић се интересује такођер за она важна питања, која су у првој половини XV века живо занимала духове на западу и у Византији. Ту је на првом месту покушај црквених концила да ограниче папску власт и изведу потребне реформе у римокатоличкој цркви, а сем тога тежња римокатоличке цркве да приведе православне народе у крило римокатоличке вере. Бранковић је доста добро обавештен о тим питањима. Он набраја број прелата, који су учествовали на сабору у Косницу. Он симпатише са саборском тежњом „ꙗко да папа саборꙋ подложним покорением ѡбдьржимь бꙋдеть“, осуђује папску тежњу за универзалном влашћу, истичући, како та тежња јасније излази на видик већ за доба понтификата Гргура I. Бранковић познаје у главним потезима и рад сабора у Базлу, али га, наравно, највише интересује сабор у Фиоренци, који је за неко време остварио јединство између обе цркве. Ну Бранковић као православни не симпатише са радом овога сабора, што се види нарочито онде, где прича о учешћу Кијевскога митрополита Исидора на том сабору[2]). Бранковић се о тим питањима могао информисати код Диканжа. Овај га је и могао упутити на византијског писца XV века Ђорђа Франџу[3]). Бранковића наравно у највећој мери занимају односи деспота Ђурђа Вуковића према Угарској. Због тога он у детаљима прича његову владу, служећи се Летописом а особито Бонфинијем. Бонфинија

[1]) Хроника, 520—521. A. Bonfinii, op. cit. decad. III. lib. III. 410. Orbini, op. cit. 327.

[2]) Хроника, 523—527.

[3]) Ducange, Historia Byzantina 245. Georgius Phrantzes, Chronicon Majus (Migne, Patrologia graeca, t. 156. стр. 770 sqq.)

Бранковић по правилу преводи. Као пример нека послужи оно место, где се износи тежак положај Ђурђев када су Турци заузели Смедерево 1439. Ово је место Бранковић унео и у свој меморијал:

Ерина ка Греком прибегнȣти изволяеть, сȣпротивже томȣ Геѡргие ка Ȣгром, ѡтнȣдȣже пришал беше вазвратіти се васхотевь, слепотȣ же синовом своим еще не ведȣщȣ емȣ... (Хроника 545).

Irene ad Graecos suadet, ad Ungaros contra, unde profectus erat, et quorum olim fidem exploratam habebat, ejus animus hortabatur. Filiorum caecitatem nondum acceperat.. (A. Bonfinii, op. cit. decad. III. lib. V. 441).

Бранковић се у тој партији, где говори о приликама деспота Ђурђа после пада Смедерева, служи још и Кромером[1]), али само местимично, док му је главни извор Бонфиније. По њему прича он о пореклу Јована Хуњадија, о Сегединском Миру 1444 и о догађајима после рушења тога мира, о поразу хришћанске војске у боју код Варне[2]). Једино се Бранковић удаљује од Бонфинија онде, где прича о војном походу Хуњадија против влашкога војводе Влада I Дракула (1445). Док Бонфиније каже да је Хуњади том приликом победио и погубио Дракула[3]), Бранковић додаје, да је Хуњади тада наметнуо Влашкој свој грб: гаврана са крстом у кљуну и златним прстеном на нози. Од тога се доба, вели он, „влахозапланинска“ земља грчки називала „ȣнгровлахиѩс“ а „словенским“ језиком „ȣгровлахіиска землѩ“[4]). Не знам од куда ово Бранковићу.

[1]) M. Cromeri, op. cit. lib. XXI. 316.

[2]) Тако је напр. пасаж о сумњи на војводу Влада Дракула, да потајно држи са Турцима, преведен из Бонфинија (Хроника, 584. Bonfinii, op. cit. decad. III. lib. VI. 471.), даље Муратов говор пред битку на Варни (Хроника 595, Bonfinii, op. cit. decad. III. lib. VI. 474).

[3]) A. Bonfinii, op. cit. decad. III. lib. VII. 479.

[4]) Хроника, 601—604.

Залажење у влашку историју наводи Бранковића поново на омиљену тему о пореклу Басараба, чију лозу и на овом месту повлачи чак из времена цара Ираклија. Сем тога понавља Бранковић и овде у главном Кромерову причу о пореклу Влаха, прелазећи преко друкчијег извођења Бонфинијева, које му се по свој прилици није свидело[1]). Овим екскурзом од неколико страна посведочио је Бранковић не само своју некритичност, него и приличну неумешност у распореду градива.

Како је Бранковић на овом месту детаљније зашао у историју Влашке, није могло проћи, а да не рекне коју о првим почецима Молдавске кнежевине. Он је за историју молдавске кнежевине (terra Moldaviae или terra Moldavana савремених споменика), која се као таква јавља половином XIV века, прибирао податке из Кромера[2]). Али је Бранковић сем Кромера имао и друге изворе, по свој прилици молдавску хронику Григорија Уреке из XVI века. Тако напр. спомиње Бранковић као првог молдавскога војводу Дьргича или Драгоја, кога је наследио син Сась[3]). Кромер не зна за њих, али ће тај Бранковићев Дьргичь бити по свој прилици војвода Драгош молдавске хронике, који се спушта из Марамуреша и заснива молдавско војводство. О синовима Саса: Стевану и Петру, прича Бранковић по Кромеру, а тако исто и о влашко-пољским односима у другој половини XIV века, док се за угарско-пољске и угарске влашке односе у XV веку служи Бонфинијем и Орбинијем.

---

[1]) A. Bonfinii, op. cit. decad. II. lib. VII. 284. dècad. III. lib. IX. 530.

[2]) M. Cromeri, op. cit. XII. 313.

[3]) Хроника, 616.

Прелазећи на односе деспота Ђурђа са Хуњадијем, не може Бранковић да се приликом говора о Кладову не сети своје катастрофе, која га је задесила због зависти и пакости непријатеља[1]). Бранковићу је Бонфиније главни извор за приказ српско-угарских односа у XV веку, али се он местимично обзире и на Орбинија, док се за историју молдавскога војводе Богдана I служи Кромером[2]).

Пошто је испричао молдавско-пољске односе, прелази Бранковић са речима „ва сие же писано лето“ на смрт Мурата II, почетак владе Мухамеда II и пад Цариграда, излажући све то по Бонфинију[3]).

Пропаст Византије и освојење Цариграда даје повода Бранковићу не само да се задржи на опису знамените цркве св. Софије, него да на петнаест страна пружи формалну расправу о њој, коју он назива „кратко изложително саписание“[4]). Бранковићу је познат био Диканжев опис цркве св. Софије[5]), али његова расправа садржи много више. Не мислим да је Бранковић самосталном студијом извора прикупио из грчких и других писаца сва карактеристична места о цркви св. Софије. Можда га је на та места упутило Комбефисово издање приче *Διήγησις περὶ τῆς οἰκοδομῆς τῆς ἁγίας Σοφίας*[6]). Главно је да је он том приликом сем интереса за грађевину показао своје знање грчкога језика. Износећи главне црте из историје цркве св. Софије, позива се он на Куропалату, на Нићифора Калиста. Он

[1]) Хроника, 649.

[2]) Хроника, 680. M. Cromeri, op. cit. XXII. 335.

[3]) Хроника, 687 sqq. A. Bonfinii, op. cit. decad. III. lib. VIII. 497—498.

[4]) Хроника, 700—715.

[5]) Ducange, Constantinopolis christiana, III. 5—6.

[6]) Byzantinische Zeitschrift, X. 455—476.

цитира на грчком Георгија Кедрина, Јована Зонару, хотећи упознати читаоца када су и којом приликом ударени темељи црквени. Он зна за Прокопијеву персијску и вандалску војну. Он се позива на Прокопијево ***Περὶ τῶν τοῦ Ἰουστινιανοῦ κτισμάτων***, из кога наводи пуне две стране на грчком. Он зна за „Политичаска стихословствиіа“ Константина Манасеја, из кога цитира 8 стихова на грчком. Он се позива на Сократову и Евагријеву црквену историју, цитира на грчком Михаила Глику и Теофилакта Симокату, он зна за још једног византијскога писца из VI века, Агатију, спомиње преко реда одредбе византијских царева за цркву св. Софије: Ираклија, Манојла Комнина, Јустинијана, Константина Порфирогенита. Он за однос цара Манојла Комнина према цркви св. Софије цитира грчки Нићиту Хонскога (Никита Кхонаром), а сем тога наводи он на грчком и једно место из Алексијаде Ане Комнине. Он спомиње даље Корипа, Теодосија Зигомалу, Ђорђа Францу и Павла Варнефрида. Међу новијим спомиње он опис пута Николаја Николајева у Турску, Готфрида Ланга, Мартина Крузија и Герлаха, саопштивши у преводу једно писмо Герлахово из Цариграда од 1575 Мартину Крузију. Напокон позива се Бранковић још на путопис Соломона Швајгера и Севастијана Скротера. Али док је Бранковић толико издашан у навођењу туђег мишљења о цркви св. Софије, не износи он скоро никако своје утиске о тој знаменитој грађевини, коју је за цело гледао, када се бавио у Цариграду 1665 и 1666 г.

Приказавши пад Цариграда, прелази Бранковић на акцију папе Николе V да покрене крсташку војну против Турака. Како за те детаље тако и за

провалу Мухамеда II у Србију 1454 и заузеће Новога Брда 1455 служи се Бранковић Бонфинијем, називајући Бонфинијев Sztrebernik Сребьрние бане, према мађарској речи bánya — рудник. Али је Бранковић Бонфинијеве податке о Мухамедовим освојењима у Србији попуњавао још и казивањем Летописа,[1]) а сем тога и онде, где је говор о погибији Петра Ковачевића под Сребрницом у Босни. Бранковић по т. з. Бранковићеву Летопису погрешно прича о преносу моштију св. Луке у митрополију Грачаничку место у митрополију Смедеревску[2]).

Како Бранковића интересује живот деспота Ђурђа Вуковића до ситница, наравно да дословце доноси Орбинијеву причу о покушају минорите Јована Капистрана да деспота преведе на римокатоличку веру, док се за сукоб деспотов са Михаилом Свилојевићем сем Орбинија служи још и Летописом[3]). О смрти деспотовој, његову изгледу и његовим потомцима послужио му је Орбини са Летописом такођер као главни извор, али је тај одељак Бранковић накнадно намерно мењао. Као Орбини и Летопис тако и Бранковић каже да је деспот Ђурађ Смедеревац имао три сина Гргура, Стевана и Лазара. Док Орбини не зна ко је била жена Гргурева, о коме збуњено пише да је побегао у Угарску и онде оставио незаконита сина Јована са још неколико деце[4]), дотле Бранковић зна да је Гргур био ожењен Теодором или Теклом Кантакузи-

[1]) Хроника, 715-723. A. Bonfinii, op. cit.decad. III. lib. VIII. 498--499. Гласник Срп. Уч. Др. LIII 90—91.

[2]) Ил. Руварац, O prienosu tiela sv. Luke u Smederevo (Rad. Jugosl. Akad. V. 177.)

[3]) Orbini, op. cit. 339—340.

[4]) Gregorio... fuggì in Ungaria, là doue si mori senza figliuoli legittimi; lasciò bene Gioanni con alcuni altri suoi fratelli bastardi (Orbini, op. cit. 341.)

новом, са којом је имао сина Вука. Бранковић је Вука т. з. Змај-деспота Вука нашао у Летопису[1]), али не знам где је нашао Теодору Кантакузинову. О овој Теодори не зна ништа састављач генеалогије Кантакузина, бан Михаило Кантакузин, који иначе зна да је Ирина Кантакузинова удата била за деспотом Ђурђем Вуковићем, а Ана Кантакузинова да је била жена Стевана, херцега од Св. Саве[2]). Биће, дакле, да је ова Теодора — Текла измишљена личност, која је потребна била Бранковићу да тобожњега сина Гргурева и Теклина, а свога претка Лазара, доведе у сродничке везе са Кантакузинима. Измисливши Теклу, Бранковић је отишао и даље у измишљању. Он је према казивању Орбинија сину Гргуреву и Теклину Вуку прибројао брата Јована са још неколико браће. Кашње пак, рад извести себе од деспотске лозе, избрисао је он ово, те је на место Јована и његове безимене браће ставио Вука, Гргура, Димитрија, Ђорђа и Лазара, са којим ће да доведе у везу Роксанду, жену молдавскога војводе Александра и свог тобожњег претка Ђорђа, оца Аврамова[3]). На почетку пете књиге говори Бранковић опет о Гргуревим потомцима. Али је Бранковић и ту накнадно брисао, те придао Змај-деспоту Вуку браћу Лазара, Гргура, Димитрија и Ђорђа. Доцније је он и у том додатку мењао, избрисавши Димитрија и Ђорђа, да би их могао даље уврстити као синове Лазареве и браћу Роксандину[4]). Тако је, дакле, Бранковић после прилич-

[1]) Бранковић је увиђао нетачност казивања Бонфинија, по коме је Змај-деспот Вук син Стеванов, а Јован и Ђорђе (владика Максим) синови Гргуреви, па га стога одбацује (A. Bonfinii, decad, III. lib. X. 546).

[2]) N. Jorga, Genealogia Cantacuzinilor, 18—19.

[3]) Хроника, 726. Види приложени фотографски снимак.

[4]) Хроника, 1175. Види приложени фотографски снимак.

ног натезања склопио генеалошку таблицу, коју смо приопћили на 36 страни. Са њоме је он приказао себе као потомка српске деспотске породице а сродника Кантакузина и Басараба.

О женидби слепога деспота Стефана и његовим синовима Ђорђу и Јовану прича Бранковић сасма кратко по Летопису, док податке Орбинија о кћерима деспота Лазара хотимично изврће, само да би потомке деспота Ђурђа довео у везу са влашким Басарабама. По Орбинију најстарија ћерка деспота Лазара Марија удата је била за Стеваном, последњим краљем босанским, Јерина за Јованом Дуком „di San Pietro in Galatina“, и Милица за Леонардом деспотом од Арте[1]. По Бранковићу Јерина је пошла за Димитрија Јакшића[2] а Милица за влашкога војводу Њагоја Басараба[3]. Даље ћемо видети да је ова тврдња Бранковића немогућа. Овде ћемо само нагласити, да се Бранковић за последње дане деспотовине служи Летописом и Орбинијем, чије податке искреће како то њему иде у прилог[4].

Пошто је начинио кратак екскурз у молдавску историју за владе Петра III Арона на почетку друге половине XV в., служећи се Кромером[5], прелази Бранковић на детаљан приказ угарске историје. Ту се опширно описује турска опсада Београда

[1]) Orbini op. cit. 340. Орбинијево казивање у главном је тачно. Деспот Лазар имао је три кћери: 1) Мару, удату за босанским краљем Стеваном Томашевићем, 2) Јерину, удату за Јованом, сином Ђурђа Кастриота, и 3) Милицу удату за Леонардом III, сином грофа Карла II, господара Занте из куће Токо (Ил. Руварац, Двије босанске краљице у Гласнику Зем. Музеја у Босни и Херцеговини 1893, 566—568).

[2]) Овога је Бранковић нашао код Бонфинија, где се прича о догађајима у год. 1476. (A. Bonfinii op. cit. decad. IV. lib. IV. 595.).

[3]) Хроника 727.

[4]) Хроника, 728—739.

[5]) M. Cromeri, op. cit. XXIII. 352.

1456, приказују прилике у Угарској после смрти Јована Хуњадија, провале турске у Угарску и Ердељ, односи влашкога војводе Влада II Цепеша, кога Бранковић правилно назива Дракуловићем, према краљу Матији и Турцима. За сву ту опширну партију служи се Бранковић Бонфинијем [1]).

Бонфиније је даље послужио као извор за причу о пропасти босанске краљевине, али поред њега преводи Бранковић у том одељку и Кромера [2]).

До сада је Бранковић обраћао главну пажњу приликама на Балкану, Влашкој, Молдавској и Угарској. Испричавши по Бонфинију односе краља Матије према молдавском војводи Стевану III Великом, прелази Бранковић на приказ угарско-чешких и угарско-папских односа, служећи се опет Бонфинијем [3]). Речима: „Сиꙗже ꙋбо бивахꙋ ва лето господне ҂а҃.у҃.ѯ҃.г҃.“ уводи Бранковић читаоца у приказ сеобе Срба у Угарску. По њему су се Срби за доба краља Матије прво спустили „ва старовременно Гоѳословенско престолно место именꙋемо Срем“, који је још пре Атиле био „илиричаско престолно начелствие“, а по сведоџби Касијодора „честь второи Пишнiи рекомои Панноніи“. Други део, српског народа прешао је Дунав па се населио у Јоанопољској држави. Ова држава носи ово име још од гото-словенскога војводе Јована, а латински се по Птолемеју зове Дакија [4]). За сеобу Срба у Угарску пружио је Бранковићу нешто по-

---

[1]) Хроника, 740—770. A. Bonfinii, op. cit. decad. III. lib. VIII. 499. sqq. lib. X. 543 sqq.

[2]) Хроника, 770—772. A. Bonfinii, op. cit. decad. III. lib. X. 546. M. Cromeri, op. cit. XXV. 374.

[3]) A. Bonfinii, op. cit. decad III. lib. X. 561—562.

[4]) Бранковић мисли овде на осму главу треће књ. Географије Клаудија Птолемеја, где се разлаже шта је Дакија (Claudii Ptolemaei, Geographia, 177.).

датака Бонфиније, а за сеобу потомака херцега Стевана Вукчића у Угарску Орбини, по коме и прича о дукату Св. Саве и његовим границама [1]).

Бранковића сеоба Срба у Угарску нарочито стога интересује, што му се даје прилика да говори о избору Вука Гргуревића за деспота српског. Пошто су, вели он, Срби прешли у Угарску, „кроме своероднаго вождоначелника пребити не вазхотеше, на старовременним своим ѡбичаемь, деспотскаго рода лозом влекꙋща се, кнеза Вьлка Бранковитꙗ... избранием себе деспотом бити поставꙗют ва лето господне ҂.з҃.ѕ҃.о҃.д҃. [2]) Бранковића је на ту годину навео Бонфиније, који каже, да је краљ Матија после сретно свршеног рата са Чешком (1471) обдарио деспота Вука кастелом „Feyérkő“ [3]). Ну о каквом избору Вукову за деспота не може бити речи. Бранковићу је избор потребан био, да би могао још боље оправдати пред Србима и будућим српским генерацијама своје миропомазање и свој избор за деспота. Па као што је тенденцијозна измишљотина Вуков избор за деспота, тако Бранковић тенденцијозно измишља када каже, да је заповедник Темишвара Павле Кинижи (Kenesey код Бонфинија) био Бранковић, и да се по сведоџби Бонфинија називао деспотом земље „Јоанопољске [4]“). О свему томе не зна ништа Бонфиније, који за Павла каже да је „humillimo genere natus“ [5]). Исто је тако измишљотина Бранковићева, да је после смрти Павлове постављен био за Јенопољског деспота рођак Павлов Јосиф Бран-

---

1) Хроника 794. Orbini, op. cit. 388—389.

2) Хроника, 795.

3) A. Bonfinii, op. cit. decad. IV. lib. II. 576.

4) Хроника 855.

5) A. Bonfinii, op. cit. decad. IV. lib. II. 567.

ковић. Бонфиније, Бранковићев извор, просто каже да је за заповедника Темишварског постављен Josephus qui ab eo (т. j. од Павла) fuerat educatus[1]).

Чудновато је да Бранковић, испричавши смрт Змај-деспота Вука 1485 у Сланкамену, не говори ништа о његовој тобожњој браћи. Тада, када је писао тај одељак Хронике, није знао ништа рећи о њима, као ни о Вуковим потомцима[2]). Он је, како смо мало час рекли, тек накнадно дефинитивно израдио генеалошку таблицу, придавши Вуку браћу Гргура и Лазара.

Свршивши са Змај-деспотом Вуком, прелази Бранковић са уобичајним „при времена же сиы“ на детаљан приказ турско-молдавских, пољских и пољско-молдавских односа у другој половини XV века, служећи се Кромером[3]). Не објаснивши ни једном речи због чега му је потребан био тако велики излет у молдавску и пољску историју, прелази он на синове деспота Стевана слепога, служећи се млађим Родословом[4]). Како је син деспота Стевана Ђурађ (владика Максим) имао веза са Влашком, наравно да његова личност Бранковића интересује у пуној мери. О њему прича он на два места[5]).

Пошто је Бранковић по млађем Родослову испричао како се Ђурађ у манастиру Ждрелу кришом постригао и како га је на његову поруку митрополит Софиски Калевит поставио у Купинику за

---

[1]) Op. cit. decad. V. lib. IV. 741.

[2]) Родившие же се чеди и наследники сего втораго Вьлка деспота и Павла кнеза, нами доволно ведоми не бивши, оставлаем' их лѵч'ше ведѵщим' писанию предати да вазмогѵт'. (Хроника, 893.).

[3]) Хроника, 893—922. M. Cromeri, op. cit. lib. XXIX. XXX.

[4]) Хроника, 922. Гласник Срп. Уч. Др. LIII. 43.

[5]) Хроника, 922—923. 933 sqq. 953—964.

свештеника, каже он, како је Максим, бојећи се Турака, прешао у Влашку са моштима оца и брата.

Све ово нашао је Бранковић у млађем Родослову, којим се послужио и састављач кратког житија архиепископа Максима[1]). Како се у овом кратком житију прича да је Максим посредовао за мир између влашкога војводе Радула IV и молдавскога Богдана III, о чему и Бранковић прича[2]), како даље Бранковић као и писац житија каже, да је Максим место Крушедол измолио од својих рођака Стевана и Марка Јакшића, биће онда да је Бранковић знао за ово кратко житије. Али Бранковић зна из живота АЕ. Максима још много других детаља, које у кратком житију не налазимо. Тако на пр. прича он да је молдавски војвода Богдан III обдарио АЕ. Максима приликом његова бављења у Молдавској архијерејском штаком, која »и до сего д'на ва кивоте при светие мощи егови стоеще ѡбретаест се«. Бранковић даље зна, да је АЕ. Максим војводи Радулу ишао на руку приликом војводина бављења у Будиму код угарског краља Владислава II. Боље него кратко житије познаје Бранковић односе АЕ. Максима према војводи Михњи I, због кога је око 1509 морао напустити Влашку и отићи у Кру-

---

[1]) Гласник Срп. Уч. Др. XI. 125—129.

[2]) Споменућу да је Бранковић о овоме могао наћи података још и у Путнанском Летопису, као и у Хроници Уреке. (Чед. Мијатовић, Српски одзраци из румунске историје у Летопису Матице Српске књ. 187. стр. 12—13.), али понајпре још могао је он неке детаље чути од једнога калуђера у манастиру Бистрици у Молдавској, о чему ће бити ниже речи. У том манастиру жива је била успомена на АЕ. Максима, како сведочи Летопис тога манастира. У том Летопису под г. 1506 читамо: »И тамо приде (т. ј. Јовану Богдану) единь калоугерь именемь Максиміѧнь, сынъ деспота царѣ србскаго, и оумоли господина Богдана воеводы съ мнѡгымь оумоленіемь, ѩко да сѧ съмирить съ Радоуломь воеводѡм etc. (Joan Bogdan, Cronice inedite atingătoare de istoria Romînilor, Bucureştĭ 1895. 48).

шедол у Срем, који је измолио од Стевана и Марка Јакшића[1]). За све те детаље морао је Бранковић сем Николе Иштванфија[2]) имати још и неки румунски извор. Али даље Бранковићево причање о односима АЕ. Максима према влашком војводи Басарабу V Њагоју (1512—1521), о чему писац житија ништа не говори, биће већим делом измишљотина Бранковићева.

Пошто је, прича Бранковић, Њагоје Басараб изабран био за влашкога војводу и од султана Селима добио кафтан, беглик (заставу) или хаћимлук и хатишериф, позвао је он АЕ. Максима да заузме своју митрополитску столицу. У исто време, вели Бранковић, затражио је Њагоје по савету крајовских бојера од Максима за жену његову „анеѱию сиреч брат8чедн8 дев8 штроковиц8“. АЕ. Максим одазове се позиву, те своју рођаку венча у Бистрици са војводом Њагојем. Приликом венчања узео је Њагоје име Басараб, а Милица, ћерка деспота Лазара а братучеда Максимова назва се Деспином. Тако се, додаје Бранковић, род Басараба и по други пут брачним везама породио са српском владалачком лозом. Истакнувши све то, наглашава Бранковић, како се слика АЕ. Максима заједно са сликом Деспининином, коју држи на рукама, налази „ва... цьрков Бистричскаго монастира шбител, при двери посред цьркви биваемие, ваходеще вь цьрков шт левие

---

[1]) Споменућу да су војводу Михњу убили у Сибињу у марту 1510 Данчул Ћепелуш и Митар Јакшић, кога је у брзо за тим убио син Михњин Мирче (Упор. екскурз Ј. Богдана у књизи Vlad Ţepeş şi naratiunile germane şi ruseşti asupra lui, Bucureştĭ 1896. 69—74. Података о томе има и Engel, Geschichte der Moldau und Walachey, 194 sqq., а и српски Летописи говоре о томе, гл. Гласник LIII. 105.)

[2] По Иштванфију прича Бранковић о бављењу Радулову у Будиму. (Nic. Isthuanffi, Regni hungarici historia IV. 36—37), али биће његова измишљотина да се и АЕ. Максим тада бавио у Будиму.

страни на стенѣ каменнаго зида«.[1]) Бранковић даље прича, да је војвода Њагоје по наговору АЕ. Максима и жене Деспине закључио да подигне манастир у граду Арџешу, те је у ту сврху из области „сьрбскаго начелства ка приморским странам“ дао дозвати неимаре, а оданде и мрамор донети. Њагоје је даље по наговору Максимову украсио цркву у Арџешу сликом цара и великога кнеза „Лазара Гребелыновиты“, па је за тим двор свој из Арџеша пренео у Трговиште, подигао онде цркву и у њу сместио митрополију. После тога, наставља Бранковић, предао је Максим митрополију своме последнику, а он је, обдарен Њагојем, отишао у Срем, где је довршио манастир Крушедол. Ту у манастиру смештено је његово „нерѹшимо... знаменитим благоѹханием недѹждние исцелевающе“ тело у ћивоту заједно са матером Анђелином, а у другом ћивоту опет отац Стеван са братом Јованом.

У овој причи Бранковића пада пре свега у очи тенденција да се породица Басараба доведе у сродничке везе са српском деспотском лозом. Бранковић је Басарабе довео у везу са деспотском линијом тако, што је Милицу, по Орбинију ћерку деспота Лазара а жену Леонарда од Ларте, придао Њагоју Басарабу као жену. Ну ово није могуће. Ако би Милица-Деспина, жена Њагојева, била кћи деспота Лазара, онда би она приликом удаје за Њагоја 1512 морала имати најмање 54 године, а живела би близу сто година, јер се још 1554 спо-

[1]) Хроника, 957. Крај свега распитивања нисам успео добити из Букурешта никаква обавештења о тој слици у Бистричком манастиру. Што се тиче манастира, биће пре онај на реци Бистрици, југ. зап. од Јаша, основан за владе Александра I Доброга поч. XV века (Marele Dictionar Geografic, Bucureştĭ 1898. 420 sqq.) а не онај у Олтенији.

миње у животу.[1]) Ако је пак ова Деспина била кћи деспота Јована Стефановића, као што мисле Чеда Мијатовић, Никола Јорга и Илија Барбулеску, не наводећи за то никаквих јачих доказа,[2]) онда је она морала поћи за Њагоја пре него што је овај ступио на владу 1512, јер је четврто дете из тога брака Роксанда пошла већ у јануару 1526 за Радула „de la Afumaţĭ“[3]). Било како му драго, факат је то, да кћи деспота Лазара није била удата за Његојем Басарабом, нити је АЕ. Максим на почетку Њагојеве владе имао каква учешћа у Њагојевој женидби. Ако је Бранковић био тачно информисан да је у манастиру Бистричком збиља постојала слика АЕ. Максима са Деспином, онда би се могло са више веројетности узети да је та Деспина била кћи деспота Јована[4]). Тако би онда Њагоје Басараб био пашеног потоњем молдавском војводи Петру IV Рарешу, који је имао за жену Јелену, кћер деспота Јована. Према томе оставио би деспот Јован за собом три кћери: Марију, Деспину и Јелену, а не само Марију, жену Фердинанда Франкапана, како Орбини прича[5]). Биће даље Бранковићева измишљотина да је АЕ. Максим утицао на војводу Њагоја да подигне славни манастир „Curtea de Argeş“, врло интересантну грађевину због извијених кубета. По нас′ је казивање Бранковићево занимљиво с

[1]) N. Jorga, Inscriptiĭ din bisericele Românieĭ, Bucureştĭ 1908. I. 146.

[2]) Летопис Мат. Срп. књ. 187. стр. 12. N. Jorga, Geschichte des rumänischen Volkes, I. 368. И. Барбулеску, Румуни према Србима и Бугарима, Београд 1908. 96. Жао ми је да нисам могао доћи до часописа Convorbirĭ-literare за г. 1903., где се о том расправља.

[3]) St. Nicolaescu, op. cit. 19.173.

[4]) За родбинске везе Деспине са деспотском фамилијом као да говори и запис из г. 1519 на фелону, који је Деспина поклонила задужбини АЕ. Максима, манастиру Крушедолу (Љ. Стојановић, Стари српски записи и натписи I. бр. 437).

[5]) Orbini, op. cit. 342.

тога, што се из његова описа види, да је он за време бављења у Влашкој посетио манастир Арџеш. Ту у Арџешу видео је он на десној страни источнога зида препрате слику Њагоја, Деспине и њихово шесторо деце. Али Бранковића особито интересују на десном (јужном) зиду препрате слике кнеза Лазара и кнегиње Милице[1]). Не знајући за раније везе између војводе Радула I и кнеза Лазара[2]), каже Бранковић, да је слика „цара" и великаго кнеза.... Лазара Гребелњановитња постављена у манастиру Арџешу настојањем АЕ. Максима[3]).

Бранковић се задржава нарочито и на брату АЕ. Максима, деспоту Јовану. Он каже да су Срби, крај свега тога што су се у Угарској налазили „кроме земьлнаго им штачаства", ипак Јована изабрали за деспота, да би стари обичај избора остао у пракси[4]). И овде се, дакле, јавља иста тенденција као и раније, где је говор о тобожњем избору Вука Гргуревића за деспота.

Причајући по млађем Родослову о женидби деспота Јована са Јеленом, ћерком Стевана Јакшића, даје се на посао да докаже велику старину породице Јакшића. Како се код Кромера половином XII века спомиње „Jaxa serborum sive vi-

---

[1]) Монографија пок. проф. Гр. Точилескуа „Curtea de Argeş" није ми дошла до руке, те се овде служим белешкама и проф. архитектуре Андре Стевановића, на чему сам му особито захвалан. О Арџешу види још и споменуту студију Ч. Мијатовића (Летопис књ. 187. стр. 31).

[2]) Летопис, 1. с.

[3]) Крај свега тога што се на слици око главе Лазареве чита „Господинь кнезь Лазарь" зове га Бранковић ипак царем и самодржавним начелником „васемѹ васточномѹ Илларикѹ" (Хроника, 960).

[4]) Хроника, 924.

nidarum dux«[1]), Бранковић је овога старешину Лужичких Срба прогласио за родоначелника Јакшића.[2])

Податке о царици Мари и њеној сестри Катарини Цељској узима Бранковић из Родослова, док се за податке у Угарској после смрти краља Матије служи Иштванфијем, који баш наставља онде где Бонфиније свршује. По Иштванфију прича Бранковић какви се обичаји врше у Угарској приликом рођења краљева сина, па том приликом говори и о етнографским односима између Дунава и Тисе. Иштванфијево казивање, да на великој равници између Дунава и Тисе станују »Cuni sive Cumani ac Jaziges«, прецначује Бранковић те каже, да на том простору станују »именȣеми Кȣни или ѣакоже нинѣа нарицают се Кȣмани, Бононіі или по нашемȣ нарицанию Бȣнев'ци Ш'веви рекоми Шокци«[3]). Имамо ли на уму да је Бранковића пут за Будим и Беч водио кроз садашња буњевачка насеља, није чудно да је на Буњевце обратио пажњу, те их кашње поставио међу Иштванфијеве Кумане и Јазиге.

Причу Иштванфијеву о успешном војевању Павла Томорија против Сикуљаца у Ердељу допуњује Бранковић тако, што по њему у тој борби учествује и Стеван Јакшић са својим српским одредом. Бранковић зна чак и то, да су притешњени Сикуљци позвали у помоћ споменутог влашкога војводу Михњу, који је владао од 1508—1510[4]). Не знам од куда ови подаци Бранковићу, али на-

[1]) M. Cromeri, op. cit. VI. 96.
[2]) Хроника 925—926.
[3]) Хроника, 994. N. Isthuanffi, op. cit. IV. 35.
[4]) Хроника, 948—949.

помињем да наши Летописи бележе смрт великога војводе Стевана Јакшића у Бечу још под год. 1489[1]).

Са престанком српске деспотовине концентрише Бранковић пажњу на Угарску и на њене суседне земље. Тако на пр. приказује он по Кромеру прилично детаљно молдавско-пољске односе за владе војводе Богдана III и краља Александра поч. XVI века[2]), док се за одлуке Ракошкога сабора 1505, које су наперене биле против владавине стране династије у Угарској, служи Иштванфијем. По овоме прича он и о Вербецијеву Трипартитуму, којим је фиксирано угарско обичајно право, а Иштванфи му служи као извор за опис упадаја војводе Јована Запоље у Србију 1515 и за пораз Мађара у Босни под Сребрником[3]).

Бранковић је опсежну повест Иштванфијеву читао врло пажљиво. Нашавши у регистру да су Турци бискупа Петра Бериславића убили „ad amnem Coreniciam", враћа се он поново на питање о пореклу своје фамилије. Сличност имена реке Коренице у Лици, коју назива „Корениту" наводи га на Корениће, који су по породичном предању важили као колевка Бранковића. Ну не знајући право где су Коренићи, он је, заведен сличношћу Иштванфијева назива, на реци Кореници поставио најстарија седишта својих предака још у време Гота[4]). Доцније је он на ивици ову партију допу-

---

[1]) Гласник Срп. Уч. Др. LIII. 103.

[2]) M. Cromeri, op. cit. XXX. 445.

[3]) Хроника, 971 sqq. 983 sqq. 990. Isthuanffi, op. cit. IV. 40. VI 53. 58. Бранковић и овом приликом реч fodina преводи са мађарском речи баны.

[4]) Зде и сіе ведомо бити возможет, ѩко древним временом при текѹщие реки сеи рекомои Корениту, Бранковичевскаго племена род ва пьрвее вадрѹзително свое пребивание сатворил беше, ѿт нееже реки тог'да тамо пребивающеи Бранковичи преименованим пореклом названи биваху Коренитуи Бранковичіи (Хроника, 992).

нио причом да су се Бранковићи из Коренића преселили у Подгорицу, а одатле „ва Браничевскꙋ дьржавꙋ, ва место именꙋемо Смедерево, идеже ва последне време деспот биви пьрви Гешргие Бранкович, поваегда Жигмондꙋ кесарꙋ промененисм град Белградски вздаваше ва место Белграда ва Смедерево престолни свои град сатворив[1]).

Почетак владе угарскога краља Лауша II и његове односе према римској курији прича по Иштванфију[2]), док за опис Београда и његову историју комбинује Иштванфијеве податке са Орбинијевим казивањем. По Иштванфију је порушени Београд рестаурисао бан Стеван Немања, босански краљ и трачки деспот а таст краља Лауша I, а Сигисмунд је добио Београд у замену за добра и градове у Угарској од наследника Немањина деспота Ђорђа[3]). Бранковић увиђа збуњеност Иштванфијева казивања, те га дотерује на своју руку. На место Немање ставља он „Лазара, великаго кнеза и цара сьрбскаго“, те по Орбинију пише, да се Лазар по смрти краља Лауша дочепао Београда[4]), добивши при том „Пишнию Сремскꙋ, и Подунавље „са шграниченем брежнои Дакїи“[5]).

О провали Турака у Срем, опсади и освојењу Шапца и Београда 1521 од стране Сулејмана I прича Бранковић по Иштванфију[6]), док напуштање Купиника од стране деспотице Јелене, жене де-

---

[1]) l. c. Јован Рајић (op. cit. III. 86) прихвата казивање Бранковића, само за тврдњу да су Бранковићеви преци живели у време Гота, каже, да „мѣру превосходитъ.“

[2]) Isthuanffi, op. cit. VI. 59.

[3]) Op. cit. 62.

[4]) Бранковић за Београд погрешно каже: „Таврꙋрон, ва древни бо времена елинским езиком тако его именовахꙋ“ (Хроника 997).

[5]) Хроника, 998. Isthuanffi, l. c. Orbini, op. cit. 312.

[6]) Хроника 1000. sqq. Isthuanffi, op. cit. VII. 63. 66.

спота Јована Стефановића, прича по Летопису, а судбу кћери Јеленине, Марије, жене Фердинанда Франкапана, прича по Орбинију[1]). Не знам само од куда Бранковић зна да је деспотица Јелена, напустивши Купиник, отишла прво брату своме Марку Јакшићу у град Вилов или Вилагош у „Јоанопољској државиˮ, па одатле у Хрватску[2]). Па и Орбинијево казивање допуњује Бранковић. Орбини каже, да је Катарина, ћерка Марије и Фердинанда Франкапана, удата била за Николом „bano di Sdrinaˮ. Тим поводом прича Бранковић о јунаштву Николе Зринског под Сигетом, па додаје са нарочитим нагласком како је и овај „Николае Зриневиту в'нѹчни зет Ішана деспотаˮ[2]). Дакле и овде тенденција да се знатније личности доведу у сродничке везе са старом деспотском лозом, па према томе и са њиме, тобожњим изданком те лозе.

Споменувши удају Марије, кћери деспота Јована, за Фердинанда Франкапана, не може Бранковић а да не рекне коју о пореклу те чувене породице. Бранковић зна да су они из Трсата, те да се отуда називају још и Тржатковићи. Он је нешто начуо о прастаром пореклу Франкапана, па повлачи њихову лозу чак из доба Христова. На тајној вечери је, вели он, преломио Христос хлеб, од куда су Франкапани добили и друго име, јер реч „франгепан, словенским нашим езиком разѹмеет се преломлен хлебˮ[3]). Бранковићу је по свој прилици познат био грб Крчких кнежева Франкапана, на коме су у штиту приказана два лава како ломе два или више хлебова. Традиција да су Крчки Фран-

[1]) Гласник Срп. Уч. Др. LIII. 107. Orbini, op. cit. 342.

[2]) Хроника, 1013.

[3]) Хроника, 1015.

капани римскога порекла забележена је већ у XIII веку, али тек Крчки кнез Никола IV у првој половини XV века додаје своме имену надимак „de Frangepanibus“ или „de Frankapan“. Тада је, како каже млетачки секретар Антоније Винцигвера, посредовањем осиротелих Римских Франгепана папа Мартин V даровао Крчким кнежевима споменути грб[1].

Владавину краља угарскога Лауша II и угарско-турске односе у другој и трећој десетини XVI века прича Бранковић по Иштванфију. Тако на пр. преводи он из Иштванфија причу о провали потурченог Србина Ферхад Михал бега у Срем 1522, али са извесним карактеристичним изменама. Иштванфи каже да је Ферхад кренуо „e Varbosania Bosnae provincia“ т. ј. из Сарајева, а Бранковић вели: „ѿт държави или кнежство Светаго Сави рекомои, нинѣже Херцеговина нарицаемои“[2]). Иштванфи је Бранковићем толико овладао, да по њему прича чак и борбу цара Карла V са Фрањом I у Горњој Италији[3]). Ту је, дакле, Бранковић проширио нешто оквир своје задаће, те прича, наравно у главним потезима, догађаје из западне европске историје.

О приликама у Угарској у очи битке на Мухачу 1526 и о Мухачкој катастрофи прича Бранковић по Иштванфију, чије казивање местимично скраћује а местимично преводи од речи до речи[4]).

---

[1]) Vjestnik hrvatskog arkeologičkoga družtva VIII. Zagreb 1888. 77. Vj. Klaić, Krčki knezovi Frankapani, Zagreb 1901. 18. J. Bojničić, Der Adel von Kroatien und Slavonien, Nürnberg 1899. Стр. 48. табл. 35.

[2]) Хроника, 1024. Isthuanffi, op. cit. VII. 69.

[3]) Хроника, 1034. Isthuanffi, op. cit. VIII. 76—78.

[4]) Хроника, 1036 sqq. Isthuanffi, op. cit. VIII, 79—87. Споменућу да је код Мађара сво до у новије доба Иштванфи важио као главни извор за прилике у Угарској пред битку на Мухачу. као и за саму битку. Тек је Алфонз Хубер свео вредност Иштванфија на праву меру (Geschichte Österreichs, 1883. III. 441. 533.). У најновије време детаљно

Бранковића необично живо интересује прво доба у Угарској после Мухачке битке, када се о превласт у Угарској боре Фердинанд Хабзбуршки и Јован Запоља[1]). Борба ова занима га тим више, што су у њој учествовали и Срби, а нарочито т. з. цар Јован. Бранковић о цару Јовану у главном не пружа ничега новога. Све стварно узето је из Иштванфија, а остало, чега код Иштванфија нема, измишљотина је Бранковићева. Нашавши код Иштванфија како се Јован издавао за потомка српских деспота, измислио је Бранковић одмах да тај „Іωан Черноевиту" (тако преводи Иштванфијев назив Joannes Niger) вуче лозу од Анђелине, жене деспота Стевана слепог. Осим тога зове Бранковић ову занимљиву личност још и Јован II деспот. Иначе преводи он Иштванфија дословце:

Іωан нек'то пореклом називаеми Черни родом же Сърблин, прежде того времена не знаем биви и ва слȣжабномȣ чинȣ пребиваеи чловек, себе родом по кърви влекȣщаго бити ѿ сърбски кнезов известив, иже деспотским именем називани бивахȣ. народа своего сърбскаго ȣстърмивши,васкоро много опълчител'но число присавакȣплюаемо бивает', ва последиже и ѿ васероднаго народа воинство свое приȣмножив, сȣседствȣющи се тържищние

Ioannes quidam, cognomento Niger, natione Thrax, obscurae servilisque conditionis homo, quum se e sanguine principum Serviae, qui Despotae vocabantur, originem trahere, popularibus suis Thracibus sive Servianis persuasisset, magna eorum manu brevi cacta, postremo vagis et errabundis militibus quarumcunque nationum aucto exercitu, vicinas civitates et oppida vexare ac diripere (Isthuanffi, op. cit. IX. 93.).

расправља о битци на Мухачу на основу марљиве употребе извора Ortvay Tivadar. A Mohácsi csata elvesztésének okai és következményei. Budapest 1910.

[1]) Хроника, 1045 sqq. Isthuanffi, op. cit. IX. 89 sqq.

градови и пребивателна места пакостию и пленителним васхищением досаждаше. (Хроника, 1070.).

Односе краља Јована Запоље према Турцима и Фердинанду I, турску опсаду Беча 1529, владавину молдавскога војводе Петра IV Рареша у првој половини XVI века и његове односе према Турцима, положај удовице Јована Запоље, Изабеле, према Сулејману I и Фердинанду I, погодбу између Сулејмана I и Изабеле, улогу Ђорђа Фратра Утјешеновића (зове га Геωргие монах) и Темишварскога заповедника Петра Петровића, о Сулејмановој окупацији Будима 1541, о његову освојењу Печуја, Валпова и Стоног Београда, све то прича Бранковић по Иштванфију. Чак и о тако знатном Србину из прве пол. XVI века као што је био Павле Бакић не уме Бранковић ништа више да каже, него што је нашао код Иштванфија[1]).

Четврту књигу завршује Бранковић рефлексијама о наглом напредовању турском, о беди и пропасти византијске владарске фамилије, позивајући се при том на византијскога писца XV века Ђорђа Францу. Слична судба, вели, постигла је и потомке српске владалачке фамилије, при чему у првом реду мисли на себе. Из словеноилирских извора, каже он, види се „колми паче кроме ωни иже по васѹдѹ разделением разпѹждени бивают, елици под Агарено турскаго ıар'ма стенюще пребивают, не тачию име свое, на и по кър'ви влекѹщѹю лозѹ свою, такожде и племенородно свое сарод'ствие, единокѹп'но са именем своим ва ники запомнением, ωтреченному ωт себе ѹтаению пре-

[1]) Хроника, 1091. Isthuanffi, op. cit. X. 106.

дати имели с8т; дондеже неким сл8чением причинателною зарою провазсиꙗвател'ним проиꙁꙗвлением, 8каз8ема бивши ва државни неки христиꙗнски странах, исхождение сатворити некто вазмогал' би, и тако ѿт насилствиꙗ и ꙗрма тиранскаго избавьлшем8сꙗ, изпьрва биваемом8 племено родном8 своем8 сародствию, име васприемши по влекомои лози рода своего, истиним своим похождителним источником пребивати да вазможет, ꙗкоже ва настоещем8 писанию пространнеишим извествованием, ꙗвставнеише 8каз8емо и разьнств8емо б8дет; симиже до зде четвьрт8 книг8 притварающе скончаваем стопами же пособств8юще зачинаем книг8 пет8“ [1]).

Прва трећина пете и најопширније књиге Хронике посвећена је прецима Бранковићевим у крајевима суседним Ердељу, а од стр. 1533 па до краја главно је његова личност, око које се поглавито групишу догађаји. У том делу Хронике говори Бранковић о себи у трећем лицу, трудећи се да свагда и на сваком месту прикаже прилике у свом интересу, како се то види из ранијега излагања. При почетку пете књиге Хронике наравно да није могло проћи, а да поново не изложи своје порекло од старе српске деспотске породице. Пошто је на стр. 1175 после дугога дотеривања саставио генеалошку таблицу Бранковића, указавши на свога претка Лазара, тобожњега сина Гргура Ђурђевића, прелази он на детаљан приказ једне епизоде из молдавске историје XVI века. Мислим ту на кратку владавину пустолова деспота Јакова Ираклијског, који је владао у Молдавској од 1561—1563.

[1]) Хроника, 1172.

Владавину овога немирнога човека приказао је Иштванфи у XX књизи своје угарске историје.[1]) Нема сумње да је ово место у опсежној Иштванфијевој историји Бранковића највише интересовало. Пре свега Иштванфијеви штури подаци о пореклу Роксанде, жене молдавскога војводе Александра Лапушњану, дали су Бранковићу згодно средство да своје тобожње претке доведе у везу са Басарабама, како је то назначено на стр. 35. За тим је личност деспота Јакова Ираклијског привлачила Бранковићеву пажњу особито још и стога, што се тежње и намере овога пустолова у пуној мери поклапале са тежњама Бранковића. Ако је Бранковић, као што сам напред претпоставио, читао Иштванфија још за време свога бављења у Ердељу или за време првога периода своје дипломатске каријере, није немогуће, да је акција Ираклијскога у многоме послужила као образац Бранковићу за његов даљи рад. Овај Јаков, прича Иштванфи, био је родом из Самоса или са Крита, па је, да докаже своје деспотско порекло, показивао у Ердељу у Брашову неку генеалошку таблу, коју је потврдио и цар Карло V. Али је, додаје Иштванфи, било и таких, који су тврдили, да је овај Јаков дошао до те генеалошке табле преваром. Та је табла, наиме, припадала другом неком Јакову, који се називао господарем Пароса или Самоса, а у чијој је служби био овај други Јаков. С том генеалошком таблом, наставља даље Иштванфи, дошао је тај Јаков 1561 на двор молдавскога војводе Александра Лапушњану, те га је уверио, да је с њиме у сродству по Александровој жени Роксанди, која вуче лозу од

[1]) Isthuanffi, op. cit. XX. 261 sqq.

старих деспота српских. Убрзо по том почео је Јаков у споразуму са неким незадовољним бојерима да ради против војводе Александра. Када завера буде откривена, побегне Јаков у Влашку, а одатле у Ердељ па у Сенешку жупанију, где с помоћу Алберта Лашка и цара Фердинанда II прикупи војску, с којом продре у Молдавску, те свргне војводу Александра Лапушњана Басараба.

Бранковићу је Иштванфијев податак о Роксанди помогао да своје претке веже за српске деспоте и влашке Басарабе, али му је по свој прилици пример Ираклијскога показао и пут, којим може остварити своју замисао. Исто као и Јаков Ираклијски обраћа се и Бранковић римском ћесару, хотећи такођер царским дипломама да оснажи свој легитимитет. Па као што се, најзад, деспот Јаков Ираклијски носио великим планом, да са Молдавском сједини Влашку и Ердељ,[1] тако је и Бранковић маштао о стварању велике илирске краљевине. Према томе није онда чудно, што Бранковић по Иштванфију опширно прича историју свога духовнога сродника, али ипак са веома карактеристичним разликама. Тако напр. не преводи Бранковић оно место из Иштванфија, где овај, почињући причу о Ираклијском, кори Грке због таштине, да порекло своје изводе од византијских владарских породица: Комнина, Кантакузина, Ласкара, Палеолога. Бранковић је то место изоставио стога, што се и сам осетио њиме погођен. Сматрајући по Роксанди Јакова Ираклијскога као свога рођака, изоставља Бранковић из Иштванфија све оно, што не иде у прилог Ираклијском. Тако напр. прелази он преко оног места код

[1]) Dimitrie Onciul, op. cit. 95.

Иштванфија, где се каже да је деспот Јаков преваром дошао до генеалошке табле, а исто тако сасма тенденцијозно покушава Бранковић да оправда корак Ираклијскога против законитог војводе Александра. Осим тога изоставља Бранковић из Иштванфија оно место, где се прича, да је Ираклијски добио помоћи од цара Фердинанда II стога, што је цару поручио, како је за цара боље, да у Молдавској има свога поузданог човека, него непоузданог турског вазала. Бранковић је осећао да ће његов љубимац овим чином изгубити у очима читаоца, те је стога ово место и изоставио. Али је ипак за то он, можда под утицајем тога места код Иштванфија, поручивао у својој понуди цару Леополду I 1673 слично као и Јаков Ираклијски.[1])

Испричавши по Иштванфију жалосну судбу деспота Јакова Ираклијскога, не може Бранковић а да не спомене како је истога дана, само 126 годинâ кашње, страдао и „тогоже Ꙗкова деспота, Палеѡлогіискꙋ лозꙋ сародствием влекꙋщеисе пореклом именꙋеми Бранковиту . . . втори Геѡргие деспот“.[2])

Бранковић зна да је убица деспота Јакова Ираклијског молдавски војвода Стеван Томша I ухватио тобожњега брата Роксандина Димитрија Бранковића, одсекао му нос, те га послао влашком војводи Мирчи Басарабу да га овај погуби. Али Мирча, наставља Бранковић, не хтеде то учинити.

---

[1]) Гл. 184—185 стр. ове књиге.

[2]) Хроника, 1261. Бранковић и овде́, а и у кашњој једној молби на цара Леопо́лда I из г. 1698 (упор. 512 стр. ове књиге), истиче себе још и као потомка од фамилије Палеолога стога, што је код Орбинија нашао, да је кћи деспота Стевана Ђурђевића Марија удата била за Бонифацијем Палеологом, маркизом од Монферата (Orbini, op. cit. 341).

Имајући у виду старо сродство Басараба са српском владалачком породицом, особито од времена краља Стевана Дечанскога, ожењеног са ћерком војводе Влајка Басараба, уступио је он Димитрију територију с оне стране Олта у Крајовском или краљевском Банату, Тако се онда тај крај према презимену Димитријеву назвао „Бранковитуевска предел, ѡтнѹдѹже и до сего д'на и влахїиским езиком изглаголанни или паче рекѹ диялекта влахїискаго ради сакращеним словом Брьнковени нарицаема бивает".[1]) Не треба нарочито ни истицати, да је читава ова прича о Димитрију Бранковићу већим делом измишљена. Пре свега тада, када је Стеван Томша I седео на столици молдавских господара (1563—1564), војвода влашки није био Мирча, него Петар II Шјопул (1559—1568). Бранковић је причу о Димитрију измислио не само због тога да би нагласио сродство Бранковића са Басарабама, него и сродство ердељских Бранковића са влашким Бранкованима из Олтеније. Пошто је Бранковић испричао причу о Димитрију Бранковићу у Крајовском Банату, морао је онда објаснити зашто се Бранковићи нису задржали онде. Тако онда прича он опширно како су Крајовски бојери истиснули одanде Димитрија, позивајући се за то на сведоџбу једнога старога бојера, који се са службом налазио у Крајовском Банату, а после се покалуђерио у Рибничком манастиру.[2]) Споменуо сам више казивање Бранко-

[1]) Хроника, 1267.

[3]) Сиеже више писателно слѹчение истино тако бити, чловека извещавающа и нашима ѡчима видехом и глаголюща его ѹслишахом, чловек бивши рода болырскаго и ва тоижде страни идеже та предел бивает исправничаским' начелством' пребив' по временѹ же састаревшемѹ се

вића, да се у Рибничком манастиру налази слика АЕ. Максима и његове братучеде Милице-Деспине. Врло је лако могуће, да је стари бојер-монах Рибничкога манастира у Молдавској, где је успомена на АЕ. Максима због његове политичке акције у Молдавској могла бити жива, причао Бранковићу о некаквој слици Максимовој. Како Фотино у историји Дакије бележи неко предање, по коме је војвода Њагоје Басараб АЕ. Максиму дао једно село у Крајовском Банату, названо по Бранковићима Бранковени,[1]) није немогуће, да је таку причу Бранковић могао чути од споменутог монаха, те ју је преиначио и пренео на измишљену личност Димитрија Бранковића.

Смрт молдавскога војводе Александра, историју Роксанде и синова јој Богдана и Илије, пољско-молдавске односе у другој половини XVI века, положај Ердеља између Турске, Пољске и Хабзбуршке Монархије приказује Бранковић по Иштванфију.[2])

Бранковића особито интересује историја влашкога војводе Михаила II Витеза (1593—1601) и његова тежња не само да ослободи Влашку од превласти турске, него да с Влашком уједини Молдавску и Ердељ. Нарочиту пажњу обраћа Бранковић формирању хришћанске лиге на челу са папом Климентом VIII и царем Рудолфом II. За све то служи се Бранковић Иштванфијем, кога местимично преводи од речи до речи[3]). Али који пут допуњује

ангелскаго и монахіискаго рекше иночаскаго зрака ѡбраз на себе васприемши ва епискѕпскои престолнои рекомои Рибничаскои светои ѡбители (Хроника, 1272).

[1]) Летопис Мат. Срп. књ. 187. Стр. 15.

[2]) Хроника, 1275—1299. Isthuanffi, op. cit. XIX. 340 sqq.

[3]) Хроника, 1308—1309. Isthuanffi, op. cit. XIX. 433.

Бранковић Иштванфија и својим уметцима, које ако није потпуно измислио а оно их прича по традицији, која је постојала у његовој породици. Бранковић је код Иштванфија нашао, да је ердељски кнез Жигмунд Батори начинио са царем Рудолфом II савез против Турака и да је преко својих посланика у тај савез позвао и молдавскога војводу Арона и влашкога Михаила бана.[1]) На то казивање надовезао је Бранковић причу, како је војвода Арон у тој ствари упутио био кнезу Баторију свога изасланика Ђорђа Бранковића, брата Роксандина. Том приликом је, каже наш Бранковић, овај Ђорђе Бранковић од војводе Арона добио дозволу, да може код ердељскога кнеза Баторија предузети кораке „штачаствиꙗ своего присвоениꙗ ради“. Наравно да кнез Жигмунд дозвољава Ђорђу Бранковићу да се настани у оном делу његове отаџбине, који је тада био освојен од Турака. Тако се онда Ђорђе по дозволи војводе Арона спустио у прадедовском Вилагошу (т. ј. поседу српских деспота) и заузео суседну територију[2]).

После овога уметка прича Бранковић опет по Иштванфију даљу историју Михаила Витеза, додајући опет покадшто свога. Тако напр. Иштванфи не зна да је одред молдавске војске, која је оперисала са Михаилом Витезом, предводио Ђорђе Бранковић[3]). Бранковић је по свој прилици породичним предањем проширио причу Иштванфијеву и онде, где каже како је Ђорђе Бранковић свога старијега сина Дионисија оставио на двору војводе Арона а млађега Аврама на двору кнеза Жигмунда

[1]) l. c.
[2]) Хроника, 1310—1311.
[3]) Хроника, 1312.

Баторија[1]). Иначе даљу борбу савезника прича Бранковић по Иштванфију, одступајући од овога у толико, што поред ердељскога војсковођа Алберта Кираља ставља још Ђорђа Бранковића и Новака Дебелога, за које Иштванфи не зна, а које Бранковић неколико пута спомиње у овом ратовању са Турцима. Бранковић је сигурно морао слушати да се у овом ратовању Михаила Витеза са Турцима истакао Баба Новак (Старина Новак наше народне песме), али је он овога Новака побркао са ранијим Новаком Дебелићем, који је живео пред крај XIV или почетком XV века[2]).

Бранковић допуњује Иштванфија и онде, где овај, причајући како се војвода Михаило испред Синан-паше повукао у планине, истиче, да је туда испред бугарског владара Срацимира утекао и „Ladicus Transalpinae Valachiae princeps". Бранковић преводи ово са „Влаико Басараба воивода" па додаје: „егоже сародствиа лозѹ влеком биваше вишерекоми Михаил Басараба воивода"[3]). Бранковић је даље допунио Иштванфијев текст и онде, где каже, да је и наследник војводе Арона Стеван оставио Ђорђа Бранковића у достојанству великога постељника[4]). Бранковићева измишљотина биће и то, да је Ђорђе Бранковић отпратио кнеза Жигмунда Баторија до Ђуле, измолио онде сина Аврама, те се са њиме вратио у Јоанопољску државу „идеже ѿт многи словено-сьрбски (накнадно додано и бьлгарски и

[1]) Хроника, 1313.

[2]) И. Руварац, Прилошци к објашњењу извора српске историје (Гласник Срп. Уч. Др. XLIX. 41—45).

[3]) Хроника, 1322. Isthuanffi, op. cit. XIX. 434.

[4]) Хроника, 1370.

влахіски) странах сатекшіи се збегов....“, што Бранковић прича по породичној традицији[1]).

Истим извором служи се Бранковић када у историју војводе Михаила Витеза уплеће причу о потомцима Аврама Бранковића. Ну нетачна је његова измишљотина да је војвода Михаило пренео православну митрополију из Јенопоља у Ђулу, како је то горе назначено[2]). Како се Бранковић за догађаје крајем XVI века служи искључиво Иштванфијем, који на устанак Срба у Банату 1594 не обраћа пажње, то, наравно, не говори ни Бранковић ништа о том покрету, који стоји у тесној вези са догађајима у Ердељу, Влашкој и Молдавској. Али за то прича он опширно о посланству и поклонима Бориса Годунова 1599 римском ћесару. Бранковића, који воле сјај и параде, интересују много оваки свечани дочеци, те стога и преводи из Иштванфија читав пасаж о томе:

Sub id tempus Pragam ad Caesarem venère Michael Ivanicius et Johannes Sonius Vlasinus legati, nomine Boricii Moscoviae Ducis, qui deficiente Basiliorum progenie, consentientibus populorum suffragiis, è Cancellario in Principem electus erat, amicitiam et obsequia pollicentis (Isthuanffi, op. cit. XXXI. 480).

При томжде временѹ ка кесарѹ римскомѹ ва тържищни град именуеми Прага приходит Михаил Иванович и Јѡан Власинович, прислани биваеми посланичаством, Бориса Гѹденовича цара повелителнои Московскои ѡбласти, иже по скончанию влекѹщои се царскои лозй Василиевичевим, васенароднаго единосъгласителним изложителним ѹставом, ѡт степенного достоинства великаго логофетства, ва повелителнои

[1]) Хроника, 1374—1375.

[2]) Хроника, 1381—1383.

ѡбласти царскаго степеннаго достоинства избран бив, са кесаром римским вазлюбленно единосаглашение и вазаимо вараздавателно благоѹгодне межд ѹ ѡбою имети васхотев etc. (Хроника, 1409).

Завршетак владе Михаила Витеза прича Бранковић по Иштванфију, преводећи га већином од речи до речи[1]). Једино Бранковић допуњује Иштванфијево казивање нетачним податком, да је тело Михаила Витеза сахрањено у митрополији Ђулинској.

Испричавши по Иштванфију односе ердељскога кнеза Жигмунда Баторија са Бечким ћесарем, излаже Бранковић опет по истом извору историју влашког војводе Радула VII Шербана (1602 до 1611)[2]). Он га назива „Радѹл... чел бѹн“, који „древню лозѹ Басарабскаго рода влеком биваше“. Ово је тачно, јер је Радул по женској линији био изданак лозе Басараба. Како Иштванфи не говори о непосредном наследнику војводе Михаила Симеону Могили (1600—1602), не спомиње га ни Бранковић, и ако се у тз. Бранковићеву Летопису говори о њему[3]).

Влашко-ердељске и ердељско-аустријске односе, а нарочито историју Стевана Бочкаија, прича Бранковић опширно по Иштванфију[4]).

Причајући о односима великога везира Мехмеда према Стевану Бочкаију у г. 1605, преводи Бранковић дословце из Иштванфија Мехмедово

[1]) Хроника, 1448—1452. Isthuanffi, op. cit. XXXII. 490—492.
[2]) Хроника, 1455. 1461. 1466 sqq. Isthuanffi, op. cit. XXXIII 514—515.
[3]) Гласник Срп. Уч. Др. LIII. 119.
[4]) Хроника, 1472 sqq. Isthuanffi, op. cit. XXXIII. 523 sqq.

писмо Стевану Бочкаију, као и оно место о крунисању Бочкаијеву, само га донекле допуњује.

Quae quum dixisset (erat autem dies Veneris, Turcis sacer, apud nos Divi Martini memoriae dicatus) proferri postea coronam, ac alia ornamenta iubet, et ense auro et gemmis admodum splendido ornato, latus ei ipsemet cingit, coronamque capiti imponit. Ea esse dicitur rudioris operis, intus quidem lignea, et superne laminis aureis tecta, et lapillis obsoletum in morem inditis elaborata, quae quamquam a Turcis Imperatorum Constantinopolitanorum, aut Despotarum Thraciae diadema fuisse fertur, incertum tamen est, quaenam et unde sumpta sit (Isthuanffi, op. cit. XXXIV. 542).

Егда же сиꙗ изглаголав беше ȣбо ва Петкови дан, егоже Тȣрци празнȣют, тогда повелев принести венчавателни венац, и ωрȣжни мач, златом и каменми многоценними благоȣгодною красотою преȣподоблен, имже чресьлна бедра емȣ велики везир ωн своими рȣками препоꙗсав, и венчавателни венац на главȣ емȣ вазложив. Глаголют ȣбо ꙗко тоижде венчавателни венац Тȣрци ωт Костантинополски цареви вазели сȣт, или сърбским деспотом венчавателна диꙗдима бити глаголет се, *неци же глаголют бити Владислава кралꙗ ȣгърскаго, или ва Варнȣ погибшаго или иного коего*, ωбаче же истинним известванием коꙗ диꙗдима и ωт кȣдȣ вазета бист ведомо не бивает (Хроника, 1493—1494).

Како је Никола Иштванфи због болести, како сам каже[1]), морао са XXXIV књигом прекинути опширно излагање догађаја, пруживши на две стране само нацрт последње четири књиге, то и Бранковић прекида опширно излагање ердељских односа. Иштванфија допуњује у толико, што описује болест и погреб ердељскога кнеза Стевана Бочкаија у Кашави. Бранковић зна да су Бочкаију на мртвачки одар постављене биле две круне,

[1]) Op. cit. I. 550.

једна, коју је добио од Турака, а друга је, вели, била дијадема деспота Јакова Ираклијскога. Ову је, вели Бранковић даље, узео к себи влашки војвода Михаило Витез, када је освојио Молдавску, „и тѹжде деспотскѹ диадимѹ имевшемѹ, деспотскомѹ именѹ предавши се деспотом назван бист“[1]).

Не знам од куда Бранковићу подаци о болести и погребу кнеза Стевана Бочкаија, али мислим да ће читава прича о дијадеми деспота Јакова Ираклијскога бити Бранковићева измишљотина.

Пошто је Бранковић испричао смрт кнеза Стевана Бочкаија, прескаче пуних тридесет година, те под годином 1636 почиње причу о синовима Данила Бранковића, т. ј. о своме оцу и стрицу Лонгину, да би убрзо прешао на историју свога брата Симеона-Саве и своју рођену историју[2]). Чудновато је међу тим да се Бранковић не осврће на податке тз. Бранковићева Летописа, који од краја XVI века добива карактер румунског летописа, јер скоро искључиво говори о приликама у Влашкој и Молдавској[3]). Исто је тако чудно да се на овом месту за приказ ердељских прилика после смрти кнеза Гаврила Бетлена до ступања на владу кнеза Михаила Апафија није послужио Бетленовом ердељском исто-

---

[1]) Хроника, 1495—1496.

[2]) Хроника, 1496 sqq.

[3]) Овај Летопис, који је био својина грофа Ђорђа Бранковића, сачувао се само у непотпуном латинском преводу језујите Пејачевића. Српско-словенски текст тога Летописа добио је Пејачевић од некога капетана Јакшића, али се српско-словенски текст после смрти Пејачевића изгубио. И. Кукуљевић мисли да је овај Летопис састављен између 1600—1618. Састављач Летописа послужио се млађим Карловачким Родословом, са којим се слаже до г. 1483. На време постанка овога летописа указује једна белешка под г. 1601. Пошто је испричао погибију Михаила Витеза додаје летописац: „Filius vero eius obsidem agit Viennae hodieque“ (Arkiv za povjestnicu jugoslavensku, III. 29. Гласник Срп. Уч. Др. LIII. 113).

ријом[1]), коју је не само читао, него на коју се, мислим, доста угледао за распоред материјала у последњем делу Хронике, где прича о савременим догађајима и о себи. Можда је Бранковић овако поступио што при писању Хронике није имао при рукама Бетленово дело или извод из њега, или стога што је хитао да што пре почне говор о себи. Али било како му драго, Бранковић не приказује ердељско-влашке прилике у првој половини XVII. века. Он прелази преко њих да би што детаљније говорио о члановима своје породице.

Бранковић је, како је више речено, приказ догађаја нагло прекинуо у г. 1705. Има трага да је текст Хронике у концепту допирао нешто даље, али свакако Бранковић приказ догађаја није дотерао преко 1705 г, јер га је смрт спречила у томе. Видели смо горе да се рукопис његове Хронике са осталим документима и оставштином налазио неко време код заповедника Прашког генерала Гутенштајна, па је после доспео у канцеларију Дворског Ратног Већа у Бечу. Одатле је Хроника прешла 1717 у својину рођака Бранковићева Јована Липовскога и код њега остала све до 1735 које се године спомиње у попису Јованове оставштине[2]). Не знамо шта је после тога било са Хроником. Изгледа да је Хроника из Сомбора, где је Јован Бранковић Липовски био капетан, доспела

---

[1]) Rerum Transylvaniae libri quatuor, continentes res gestas principum eiusdem, ab anno 1629 usque ad annum 1663, authore Joanne Betlenio. Amstelaedami 1664. У овом делу веома малога формата причају се доста сажето догађаји ердељски до 1660, до погибије кнеза Ђорђа II Ракоција код места Ђалу. У последње се две књиге већ опсежније причају Бранковићу савремени догађаји, који се објашњавају многим документима у тексту.

[2]) Ориг. у мојој збирци.

у Пешту. У Пешти је, наиме, 1742 по налогу архиепископа Арсенија IV Јовановића Шакабенте и осталих епископа почео преписивати Хронику с оригинала пострижник и игуман Студенички Константин[1]). Овај препис, предузет по налогу синода, трајао је неколико година, те је завршен у Студеници 1748 г. Одатле закључујем да се оригинал Бранковићеве Хронике налазио неко време код игумана Константина у Студеници. Из Студенице морао је оригинал Хронике брзо доспети у манастир Крушедол, јер је, како митрополит Стратимировић бележи, јеромонах Бартоломеј већ 1774 извео свој препис из ранијега преписа или боље прераде Хронике Крушедолскога јеромонаха Мојсеја[2]). Не зна се тачно када је оригинал Хронике из Крушедола пренесен у Карловце, али је из споменуте белешке Стратимировића сигурно, да је то учињено пре 1801. Како неки знаци говоре да је Рајић читао Хронику у оригиналу, биће да се Хроника налазила у Карловцима већ за време митрополита Павла Ненадовића.

Тада, када је игуман Константин добио синодски налог да препише Хронику, ова је, мислим, из својине породице умрлога капетана Јована Бранковића Липовскога, прешла у својину народну[3]). Игуман Константин је поверену задаћу испунио савесно. Лепим, крупним писмом, у два велика фолијанта преписао је он Хронику грофа

[1]) На крају преписа каже Константин: „Трꙋдих сѧ ѡ преписаніи книги сеѧ азъ меншіи во іеромонасѣ ігꙋменъ Кѡнстантінъ“.

[2]) Митрополит Стратимировић изреком каже, да је јеромонах Мојсеј своју прераду извео са оригинала, који се тада налазио у Крушедолу (Летопис Мат. Срп. књ. 111. стр. 2.).

[3]) Јован Бранковић оставио је за собом удовицу Марију рођену Костић, кћер Јелену и два малолетна сина Николу и Јована.

Бранковића[1]). Једина је крупна измена да је Константин Бранковићев српско-словенски заменио руско-словенским језиком. Осим тога не доноси игуман Константин у свом препису латински, маџарски и влашки текст докумената, него само њихов превод на руско-словенском.

Бранковићева Хроника обратила је на се пажњу не само прве генерације после смрти његове, него већ и пажњу савременика. Видели смо више да је Бранковић успео преко епископа Исаије Ђаковића уверити српске прваке да је потомак старих српских деспота, те су га прваци за таквога и признали с пролећа 1691. Нема сумње да је Бранковић поред диплома цара Леополда I утицао на прваке још и прибраним доказима из старих извора и хроника. Прихватање тих аргумената од стране првака и респект према њима гонили су Бранковића да што јаче прионе на посао око писања Хронике. Да су тадашњи прваци и писмени људи пратили Бранковићев рад на Хроници, сведоче савремени преписи Хронике и многобројни изводи из њих. Такав један препис налази се сада у Карловцима, и Шафарик је наслутио праву истину, када је у кратком опису рукописа рекао за њ да је „wahrscheinlich gleichzeitige Abschrift“[2]). Шафарик вели да рукопис садржи „nur einen Theil des Branković'schen Werkes“ али на жалост не каже докле допире тај препис. Ил. Руварац такође не говори

---

[1]) Препис игумана Константина чува се сада као и оригинал у патријарашкој библиотеци у Карловцима. Кратак опис рукописа код П. J. Шафарика. Geschichte der südsl. Literatur. III. Das serbische Schriftthum Prag 1865. 247. Судећи по изводу Врдничкога проигумана Стевана, о коме ће бити ниже речи, као да се препис игумана Константина налазио неко време у манастиру Врднику.

[2]) P. J. Schafarik, op. cit. 247.

ништа детаљније о том савременом препису, али је важна његова констатација, да сви познији изводи потичу из тога савременога Шишатовачкога преписа, како га Руварац назива[1]). Ни Шафарик ни Руварац нису изводили никакве закључке из факта, да се већ за живота Бранковићева чине преписи и изводи из његове Хронике. За нас је пак јасно, да је интерес за Бранковићеву Хронику био жив већ на крају XVII и почетком XVIII века, дакле у времену када је Бранковић у Бечу писао своју Хронику. Међу најстаријим изводима Хронике споменућу извод ђака Вељка Поповића, писан „в Бꙋдимской вароши“ 1704 г. Руварац држи да је овај извод, у коме су догађаји доведени до 1444, учињен из Шишатовачког савременог преписа. Ну било како му драго, факат је то, да је извод Поповићев начињен по једном препису Бранковићеве Хронике, који је изведен у Бечу пре него што је Бранковић пресељен у Хеб, пре него што је, дакле, у приказу стигао да говори о догађајима од г. 1690. Таким једним савременим преписом Хронике послужили су се на пр. корисно Срби Будимског дистрикта у молби цару Јосифу I 1707 г. У њој моле цара да им дозволи бирати црквенога старешину, доводећи том приликом по Бранковићу архиепископију Првојустинијану у везу са патријаршијом у Пећи[2]). Па и новоизабрани митрополит Исаија Ђаковић на Крушедолском сабору користи се Бранковићевом Хроником, поткрепивши своје захтеве историјским аргументима из тога извора[3]). Дакле не само чисто интересовање за прошлост, него и практични раз-

[1]) Летопис Мат. Срп. књ. 111. стр. 6.

[2]) Г. Витковић, Споменици I. 64.

[3]) Гласник Срп. Уч. Др. LXVII. 184—189.

лози упућивали су Бранковићеве савременике на његову Хронику. Неуки и нешколовани, нашли су они у његовој Хроници лепа материјала за одбрану својих права као нацијоналне целине на територији круне св. Стевана. Није онда ни мало чудно, што се са изводима из Бранковићеве Хронике сретамо чешће пре него што је оригинал Хронике постао народном својином. Тако је до године 1721 јерођакон Јосиф, служитељ епископа Будимског Михајла Милошевића, четири пута преписао неки Будимски извод Хронике, који врло лако може бити идентичан са изводом ђака Вељка Поповића. По четвртом препису јерођакона Јосифа преписао је извод Бранковићеве Хронике поч. 1750 Осечки магистер а касније Хоповски јеромонах Спиридон Јовановић[1]). Препис Спиридонов налази се у његову Зборнику, а његов наслов: „Історіа о Срблѣхъ списата Георгіемъ Бранковићемъ у Бечу“ говори за то, да је извод Јосифов начињен по савременом препису Хронике, док је Браанковић радио на овој у Бечу. У том изводу приказана је историја Немањића до владе краља Милутина.

Василију Петровићу владици црногорском такођер је позната била Хроника грофа Ђорђа Бранковића. Владика Василије не симпатише са грофом Бранковићем, особито због његових претензија на Црну Гору, али не може а да не истакне, истина јетко, Бранковићев рад на историји. „Послѣ того, каже Василије, являлися нѣкоторые не знаю каковые за люди въ Цесарію и въ другихъ государствахъ, и себе объявляли отъ оныхъ высокихъ фамиліяхъ сербскихъ деспотъ и графовъ, какъ и нѣкоторій боснякъ Георгій Бранковичь нарекъ

[1]) Тих. Остојић, Доситеј Обрадовић у Хопову. 265. 362.

себя сербскимъ деспотомъ, еще дерзнулъ и повелителемъ Черногорскимъ себя объявити, за что по указу Леополда цесаря взятъ подъ караулъ въ Прагу, тамо и преставился, гдѣ прежде многіе исторіи написалъ о Серблехъ, а особливо выхваляе свою фамилію, которая изостала у Серблехъ въ великомъ презрѣніи и поношеніи за измѣну князя Лазаря«[1]).

И Јулинац је, како је напред речено, имао пред собом неки Будимски извод Бранковићеве Хронике, у коме су догађаји, како се из његова приказа види, доведени били даље него у изводу ђака Вељка Поповића.

По руско-словенском препису игумана Константина начинио је 1764 извод проигуман Врднички Стеван Зорановић. У том изводу, који се зове „Родословіе сербскіи цареи“, изведена је Хроника Бранковићева до смрти АЕ. Максима, па се на то надовезује белешка о победи принца Евгена над Турцима под Варадином 1716 и спаљивању моштију српских деспота у Крушедолу[2]). Д. Руварац приопћио је у чланку „Извод из хронике деспота Ђорђа Бранковића“[3]) један извод из манастира Фенека, који је извод начинио споменути Крушедолски јером. Мојсеј а писао га је јером. Бартоломеј. Д. Руварац спомиње још један извод у библиотеци Матице Српске.

Када се боље проуче рукописи, прераде и изводи Бранковићеве Хронике моћи ће се тачније утврдити њихов међусобни однос, као и то, докле је допирао први савремени препис, који је учињен

[1]) Василіи Петровичь, Исторія о Черной Горы, Москва 1754. 9—10
[2]) Гласник Срп. Уч. Др. XXI. 232—276.
[3]) Јавор за г. 1887. 199. 215.

у Бечу и који је у главном послужио као основа доцнијим изводима. Али и без детаљније студије преписа и извода јасно је, да је Хроника Бранковићева још за живота његова ишла у препису од руке до руке, да се много читала и изводила. Потреба за бољим познавањем прошлости била је толико јака, да је више нису могли задовољити дојакошњи Родослови и Летописи. Прешавши у Угарску и дошавши у додир са двором и угарским властима, осетили су Срби потребу за књигом, која би више, пуније, топлије и научније излагала прошлост српску. Ту је потребу Бранковићева Хроника задовољавала. Како се поједине партије Хронике доста читале и изводиле, није немогуће да се већ током XVIII века јавила мисао да се Хроника Бранковићева штампа. Можда је митрополит Павле Ненадовић, носећи се планом да заснује штампарију, помишљао да поред црквених и обредних књига штампа и Хронику. Свакако би Хроника, да је била објављена, извршила снажан утицај. Али је она и без тога преко Јована Рајића прилично утицала на даље генерације српске.

И ако се Јован Рајић у Русији (1753—1756) и на својим путовањима упознао са неким изворима за српску прошлост[1]), ипак га је Хроника грофа Бранковића упутила на главне изворе за српску повест. Тако је Рајић од 1759—1762, док је био професор у Карловцима, марљиво студирао и ексцерпирао Хронику. Његов извод из Хронике из г. 1759 служио му је само за оријентовање, док је за своју Историју по читаве одељке исписивао

[1]) Види његове исписе и изводе у књизи „Сербска Хісторія“ (Д. Руварац, Архимандрит Јован Рајић 1726—1801. Срем. Карловци, 1902. 16—17).

из оригинала Хронике. Рајић је, упућен од Бранковића на византијске писце, проширио своје знање употребом византијских писаца, за које је Бранковић, како изгледа, знао више по имену. Такав је случај са Константином Порфирогенитом.

Док је Бранковић своју Хронику поделио на пет, Рајић је своје исто толико опсежно дело распоредио на четири књиге. Ма да Рајићево дело, како и сам у Предговору истиче, полази са Бранковићеве Хронике, ипак се оно доста разликује од Хронике по целокупном схваћању, концепцији, изради па и тенденцији. Док Бранковић под утицајем средњовековних хроничара даје на почетку своме делу изглед светске хронике са јаким истицањем црквених догађаја, дотле је Рајићев план много одређенији. Он у првом реду хоће да прикаже прошлост српскога народа, а да би се ова боље разумела, намеран је он да нацрта и историју Хрвата и Бугара. Али знајући као и Бранковић за сродност словенских племена, покушава он да прикаже и најстарија словенска седишта у Азијској и Европској Сарматији, као и њихово смештање у познијим седиштима. И док Бранковић у првој и другој књизи расправља о тим питањима сразмерно кратко и фрагментарно, Рајићево је причање много пуније и изведено доследније. Тако се на пр. код Рајића, поглавито на основу Хелмолдове и Арнолдове хронике, много више казује о Балтичким и северним Словенима, о Лужичким Србима, о словенској прехришћанској религији, зашто се Рајић сем Бранковићевих података из Кромера служи нарочито Хелмолдом. Тако је ова прва књига Рајићева према Бранковићевој Хроници најсамосталнија, јер се њоме послужила веома

мало. Али Рајић као и Бранковић показује врло мало критике за најстарију повест Словена. И њему су германска племена Готи, Вандали, Гепиди, Херули и др. Словени, а тако исто и Печенези и Авари, о којима марљиво ексцерпира податке из Теофана, Кедрина и Порфирогенита. Споменућу још да Рајић, и ако је намеран био да паралелно изнесе историју Хрвата и Бугара због њихових међусобних веза са Србима,[1] није успешно то извео. У место тога изнео је он у првој књизи на преко сто страница засебно историју Бугара од најстаријих времена па до пред крај XIV века, до пада бугарске државе, а у другој књизи на 64 стране опет засебно збијену историју Хрвата од најстаријега доба па све до владе царице Марије Терезије. Исто је тако Рајић у првој књизи, говорећи о Роксоланима, изнео у кратким потезима руску историју све до времена Петра Великога. Рајић, дакле, крај све тежње није умео пружити синхронистичан приказ догађаја у разним крајевима.

Па и прва половина друге књиге Рајићеве прилично је самостална према Хроници Бранковића. Док Бранковић у другој књизи после напомена о најстаријој историји Срба прелази одмах на порекло Стевана Немање, не спомињући Дукљанске краљеве, дотле је Рајић знатно раширио оквир свога приказивања. Према Диканжеву делу са допунама Јована Саскога, кога је 1757 посетио у Пожуну, описује Рајић Илирик, те износи најстарију историју Илира, које идентификује са Слове-

[1]) Къ томуже и Сербская Исторіа много яснѣши изъ тѣхъ народовъ описанія свѣтъ получаетъ по тому, что многія между ими случалися войни, мирніи трактаты, супружества, взаимная воспоможенія и подобная (Предисловіе).

нима. Много пажње поклања Рајић и Далмацији, служећи се Порфирогенитом, док се за најстарију историју Хрвата поред Порфирогенита служи још Луцићем, Диканжем и Фрешотом. Тек код приче о најстаријем седишту Срба наводи он Бранковића, који му особито импонује због употребе Плинија, Птолемеја и Стравона. Наравно, Рајић је исто тако некритичан као и Бранковић, што се особито огледа приликом тумачења имена Србин. Ну особити напредак показала је Рајићева друга књига према Бранковићевој Хроници у томе, што се у њој по Порфирогениту и Кедрину прича о жупанском добу, чега код Бранковића нема. Исто тако наврстао је Рајић по Дукљанину, Орбинију, Марулићу и Фрешоту готословенске краљеве, преко којих Бранковић муком прелази. Опширно прича Рајић по Кедрину, Орбинију и Фрешоту о Владимиру и Косари, о Бодину и Јакинти, док о жупану рашком Вукану доноси у целини приказ Ане Комнине, чега свега нема у Хроници Бранковића. У првој и другој књизи све до Немањића, независан је приказ Рајићев, и ако се местимично опажа утицај Бранковића. И ако ова партија, нарочито прва књига и одељак о готословенским краљевима, нема данас никакве вредности, ипак ја њој због самосталности према Хроници Бранковићевој дајем још највећу вредност.

За период Немањића главни су извори Рајићеви АЕ Данило, а нарочито Бранковић, како писац и сам наглашава.[1]) Као и Бранковић тако и Рајић, само још у већој мери, приликом оцене извора стоји на патријотском стајалишту. Он при одабирању података свагда радије пристаје уз Данила или

[1]) Рајић, op. cit. II 787. III. 147. 150.

Бранковића него уз стране изворе, за које држи да су непријатељски расположени према српској прошлости.[1]) Али и ако Бранковић импонује Рајићу као први српски учени историк, „который доволную о сербскомъ родѣ, кралехъ, царехъ, деспотахъ, составилъ и нагромадилъ книгу", ипак се Рајић односи који пут критично према Бранковићу. Пре свега Рајић запажа такођер јасно тенденцију Бранковићеве Хронике да изведе порекло своје породице од старих деспота.[2]) Као даљу махну Бранковићеве Хронике истиче Рајић недостатак хронологије,[3]) а пребацује му који пут, премда једва осетно, и пристрасност. Тако напр. не дели он мишљење Бранковића о т.з. цару Јовану и деспоту Јакову Ираклијском, прихватајући против свога обичаја схваћање туђинца Иштванфија, по коме су обојица били авантуристи. На том месту осетио је Рајић врло добро колико је Бранковић, сматрајући себе за рођака ових авантуриста, искренуо у њихову корист приказ Иштванфијев. Та разлика у схваћању и навела је Рајића да детаљније упореди Бранковићев приказ са Иштванфијевим, те да утврди зависност Бранковића од мађарског историка.[4]) Ну такви су случајеви код Рајића веома ретки[5])

[1]) Гл. Предисловіе, где се Рајић особито обара на Пахимера, „который несносныя хулы на Уроша краля отца Милутинова и кралевство сербское соплел". Гл. још I. 340. II. 348. 387. III. 137. 150 итд.

[2]) Історікъ нашъ Бранковичь въ томъ наипаче положилъ стараніе свое, во еже произвести генеалогію свою отъ царскія и деспотскія крове (Op. cit. III. 326—327.) Говорећи о миграцијама српским у Угарску, каже он: „Бранковичь, хотя вся времена по ряду описалъ, старался обаче произвести фамилію свою и состояніе тоя описати" (Op. cit. IV .2. Слично и на стр. 76.)

[3]) Op. cit III. 325.

[4]) Op. cit. IV. 30.

[5]) Напр. Op. cit. III. 161. 256. где констатује зависност Бранковића од Лаоника Халкондила.

Јасно изражена тенденција Бранковићеве Хронике утиче на Рајића да не прихвата са особитим уверењем Бранковићева генеалошка извођења. Тако напр., наводећи мишљења о кћерима деспота Лазара Ђурђевића, истиче, да не зна за које мишљење да се одлучи „зане кромѣ Бранковича отъ нашихъ писателей, никто о нихъ не упоминаетъ“. Али ипак на крају крајева одлучује се за Бранковића „ибо не великія важности дѣло есть“.[1]) Рајић је код потомака Гргура Ђурђевића много одлучнији, јер одбија, и ако не изреком, Бранковићево извођење, да је Гргур сем Змај-деспота Вука имао још синове Лазара и Гргура.[2]) Он правилно закључује, да је српска деспотска лоза изумрла са Јованом и Ђорђем Стефановићима на поч. XVI века.[3]) Рајић је кашње, прелазећи на непосредне претке грофа Бранковића, прихватио измишљену личност Лазара Гргуревића, те на тај начин обеснажио своје раније правилно резоновање.[4]) Али је Рајић крај све местимичне критичности [5]) и неповерења према казивању Бранковића у главном прихватио не само његово извођење, него је две трећине треће књиге и скоро целу четврту књигу компоновао и сложио по Бранковићу. У те књиге уноси он из Бранковића скоро све што се тиче прошлости српскога народа.

Како је план Рајићев много одређенији и јаснији од Бранковићева, и како он има пред очима

---

[1]) Op. cit. III. 250—251.

[2]) Кромѣ сего Волка, повѣствуется, яко еще два сына Лазаря и Григорія имѣлъ сей Григорій, но доволнаго о тѣхъ не имѣемъ свидѣтелства (Op. cit. III. 150.)

[3]) Op. cit. III 267.

[4]) Op. cit. III 327. IV. 45.

[5]) Op. cit. II. 532. III. 332.

у главном српску прошлост, прелази Рајић преко Бранковићева приказа влашких, молдавских и пољских односа, истичући ово нарочито.[1]) На догађаје из влашке и угарске историје осврће се он у толико, у колико се њима боље илуструју догађаји и личности из српске прошлости. Тако је, дакле, Рајић у последње две књиге своје Историје јако зависан од Бранковића, чије приказивање проширује само јачом употребом византијских и турских писаца, као и са неколико листина, које је у брзини преписао у Хиландару.[2])

Ну сасма су различне побуде, које гоне оба ова човека на приказ прошлости. Бранковић се истина интересује за прошлост балканских, а особито „словеносрпског“ народа, али га на писање Хронике покрећу лични интереси, тако да његова Хроника добива карактер политичнога списа. Рајића пак на писање историје покреће топла љубав према своме народу, због чега је и рад „Сербскій Народъ по достоянію и приличію непристрастнимъ перомъ описавъ въ кратцѣ *прославити*, и изъ тмы забвенія во свѣтъ историческій привести“.[3]) И Бранковић и Рајић излажу догађаје просто, упуштајући се ретко у оцену прилика и личности. Ну када се и одваже на оцену, чине то у духу средњовековних хроничара. Видели смо горе како Бранковић тобожње убиство цара Уроша сматра као одмазду за насилну смрт Дечанскога. Рајић опет, истичући насилну смрт Дечанскога и деспотице Јерине од њихове деце додаје: „зане таковое ихъ беззаконіе равное равная отъ Господа постиже казнь“.[4])

---

[1]) Op. cit. IV. 30

[2]) Op. cit. II. 598—599, 763.—764. III. 25. 84. 333.

[3]) Op. cit. II. 149.

[4]) Op. cit. III. 249.

Има једна црта којом се Рајић истиче испред Бранковића. Рајић је противно Бранковићу размишљао о друштвеном уређењу и о разним облицима државе, и то по свој прилици под утицајем идеја енглеске философије XVII века, које су у Француској убрзо жељно прихватили Монтескије и Волтер. Према идејама Џона Локеа и Русоа тумачи Рајић постанак монархија и република „штъ волнаго и самовласнаго по природному праву происходящаго состоянія людеи“. Тако јо Рајић, прихватајући уговорну теорију о постанку државе, напустио стајалиште средњовековних хроничара, који државу схватају као божанску нужност. Рајић се под утицајем идеја Локеа, представника модерног конституционализма, интересује за парламентарно уређење Енглеске, па држи да је и у Србији за владе деспота Стевана Лазаревића била „верхняя и нижная палата“, што би одговарало горњем и доњем дому у Енглеској.[1]) Рајић даље размишља и о задаћи историје, те полази са римскога стајалишта и налази, да историја у првом реду треба да поучи. Наравно, његова су резоновања који пут врло наивна. Тако напр. када истиче, да Душан не би своје царство разделио међу великаше и дао повода распадању државе, да је знао историју царства Александра Великога.

Има још једна црта, којом се Рајић одликује од Бранковића. Рајић, наиме, где год му се прилика пружи истиче лојалност своју и српског народа према хабзбуршкој династији. Та лојалност утиче на Рајића да приликом оцене Бранковићева рада буде обазрив у суђењу. Дотакнувши се планова Бранковићева претка Димитрија, истиче он, да су слични

[1]) Рајић, op. cit. III. 111—116.

планови „и послѣднему Георгію Бранковичу вѣчное заточеніе приуготовали“. Ну одмах за тим скоро уплашен додаје: „Но сіе статское разсужденіе історіческому перу не приличествуетъ“[1]). Али је за то Рајић много искренији и отворенији у оцени Бечке политике према Бранковићу у својој рукописној повести, намењеној „для прифатныхъ потребъ“, како је то напред већ истакнуто. И у колико је Рајић у својој историји морао бити обазрив у оцени хабзбуршке политике, у толико је он са више топлине и љубави приказао живот и рад грофа Ђорђа Бранковића. Цртајући у главном по Бранковићу српску прошлост под Немањићима и деспотима, као и судбу Бранковића и његове породице, распростирао је он славу Бранковића код даљих генерација. Доцније прераде и изводи из Рајићеве историје учиниле су то још у већој мери. И када су се политичке прилике 1848 тако стекле, да су се Бранковићеве идеје о автономној територији са старешином на челу за неко време оствариле, Бранковићева је личност добила још више. Већ 1849 упутило је „Друштво Србске Словености“ Сергија Николића у Карловце, да нареди онде, да се за Друштво препише Бранковићева Хроника. Наравно, у тадашњем још сасма несређеном времену није могло о томе бити речи. Ну Друштво је и у г. 1850 обновило молбу на патријарха Рајачића „поради преписа исторіе, списане Ђорђемъ Бранковићемъ и у Карловачкой библиотеки налезеће се“[2]). Није чудно онда, што су се првих година после револуције меродавни литерарни кругови, а нарочито патријарх Јосиф Рајачић, почели озбиљно носити мишљу да

[1]) Op. cit. IV. 47.

[2]) Гласник Др. Срб. Словености II. 27. III. 286.

штампају Хронику грофа Бранковића. Из једнога писма кнеза Михаила Обреновића из Беча од 6 априла 1854 патријарху Рајачићу као да се може закључити, да је између патријарха и кнеза Михаила већ раније било разговора у Бечу о потреби издања Хронике. Том приликом изјавио је кнез да је вољан штампати Хронику о свом трошку, затраживши од патријарха да му тога ради пошље оригинал Хронике у Беч. Патријарх Рајачић рукопис није послао, него је у писму од 18 марта 1854 послао кнезу предрачун за штампу. Саветници патријархови разгледали су рукопис олако, те су, не утврдивши тачно ни број страна рукописа, на брзу руку израчунали, да ће Хроника у штампи имати онолико табака колико и у рукопису т.ј. преко 200! Према томе израчунао је Рајачић да би трошак за штампу изнео 10.225 фор. ср. Шаљући предрачун кнезу, истицао је патријарх, да би требало образовати комисију, која би имала утврдити како да се Хроника штампа. Патријарх је, слабо упућен у науку а велики поштовалац руско-словенскога језика, био мишљења, да би Хронику требало штампати у препису игумана Константина, али да би још најбоље било кад би било средстава да се „Константіново пречиненіе ѿт оздо исподъ Деспотова као варіянтъ са маньимъ писменима печата“. Кнез Михаило је патријархов предлог дао на мишљење Ђури Даничићу, како судим по кнежеву споменутом писму од 6 априла 1854, које је, мислим, писао сам Даничић. Одмах на почетку изјављује кнез како мисли „да бы кодь толикихъ другихъ потреба народныхъ управо было грехота толике новце дати на то да се штампа поменута исторія.“ Кнез предлаже да би најбоље било, ако се не би

могла о мање трошка штампати, извадити из Хронике што је знатније за историју и за језик „тако да изиђе књига одъ своих 20—30 а макаръ и до 100 табака“. На тај би се начин, мисли кнез, из Хронике могло докучити све као да би сав рукопис био штампан „еръ е изъ нѣга оно што иде у исторію доста — а може быти и све — Раићъ већъ употребио.“ Кнез изриче даље сумњу да ће Хроника у штампи толико много изнети. Моли патријарха да понесе, када буде полазио у Беч, собом оригинал и препис игумана Константина, те ће се штампарским огледом видети, да ли ће се моћи о његову трошку дело цело на свет издати или скраћено. Ну кнез је одлучно противан томе, да се Хроника штампа у препису Константинову „кадъ самъ оригиналъ имамо“ и стога, што „у ньой (т. ј. Хроници), како я мислимъ, највише вреди езикъ коимъ е писана и о коему, Ваша Светости, сами велите да е „морао у деспотово време быти езыкъ учены люди, медь коима е нашъ Деспотъ быо еданъ ѿт первые“. Предлог патријархов да се поред оригинала штампа Константинов препис одбија кнез најодлучније. Све да у препису Константинову има додатака, којих у оригиналу не би било, и онда би значило просипати новац, штампајући у целини Константинов препис. Ако, додаје кнез, патријарх мисли да ће Константинов препис народу бити разумљивији, он мисли друкчије, а наиме „да исторія деспота Бранковића садъ и ніе за народъ него само за учене люде, кои ће разѹмети деспотовъ езикъ као и Константиновъ, а да бы башъ и за народъ была, што се лакшега разумеваня тиче, онолико имао користи одъ Константинова преписа колико има н. пр. од Раићеве историѥ; а колико од

нѣ има користи, то се найболѣ [може] познати отуда што су лане или преклане у Београду — истина доста беспутно — наредили да се Раићева исторія преведе на данашныи кньижевный езикъ србскій". На крају изјављује кнез, да ће само у том случају дати трошак за штампање, ако патријарх пристане да се Хроника у Бечу препише и наштампа.

Патријарх Рајачић није прихватио предлоге кнеза Михаила. Патријарх нарочито није хтео пристати да се издање опреми у Бечу без његова утицаја. Неколико година кашње, 10 марта 1860, пише он кнезу, како је рад био да Хронику штампа у својој новоподигнутој штампарији, тако да Хроника „за првый производ поменуте печатнѣ мое потомству нашемъ за спомен служи". Али се, истиче патријарх, због примитивног уређења штампарије ово велико предузеће није могло извести. Како је сада његова штампарија у стању извести ово велико дело, моли кнеза да га извести, да ли остаје при својој ранијој одлуци „како би се красно и памяти достойно дѣло ово одма у посао предузети, и по томъ вешто и чисто израђенъ (sic!), у православный народъ нашъ, кои за истымъ дѣломъ чрезмѣрно жедни, пустити могло".[1]) Не знамо да ли је кнез одговорио на ово писмо патријархово, али се ево од тога доба навршило педесет година, а намера патријарха Рајачића није остварена. И ако ми данас на Хронику грофа Ђорђа Бранковића гледамо другим оком него савременици Рајачићеви, ипак за то потреба за публикацијом Хронике није престала. Према горњем извођењу јасно је, да Хро-

[1]) Доброти високопреч. госп. протојереја Дим. Руварца имам да захвалим, што сам се могао послужити овом преписком, коју ће г. Руварац да објави у Бранкову Колу.

ника грофа Бранковића као историјски извор, сем последње партије, нема скоро никакве вредности, али она као литерарни производ заузима једно од првих места у нашој старијој књижевности. Стога је потребно да се она у целини изда, тим пре, што је послужила као основ и полазна тачка нашој историјографији.

РЕГИСТАР.

Б

Ђ

Е

Л

Р

Т

Ћ

У

Х

Ц

Ч

Ш

ИСПРАВКЕ И ДОПУНЕ.

Стр. 3 р. 2 од горе место: Хронике, коју треба: Хронике у изводу, који.
» 3 » 3 од г. м.: до које треба: до кога.
» 4 » 7 од г. м. 1789 треба 1689.
» 4 » 12 од г. м. у Јегру тр. у Јегру (Хебу).
» 8 » 21 од г. м. Лајтерицу тр. Лајтмерицу.
» 14 » 2 од доле м. Magyaroszág тр. Magyarország.
» 18 » 9 од д. м. Transilvanicarum тр. Transylvaniae.
» 18 » 10 од д. м. 1662 тр. 1663.
» 26 » 1 од д., стр. 28 р. 19 од г. и стр. 735 р. 22 од г. м. Белмошевић тр. Белмужевић.
» 31 » 22 од г. м ћага́ тр. ћага̀.
» 31 » 16 од д. м. gighth тр. eighth.
» 35 » 7 од д. иза речи Акад. XI 90 додај још: Miklosich, Monumenta Serb. 536—7. По свој прилици да ће ови Херцеговићи потицати од Јована унука херцега Стевана Вукчића, а сина Влаткова, који је умро 1489 (Thalóczy Lajos, Bosnyák és szerb élet-s nemzedékrajzi tanulmányok, Budapest 1909. 236. 238. 239).
» 42 » 16 од д. иза речи презиме, додај: Али се и стриц Савин Лонгин назива један пут у једном запису Бранковићем.
» 42 » 2 од д. додај: а) Спом. Срп. Краљ. Акад. XXXIII. Стр. 4.
» 43 Бранковићева и моја тврдња да је по одласку митрополита Лонгина у Коману укинута била Јенопољско-Липовска епархија неће бити тачна, јер у манастиру Грачаници на десном стубу пред уласком из припрате у храм има запис да се хиротонисао *липовски владика Стефан* године ҂зроб (1664). За тај податак захвалан сам поштов. академику г. Љуб. Ковачевићу.
» 54 р. 7 од д. м. јаки тр. јак.
» 61 » 19 од г. м. Ћуприлића тр. Ћуприлије.
» 63 » 12 од д. м. Бистрици тр. Деешу.
» 63 » 10 од д. м. не само тр. не само 9 јануара.
» 63 » 1 од д. додај: V. Mangra, Mitropolitul Sava Brankovici (1656—1680) Arad 1906. 157—8.
» 68 » 7 од г. м. намет кнезом тр. намет-кнезом.

Стр. 73 р. 17 од д. иза речи породице додај: са изузетком митрополита Лонгина.
» 73 » 7 од д. додај: V. Mangra, op. cit. 160—162.
» 79 » 8 од д. м. ердељскога тр. турскога.
» 84 » 20 од г. м. Дунава тр. Саве.
» 87 » 6 од г. м. Стара тр. Садашња.
» 87 » 7 од г. м. беглерберга тр. беглербега.
» 94 » 17 од д. м. исрпљен тр. исцрпен.
» 98 » 2 од д. м. Сигисмунда тр. Симеона.
» 107 » 10 од г. м. исцрпљено тр. исцрпено.
» 113 » 9 од д. м. змаислити тр. замислити.
» 122 » 11 од г. м. вијне тр. вине.
» 123 » 6 од г. избриши Мале Русије.
» 123 » 7 од д. м. и књижевна тр. и самостална књижевна.
» 123 » 6 од д. м. сва снага тр. добар део снаге.
» 124 » 10 од г. м. благочастиви тр. благочестиви.
» 130 » 3 од д. м. Мининим тр. Мининoм.
» 138 » 13 од д. м. Греческіе тр. Греческія.
» 140 » 12 од г. м. Греческіе тр. Греческія.
» 142 » 14 од д. иза речи племена додај [1]).
» 112 иза посл. реда стави као напомену: [1]) Нарочито у једној кашњој молби где се каже да су руски цареви и српски деспоти браћа по крви.
» 158 » 6 од д. м. sumul тр. simul.
» 171 » 15 од д. м. право не тр. не право.
» 176 » 11 од г. м. тако тр. таке.
» 185 » 3 од г. м. Влаха и тр. и Влаха.
» 185 » 2 од д. м. Valachis, Transiluanis тр. Valachis Transiluanis.
» 191 » 9 м. ethibui тр. exhibui м. ilud тр. illud.
» 200 » 5 од д. м. á la тр. à la.
» 204 » 4 од г. м. Кидзбергу тр. Киндзбергу.
» 220 » 8 од г. м. Раца тр. Раца,.
» 223 » 7 од г. која је конкубина тр. која је млађа сестра конкубина.
» 223 » 13 од д. м. horendo тр. horrendo.
» 223 » 14 од д. додај: V. Mangra, op. cit. 169—172.
» 228 » 11 од д. м. сломијен тр. сломљен.
» 229 » 16 од д. м. икаква одређена тр. икаква јасно одређена.
» 230 » 20 од д. м. Оцисаніе тр. Описаніе.
» 232 » 13 од г. м. Куницом тр. Куницем.
» 233 » 13 од г. м. Михнеа тр. Михња.
» 235 » 5 од г. м. Кантакузина тр. Кантакузина.
» 235 » 13 од г. м. Глигорошка тр. Глигорашка.
» 241 » 10 од г. м. Ивану-Дне тр. Ивању Дне.
» 245 » 6 од д. м. du тр. de.
» 245 » 4 од д. м. á тр. à.
» 253 » 16 од г. м. Телеки тр. Текели.
» 260 » 18 од д. м. рајс-ефендијом тр. реис-ефендијом.

Стр. 271 р. 12 од д. иза 201—202 додај: По свој прилици да ће поклоњено јеванђеље бити раскошно издање кнеза Шербана и митр. Букурешког Теодосија од г. 1682 (Bianu & Hodoş, Bibliografia Românéscă veche 1508—1830. Bucuresci 1903. 246—251).
» 336 » 14 од д. м. Мунстера тр. Минстера.
» 342 » 16 од д. м. Мунстеру тр. Минстеру.
» 343 » 3 од г. иза речи формулисан» додај »и најзад да се једно место из Меморијала понавља у Хроници Бранковића«.
» 347 » 8 од д. м. vou тр. von.
» 348 » 10 од д. м. numerosi-mi тр. numerosissimi.
» 363 » 16 од г. м. херцег Хума тр. Херцег-Хума.
» 363 » 12 од д. м. Ињановић тр. Илијановић.
» 365 » 16 од г. м. 1668 тр. 1688.
» 365 » 12 од д. м. Јордаћ тр. Јоргаћ.
» 366 » 4 и 5 од г. м. Јордаћ тр. Јоргаћ.
» 376 » 12 од д. м. 1699 тр. 1689.
» 398 » 11 од г. пред речи биограф додај: пристрасни.
» 398 » 13 од г. иза речи слушању додај: Бечких официјалних кругова.
» 398 » 21 од г. м. Менкена или Ринка тр. Менкеа или још пре Ринка.
» 403 » 1 од г. м. XVI тр. XIV.
» 415 » 14 од д. иза речи Дунава додај: »Ово је јасно доказао Љуб. Ковачевић у расправи: Срби у Хрватској и велеиздајничка парница 1909. Београд 1909. Стр. 64—65«.
» 425 » 8 од д. м. сль тр. сль (sic!).
» 426 » 11 од г. м. дее тр. де е.
» 426 » 10 од д. м. ѕхватитити тр. ѕхватити.
» 428 » 4 од д. м. iu тр. in.
» 429 » 4 од д. м. vodeti тр. devoti.
» 435 » 2 од д. м. Aiгѕста тр. Aiгѕста (sic!).
» 455 » 11 од г. м. први план тр. прво место.
» 465 » 13 од г. м. остаје тр. остаје ипак.
» 471 » 3 од д. м. тобожем тр. тобожњем.
» 481 » 2 од д. м. изледствованием тр. изследствованием.
» 483 » 15 од д. м. незгода тр. односа.
» 483 » 16 од д. м. незгоди тр. прилици.
» 502 » 8 од г. м. Готофред тр. Јован Готфрид.
» 503 » 10 од д. м. Сирача тр. Сирча.
» 510 » 10 од г. м. 1688 тр. 1698.
» 524 » 3 од д. м. исцрпљена тр. исцрпена.
» 528 » 15 од г. м. Георгија, Хорног тр. Георгија Хорног м. Космијску тр. космику.
» 528 » 16 од г. м. Готофреда тр. Готфрида.
» 549 » 2 од г. м. ј Дељи тр. Дељи.
» 553 » 15 од д. м. Августом I тр. Августом II.
» 555 » 11 од д. м. исцрпљеном тр. исцрпеном.
» 564 » 16 од д. м. се великим тр. са великим.

Стр. 571 р. 15 од г. м. пуцета тр. пуца.
» 575 » 9 од д. м. иструо тр. иструнуо.
» 580 » 14 од г. м. прича тр. прича у затвору.
» 617 » 17 од г. иза речи Хронике додај: Преговори патријарха Рајачића са кнезом Михаилом Обреновићем због издања Хронике.
» 640 » 8 од г. м. имена Ferrei тр. имена сарматскога племена Serrei
» 676 » 10 од д. м. Тимурленка тр. Тимурленга.
» 691 » 11 од д. м. Ларте тр. Арте.
» 693 » 8 од д. м. и проф. тр. проф.
» 696 » 12 од д. м. Сулејмана I тр. Сулејмана II.
» 700 » 10 од г. м. Сулејману I тр. Сулејману II.
» 700 » 11 од г. м. Сулејмана I тр. Сулејмана II.

Comes. Georgius à Brancovic Illirici A Resciarum,
ese Aus Despotes obivit Egrae Anno 1711 die 19 Decembri.

Савремени Бранковићев портре у Хепском музеју.

Савремени Бранковићев портре од Бранковићева секретара Јована Ренера, приопштен у Минетијевој домаћој хроници.

Кућа Минетијева (дан. кафана Писторијус), у којој је становао гроф Бранковић.

Својеручно писмо Ђорђа Бранковића од 13 августа 1680 (Ориг. Арх. Срп. Краљ. Акад. бр. 84).

ТАБЛА V

Посланица деспота Ђорђа Бранковића срп. народу из месеца априла 1689, којом препоручује свога поузданика капетана Новака Петровића (Ориг. у мојој збирци).

Страна Хронике где Бранковић изводи своје порекло од старе деспотске лозе.

Страна Хронике, где Бранковић изводи своје порекло од старе деспотске лозе.

ѩко гвардіє сірѣчь ѩко оудітелному
воинству сего бечскаго градакоменда.

Такожде вище речено оуправит
елно строеніе Австрійско, поже
ланію комендантову заповест
бечаном веллало ест сице, ѩкоже
зде латински списуетсе посоо
ствіем сім.

Нашегоже прі
вожденія сім ра
зумеваніем біває

Сапосоостству
ющасе непреста
на изложенія
преізообілнейше
научіті оубудут.

Бечаном сіми
вазложено біти

Continentia uberi=
us edocebimus.
Viennensibus hisce
imponendum, ut in=
stus mentionatum
Despotem Branko=
vich, rebus sic se ha=
bentibus, ipsum in
aliud cujusdam
Civis domicilium
in custodiam pro=
moveant.

имеет, ѩко да ванутар васпоме
нуемаго Деспота Бранковича,
дела сеоге сице имеюшіми, его-
ва ино некоего граждаініна преби
вателно

Једна страна из последње партије Хронике.